

1275 fil. - 17.

111
9
42

1
3-7

216994097

20. v. 2.

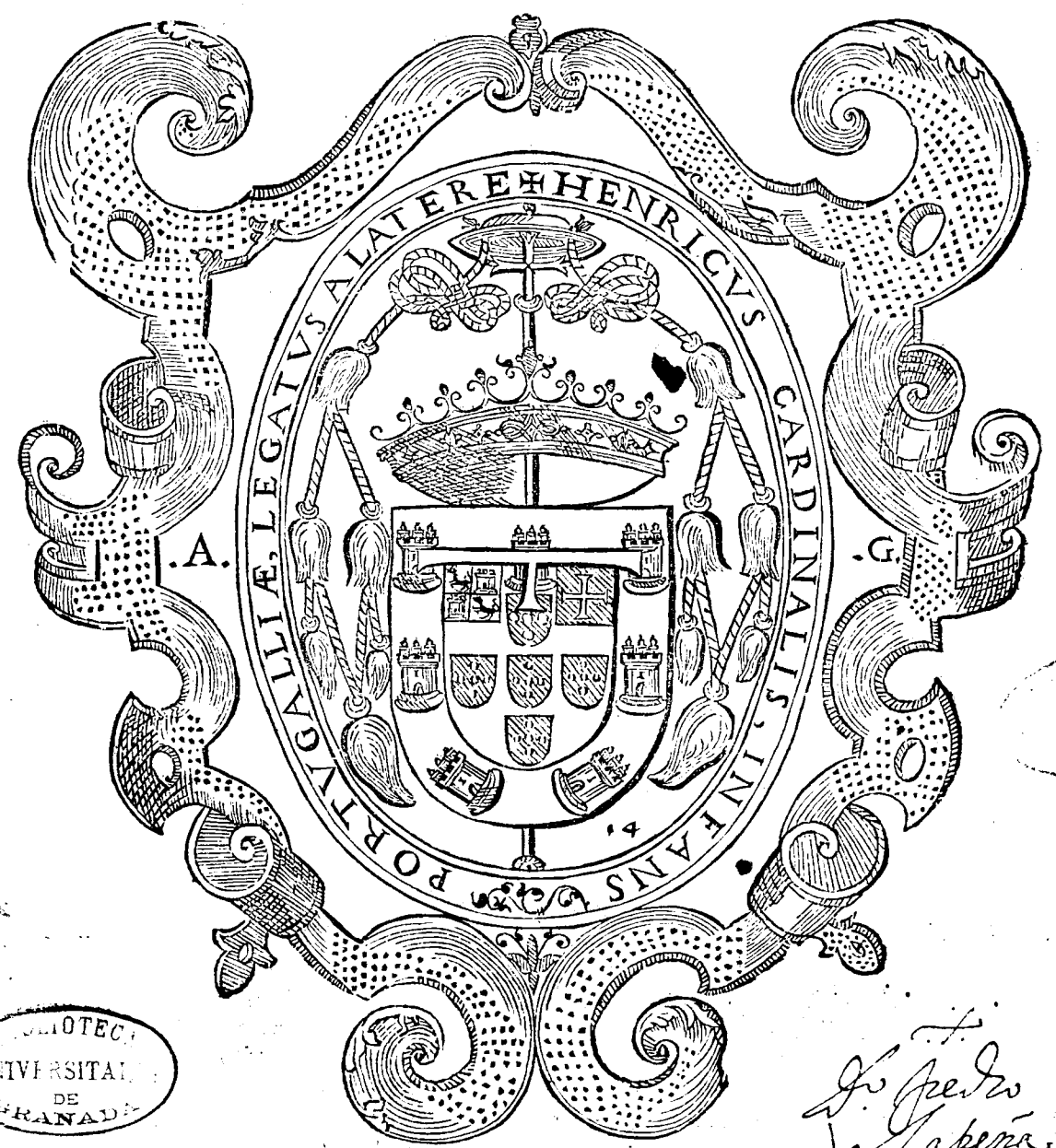
5

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29

7552 R-7552

DE REBUS,
EMMANVELIS REGIS LV.
SITANIE INVICTISSIMI VIRTUTE
ET AVSPICIO GESTIS LIBRI
DUODECIM.

Auctore Hieronymo Olorio
EPISCOPO SYLVENSI.

BIBLIOTECA
UNIVERSITATIS
DE
GRANADA

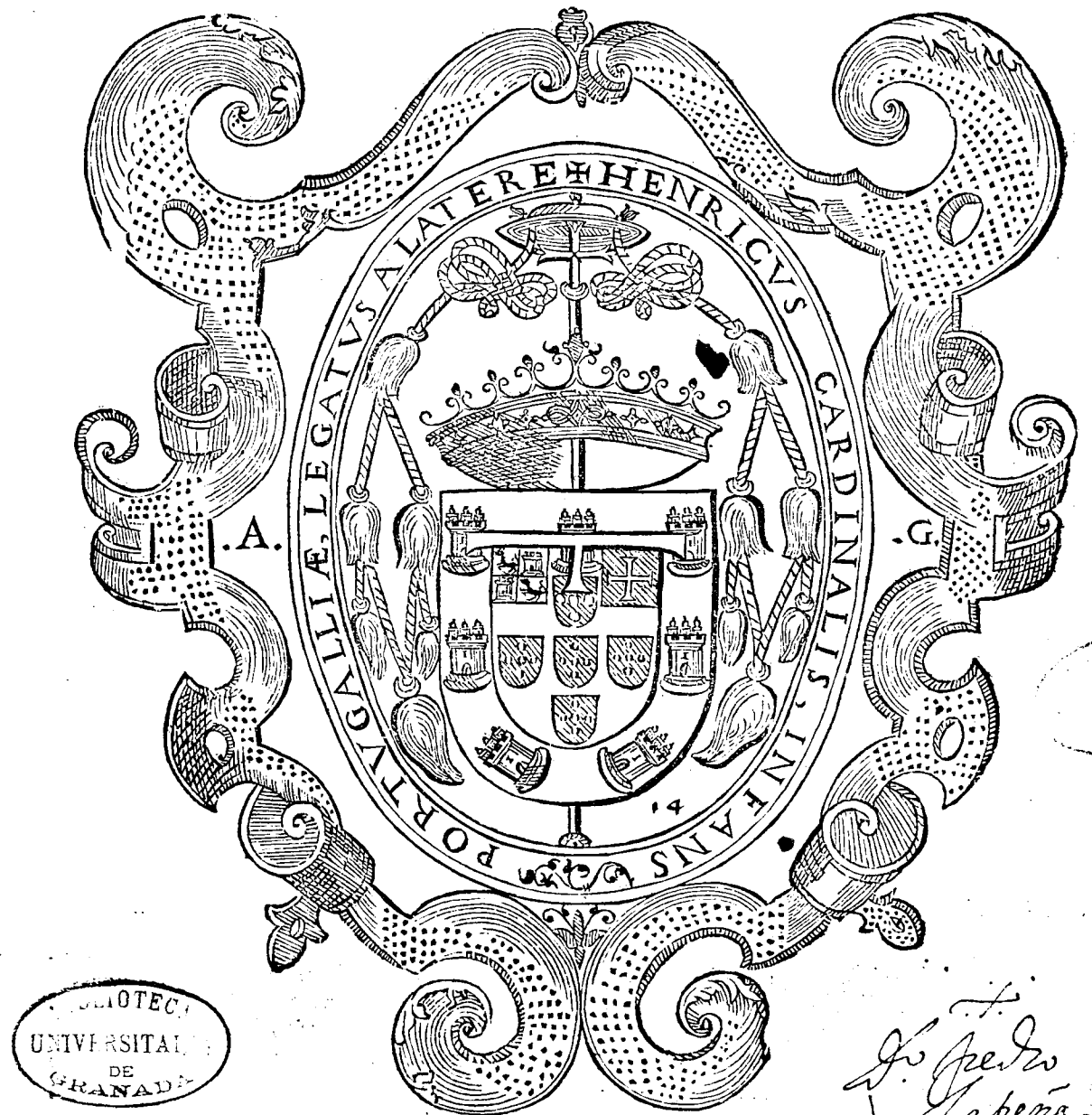
J. Pedro
de Zapena

OLYSIPPONE.
Apud Antonium Gondifaluū Typographum.
Anno Domini. M. D. Lx xj.
CVM PRIVILEGIO REGIO.

R-7552

DE REBUS,
EMMANVELIS REGIS LV.
SITANÆ INVICTISSIMI VIRTUTE
ET AVSPICIO GESTIS LIBRI
DUODECIM.

Auctore Hieronymo Osorio
EPISCOPO SYLVENSI.

BIBLIOTECA
UNIVERSITATIS
DE
GRANADA

*J. Pedro
de Zapena*

OLYSIPPONE.

Apud Antonium Gondifaluū Typographum.

Anno Domini. M. D. Lxxj.

CVM PRIVILEGIO REGIO.

BIBLIOTECA
UNIVERSITATIS
DE
GRANADA

CLARISSIMO, ET SANCTISSIMO
 PRINCIPI HENRICO, SANCTÆ ROMANÆ ECCLE-
 SIAE CARDINALI HIERONYMVS OSORIVS
 EPISCOPVS SYLVENSIS.
 S. D.

H SI ea mente sum, vt vix quidquam arbitrer esse historia vel ad prudentiam comparandam vtlius, vel ad virtutem excitandam vehementius, vel ad sananda reip. vulnera salutarius, vel ad oblectamētum vitæ iucundius: & ab amicis meis sapius admonerer, vt res nostrorum hominum literis latinis illustrarem, ab eo tamen studio vehemēter abhorrebam. Nam cum alia multa me ab eo deducerent, tum duo præcipue deterrebant. Vnum erat fidei faciendæ difficultas, alterum offensionis concitandæ periculum. Si enim fidem non facerem, erat mihi vanitatis infamia subeunda: si vero quorundam ambitioni minime satisfacerem, odium in me acerbum & immane concitandum. At, vt est captus hominum, id plerumque euenire cernimus, vt tantum quisque credat, quantū se viribus aut ingenio præstare posse confidit. Quidquid vero communem vsitatę virtutis & industrię modum superat, id nullo modo profus admittit. Contrà verò, qui nullum modum ambitioni statuunt, egerime patiuntur, si eorum gentiles minime fuerint immodicis laudibus illustrati. Quod cum apud alias nationes fieri solitum sit, tum apud Lusitanos tantam plerumq; offensionem historiæ scribendæ munus affert, vt omnium tela in eum, qui tantum facinus audet, adhærescant. Id quidem non ita pridem satis experti sumus in historia, qua Damianus Goësius res virtute & auspicio, & incredibili felicitate Emmanuelis Regis inuictissimi Patris tui gestas patrio sermone complexus est. Res, inquit ille, maiorum meorum non perinde, atque illorum merita postulabant, exornauit. Alius verò, labem generi nostro, & antiquo splendori nobilitatis aspersit. Alius postremò, hoc aut illud, quod erat ad laudem nostri nominis insigne, prætermisit. Quod si hominis prudentis est, alienis periculis admoneri, hoc vno certè exemplo potuissim ancipitem scribendi euentum perhorrescere. Aliud etiam incommodum accedebat, quòd eram ipse, vt officium meum me facere admonebat, rebus diuinis pro mea parte tractandis & explicandis intentus: neque cōuenire arbitrabar, vt à cælo deductus, terras nimis intuerer, hoc est, vt diuina, dum res humanas illustrare conor, intermitterem. Sed quo plura me impediēbant, ne scribendæ historiæ munus attingerem, eo clari-

A 2 rius

EGO Frater Bartholomæus Ferreira de mandato Clarissimi Principis Henrici, Lusitaniæ Cardinalis, supremi Inquisitoris, necnon & egregij sanctæ ac generalis Inquisitionis Senatus, perlegi opus reuerendissimi domini Hieronymi Osorij Episcopi Syluensis: in quo res gestas Emmanuelis Regis inuictissimi, & incredibiles victorias, quas de hostibus reportauit, elegantissimo dicendi caractere, numerofo ac sonoro stylo, varietate sententiarum, iuxta & grauitate, arte præterea ac doctrina, proprietate, copiaque verborum, duodecim libris absoluit. Omniaque inueni consona fidei catholicæ, & Christianæ pietatis plena. Quare dignum opus esse existimo, quod Prelo mandetur. In cuius rei fidem in fronte libri subscripsi, iuxta decimam regulam sacri Concilij Tridentini. Octaua die Septembris, 1571.

Frater Bartholomæus
 Ferreira.

Archiepiscopus Olyssipon.

rius cerni poterit animus meus, studio ardentissimo tui nominis & amplitudinis inflammatus. Nam cum tu me per literas, non quidem imperio cogeres (quod facere pro iure tuo potuisses) sed, quæ tua excellens atque planè diuina benignitas est, amice rogares, & moneres, vt Regis patris tui historiam scriberem, illiusque nomen apud exterarum nationum latinis literis ab obliuione vindicarem, me continere non potui, quin id munus continuo susciperem. Vt autem id facerem, multa me simul inuitabant. Primum enim voluntatem tuam nullo modo poteram sine crimine impietatis aspernari. Deinde indignissimum arbitrabar, Emmanuelis nomen apud Lusitanos tantum, & non per omnes reip. Christianarum nationes cum omnium admiratione vagari. Tum etiam id mihi acres stimulos admouebat, quod in hoc opere non tam res humanas, quam diuinas explicandas suscipiebam. Vt enim Emmanuel diuino consilio ad regiam amplitudinem euectus fuit, ita quæ designauit, quæ molitus est, quæ imperio illius gesta sunt, ad Dei benignitatem referenda sunt, multaque res admirabiles presentis numinis viribus administrata, ita vt ei, qui fidem illis habere noluerit, perfidiae & impietatis suspicio recipienda sit. Vt autem id facilius exequi possem, Damianus Goës præstitit. Is enim magno labore, vigilantiâ, & industria ea ex quam plurimis epistolis & commentarijs eruit, & monumentis suis memoria commédauit, quæ ego minime potuissem sine summo otio perscrutari. Multa etiam ex aliorum scriptis & sermonibus accepta memoria cõtinebam, quæ minime silentio prætereunda iudicaui. Sed quia in his libris nostros homines aliquando Lusitanos, aliquando vero Portugalenses appellare solemus, huius varietatis breuiter reddenda ratio est. Portugaliam nomen, vt Andreas Resendius vir doctissimus aperte demonstrat, à portu Cale (sic enim appellabatur olim oppidum ignobile, quod Durio flumini immincebat) ductum fuit. Cale namque erat in colle situm. Portus autem piscationis gratia frequentari cœpit. Eam vero commoditatem hominum multitudo sequuta, vndique confluxit, vsque eo, dum ciuitas opulentissima fieret, quæ Portugalia deinde nominari cœpit. Inde vero totum regnum nomen obtinuit. Continet autem Portugalia regnum non exiguum, vt Paulus Iouius parum considerate dixit, antiquæ Lusitaniæ partem, sed valde magnam. Pars enim Lusitaniæ, quæ ad regnum Portugaliæ pertinet, & fluuijs Ana atque Durio continetur, plus trecentis & viginti passuum millibus in longitudinem patet. Adicitur deinde Callæcia Bracarësis à Septentrione, quæ Durio & Minio definitur. Ad ortum vero Solis sunt aliquot etiam ciuitates trans Anam, quæ Portugaliæ regno continentur, ita, vt sit non minus è Callæcia & Bætica Portugaliæ finibus adiectum, quam ex antiqua Lusitania detractum. Quod si Portugaliæ nomen ex vno oppido fuit temporis progressu in totum regnum deriuatum, simili ratione consentaneum fuit, vt ex tam magna Lusitaniæ parte, Lusitaniæ nomen in totum regnum duceretur. Quo minus igitur vtroque nomine vtamur, interdictum nobis minime puto. Sed hoc non magni refert. Illud,

illud, quod est presentis operis, hortor & admoneo omnes, qui hos libros euoluerint, vt animis secum reputent, quam variæ res & vehementer admirandæ sint à nostris hominibus intra sex & viginti annos (tot enim, aut paulo plus, hæc historia continet) effectæ: quæ maria, quæ litora, quæ regiones explorata, quæ bella contra Reges potentissimos inuicta virtute gesta, qui terrores neglecti & contempti: vt intelligant, non esse tantarum rerum laudem hominibus, sed Deo, qui presentiam suam nostris sæpenumero declarabat, summa ratione tribuendam. Quod tum multo clarius apparebat, cum interdum sic eueniebat, vt ipsi Lusitani sibi nimium præfidentes ab hostibus eisdem vincerentur, vt intelligerent, inanes & irritos hominum conatus fore, qui non fuerint cœlesti præsidio suffulti. Vt autem hinc, sic enim ordo rerum flagitat, exordium capiamus:

IOANNES, hoc nomine secundus, Portugaliæ Rex, cum lento atque diuturno morbo languesceret, contulit se in extremam Lusitaniæ partem, ad Austrum pertinentem, Oceano ex ea parte definitam, quam nunc Algarbium appellant, vt aquis calidis admodum salubribus morbum depelleret. Erumpunt autem aque illæ in conualle, non amplius sex aut septem milliarijs à mari disiuncta, è filice, & reliquis balneis, quæ sunt in Lusitania, summo omnium consensu præferuntur. Eo tamen remedio frustra tentato, factum est, vt morbus indies ingrauesceret. Nec abfuit suspicio, Ioannem lento veneno, quod imprudens hauserat, paulatim intabuiffe. Itaque cum mortem appropinquare sentiret, in Algarbij oppido, quod Aluor appellant, & multi Portum Hannibalis esse putant, testamentum fecit, quo Emmanuel, qui illi frater patruelis erat, heredem instituit: ad quem regnum, quanuis Ioannes intestatus obiisset, erat iure peruenturum. Erat enim Emmanuel Fernandi filius. Fernandus verò erat Germanus frater Regis Alfonsi, cuius Alfonsi Ioannes filius extitit. Cum igitur Ioannes nullum filium ex vxore legitima susceptum haberet (Alfonsus namque vnicus illius ex vxore Leonora filius in adolescentiæ flore Scalabi, quæ ciuitas nunc appellatur Sanctarena, ex quo incitato proiectus, mortem obierat) necesse erat, vt Emmanuel regni hereditatem cerneret. Georgius namque Ioannis filius, propterea quod nothus esset, quanuis illius mater fuisset valde nobilis, legibus & institutis regni heres esse non poterat. Hoc tamen quod erat Emmanueli iure debitum, fuit summa Ioannis ipsius voluntate comprobatum. Emmanuel enim non tam propter sanguinis

A 3 propinqui-

propinquitatem, quàm propter Regiæ virtutis indolem, quam in illo cernebat, egregiè carum habebat, & quibuscunque poterat ornamentis, illius dignitatem amplificabat. Accedebat, quòd vxor illius Leonora, singulari virtute, pietate, atque religione fœmina, Emmanuelis soror erat, fratremque amore singulari prolequebatur. Testamento factò, & sacris omnibus, quæ ad animum expiandum pertinebant, rite procuratis, ita excelsit è corpore Ioannes, vt in illa extrema vitæ perfunctione, insitæ virtutis & pietatis insignem significationem daret. Fuit enim vir ille clarus & excelsus, infestus improbis, bonis propitius, iustitiæ cupidus, & in omni genere virtutis admirandus. Erat præterea acer & strenuus, & in re militari non pauca dederat egregiæ fortitudinis & industriæ documenta. Tantaque erat illius animi magnitudo, vt quanuis corpore in patria consisteret, mente tamen orbem terrarum peragraret, multaque animo frequenter agitare, eaque moliretur, quæ si non fuisset immatura morte sublatus, nomen illius clarissimum reddere potuissent. Fortes viros amabat, vsque ad eò, vt quidam reliquas vitæ maculas nomine virtutis militaris eluerent. Ignauos autem atque desides ita contemnebat, vt homines non duceret. Perfecit autem, vt qui magnis opibus insolentius efferebantur, illius in vindicando seueritatem pertimescerent: & qui propter humilitatem obnoxij erant iniuriæ, præsidio illius vitam secure traducerent. Attulit ille quidem multis viris nobilibus necem, & Principes etiam sibi coniunctos interfecit, quos animaduerteat aut parum obsequentes esse, aut perniciem in illum machinari: sed id nisi fecisset, neque Regiam dignitatem tueri, neque vitam conseruare potuisset. Valebat multum ingenio, plurimaque ab illo argutissime dicta referuntur, ex quibus intelligitur, quantum illius acumen extiterit. In Regum consilijs, de quorum fide dubitabat, explorandis, erat mira quadam sagacitate præditus: multosque viros primarios multis in locis beneficijs sibi arctissime deuinctos habebat, per quos omnia, quæ Reges in illum moliebantur, multo ante, quàm ei nocere possent, cognoscebat, vt eorum consilijs obliteret. Populi non tam illum vt Regem verebantur, quàm vt parentem amabant. Eorum enim commodis animo patrio consulebat. Hæc autem illius sententia merito laudari solet, cum diceret, sibi non tam propositum esse, vt operis hominum ad aurum quarendum abuteretur, quàm vt aurum quæreret, vt opibus suis hominum inopiam subleuaret. Cum accepisset, esse volucrum, quæ rostro pectus dilacerat, vt pullos serpentum morsibus exanimatos sanguine suo profuso in vitam reuocet, eiusdem volucris imaginem suis insignibus adiungendam curauit, vt ostenderet, se esse paratum pro suorum salute sanguinem suum profundere. Ex omnibus tamen virtutibus, quibus illum præditum fuisse commemorant, nulla fuit admirabilior singulari quodam pietatis & religionis studio, quo mirificè flagrabat. Nunquam enim eum neque turbulenta negotia, neque coniurationes contra illum factæ, neque malorum omnium

mnium tempestates à rebus diuinis summa cum religione procurandis abstraxerunt. Is denique Princeps fuit, vt merito videatur illius nomen sempiterna memoria celebrandum. Illo mortuo, fuit summa cum celeritate ad Emmanuelem nuncijs allatus: quem cum tam multis lacrymis accepit, vt satis appareret, eum non tam regni hæreditate lætari, quam ex morte Principis optimi, & sibi coniunctissimi dolorem excipere. Erat autem Emmanuel eo tempore annos natus viginti & sex, & Salatiæ se continebat, in quo tunc oppido Regina Leonora soror illius, atque Ioannis vxor, morabatur. Ibi igitur more & instituto maiorum fuit Emmanuel Rex solenni ritu omnium consensione declaratus. Quod quidem munus sibi non segniter obeundum existimauit. Erat enim & ingenio, & studio, & disciplina vigilantissimus. Itaque cum multa confestim regno salutaria instituisset, tum nihil sibi maiore cura faciendum arbitratus est, quàm vt omnium ordinum conuentum ageret. Salatia igitur discedens, Montem maiorem profectus est, quæ ciuitas est in colle edito sita trans Tagum, & Eboræ circiter viginti millia passuum distat. Eò igitur regni Proceres, & Antistites, & ciuitatum Legatos per literas euocauit. Eo fuit ad illum deductus Georgius Ioannis Regis filius, cuius paulo ante fecimus mentionem, qui tunc decimum & quartum annum agebat: quem Rex tam amanter atque cum tanto fletu complexus est, vt facillime, quanta fide & amore Ioannem fuisset in vita prosequutus, cerni posset. In illo autem comitatu, qui Georgiū stipabat, facile reliquis & militari gloria, & vrbantate Iacobus Almeida, qui tunc in Portugalia pro Magistro Hospitalensis ordinis eidem religioni præerat, excellebat, multumque apud Ioannem gratia & authoritate potuerat. Eum vero Ioannes moribus eiusdem filij regendis præfecerat, vt is sub tali pedagogo artes illo loco dignas perdisceret. Hic igitur cum Georgio, quem dexteram tenebat, flexis de more genibus, cum esset vterque habitu lugubri deformatus, hanc orationem habuit. Rex Ioannes, qui tibi patruelis frater natura fuit, amore autem germanus, mihi significauit moriens, se cum animo æquissimo è vita discederet, vna tantum cura sollicitari, quod hunc filium in solitudine & orbitate relinqueret. Eam tamen solitudinem eo solatio, quo utebatur, alleuari, quòd veniret illi in mentem, quàm singularis esset benignitas tua, quàm gratus animus, & quàm ad omnes regiæ virtutis laudes studio & voluntate propensus. Præcepit deinde mihi, vt suo nomine te rogarem, & obsecrarem, si is te in filij loco dilexisset, si muneribus omnibus, quibus potuit, affecisset, si nullum tui ornandi locum prætermisisset, vt tam egregiæ in te voluntatis memoriam retineres, & parem voluntatem huic suo vnico filio, quem omni reliquo vitæ præsidio destitutum relinquebat, redderes, & cogitares, quid ille, si tibi fuissent nati filij, eis facturus fuisset, si ita accidisset, vt tu ante illius obitum è vita migrares. Præterea hoc etiam mihi in mandatis dedit, vt hunc illius filium frequenter admonerem, vt te semper vnice coleret, & obseruaret,

tibi que in omnibus rebus obtemperaret, in eo que pugnaret, ut à nemine fide, amore, studio erga te superari posset. Quò enim te propius sanguine attingebat, eò magis conuenire, ut obseruantia & pietate erga te omnibus antecelleret, nec in villo in amplitudinem tuæ dignitatis officio se vinci pateretur. Hæc quidem ille mihi ut facerem imperauit. Ego ut officio meo fungar, illius filium in hac tam tenera, ut vides, ætate, tali parente orbatum tibi nomine illius trado, natura & genere propinquum, casus acerbitate pupillum, voluntate supplicem, conditione famulum, ut eum in fidem tuam recipias, & ornes, & augeas: ut sic tandem cognosci ab omnibus possit Regius iste animus, in referenda gratia, & beneficiorum memoria conseruanda diligentissimus. Quod si, ut confidimus, feceris, ab omnibus laudem admodum grati atque magnifici Principis consequeris: multo que arctius tibi tuorum omnium voluntates hac tam insigni probitatis significatione deuincies. Hac Almeida oratione adeò fuit Emmanuelis mœror excitatus, ut cum dare responsum vellet, lacrymis & singultu spiritus illius impediretur. Itaque breuissima oratione declarauit, se Georgium in loco filij habiturum, tantisque illum beneficijs ornaturum, ut intelligi posset, quantum Ioannis nomen & memoriam conseruari, atque propagari cuperet. Hac Regis oratione omnes Proceres, qui aderant, non mediocriter lætati, ad illum adeuntes gratias egerunt, illiusque manus osculati sunt. Hæc autem non indigna commemoratione arbitrati sumus, ut posset & Ioannis probitas cognosci, quæ tanta fuit, ut neque imperij magnitudine potuerit hæres illius adduci, ut facile desiderium illius leniret: & simul Emmanuelis natura perspiceretur, quæ tam excellens extitit, ut neque tantis opibus improuiso oblatis efferri, aut humanitatis obliuisci potuerit. Facit enim insita in plerisque cupiditas, ut etiam in minime dubia hæreditatis possessione, quam mortuis parentibus assequuntur, animi lætitiã, mœrore ad tempus simulato, tegere vix possint. Quod eò intemperantius in regni hæreditate fit, quo regie opes maiores & ampliores sunt, & ad animum de statu mentis deijciendum, si virtutis præsidium non adsit, magis efficaces. Cum vero regie dignitatis amplitudo præter opinionem alicui defertur, tanta vi plerunque iactatur animus, ut à mente & ratione deseratur. At Emmanuel se regni hæredem fore minime suspicari poterat, cum & fratres illius viuerent, qui eum ætate antecederant, & Alfonsus Ioannis Regis filius in vita maneret, & ipse Ioannes filios gignere per ætatem posset: erat enim annos natus quadraginta, cum mortuus est. Qui tamen omnes diuino consilio, ut multi iudicabant, morte sublati sunt, ut Emmanuel regnaret. Postquam verò omnes regni Ordines conuenere, instituit Rex quædam de sententia omnium, qui aderant, ad regni stabilimentum necessaria. Inde etiam misit, qui Regi Fernando & Isabelæ Reginae, qui tunc in Castellæ & Aragoniæ regnis cum summa dignitate & existimatione regnabant,

regnabant, de sua successione nunciaret. Per id tempus Aluarus, Fernandi Ducis Brigantini, qui propter perfidiæ suspicionem fuerat capitali supplicio affectus, frater, in Castellæ regno versabatur, & summum apud Reges locum obtinebat. Aluarus autem is erat, ad quem nulla facinoris suspicio pertineret. Sed cum fratrem supplicio maectatum animaduertit, integris rebus suis à Lusitaniæ finibus excessit. Rex autem Ioannes illi præscripsit, ne in Castella sedem villo pacto collocaret. At is Fernandi & Isabelæ vxoris probitate & magnificentia deuinctus, qui multum illius virtuti atque prudentiæ tribuebant, in eorum Regnis locum exilio voluntario delegit. Et ne Regis Ioannis præscripto parere cogereetur, omnes res suas, quas in Lusitania possederat, voluntati illius permisit. Hunc vero Aluarum, & filios Ducis, qui post patris necem in exilium se voluntate sua contulerant, Rex Emmanuel per eundem Legatum benigne inuitauit, ut in patriam redirent. Fore si id facerent, ut eos quibuscunque rebus commodè posset, ornaret. Alterum deinde Legatum Romam misit, qui Alexandro Pontifici Maximo, qui tunc fuerat ad illud summum fastigium dignitatis euectus, nomine illius fidem obligaret, totumque Portugaliæ regnum, ut Christianum Principem facere oportebat, voluntati Pontificis ipsius addiceret. Quod ut cum maiore dignitate fieret, Georgium Costam Lusitanum Cardinalem, hominem autoritate summa præditum, per literas rogauit, ut nomine illius hoc officium exequeretur. Cardinalis igitur Emmanuelis nomine Romæ fidem publicè dedit, Emmanuelem semper in Pontificis obsequio futurum, & fidem per omne vitæ spatium erga sanctam Romanam Ecclesiam summo studio retenturum, & pro illius sanctitate, quoties opus ita fuisset, pugnaturum. Fuit hæc fidei testificatio Pontifici valde grata, literasque Regi satis amanter scriptas dedit, eique de regni successione gratulatus est. At Emmanuel interim in regni negotijs expediendis vigilabat. In primis autem donationes omnium rerum, quas Ioannes moriens multis donauerat, benigne confirmauit: quauis multi ex illis, qui tunc ab illo fuerant affecti beneficijs, magis digni supplicio, quam beneficio viderentur. Satis enim apparet, eos, qui dum Princeps extremum spiritum edit, ab eo summo studio contendunt, ut sibi aliquid largiatur, quod dum ille sanus atque valens erat, impetrare non poterant, nunquam se quidquam de fide Principi debita, sed de sua ipsorum vtilitate cogitasse. Quid autem præterea tam insidiosum, quam eo tempore, quo propter mortis acerbitatem mens Principis oppressa est, captare tunc illius imbecillitatis occasionem, ut ab eo, à quo iam fuerant multis cumulati beneficijs, id extorqueant, quod non est auaritiæ, sed fidelitati debitum? Quid vero tam inhumanum, quam in ipsius Regis morientis aspectu, nec ipsius iustissimi doloris sensu, nec vlla humanitatis ratione ab immanis cupiditatis studio reuocari? Accedit præterea, quod eo tempore Rex,

qui hominum postolata, quanuis iniusta sint, minime repudiat, non de suo quidquam, sed de alieno videtur elargiri. Ea namque donat, quibus iam uti non potest. Reddit deinde successorum multò difficiliorem administrandi Regij muneris rationem. Regiam enim Gazam, quæ est fons Regiæ benignitatis, exhaurit. Ea postremò concedit, cum neque hominum merita, neque ullam iuris vsitati rationem expendere potest. Quotus enim quisque est, qui in oculorum tetra caligine, in crebro anhelitu atque singultu, in totius corporis sudore, in interclusi spiritus angustijs possit cuiusque dignitatem exactè perpendere? Illi igitur, qui eo tempore, quo Principis animus est oratione confirmandus, ei tam grauem molestiam exhibent, & instat, & vrgent, & quodammodo vim adhibent, ut interruptis atque morientibus vocibus regni opes effundat, odio certe digni sunt, & non eiusmodi beneficijs. Emmanuel tamen ne videretur optimi Principis acta rescindere, non modo reliqua Ioannis beneficia, quæ fuerant iudicio tributa, sed etiam fraudulenter erepta confirmavit. Totum deinde animum ad ius administrandum applicuit. In eos magistratus, qui perperam corrupti pecunia iudicabant, acriter animaduertit. Iis qui leuioribus criminibus erant alligati, leuiores etiam pœnas imposuit. Illos vero, qui bene & incorrupte iudicia faciebant, pro dignitate cuiusque remunerauit. Iudicium deinde numerum auxit, ut omnes controuersia facilius dijudicari possent. Ipsosque maioribus stipendijs affecit, ne inopia cogerentur ab æquitate discedere. Tum in omnes regni partes, viros iustitiæ opinione præstantes cum summa autoritate misit, qui scelera vindicarent, & flagitiorum omnium, quoad fieri posset, stirpes euellerent. Vectigalium deinde rationem diligenter habuit. Videbat enim, vbi regni opes ministrorum negligentia dilabuntur, aut quæstorum auaritia diripiuntur, aut sumptibus minime necessarijs exhauriuntur, ibi regni statum constitui non posse. Nec enim bellum geri, neque pacem constitui, neque ius administrari commode licet, vbi Regis pecunia, quæ debet esse publicæ salutis instrumentum, aut à priuatis auertitur, aut ab ipso Rege sine vilo fructu consumitur. Ut autem humanitas illius in omnes constaret, Iudæos in libertatem asseruit. Quod ut intelligi possit, qua ratione illi seruitute oppressi fuissent, non erit alienum, rem, quemadmodum gesta fuerit, explicare. Fernandus & Isabela Castellæ Reges cum exploratum habuissent, per Iudæos, qui in illorum ditione erant, scelera nefaria contra religionis nostræ sanctitatem conflare, omnes illos in exilium eiecerunt. Hoc autem factum fuit Anno à Christo nato. M. cccc. lxxxij. quidam vero ex illis numine diuini Spiritus illustrati, ad Christi se cultum & fidem contulerunt. Alij autem ne fundos, & ædes, & reliqua bona relinquere, vel tempore alieno vendere cogerentur, se Christi religionem profiteri simularunt. Reliqui omnes in exilium pulsi sunt. Cum vero alij in alias partes disiecti fuissent, maxima eorum pars à Ioanne Rege sub certis conditionibus impetrauit, ut in Portugalia tempore aliquo defineret.

Conditiones

Conditiones autem potissimæ fuerunt, ut octonos aureos singuli Regi persoluerent, & intra certum tempus à Portugaliæ finibus emigrarent: quod si post tempus illud assignatum visi in Portugalia fuissent, libertatem amitteret. Rex autem tutam nauigandi facultatem volentibus abire præberet. Hæc autem ratione Ioannes grandem sibi pecuniam comparauit, quam asseruari diligentissimè faciebat, ut posset in Africam transire. Cupiebat enim bellum acerrimum Mauris inferre: nec id tam gloriæ studio, quam ut Christi religionem & gloriam propagaret. Quod ne faceret, primum quidem casus acerbi, quibus diu conflictatus est, impedimento fuisse: postremò autem mors omnes illius huiusmodi conatus compressit. Quandiu tamen vixit, sedulo curauit, ut Iudæis fidem præstaret, quam dederat. Itaque eis, qui in portibus illi operas nauabant, imperauit, ut agerent cum nauicularijs, ut tolerabili quadam vectura Iudæos in regiones, quas ipsi vellent, transportarent. Sanxit præterea, ne quisquam iniuriam illis inferret. Quod longe secus factum est. Mercatores enim, & nauicularij, qui Iudæos in naues suas recipiebant, eos in mari multis iniurijs admodum acerbè diuexabant. Vecturæ enim pretio, quo depacti fuerant, minime contenti, quacunque ratione poterant, multo maiorem pecuniam ab iniuitis exprimebant: & de industria diutius, quam opus erat, vagabantur, multisque erroribus homines miseros ludificabant, ut consumpto omni comæatu, cogerentur ab eis victum emere. Pretium vero, quod rebus suis constituerant, erat eiusmodi, ut eo persoluto, Iudæi nudi & inanes relinquerentur. Accedebat, quod nuptis mulieribus atque virginibus vitium per vim inferebant, & viros intolerandis contumelijs afficiebant: Christianique nominis, quod vsurpabant, oblitum, in omni genere immanitatis atque perfidiæ versabantur. Iudæi qui in Portugalia remanserant, partim tam atrocis iniuriæ metu perturbati (nec enim id tam obscurum esse poterat, ut non aliqua ex parte fama tantarum cladum ad aures eorum perueniret) partim quòd inopia impediti, minime potuissent ea, quæ erant ad nauigandum necessaria, intra tempus illud emere, cum tempus interim illis constitutum elaboretur, libertatem amittere. Qui igitur seruum Iudæum habere cupiebat, eum à Rege postulabat. Rex autem eorum precibus cedebat, quos animaduertebat esse miti clementique natura præditos, ne Iudæi duriore, quam par esset, dominatu premerentur. Hoc autem accidit paulo ante Ioannis mortem. Ea tamen apud omnes, qui sensus illius nouerant, suspicio consistebat, ut crederetur, si ille diutius vixisset, omnes eos fuisse benignitate illius sub aliqua conditione liberandos. Hæc erat Iudæorum, qui in portugalia morabantur, conditio, cum Emmanuel regnare cœpit. Qui videns illos non sponte sua contra fœdus in Portugalia post tempus à Ioanne præstitutum remansisse, omnes liberos esse iussit. Hoc illi beneficio permoti, ei magnum argenti pondus obtulere: quod accipere noluit. Statuerat enim gentem illam beneficijs paulatim ad studium

dium Christianæ pietatis allicere. His & alijs multis negotijs commode atque sapienter expeditis, mentem continuo ad bellum Africanum contulit. Ex quo enim tempore Ioannes, hoc nomine primus, Septam urbem Mauritaniam munitissimam, in ora maritima freti Gaditani sitam, virtute & opibus expugnauit, nunquam Reges, qui deinceps succedere, passi sunt, bellum contra Mauros susceptum diu intermittere. Rex Alfonso, Ioannis primi nepos, atque Ioannis secundi pater, Tingi ciuitatem cum Arzila, quæ non procul Tingi aberat, similiter bello cepit. Ioannes autem post patris obitum, quanuis fuisset durior fortuna conflictatus, & multis & varijs curis implicatus, semper tamen inuicto animo in illius belli administratione permansit. Emmanuel horum vestigijs ingressus, eodem animo belli curam suscepit. Itaque vrbes Mauritaniam, quæ erant nostris præsijs munitæ, maioribus opibus firmavit, firmioribusque præsijs cinxit, maximum comæatum & plurima instrumenta bellica in eas importari præcepit. Auxit præterea militibus stipendium, & duces item muneribus amplioribus ornauit, vt his beneficijs excitati, confidentius & acius dimicarent. Quia vero cernebat, caput belli feliciter administrandi in vera religione consistere (Deus enim est, qui robur & mentem, qua victoria paratur, donat, & qui mentem & vires eripit illis, quos peruertere statuit) præter alia præmia, quibus sacerdotes, qui sacra militibus in Africa ministrabant, aífecerat, statuit, vt decumam omnium tributorum, quæ Mauri vectigales ei ex fœdere persoluebant, quotannis acciperent. Dum hæc ab illo geruntur, Ferdinandus & Isabela Reges Legatos ad illum mittunt, qui illorum nomine ei gratulationem de regni hæreditate significarent: Et postularent præterea, vellet cum eorum filia, nomine Maria, matrimonio copulari. Postremò ab illo enixè contenderent, vt filios Fernandi Ducis Brigantini, qui adhuc in exilio vivebant, in patriam & in omnes amissas opes restitueret. Hanc legationem Emmanuel sibi admodum iucundam accidisse demonstrauit, Legatisque dixit, sibi nihil gratius esse posse, Regum clarissimorum in se tam propensa voluntate. Quod vero ad matrimonium adtinebat, non esse sibi in animo prius vxorem ducere, quam regni statum constitueret. Hoc autem dicebat, non quòd illorum Regum affinitatem sibi parum commodam arbitraretur, sed quòd Isabelam eorum filiam natu maiore, quæ fuerat Alfonso Ioannis filio nupta, vxorem habere mallet: quanuis mentem suam tunc minime aperiret. De Fernandi vero filijs sibi curam futuram affirmavit, vt Regibus satisfaceret. Hoc eodem tempore fuit certior factus, Ioannem Menesium, qui Arzila præerat, fuisse de Mauris insignem victoriã consequutum. Res autem ad hunc modum gesta fuit. Vascus Coutinus Dynasta Borbësis, Arzile præfectus erat, cuius nomen cū ad Ioannem delatum fuisset, coactus fuit in Portugaliã redire, vt Regi se purgaret. Prepositus fuit interim Arzile Rodericum Coutinũ, qui dum ille abesset, Ducis officio fungeretur. Fecerat autem Rex Ioannes inducias cum Rege Fessensi. Barraxa ve-

rò

rò & Almandarinus, qui multum inter Mauros potentia & opibus excelebant, hoc induciarum fœdere minime astricti fuerant, eo quod nondũ essent sub Fessensis Regis imperio. Itaque maxima manu cõparata, in Arzile fines inuadunt, neque mediocrem vastitatem efficiunt. Rodericus Coutinus cum ijs copijs, quas habebat, illis occurrit. Fuit acriter vtrinque dimicatum. Prælium tamen hunc exitum habuit, vt Coutinus hostium multitudine oppressus, cum multis occumberet. Hac strage nunciata, Ioannes Rex misit continuo Arzilem Ioannem Menesium, virum singulari virtute præditum, cum imperio, vt nostrorum animos aduentu suo confirmaret. Cum autem quidam Mauri stipendiarij propter hoc incommodum nostris illatum rebellarent, neque tributũ, quod ex fœdere Ioanni Regi debebant, soluere vellent, nihil sibi Menesius prius faciendum ratus est, quàm vt illorum ferociam armis atque virtute comprimeret. Quod vt commodius faceret, postulauit per literas à Lupo Azcuedio, qui tunc Tingitanæ ciuitati præerat, vt sibi aliquot equites in auxilium mitteret. Misit ille equites quinquaginta, quibus præfecit Petrum Leitenum, qui Tingi ductor antesignanus erat, qui nocte in locum, quem Menesius dixerat, ire maturauit. Menesius Arzile centum & quinquaginta equites eduxit. Coniunctis in eodem loco cum Leitano copijs, in pagum, qui præcipue fidem fregerat, iter suscepit. Ne autem presentiri illius aduentus posset, sic equites instruxit, vt agmine tenuissimo, eaque de causa longissimo progredierentur. Vno namque filo (sic enim appellant) vnus alium ex interuallo sequebatur, ita tamen, vt ordo incuria hominum interrumpi non posset: Magno autem silentio, cum dilucesceret, pagus appropinquauit, vt improviso hostes adoriretur. Sed accidit, vt eodem tempore Barraxa & Almandarinus cum Muzza & Acobo, qui multum etiã viribus pollebant, eos Maurorum pagos, qui nostrarũ partium erant, armis aggredi cõstituerent. Habebat autem sub signis duomillia equitum, & pedites octingentos. Cum autem hoc Menesius accepisset, vt certior esse de hostium cõsilio posset, dedit hoc negotium Mauris quibusdam, quibus in bello ad has artes vti consueuerat, vt ex insidijs aliquem ex exercitu hostium interciperent, ex quo verum exploratè cognosceret. Illi satis impigre imperata conficiunt, atque tres Mauros ad Menesium pertrahunt, ex quibus cognoscit, omnia vera esse, quæ audierat. Quanuis autem quidam valde illius consilio repugnarent, in hostes tamen incurrere statuit. Eo namque loci res illius erant, vt nostri non sine magno salutis discrimine, & dignitatis imminutione regredi possent. Ita multo præclarior esse iudicauit, hostes nihil tale suspicantes inuadere, quàm ferociter infestiores arcere. Illud enim hostium animos perterret: hoc autem aciores & infestiores efficit. Triplicem igitur aciem confestim instruxit. Primæ Leitenum præfecit, cui quinquaginta illos equites, quos adduxerat, assignauit. Secundæ Ioannem Menesium, Petri Menesij fratris sui & Cantagnedientis Dynastæ filium. Huic triginta tantũ equites attribuit, reliquos omnes sibi in acie tertia re-

seruauit.

seruauit. Postquam vero illos cohortatus est, & quid ab illis fieri vellet, admonuit, in hostes ire perrexit. Hostes nostrorum audaciam admirabantur, & paucitatem contemnebant. Atque primum triplicem aciem ordinare constituunt. Deinde consilio mutato, vt nostros obruerent, vna tantum acie facta propius accedunt. Prima nostrorum acies vbi tantum agri spatium interiectum vidit, quantum ad concurrendum satis esset, in hostes intectis hastis incitatur. Idem Mauri faciunt. Nostri in principio acriter pugnant: multitudo tamen oppressi, cedere paulatim incipiunt, cum Menesius Iunior ex vno latere in Mauros incurrit: quo facto animus nostris additus est, summaque vi resistere contendunt. Hic Ioannes Menesius diutius minime cunctandum ratus, signa inferre iubet, & cum omnibus copijs, quas secum habebat, impetum in Mauros fecit: quem illi primum ægre sustinent, deinde pedem referunt, atque tandem se præcipiti fuga proripiunt. Nostri eos insequuntur, octoque millia passuum progressi, magnam cædem faciunt, deinde ad hostium castra diripienda reuertuntur. Fuerunt in eo prælio multi ex hostibus capti, multo plures occisi, magnaque præda parta: ex nostris nemo desideratus. Deinde Menesius in rebelles pagos exercitum duxit, qui suppliciter abiecti, veniam postularunt, & omnia quæ debebant ex fœdere persoluerunt. Itaque re bene gesta, Arzilam redijt, Leitanumque cum parte prædæ remisit. Cum hoc prælium commissum fuit, iam Emmanuel regnabat: & accidit, vt quo tempore ille decumam sacerdotibus Africæ donare constituit, eo fuisset Menesius hanc victoriam consequutus, adeo, vt multi suspicarentur, eam magis Emmanuelis religione, quam militum viribus partam fuisse. Nondum Emmanuel consilium dimisserat, cum grauis pestilentia urbem illam, in qua commorabatur, inuasit, qua coactus fuit inde discedere, & multa, quæ ad regni stabilimentum pertinebant, in aliud tempus reseruare. Anno insequenti, qui fuit à Christo nato. M. cccc. xcvi. cum appropinquaret tempus solenni ieiunio consecratum, Setiualem se contulit. Ibi eum sorores illius, nempe Leonora Ioannis vxor, & Isabela, quæ matrimonium Fernandi Ducis tenuerat, opperiebantur. Rebus autem sacris illo tempore de more procuratis, & diei illius memoria, quo Christus se à mortuis excitauit, rite celebrata, ad regni negotia conficienda se rursus accinxit. In primis tamen Iacobum Fernandi filium, qui post illatam patri necem, se in exilium, vt dictum est, sponte sua contulerat, & fratrem illius Dionysium similiter, & Aluarum eiusdem Fernandi fratrem, & Sancium Iacobi fratrem patrualem, Alfonsi Faronensis Dynastæ filium, in patriam & honores amissos restituit. Fuerat autem Alfonsus Sancij pater, frater Fernandi. Hunc autem Sancium voluit Rex vt pro Faronensis Comitatus titulo, Comes Demirensis appellaretur. Alios præterea, qui fuerant Ioannis tempore prodicionis insimulati, ab exilio reuocauit: præcipue tamen in eos, quos memorauimus, illius liberalitas illustris admodum fuit. Et quia Ioannes quædam illorum bona certis hominibus bene de

rep. me-

rep. meritis donauerat, Emmanuel ne qui ea possidebant, de illata sibi iniuria conqueri possent, tantis donis & muneribus eos affecit, vt æquo animo paterentur, se bonorum illorum possessione depelli. Quæ quidem magnificentia à multis variè reprehensa fuit. Non deerant enim, qui dicerent, indignum esse, filios eorum, qui fuerant prodicionis infamia maculati, tantis beneficijs ornari, & in integrum inconsideratè restitui. Alij vero non Regis liberalitatem vituperabant, sed in liberalitate modum requirebant. Non enim esse reip. commodum dicebant, regium patrimonium, quod est reip. firmamentum, immodica largitione vno momento temporis exhauriri. Hæc tamen quæ vulgo iactabantur, nullo modo potuere Regem ab instituta beneficentia reuocare. Cogitabat enim, aliquos eorum, qui fuerant damnati, non fuisse ita multis criminibus euiectos, vt ea de causa nomen eorum in hominum odio sempiterno versari deberet. Præterea verum non esse, vt filij parentum scelera luerent. Deinde sororis Isabelæ mœror assiduus eum magis ad benignitatem inuitabat. Videbat enim, nihil optimæ, atque præstantissimæ fœminæ post viri necem & filiorum exilium accidisse, quo mœstitia & anguore leuaretur. Instabat præterea Beatrix illius mater, quæ precibus vt Regem obsecrabat, & autoritate vt filium admonerat, vt homines sibi coniunctissimos saluos & ornatos esse vellet: quod fieri nõ poterat, nisi eò vnde deciderant, reducerentur. Non tibi, inquit illa, solum regni hæreditas obuenit, sed etiam matri, & sororibus, & propinquis, & omnibus denique, qui in te spem rerum suarum collocatam habent. Quæ spes si nos frustrata fuerit, ad quem ibimus? Cuius opem flagitabimus? Si nos non, vt speramus, respexeris, necesse erit, vt molestè feramus, te in tam excelso gradu locatum cernere. Cum enim priuatus eras, de aduerso tantum casu nobis lamentari licebat. Nunc vero ad illius acerbitatis querimoniam, hæc etiam de graui iniuria illata matri omnibusque tuis propinquis accedet. Quare si vlla tibi pietatis cura est, si illius quæ te peperit, & enutriuit, maximoque semper fuit amore prosequuta, memoriam conseruas, consule nobis omnibus: redde matri filiam, sorori liberos, auix nepotes, & memet denique mihi totam restitue. Sic enim auaritiæ suspicionem fugies, & pietatis atque magnificentiae fructum singularem percipies. Hæc quidem & alia multa mater in eandem sententiam dicebat: hæc eadem soror cum lacrymis assidue flagitabat: hæc Castellæ Reges per literas atque nuncios enixe precabantur. Itaque non potuit Rex natura benignus matris voluntatem negligere, aut sororis postulata contemnere, aut optimorum Regum preces aspernari. Multos deinde homines nobiles muneribus & ornamentis auxit, in quibus fuit Iacobus Syluius, vir singulari prudentia, qui pædagogus illius extiterat. Misit deinde Petrum Corream, hominem prudentiæ opinione præstantem, ad Alexandrum Pontificem, vt apud illum quædam negotia ad regni statum pertinentia procuraret, & simul Georgium Cardinalem in Portugaliam reduceret. Erat autem is Georgius humili quidem genere natus, sed ingenio præclaro, &

magno

magno animo præditis. Valuit autem multum apud Caterinam Odoardi Regis filiam summa virtute sceminam, quæ nemini vnquam nubere voluit. Fuit autem casu in eiusdem Caterinæ familiam ascitus: illa capta hominis probitate & sapientia, eum sacerdotijs valde opulenti augendum curauit: in quibus omnibus ille egregium specimen virtutis exhibuit. Pontifex deinde creatus est, & gradibus deinde ad alios honores ascendit, donec tandem à Pontifice Maximo, summo Cardinalium cōsensu, in eorum collegium cooptatus fuit. Quam dignitatem singulari sapientia tuebatur, plurimumq; apud Pontifices Maximos autoritate & gratia poterat. Fuit illi in regni principio Ioannes infestus propter aliquot illius acta, quæ suis rationibus aduersari suspicabatur: nihilo minus tamen Georgius, inuito etiam Rege, dignitatem summa cum autoritate retinuit. Ioanne autem mortuo, petijt ab illo Rex Emmanuel per literas, vt in Lusitaniam remigraret. Sibi namque valde opus esse ad regnum feliciter administrandum illius consilio, quem sapientia præstantem iudicabat. Quod Georgius ostendit se facturum. At postquam Corra urbem attigit, mutauit consilium, & ætatem & imbecillitatem excusauit. Dixitq; præterea, sibi itineris illius faciendi à Pontifice Maximo minime potestatem fieri. Regis tamen negotia summa diligentia atq; fide confecit. Interea regnum graui pestilentia laborabat, quæ Regem domicilium mutare compellebat. Cum autem in oppido, quod Turres Veteres appellant, consideret, venit ad eum Legatus Venetus, qui illi reip. suæ nomine de regno, quod illi obuenerat, gratulatus, senatum populumque Venetum dixit, omnia quæ is ab illo postularet, libentissime facturum. Fuit Legatus admodum liberaliter acceptus, & insignibus equestris ordinis manu ipsius Regis ornatus, & cum tantis muneribus dimissus, vt Venetorum ciuitas partim Legati prædicatione, partim Regis literis valde amanter scriptis, multo magis in studium illius incitaretur. Aliam deinde actionem suscepit Emmanuel, quam Reges nonnulli ante illum frustra sæpe tentarunt. Eo tempore quo Hispania, maxima ex parte, erat sub Arabum potestate & imperio cōstituta, cum esset perpetuum inter illos & Christianos bellum sine vlllo firmo & stabili induciarum fœdere concitatum, fuere quidam viri nobiles, non magis virtute quam religione præcellentes, qui vouebant, se pro Christi gloria, quandiu vires suppeterent, summa contentione pugnuros. Quod vt multo alacrius facerent, & vt commodius ad cœlum viam munirent, à nuptijs abstinebant. Horum vita partim in religionis studio, partim in armorum exercitatione consumebatur. Tantusque erat in illis ardor animorum, vt eos beatissimos iudicarent, qui in bellis pro defensione reip. & Christi sanctissima religione susceptis occumberent. Horum exemplum cum multi sequerentur, fuerunt varij militarium religionum ordines instituti, à Regibus multis beneficijs ornati, & à Pontificibus Maximis approbati: ex quibus multi viri prodire, quorum virtute mauri sapissimè cum magna Christiani nominis gloria fusi fugatique sunt.

sunt. Erant autem omnes imagine Crucis ex panno partim rubro, partim viridi facta, & vestibus assuta, secundum pectus insigniti. Florebat etiam in Hispania ordo Templariorum, & Hospitalensium, qui Ierosolymis eadem fundameta, post captam à Christianis ciuitatem illam, habuerant. Quauis autem varia essent horum ordinum instituta, & insignia, quibus distingui alij ab alijs possent, in hoc tamen conueniebant, quod omnes votis solenni ritu emissis fidem Christo publicè dabant, fore, vt nulla vnquam libidine se commacularent, nec magistri militiæ imperium detrectarent, nec se vllis auaritiæ sordibus illini paterentur. In Portugalia verò, præter reliquos militum religiosorum ordines, alius à Dionysio Rege constitutus est, postquam opera Philippi Francorum Regis, qui pulcher appellatus est, Templariorum ordo euersus fuit. Iniuit enim Dionysius rationem, quemadmodum Templarij Lusitani (ex omnibus enim Christianæ reip. partibus aditus fortibus & spectatis hominibus ad illum ordinem patebat) neque bona neque dignitatem amitterent. Itaque statuit, vt vestigalia, quæ erant in Portugalia Templariorum ordini dicata, ijdem ipsi Templarij, qui ea possederant, nouæ cuiusdam militiæ nomine retinerent. Hanc autem Christi militiam appellauit, & huius religionis milites statuit, vt imaginem Crucis colore candido inclusam in aliam Crucis imaginem colore rubram gestarent, vt à reliquis religiosis militibus internosci possent. Postulauit deinde à Pontifice Maximo, vt eam autoritate sua confirmaret. Creuit hic ordo, multisq; bonis auctus & amplificatus est. Emmanuel autem cum videret, quod discrimen impenderet tam militibus huius ordinis, quam reliquorum omnium (si enim contra fidem Christo obligatam, libidinem minime refrænerent, necesse erat, vt scelus nefarium susciperent, & simul ne illis, qui ex religiosis militibus nascerentur, esset illa macula generis iniusta, quæ nothis omnibus, quauis sint nobilissimis parentibus procreati, subeunda est) postulauit ab Alexandro Pontifice Maximo, vt solueret ea perpetuæ castitatis religione omnes equites Lusitanos, qui deinceps alicuius religiosæ militiæ sacramento tenerentur. Illi namque qui iam erant solennis voti religione constricti, fieri non poterat, vt salua ipsius religionis fide eandem licentiam impetrarent. Concessit id Regi Pontifex, atque deinceps licuit omnibus, qui in aliquam religiosam militiam ascriberentur, vxores ducere, exceptis solum Hospitalensis ordinis equitibus, qui in quibuscunque partibus sint, eadem perpetuæ castitatis religione constringuntur. Hæc autem Regis prouidentia, qua, vt videbatur, sceleribus occurrebat, & suos magno incontinentiæ periculo liberabat, à multis laudari solet. Ego vero statuere non possum, vtrum sic multo maiorem peccandi materiam suis attulerit illa ipsa, quam subtrahere summo studio cōcupiuit. Primum enim nunquam vllius disciplinæ laxamentum potuit esse salutare. Quocirca ea, quæ fluunt, seuerè deuincienda sunt, & eo vnde deciderant, reducenda, si volumus, vt quæ laudabiliter instituta sunt, eundem semper fructum & vtilitatem retineant.

neant. Deinde propter nuptiarum curas, cernimus, illum antiquum ardorem, qui erat in religiosis militibus ad dimicandum, esse iam magna ex parte restitutum. Minus enim expediti, & minus alacres sunt, & cum breue aliquod tempus bellicis in rebus insumperint, citius & libentius, quam decet, otium amplectuntur. Deinde tunc, cum erat illis matrimonium interdictum, credibile est, multos fuisse, qui non tam vtilitatis & emolumentum cupiditate, quam pietatis studio religionem aliquam militarem susciperent. Nunc verò postquam de religione detractum est, quod nimis asperum multis esse videbatur, suspicari non absque ratione possumus, omnes, qui, ut in aliquam eiusmodi militiam ascribantur, elaborant, cupiditate tantum & ambitione ad studium militiæ illius impelli. Postremò hoc cupiditatis introitu multo latius quam antea patefacto, paulatim eo deuentum est, ut quæ erant optimè fundata, laberentur & ruerent. Cernimus enim fidem datam Christo contemni, res sacrosanctas violari, sacra vectigalia ab hominibus audacibus & flagitiosis occupari: eos, qui nunquam hostis vultum aspexerunt, opibus ad sanctos vsus destinatis affluere, illisque ad luxum & vitæ lasciuiam intemperanter abuti. Sed hæc, quæ curare non possumus, lamentari desinamus. Suscepit deinde Emmanuel rei, quæ tunc in omnium ore versabatur, deliberationem, de qua fuit à multis in consilio in contrarias partes disputatum. Veniebat enim in consultationem, utrum Iudæi, qui fuerant à Castellæ Regibus expulsi, & in Portugalia morabantur, essent expellendi continuo, ut fuerat Ioannis tempore constitutum, an potius ut in sedibus, in quibus hoc in regno confidebant, habitarent, benignitate Regia permittendi. Castellæ Reges Emmanuelem per literas admonebant, ne gentem sceleratam, & Deo & hominibus inuisam, consistere in Portugalia sineret. Emmanuel rem maxima consideratione dignam esse statuit. Fuere qui dicerent in consilio, non esse gentem illam eiiciendam, quam Pontifex Maximus in Romanæ Ecclesiæ ciuitatibus habitare permetteret. Quo exemplo etiam dicebant à multis Italiae ciuitatibus, à multis præterea Christianis Principibus, non solum in Italia, sed in Germania, & in Pannonijs, & in quibusdam alijs Europæ regionibus, esse Iudæis habitandi & negotiandi facultatem tributam. Præterea illis expulsis, non continuo perfidiam ex eorum animis expelli: vbiunque enim impia gens pedem poneret, eadem sceleris vestigia relinqui. Non esse autem hominis sapientis, magis scelere vno in loco, quam in alio conflato permoueri. Deinde, si Iudæi in Africam (quod futurum nemo dubitabat, si fuissent à nostris finibus eiectioni) traicerent, omnem spem, quæ de eorum salute haberi potuisset, incidi. Inter Christianos enim, multi ex illis Christianorum familiaritate & exemplo atque disciplina allekti, sese ad Christi nomen adiungebant: quod inter homines Mahumetana superstitione contaminatos fieri haudquaquam poterat. Non esse præterea vtile reip. ut hæc gens pecuniam, qua multi ex illis abundabant, ad mauros asportaret, & artibus quas à nostris acceperat, hostes nostros instrueret, quibus

bus possent nostris non mediocre damnum inferre. Alij contra differebant, non sine causa fuisse gentem illam expulsam à Gallia, & à multis Germaniæ locis, & ex Aragoniæ & Castellæ regnis: sed quia fuisset à Principibus, qui non pluris vectigalium amplificationem, quam religionis integritatem faciebant, exploratè cognitum, tentari ab ea simplicium hominum fidem, Christi quoque nomen sanctissimum indignissimo conuitio maculari, multorumque animos ex eorum consuetudine pestiferis erroribus contaminari, luemque ad rusticanorum hominum perniciem serpere. Præterea non esse sapientis, quidquam illis credere, qui hostes Christiani nominis sunt, nullaque religione impediri queunt, quo minus omnia arcana, quæ inuestigare possent, hostibus nostris indicent, salutemque nostram pecunia prodant. Quod si de commodis agendum esset, multo certè commodius esse, gentem ad fraudem natam, antequam manus vectigalium visceribus afferret, cum illis tantum bonis, quæ tunc habebat, expelli, quam postquam omnes regni opes in potestatem suam redigeret, tanta præda locupletatam dimitti. Tunc enim ea tantum asportaturos, quæ aliunde conuexerant. At si diutius in regno manerent, fore, ut multos mortales bonis omnibus, fraudibus & dolis, quibus multum valebant, euerterent. Hanc sententiam sequutus Emmanuel, statuit, ut omnes Iudæi atque mauri, qui Christi religionem profiteri nollent, à Regni finibus excederent: diemque dixit, intra quam omnes, qui in illius regno fuissent inuenti, libertatem amitterent. Initio sequentis anni, qui fuit à Christo nato. M. CCC. xcvij. Rex Fernandus & Isabella, cum esset inter illos & Carolum Galliæ Regem bellum acerrimum, legatos in Portugalam mittunt, qui foedera cum Ioanne facta, cum Emmanuele confirmant, & amice postulent ab illo contra Carolum auxilium. Foedera quidem summa Regis & omnium, qui in consilio aderant, voluntate confirmata fuerunt. Quod verò ad postulatum adtinebat, respondit Emmanuel, sibi esse cum Carolo pacem, foreque sibi turpissimum, cum nullam à Gallis iniuriam accepisset, foedus ictum violare, maxime cum bellum esset ad eò longinquum, nec Hispania Gallorum armis peteretur. Quod si Gallus in Hispaniam signa conuenteret, tunc se pro coniunctione, quæ sibi cum illis erat, auxilio futurum, & pro parte sua Gallorum impetum omni contentione repressurum. Fuit ab illo Castellæ Regibus, ut præ se tulerunt, egregie hac responsione satisfactum. Instabat interim dies, quo Iudæi, qui Christiani fieri nollent, erant in exilium ituri. Omnes igitur se ad nauigandum summa ope comparabant, cum Rex Emmanuel indignissime ferēs, tot hominum millia in sempiternum exitium detrudi, ut saltem filiorum saluti prospiceret, rem excogitat, facto quidem iniquam & iniustam, animo tamen & proposito fine laudabilem. Iussit enim, ut Iudæorum filij, qui nondum decimum & quartum annum ætatis excederent, à parentibus abstracti, & ab illorum conspectu remoti, in religionis Christianæ disciplinam traderentur. Quod non sine magnis animorum motibus fieri potuit.

Erat enim res visu mirabilis, à complexu matrum filios auelli: patres liberis affixos raptari, & fustibus etiam contundi: clamores ingentes vbique tolli, omniâque mulierum plangore & eiulatu compleri. Fuere, qui rei indignitate perturbati, filios in puteos abijcerent. Multi etiam eo progressi sunt amentia, vt sibi mortem propria manu consciscerent. Accedebat ad grauiorem gentis miseræ calamitatem, quòd illis, qui tantis iniurijs affecti, in Africam transmittere cupiebant, facultas minime præbebatur. Rex enim adeò flagrabat cupiditate gentis illius ad Christi religionem perducendæ, vt partim præmijs alliciendam, partim malo cogendam esse iudicaret. Quauis igitur nauigandi potestas esset Iudæis ex pactione faciendâ, id tamen de die in diem differebat, vt mutandi consilij spatium intercederet. Itaque cum in principio fuissent illis tres in Portugalia portus assignati, vnde conscenderent, interdixit, ne quisquam ex illis aliunde quàm ex Olyssipponensi portu solueret. Quo factum est, vt innumera bilis Iudæorum multitudo Olyssipponem conflueret. Interim verò dies dicta præterfluxit, ita, vt esset illis necesse, qui nondum emigrare potuerant, libertate spoliari. His tandem malis plerique victi, Christianam religionem aut ex animo profiteri, aut saltem callide simulare maluerunt, quàm vitam in tanta acerbitate traducere. Cum fidei igitur Christianæ confessione, fontibus sacris abluti, & filios, & libertatem recuperarunt, multisque à Rege præmijs clementer inuitati, in Portugaliæ regnis satis commode vitam exegerunt. Fuit quidem hoc nec ex lege, nec ex religione factum. Quid enim? Tu rebelles animos, nullaque ad id suscepta religione constrictos, adigas ad credendum ea, quæ summa contentione aspernantur & respuunt? Idque tibi assumas, vt libertatem voluntatis impediatis, & vincula mentibus effrænatis iniicias? At id neque fieri potest, neque Christi sanctissimum numen approbat. Voluntarium enim sacrificium, non vi & malo coactum ab hominibus expetit: neque vim mentibus inferri, sed voluntates ad studium veræ religionis allici & inuitari iubet. Porro autem quis sibi id arrogare potest, quod solus diuinus spiritus efficit in eorum animis, qui non ad extremum vitæ spiritum illius benignitati repugnare contendunt? Ille namque solus est, qui mentes illustrat, & allicit, & inuitat: & eos, qui tantum munus non animo pertinaci & ingrato repudiant, ad Christi confessionem & societatem perducit. Postremo quis non videt, quàm indignum sit, hominibus in religionis studio suspectis tot mysteria, tot res sacrosanctas, tantam rerum diuinarum rationem committere? Et sceleris occasionem ijs, qui Christi disciplinam ludibrio habent, inconsideratè præbere? Et ita religionem per religionis simulationem indignissime violari? Regis tamen animus multis merito laudandus esse videtur, quòd id religionis studio, vt ea ratione gentis Hebrææ salus constitui aliquando posset, efficeret, maxime cum viri religionis & doctrinæ opinione præstantes id licere dicerent, & fuisse iam à principibus Christianis olim factitatum. Nūquam enim defuere, nec vnquam

deerunt,

deerunt, qui ad principum gratiam aucupandâ orationes accomodent. Fructus tamen eximios ex hac Regis actione, quamuis parum iusta, efferi quotidie videmus. Eorum namque filij, qui, vt suspicio erat multis iniecta, fidem nefariè simulabant, vsu, consuetudine, & disciplina, paternique sceleris obliuione, Christi religionem sanctè colunt, & vitam ad disciplinam illius instituunt. Hac ratione Iudæi partim in exilium migrarunt, partim Iudæorum nomen amiserunt. Mauri vero omnes, qui noluerunt à Mahumetis pestifera secta discedere, in Africam se contulerunt. Neque fuit eis aliquod incommodum illatum, quemadmodum Iudæis: ne Christiani, qui in Africa vel Asia sub Saracenorum ditioe viuebant, aliquod ob eam causam malum paterentur. Hoc eodem anno Rex de nuptijs, quas appetebat, agere cœpit. Cupiebat enim, vt dictum est, Isabelæ, quæ fuerat Alfonso Ioannis filio nupta, matrimonio couiungi, eo quod mores illius atque prudentiam adamaret. Id autem cum Aluaro Fernandi Ducis fratre, qui plurimum apud Castellæ Reges poterat, communicauit. Qui cum operam suam esset Emmanueli ad eam rem pollicitus, in Castellam redijt, & inde literas ad Emmanuelem dedit, quibus significauit, Regum voluntatem minime ab eo matrimonij scedere, quod ipse appetebat, alienam. His literis excitatus Rex, Ioannem Emmanuelem Regio cubiculo præfectum, virum singulari prudentia, ad Reges Castellæ legauit. Fuit hæc legatio Regibus admodum grata, matrimoniumque pactioibus rite confirmatum. Isabelæ iunior solum summa vi matrimonio resistebat. Partim namque ex dolore, quem ex obitu Alfonsi perceperat, in ea ægritudine versabatur, vt sanari vix posset: partim quòd bis nubere, parum honestum iudicabat, adduci non poterat, vt in hoc matrimonio parentibus morem gereret. Sed tandem parentum monitis & precibus victa, & hominum religiosorum orationibus inducta, qui illam admonebant, eo coniugio pacem & otium totius Hispaniæ confirmari, parentibus obsequuta est. Interim dum ea, quæ ad Isabelæ in Portugaliæ aduentum erant necessaria, parabantur, Emmanuel negotium magnitudine clarum, sempiternaque gloria dignum suscepit. Quod vt rectius explicari possit, est totius rei initium altius repetendum. Ioannes hoc nomine primus, Portugaliæ Rex, qui regnum, magna cum gloria, hostium incursione liberauit, & clarissimas victorias consequutus est, ne in senectute quidem quidquam de studio gloriæ remisit. Itaque maximam classem instruxit, qua Septam urbem, Mauritaniæ maximam, & opulentissimam, atque munitissimam, in ora maritima Gadiitani freti sitam expugnauit. Inde fuit oblata occasio Lusitanis, qui in illius urbis præsidio constituti fuerant, armis latius euagandi. Henricus deinde Ioannis filius, cuius in expugnatione Septæ virtus admodum clara fuerat, hoc institutum longius persequi voluit. Classes igitur ædificauit, quibus Africa litora, & eas Mauritaniæ regiones, quæ extra fretum ad Austrum pertinent,

B 3

infestas

infestas redderet. Deinde cupiditate incensus terras ignotas explorandi, dedit operam, ut ij, quos classibus præficebat, multo longius progredierentur. Quo studio factum est, ut partim hominum fortium industria, partim variæ tempestatis euentu, non solum bona pars Africæ, quæ ad Æthiopiam pertinebat, verum & insulæ permultæ in Oceano sub Imperium Lusitanicæ subiungerentur. Quo autem terræ, ad quas nostræ naues appellebant, erant magis longinquæ, maioræque in illis monstra versari dicebantur, eo magis animus Principis optimi flagrabat studio remotiora peruestigandi. Fuit enim Henricus, vir animi maximi, & religionis sanctitate clarissimi. Neque tantum elaborabat, ut nomen suum clarum redderet, quàm, ut Christi religionem propagaret: ad quod nihil magis vtile fore putabat hac navigatione, ut posset Christi nomen apud Barbaras nationes à situ nostro disunctissimas, ad omnium salutem prodi. Ut autem id commodius efficeret, in ea Lusitanicæ parte, quam Algarbium appellant, in oppido Sagres nomine, quod abest à promontorio sacro passuum quatuor millia, confedit, ut inde classes mitteret, quæ viam in oras ad Solem orientem fitas aperirent. Ne autem quo intendebat animus, omnino perueniret, fuit morte prohibitus. Obijt autem anno à Christo nato. M. CCCC. lx. cum esset natus annos septem & sexaginta. Nullum autem filium reliquit. Nec enim uxorem habuit, imo per omne vitæ spatium totius libidinis expers fuit. Illo mortuo, Rex Alfonso Odoardi Regis, qui fuerat Henrici frater, filius, non potuit propter bella grauissima, quibus fuit exercitus, ultra id, quod fuerat Henrici opera lustratū, classibus explorare. Peruenit tandem regnum ad Ioannem Alfonsi filium, qui tanto studio, tantisque sumptibus huic negotio instituit, ut nostræ classes illius auspicio maximam partem Æthiopiæ perlustrarent, eoque peruenirent, quo viri doctissimi olim suspicati sunt, fieri non posse, ut quisquam penetraret. Neque fuit contentus illius regionis cognitione, quæ æquinoctiali circulo subiecta est (sic enim appellant Astrologi illum cœlestis plagæ terminum, qui signiferum orbem in partes æquales diuidit, eo quod vbi sol eam cœli partem attingit, æquinoctium fiat) sed effecit, ut nostri longius prouecti, ultra illam regionem, in qua ab extremo ex Australi parte Solis conuersio fit, incognitas terras latissime perlustrarent. Itaque fuit illis necesse, cum essent à conspectu Septentrionis remotissimi, ut alia sidera in cœlo notarent Septentrioni contraria, ad quæ cursum dirigerent. Sic autem cum illud certamen fuisset institutum, ut quilibet alium navigationis longitudine superaret, & ultra terminum, quem reliqui attigerant, perueniret, factum est, ut inciderent in promontorium, quo nullum vnquam maius in terris apparuit. A parte namque, quæ spectat ad occasum solis, latus illius incipiens, in Austrum adeò longo tractu procurrat, ut vltimus illius terminus ab æquinoctiali plaga gradus circiter triginta quinque distet. Gradum appellant Astrologi latini trecentessimam & sexagesimam quamque partem earum, in quas omnes cœli atque

terrarum

terrarum plagas tribuunt. Ab æquinoctiali vero regione ad sinum, ex quo promontorium inchoatur Septentrionem versus, quatuor circiter gradus intersunt. Hi triginta & nouem gradus efficiunt supra duo millia & septingenta miliaria. Hæc est illius terræ, quæ promontorium efficit, longitudo. Ab Ortu vero latus illius multo longius est. In eo vero flectendo, nostri eiusmodi tempestatibus iactati & afflictati sunt, ut sæpenumero omnem spem salutis abijcerent. Quo factum est, ut Tormentosum illud promontorium appellerent. Tormenta enim apud nos, est idem quod tempestas aduersa. Flexu promontorii huius explorato reuersi sunt. Cum autem Ioanni huius promontorii situm & longitudinem demonstrarent, tanta lætitia affectus est, ut existimaret esse sibi iam aditum in Indiam patefactum: & quasi felicitis euentus augurio commotus, promontorium illud, Bonæ spei, nominare iussit. Homines interim partim Hebræos, partim Christianos, quos industrios & sagaces esse cognouerat, Alexandriam misit, qui inde in Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, se conferrent, & inde in Indiam nauigarent, ut qua ratione commodius ille cursus, post illum promontorii flexum, in Indiam confici posset, ab hominibus peritis intelligerent. Classem præterea parare iussit, qua posset iter illud, quod tanto opere explorare cupiebat, haberi. Hos interim tantos Ioannis conatus mors oppressit: qui tamen cum Regni patrimonio, hanc etiam navigationis explorandæ, imperijque propagandi curam Emmanueli quasi hæreditariam reliquit. Multi fuere ex illis, quos Emmanuel in consilium adhibere consueuerat, qui eum ab ea cogitatione conarentur abducere. Dicebant enim, spem incertam esse, pericula certa & ingentia; nauigationem fore difficillimam, Indiãque esse à nostris sedibus maxima regionum longinquitate distantem: fierique non posse, ut tam immensi laboris fructus damna, quæ erant in tam periculoso itinere facienda, compensaret. Cogitaret præterea, sibi cum Ægypti Imperatore, quem Sultanum appellabant, qui plurimum in Oriente poterat, esse dimicandum. Deinde si res ex animi sententia procederet, esse illi grauem inuidiam apud Christianos principes cum magno discrimine subeundam. Si gloriam quæreret, satis magnam gloriam ex Africano bello, si in id totis viribus incumbere vellet, paratam esse. Si vtilitatem sequeretur, vtilitates innumerabiles ex illis Æthiopiæ partibus, quas partim imperio subiectas, partim fœdere deuinctas habebat, percipi posse. Hæc & alia multa dicebantur à Consiliarijs, quæ tamen Regem ab instituto auertere minime potuerunt. Videbat enim eiusmodi consilij nunquam Henrici aut Ioannis mentem prohiberi potuisse, quo minus iter illud in fluctibus aperirent, ex quo tam multæ Lusitanicæ rebus vtilitates illatæ fuerant. Intelligebat præterea, diffidentiam esse comitem animi pusilli & angusti: spem vero maximam perpetuò cum animi ingentis altitudine atque singulari virtute coniunctam. Itaque maluit fortium Principum exempla, quibus erat coniunctissimus, imitari,

B 4

quam

quàm hominibus nimis cautis, omniâq; pericula metuentibus assentiri. Monebatur præterea augurio quodam à Ioannis mente & consilio ducto, quo illum viuens admonuerat, vt pro virtutis insigni, quod regijs insignibus adiungeret, spheram, in qua sunt cœlestis regionis circuli descripti, gestaret. In quo quidem portendebat futurum, vt Emmanuelis, quem iam vt hæredem intuebatur, opera, incognita sydera, vltimæque Solis orientis & occidentis regiones ad nostrorum hominum cognitionem cum maximo fructu & nominis sempiterni gloria peruenirent. Postremò ardens studiū, quo tenebatur Christianæ religionis amplificandæ, eū hominibus timidis auscultare nullo modo sinebat. Fernandū igitur Laurentium, virū impigrum, & authoritate nō mediocri præditū, accersit, eiq; vt classem, quàm celerrime possit, ornet, & omnibus rebus instruat, præscribit. Vascum præterea Gamam, hominē nobilem, & singulari animi robore præditū, cui multum fidebat, euocari iubet, eiq; classis imperiū tradit, & quid ab illo fieri vellet, demonstrat, multisq; verbis illū ad rem strenuè atq; prudenter agendā adhortatur. Suscipit Gama prouinciam, summâq; Regi gratias agit, atq; postulat, vt illius frater Paulus Gama, quem propter insitā virtutem vnice diligebat, illi socius ascribatur: quod Rex facillime concessit. Fuit classis intra breue tempus ornata & instructa rebus omnibus ad tam longā navigationem necessarijs. Erat illa quidem exiguo numero hominum, propterea quod magis Orientis explorandi, quàm expugnandi gratia tunc adornaretur. Quatuor enim naues fuerūt, è quibus vna commeatu tantum erat onusta. Naui prætorix Vascus Gama præfectus erat, alteri verò Paulus Gama, tertie Nicolaus Coelius: quartæ verò, quæ comæatus supplementū conuehebat, Gundissalvum Nonium præficiunt. Aberat Olyssipone prope litus quatuor passuum millia templum sanè religiosum & sanctū, ab Henrico in honorem sanctissimæ virginis ædificatū: quod postea alterius amplitudine & magnificentia, quod Emmanuel illi coniunctū in honorem eiusdem diuinæ virginis à fundamentis extruxit, nomen amisit. In id Gama pridie illius diei, quo erat nauem cōscensurus, se recepit, vt noctem cū religiosis hominibus, qui in ædibus templo coniunctis habitabant, in precibus & votis consumeret. Sequenti die cū multi non illius tantum gratia, sed aliorū etiam, qui illi comites erant, cōuenissent, fuit ab omnibus in scaphas deductus. Neque solum homines religiosi, sed reliqui omnes voce maxima cū lacrymis à Deo precabantur, vt bene & prospere illa tam periculosa nauigatio omnibus eueniret, & vniuersi re bene gesta incolumes in patriā redirent. A multis tamen interim is fletus atq; lamentatio fiebat, vt funus efferre viderentur. Sic enim dicebant. En quo miseros mortales prouexit cupiditas & ambitio? Potuit ne grauius supplicium hominibus istis constitui, si in se scelestū aliquod facinus admisissent? Est enim illis immensi maris longitudo peragrandæ, fluctus immanes difficillima nauigatione superandi, vitæ discrimen in locis infinitis obeundum. Non fuit multo tolerabilius,

in terra

in terra quouis genere mortis absumi, quàm tam procul à patria marinis fluctibus sepeliri? Hæc & alia multa in hanc sententiam dicebant, cum omnia multo tristiora fingere præ metu cogerentur. Gama tamen quanuis lacrymas suorum desiderio funderet, rei tamen bene gerendæ fiducia confirmatus, alacriter in nauem faustis omnibus conscendit. vij. Id. Iulij, anno à Christo nato M. CCCC. xcvij. Qui in litore consistebant, non prius abscedere voluerunt, quàm naues vento secundo plenissimis velis ab omnium conspectu remotæ sunt. Dum hæc geruntur, affertur Emmanueli nuncius, omnia quæ ad Isabellæ matrimonium pertinebāt, esse iam à Regibus Castellæ pro dignitate comparata. Itaq; Sintra, quod oppidum est ad radices Montis Lunæ situm, vbi tunc se continebat, Eboram proficisci contendit, eoque multos homines primarios conuenire iubet. Isabela maior cum Isabela iuniore illius filia Valentiam Alcantaræ, quæ est prope Portugaliæ confinia, similiter venit. Fernandus Rex adesse nō potuit, inualetudine filij Ioannis impeditus, à quo tunc abesse inhumanum reputabat. Sic enim erant inter virum & vxorē officia dispersita, vt illa filiam deduceret, ille vero cū ægroto filio Salmanticæ remaneret. Sic tamē erat inter eos constitutum, vt cū primum Ioanni meliuscule fuisset, Fernandus ad filiam cohonestandam se Valentiam conferret. Cum tamen nuptiarum dilatio maior esset, quàm Emmanuelis desiderium pati facile posset, scripsit ad Isabelam Reginam, se libentissime, si ei cōmodum videretur, Valentiam profecturum, vt ibi vxorem acciperet. Consuluit Regina virum per literas. Qui respondit, se eo tempore non posse à filio diuelli, eo quod vita illius esset propter morbi grauitatem ad extremum discrimen adducta. Quod si vellet Emmanuel Valentiam ire, illius voluntati minime repugnaret. Illum tamen admoneret, vt magnum comitatum vitaret, omniâque maioris lætitiæ signa in aliud tempus differret. Regina continuo Emmanueli scripsit, vt cum illi videretur, eò contenderet. Is nullam moram interposuit, quin Valentiam peteret. Hic fuit Reginæ de morte filij nuncius allatus, quem illa taciturnitate compressum tenuit, ne generum inestitiæ suæ participem efficeret. Id tamen diu Emmanuelem latere non potuit. Itaq; postulauit à socru, vt ante quam ea fama ad aures Isabellæ vxoris suæ perueniret, liceret sibi illam in Portugaliam secum ducere. Sic igitur Eboram se contulit: vbi tandem vxori mortem Ioannis indicauit. Quod illa tulit molestissime. Ob huius Principis mortem omnis Hispania in luctu & squalore versata est, Castellæ præsertim & Aragoniæ populi, eo quod viderent, omnem masculæ prolis spem Regibus esse sublatam. Non enim alium filium marem habebant præter Ioannem. Is autem vxorem duxerat Margaritam ~~Philippæ~~ filiam, qui superiorem Pannoniam, quam nunc Austriam appellant, imperio continebat. Ea vero quo tempore Ioannes obiit, vterum ferebat. Illa tamen tenuis spes, quam homines habere poterant de Margaritæ partu, ne regnum ad principes externos perueniret, fuit

B §

intra

Maximiliani

intra paucos dies abortu illius incisa. Sic factum est, ut ius hæreditatis, quod Ioannes habebat, ad Isabelam sororem perueniret. Omnes enim illa sorores ætate antecedeat. Emmanuel interim nullo modo regni vigilanter administrandi studium intermittebat. Operam igitur eo tempore dedit, ut iura possessionum, & immunitates populis sub certis conditionibus attributa, & prouinciarum, & urbium, & oppidorum confinia perscriberentur, ut lites dirimi, & ciuitatum iura constitui, & terminorum ratio constare posset. Huius anni fine cum Regina iam grauida esset facta, Reges Olyssipponem se contulere: ibi à Castellæ Regibus literas accepere, quibus nurus abortionem significabant, & admonebant, ut in Castellam iter haberent, ut tanquam legitimi regnorum hæredes à populis fidem acciperent. His literis Rex cum videret illud iter sibi necessario suscipiendum, concilium rursus indixit, in quo multas leges, quæ videbantur esse salutare, instituit. Anno autem sequenti, qui fuit à Christo nato M.CCCC.xcvij. kalen. Aprilis Olyssipone profiscuntur, trecentis tantum equitibus comitati. Id enim Reges Castellæ ab eis postularant, ne secum maximam turbam ducerent, ut vitarentur disidia, quæ inter Castellanos & Portugalenses in huiusmodi Regum cõgressibus, leuissimis de causis excitari plerumque solent. In hoc tamen comitatu erant viri nobilissimi, inter quos fuit Georgius Ioannis Regis filius, in quem tunc, quauis puer esset, oculos omnes ubiq; conijciebant, & specie filij commoniti, patris nomen grata prædicatione celebrabant. Ibant autem omnes atrati, ut mœstitiæ quæ animos omnium propter obitum principis Ioannis occupat, habitu lugubri demonstrarent. Regibus Castellæ fines ingressis obuiam prodijt Metimnæ Sidoniæ Dux, atra veste similiter indutus: qui ubi primum illis appropinquauit, ex equo desiliuit, eorumq; manus osculatus est. Idem faciebant reliqui principes, & omnes qui erant vel nobilitate vel dignitate præclari. In omnibus autem ciuitatibus & oppidis, admirabilis hominum frequentia & celebritas illis occurrebat, & faustis acclamationibus infitam ex eorum aduentu lætitiæ significabant, magniq; sumptus ab hominibus, qui opibus & potentia præstabant, ubiq; eorum gratia fiebant. Cum Toletum appropinquarent, Fernandus vrbe egressus, illis obuiam processit, & vtrumq; valde amanter, ut tantæ necessitudinis ratio postulabat, amplexus est. Ad portam principes ciuitatis illos expectabant, ut se illorum subditos, & verbis & dimisso corporis habitu, & reliquis signis in Hispania vsitatis indicarent. Inde cum iam aduersperasceret, sub aurea umbella in templum deducuntur: factaque præcatione, discedunt, & in Regiam intendunt, in qua tanta lætitiæ fuerunt ab Isabelâ excepti, ut videretur omnem ex animo dolorem, quem ex morte filij acceperat, eorum aduentu depulisse. Deinde cum Rex omnes nostros satis benigne alloqueretur, Georgium tamen multo honorificentius accepit. Non autem passi sunt Castellæ Reges, multos dies intermitte: operamque dederunt, ut id sine cunctatione fieret, cuius gratia concilium

Regni

Regni totius indixerant, & generum atque filiam euocarant. Die dominica quæ sequuta est, Emmanuel & Isabelâ in templum deducti sunt. Dux Metimnensis, cuius paulo ante mentio facta est, pedibus ad Emmanuelis latus incedens, habenam equi illius manu tenebat: à læua vero Friensis Dynasta simile officium Isabelæ iuniori præstabat. Hoc etiam modo magnus equitum Magister à dextera, Dux Albanus à læua Fernandum & maiorem Isabelam deducebant. Archiepiscopus Toletanus rem diuinam singulari cæremonia atque sanctitate peregit. Religione rite procurata, Fernandus & vxor assurgunt, ille generum, illa vero filiam manu apprehendit, & vtrumque in sellis in sublimi positus, & pulcherrime instratis collocant, ipsiq; in alijs sellis ad eorum latera confidunt, Ciuitatum procuratores in subsellijs ordine iam à multis ætatibus in Hispania recepto disponuntur. Principes, ut forte cuique locus obuenerat, ita eum sine offensione cuiusquam occupant. Amicè namque Fernandus illos admonuerat, ne inter se de locorum dignitate contenderent. Se enim molestissime laturum, si id quod summa animorum consensione geri cupiebat, intempestiua dissensione turbaretur. Silentio deinde facto, vir quidam iuris ciuilibus eruditione præstans, qui dicendi peritus habebatur, assurgit, orationemque luculentam habuit, qua pacis commoda, Hispaniæ totius otium & tranquillitatem, incrementum imperij, & reliquas utilitates, quæ ex ea Regnorum coniunctione sequi videbantur, exposuit. Hortatus est deinde principes & ciuitates, ut Emmanuelem & Isabelam, quos Regum suorum hæredes esse videbant, certatim amarent, & colerent, summamque illis fide rebus in omnibus inseruirent, sperarentque, eos, quos iam sciebant esse regijs virtutibus ornatissimos, similes futuros eorum Regum, quibus erant tempore à Deo constituto successuri. Deinde ad Emmanuelem & Isabelam conuersus, eos admonuit, ut cernerent animo, quod eis munus imponeretur. Eorum namque officium esse, consulere populis, tueri innocentiam, coercere improbitatem, dare salutem, propullare pericula, conseruare, & bonis omnibus amplificare remp. Hæc ubi perorauit, quidam sacrorum Antistes assurrexit, & librum, qui Euangelia & sacrorum rationem continebat, explicuit, & in medio illius Crucem auream imposuit: deinde cum libro ad Principes hæredes accessit, eisque dixit, ut manibus Crucem tangerent. Cum deinde is verbis præiret, ipsi se se sanctissimo iureiurando constrinxerunt, fore, ut iura populis administrarent, libertatem reip. conseruarent, omniumq; salutem summa contentione prospicerent. Hoc facto, magnus equitum Magister librum à Patriarchæ manibus assumit, illumq; tenens iurat, se Emmanuelem & Isabelam pro veris & legitimis suorum Regum hæredibus habiturum, eorumq; imperio semper obedientem futurum, summamque fide pro eorum amplitudine & dignitate pugnaturum. Deinde reliquos principes & ciuitatum legatos eodem iureiurando constrinxit. Tum omnes ordine ad Principes, quibus fidem dederant, accedunt,

eorumque

eorumque manus osculantur. Quod tamen Toletani ciues eo in loco facere noluerunt. Non erit autem abs re, explicare rationem, quamobrem Toletani officium illud tunc obire noluerint, ut intelligi possit, quam leuibus de causis plerunque soleant in populis, nisi malo nascenti prudenter fuerit occursum, turbulenta dissidia concitari. Fuit olim in Hispania inter Burgensem & Toletanam ciuitatem, quæ reliquis anteire videbantur, de dignitate summa contentio, cum Burgenses ciuitatem suam esse Castellæ metropolim constanter assererent, Toletani verò Hispaniæ principatum ad ciuitatem suam reuocarent. Neque lis vnquam dirimi potuit, nec vlla conditione fieri, ut vna ciuitas alteri quidquam de iure suo remitteret. Itaque periculum erat, ne quoties Reges concilium euocarent, ij, qui ciuitatis vtriusque nomine conuenerant, ad manus venirent. Alfonsus igitur hoc nomine vndecimus, cum Compluti indictum concilium haberet, ut hanc controuersiam aliqua ratione tolleretur, in omnium conuentu, antequam litis vlla mentio fieret, inquit, Toletanos scio imperata libentissime facturos, loquantur Burgenses. Hac Regis oratione conquieuerunt, cum vtrique se prælatos existimarent. Toletani quidem, quod Rex ante omnes eorum nomine locutus esset: Burgenses vero, quod primi omnium per se sententiam dixissent. Hanc deinde consuetudinem Reges omnes Castellæ sequuti sunt, quoties concilium est ab illis indictum. Aliquibus tamen contentionis vitandæ gratia, noluerunt Toletani in illo conuentu illud officium facere: sed postquam à templo discessum est, antequam Reges in ædes Archiepiscopi, vbi paratum & instructum erat cõuiuium, peruenirent, in ipsa via, ad Emmanuelem & Isabelam suppliciter adeuntes, eorum manus osculati sunt. Dimisso concilio, Fernandus Aragoniam cum vxore & genero atque filia petere contendit, ut similiter atque in regno Castellæ fecerat, illius regni fidem principibus obligaret. Iter autem ita fecerunt, ut quacunque pergerent, effusa multitudo illis obuiam cum incredibili voluptatis significatione prodiret, multiq; Dynastæ, & ciuitates etiam permultæ omnia, quæ ad victum & regium luxum erant necessaria, abunde ministrarent. Cæsaream tandem Augustam peruenere kalendis Iunij. Fuerunt autem ab ea ciuitate cum admodum solenni pompa, immodicisque ceremonijs de more gentis illius excepti. Paucis deinde diebus ad quietem sumptis, statuit Fernandus, ut Cæsaraugustani, perinde atque fecerant Castellani, sine vlla mora fidem Emmanueli & Isabelæ verbis conceptis obligarent. Negarunt Cæsaraugustani, id sibi licere, antequam ciues Valentini, & Barchinonenses, qui suarum ciuitatum iura tuerentur, eò conuenirent. Institit nihilofecius Fernandus, non esse cur illos expectarent, quos sciebant idem officium suo tempore atque loco præstituros. Neque esse illis in re minime dubia cunctandum. Respondent, non esse rem adeò facilem, ut non magnam consultationem requireret. Se de fide danda minime dubitare, sed de modo & conditione, qua

erant

erant fidem daturi. Ad eam autem deliberationem commodius habendam, opus esse sociorum aduentu, ut communis causa communi etiam consilio sustineri posset. Quod si vellet, ut ipsi statim fidem suam astringerent, se id libenter facturos, ea tamen conditione, ut prius Emmanuel & Isabelæ iurarent, fore, cum primum venirent in regni possessionem, ut iura & immunitates, quæ Fernandus ipse Aragoniæ populis abstulerat, sine vlla cunctatione restituerent. Respondet Fernandus, se nulla conditione passurum, ut ea, quæ propter summam iniquitatem sublata fuerant, populis, qui illis abutebantur ad innumerabiles iniurias, redderentur. In his altercationibus fuere tres menses cum non mediocri Regum offensione consumpti. Cum vero multæ causæ diffensionis intercederent, illa tamen potissimum Regum animos percussit, quod dicerent Cæsaraugustani, hoc iure semper Aragoniæ regnum fuisse, ut nunquam imperium foeminae vllius acciperet. Quod si Rex sine prole virili decederet, esse populis liberum, euocato concilio eum Regem eligere, quem regno propter virtutem dignum iudicarent. Interim vero Cæsaraugustani de libertate solliciti, clanculum arma in certas domos comportare, vndique præfidia comparare, colloquia inter se de communibus rebus habere; nihilq; omnino prætermittere, quo ius suum modis omnibus retinerent. Sed omnes hos motus sedauit Isabelæ iunioris partus. Octauo enim kalen. Septembris peperit filium, cui fuit inditum nomen Michaël, Huius nepotis exortu tanta fuit affectus lætitia Fernandus, ut contineri non posset, quin voce maxima omnibus de nato Principe, Hispaniæ totius hærede, gratularetur. Sed ut sunt res humanæ fluxæ & instabiles, summæque lætitiæ exitu tristissimo sæpenu-mero concluduntur, illa summa Regum voluptas, illæ principum gratulationes, & ciuium plausus in acerbissimum mœrorem subito conuersi sunt. Isabelæ namque antequam pareret agrotabat, & quo magis appropinquabat partus, eo maiora signa imbecillitatis ostendebat. Cum vero filium enixa fuisset, tanta vis sanguinis ex illa profluxit, ut vires eam omnino deficerent, usque eo, dum extremum spiritum in complexu patris ederet. Eluxit autem in illa singulare pudoris, & probitatis, & prudentiæ, & religionis specimen, quarum etiam virtutum in illo vltimo vitæ actu claram significationem dedit, cum ea diceret & testificaretur, quibus posset intelligi, eam parum de hac misera vita, multum vero de illa sempiterna cogitare. Funus fuit cum multis omnium lachrymis inductum. Emmanuel vbi funeri iusta persoluit, & ea, quæ fuerant testamento legata, distribuit, à Fernando & Isabelæ magno cum dolore, ut in Portugaliam rediret, diuulsus est. Non potuit enim discessus ille absque fletu acerbi renouatione fieri, cum veniret illis in mentem, quali filia fuissent orbati, & Emmanuel in memoriam reuocaret, se vxorem omnibus virtutibus ornatissimam amisisse. Fuit autem à multis principibus in Portugaliam vique deductus. Sed cum esset in itinere, in oppido

nomine

nomine Aranda, quod Durius alluit, misit ad Alexandrum legatos, qui eum admonerent, ut rebus Ecclesie prospiceret. Nam mores esse profligatos, pietatis studium restinctum, flagitiorum licentiam solutam, res sanctissimas pretio indignissimis addici. In vrbe, quae fuerat pietatis & sanctimoniae domicilium, officinam impudentiae atque sceleris institui, Ecclesiamque Romanam infamiae infamia flagrare, remque esse in extremum pene discrimen adductam. Proinde se illum orare & obsecrare, & per Christi sanguinem obtestari, ut iret obuiam sceleri, refecaret libidinem, coerceret auaritiam, moresque laxos disciplina seueriore deuinciret, tantumque munus pro dignitate tueretur, & remp. Christianam, quae tantis vitiorum exemplis erat a studio pietatis auersa, pietatis exemplis ad officium reduceret. Legati fuere Rodericus Castrensis, Henricus Coutinus, & Fernandus Coutinus, viri claris natalibus orti, & prudentia non vulgari praediti. His autem mandauit, ut hanc legationem cum Fernandi Regis legato communicarent, quem Fernandus, ut cum Emmanuele Caesar-augustae constituerat, ea etiam de causa erat Romam missurus. Vbi legatos misit, iustis itineribus in Portugalam redijt, & Olyssipponem peruenit, tertio idus Octobris. Ibi per literas Fernandi & Isabelae certior factus est, Michaellem filium suum summa Castellae & Aragoniae consensione fuisse legitimum Principem, & regnorum illorum haeredem declaratum, fidemque illi ab omnibus publice datam. Rogabant autem, ut idem in Portugalia fieret: id enim valde ad regnorum tranquillitatem pertinere. Emmanuel igitur anno sequenti, qui fuit a Christo nato. M. CCCC. xc. ix. ad eam rem sine vlla mora peragendam, concilium indixit. Omnes sine vlla recusatione conueniunt. Is ab omnibus postulat, ut fidem dent, se Michaeli ipsius vnico filio, tanquam successori legitimo fore semper, postquam ille ad regnum perueniret, obsequentes. Illi priusquam fidem darent, ab eo postularunt, ut nomine filij promitteret, idque iuramento confirmaret, ut nunquam neque iurisdictiones, neque vectigalium administrationes, neque arcium praefecturae ad Portugaliae ditionem pertinentes, siue citra, siue vltra mare, alicui, qui non esset natura Portugalis, vlllo tempore, aut conditione mandarentur. Quod Emmanuel facile concessit. Illi igitur fidem publice absenti Michaeli dederunt: & Emmanuel promissionis suae foedus propria ipsius manu consignatum iussit, ut publico testimonio ad memoriam sempiternam confirmaretur. Et haec quidem eo anno in Lusitania gesta sunt. At legati, qui ab Emmanuele Romam missi fuerant, cum primum Romam peruenere, omnem legationis rationem cum Garfia Lasso Fernandi Regis legato, uti fuerant iussi, communicant. Re itaque deliberata, omnes ad Pontificem adeunt, eumque Regum nomine suppliciter orant, obsecrant, & obtestantur, ut velit flagitiorum incendium pietatis studio & iudiciorum seueritate restinguere. Neque semel hoc ab illo libera voce contendunt, sed saepius instant, & vrgent, & publico etiam testimonio postulata consignant, ut esset

omnibus

omnibus testatum, nihil ab Hispaniae Regibus omissum fuisse, quod ad labentis Ecclesiae instaurationem pertineret. Quae quidem admonitio hunc fructum habuit, ut Pontifex deinceps non ita dissolute remp. gerere videretur. Prae se autem tulit, admonitionem illam sibi non ingrata accidisse. Non post multos dies nuncium ad Emmanuelem misit, cum donis ab illo solenni precatione consecratis. Dona autem fuerunt ensis & pileus. Ea dona Emmanuel grata voluntate prosequutus fuit, nunciumque muneribus ornatum dimisit, Pontificique per literas declarauit, se fore semper, ut eum religio facere admonebat, studio illius incensum. Hoc eodem anno, quinto Idus Iulij Emmanuel primum nuncium de rebus Indicis auspicio suo exploratis accepit. Quod quemadmodum gestum fuit, est ab initio repetendum. Gama vbi primum soluit Olyssipponem, cursum ad Fortunatas insulas direxit: deinde Insulam, quam appellant Sancti Iacobi, quae respicit Aethiopiam, iustrauit. Inde vero, ut in mandatis habebat, nauigationem Solis ortum versus instituit, donec terram conspicatus est, & ad eam continuo naues appellere iussit: in magnumque sinum ingressus, vela contrahere, anchorasque dimittere praecipit. Nicolaum deinde Coelium misit, ut ad oram illam propius accedens, exploraret, an esset aliquis fluuius, ad quem se aquandi gratia conferrent. Tres enim menses aduersis tempestatibus agitati, in illius orae nauigatione consumperant, & aquae inopia laborabant. Coelius ut fuerat iussus, litora illa perlustrans, in fauces fluminis incidit, cuius aquae erant dulces, & riparum vestitus viridissimi. Quod cum Coelius Gamae nunciaisset, is ad eam partem vela continuo fieri iussit, ut omnes aquari atque lignari possent. Ibi Phocas ingentes, quarum magna copia erat, ceperunt, & earum carnibus refecti sunt. Hoc autem erat Gamae institutum, ut quibuscunque terris insisteret, mores gentis & instituta perdisceret. Itaque dedit operam certis hominibus, ut aliquem ex illis, qui regionem eam colebant, vel astu vel vi caperent, ex quo posset id quod voluit, cognoscere. Fuerunt autem ad illum perducti homines colorati, breui & crispo capillo, quorum tamen linguam nemo ex illius comitatu, qui multas Aethiopiae linguas nouerant, intellexit. Fuere tamen a Gama benigne accepti, atque vestiti, & muneribus quibus capiebantur allecti, ut alios ad nostros perducerent. Munera fuere tintinabula, & vitrei globuli, & alia eiusmodi. Fuit deinde nostris cum illa gente familiaritas instituta, cum Aethiopes illi multa supportarent ex illis fructibus, & carnibus, quas tellus suppeditabat, quae ad victum erant valde necessariae: & illos nostri vestibus minimi pretij, & rebus leuissimis, quas illi tamen plurimi faciebant, ornarent. Signis autem & nutibus, quid alterutri ab alteris fieri vellent, significabant. Sed hanc consuetudinem vnus hominis amentia dirimit. Qui cum in eorum familiaritatem se penitus immerisisset, petijt a Gama, ut liceret sibi in illorum intimas sedes penetrare. Deductus igitur ab eis, cum illi in via Phocam ingentem interfecissent, fuit illius carnibus satis opipare & apparatus, ut illi quidem suspicabantur, acceptus. Is cum dapes appositas, quod

quòd non essent sui stomachi, fastidiret, se continuo in naues recipere voluit. Illi eum humanissime prosequuntur. At is certus esse non poterat, an truderetur ad supplicium, an potius honoris gratia tanto comitatu leptus duceretur. Metus tamen omnia tristiora fingere cogebat. Itaque vbi litori appropinquarunt, quasi vinculus traheretur, opem magnis vocibus implorauit: nostri subsidio occurrerunt. Illi fugæ se repente mandarunt. Gama cum reliquis ducibus in terram descendit, vt facilius posset solis ab æquinoctiali plaga discrimen in Astrolabio contemplari. At illi qui fugerant, in sylua, vbi arma reposuerant (ignorabant enim quali animo nostri ad eas oras accederent) se occultabant. Arma vero, quibus plurimum utebantur, erant cornua quædam acutissima hastis præfixa, quibus summa vi contortis, non leuius vulnus infligebant, quam si præacuta iacula coniecissent. Ibi igitur cum nostri in litore sine vlla periculi suspicione versarentur, illi ex latebris emerfi prouolant, & in nostros impetum faciunt, & multos contulerant, inter quos Gama in pede vulnus accepit. Nostri se multo celerius, quam fuerant opinati, recipiunt. Ita factum est, vt vnus hominis vesani temeritas aquationem illam infestam redderet. Sinum illum nostri sanctæ Helenæ sinum nominant: fluuium vero eadem ratione Sancti Iacobi nomine notandum existimarunt. Vt enim solennes dies cadebant, qui erant Diuorum memoriæ consecrati, ita nostri nomina terris, & insulis, & fluminibus incognitis, quæ diebus illis primum viderant, imponebant. Anchoris inde solutis, iter Austrum versus instituunt, promontoriumque bonæ spei superare contendunt. In illo autem cursu valde Gamæ virtus enituit. Fluctus erant immanissimi: tempestates perfrigida & aduersæ: tenebræ vero asidueque procelle, cum semper in illa regione statis temporibus, quibus sol Septentrionalem plagam lustrat, valde horribiles sint, atque pertimescendæ, tum illis, qui nondum fuerant eos fluctus experti, tantum terroris iniiciebant, vt omnem spem salutis abijcerent. Naues enim ita iactabantur, vt modò nubes contingere, rursus in imas profundi voragines detrudi viderentur. Ad hoc malum accedebat, quòd vltra progredi nequibant. Demissis igitur velis, ventis obsequi cogebantur, ita tamen, vt varios flexus atque reflexus inirent, ne retro cederent, sed tempestatis aduersæ finem in fluctibus expectarent. Quoties vero aliquid laxamenti dabatur, homines exanimati metu Gamam circumsistebant, illumque orabant & obsecrabant, ne vellet se, hominesque illius fidei commissos tam horrendo genere mortis extinguere. Fluctibus diu repugnari non posse: cederet tempestati, & classem, antequam fluctibus mergeretur, in patriam reduci permetteret. Cum is constanti animo postulata reijceret, multi de nece illius coniurationem habuerunt. Id cum Gama Pauli fratris indicio cognouisset, insidias summa vigilantia declinauit, & vincula magistris iniecit, ipseque per se summi magistri munus obiuit. Tandem cum multis diebus hanc tempestatis, atque perfidiæ molem inuictò animo pertulisset, tempestas commutata est, & ipse cum reliquis ducibus

ducibus ad finem promontorii peruenit, quod omnes .xx. die Nouembris cum incredibili lætitia flectere inceperunt. Arbitrabantur enim eo superato, nihil sibi impedimento futurum, quo minus eo quo tendebant, felicissime peruenirent. Ita vero nauigabant, vt nunquam à terra procul abscederent, & illius situm & fertilitatem cum iucunditate perciperent. Videbant enim ingentes syluas, & densa nemora, & pecudum & armentorum greges innumerabiles, & hominum etiam multitudinem, qui passim vagabantur. Sunt autem homines colore & specie illis simillimi, qui in sinu sanctæ Helenæ visi fuerant. Cum loquuntur, singultire videntur: nudi ambulant, pudenda ligneis vaginis includunt: fistulis vtuntur, quas non admodum absurde modulantur. Tuguria sibi ex lateribus sole adustis, aut è terra faciunt, quæ culmis deinde atque congestis glebis contegunt. In promontorii illius latitudine superanda nostri quinque dies posuerunt. XXV. die Nouembris promontorium superant, atque ad Septentriones cursum inflectunt. Ab vltimo promontorii flexu, qui ad orientem spectat, abest sinus, quem nostri Sancti Blasij aquationem appellant. cc. & .xx. passuum millia. Tellus est fertilis: nutrit elephantos ingentes, & quamplurimos boues valde opimos, quibus incolæ clitellas imponunt, eisque pro iumentis vtuntur. In intimo sinu est parua quædam insula, ad quam nostri aquandi gratia naues appulerunt. Ibi phocarum armenta conspexere admiranda quadam multitudiue. In quibus inerat tanta feritas & truculentia, vt in homines irruerent. Aues etiam eo in loco visæ sunt, quas incolæ appellant Sotilicarios, pares anseribus magnitudine: plumis minime vestiuntur, alas habent similes alis vespertilionum: volare nequeunt, sed explicatis alarum membranis, cursum celeritate summa cõficiunt. Inde carnibus emptis, & aquatione facta, nostri profecti sunt. Octauo die Decembris subita quædam tempestas illos vehementer exterruit, & à terræ conspectu procul abstraxit. Sedata verò tempestate, rursus ad terram propius accedunt. Cum enim nondum esset nostris in illis regionibus nauigandi ratio penitus explorata, minime tutum videbatur, à terra longius abduci. Vident autem paruas insulas, quæ paulo longius. cc. xxx. passuum millibus aberant ab eo loco, vbi vltimam aquationem fecerant. Erant autem amœnissimæ, arbores altissime, prata viridissima, pecora innumerabilia, quæ passim vagabantur. Erat summa tranquillitas, pelagus profundum, ita, vt sine periculo possent ad terram accedere, & qualis esset, cum iucunditate perspicere. Sic omnem illam oram legentes, decimo Ianuarij die insequētis anni, magnam hominum & mulierum multitudinem in terra inambulare cõspiciunt. Erant omnes colore subnigro, vt reliqui, quos in oris illis viderant, corpore procerò, & specie liberali. Hic Gama proras ad terram flectere iubet. Misit deinde virum linguarum peritissimum, qui nomine illius, gentis Rectorem honorifice salutaret, eique munera deferret. Fuit nuncius libenter acceptus, & cum muneribus illis, quæ tellus ferebat dimissus. Hæc gens erat reliquis humanior, & lautius

vitam instituebat: brachia armillis æneis ornabat, & capita similiter æneo cultu amiciebat. Viri pugiones gestabant cum manubrijs stanneis nō admodum incitè fabricatis: vaginæ autem erant ex ebore. Hic reliquit Gama duos exules, qui mores & cultum gentis exacte perdiscerent. Erant enim in ea classe decem homines capite damnati, quibus fuerat ea lege vita concessa, vt quibuscunq; in locis à Gama relictis fuissent, regiones lustrarent, hominūmq; mores & instituta cognoscerent. Inde profecti, decima quinta die Ianuarij ad fauces ingentis fluuij peruenere, cuius ripas vndiq; arbores fructibus onustæ diffusis late frondibus opacabant: tellus erat herbida, & amœna. Hic iactis anchoris consistere, vt sequenti die (Solenim iam præcipitabat) terræ cultum diligenter inspicerent. Mane verò conspiciunt multos homines eiusdem prope coloris & cultus, in tribus inuectos ad naues tendere. Qui simul atq; ad eas accesserunt, sine vlla fraudis suspicione conscenderunt, fueruntq; à nostris cibo atque potu liberaliter accepti. Linguam tamē eorum nemo ex nostris quiuit intelligere. Nutibus tantum, quidquid exprimere volebant, significabant. Post tres dies venere quatuor viri regionis illius principes, vt Gamam salutarent, & classē nostram viderent. Erant autem hi paulo elegātius culti: quos Gama appositis epulis inuitauit, & vestibibus sericis ornauit: quibus illi non mediocri lætitia se affectos esse demonstrarunt. Sed nec ab illis intelligi quidquam potuit, per quod nostri possent, quā longē ab India, aut quā prope essent, aliqua ratione suspicari. Vnus tamen malè arabicè dixit, ad regionem vnde paucis illis diebus venerat, naues eiusmodi formæ atque magnitudinis, qua nostras esse conspiciebat, frequenter appellari, quæ quidem nō erat ita magno interuallo ab eo portu disiuncta. Nostri cum id audirent, in spem venerunt, fore, vt intra breue temporis spatium Indiam aspicerent. Id monuit Gamam, vt illi fluuiio, bonorum signorum nomen imponeret. Hic autem columnā lapideam in ipsius fluminis ripa collocauit, in qua erat Crux cum Emmanuelis insignibus incisa. Hoc autem faciebat in portibus, quos ad Christiani nominis gloriam, & ad Regis clarissimi monumenta diutius conseruanda, magis opportunos iudicabat: & ad eam rem multæ columnæ eiusmodi fuerant nauibus illis impositæ. Terra vero illa, statuit, vt nomine Sancti Raphaëlis insignis esset. Hic duos reliquit ex illis, quos diximus vitam exilio redemisse. Hic postquam naues refecit, & infirmos curauit, sexto kalen. Martij anchoras moliri, antennas erigi, velaque fieri iubet. Kalendis autem Martij conspiciuntur à nostris quatuor insulæ, non ita lato mari à se inuicem distantes. Ex vna illarum Coëlius septem nauigia plenis velis inuecta ad nostros accedere conspiciatus est. Qui illis vehebantur, cum prætoriam nauem ex vexillo, quod erat in summo malo alligatum, cognoscerent, ad eam proras detorquent, propiusq; facti, magno clamore sublato nostros arabicè salutant. Ibi Gama Coëlium, quod nauis illius esset aliarum minima, præcedere iubet, & ad eam insulam cursum dirigere, vnde nauigia soluisse conspexerat.

Præit

Præit sensim Coëlius, & fundo prius diligēter explorato, reliquæ paulatim subsequuntur. Nauigia interim nostras naues circumsistunt, & tibiæ concentu & alijs musicis instrumentis nostros oblectant, eisq; de aduentu in illas oras maxima voce gratulantur. Homines autem erant colorati, specie liberali præditi, vestibibus bombycinis ornati: longissimis linteis auro intertextis & arcte compressis, vt spiris multifariam circumductis caput obtegerent, ornabantur. Erant præterea aduncis gladijs accincti, parmæq; brachijs insertas gestabant. Nostras naues ingressi, nostros arabicè salutant. Qui linguam probe tenebant, benigne respondent. Gama dapes apponi iubet. Illi conuiuium non aspernantur. Dum comedunt & bibunt, sciscitatur de illis Gama, quod esset illius insulæ nomen, quæ gentis ratio & cultus, & quod iter inde in Indiam esset habendū. Respondent insulæ nomen esse Mozzambique: gentem esse simulachris deditam, magnam tamen insulæ partem à mercatoribus Saracenis habitari: esse vero illam sub imperio Regis Quiloæ, qui illi rectorem præfecerat hominem autoritate insigni præditum: emporium vix aliud celebrius in regionibus illis reperiri. Inde enim naues in Arabiam, in Indiam, in multas præterea orbis terrarum partes nauigare, & ex omnibus illis merces innumerabiles in eam conuehi. Præterea dicunt esse quandam in ea ora regionem, quam nostri fuerant præteruecti, quæ Zofala nominabatur, & auro plurimum abundaret. Postremò quantum ab ea insula Calecutiū distaret, exponunt. Hoc audito nostri manus in cœlum tendere, summas Deo gratias agere, seq; maxima ex parte laboribus perfunctos arbitrari. Insula est illa in regione, quam appellabant olim Ægesimbam. Distat enim ab æquinoctiali plaga decem & sex gradibus, Austrum versus. Incolæ sunt nigri: tellus propter paludes est parum salubris. Domos extruunt è terra, quas congestis paleis integunt. Propter tamē opportunitatem commercij, naues vndiq; ad illam rei gerendæ gratia commeabant. Arabes tunc plurimū in ea opibus & potentia florebant. Hi myoparonibus paruis utebantur, eisq; ferreis clauis minime reuinctis, sed palis teretibus per foramina vice clauorum adactis. Compages vero nauium funibus è palmarum folijs factis obturabant. Palmas autem appellat arbores altissimas, folijs longissimis & acutissimis hirsutas, patulis frondibus circumquaque diffusis vmbra gratissimam efficientes. nuces ferunt ingentis magnitudinis, quas nostri Cocos nominant. Utebantur in nauigando normis nauicularijs, quas nauis Acus appellant. Quarū formam propter eos, qui à maritimis regionibus semoti sunt, haud alienū arbitror explicare. Vasculum est è ligno factum, planum atq; rotundum, altitudine duorū aut trium digitorum. In medio habet stylum præfixum in summo præacutum, aliquanto breuiorem, quā sit vasculi ipsius altitudo. Regula deinde è ferro solertissime facta, tenuis & angusta ad vasculi modum dimensa, ita tamē, vt diametri ipsius vasculi longitudinem nō exæquet, inducitur. Styli vero cuspis per medium huius regulæ, quod est inferius excauatum, & fastigiatum superius,

C 2 immissa,

immiffa, ita eam fufpenfam, paribusque momentis librata cōtinet, vt vtrinque angulos pares efficit. Operculo deinde vitreo ænea virgula circumdata firmato, ne poffit regula excuti, & aliqua ex parte labare, contegitur. Cū vero magnetis ea natura fit, vt non modo ferrum ad fe trahat, verū etiam vna illius pars ad Septentriones afpiret, altera in Austrum propendeat, naturamque fuam cum ferro communicet, efficitur, vt cū regulæ huius caput ad eam magnetis partem, quæ fpectat ad Septentriones, applicatum, attrituque illius exterfum fuerit, eandem in fe vim concipiat: & cum ita fufpenfa extiterit, vt mobiliter in varias partes impelli poffit, femper in Septentriones infita propenfione referatur. Sic autem fiebat, vt nauæ hoc inftrumento moniti, quanuis in profundo pelago verfarentur, & cœlum effet nubilum & caliginofum, poffent tamen ad Septentrionis rationē curfum dirigere. Hanc autem regulam, quia ad acus fimilitudinem proxime accedebat, acum nauiculariam appellabant. Deinde cū facillimum fit humanis ingenijs, addere femper aliquid ad ea, quæ funt folerter inuenta, aliam normæ rationem excogitarunt, qua poffent exactius, quem curfum in nauigando tenerent, ratione perfpicere. E virgulis enim ferreis figuram efficiunt lateribus paribus, angulis imparibus, in rhombi fpeciem deformatam. Huic vnam ex parte fuperiore, alteram ex inferiore chartam orbiculatam adglutinant. Magnetis autem adiuncta vi, fic figuram hanc temperant, vt vnus ex acutis angulis Septentrionem, alter Austrum refpiciat: ex obtufis verò vnus ad ortum Solis, alter ad Occafum fpectet. Diametri autem orbis huius longitudo figuræ longitudinem non excedit. Habet autem orbis hic in medio æneum vmbilicum affixum, ad eam formam factum, qua diximus regulæ medium fabricatum fuiffe. Per vmbilicum illud igitur ftyli cuspis immiffa, orbem hunc fufpenfum continet, qui non modo regulæ illius, de qua diximus, vice fungitur, fed omnes ventorum regiones, quorum flatibus nauis impellitur, in confpectu proponit. In charta namque fuperiore Septentrio, & Auster, & Oriens, & Occidens, & interiectæ inter hos terminos regiones exactiffime defcribuntur. Norma ad hunc modum conftituta, hoc reftabat incommodi, quòd opus erat, quoties nauis fluctibus agitata, vt fieri neceffe eft, in pupim, aut proram, aut in alterutrum latus inclinaret, vt illa in profundo fubfidens adhærefceret, neque motu libero in Septentriones dirigi poffet. Ne autem hoc eueniret, fuit folertiffime excogitatum. Nam vas ipfum paulo infra labrū circulo æneo arctè conftigitur. Vtrinque autem ab eo circulo virgula calybea ducta, in foramen alterius circuli maioris & exterioris, modico interuallo ab interiore diftantis, immittitur. Virgulæ vero binæ ita funt æquales & oppofitæ, vt fi ex vtraque vna & perpetua fieret, circularis illius fpatij diametrum contineret. Exterior autem circulus circa duas illas virgulas quafi circum axem verfat. Rurfus ab exteriori circulo aliæ binæ virgulæ pari interuallo ad ambitum alueoli cuiufdam orbiculati, intra quem hæc machinatio continetur, fimili ratione perducuntur.

Ita

Ita funt autem hæ virgulæ exteriores interioribus ex aduerfo conftitutæ, vt fi duæ tantum ex illis quatuor directæ fierent, fe fe ad angulos rectos interfecarent. Cū vero machinatio ex inferiore parte ænea & ponderofa fit, neque fundum attingat vllum, ita vndique pellitur, vt medium locum teneat. Et cū penfilis & mobilis exiftat, pondere fuo nixa ea ratione conftitit, vt quanuis maximi fluctus nauem iactent, ipfa femper ad libellâ directâ permaneat. Sic autem fit, vt nihil interueniat, quòd normam ab eo motu, quo in Septentriones fertur, impedire queat. His normis solebant vti iam illo tempore Arabes illi, & chartis præterea, quibus maritimarum regionum fitus, fecundum defcriptas in illis lineas, exploratè cognofcerent. Quadrantibus etiam, Solis varias conuerfiones, & quantum quæque regio ab æquinoctiali circulo diftaret, obferuabant. Tam multis denique erant ad nauigandum artibus inftructi, vt non multum Lufitanis nauis de rerum maritimarum fcientia & vfu cōcederent. Cum noftris autem ideo iucunde fabulabantur, quòd crederent eos effe Mahumetanos ex illis, qui Mauritaniam tenebant. Illos autem Gama muneribus affectos, cum donis, quæ ad infulæ rectorem illius nomine ferrent, dimifit. Nomen autem rectoris erat Zacoëia. Hic cum à fuis intellexiffet, qua humanitate fuerant à noftris accepti, muneræque fibi miffa cōfpexit, ad officium fuum pertinere exiftimauit, noftros inuifere. Itaque fe continuo veftibus ornauit, quæ erant aureis diftinctæ floribus, gladiūque accinxit gemmis fulgentem, & eodem etiã gemmarum splendore cultum pugionem. Armatorum præterea hominum caterua cinctus, in naues ire perrexit. Interim vero tibiarum & tympanorum concentibus omnia perftrepebāt. Gama antequam ille nauibus appropinquaret, ægrotos ab omnium confpectu remoueri, & fanos atque valentes armari more noftro iubet, & in fummo nauis tabulato cōfiftere. Is enim erat, qui nullam fidem faracenis habendam cenferet, fed difsimulanter omnes infidias, quæ fieri ab illis poffent, præcatiendas exiftimaret. Ad latus deinde nauis acceffit, vt Zacoëiam venientem exciperet. Confcendit ille cū fuis: Gamam falutat. Ille viciffim eum perbenigne complectitur. Afidunt omnes, & iucundiffime fermocinantur. Gama dapes apponi, & vinum infundi iubet. Illi vero fatis hilari fronte comedunt, nec vlla Mahumetis fuperftitione impediuntur, quo minus pocula libenter exhauriant. Quærit deinde Zacoëia de noftris, an effent Mauri, an Turcæ. non enim dubitabat, quin Mahumetis fectam fequerentur. Deinde, quibus armis in prælijs vti folerent. Postremò, an haberent aliquot legis Mahumetanæ libros. Se namque illos libenter effe vifurum. Gama refpondit, fe ex vltima Solis occidentis regione ad eas oras acceffiffe: noftros armis illis vti, quibus homines, qui eum fepiebant, tectos animaduerteat. Vti præterea tormentis illis, quæ videbat, quibus nō hominum tantum acies profligari, verū & arces munitiffimæ difturbari atque difijci poffent. Libros autem legis, quam obferuabant, fe libenter oftendurum, poftquam aliquot dies à labore conquiefceret. Sibi effe iter

C 3 in

in Indiam. Proinde illum orare, vt sibi daret aliquot homines nauigandi peritos, quorum ductu posset Calecutium peruenire. Quod si faceret, operam se daturum, ne vnquam illum collati beneficij pœniteret. Id Zacoëia se facturum pollicetur. Postridie verò Gamam rursus inuifit, duosque magistros adduxit, cum quibus Gama certo auri pondere depactus est, vt eum Calecutium perducerent. Hoc interim tempore donis vltro citroque missis, sic videbatur esse familiaritas constituta, vt nihil interuenire posse crederetur, quod eam turbaret. Sed accidit, vt Zacoëia perciperet, Gamam & comites illius Christianos esse. Quo audito, omnis illa amicitia fuit in acerbum odium conuersa. Cœpit igitur continuo insidias machinari, exitiumque moliri, omnibusque modis excogitare, qua ratione posset naues aut capere, aut incendere. Nostris interim omnia maligne præberi, pretium augeri, seditiones præterea ab incolis contra nostros temerè concitari. Postremò vnus ex magistris, quos Zacoëia adduxerat, Gamæ insidias à Zacoëia comparatas indicauit. Alter enim in terram reuersus, nunquam se rursus in nostrorum conspectum dare voluerat. Accessit, quòd cum aliqui ex nostris aquatum atque lignatum abfuissent, septem nauigia in illos inuecta sunt, quibus vt subsidio occurrerent nostri, impetum in illa faciunt, eaque frequentibus pilis disijciunt. Quo facto nostri se confestim in insulam, quæ inde aberat quatuor passuum millia, conferunt. Inde aliam insulam nomine Quiloam petunt. Sed cum vento deficiente progredi non possent, aduersa quædam tempestas eos retrocedere compulit. Eandemque igitur insulam rursus petunt, in quam se insidiarum metu contulerant. Illuc accurrit Arabs quidam cum paruo filio, Gamamque obsecrauit, vt illos in nauem reciperet, vt possent in aliquem locum descendere, vnde facilius Mecham, quæ erat illius patria, reuenteretur. Quæsiuit ab illo Gama, quam artem coleret. Nauticam respondit. Hoc audito, illum libentissime recepit, duobusque illis magistris se cursum posse conficere putauit. Abduxerat præterea per vim in seditione quadam, quæ fuerat à Mozambiquensibus contra nostros excitata, Paulus gama hominem, vt videbatur, minime nauticæ artis imperitum. Eo vero tempore nostris non erant nisi tantum tres naues. Quarta enim, consumpto iam omni comœatu, fuerat iussu Gamæ multis ante diebus incensa. Inde igitur cum primum secundus ventus flare cœpit, anchoris solutis vela faciunt, & Quiloam contendunt: eo tamen naues appellere non potuerunt, vel ventis ab insula repulsi, vel cursus errore decepti, vel Mozambiquensis magistri, qui de eorum interitu cogitare cœpit, fraudibus in alium cursum deducti. Ab eodem autem magistro moniti sunt, vt Mombazam se conferrent. Quod vt facilius persuaderet, fingebat magnam illius ciuitatis partem à Christianis habitari, nec vllum locum magis opportunum curandis atque reficiendis ægrotis posse reperiri. Iam eo tempore bona pars eorum, qui cum Gama conscenderant, varijs morbis consumpta fuerat, & qui euaserant, erant graui inualetudine debilitati. Est autem vrbs illa sita intra sinum

quendam

quendam in rupe præcella & edita. Fluctus cum se ab introitu sinus incitant, in aduersam frontem vrbs incurrunt. Inde deducti, introrsus penetrant, & vtrumque latus vrbs alluunt, ita, vt peninsulam efficiant. Habebat autem in portu vrbs arcem munitissimam, armis & telis varijsque tormentis refertam, firmissimisque præfidijs, atque singulari vigilantia defensam. Tellus abundat fructibus, & oleribus, & frugibus, & pecorum & armentorum gregibus, & aquis dulcibus. Vtitur præterea mira coeli temperie. Homines viuunt admodum laute, & domos more nostro ædificant, tectoriaque varijs coloribus depicta parietibus inducunt. Huc igitur Gama se ea mente contulit, vt aliquot diebus in portu consisteret, vsque eo, dum ægrotos recentibus terræ fructibus recrearet. Vix anchoras nauæ demiserant, cum cernunt actuariam ad prætoriam nauem accedere. In ea vehebantur centum homines Turcarum more vestiti, & gladijs & scutis armati, inter quos, quatuor specie dignitatis, & cultu corporis excellere videbantur. Cum omnes vellent in nauem ascendere, Gama omnes ascensu prohibuit, præter illos quatuor, quos tamen arma prius deponere iussit. Illi nauem ingressi, Ducis prudentiam laudant, quòd non sineret homines ignotos ad se cum armis venire. Cum eos Gama liberaliter inuitaret, epulati sunt, multisque amoris signis nostros ad se allicere contendunt. Aiunt postremò, Mombazæ Regem factum fuisse illis proximis diebus de illorum aduentu certiozem, esseque amicitie cum illis iungendæ cupidissimum. Gama similiter responsum dedit egregiæ voluntatis & officij plenissimum. Postridie misit Rex nuncios, qui Gamam nomine illius salutarerent, muneraque deferrent, ad reficiendos ex iactatione milites accommodata. Aiunt deinde regionem illam esse opulentissimam, earumque rerum omnium plenissimam, quarum gratia multi in Indiam nauigabant. Regem adeo esse in illos voluntate propensum, vt nihil esset tam difficile, quod non se eorum gratia facturum polliceretur. Proinde Gamam orare, vt propius urbem accederet, & in intimum portus sinum penetraret, vt posset à Rege, qui eum inuisere cupiebat, facilius coueniri. Quod se Gama facturum ostendit, & quasi voluntatis suæ obsides, duos ex illis exulibus, de quibus supra dictum est, ad Regem misit. Rex læta & hilari fronte exules accepit, imperauitque domesticis suis, vt illis vrbs situm & pulchritudinem demonstrarent. Vbi vero reuerfi sunt, Rex multa aromatum genera, quæ ex India deportari solent, illis ostentat, & quantulum visum est donat, vt Gamæ monstrare possent, & admonere, quanto esset vtilius apud Regem amicum rem gerere, quam vitam tam periculosa nauigationi committere. Cum his mandatis redeunt exules in classem. Gama mirifice lætatus est, & postridie anchoras tolli iubet, & naues prope urbem constitui. Cum vero illius nauis æstus incitati vi celerius, quam commodum esset, inueheretur, timens ille, ne inuadum incideret, in

C 4

quo

quo posset afflicti, vela contrahere, & anchoras demittere confestim iussit, idemque ut in reliquis nauibus sine vlla mora fieret imperauit. Quo facto, Mozambiquenses gubernatores metu repentino perculsi, se præcipites in mare deiiciunt, & ad lintres quasdam, quæ non procul aberant, nando confugiunt. Cum enim viderent tam præter eorum opinionem anchoras iaci, suspicati sunt, esse iam factum prodicionis indicium. Ut enim statim compertum est, Mombazæ Rex per eos, quos tanquam nuncios frequenter in naues mittebat, cum illis pactus fuerat, ut nostros in locum inducerent, ubi naues vel allidi, vel capi facillime possent. At Gama magnis vocibus ad eos, qui in lintribus erant, inclamauit, ut sibi suos gubernatores redderent: at illi clamores illius aspernati, gubernatores in terram exposuerunt. Hic Gama cum & coniectura, & aliquo etiam Arabis gubernatoris indicio, & multis præterea signis perspexit, è quanto periculo fuisset auxilio diuino leberatus, manus in cælum sustulit. Rex deinde homines magno cum silentio schaphis & lintribus submittebat, qui securibus anchoralia nocte præciderent. Quod nisi fuisset à nostris singulari Gamæ industria vigilatum, & insidijs scelerati illius Regis occursum, nostri in summum vitæ discrimen incidissent. Inde post duos dies (citius enim se expedire non potuerunt) vela faciunt, & cursum Melindem versus instituant. In via nauem Saracenorum capiunt, ex quibus Gama quatuordecim tantum vinctos habere voluit, reliquos autem missos fecit. Cum vero intellexisset, vnum ex illis esse illorum patronum, qui præ se hominis auctoritate grauis speciem ferebat, multa de illo quæsiuit: ad quæ omnia, ut vir prudens, vere & considerate respondit, & de institutæ nauigationis ratione sapienter admonuit. Naues ad hunc modum nauigantes, die qua exsurrectio

CHRISTI in omni Christiana rep. cum ingenti lætitia celebratur, Melindem appulsæ sunt. Vrbs est in planicie sita. Cingitur autem vndique multiplici hortorum viriditate. Abundat multis arboribus, in primis autem citreis malis, è quarum floribus odores suauissimi admodum longe diffunduntur. Regio est fertilis & opima, neque gregibus tantum, sed omni genere animantium, quæ venatu & aucupio ad cibum capi solent, abundat. Aedes sunt è quadro lapide constructæ, tectorijs, & cœnaculis, & laquearibus eleganter ornata. Gens colit simulacra deorum, quos peculiari superstitione sanctos habet. homines sunt atro colore, capillo crispo, habitu tamen corporis non deformi. Capita gestant spiris lintearum vestium multiplicibus inuoluta. Reliquum corpus umbilico tenus nudum relinquunt. Inde vero vestes quasdam sericas, aut bombycinas ad media crura demittunt. Utuntur in bello gladijs aduncis, & parmis, & hastis, & arcibus, & sagittis. Opinione virtutis militaris incredibiliter efferuntur. Statio naualis non est vrbi propinqua. est enim ora rupibus cincta, & procellis atque tempestatibus frequenter obnoxia. Id coëgit

Gamam

Gamam in anchoris paulo longius ab vrbe consistere. Cum vero Saracenus, quem Gama ceperat, intellexisset illum propter Mombazæ periculum Regi Melindensi diffidere, ut se ad Regem mitteret, animumque illius exploraret, hortatus est. Dixit præterea esse in illo portu quatuor naues ex India, vectores autem Christianos esse ex illis, qui Indiam incolunt, qui fortasse, rebus iam ex animi sententia gestis, domum redire properarent. Horum autem comitatu nauigationem fore multo faciliorem. Gama etsi fidem illi non habebat, animaduertens tamen quàm paruo periculo illa salutis via tentaretur, hominem in paruula quadam insula vrbi opposita constitui iubet, qui inde lintre sibi ex vrbe missa transfuectus, ad Regem deducitur, ei que mores nostræ gentis laudat, humanitatem atque fidem extollit: ducem cum reliquis omnibus amicitiam illius vehementer expetere: valdeque ad dignitatem suam pertinere confirmat, hominibus nostris amicitiaæ fœdere coniungi. Rex erat grandis admodum natu, & miti clementique natura præditus. Misit igitur ex suis domesticis, qui Gamam nomine illius salutarent, muneraque deferrent exijs, quæ ad victum erant necessaria, arietes nempe, & fructuum varia genera. Gama vicissim cum donis alijs remunerauit, & in eo pugnavit, ne vlllo humanitatis officio ab eo vinceretur. Deinde naues propius terram constitui iubet, & Christianos Indos appellat, qui ex nostrorum aspectu voluptatem incredibilem perceperunt, eosque de multis rebus admonuerunt, quæ valde ad salutis custodiam & nauigationis securitatem pertinebant. Rex cum valde cuperet naues nostras aspiceret, id morbo atque senio præpeditus assequi non potuit. Filius, qui iam vice illius imperium administrabat, ad naues magna hominum nobilium caterua stipatus adcessit. Erat autem regio cultu satis eleganter indutus. Omnia vero in illius comitatu tibiarum concentu, & tympanorum vocibus personabant. Gama ut illum honorificentius exciperet, in scapham descendit. At is vix ad scapham peruenerat, cum saltu se in illam coniecit, & arctissimè Gamam, quasi hominem vetusta consuetudine, & familiaritate coniunctum, amplexatus est. Sedentes deinde iucundissime fabulantur. In omni autem sermone Princeps ille non hominis barbari specimen dabat, sed ingenium & prudentiam eo loco dignam præ se ferebat. Gamam autem cum admiratione quadam intuebatur, & nauium formam considerabat, & multis signis, quàm bene esset in nostros animatus, ostendebat. Tum Gama Saracenos omnes, quos ceperat, illi donauit: quod quidem ille in loco beneficij ingentis accepit. A Gama deinde postulauit, ut patrem illius inuisere dignaretur, se interim filios suos obfides in nauibus relicturum. Negauit Gama id sibi licere. Flagitauit deinde, ut saltem duos ex suo comitatu secum abire permitteret. Quod facile impetrauit. Postridie Gama propius urbem, scapha inuectus, accessit, ut vrbis pulchritudinem perspiceret.

Vbi rursus illum Princeps inuifit, nullumque officium prætermifit, quo poffet voluntatem in nostros egregiam fignificare. Postremò optimum gubernatorem illi concessit, qui erat ex ea Indiæ parte, quam fluuius Indus interfuit, oriundus. Accepit deinde à Gama fidem, vt cum rediret in Portugalam, eò transfret. Velle namque fe legatum in Portugalam mittere, vt amicitiam cum Rege clariffimo foedere sanctiffimo confirmaret. Soluit inde Gama. x. kalen. Maij. Quanquam autem nostri Orientem verfus nauigarent, cursum tamen ad Septentrionem inflectebant. Intra paucos autem dies, regionem circulo æquinoctiali fubiectam peragrant, atque rursus fydera, quæ tam multos menses latuerant, cum voluptate confpiciunt, Vrfam maiorem & minorem, & Oriona, & reliqua, quæ circa polum Arcticum exiguum orbem conficiunt, oculis vfurpant. Pelagus deinde maximum, cuius intimo recessu Septentrionem verfus multæ Æthiopiæ, & Arabiæ, & Caramaniæ partes alluuntur, tempeftate admodum fecunda transmittunt. Tandem, xij. kalen. Iunij terram editam & excelsam contuentur, quam gubernator propter ofufam caliginem non agnouit. Post duos autem dies, montes Calecutio vicinos afpexit. Itaque ad Gamam accurrens, tam fausti nuncij præmium flagitauit. Quod ille non modò cumulatè præstitit, verùm DEO summas gratias egit, & vincos è vinculis expeditos in gratiam recepit: tantaque lætitia affectus est, vt videretur iam fructus laborum omnium, quos in tam longa & difficili nauigatione pertulerat, excepiffe. Eodem die nostri in loco, qui aberat Calecutio duo passuum millia, confistere. Eos multi continuo lembi circumfiftunt. Multa quærunt, multa etiam respondere coguntur. In primis percontatur ab illis Gama per interpretes, vbi Rex eo fe tempore contineret. Deinde vnum exulem in urbem mifit. Vix exul terram attigerat, cum innumerable turba confluit, vt hominem habitu & cultu prorsus ignoto confpiciat, & interroget, vnde venerit, quæ illi patria fit, quid quærat, aut qua tempeftate delatus ad eas oras accesserit. Sed nec is eos intelligebat, nec illi linguam illius nouerant. Is autem circumfusa multitudine oppreffus, quasi in falo fluctuabat, & modò in hanc, modò in illam partem iactabatur, donec casu in duos mercatores Tunete oriundos impulfus fuit. Hi cum ex habitu Hispanum esse cognouiffent, admirati sunt. Vnus ex illis, Monzaida nomine, eum Hispanis verbis interrogat, ex qua Hispaniæ regione effet. E Portugalia respondit. Quo audito, Monzaida domum illum inuitat, & cibo potuque reficit: docetque sibi fuisse magnum cum Portugalensibus vsum eo tempore, quo Ioannes Rex Tunetem suos mittebat, vt inde asportarēt multa, quæ erant ad armamentaria illius valde necessaria: in quibus rebus comparandis fe egregiam illis operam dediffe. Postulatque, vt fe ad Nauarchum deducat. Itaq; pergunt ambo continuo in nauim. Monzaida Gamam Hispanice falutat; Gama viciffim illum

illum benigne accipit. Multis inde verbis vltro citroque habitis, Gamam de multis rebus admonuit, & ad omnia quæ ille quærebat, ita respondit, vt facile poffet intelligi, illum & prudentem & curiosum esse. Postremo dixit, si quid effet, in quo opera sua vti Gama vellet, fe officio probi viri minime defuturum. Ostendit præterea fore, vt aduentus nostrorum effet Calecutij Regi gratiffimus. illum namque valde gentium externarum commercio delectari. Nam quanuis imperium illius effet latum, & multi Reges illi parerent, opes tamen illius magis portorijs, quam fructuum vectigalibus contineri. Postridie Gama duos ex suo comitatu cum Monzaida ad Regem mifit, qui quidem eo tempore in oppido nomine Pandarane, quod inde aberat duo passuum millia, confidebat. Illi postquam admiffi fuere, dicunt Portugaliæ Regem fama dignitatis & amplitudinis illius, quæ per orbem terrarum late vagabatur, commotum, eò vnum ex suis ducibus miffiffe, qui cum illo sempiternum amicitiae foedus nomine illius percuteret, fidemque daret, fe gratia illius omnia, quæ is vellet, libentiffime facturum. Ipsumque ducem à Rege petere, vt faciat sibi potestatem ad illum adeundi. Respondit Rex, sibi valde gratum esse Lusitani ducis aduentum, neque fe vilo modo commissurum, vt voluntatem in fe clariffimi Regis aspernaretur. Séque operam daturum, vt breui à Duce nostro conueniri poffet. Interim vero illum admonebat, vt Pandaranem verfus classem deduci iuberet. Portum enim illum in quo confistebat, esse eo anni tempore valde periculofum & infestum. Vt autem id commodius fieri poffet, ad illum gubernatorem maris illius valde peritum mifit. Deinde post aliquot dies venit ad Gamam vir quidam primarius, qui ius illi genti dicebat. Appellant illi hunc magistratum, Catualem. Hunc autem miserat Rex, vt ad fe Gamam honorifficentiffime deduceret. Gama classi Paulum Gamam fratrem suum interim præfecit, eidemque & Nicolao Coelio imperauit, vt siquid sibi secus eueniret, quam commodum effet, de illo curam abijcerent, & in patriam continuo cum nauigationis exploratæ nuncio remearent. Nec enim conuenire, vt dum ei frustra opem afferre contenderent, omnes occumberent, & tanti laboris fructus interiret: fe non poffe Regis illius congressum vitare, si facere vellet, id quod sibi ab Emmanuele præfcriptum fuerat. Nec fe periculum vitæ defugere, dum modo morte sua poffet eam, quam debebat, operam & Regi & reip. nauare. Ne autem naues sine præfidio necessario remanerent, duodecim tantum homines sibi comites adiunxit. Cum verò primum terram attigit, fuit Catualis iuffu lectica fublatus: Catualis alia lectica ferebatur, reliqui pedibus iter faciebant. Magna turba nobilium hominum, quos illi Naires appellant, eos vndique fepebant. Deinde peruentum est ad oppidum, vnde postquam commode pransi sunt, lembos ad eam rem paratos ingrediuntur, secundoque flumine nauigantes, ad locum perueniunt, in quo magna hominum multitudo eos cum alijs lecticis expectabat. Inde fuerunt nostri à Catuale

in templum apud illos sanctissimum deducti: quod quidem Gama, eo quod audierat, bonam partem regionis illius ab hominibus Christianis habitari, esse Christianorum arbitratus est. Confirmavit autem magis illam opinionem, & templi magnificentia, & ædiū amplitudo, multaq; signa rerum, quæ non multum à nostrorum templorum religione abhorre in principio videbantur. Per templi ostiū ingressis occurrunt quatuor viri à capite ad umbilicū nudi, deinde ad genua vestibus bombycinis accincti. Quilibet eorum terna fila à dextro humero ad sinistram latus demissa, & sub brachio sinistro cōplicata gestabat. Hi nostros aquis lustralibus aspergunt: porrigunt deinde cuilibet pulueres è ligno optimi odoris contuso, quibus frontes consignarent. Templi parietes erāt multis imaginibus depictis ornati. In medio templi erat sacellum editum, forma rotundum, ad quod per multos gradus ascendebatur. Ostium erat ex ære factū, & valde angustum. Intra sacellum erat signum in aduerso pariete locatum, cuius formam nostri propter loci obscuritatem aspicere nequiverunt. Erat enim locus ita ab omni solis radio seclusus, vt vix aliquis malignæ lucis splendor in eum penetraret. Nostros autem aditus in illud minime cōcessus fuit: solis enim ædituis atque sacerdotibus patebat. At illi quatuor æditui propius accedentes, digito in imaginem intento, bis Mariam in clamant. Catualis cum reliquis qui eum sequebantur, se repente in terrā proni manibus extensis abijciunt. Deinde surgunt, & more suo precationem peragunt. Nostri suspicati sunt, opem sanctissimæ Virginis implorari, genibusque flexis, pacem à Deo exposcunt, Virginemque Dei matrem more nostris v̄sitato venerantur. Inde profecti, aliud eadem magnificentia templum adeunt, atque tandem in Regias ædes tendunt. Tanta porro hominum multitudo conueniebat, vt nisi Naires, qui nostros armati & instructi præcedebant & sequebantur, viam districtis gladijs aperuissent, nostris aditus ad Regem patere minime potuisset. Interim omnia tibarum fonitu, & tubarum clangore perstrepebant. Postquam ad Regiæ vestibulum peruentum est, Dynaste, quos illi Caimaës appellant, Gamæ obuiam prodire. At vbi domui, in qua Rex eum expectabat, appropinquauit, homo grandis natu, bombycina veste ab humeris ad talos vsque demissa cultus, ex ea domo egressus, Gamam complexus est. Is erat Brachmanarum magister, plurimumque apud Regem autoritate poterat. Reliquis autem primū intromissis, ipse postremo cum Gama, quem dextera tenebat, subsequutus fuit. Domus erat satis ampla, sellas complures è ligno singulari opere factas, parietibus coniunctas habebat, ita tamen, vt aliæ super alias ad theatri similitudinem extarent & eminent. Pavimentum erat sericis vestibus instratum: similiter & parietes aulæ sericis auro intertextis obducti. Rex in lecto pulcherrime ornato & instrato decumbebat, & pileum bombycinum auro atque gemmis distinctum capite gestabat: vestisque bombycina, multis aureis fibulis secundū pectus stricta, tegebatur. Ex auribus ingentis pretij monilia pendebant.

Ex

Ex annulis manuum atque pedum eximius gemmarum fulgor emicabat. Rex erat procerus corpore & facie liberali, & qui facile maiestatem Regiam specie representaret. Gama illum more nostro vt Regem salutauit. Ille Gamam ad se propius accedere iussit, atque vt in sella proxima sederet præcepit. Reliquis deinde Lusitanis, vt sederent, imperauit. Aquam deinde ad lauandas & refrigerandas manus afferri, variósque fructus importari iussit, vt nostri possent à labore atque lassitudine recreari. Postremo Gamam de legatione, quam ad illum nomine Regis Emmanuelis afferebat, diligenter inquit. Negauit Gama moris esse Lusitanorum, Regis sui mandata, quæ erant solis Regibus exponenda, in hominum turba proferre. Proinde si vellet, vt is officio suo fungeretur, cōuentum illum vitaret, & cū paucis, quibus arcana sua credere soleret, eum audiret. Rex vt postulato satisfaceret, illum in aliud cubiculum multo pulchrius ornatum secedere iussit, & cum continuo cum magistro Brachmanarum, & paucis admodum præterea sequutus est. Tunc Gama orationē habuit, cuius hæc summa fuit. Emmanuelem Portugaliæ Regem esse principem virtute & dignitate præcellentem, rerumque maximarum cupidum, & studio multa cognoscendi flagrantem. Sic autem esse animatum, vt arbitraretur, esse se cum Regibus, qui dignitate & amplitudine multum excellere, fœdere cōiunctum. Nihil enim esse ad voluntates conglutinandas similitudine virtutis efficacius: maxime vero id in Regibus apparere, quorum dignitas proxime ad diuinam accederet. Proinde cum sapius accepisset de Indiæ magnitudine, & simul ex fama, quæ per orbem terrarum summa cum admiratione hominum volitaret, intellexisset, imperium Calecutij esse latissimum, Regemque illius non magis opibus & imperio, quam Regiæ dignitatis amplitudine florentem, desiderio amicitie illius flagrare cœpisse. Ea vero cupiditate ductum, misisse, qui nomine illius à Calecutij Rege postularet, vt fœdus & amicitiam illius tanti faceret, quanti ille voluntatem ipsius esset factururus, si cum illo amicitiam firmare vellet. Præterea se non dubitare, præter dignitatem fœderis illius, fore, vt multiplex vtilitas ex ea coniunctione vtriusque regno & imperio proueniret. Habere autem se literas Emmanuelis, quibus certus esse posset, ea, quæ ab illo dicebantur, esse verissima. Ad hæc Rex paucis respondit, sibi tam excellentis principis coniunctionem fore gratissimam, omniâque se libenter esse facturum, quibus posset intelligi, se Regem Emmanuelem in loco fratris habiturum. Hæc vbi dixit, Catuali negotium dedit, vt Gamam domum, in qua erat diuersaturus, statim deduceret, & reliquos etiam apud hospites collocaret. Gama triduo se domi continuit. Sed antequam ea, quæ sequuta deinde sunt, exponam, non erit alienum, de regionis illius situ, & de gentium moribus & institutis pauca dicere.

INDIA EST OMNIS RE

gio, quæ ab Occasu, Paropamisadum, & Arachosia, & Gedrosia finibus terminatur: ab Ortu vero cū Sinarū extremis limitibus coniungitur. A Septentrione autem Imao monte, qui est pars Caucasii, definitur: ab Austro, Oceano Indico alluitur. Ea tamen in duas partes diuiditur. Vna est intra Gangem, quæ ijs ex occasu finibus, qui dicti sunt, incipiens, ad Gangem vsq; protenditur. Altera, quæ ultra Gangem ad Sinarum fines excurrit. Nostri tamen angustius interdum India nomen vsurpāt. Appellat enim Indiam, omnem regionē, quæ duobus maximis fluuijs, Indo atq; Gange, continetur. Hæc autem vniuersa regio, Indostam ab accolis appellatur. Indus ab Occasu, Ganges ab Ortu fluit: vterq; pari prope modum à Septentrione interuallo ab Imao exoritur. Inde autē præcipientes magno impetu feruntur, varijsq; flexibus multas regiones interfluūt, multisq; fluminibus vndiq; in illos influentibus augentur, vsq; adeo, vt cum prope Oceanum sunt, naues valde magnas aluei profunditate sustineant. Vterq; autē cum in Oceanum influit, ingentem sinū efficit. Inde terra in Austrum magna spatij longinquitate procurrit, ita tamen, vt aliquando sinibus arctius angustetur, aliquando rursus laxata liberius dilatetur. In promontorium tandem, quem Indi appellant Comorim, definit: in cuius sine angulus acutus efficitur. Patet autem hæc regio ab ostio Indi fluminis vsque ad dicti promontorij finem in longitudinem circiter. D. CCCC. passuum millia. Latitudo inter ostia horum fluminum duorum, est circiter. D. CCC. millia passuum, quæ deinde paulatim angustatur. Promontorij angulus extremus, qui, vt dictum est, ad Austrum spectat, ex Septentrionali parte ab æquinoctiali regione gradibus quinque distat: quod spatium circiter passuum tria millia, & cccc. conficit. Oras autem maritimas huius regionis, siue quæ ad Occasum, siue quæ ad Ortum pertinet, quas Oceanus alluit, multæ & variæ nationes incolunt. Illam tamē regionem, quæ ad occasum Solis spectat, eo tempore quo nostri in illas oras appulsi sunt, maxima ex parte gens, quam Malabares appellant, occupabat. Eam vero multi Reguli possidebant: quibus tamen omnibus ferme Calecutij Rex imperitabat, & tributa ab omnibus exigebat. Neque tamen tantum regionis amplitudine, quantum portorij opes suas auxerat. Erat enim tunc illud emporium India celeberrimum, ad quod mercatores vndique confluebant. Abundabat regio multis mercibus, partim natiuis, partim ex varijs regionibus importatis. Gens est falsorum deorum superstitione miserrime conflata. Tempia habent quamplurima. Maximo in honore habent sacerdotes, quos appellant Brachmanas, penes quos arbitrantur esse rerum diuinarum & humanarum

humanarum scientiam. Reges nulli fiunt, qui non sint prius eorum disciplinis imbuti. Tempore belli secure possunt Brachmanæ vltro citroq; commearre. Inexpiabile namque scelus existimatur, illos secus, quam postulat opinio sanctitatis, attingere. Terna filia ab humero dextero in latus sinistrum gerunt, vt designent trinam in natura diuina rationem. Credunt, Deum in specie humana latentem terras lustrauisse, vt humanum genus à peste sempiterna redimeret. Hæc quidem, vt verisimile est, à Christianis antiquissimis acceperunt. Artes Mathematicas & Philosophiam colunt. Religionem singulari artificio simulant, & in specie fictæ pietatis fraudes insignes in omni vita suscipiunt. Reliqui Malabares, eorum doctrinis instituti, portenta venerantur. Vndecimo kalen. Septembris sacrum solenne fit, in quo pueri arcubus armati, in sodales per ludum sagittas leuissimas emittunt. Deinde ij, qui ætate magis prouecti sunt, similiter tela conijciunt, quibus multi grauissime sauciati moriuntur. Cum ijs, qui ad hunc modum è vita discedunt, præclare actum putant. Hos enim censent in cœlum, vt cū dijs ævum exigant, immigrare. Multa sunt apud illos anniuersaria sacra, in quibus quidam varijs sibi modis in maximo hominum cōuentu & celebritate vitam exhauriunt. Annum à Septembri mense inchoant, sed diem certum, vnde mensem incipiant, non habent. Astrologos & augures primùm consulunt, & ab hora, quam illi faustam atq; felicem fore prænunciāt, anni principium auspiciuntur. Qui iam decimum quintum annum excessere, faciem eo die inuolunt, & oculos obtegunt, ne quidquam aspiciant. Deinde à pueris in sana deducuntur, in quibus varia deorum signa sunt. Ibi detractis oculorum inuolucris, aspectum in res oppositas repente conijciunt. Quod si simulachrum dei illius, quem præcipuè colunt, ante res alias contuentur, illum annum sibi faustum fore confidunt. Nobilibus sunt interdicta matrimonia, ne quidquā sit illis impedimento, quo minus perpetuo se in armis exerceant. Habet autem quilibet eorum amicas ordinis eiusdem complures. Nefas enim est illis, mulieri, quæ non fuerit nobilis, commisceri. Similiter & illæ tot amatores habent, quot habere volunt, dummodo robiles sint. Nulla est inter illos æmulatio: sed alij alijs per vices sine vlllo dissidio aut obreccatione succedunt. Si vero aliquis mulieri coniungitur, quæ nobilis non sit, aliorum nobilium gladijs conciditur. Similiter & mulieres, quæ eam legem transiliunt, idem supplicium subeunt. Testamento filios hæredes non instituunt, eo quòd ignorent, an sint ab illis progeniti. Eorum autem loco sororum filios sibi hæredes asciscunt. Regum stipendio nutriuntur, & pro eorum statu intrepide se in quoduis vitæ discrimen iniiciunt. Umbilico tenus nudi ambulant. Inde vsque ad tibias demissis vestibus integuntur. Armis in bello vti non possunt, antequam Reges, apud quos sacramento dicunt, eos militaribus ornamentis afficiant. A pueris arma tractare discunt: magistros, à quibus militarem disciplinam acceperunt, summa obseruantia colunt atque venerantur. Sunt

Sunt in armis strenui, plurimumq; celeritate valent. Si vir ignobilis eos attingit, nobilitatem contaminari, genusq; pollui censent, & tam insignem iniuriam illata cæde miseris hominibus, qui in eos inciderunt, vliscuntur. Idcirco qui nobiles non sunt, quoties iter faciunt, voces edere coguntur. Nobiles vero cum eos aduentare ex vocibus illorum præsentunt, eos deflectere de via iubent: & sic fit, vt ignobiles mortis, nobiles maculæ sempiternæ periculū depellant. Illic neque nobilitatem obscurari flagitijs, neq; generis obscuritatem illustrari virtutibus concessum est: sed omnibus est illa conditio necessario subeunda, in qua maiores illorum versati sunt. Artificum genera ita sunt distincta, vt non sit inter dissimiles vllum ius connubij. Nec enim licet sartoris filijs sutoris filias ducere, neq; aliam artem, nisi eam, qua pater illius victum cõparauit, addiscere: & sic in reliquis artibus summo studio retinendis, eadem à maioribus tradita disciplina conseruatur. Est genus deuotionis, quo inter se alij alijs interdū fœderē coniunguntur, quo se execratione deuinciunt, si vno per iniuriam occiso, reliqui omnes non in illo vindicando mortem oppetierint. Hac ratione fit, vt non modò cum Reges interimuntur, sed cum socij vita priuantur, ij, qui superstites sunt, humanitatis obliti, in gladios irruant, per omnes flammās currant, nullisque armatorum præsidijs exterreri possint, quo minus necem ijs, qui socios interfecerunt, afferre conentur, vsque eo, dum ipsi varijs cædibus absumentur. In scribendo neq; charta vtuntur, neque papyro, sed stylo in folijs arborum syluestrium, quas propter nonnullam similitudinem palmas appellant, literas exarant. Multorum vero seculorū memoriam libris ad hunc modū factis diutissime conseruant. Multa eiusmodi folia ita præcidunt, vt omnia longitudine paria sint: in quibus annales & res historia dignas literis mandant. Foliorū vero extremitates perforāt: ijs autem cõpingendis duo ligna complanata, & ad eum modum perforata coniungunt. Tum folijs ordine compolitis, & lignis extrinsecus adiectis, vtrinque perforamina funiculos immittunt, & omnia complicāt, & arte deuinciunt: & quod, post ita compactum volumen, funiculorum vtrinque superfluit, circa illud inuolunt, & illud nodis astringunt. Quoties autem legere volunt, nodos laxant, & folia rursus explicāt. Multa dici præterea possunt de eorum moribus, quæ tamen ad alia necessario properantibus omittenda sunt. Calecutium est in medio ferme illius oræ, quam paulo ante descripsimus, nō procul à mari situm. Portus, vbi naues tutò possint consistere, non est vrbi coniunctus. Vrbs ipsa ingens est. Ædes non sunt continuæ, sed discretæ, magnisque hortis & viridarijs latissimum spatium occupāt. Ædes Regiæ solūm ex lapide structæ sunt: reliquis per leges minime licet edificare magnifice, quanuis ditissimi sunt. Tellus est fertilis & abundans rebus omnibus, quæ ad victum requiruntur. Rex eo tempore omnibus illius regionis regibus & potentia & opibus antecellebat. Hic erat Calecutij status eo tempore, quo nostri eo peruenerunt. Gama post triduum ad Regem deductus à

Catuale

Catuale fuit: literasque dedit, quas afferebat cum muneribus. Rex munera contemnere visus est. Gama dixit, non esse mirandum, illa munera non esse maiestate illius dignissima, propterea quòd Emmanueli exploratum esse minime potuisset, nauigationem illam adeò felicem fore. Præterea nullum se munus ad illum clarius & amplius deferre potuisse tanti Regis amicitia. Si vero utilitatem spectaret, reputaret animo, quanta posset utilitas ab eo percipi, si singulis annis ingentes è Portugalia naues in regnum illius mercibus valde preciosis onustæ peruenirent. Petijt deinde, ne literas, quas à Rege Emmanuele deferrebat, cum Saracenis communicaret, sed alijs interpretibus vteretur. Iam enim indicio Monzaidæ compertum habebat, eos illi pestem atque perniciem machinari. Lectis & explicatis à Monzaida literis, Rex Gamam dimisit, illumque admonuit, vt contra Saracenorum fraudes se summa vigilantia muniret. Gama summas illi gratias ob consilium dedit: ab eoque digressus, domum redijt eo animo, vt cum primūm posset, se in naues reciperet. Saraceni interim colloqui inter se: de nostrorum pernicie coniurare: domesticos & familiares Regis adire, fatigare precibus, corrumpere donis, & obtestari, ne fidem maleficis hominibus adhiberent. Gamam esse piratam immanem & truculentum, & in omnibus oris, in quas hospitaliter admissus fuisset, impressa latrocinij sui vestigia reliquisse. Per mercaturæ speciem, regionem exploratum venisse, vt postea eam posset damnis quamplurimis afficere. Paruum illum ignem esse, qui si non statim extingueretur, fieri posse, vt illius incendio regnum illud conflagraret. Hæc & alia eiusmodi Regis auribus inculcabant. Partim enim Christiani nominis odio, partim metu, ne nostrorum in illas regiones aduentu illi perlerentur, vel saltem non ita magnos quæstus facerent, omnia tentabant, quibus illis exitium compararent. Catualem vero donis ad se pelliciebant, vt per calumniam & malitiam nostros, quibuscunque rebus posset, euerteret. Rex cum esset ingenio vario atque mutabili, æstuabat, & modo in hanc, modo in illam sententiam trahebatur. Si enim nostros de medio tolleret, vel saltem, vt Saracenis aliquo modo satisfaceret, in custodiam tradi iuberet, perfidiæ maculam formidabat: si eos abire permitteret, ne Arabes illos, quorum opera vectigalia sua amplificata cernebat, ab se abalienaret, metuebat. Illi postremò vt nihil omnino prætermitterent, ad Regem frequentes adeunt: è quibus vnum, qui inter eos & audacia, & dicendi artificio præcallebat, ad hunc modum loquutum fuisse, multi perhibent. Ita sumus de te, Rex inuictissime, meriti, vt humanitatem tuam iure atq; merito obtinere debeamus. Quantus enim cumulus ad vectigalia tua nostris mercibus & operis allatus sit, adeò perspicuum est, vt nullius commemoratione indigeat. Publicanos consule: scripturæ magistrōs interroga: rationes puta, & exploratè cognosces, nos huic regno tuo nunquam inutiles extitisse. Adde quod hoc studium à maioribus nostris ingenitum habemus, qui multis ab hinc seculis hanc terram, vt patriam atque natale

D solum,

solum, coluere, & Calecutij Reges summa semper fide & pietate venerati sunt. Hanc animorum concordiam cum tuis antiqua officiorum cōsuetudine conglutinaram, & has tantas vtilitates vt dissoluant, & funditus euertant homines isti profligati atque perditī, qui modò huc appulsi sunt, nisi tu eorum consilijs occurreris, summa contentione perficient. Quod si tu id nondum suspicione consequeris, mirandum non est. Animus enim vere regius, cūm ex fide & animi sui candore de alijs coniecturam faciat, non facile adduci potest, vt credat, quempiam in se pestem machinari. Præterea non sunt tibi mores istorum hominum cogniti, quos nos multis nostrorum experimentis exploratos & cognitos habemus. Multis enim nationibus, à quibus nunquam læsi sunt, ambitione tantūm atque multa possidendi libidine stimulatī, vastitatem & exitium intulerunt. An tu credis, illos, vt commercium cū tuis habeant, è tam longinquis regionibus, cum tantis vitæ periculis huc peruenisse? Credibile non est. Sed aut piratæ sunt, clementiâque tua abuti volunt ad multorum perniciem, & ea de causâ fictas tibi literas attulerunt: aut Rex qui eos huc misit, nimis ambitiosus est: nec eos misit, vt tecum foedus ferirent, sed vt vrbs huius situm diligenter explorarent. An non hac eadem arte Lusitani Reges in vrbes Africæ complures inuaserunt? An non bonam Æthiopiæ partem his fraudibus occupauerunt? An parum liquet, quàm multis gentibus isti latrones in hoc cursu graues iniurias intulerint? Mozambiquem armis aggressi sunt: Mombazæ portum sanguine repleuerunt: naues cum multis hominibus in via ceperunt. Qui modo cūm tam tenues opes illis sint, contineri non possunt, quin immanem importunamque naturam factis indicent: quid facient, cum multo maiores vires collegerint? Quare si Regni opes tueri vis, homines sceleratos extingue. Si piratæ sunt, tanti sceleris meritas pœnas lauant: si à Rege potentissimo missi, vt horum interitu reliquis Lusitanis spem huius tentandæ navigationis incidas, hos, quos in potestate nunc habes, interime. Facile malum nascens refecatur: at robustum & inueteratum, non nisi cum maximo labore comprimatur. Nunc igitur dum tempus est, occurre sceleri, refeca dominantē libidinem, statūmque tuum præsidio confirma. Vt autem nihil est credulitate regnis infestius: ita nullum propugnaculum poterit esse ad depellenda pericula sagacitate & diffidētia salutari munitius. At quas merces aduexere? Adeo tenues, vt rumor est, vt ex illis possit intelligi, eos valde egentes esse. Quomodo igitur sperandum est, vt qui rei familiaris angustia laborant, regnum tuum mercibus ingentis pretij locupletent? Quid dicam de muneribus tibi nomine sui Regis oblati? Iudicare profecto non possum, vtrū nobis maiorem risum, an grauiorem offensionem attulerint. Putabātne Rex ille, cuius potentiam isti in cœlum fictis laudibus efferunt, se dona Æthiopiæ regulo cuidam mittere, qui erat propter inopiam & stultitiam leuissimis rebus in fraudem alliciendus? Itane verò? ludibrio habitam fuisse potentissimi Regis amplitudinē? Tentari

manfuetu-

manfuetudinem? Contemni sapientiam? Sed dices fortasse, hanc à nobis eriminationem, propter odium quod nobis cum gente Christiana est, confictam fuisse. Fateor esse nobis perpetuum cum gente nostris rebus infesta dissidium. Sed in hoc rerum discrimine, arbitramur non esse tam nobis de nostro statu, quàm de tuo laborandum. Nobis enim, si Christianos ad tuam amicitiam aggregaueris, erit hinc necessario semigrandum, vt alias sedes quæramus, in quibus non incommode negotiari possimus. Illa interim vt querimonia poterimus apud Reges alios, quibus non erit ingratus noster aduentus, quòd ignotos homines notis, alienos domesticis, suspectos spectatis antetuleris. Quod tamen ad rem augendam attinet, vbicumque fuerimus, nō cum minore fortasse lucro & compendio negotium geremus. Tibi vero, nisi mature opem rebus tuis attuleris, valde vereor, quod DEVS omen auertat, ne sit intra paucos annos non modò de statu regni & imperio, sed etiam de salute cum gente nimis auara & ambitiosa, & bellicis in rebus acerrima, maximo cum periculo dimicandum. His & alijs eiusmodi orationibus Arabes illi pugnabant, & à Rege contendebant, vt nostros perderet, & naues, si posset, interciperet. At Gama interim cum hæc & alia multa contra vitam suam scelera patrari animaduertisset, & Catualis fraudes & calliditates, quibus eum circumueniebat, perspexisset, diutius minime cunctandum ratus est, & ante lucem Pandaranen versus iter suscepit, & tantū quantum potuit accelerauit, ne à Catuale posset iter illius impediri. Præceperat autem antequam in terram descenderet, vt quotidie sibi præsto scaphæ ad litus essent, vt posset sibi aliquod periculum à Saracenis intentum subterfugere. Illi interim nihilo secius instare, & arma etiam comparare, & omnes, apud quos aliquid gratia poterant, in nostros incendere. Tantòq; odio flagrabant, vt cogitarent nostros armis adoriri. Cū vero intellexissent, Gamam abesse, id molestissime tulerunt, & cum Rege egerunt, vt eum ab illa fuga retrahendum curaret. Rex igitur eorum sermonibus inductus, Catualē misit, qui Gamam remoraretur. Catualis igitur vt imperata cōficeret, Pandaranen summa celeritate contendit, Gamamq; summa vi retinere cœpit, & per simulationem officij, vt illum omni præsidio spoliaret, laborabat. Dicebat enim, sibi summæ curæ esse, vt is omnia à Rege quæ vellet impetraret. Id autem fieri non posse, nisi is regis animum sinistris opinionibus exulceratum sanaret, vt intelligeret, quo animo nostri in eas oras accelsissent. Proinde iuberet classē propius terrā constituere, sibiq; & vela & gubernacula traderet, vt illis pignoribus posset Rex certus esse, illum in fide mansurum. Quod quidem Gama nulla se conditione facturum ostendit, quanuis esset sibi ob id acerrimum supplicium cum interitu vitæ subeundum. Inde porrò ad fratrem literas misit, quibus, vt ante præceperat, eum admonebat, vt si videret, eum diutius à gente perfida detineri, vela faceret, & in Lusitaniam reuerteretur, atq; Regi, quomodo via in Indiam aperta fuisset, indicaret. Se de vita minime sollicitū esse; ne autem fructus tanti laboris interiret,

D 3

anxiē

anxiè formidare. Interim verò summa cōtentione Catuali repugnabat, omnesque illius fraudes constanter eludebat. Varijs altercationibus duo dies fuere sine vllō fructu consumpti. Tandem fit pactio inter eos, vt merces, quæ erant in nauibus, in terram exponerentur cum hominibus, qui eas venderent. Mercibus traditis, Gama dimissus à Catuale se in nauem contulit. Inde nunciū Regi misit, qui Catualis in se perfidiam criminaretur, & doceret, se fraudibus illius coactum fuisse ita discedere. Ad hæc Rex se de causa cogniturum promisit, & si Catualis aliquo eiusmodi crimine alligatum deprehenderet, eum ita puni- turum, vt deinceps fidem seruare disceret. Quod vero ad merces adtineret, se eum admonere, vt Calecutium conuehendas curaret, vbi plures venire possent. Assensit Gama, mercesq; Regis ipsius sumptu Calecutium importatæ sunt. Interim Gama nauibus propius urbem deductis, singulis prope diebus binos aut ternos homines in urbem mittebat, vt sic tandè posset ab omnibus situs animaduerti. Nostri nullam iniuriam ab incolis interim accipiebant. Gama verò se, quoad fieri poterat, pacis & amicitiae cupidissimum esse demonstrabat. Postulauit deinde à Rege per nuncios, vt liceret sibi ad maius fœderis vinculum, relinquere hominē Lusitanum Calecutij, qui Regis Emmanuelis negotia procuraret. Rex siue quòd non intelligebat, quorsum illa procuratoris in urbe permanens pertineret, siue quòd suspicaretur, Gamam sine portorij solutione discedere velle, non mediocriter offensus est: responsūq; dedit stomachi plenum. Gama cum cerneret, responsū longe secus, quàm postulatum flagitabat, datum esse, ne verbum quidem vllum, quod in rem esset, cum Rege leuissimo commutandum existimauit. Rex hoc Gamæ silentio multo acrius irritatus, duos homines Lusitanos, quos Gama cum mercibus Calecutium miserat, in custodiam dedit, mercesque diligenter asseruari iussit. Gama à Rege flagitabat, vt sibi homines cum mercibus redderentur. Rex in iniuria nihilominus perseuerabat. Hoc animaduerso Gama, vt ius suum obtineret, viribus vtendū putauit. Primam igitur nauem, quam in portum intrare perspexit, armis expugnat. inde sex viros primarios, cum famulis vnde viginti, vinctos abduxit, reliquam autem turbam dimisit. Deinde vela fieri iubet, ita tamen, vt à conspectu terræ non procul abscederet. Sperabat enim, Regem, vt suos reciperet, Lusitanos cum mercibus continuo redditurum. At Rex misit ad illum nuncium, qui diceret, se factum illius vehemèter admirari, quòd homines nobiles ex suis domesticis sine vlla causa in vinculis detineret, cum ab illis nullam iniuriam accepisset. Lusitanos enim quos secū habebat, se nō prius dimittere voluisse, quàm ad Regem fratrem suum literas daret: seq; illos confestim cum bonis atq; literis dimissurum. Hoc promisso inductus Gama, rursus ad urbem propius accessit. Postridie veniunt Lusitani cum literis ad Emmanuelem scriptis. Misit præterea, qui Gamæ diceret, si vellet aliquem in ea urbe reliquere, qui Emmanuelis negotia procuraret, se operam daturum, vt id cum magno illius commodo fieret.

fieret. Merces vero se ideo non remittere, quod speraret fore, vt per manum illius, quem Gama ei negotio præficeret, venundari cum maiore lucro possent. Respondit Gama, se mutasse consilium, neque velle quenquam in ea urbe relinquere. Proinde si vellet, vt is illius domesticos missos faceret, merces confestim restitueret. Sequenti die venit in nauem Monzaida animo perturbato, narratq; Saracenos tumultuari, insidias comparare, varijs calumnijs animum Regis in nostros incendere, seq; fuisse propter illorum dierum vsu, qui sibi cum nostris fuerat, in maximum vitæ discrimen adductum, vixque eorum manus effugisse. Se nullo modo posse quandiu Calecutij maneret, vitam ab hominū perditorum insidijs defendere. Proinde illum orare & obtestari, vt se in Portugaliā ducat. De rebus suis, quas Calecutij relinquebat, parum esse sollicitum: vitam solū conseruare velle. Recepit illum in fidem Gama libentissime, in Portugaliāmq; perduxit: vbi ad Christi nomen adiunctus, in omni vitæ ratione boni viri atque verè Christiani officio perfunctus est. Eadem die Rex septem lembos misit, in quibus merces, quas Gama requirebat, erant impositæ. Gama cum mallet vinctos in Portugaliā ducere, quam merces recuperare, ait se, cum tot mendacijs ad illum diem illusus fuisset, nemini iam fidem habere. Sibi exploratum esse, non omnia, quæ fuerant Calecutium inuecta, reportari. Otium vero sibi non esse, ad ea quæ deerant inquirenda. Idcirco se Malabares illos minime dimissurum, sed in Portugaliā ducturum, vt illorum testimonijs apud Emmanuelem vteretur, vt posset intelligere Rex clarissimus, quibus iniurijs illius dux atque legatus fuisset à Calecutij Rege, propter Arabes homines sceleratissimos, affectus. Hæc vbi dixit, ignem tormentis applicari iussit, vt eo terrore omnes se se in fugam darent. Rex hanc contumeliā indignissime tulit, sed eam vlsceri non potuit, eò quòd omnis illius classis esset propter anni tempus in terram subducta. Verumtamen cum venti Gamam deficerent, neq; posset ea celeritate, qua volebat, ex illis regionibus abduci, Rex sexaginta naues actuaras instruxit, & armatis hominibus compleuit, vt in nostras naues incurrerent. Sed excitata subito tempesta classem hostium disiecit, & vèto minime nostris aduerso naues nostras à Calecutiensium conspectu celeriter abstraxit. Gama tamen ex eo portu, quem primum subire potuit, literas ad Calecutij Regem dedit, in quibus, quot insidijs appetitus à Mahumetanis, quot dolis proditus à Catuale fuerat, enarrabat. Eamque rationē fuisse dicebat, cur eum minime ante suum discessum salutasset. Attamen se fore semper illius studiosissimum, operamq; daturum, vt Rex Emmanuel omnia, quæ ad dignitatem illius pertinere videret, studiosè atque libenter efficeret. De viris autem illius domesticis, quos ceperat, non esse cur sollicitaretur: fidem namque dabat, se curaturum, vt salui & ornati in patriam redirent. Has literas per vnum ex captiuorum famulis, quem in litore constitui iussit, perferendas misit. Inde vero digressus, ad paruas quasdam insulas delatus est. Sed antequam ad eas accederet, octo naues

longæ in illius nauës inuehuntur: quarum septem fugauit, & vnã cepit multiplici comœatu, varijsq; fructibus onustam. Erat autem classis illa piratæ cuiusdam, cui nomen erat Timoia, hominis acris, quæ omnes, qui mare illud nauigabant, valde metuebant. Ex insulis illis in insulam, Anchediuam nomine, quæ aberat à continente circiter quatuor passuum millia, cursum direxit, vt in ea quomodocunque posset, naues diuturna iactatione quassatas reficeret. Ibi cum vndiq; multi illius videndi gratia confluerent, venit inter alios vir familiaris atq; domesticus Dynastæ cuiusdam, qui insulam non longe ab ea regione sitam, dominatu premebat. Insulam appellant Goam, Dynastam Zabaium nominabant. Erat autem Zabaius vir animo magno præditus, militaribus & imperatorijs artibus instructus, multosque milites alebat, & omnes, quos acres in armis cognouerat, ad se magnis stipendijs inuitatos aggregabat. Illius vero familiaris, quem diximus, ad Gamam adiit, eumque Italo sermone nomine Zabaij honorifice admodum salutauit. Dixitque præterea, Zabaium illius fama commotum, omnia curaturum, quibus illum indigere perspiceret. Proinde siue illi comœatu, siue armis, siue pecunijs opus esset, omnia sine vlla dubitatione postularet. Illum namq; minime boni principis & amici officio defuturum. Admiratur Gama & viri speciem, & orationis Italæ venustatem, & ingenium, quo ad omnia, de quibus illum percunctabatur, acutissime respõdebat. Quæsiuit vnde esset oriundus. Narrat se in Italia natum. Cum tamen Græciam versus cum parētibus nauigasset, in piratas incidisse, & varijs casibus in tantam miseriam deuenisse, vt sine vlla spe reditus principi Mahumetano seruire cogereetur. Cum deinde multa solerter inquireret, & curiosius, quàm par erat, indagaret, & quasi res alias agere videretur, à proposito sæpe deflecteret, & rursus ad institutum sermonem rediret, Gama suspicatus est esse proditorem, neque salutandi, sed speculandi gratia eo se contulisse. Itaque ea suspicione tactus, hominem corripit, & vehementissime torqueri iubet. Is doloris magnitudine coactus, se natione Sarmatam, religione verò Iudæum esse confitetur, in Zabaijque famulatu versari, ab eoque missum, vt nostras naues specularetur: & quot milites in illis essent, & quibus armis vterentur, inspiceret. Illum namq; in animo habere, comparata classe, nostras naues opprimere. Hac re intellecta, Gama cum primum potuit, inde profectus est. Iudæum tamen missum facere noluit. Hic postea Christianus effectus, Gasparis nomen obtinuit, Regi q; Emmanuelli egregiam operam multis in rebus nauauit. Ex ea insula digressus Gama, institutum cursum tenuit, ita tamen, vt propter ventorum nimiam lenitatem tarde & incommode nauigaret. Pelago illo ingente transmissa, in Æthiopiæ, quæ supra Ægyptum est, oras ad Austrum pertinentes delatus, ad ciuitatem nomine Magadaxum peruenit: quam cum accepisset à Saracenis possideri, tormentis acerrime verberauit, maximamq; mœnium partem disturbauit, & naues, quæ erant in portu, aut deprensit, aut crebris ictibus, quominus cito nauigare possent, impediuit.

impediuit. Inde profectus, in octo Saracenorum nauigia incidit, quæ in illum impetum tulerunt. In ea Gama confestim inuectus est, paruoque certamine omnem illam classem fugere compulit: quam tamen insequi nõ potuit, eò quòd ventus deficeret. Tandem in Melindensem portum ingressus, fuit ab amico principe satis amanter exceptus, multisq; rebus ad milites ex labore & morbo grauissimo reficiendos adiutus. Ibi quinq; tantum dies comoratus (verebatur enim, ne tempus flectendi promontorij propter hyemem, quæ aduentabat, efflueret) vela pandere statim iussit. In naues tamen prius legatum Melindensis principis accepit, quæ is ad Emmanuelem mittebat. Et quia nauis Pauli Gamæ ex vetustate nimia laborabat, & dissolutis aliquot in locis compagibus, aquam immodicam accipiebat, & nauæ atq; milites ad tres naues dirigendas atq; tuendas deficiebant, incendere eam iussit, fratremq; in nauem suam recepit. Milites vero atq; nauas cum Nicolao Coelio ita diuisit, vt illi partem attribueret, partem ipse retineret. Tertio kalen. Martij peruenit in insulam nomine Zamzibarim, fertilem & opimam, fontibus crebris, & densis nemoribus amœnam, multisq; gregibus abundantem, à continente circiter passuum viginti quatuor millibus disiunctam: in qua, præter alias arbores, altissimæ Mali medicæ in syluis sponte nascuntur, è quarum floribus cum ventus leniter spirat, in loca etiã longinqua suauissimi odores afflari dicuntur. Insule Princeps quantum sectam Mahumeti sequeretur, Gamam tamen benigne complexus est, illumq; comœatu & fructibus onerauit. Mozambiquen deinde præteruectus, ad aquationem Sancti Blasij naues appulit, quo in loco aquationi & lignationi, & venationi operam dedit. Ventis exclusus, eos portus, in quibus exules remanebant, subire nõ potuit. Promontorium bonæ spei sexto kalen. Maij superauit. Inde ad insulam Sancti Iacobi ventis secūdis naues appulit. Inde vero duces aduersa tempestate dispulsi sunt. Nicolaus Coelius Olysiptonem rectam cõtendit. Gama in insulam, quam appellant Tertiam, nauigauit. Erat enim frater illius Paulus Gama diuturno morbo oppressus, atq; tabe propemodum consumptus, ita, vt maris iactationem ferre nullo modo posset. Itaque ibi vita functus est. Vascus Gama exequijs rite persolutis, vt quod reliquum erat itineris conficeret, inde proficisci maturauit, Olysiptonisq; portum subiuit Anno à CHRISTO nato. M. CCCC. xc. ix. Quo quidem tempore iam Rex omnia, quæ eis in nauigatione, & in India, & reliquis partibus acciderant, è Coelio cognouerat. Homines interim admiratione quadam defixi, eos, qui ex India redierat, quasi ab inferis excitatos intuebantur. Multi tamen desiderati sunt, morbis grauissimis absumpti. Centum & quadraginta & octo profecti cum Gama fuerat: quinq; & quinquaginta tantum reuersi sunt, & hi maxima ex parte labore & inualetudine debilitati. Gama fuit à Rege cum multis laudibus acceptus, & titulis, & ornamentis, & muneribus ob tam præclarum facinus, perinde atq; meritis erat, illustratus. Et Coelius item fuit auctus honoribus, & reliqui deinde omnes pro cuiusque meritis & dignitate remun-

rati. Hoc autem tempore Emmanuelli visum est, ossa Ioannis Regis, quæ erant Syluijs Algarbij ciuitate, in templo maximo eiusdem ciuitatis condita, in oppidum, quod Bataglia nominatur, transferre. Obtinuit autem oppidū id nomen, propter prælium illud acerrimum, quo Ioannes Portugaliæ Rex, hoc nomine primus, Ioannem Castellæ Regem, Henrici Regis filiū, nō longe ab eo loco superauit. Perspicuum est enim, Batagliæ nomine præliū significari. Extruxit autem Ioannes primus eo in loco templū in honorem Sanctissimæ VIRGINIS amplissimum: statuitq; , vt in ædibus, quas in eum finem ædificauit, templo cōiunctis, religiosi viri, qui diui Dominici institutū sequerentur, habitarent, vt sacra conficerent, & vicinos populos sanctis disciplinis instruerent. Eum autē locum sepulturæ suæ delegit. Nec ille solū, sed illius filij, & Rex Alfonso, & Alfonso Ioannis secundi filius, multiq; præterea Lusitani principes eodē in templo sepulti sunt. Emmanuel igitur vt eodē etiam in loco Ioannis reliquiæ conderentur, in Algarbium cum Georgio Ioannis filio, & multis præterea viris nobilitate & virtute præstantibus profectus est. Aperto autem sepulchro, Ioannis corpus integrū inuētum est, ex quo suauissimū odorem diffusum fuisse memorant, cum ingenti omniū admiratione. Nam supra quatuor annos in eo sepulchro constitutum iacuerat. Addebant permulti, fuisse illi, æditis in eo loco miraculis, egregiæ sanctitatis testimonium à Deo tributum. Fuit autē tam solenni pompa delatum, & tanta hominū frequentia & celebritate, quæ illud prosequeretur, ornatū vsq; eo, dum in sepulchro conderetur, vt nihil omnino fuerit ab Emmanuele prætermisum, quo posset, quanta fide Ioannis memoriam coleret, aperte significari. Qui tamen interim Indiæ studiū non intermittebat, & classē, quam rursus in orientis Solis regiones immitteret, ædificabat. Sed cū esset ea mente, vt nihil vnquam ageret animo, quod non castissime religionis auspicio instituendum arbitraretur, in eo loco, vbi Henricus templum in honorem Sanctissimæ VIRGINIS ædificarat, vt dictū est, aliud templum multo amplius, & magnificentius ædificare instituit: cuius statim fundamenta iecit, eiusdemq; diuinæ VIRGINIS, quam singulari pietate colebat, memoriæ consecrauit. Locum illū Betlehem appellari voluit, nomine ab ea ciuitate sumpto, in qua CHRISTVS ad humani generis salutem natus est. Asciiuit autem homines singulari religione, qui se diui Hieronymi institutum sequi profitebantur: quos in illius templi custodia poneret, qui sacra conficerent, & numen diuinū religione placarent: & omnes nautas atq; vectores, qui ex varijs partibus eo cōmeare solent, sanctis disciplinis erudirent. Eum vero locū sepulturæ suæ delegit. Arcem deinde in rupe, quam marini fluctus circumfluunt, non longe à templo Occasum solis versus instituit, munitissimā, quæ prohiberet portus Olyssipponensis aditu naues omnes, quæ nō se pacificas esse, signo nautis vsitato significarent. Classis autē, quam misit, erat tredecim nauium. Mille & quingentos milites habebat, erat præterea bellicis munitionibus egregie instructa & armata.

Illi

Illi vero Petrum Aluarū Capralem, cuius virtuti plurimū fidebat, præfecit. Caprali autē præcepit, vt quoad fieri posset, amicitia cum Calecutij Rege firmaret, ab eoque peteret facultatē arcis prope urbē ædificandæ, qua Lusitani possent vitā ab hostiū immanitate tueri, & sine vllō periculo negotiari. Quod si videret Regis animū adeo à nostris alienatū, vt omnem fœderis rationē aspernaretur, illi bellū inferre minime dubitaret. Iussit præterea, vt si posset Melinden accedere, Regi significaret, sibi gratissimam illius legationem fuisse, eiusq; causa omnia quæ postularēt, libentissime facturū. Misit autē in hac classē quinq; monachos religionis opinione præstātes, ex his, qui Francisci viri sanctissimi mores & instituta sequuntur, qui Calecutij, si fœdus rite fieret, remanerēt, vt Lusitanis, qui erant in ea vrbe negotiandi causa mansuri, sacra ministrarent: & si qui ex alienis gentibus ad CHRISTI nomē adiungi vellēt, eos sanctis disciplinis instituerēt. His autem erat præfectus Henricus vir singulari religione & pietate, qui postea ob vitæ sanctimoniā Septensis Pontifex effectus est. Soluit autem Capralis cū omni classe octauo idus Martij, anno à CHRISTO nato. M. D. Post hæc Emmanuel Georgium Ioannis Regis filiū nouis titulis honestauit, vxorēq; illi dedit Beatricem, Aluari, cuius sæpe mentio facta est, Brigantini Ducis fratris filiā, singulari probitate foeminam. Alfonso vero, filiū Iacobi fratris ipsius Emmanuelis, cui Ioānes propria manu necem intulerat, magistrum equitum effecit. Erat autem Alfonso nothus: mater tamen illius fuit mulier summa nobilitate, quæ Iacobi eximia pulchritudine, tēpore, quo is in Castella versabatur, accēsa, operā summo studio dedit, vt illius complexu potiretur. Hoc eodem anno, qui fuit à CHRISTO nato. M. D. princeps Michaël, Emmanuelis & Isabelę filius, cum iam duos ferme annos natus esset, morbo sublatus est. Fernādus vero & Isabela rursus, vt noua affinitate sibi Emmanuelē deuincirēt, elaborarūt. Mire enim cupiebāt filiā suam Mariā illi collocare. Emmanuel vbi id intellexit, summa voluntate eorū desiderijs assensus est. Nec enim aliud poterat esse matrimoniū vel generis amplitudine, vel dotis magnitudine, vel virtutis egregiæ significatione clarius, & eorum vtriq; cōuenientius. Eluxit enim in Maria summū modestiæ, & māsuētudinis, & probitatis exemplū. Sed quia matrimoniū propter affinitatē in matrimonio Isabelę contractā, per Pōtificij iuris sanctiones iungi minime licebat, à Pōtifice maximo postularūt, vt eos solueret legibus, ne religione aliqua posset impediri coniunctio, quæ tā multas vtilitates erat omnibus Hispaniæ regnis allatura. Hac impetrata à Romano Pōtifice facultate, nuptiæ celebratę sūt. Quāuis autē noua nupta illi propter insignē virtutē maxime cordi esset, nō illius tamē amor eū poterat ab ea cupiditate deducere, qua tenebatur. Cupiebat enim, vt Maiorū suorū vestigijs insisteret, in Africā trāsire, vt Mauros bello premeret. Multi fuerūt in cōsilio, qui eū ab ea cogitatione conarētur auertere. Dicebāt enim, nō esse regiū munus exercitū ducere, sed ijs qui exercitū ducerēt, imperare. Præterea ad Mauritaniam omnē debellandā, copias minime suppetere: ad

D 3

bellum

bellum cōmode ducendum eas sufficere, quæ erant strenuis ducibus assignatæ. Minime autē pertinere ad illius dignitatem in Africā trajicere, nisi cum illis copijs, quibus posset omnem illam regionē sub imperium subiūgere. Accedebat, quod nondum filiū habebat, quem posset, si illū casus aduersus belli sustulisset, hæredem relinquere. Ne vellet igitur gloriæ causa Regnū in tantum discrimen iniicere. Regis enim gloriam sempiternā patriæ caritate contineri, non in bello sine vlla publica vtilitate suscepto consistere. Ad hæc vxor cum lacrymis illum obsecrabat, ne vellet tā subito discessu dare sermonē multis, qui interpretarentur, illud consiliū non tam bellandi studio, quàm illius deserendę cupiditate susceptum. Multo sibi tolerabilius fuisse, nunquam domū ab illo ductam esse, quàm ductam repente relinquere. Illud enim consilij, hoc acerbitatis argumentū continere. Ad hæc per literas cū parentibus agebat, vt Emmanuelem ab eo consilio reuocarēt. Neq; se, quominus bellum à viro fieret, recusare, sed ne eo tempore fieret, enixe contendere. His quidem argumentis & cōsiliarij & vxor eum ab instituto nitēbātur abducere. Ille tamē nihil secius in eo persisteret, & bellum summo studio cōparabat. Exercitum summa celeritate cōscribi, & classē instruere iussit. Exercitus viginti sex millia peditum continebat, & sex millia equitum, & equites præterea cataphractos octingentos. Cum his copijs se, quod animo designabat, confecturū facile confidebat. Sed in hoc suscepti atq; prope modū instituti belli apparatus, crebri ad eum rumores allati sunt, Baiazetū Turcarum imperatorem ingentē classē instruxisse, qua omnes insulas & ciuitates Græciæ, quæ ad Venetorum imperiū & ditionem pertinebant, euerteret. Veneti cum id exploratum habuissent, & quantus contra illos scriberetur exercitus, accepissent, neq; tantam belli molem se solos sustinere posse confiderent, cū ab alijs Regibus Christianis, tū ab Emmanuele auxilium per legatos petierunt. A Pontifice maximo præterea flagitarunt, vt ab Emmanuele postularet, vt ea classē, quæ iam erat rebus omnibus instructa, reimp. illam iuuare vellet. Itaq; Pontifex legatis Venetis, qui cum his postulatis ad Emmanuelem reimp. suæ nomine mittebātur, literas ad eum dedit, quibus admonebat, ne Venetorum postulata negligeret. Commune namq; reimp. Christianæ discrimen coniunctis omnium Christianorū viribus esse depellendum. Cogitaret enim, si sempiternus Christiani nominis hostis quod animo designabat, efficeret, quāta cū superbia esset in Italiam, deinde in Galliam, & Hispaniam inuasurus. Bellum Africanū intermitteri cōmode posse: at occasionem tantæ calamitatis arcendæ præterniissam reuocari non posse. Multo deinde esse ad laudem illustrius, ab amicis propulsare, quàm inimicis inferre periculum. Multos Italię principes esse ad auxiliū Venetis afferendū incitatos. Sed eos non tā cito posse opem afferre, quam periculi magnitudo postulabat. At Emmanueli, cum iā classē omnibus rebus ornatā haberet, nihil impedimento fore, quo minus, si vellet, ad se omnē gloriam illius reimp. conseruatę reuocaret. Celeritate opus esse, quam reliqui propter rerū suarū difficultatem

difficultatem adhibere non poterant. Videret autem quanta gloria illius esset futura, si resp. Veneta à vicinis deserta, ab eo, cuius regnum tanto locorum interuallo dissidebat, in tanto discrimine sustentaretur. Postremò in illius belli societate non solum humanitatis atq; virtutis, sed etiam Christianæ pietatis specimen clarissimum, sempiterna memoria consecrandum, dari ab illo posse. His rationibus inductus Emmanuel, & Pontificis etiam literis ad misericordiam inflexus, legatis benigne respondet, seque officio suo minime defuturum pollicetur. Statuit igitur, vt ex tota classe triginta naues, quanta maxima celeritate fieri posset, re frumentaria & omni comœtu ad tam longinquam nauigationem necessario instruerentur. Et quia classe diminuta, non poterat ille pro dignitate bellum per se Mauris, vt cogitauerat, inferre, illud in aliud tempus distulit, & toto animo in opem, quam erat Venetis allaturus, incubuit. Interim dum hæc summo studio geruntur, in Mauritania hæc euenerunt. Ioannes Menesius post illam victoriam, quam de Barraxa & Almandarino consequutus est, iussu Regis in Portugaliā redijt. Deinde anno. M.D.I. fuit Arzilam remissus cum supplemento centum & quinquaginta equitum. Sic enim bellum à nostris gerebatur in Africa, vt raro pedites depugnarent: & ideo omnes ferme copiæ, quas Reges summittebant, erant ex equitibus. Eo tēpore Rodericus Castrensis Tingitanæ ciuitati præerat. Menesius cum primum Arzilam attigit, contineri diu non potuit, quin Mauros aliqua clade afficeret. Quia vero tantas copias nō habebat, quantis erat opus ad rem quam cogitabat, cōmode gerendam, Castrensem per literas ad facti societatem inuitauit. Coniunctis hac ratione copijs, in maximos pagos intendunt, inopinatóque Mauros aggrediuntur. Maxima eorum pars formidine perterrita, se in fugam dedit. Multi tamē vt in extremo vitæ casu dignitatem retinerent, acerrime dimicarunt. E quibus multi occisi, centum vero & octoginta capti fuere. Cum vero ex nostris equites quinque, septem Mauros conspicati fuissent, qui cum quinque mulieribus latenter fugiebat, eos insequuntur. Mauri quanuis equos non habebant, eos enim amiserant, pedibus tamen, vt summa contentione resisterent, se parabant. Fuit atrox inter illos atque nostros pugna commissa, & diutius vtrinque quàm pro numero dimicatum. Mauri tres equos confodiunt, & omnes nostros convulnerant. Nostri vero omnes eos concidunt. Vnus ex Mauris cum in extremo iam vitæ discrimine fortissime pugnaret, sponsæ, quæ erat in illo mulierum comœtu, tantum dolorem attulit, vt maxima voce exclamās diceret: Itāne verò, anime mi, videbo te crudelissime necari, neque tibi opem vllam afferam? lacrymisq; tantum mortem tuam prosequar, & non me sociam tibi mortis adiungam? Te extincto quam ex vita iucunditatē percipiam? Hæc vbi dixit, in nostrorum gladios ruit, & equitem vnū, qui pedibus (iam enim equus illius erat occisus) cum mulieris sponso dimicabat, summa vi corripit, & adeo arte cōplectitur, vt is se expedire nō posset. Parūmq; abfuit, quin ab illius sponso vita priuaretur, propterea quod gladio

gladio vti nō poterat. sed aliorum interuentu, qui iam reliquos occiderant, pugna fuit cum omnium hostium interitu finita. Ita tamē hi septem Mauri cōciderunt, vt in extremo etiam spiritu virtutis egregiæ significationem darent. Fuit præda ingens capta, multi pecorum & armentorum & equorum greges abacti. Cum vero duces exercitum in ciuitates, vnde fuerant profecti, subducerent, & à pagis quatuor passuum millia abessent, dux oppidi munitissimi, quod appellant Mauri Alcaffarelquibir, cum equitibus mille & ducentis in nostros inuadit, & agmen postremum, quod Menesius ducebat, aggreditur. Nostri ordine instructi, progrediebantur cum præda, & vt se à Maurorum incurfione defenderent, non autem vt illos offenderent, laborabant: & ita paulatim excedebant, quanuis à Mauris leuibus prælijs certaretur. Genus autem pugnae hoc erat. Mauri hastis infestis in nostros incurfabant, & continuo se cursu recipiebant: vnde rursus alijs cursibus initis, in nostros impetum dabant: Nostri reiectis parmis eorum ictus excipiebant, & respectantes, equorum terga tegebant, & equos, quoties acrius premebantur, in hostes concitabant. Cum verò Mauri ferocius instarent, Menesius in illos cum parte copiarum inuectus, impresionem fecit, qua quinquaginta ex illis hastis transfixi cōciderunt. Mauri cum cernerent nostros cum præda paulatim abire, consilium inierunt, vt cum nostris acie instructa dimicarent. A cursibus igitur abstinentes, in ordinem à ducibus coguntur. Menesius prælium minime detrectabat. Constitit igitur, & misit ad Rodericum Castrensem, qui diceret, se in animo habere prælij casum experiri. Proinde si ei videretur, suos in nouissimum agmē reduceret, vt vno agmine facto in hostes irruerent. Respondit Castrensis, non esse boni imperatoris, fortunæ varios euentus in rebus ex animi sententia gestis absque vlla necessitate periclitari. Multa namque accidere, quibus id, quod feliciter inceptum fuerat, ducum insolentia teterrime caderet. Hostes esse numero plures: nostros vero posse, si vellent, cum tam facilem receptum haberent, prælij periculosi conditionem reculare. Strenui vero ducis esse, commodo suo, non ex hostium voluntate prælium inire. Prædam esse satis magnam: ex nostris neminem desiderari: ne vellet igitur quod egregie factum erat, consilio audaci corrumpere. Menesius non improbauit consilium. Mauri vero dum nostri tempus in hac consultatione consumunt, animaduertentes nostros commorari, existimarunt eo consilio consistere, vt signa in illos inferrent. Cum vero multis in locis experti fuissent, quam acriter nostri, post rem obstinato animo constitutam, ferro decernerent, abierunt. Nostri vero duces præda diuisa domum incolumes reuersi sunt. Non post multos dies Menesius certior factus est Mauri cuiusdā speculatoris indicio, Fessensem Regē egressum esse, vt excursions faceret, & Tingitanā ciuitatem vel expugnaret, si posset, vel agrum saltem popularetur, & quam maximam posset vastitatem nostrorum rebus inferret. Habere autem sub signis equitum duodecim millia. Tingi vero tanta celeritate cōtendere, vt non posset

nuncius

nunciis ad Castrensem, antequam ille accederet, peruenire, maxime verò cum nulla esset via, vbi hostes eo tempore nō insiderent. Hac re perculsus Menesius, ignem tormentis æneis applicare iussit, vt globorum strepitu posset Castrensi significare, quo in periculo versaretur. Præterea ciuis quidam Tingitanus proximis illis diebus Arzilam venerat, & catellam ibi per obliuionem reliquerat. Menesius catellam ligari, literasque cæra circumlitas, quibus ea, quæ acceperat de Regis aduentu, nunciabat, collo illius appendi iubet, eamque sub noctem acerrime verberatam in litore constitui. At catella dolore verberum grauius affecta, tanta celeritate domum properat, vt ante lucem ad Tingi portas assisteret. Ibi lectis literis, Castrensis, vt omnes in armis parati essent, imperat. Vix hæc facta fuerant, cum Rex ciuitati appropinquauit, maioremque partem exercitus præmisit, quæ populationem agris inferret, & omnes greges abigeret, & homines, quos in agris inueniret, ferro trucidaret. Castrensis vt illis resisteret egressus, vrbe, in eos inuectus est. Sed multitudine oppressus, in vallum, quod est à nostris circum urbem munitionis gratia constitutum, se magno cum labore recepit. Antequam enim id efficere posset, fuit vtrinque plus duabus horis acerrime dimicatum. Cecidit in ea pugna Castrensis quidam filius, & octo equites viri fortissimi, & ipse Castrensis hastæ coniectu fuit in facie grauius vulneratus. Nostri intra vallum receptis, Mauri nihil otiosius instāt, & intra vallum irrumpunt. Cum vero nostri in urbem se recipere conarentur, Mauri nostros acriter insequentes, vt simul in urbem irruerent, summa contentione pugnant. Hac re animaduersa, Castrensis cum equitum turma in Mauros conuersus, tanto impetu in eos incurrit, vt facilem receptum omnibus præberet. Postremus omnium quidam eques egregie fortis, Lupus Martinus nomine, urbem ingressus, vectem ad medias portas induxit. Cum autem multi illum magnis clamoribus admonerent, vt totam portam clauderet: respondit, nunquam se tantum facinus admissurum, vt eam Portugalensibus maculam significatione timoris inureret. Se paratum esse, pro illius mediæ portæ defensione ad extremum vite spiritum dimicare. Neque solum hoc dixit, sed factis etiam ostendit. Nam cum Mauri in illum ferociter inuaderēt, primum impetum animo magno sustinuit, donec multi opem illi afferrent, quorum virtute exclusi mœnibus Mauri, se in castra contulerunt. At Rex post dies quatuor, castris inde motis, Arzilam exercitum traducere maturauit. Menesius per speculatores de aduentu illius certior factus, præsidijs in vrbe dispositis, copias suas in locum, quod appellant oppidū verustum, eduxit, aciemq; equitū & peditum instruxit; quibus imperauit, vt se continerent vsque eò, dum is signū daret: quo animaduerso erant omnes exituri. Interim vero vt hostiū exercitum specularetur, cū viginti tantum equitibus ad flumē, quod dulce nominatur, progressus est. Ibi cū multitudinem hostiū conspiceret, se in oppidum sensim atq; leniter recipiebat. At illū abeūtem antesignani Maurorū equites adoriuntur tanto impetu, vt cogent:

illum,

illum, cum iam non longe ab eo loco, in quo suos reliquerat, abesset, in illos equum incitare. Sed eo tempore non habebat secum nisi quatuor tantum equites. reliqui enim multo celerius quam decebat, in oppidum regressi fuerant. Equites tamen quinquaginta cum illum in hostes incurrere perspicerent, quanta celeritate possunt accurrunt, tantoque impetu in hostes feruntur, ut eos funderent, magnamque caedem ederent. At qui in oppido vetusto relictii fuerant, cum animaduertent, Menesium longius hostes fugientes insequi, non esse signum diutius expectandum rati, ut illi suppetias afferrent, accelerant. Sed iam Mauri eo tempore per alias campi partes immisi, vias omnes obsederant. Menesius interim animaduertens à Rege recentes & integros equites, qui fessis & vulneratis succederent, frequenter mitti, seque, cum paucis hominibus stipatus esset, non posse villo modo hostium impetum sustinere, ut se ad suos reciperet, omni contentione pugnabat. Quod non sine maximo labore fieri potuit. In hoc tanto vitæ discrimine aliquot illius equites ceciderunt, & multi vulnerati sunt, & Menesius vulnus secundum femur accepit: & tamen eorum aciem, qui obsessis vijs eum intercipere contenderant, tam acri animo perripit, ut ad suos tandem accederet. Inde igitur cum suis copijs omnibus in mauros, qui iam intra vallum pugnabant, impetum dedit: è quibus multi occisi, multi vulnerati, aliquot etiam capti, omnesque tandem extra vallum eiectioni sunt. Ad hunc modum confecto prælio, Menesius urbem ingressus est. Accidit tunc ridiculum quiddam nostris: sed illi, qui risus materiam præbuit, non valde lætum. Nam cum quidam maurus è campo in oppidum adequicaret, quod existimabat iam à suis captum esse, lætus & ouans per portam ingressus est: iniectionisque statim illi à nostris vinculis, præproperæ lætitiæ poenam tulit. Dum hæc in Africa geruntur, Emmanuel summo studio laborabat, ut classis, quam in Venetorum auxilium mittebat, intra breuissimum spatium rebus omnibus instructa & ornata esset. Illique præesse iubet Ioannem Menesium, Odoardi Menesij Vienensis Dynastæ filium, virum singulari virtute & consilio præditum. Aliam deinde classem eidem Menesio commisit, in qua erant præsidia militum, quæ erant in castello nomine Mazalquibiri disponenda, si posset obiter expugnari. Est id castellum in regione maritima Mauritaniæ Cæsareæ, in litore Orannensi ciuitati oppositum. Præscripserat enim secreto Rex Emmanuel ipsi Menesio, ut in eo expugnando belli fortunam experiri minime dubitaret, dummodo non multum tempus in ea pugna consumeret. Classis. xvj. kalen. Iunij anno. M. D. I. Olysippone soluit, secundisque ventis utens Menesius, breui in fretum Gaditanum peruenit: inde ut Regis imperata conficeret, Mazalquibirium petijt: aduersis tamé ventis exclusus, ante diem tertium portum subire non potuit. Mauri hoc spatio temporis interiecto, cum animaduertent, quo animo nostri ad portum appellere conarentur, ut summa vi resisterent se comparabant, & animos hominum confirmabant, castellumque firmis præsidij muniebant. Nostris tandem

terra

terra potiti, castellum oppugnant, scalas admouent, in muros certatim ascendunt: neminem repugnare vident: existimant, hostes metu perterritos laterbris occultari. Hac opinione decepti, tanquam victores quacunque libet ambulat. At Mauri, qui insidijs collocatis hanc expectabant occasionem, eos dissipatos, & nihil iam hostile suspicantes aggrediuntur, & præcipientes eiciunt. In hoc conflictu viginti ex nostris desiderati sunt. Menesius, ut in mandatis habebat, non diutius in oppidi oppugnatione tempus conterendum statuens, reliqua classe dimissa, cum triginta nauibus ad auxilium, quod Venetis mittebatur, assignatis institutum cursum tenuit. In Sardiniam tandem delatus fuit, & ab illius insulæ Prætoris admodum honorifice receptus. Inde cibarijs comparatis, & aquatione facta profectus, cum non à Tunetensi portu procul abesset, nauem onerariam ingentem cum duabus rostratis nauibus conspicatus est. In eas igitur inuectus, omnes cepit, & in Sardiniam reuersus, merces exponere in terram iussit. Erant autem hæc naues è Genua, multos autem Turcas, & Mauros, & Iudæos, & Christianos cum multis mercibus Tunetem conuehebant. Genuensibus autem nauem onerariam, & omnia bona restituit: Christianos & Iudæos liberos abire permisit: Turcas & mauros in custodiam tradidit, eorumque bona vniuersæ classi distribuit: duas rostratas naues tantisper retinere voluit, dum bellum illud, ad quod properabat, confectum cerneret. Inde Italiam versus, Calabriam & Apuliam præteruectus, in Epîrum transmisit, & inde Corcyram petijt. Veneta classis nostris obuiam prodijt, tormentorumque sonitu, & tubarum clangore, quanta læticia essent omnes affecti ex nostræ classis aduentu, significauit. Lusitana classis, ne officio illo vinceretur, operam vicissim dedit. Naues nostræ quia remis non agebantur, & malacia atque tranquillitas erat, fuerunt in portum opera triremium Venetarum remulco deductæ. Menesius à classis custodia nullis Venetorum precibus abduci potuit: reliquos duces in terram descendere permisit: qui omnes satis hospitaliter accepti sunt. Ut tamen intelligi possit, quam periculosa sit militaris licentia, quandiu non fuerit seueriore disciplina coercita, non erit abs re, quæ tunc à militibus nostris commissa fuerint, paucis exponere. Tam nauis quam milites Lusitani, cum essent natura elati & insolentes, paulo confidentius & petulantius in insula versabantur. Quod grauem offensionem hominibus græcis, & ad rixam similiter naturæ concitis afferebat. illi vicissim Lusitanos verborum conuictijs, & multis iniurijs onerabant. Eo tandem res deducta fuit, ut concitato dissidio, armis, quæ repentinus ille casus cuiuslibet offerebat, congregarentur. Accurrunt Duces Veneti, ut sedent illam discordiam. Similiter & Menesius, ut suos à furore contineat, in terram accelerat. Vix duorum imperio & comminatione tam furiosa contentio dirimi potuit. Ex nostris ad septuaginta in ea pugna temeritatis & insolentiæ poenas cæde luerunt. Ex Venetorum autem exercitu, & ex

Corcyrensibus

Corcyrensis magnus etiam numerus nostrorum armis confectus occubuit. Ita factum est, ut illis ipsis, quibus nostri opem afferebant, non mediocre detrimentum temeritate multitudinis importarent. Pugna vero cum Turcis nulla fuit. Turcarum enim imperator cum accepisset, Hispaniæ Reges, aliosque Christianos Principes classes maximas, ut auxilium Venetis afferrent, summo studio comparare, Eubœamque summis Venetorum præfidijs ita munitam esse, ut facile expugnari non posset, & ea ratione se classem sine ullo fructu maximis sumptibus ædificasse, classem in portum subducere, & suos à bello abstinere iussit. Itaque Venetus Prætor Menesio dicit, Senatum populūque Venetum Regi clarissimo summas gratias agere, quod tanto studio illius salutis prospexerit, quo quidem beneficio ita remp. Venetam obstrinxerit, ut nullo unquam tempore esset illius memoriam depositura. Breuique fore, ut Senatus populūque Venetus ad Emmanuelem legatos mitteret, quibus quanto studio dignitatis & amplitudinis illius teneretur, clarius demonstraret. Menesius igitur resecta classe, & imposito comœatu, in Lusitaniam redijt, variisque tempestatibus usus, Olyssipponem tandem peruenit, omnesque naues, quas duxerat, in portu constituit. Interim vero Capralis, qui in Indiam nauigabat, eundem cursum, quem Gama tenuit, sequutus est, donec ad Insulam Sancti Iacobi peruenit. Cum vero ulterius progrediretur, coorta tempestate sæuissima clasis dissipata fuit, & nauis vna fractis armamentis, Olyssipponem redijt. Capralis sedata tempestate, naues omnes rursus collegit, præter illam, quam duobus diebus, demissis infra mediū malum velis, expectauit. Cum vero ea minime compareret, Occasum versus nauigauit. Octauo kalen. Maij nauæ terram cōspiciunt. Quæ res omnibus incredibilem voluptatem attulit. In ea enim regione nemo ex nostris terram extare aliquam ab hominibus cultam, fuerat unquam suspicatus. Capralis igitur proras in terram flectere iubet. Nauis autem prætorie magistro imperauit, ut scapha vectus ad terram propius accederet, illiusque situm & naturam diligenter inspiceret. Redijt magister, & nunciauit, tellurem esse fertilem & amœnam, herbis lætissimis, & arboribus altissimis vestitam, & aquarum etiam copia redundantem. Se præterea homines vidisse coloratos, molli atque demisso capillo, nudis corporibus, cum arcubus & sagittis prope litus ambulantes. Capralis magistri testimonio minime contentus, aliquot Duces armatos iussit in scaphas desilire, ut terram diligentius perlustrarent. Illi confestim imperata conficiunt, & ad Capralem redeunt, ea quæ magister nunciauerat, vera esse confirmant. Ibi cum in anchoris nocte consisterent, summa quædam tempestatas excitata classem iactauit, & secundum oram illius longitudinem vagari, & fluctibus exagitari, & in varias partes contorqueri compulsi, donec tandem in portum optimum penetrauit, quem, portum tutum Capralis nominare præcepit. Ibi classe constituta, Capralis curam dedit ducibus, ut scaphis inuecti, terram spectarent. Redeunt illi cum duobus piscatoribus, quos in

lindre

lindre ceperant. Cum vero nemo ex nostris eorum linguam posset intelligere, nutibus & signis cum illis agere cœperunt. Sed tanta erat in hominibus ingenij tarditas, tantusque stupor in animo, ut nullis signis de re aliqua admoneri potuerint. Tum Capralis eos vestibus ornatos, tintinnabulis & æneis armillis, & speculis donatos in terram exponi iubet. Illi muneribus elati, cum ingenti lætitia suis opes illas ostentant. Eorum prædicatione commota multitudo undique confluit cum frugibus minutis, & cum magna farinæ copia, & cum varijs fructibus, eaque omnia cum nostris facillime permutant. Admirantur specula, oblectantur tintinnabulis, efferuntur armillis, intuentur nostros, & expleri, singula spectando, nequeunt. Tum Capralis simplicitate gentis inuitatus, in terram descendit. Ibique sub umbra arboris ingentis altare construi iubet, & statuit, ut res diuina maxima cum cæremonia fieret, & concio etiam de rebus diuinis haberetur. Ab huius sacrificij spectaculo non fuere terræ illius cultores exclusi, taciti vero & stupore defixi, cæremoniarum sanctitatem, & symphoniarum concentum intimis sensibus vsurpabant: & demisso corpore se moueri plurimum religione significabant. Cum vero peractis rebus sacris, Capralis se in classem recipere uoluisset, eum ad scaphas cum maximo gaudio prosequuti sunt. Quanta vero lætitia affecti essent, cantibus crebris, & buccinarum & cornuum concentibus, & corporum gestibus, & sagittis in aërem missis, & manibus in cœlum intentis indicabant. Videbantur enim deo summas agere gratias, quod gentem illam ad eas oras detulisset. Ita vero erant admiratione oppressi, ut minime mentis compotes esse viderentur. Multi enim, dum Capralis in naues tendit, eum mare ingressi pedibus usque eo sequuti sunt, dum aqua pectora eorum pertingeret. Alij vero illum nando sequebantur, alij lincibus inuecti, ad naues usque perueniebant, nec ab ijs auelli aliquo modo poterant. Hic dum Capralis in anchoris consisteret, ut aquationi operam daret, & rei frumentariæ provideret, & reliqua cibaria in naues imponi præciperet, eiectus est in litus piscis, qui nostris admirationem non mediocre commouit. Crassitudo namque illius erat ingentis dolij, longitudo crassitudinem duplo superabat. Capite & oculis, porci similitudinem referebat. Aures erant auribus elephantis similes. Carebat dentibus. Pellis erat setis hirsuta. Cauda circiter pedes quinque in longitudinem tendebatur. Pellis crassitudo erat unius digiti. In hac terra, quam Capralis sanctæ Crucis nomine celebrari voluit (quam nunc Brasiliam appellant) columnam marmoream illis similem, quas multis in locis Gama statui præcepit, collocari iussit, & inde unum ex ducibus nomine Gasparem Lemium, in Portugaliæ remisit, qui Emmanueli de huius terræ situ nunciaret: quam aliqua ex parte describere, minime arbitror alienum. Situs illius ad Austrum pertinet: & fines, qui quidem sunt latissimi, cum ea regione, quæ Castellanorum Regum imperio continetur, quam appellant Perù, coniuncti sunt. Tellus est fertilis & amœna, & tanta salubritate prædita, ut vix sit opus vlla medicina.

E

Omnes

Omnes enim ferme, qui moriuntur, non aliquo morbo, sed senio consumpti moriuntur. Multis & ingentibus fluuijs alluitur: fontes habet aquæ dulcis atque perennis innumerabiles. Campi sunt latissimi, lætissimæque pabula profundunt. Portus habet optimos, aditus facillimos, in quibus naues non facile tempestate iactari, aut vadis afflicti possunt. Maxima regionis illius pars est montibus & vallibus distincta: syluæ sunt densæ & opacæ: arbores variæ antea nostris incognitæ, inter quas est illa, è cuius summis frondibus ferro præcisus balsami quoddam genus instillatur. Arbores, è quibus ruber color, quo lanæ inficiuntur, confici solet, sunt valde frequentes & altissimæ. Fundit præterea tellus herbas admodum salutare, qualis illa est, quam multi Sanctam appellant. Medetur enim vlceribus, & anhelitus frequentis angustijs, & cancris præterea, & gangrænæ ex vulnere putrido ad corporis totius pestem repentino contagio permanenti: multos præterea morbos, in quibus ars medicorum frustra consumitur, facillime depellit. Homines sunt colore subnigro. Capillum habent mollem, nigrum, atque promissum. Sunt omnes imberbes, propterea quòd vossellis omnes corporis pillos euellunt. Nullas literas norunt: nullam religionem colunt: nullis legibus alligantur: nullis ponderibus aut mensuris vtuntur: nullius Regis imperio subiiciuntur. Cum tamen bellum inter eos exoritur, eum ducem eligunt, quem omnium fortissimum, & in bellis gerendis acerrimum fore credunt. Nullis vestibus vulgò teguntur. Qui tamen inter eos nobilitate præstant, vestes induunt, è psittacorum & aliarum auium variorum colorum plumis cõfectas. Et hi pileis ex eisdem plumis contextis caput ornant, & brachijs armillas ex plumis similiter factas inducunt. Vestes autem ab umbilico ad genua tantum demissas gerunt. Mulieres capillos nutriunt. Viri à fronte ad medium verticem caput abradunt. Qui vero elegantius ornari volunt, aures, & nares, & labia, & facies etiam pertorant, & in locis illis lapillos varijs distinctos coloribus infigunt. Mulieres autem pro lapillis, minutis conchilijs, quæ apud illas in magno pretio sunt, similiter excoluntur. In bellis, arcibus vtuntur, & tanto artificio sagittas emittunt, vt in quemcunque corporis vllius locum sagittam collineare velint, eum configant. Loco ferri ossibus piscium sagittas armant: quibus tamen tam altum vulnus imprimunt, vt tabulam quamuis icetu perfodiant. Venationibus aluntur: vescuntur simijs atque lacertis, & anguibus, & muribus, nullasque eiusmodi dapes aspernantur. Lintribus vtuntur è corticibus arborum ingentium factis: quæ tamen tanta sunt interdum capacitate, vt homines triginta sustineant. Cum piscari volunt, alij remis lintrem agunt, alij verò mare fustibus verberant, & pisces exterrant. Pisces attoniti ad summam aquam enatant. Tum qui ad eam rem parati sunt, cucurbitas aridas & exinanitas ingentis magnitudinis sub fluctibus oppositas habent, in quas pisces sponte subeunt. Frumentum minime ferunt. Panem è radice vnus herbæ conficiunt portulacæ magnitudine. Hæc autem

autem tam lætiferum venenum continet, vt qui illam crudam comederit, repente moriatur. Illi vero radicem contundunt, contusam exprimunt, ne quidquam in illa succi illius venenati remaneat. Tum ad solem exsiccant. Molis deinde conterunt, atque farinam efficiunt. Panes ex eiusmodi farina facti non modò salubres sunt, sed etiam sciti admodum saporis. Ex ea & milio genus potionis faciunt ceruiciæ persimile, quo quidem vbi se ingurgitant, quod frequenter illis euenit, tum omnes fraudes & insidias plus solito machinantur. Obseruant auguria, veneficijs dediti sunt. Est in magno apud illos honore quoddam genus hominum maleficum, quos de rebus incertis consulunt. Appellatur ab illis Pages. Hi gestant in summa sagitta cucurbitam in faciem hominis figuratam. Quoties autem illis libet, intra cucurbitam ignem subiiciunt, & fumum ex herbis congestis faciunt. Tum fumum illum naribus accipiunt, vsq; eo, dum ebrii yacillent, & corruant, & extra mentem rapiantur. Habent enim herbæ illæ eam vim, vt fumo, quasi vino supra modum sumpto, mentem eripiant. Tum vero stridere dentibus, in ore spumas agere, oculos torquere, necem multis cõminari, turbulentis motibus & gestibus eos, qui circumfident, exterrere. Nemo enim suspicatur, illos absq; diuini spiritus instinctu tam horredas voces iacere. Quod si quis ex illis, quibus homo ad eum modum lymphaticus quidquam dirum prænucliauit, aliquem grauem casum subierit, non dubitant, quin illud supplicium ad eam diuinationem referendum sit. Hi quocunque veniunt, summo omnium plausu recipiuntur, viæ muniuntur, carmina ad tibias gentis more concinuntur, Choræ agitantur: scemina formosæ, vel virgines illæ sint, vel cuiusuis matrimonium teneant, ad illos introducuntur. Opinantur enim miseri, si illos placatos habuerint, omnia sibi feliciter euentura. Illic neque filias parentibus, neque sorores fratribus collocari licet: reliquas mulieres sine vllò discrimine sibi matrimonio coniungunt: quas offensione interposita deserunt. In adulterio autem deprehensas vel occidunt, vel tanquam seruas vendunt. Parentes non habent in filias potestatem, sed fratres: quas quidem, quoties eis libet, venales proponunt. Venditio autem, est pro rebus alijs, quas ipsi concupierint, permutatio. Pecunia enim carent. Sunt ad laborem pigri, ad luxum & otium propensi: quoties à bellis conquiescunt, totum tempus in conuiujs, & cantibus, & saltationibus sine vllò modo consumunt. Choros in eodem loco semper insistentes circum orbem versant. In cantibus non distinctis sonorum interualis, sed simplici vocum ratione carmina modulantur. Illic autem quæ fecerint in bello commemorant, facinoræque sua summis laudibus extollunt: & omnes cantus ad virtutis militaris laudem reuocant, & interim sibilis & pedum strepitu eandem symphoniam prosequuntur. Alij vero saltantibus pocula ministrant, donec tandem omnes temulentia oppressi sternantur. Domos è lignis ædificant, & culmis congestis obtegunt, & muris binis aut ternis circumuallat, propter frequentia bella, quibus exerceri solent. In vna domo (sunt enim lon-

gissimæ) multi simul habitant. Et ij inter se fraterne amant, libentérque alijs pro aliorum, qui cum illis viuunt, salute vitam in quoduis discrimen iniiciunt. Bella non pro tuendis aut propagandis finibus, sed pro dignitate suscipiunt, quoties opinantur, se fuisse à vicinis, aut ab aliqua longinqua natione contemptos. Tum vero homines senes, qui magnum in rebus bellicis nomé, cum essent iuuenes, habuerunt, in consilium adhibent. Ante deliberationem quantum quisque vult, tantum potionis exhaurit. Quidquid senes de bello aut pace decernunt, sine vlla recusatione pro viribus exequentur. Ducem eligunt, vt superius dictum est, quem acerrimum esse iudicant. Hunc vero, si timiditatis significationem aliqua in re dederit, honore confestim spoliant, & alium in eius locum substituunt. Hic domos circumiens, magnis vocibus omnes ad bellum adhortatur: quibus rebus instrui debeant, admonet, & quanta virtute sit opus, edisserit. Neque solum arcibus & sagittis, sed gladijs etiam è ligno durissimo fabre factis vtuntur, quibus hostium membra frangunt & dissecant. Insidijs vtí frequenter solent, & in eo pugnant, vt hostes inopinató aggrediátur. Quos in bello capiunt, senes præsertim, statim comedunt: reliquos vinciunt. Eos, qui ex suis in bello conciderunt, funere efferunt cum multis lacrymis, eorumque virtutem prædicatione celebrant. Captiuus cibaria largissime præbent, eisque mulieres, cum quibus cubent, elargiuntur. Cum vero festos dies agere volunt, vnum ex captiuus, quem iam satis fartum & opimum esse conspiciunt, funibus alligant. Primum illius amica in amoris signum in collum funem iniicit, & delicias suas ad supplicium trudit. Homines deinde circumsistunt, & ventrem & brachia, & tibias illius astringunt: tum columnæ affixum coloribus depingunt, & plumis varijs exornant. Ne verò parum humani videantur, laxant illum vinculis interdum, & cibo atque potu sanè laute atque liberaliter accipiunt. Interim vero omnes comedunt, & plurimum illius, quam diximus, potionis absument. Saltant præterea, & canunt, atque tripudiant, & tres dies in hoc apparatusimo ludo consumunt. Tandem post triduum, illum pedibus atque manibus iam vinculis expeditis in caueam deducunt. Mulieres atque pueri uinctum secundum ventrem funibus trahunt. Homines vero & mulieres reliquæ mala citrea, & fructus varios in eum iaciunt. Ille verò que potest ex coniectis pomis colligere, rursus in illos, à quibus fuit impetitus, intorquet. Bibit interim, vt apparet, iucundissime. nec enim ei cibus aut potus denegatur. Præ se fert autem non mediocrem lætitiã. Illi forticulum hominem, vt se existimari cupit, conuitijs onerant, & multis contumelijs insequuntur. Dabis, inquit, homo perditissime atque profligatissime, pœnas scelerum: & sanguine tuo manes eorum, qui in bello ceciderunt, vlciscemur. Te enim contrucidabimus, & dilaniabimus, & assum comedemus. Ille vero, nihil moror, inquit. Non enim ignaui neque timidi pœnam sustinebo. Semper enim viri fortis officio functus sum. Si me occisuri estis, multos ipse multis in locis occidi.

Si

Si carnibus meis saturandi estis, & ipse multorum carnibus saturatus sæpe fui. Præterea sunt mihi fratres atque cognati, quos scio meam necem haud impunitam relicturos. Ad hunc modum in caueam tandem includitur. Tum ille, cui fuerat captiuus in custodiam traditus, in caueam simul ingreditur. Corpus autem habet depictum, & collum plumeis ornamentis excultum: manibus vero ingentem gladium vibrat. Tum saltat, & sibilat, & gladium intentat. At is, vt gladium illi è manibus extorqueat, summo studio cõtendit. Sed dum in vnam partem impetum dat, mulieres atque pueri eum fune, quo est alligatus, quem manibus tenent, ad se trahunt. Dum rursus in contrariam partem se contorquere nititur, ex alia parte similiter mulierum manibus impeditur. Vtrinque enim ita distinetur, vt se eodem loco commouere non possit. At strenuus ille gladiator eum gladio contundit & debilitat, atque tandem medium illius caput ingenti vulnere diffindit, cerebrumque dispergit. Manus deinde præcidit. Tum mulieres accedunt, & corpus exanimum in pyram conijciunt, vt omnibus pillis adustis illud facilius abluere queant. Dissecto autem ventre, illa cum extis euellunt: reliqui corpus in frustra discerpunt: & ne plura persequar, illius carnibus omnes cum magna voluptate vescuntur. Sunt & alijs syluestres atque montani homines, qui cum his, qui in domibus habitant, continenter bella gerunt, eisdemque se sceleribus & eadem immanitate cõtaminant. Nullum apud eos delictum plectitur, præter homicidium. Coguntur enim hi, qui sanguine coniuncti homicidæ sunt, eum tradere illis, qui cæsi necem propter sanguinis communionem & propinquitatem iure persequuntur. Hi vero eum strangulant, atque sepeliunt, & cum multis omnium propinquorum lacrymis atque lamentis vtriusque mortui funus instaurant, epulumque dant, in quo omnes depositis inimicitijs accumbunt. Quod si casu aliquo homicida subterfugiat, tum eorum filia, vel sorores, vel cognatæ occisi propinquis in seruitutem traduntur, & sic demum omnis vtrinque discordia obliuione sepelitur. Operæ pretium mihi visum est, tam barbaros & immanes mores oratione describere, vt intelligi possit, in quantam errorum colluionem incurrat humanum genus, literis & humanitate destitutum, & quod multo funestius est, præsidio sanctissimæ religionis orbatum: & simul cognoscatur, quãta benignitate clementissimus rerum omnium Dominator huic miserrimæ genti, Portugalensium in eas oras aduentu, prospexerit. Christianorum enim consuetudine & familiaritate, & hominum sanctorum ex societate, quam IESV nominant, quos Portugalia Reges in eas partes misere, disciplinis factum est, vt multi, dispulsis tenebris, errores, in quibus versabantur, clare perspiciant, & ad CHRISTI optimi maximi studium ardentibus animis excitentur, & ingentes DEO gratias obtam diuinum beneficium grata atque memori voluntate persoluant. Capralis è Brasiliæ regione profectus est tertio nonas Maij. Nono autem kalen. Iunij nautæ nebulam aduentare, coelumque atra caligine circumfundi conspiciunt.

E 3

Cum

Cum verò mare cernerent commoueri, & fluctus excitari, trepidare & antennis demittere cum festinatione cœperunt. Sed tam subita tempestas eos oppressit, ut antequam multi se comparare potuissent ad tantum periculum fugiendum, quatuor naues incitatis turbinibus impulsæ atque depressæ sint, & fluctibus ita demersæ, ut nemo ex ijs, qui illis vehebantur, euaderet. Fuit quidem reliquis hoc spectaculum supra quam dici potest acerbum atque luctuosum, cerne-
re in medio mari homines laborum socios, atque natura coniunctos, & multos etiam propinquitatis necessitudinibus implicatos, voragine ingentis illius gurgitis absorberi, neque esse potuisse se se in tanta calamitate hominibus miserrimo genere lethi consumptis auxilio. Inde cum multis lacrymis reliquæ septem naues digressæ, rursus alia coorta tempestate dispulsæ sunt. Tandem sexto kalen. Augusti sex tantum naues iunctæ cursum tenuerunt. Vna namque ex illis septem aduersa tempestate iactata, in sinum Arabicum penetrauit, atque inde in Portugali-
am redijt cum sex tantum hominibus. Reliqui namque morbis & fame atque siti cruciati, multisque periculis atque tormentis afflictati perierant. At sex naues post flexum promontorij bonæ spei, conspiciunt tellurem amœnissimam, arboribus refertam, & gregibus abundantem, quam multi pellucidi amnes irrigabant. Ad eam igitur Capralis naues conuerti iussit. Sed nemo ex incolis cum Lusitanis commercium habere voluit. Itaque, quanuis commeatus inopia nostri laborarent, cum nihil tamē possent ab hominibus illis obtinere, profecti sunt, & totam illam oram lustrauere, donec ad duas insulas contra terram continentem oppositas peruenirent. Ibi duæ naues in anchoris consistebant: qui in illis erant, ubi Portugalenses naues conspicati sunt, fugæ se mandarunt. Eas naues Capralis insequutus cepit. Cum verò intellexisset, eas esse principis cuiusdam, nomine Foteimæ, qui erat Regi Melindio coniunctissimus, liberas cum ingenti auri pondere, quod è Zofala exportabant, & cum mercibus maximi pretij dimisit. XII. kalen. Augusti ad Mozambiquem appulsus, a quatione sine vllius impedimento fecit, emptisque cibarijs, & magistro, qui eum Quiloam deduceret, conducto, iter conficere maturauit. Cum verò à terra non procul abscederet, cernebat multas insulas egregie cultas atque nitidas, quarum omnium imperiū summum penes Quiloæ Regem erat. Illius namque regnum supra nongenta millia passuum in longitudinem oræ illius patebat. Rex & omnes Quiloenses Mahumeti placitis addicti sunt. Homines partim sunt nigri, partim colorati. Arabice loquuntur, & multas præterea linguas norunt, propter multarum nationum, quæ ad oras illas veniunt, commercium. Arabum aut Turcarum more vestiuntur. Viuunt admodum lautè. Abest Quiloa à Mozambiquensi tellure circiter quadringenta passuum millia. Angusto mari à continenti diuiditur. Insula consita est plantis & arboribus: fontes habet gelidos atque perennes: armentis & pecorum gregibus abundat: animantia multa in syluis atque nemoribus nutrit, ex ijs, quæ venatorum opera capiuntur. Tellus est fertilis, & adhibita
mediocri

mediocri hominum cultura varias fruges effundit. Mare continet pisces varios & optimos. Vrbs est magna, habitatorumque multitudine referta. Ædes sunt amplæ & extructæ magnificè, cœnaculis & laquearibus, & tectorijs pulcherrimè ædificatæ, & ornatae multa & varia supellectile. Naues non sunt absimiles Mozambiquensium: thure tamen notho propter penuriam picis oblinuntur. In huius vrbs portu cum Capralis anchoris iactis constitisset, misit ad Regem, cui nomen erat Abrahamus, qui dicerent, se iussu Regis Portugaliæ ad eas partes peruenisse, cum ipsius Regis mandatis atque literis ad illum scriptis, è quibus intelligi posset studium, quo Rex Emmanuel tenebatur fœderis & amicitiae cum illo iungendæ. Se verò non posse vlllo modo in terram descendere, ne Regis sui imperium aspernari videatur, qui vetuerat, ne vnquam rei vllius obtentu è classe discederet. Proinde videret, quem locum magis opportunum statueret ad vtriusque colloquium. Rex nuncios perbenigne excepit: Capralique per eosdem responsum dedit, sibi gratissimum esse illius aduentum. De Regis Emmanuelis amplitudine, & de virtutibus regijs, quibus erat ornatissimus, multa se percepisse, quanuis illius regnum tantis locorum interuallis esset ab ea terra disiunctum: quibus admonitus, libenter se se ad quamuis amoris mutui pactionem deuenturum. Et quando fieri non poterat, ut legationem illam in terra audiret, se postridie daturum operam, ut in mari cum Caprali loqueretur. Hæc ubi dixit, vnum è suis domesticis ad Capralem cum muneribus misit. Postridie igitur parua nauigia ad eam rem instructa & ornata cum suis ingreditur. Erant omnes vestibus aut aureis aut purpureis, aut sericis & bombycinis exculti, gladijs & pugionibus accincti, in quorum manubria erant gemmæ miro splendore fulgentes inclusæ. Buccinarum præterea & tiliarum concentu summa lætitiæ significatio dabatur. Lusitani contra tubis atque tormentis, quo gaudio tenerentur, indicabant. Capralis iubet omnes duces, qua vestium elegantia possent, ornatos in scaphas descendere. Quod ipse similiter fecit. Itaque omnes ad nauigia Regis accedunt. Capralis verò ubi ad Regem peruenit, eum ut Regem salutat: Rex honorifice respondet: deinde de Capralis manu literas Arabice scriptas accipit, legationem audit, & ut apparebat, fronte & vultu bellissimis. Ostendit postremò, se Regem Emmanuelem in loco fratris semper habiturum, operamque daturum, ne studio erga illius maiestatem ab aliquo vinci posset. Fuit deinde ab vtroque statutum, ut sequenti die Capralis mitteret ad Regem, qui amicitiam institutam fœdere confirmaret. His ita constitutis, mercatores Arabes interueniunt: nostros sceleris & immanitatis insimulant, simplicitatem Regis admirantur, quod statum atque dignitatem suam piratis crederet, qui nisi eorum insidijs esset occursum, intra paucos annos erant illum per simulationem pacis omnibus bonis euerfuri. His sermonibus animum Regis immutant, ita, ut non solum pacem turbarent, sed etiam odium illius satis acerbum in Lusitanos incenderent. Rex igitur urbem munire, milites euocare, vigiliis
E 4 disponere,

disponere, omniâque moliri, quæ fieri à maritimis ciuitatibus solent, cum hostes in portu sunt. Hæc omnia vbi Capralis Homeris, qui regis Melindij frater erat, & tunc se Quiloæ tenebat, indicio cognouisset, noluit ibi tempus sine vilo fructu contere, & Melindem versus cursum tenuit. Quod cum Rex Melindus intellexisset, fuit incredibili gaudio cumulatus. Consectim autem curauit, vt classis omni comœatu & fructibus, quos tellus illa supeditabat, reficeretur. Capralis ducebat secum Melindij Regis legatum, muneribus ab Emmanuele ornatum, & dona præterea, quæ Emmanuelis nomine ad Regem deferenda curaret. Nostri igitur postridie iussu Capralis muneribus Regis Emmanuelis ferunt. Melindus, vt omnis populus tantum honorem sibi à potentissimo Rege habitum fuisse cerneret (sunt enim Reges illi in eiusmodi rebus nimis ambitiosi, nihilque honorificentius arbitrantur, quàm à Regibus magnis aliquo munere decorari) equum ingentem ephippio & bullis aureis, & phaleris pulcherrime factis, quæ inter alia dona ab Emmanuele missa fuerant, ornari continuo præcepit, in quo insidens ad mare contendit, vbi Capralis cum reliquis ducibus in scaphis eum expectabat. Ibi se mutuo complexi sunt, multisque verborum officijs inter eos certatum est, cum neuter alteri quidquam de humanitate concedere vellet. Quauis autem à Rege detineretur, noluit tamen Capralis ibi diutius immorari: duos tamen exules eo in loco reliquit, vt viderent, an pedibus iter in Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, vbi Christianum imperatorem dominari Emmanuel acceperat, facere aliquo modo possent, & ritum, & mores, & instituta gentis exploratè cognoscere. Septimo Augusti die Melinde profectus, & secundum ventum nactus, pelagus transiit, & vicesimo secundo die ad Anchediuam insulam naues appulit, vbi vt nautas atque milites ex labore reficeret, aliquot diebus commoratus est. Inde Calecutium nauigauit, & tertio decimo tandem die classem in Calecutiensi portu constituit. Quod vbi Regi nunciatum est, duos ex Nairibus suis cum mercatore summæ apud illum authoritatis ex ea regione, per quam Indus in mare influit (regio Cambaia, homines Guzarates appellantur) in classem misit, qui præfectum nomine illius salutarent. Capralis remisit illos ad Regem cum Ioanne Sala, equestris ordinis viro, qui Vasca Gamæ, cum ille viam in Indiam fecit, comes extiterat. Misit præterea cum illis Gasparem Gamam: hoc enim cognomen Iudæus ille, qui Zabaio operam dabat, cum Christianus effectus est, vt Gamæ, quem patronum adoptarat, nomen sequeretur, assumpserat. Cum his autem, quatuor ex illis Nairibus, quos Gama in Lusitaniam abduxerat (reliquos enim obsidum loco retinere voluit) cultu & ornatu Lusitano vestitos ad Regem misit, quorum aspectu Rex mirum in modum lætatus est. Nuncijs deinde vltro citroque missis fuit à Rege constitutum, vt in ædibus quibusdam regijs, quæ sitæ erant in litore, Capralis illum conueniret, & quæ

vellet

vellet, nomine Emmanuelis exponeret. Erant ædes ornatae & instructæ magnifice. Rex stipatus vndique magna nobilitatis multitudine, & Dynastis quamplurimis circumseptus, in eas ædes se contulit. Tubicines antecederant cum tubis partim aureis, partim argenteis, singulari opere factis, qui earum modulatione & concentu lætitiâ, qua Rex affectus erat, vt videbatur, demonstrabant. Venit Capralis cum aliquot ducibus. vnum porro ducem, Sancium Thoarem nomine, vt interim præfecti munere fungeretur, in classe reliquit. Vbi primum terram attigit, multi viri nobiles atque Dynastæ obuiam illi prodierunt. Is quidem lectica sublatus est, illi vero omnes pedibus in ædes Regias eum prosequuti sunt. Domus erat aureis & feris peripetasmatis ornata. Regis cultus miro gemmarum splendore collucebat. Postquam Capralis Regem salutauit, fuit in argentea sella prope illum collocatus. Tum Gaspare interprete accersito, quasiuit de illo Rex ea, quæ solent amici in familiari congressu percontari: num bene valeret: num ex animi sententia nauigasset: num Emmanuel frater suus eo tempore, quo classis Olyssippone soluerat, fuisset optima valetudine. Tum Emmanuelis literis per interpretem explicatis, agi de fœdere cœptum est. Rex admodum prolixè omnia de sua voluntate promittebat, plusque dabat, quàm erat à Caprale postulatum. Omnibus Portugalensibus potestatem fecit libere in ciuitate negociandi: se enim curaturum, vt sine vilo periculo commode rem gererent. Ædes præterea satis magnas nostris prope litus assignauit, in quibus habitare, & mercès afferuare possent. Et quia Saracenus, cuius ædes erant, continuo fraudes in nostros machinari cœpit, alias maiores, & litori viciniore Regi Emmanueli donauit, in quibus omnes, qui illius negotia procurarent, habitare laxius, & negotia gerere commodius possent. Hanc vero donationem literis in aurea tabula incisis ad sempiternam memoriam consignauit. Saraceno autem ditissimo, nomine Coiebiquio, qui erat studio Lusitani nominis incensus, & ob id fuit postea omnibus bonis euersus, cuius ædes erant, cumulate satisfecit. Sanxit præterea, vt in earum fastigio vexillum insignibus Regis Emmanuelis illustratum figeretur, vt esset omnibus testatum, eas ad Emmanuelem pertinere, seq; vt monumentum Regis sibi carissimi in ea ciuitate perpetuo conseruaretur, effecturum. Dum hæc geruntur, fuit Regi nuncius allatus, soluisse Cochimo nauem ingentem onerariam, quæ elephantum ad bella gerenda præferocem conuehebat, & in regnum Cambaia nauigabat. Hac re comperta, misit ad Capralem qui nomine illius peteret per amicitiam institutam, vt eam caperet. Esse namque hominum, in quos odio iustissimo erat incensus. Vt autem scire possent, quo animo nostri nauem aggredierentur, aliquot Saracenos ex suis domesticis, vt prælium spectarent, immisit. Capralis vnâ tantum paruam nauem ad eam rem gerendam expediuit, cuius Nauarchus appellabatur Petrus Ataideus. Huic autem tres comites adiunxit: vni nomen erat Odoardus Paciecus,

E 5

alteri

alteri Vascus Sylueria, tertius fuit Ioannes Sala. Rex ubi vidit vnam tantum nauem, & eam non magnam, à reliqua classe, vt nauem maximam, magno militum præsidio, & telis, & tormentis, & multis præterea armis egregie munitam inuaderet, segregari, vehementer admiratus est. Itaque exitum rei animo suspensus expectabat. Nostri vix arma sumpserant, cum nauis hostium in conspectum se dedit. Nostri expansis subito velis in eam feruntur, non ita tamen, vt cominus eam oppugnare contenderent, ne telis hostium è superiori loco missis opprimerentur: sed mediocri interuallo disiuncti, in eam pilas partim lapideas partim ferreas iaciunt, & glandibus etiam plumbeis acerrime pugnant. Multos interimunt, multos convulnerant, nauem multis in locis perforant, & nunc à dextera parte, nunc à læua eos impetu facto perterrent. Hostes in principio nostros contemnere visi sunt, & sublati clamoribus probra iacere, arma corripere, tela vibrare, tormentis nostros impetere cœperunt. Sed postquam se tantis damnis affectos animaduertunt, omnem salutis spem in fuga collocarunt. Nostra nauis eam insequuta, Cananoris portum, qui abest Calecutio Septentriones versus passuum circiter quadraginta millia sub noctem subire compulit, ubi quatuor Arabum naues in anchoris consistebant. Nostri vigilabant, ne de nocte nauis elaberetur. Vbi diluxit, in eam passis velis incurrunt, tantæque formidine perterrent, vt à nauibus, ad quas se receperant, diuisa altum peteret. Sed Portugalensis nauis cum eam cursu longe superaret, ita se illi semper infestis tormentis opponebat, vt non quo vellent hostes, sed quo nostri eam flectere proram cogèrent, nauigaret, donec tandem victam & superatam præ se agentes, in Calecutij portum intrare compulerunt. Obstupuit Rex, & ab ijs, qui se iussu illius prælij spectatores præbuerant, exquisiuit, quo pacto res gesta fuerat. Respondent, nunquam se parem in hominibus vllis industriam, neque fortiozem animum, neque maiorem in periculis adeundis alacritatem perspexisse. Rex misit ad Capralem, qui nomine illius ab eo contenderet, vt homines eos, qui se in eo prælio excellentius gesserant, ad illum venire præciperet. cupere namque homines videre, dignos, qui ab omnibus Regibus summis ornamentis afficerentur. Satisfecit postulato Capralis. Rex omnes laudibus & muneribus ornauit, in primis tamen Paciecum, cuius, vt Arabes qui interfuerant prælio, referebant, clarior virtus extiterat. Sed quo magis hoc facto Lusitanos efferebat, eo grauius eis periculum odio & inuidia mercatorum Arabum intentum fuit. Nam cum eos extinctos propter religionis dissidium cuperent, tum ne apud Regem tantam gratiam inirent, vt ipsi excluderentur, anxie formidabant. Itaque modis omnibus nostris erant impedimento, quo minus eum numerum piperis, & aromatum reliquorum, quem emere cupiebant, ab incolis acciperent. Ob id igitur omnes fraudes excogitabant, calumnijs animum Regis exulcerabant, & latrocinij crimen omnibus

Lusitanis

Lusitanis intendebant. Ad hæc multo maiora pretia aromatum dominis polliceri, omnia clam coemere, & compressa tenere, ne quidquam ad Lusitanos perueniret. Rex in eorum dolis conuiuere, fidemque datam fallere. Iam antea Caprali in perfidiæ suspicionem venerat, antequam domus esset nostris assignata, eo quod obsides, quos habebat in naui, se in mare deiecerant, vt ad suos nando confugerent: è quibus aliqui capti sunt, alij euaserunt, neque tamé Rex eos restituit, aut Caprali, vt debuerat, satisfecit. His rebus offensus Capralis ad Regem misit, qui de iniurijs sibi factis quereretur. Illum dedisse fidem, se curaturum, vt naues Portugalenses intra viginti dies onus acciperent: tres menses esse consumptos, nullamque nauem oneratam esse, cum ante suos oculos Arabum naues onerari conspiceret: quod etiam contra percussum fœdus esset. In fœdere namque cautum fuisse, ne vllis nationibus aliquod piperis aut zingiberis pondus vlllo pretio tribueretur, antequam Portugalensibus nauibus iustum pondus esset impositum. Illum igitur orare, vt fidei suæ atque dignitati consulere. Iter enim instare, neque se posse diutius in eo portu consistere. Rex cum hoc accepisset, se ea iniuria grauius commoueri simulauit: dixitque, se imprudente flagitia illa ab hominibus fraudulentis admessa fuisse. Et quando Saraceni tam scelerati & audaces extitissent, vt contra illius imperium naues onerarent, se facere potestatem Lusitanis Arabum naues, persoluto mercatoribus aromatum pretio, exonerandi, vt citius inde nauibus onustis soluere possent. Hoc audito Capralis veritus est, ne Regis indulgentia ad fraudem pertineret, vt videlicet Arabum animos irritaret, & aliqua turba commoueretur, qua nostri possent ab illis, qui erant multo plures, & potentiores, opprimi, & sceleris culpa vel in nostros, qui materiam turbulenti dissidij dedissent, vel in Arabas, qui Regis iniussu se vindicare ausi fuissent, deriuari. Itaque se continebat, neque quid optimum factu esset, satis explicabat. Arius interim Correa, qui in ædibus relictus erat, vt Emmanuelis Regis negotia procuraret, à Caprali summo opere contendebat, vt ea indulgentia Regis vteretur, & à Saracenis viribus eriperet, quod illi fraudibus auertebant. Aliter enim futurum, vt naues in Portugalam inanes redirent, & nullo lucro tantæ impensæ factæ cõpensarentur. Cum Capralis hæreret, & cunctaretur, Correa instabat, & obtestabatur eum, ne pateretur nomen suum nomine timiditatis & inertie maculari, neue Regem Emmanuelem eo cõmodo priuari, quod ostendebatur. Ad hæc testes, & à scribis testimonia publicis literis consignata postulabat, vt esset testatum omnibus, non per se stetit, quo minus Regis negotia commode fierent, sed ducis ipsius culpa. Capralis igitur Corree querimonijs & obtestationibus impulsus, aliquid sibi gerendum arbitratus est, vt crimem quod intendi facile poterat, aliquo modo dilueret. Erat autem iam paululum extra portum nauis mercibus onusta, quæ anchoras soluere, & vela facere instituebat, cum Capralis per vnum ex suis domesticis Nauarcho atque magistro denũciauit, ne inde abirent. Sibi namque factam fuisse à Rege potestatem naues

omnes,

omnes, quæ in illo mari consistebant, retinendi. Navis autem dominus erat Saracenus quidam ditissimus, qui multum gratia & auctoritate Calecutij apud Regios poterat. Dux atque magister & reliqui omnes Capralis imperium irrident. Capralis scaphas expedire & armari iubet, & nautas atque milites confestim misit, qui navem funibus alligatam in portum remulco traherent: quod illi sine vlla mora faciunt. Saracenus, cum id factum esse cognouisset, gravi iracundia commotus, omnes suos propinquos atque necessarios accersit: rem exponit: de nostrorum iniuria & iniquitate conqueritur: contumeliæ indignitatem verbis exaggerat. Pro se quisque quantum potest illius animum, iam satis sua sponte incensum, verbis inflammat, mori que satius esse dicit, quam tam insignem contumeliam pati. Itaque omnes continuo ad Regem adeunt, facinus esse indignum clamitant, tantum animum Christianos homines assumpsisse, ut in Calecutij regno homines in ipsius Regis patrocinio latentes inuaderent, & quasi iam regnum possiderent, ita cogere imperijs, minitari liberis, vincetas naues abducere, & in ipsius Regis oculis, vim hominibus, qui illius imperio continebantur, inferre. Eam vero iniuriam non tam ad illos, quam ad ipsius Regis contumeliam pertinere. Quam si non statim vindicaret, fore, ut maiora facinora molirentur, & in ipsum arma conuerterent. Clementia illius factum esse dicunt, quod homines externi, & à moribus Indicis abhorrentes, omniumque presidio destituti, Regem præpotentem despicerent, tantumque sibi in ipsius Regis imperio, atque tam insolenter arrogarent. Rex ita respondit, ut facile intelligerent, eum non grauius esse laturum, si quidquam sceleris fuisset ab illis in nostrorum perniciem comparatum. Omnes igitur conferti in ædes, ubi nostri nihil hostile suspicantes iussu regis habitabant, irruunt, Nairésque multos sibi socios adiungunt. Correa sublato signo discrimen, in quo versabatur, classi denunciat. Erant autem Lusitani, qui cum illo erant, ad septuaginta. Saracenorū vero cum Nairibus ad quatuor millia conuenere. Capralis quartana laborabat. Itaque præcepit Sancio Tobarī, ut cum omnibus scaphis in litus properaret, ut subsidio nostris occurreret, & fugientes exciperet. At Saraceni cedere ianuam securibus, conuellere parietes trabibus, tela conijcere, & summa contentione pugnare, ut prius quam auxilium venire posset, omnes interficerent. At nostri acri animo restiterunt: & quia videbant sibi moriendum esse, ne inulti caderent, fortissime dimicabant. Paries interim ex vna parte machinis admotis disiectus fuit. Hostes ferociter irruunt, Lusitanosque cædunt. At qui ex illis euadere potuerunt, globo facto ad mare se conferunt, ubi iam multi ex Lusitanis, qui subsidio veniebant, impetum in hostes fecerunt, ut illis parumper repressis, suos in scaphas recipere facilius possent. Ceciderunt ex nostris ad quinquaginta, in quibus Arius Correa fuit. Viginti tantum euasere, faucij tamen, eorumque bona pars ex eisdem vulneribus interiit. Henricus monachorum præfectus aliquot vulnera accepit.

accepit. Arius Correa duxerat secum in Indiam filium, nomine Antonium Corream, annos natum decem: quem eques quidam, cui nomen erat Nonius Leitanus, in hoc tanto discrimine summa cōtentione protexit, & incolumem ad litus vsque perduxit. Hic cum hæsitaret, neque posset puerum in scapham perferre, nauta quidam pueri orbitatem miseratus, accurrit, illumque cum magno vitæ periculo humeris sublatus in scapham imposuit. Fuit hic Antonius postea vir admodum strenuus, multasque res memorabiles in bellis effecit. Fuit hoc tantum scelus à gente perditissima conflatum. xvij. die Decembris, anno à CHRISTO nato. M. D. Capralis tulit admodum dolenter hunc casum, & febri multo vehementius affligi cœpit, & Corree mortem lacrymis prosequutus est: non tamen quidquam hostile moliri voluit, expectans, an Rex se aliqua tolerabili excusatione defenderet, & in auctores sceleris animaduerneret. Cum autem ex Regis silentio & taciturnitate intelligeret, illum tam scelesti facinoris esse non modò conscium, sed etiam fautorem, postridie ex Ducum consilio, decem Arabum magnas naues, quæ erant in portu, aggressus est. Fuit utrinque summa virium contentione dimicatum. Lusitani tamen magno impetu in naues irrumpunt, multorumque nece suorum mortem vlciscuntur, & supra sexcentos ferro concidunt: deinde naues exonerant, & paucos, qui se metu occultauerant, capiunt, & per omnes naues distribuunt, ut ministrorum nauticis in rebus penuriam supplerent. Tres elephanti fuerunt inuenti, quibus occisis & salitis, nostri (erat enim magna comæditus inopia) vescerentur. Postremò sub noctem naues omnes incensæ sunt, inter quas fuit navis Arabis illius, qui tantam discordiam concitarat. Appellabatur autem Cogecemus Miciidius. Exterruit hoc incēdium omnes, tam ciues, quam peregrinos, qui Calecutij morabantur. Conueniunt undique: clamores ingentes tollunt: nauium iacturam plangoribus atque lamentis prosequuntur: manus in cœlum tendunt, & diras imprecantur: nemo tamen ad resistendum se comparat. Incensis in Regis conspectu nauibus, cum primum diluxit, naues ordine constitutæ sunt, ut urbem tormentis, quam acerrime fieri posset, concuterent. Multas ædes disturbarunt: multos mortales occiderunt: magnamque multis in locis stragem ediderunt. Rex ipse, cum ad illius pedes vnus ex suis familiaribus ictu ingētis pilæ dilaceratus concidisset, metu perterritus, omnem salutis spem in præcipiti fuga collocauit. His rebus gestis, Capralis Cochimū versus nauigare instituit. Acceperat enim, Cochimi Regem amicitiam Lusitanorum expetere. Abest autem vrbs hæc Calecutio Austrum versus circiter passuum septuaginta millia. Undique vero flexibus fluij, qui non longe ab illa in mare influit, alluitur. Portum habet optimum, & stationem nauium tutissimam. Solum est macrum & sterile, arborum tamē viriditate ad aspectum iucundum. Abundat pipere. Regis opes erant tenues, & Calecutij Regi tributa pendebat. Mores gentis sunt Calecutiensium moribus & institutis vitæ persimiles. Capralis Cochimi portum ingressus,

ingressus, ad Regem misit Indum Michaëlem nomine, qui de suo in regnum illius aduentu eum certiore faceret, & simul peteret, ut piper, & aliquot aromatum pondus iusto pretio venderet, ut posset aliquot naues onerare. Fuerat hic Michaël vir abstinentia mirabili, addictus religioni, quam sequuntur illi, qui Iogues ab Indis appellantur. Præ se ferunt hi singularem rerum humanarum contemptum. Nullas opes possident: emendicatis cibis victitant: per omnia fora cursant, ut suæ sectæ disciplinam omnium auribus inculcent. Maxima eorum pars præstigijs illud hominibus imperitis, eorumque dementia ad suum quæstum abutitur. At Michaël cum simplici animo in religionis fallacissimæ rationem fuisset ingressus, eam fraudibus illius compertis improbauit, aurisque dedit hominibus Lusitanis, qui religionem reliquis purius obseruabant, eorumque cohortationibus inductus, CHRISTI religionem suscepit. Is cum Cochimi Regem Capralis nomine salutaret, ad eumque illius postulata deferret, responsum humanitatis & officij plenissimum tulit. Regem dixit non modo de illius aduentu plurimum gaudere, sed omnia illi admodum munifice atque large polliceri. Itaque fœdere facili negotio constituto, Capralis misit in ciuitatem, qui Regi aliquot argentea vala deferrent, & aromata, quæ possent in ea reperiri, usitato pretio compararent. Rex Lusitanos ad id negotium missos in domo satis ampla, & non usquequaque immunita collocari præcepit, eisque Naires, qui eos armis, ubi opus esset, tuerentur, assignauit. Dum omnia summa Regis fide, quæ in rem erant, ad Capralis voluntatem administrantur, veniunt legati à Rege Cananoris, & Rege Coulami, quorum vterque regis sui nomine & stabilem amicitiam, & fidele commercium nostris hominibus ostendebat: & ad onerandas in suo regno naues eos inuitabat. Vtrique Capralis, ut par erat, gratias egit. Se vero, quominus eorum beneficijs vteretur, humanitate Principis illius, apud quem iam negotium gerebat, impediri. Ita tamen se obligatum profiteri, atque si beneficium illud, quod offerebant, accepisset. Quod si ei aliquid ex eo pondere, quod emere statuebat, defuisset, tunc se eorum voluntatem minime aspernaturum. Dum naues summo labore & industria onerantur, aduenere duo fratres Christiani, ex illis, qui Thomæ disciplinis imbuti, summa per tot annos constantia CHRISTI religionem eadem perpetuò fide colunt: & à Caprali postularunt, ut vellet eos secum in Portugalam ducere, ut inde Romam atque Ierosolymam petere possent: ut ea loca inuiserent, ubi CHRISTVS discipulique illius institissent. Quod Capralis eis summa voluntate concessit. Erant autem è ciuitate, quam Cranganorem appellant, quæ Cochimo viginti passuum millibus aberat. Cum vero onus fuisset nauibus impositum, fuit Rex factus certior, Calecutij Regem classem viginti magnarum nauium, & nauigiorum præterea minorum magnum numerum comparasse, quò suorum cædem vindicaret. Exercitum vero, qui classe vehebatur, esse quindecim hominum millia. Id Cochimi Rex

Caprali

Caprali per suos domesticos confestim nūciauit. Capralis ubi id accepit, omnes ad prælium parari iubet. Sibi namque in animo esse, cum Calecutiensi classe dimicare. Antennis igitur sublatis, in eos inuehitur. Ventis tamen expulsus, non potuit ad illos accedere. Illi vero cum cernerent, quàm præsentis animo nostri in eos inuadere conarentur, & simul tormentorum vim & impetum formidarent, quanuis secundus ventus eorum naues in nostras impelleret, neque eas petere, nec vlllo pacto prælium inire voluerunt. Capralis igitur sine vllius impedimento in Portugalam iter facere instituit. Cochimi autem reliquit duos Lusitanos honesto loco natos, vnum nomine Gundissaluum Barbosa, alterum vero Laurentium Morenum, cum certo Lusitanorum numero, qui negotia Regis Emmanuelis administrarent. Cum autem Cananoris oram legeret, fuit à Rege inuitatus, ut ibi quod deerat ad iustum pondus, acciperet. Capralis inuitantis liberalitatem minime repudiauit, portumque vrbs illius subiuit anno à CHRISTO nato. M.D.I. Erat vrbs ingens, multisque habitatoribus frequentari solita. Magnus sinus in vrbem influens, portum optimum efficit. Regio est omnibus rebus, quæ ad victum pertinent, abundans. Rex erat opulentus, & immunis, & à moribus & institutis aliorum Regum, qui Malabaribus imperant, minime abhorrens. Hic emit Capralis certum pondus zingiberis atque cinnamomi. Rex ubi vidit illum non tantum onus, quantum illi offerebatur, accipere, arbitratus est, id pecuniæ inopia fieri. Misit igitur ad illum qui diceret, se compertum habere, illum Calecutij pecunia & bonis omnibus fuisse spoliatum. Proinde sibi fore gratissimum, si vellet uti suis pecunijs, perinde atque si Regis Emmanuelis essent. Egit illi gratias Capralis, & ostendit nuncijs magnum numerum aureorum numorum, ut posset Rex intelligere, se non rei numariæ difficultate impeditum, sed quod naues essent iam satis oneratae, emere plura noluisse. Rex ut cum Emmanuele pacem firmaret, legatum cum Caprale in Portugalam misit. Inde profecti sunt. xvj. die Ianuarij. Cum vero Capralis non longe à Melindensi portu abesset, nauem satis magnam mercibus onustam cepit. Quam cum intellexisset esse Saraceni cuiusdam viri valde potentis, nomine Milictipij, qui in Cambaiæ regno domicilium habebat, & oppidum nomine Barochium possidebat, eam liberam dimisit: præfectoque dixit, Regi Emmanueli nullum bellum in India nisi cum Calecutij Rege, & cum Arabibus illis, qui erant à Meca, futurum, à quibus grauissimas iniurias acceperat. Hic sæua tempestas excitata classem iactauit, & nauem, cui præerat Sancius Thoarius, in vadis allisit. Nauem fractam Capralis, cum primū fieri potuit, incendere iussit, ne quidquam ad hostiū manus perueniret. Mombazæ tamē Rex postea multis vrinatoribus, multisque machinis vsus, tormenta ex aquis extraxit. Inde Capralis cum Melindæ petere, ventis exclusus, minime posset, Mozambique versus cursum tenuit: ubi relictis nauibus, Sanciū Thoarium in alia naui misit, qui sitū Zofalæ diligenter exploraret, atque

atque inde se in patriam conferret. Ipse vero a quatione facta, sine ulla cunctatione domum redire constituit, varijsque tempestatibus vsus, Olyssipponem tandem peruenit pridie kalendas Augusti. Cuius aduentu Rex varie affectus est. Ex eorum namque, qui euaserant, incolumitate voluptatem magnam cepit: eorum vero casum, qui partim fluctibus obruti, partim insidijs oppressi perierant, admodum dolenter tulit. Miserat autem eodem anno Rex Emmanuel in Indiam aliam classem perexiguam, cui præerat vir acer, nomine Ioannes Nouius. Erant autem tres naues tantum. Cum enim confideret, in ea classe, cum qua Capralis anno proximo missus fuerat, satis præsidij fore vel ad pacem cum Calecutij Rege constituendam, vel ad spiritus regis insolentis & elati comprimendos: tunc illud trium nauium supplementum sufficere arbitratus est. Sed cum è Caprali cognouisset insidias, quibus circumuentus fuerat, vidit tantum scelus maioribus opibus vindicandum. Itaque anno sequente, qui fuit à CHRISTO nato. M. D. II. Misit rursus Vascum Gamam in Indiam cum classe decem nauium, Omnes præter nauem prætoriam, in qua Gama vehebatur, fuere hominibus fortibus attributæ, qui illis præessent. Aliam præterea classem instrui præcepit, cui vir egregie fortis, Vincentius Sodereus nomine præerat. Fuit autem hoc illi munus assignatum, vt teneret Indicum mare, acerrimumque bellum Saracenis, qui in Indiam nauigabant, inferret. Hæ quindecim naues instructe rebus omnibus è Bethlehemitico portu soluerunt quarto Id. Februarij. Neque ijs classibus contentus Emmanuel, aliam classem quinque nauium comparari iussit, cui Stephanum Gamam, Vasca Gamæ fratrem patrualem, præfecit, qui kalendis Aprilis eiusdem anni Olyssipone profectus, eundem cursum tenuit. Animus enim Regis acer, & maximarum rerum cupidus, & quod caput est, ad spem, quam in diuino numine collocauerat, excitatus, nihil magis ad officium suum pertinere arbitratur, quam vt regionem illam armis expugnaret, Christianique nominis hostes opprimeret, & orientis Solis plagas CHRISTI nomine compleret. Eodem anno Olyssipone peperit Regina Maria primum filium, in cuius ortu tam sæua tempesta excitata fuit, quantam nunquam homines summa senectute præditi in vita meminerant. Cælum enim tenebris densissimis obductum tam crebro tonabat, atque fulgurabat, vt eos etiam, qui fortes existimabantur, ingenti formidine perterreret. Ad hæc, multa loca de cælo tacta fuere: excitati turbines arbores euellerunt: imbres effusi non vias tantum, sed ædes etiam quamplurimas aquis impleuerunt. Reddita vero tranquillitate, non solum Emmanuel, sed omnis ciuitas ex Principis ortu summo gaudio cumulata fuit. Octauo die fuit infans sacro fonte ablutus, & Ioannis nomen obtinuit. Inter reliquos autem, quos Emmanuel diuine cognationis filio affines esse voluit, fuit Petrus Pascalius Venetus legatus, qui fuerat ad eum missus, vt ei reip. nomine summas gratias ageret pro classe, quam in auxilium illius, vt dictum est, miserat: & ostenderet,

S.P.Q.

S.P.Q. Venetum fore semper ei hoc tam singulari beneficio deuinctum. Hunc legatum Rex manu propria equestris dignitatis insignibus ornauit, multisque muneribus affectit. Quibus beneficijs allectus, multa de singulari illius virtute, cum esset Venetijs, commemorauit, & effecit, vt instituta cum Venetis amicitia, sanctiore quodam fœdere firmaretur. Hoc autem die, quo Princeps Ioannes aquis salutaribus expiatus est, ædes regie subito incendio inflammari cœperunt. Sed fuit multorum hominum opera continuo restinctum. Eodem anno aliam classem Rex Emmanuel comparauit, quæ Gaditanum fretum peruagaretur, vt Maurorum ferociam comprimeret. Sed nihil, quod dignum sit memoria, per illam gestum fuisse constat. Ioannes interim Nouius secundis ventis vsus, postquam regionem æquinoctiali circulo subiectam transmisit, in insulam nostris incognitam delatus est, cui Conceptionis nomen indidit. Inde Mozambiquem petijt. Sed antequam eo perueniret, naues ad terram aquandi gratia cœuertit, ad eum locum, quem Sancti Blasij aquationem nominant. Ibi calceum vetustum è frondibus cuiusdam arboris alligatum cernit. Non temere visum est. Itaque calceum solui, & ad se deferri iubet. Erant in illo literæ Petri Ataidæi manu scriptæ, quibus admonebat omnes duces Lusitanos, qui eo deflecerent, vt Calecutij portum vitarent. Regem esse sceleratum & immanem, in nostrisque pestem primò insidijs, deinde summis viribus fuisse machinatum. Cùm verò Quiloam perueniret, offendit vnum ex illis exulibus, qui varijs in locis relictis fuerant. Is Capralis literas in eandem sententiam scriptas Nouio dedit. Ad Melindem vero cum naues appelleret, fuit à Rege de omnibus fraudibus & insidijs, quas Rex Calecutij Caprali fecerat, admonitus. Inde in Anchediuam se aquandi gratia contulit: & inde Cananorem versus iter instituit. Rex ita illum excepit, vt nullum officium hominis amantiissimi præteriret. Ibi Lusitanus nomine Gundiffaluus Peixotus, qui eo tempore, quo Arius Correa fuit interfectus, opera Coiebequij occultatus fuerat, ne in eandem calamitatem incideret, venit Calecutio ad Nouium, Regis Calecutiensis iussu, qui diceret, illum tumultum, in quo Arius Correa ceciderat, fuisse, rege imprudente, multitudinis furore & amentia concitatum: animumque illius nunquam fuisse à studio Regis Emmanuelis alienum: eique gratisimum fore, si Nouius vellet Calecutium petere. Futurum namque, vt omnia quæ vellet, ab illo facillime impetraret, & onus acciperet, ex quo posset maximum lucrum ad regias opes accedere. Hæc vbi Regis nomine dixit, tum Coiebequij monita diligenter exposuit. Admonebat enim, ne regi omnium scelestissimo fidem adiungeret. Illum namque eò neruos omnes intendere, vt per amicitie simulationem omnes Lusitanos, quos posset, crudelissime necaret. Eum vero, qui fidem haberet ei, qui nunquam fidem coluisset, meritas stultitiæ pœnas daturum. Nouius nullum responsum dare, neque Peixotus Calecutium redire voluit. Nouius cùm Cochimum versus cursum teneret, in Calecutiensem nauem incidit: quam

E

armis

armis expugnatam, & spoliatam incendere iussit, & ad Cochimensem portum tandem peruenit. Cuius conspectu nostri tanta lætitia affecti sunt, vt existimarent, se tunc è mortis ipsius faucibus ereptos. Quauis enim Rex eos humanissime tractaret, & certis Nairibus tuendos cõmitteret, perfidiam tamen Arabum eorum, qui satis frequentes eam urbem incolebant, valde formidabant. Omnia Regis officia in Nouium constitere, quæ ab homine singulari probitate atque fide prædito postulari, & expectari potuissent. Itaque Nouius negotijs ex animi sententia gestis, & maxima ex parte nauibus oneratis, Cananorem rursus se contulit, vt aromatum aliorum onus acciperet: quod ei fuit largè atque munificè concessum. Cum vellet inde discedere, fuit à Cananoris Rege certior factus, Regem Calecutij octoginta parones instruxisse, qui portus aditum obsiderent, vt illum interclusum armis opprimerent. Proinde illum Rex admonebat, vt ad terram propius accederet, vt ille posset ei cum suis auxilium afferre. Nec enim fieri posse, vt is cum quatuor tantum nauibus tantam hostium classem sustineret. Agit gratias, quas debet Nouius, Regemque monet, vt de nostrorum salute minime sollicitus sit. Se namque omnem victoriæ spem in summo DEO repositam habere, cuius præsidio se cum multo maiore classe facillime congressurum. Postero die conspicatus est Nouius portus aditum ab hostibus teneri. Nauium numerus erat supra centum. Nouius ita naues instruxit, vt possent tormentis omnibus vti. Deinde duces singulos admonuit, omnem salutis spem in eo positam esse, vt non cogentur villo modo cominus cum tanta multitudine pugnare. Proinde eo ordine curarent tormenta disponi, vt continenter pilæ in hostes iacerentur. Si enim vlla fieret intermissio, magnum periculum vitari non posse. Illi summa vigilantia, quod fuerat imperatum, conficiunt. Fuit hac ratione vsque ad occasum Solis magna nostrorum alacritate & contentione dimicatum. Fuere ex hostibus, vt postea compertum fuit, quadringenti atque septem & decem homines occisi, & complures plumbeis glandibus vulnerati, aliquot naues depressæ: cum interim Lusitani nullum incommodum accepissent. Hostes vexillum in pacis signum sustulerunt. Nouius fraudem aliquam ab illis comparari suspicatus, belli signum contra sustulit, & prælium redintegrare præcepit. Illi nihilominus in eadem pacis significatione perseuerant. Tum Nouius pacis etiam signum tolli iussit. Illi vero per Arabem ad eam rem missum illius noctis inducias petunt: posse namque pacem postero die sub aliqua iusta conditione, quæ esset in rem vtriusque partis constitui. Respondet Nouius, eas inducias se minime daturum, nisi prius illi ab aditu portus secederent, eique liberum mare permitterent. Faceffunt illi continuo, quod Nouius postularat. Nouius è sinu cum nauibus egressus est, & vtraque classis non longe à portus introitu in anchoris constitit, ita tamen, vt non magnum inter vtramque spatium interesset. Illi tamen contra fidem homines submittebant,

tebant, qui nando ad naues accederent, anchoraliæque præciderent: lintres deinde cum facibus instruebant, vt succis funibus, faces continuo iacerentur. Quod scelus, nisi fuisset à nostris summo studio vigilatum, exitum habere potuisset. Itaque nostri fistulis ferreis, æneisque tormentis eos, quos accederesentiebant, facillime propellebant. Ad hunc modum integra nox fuit in laboris huius continuatione consumpta. Hostes vero cum cernerent, nec apertam vim, nec occultas insidias illis, vt sperarant, processisse, anchoris solutis, idoneumque ventum naçti, se Calecutium recepere. Nostri tanto periculo liberati, gratias summas DEO egerunt, & sine vlla mora in Portugaliã velis plenis iter facere instituerunt. Nouius cum non multum in nauigando progressus, vnam nauem Calecutiensem conspiceret, in eam confestim incurrit, & captam spoliavit, & coniectis facibus incendit. Deinde admodum commode nauigando, Bonæ spei promontorium flexit, & inde in paruam quandam insulam cursu delatus est, cui Sanctæ Helenæ nomen imposuit. Est autem insula ita in medio mari sita, vt diuino consilio constituta videatur, vt Lusitanos homines ex India redeuntes, iactatione, multarumque rerum penuria, quod fieri in tam larga nauigatione opus est, afflictos reficeret. Fluios namque habet gelidos atque perennes, & syluas atque nemora densissima, cælumque saluberrimum. Postea vero quàm hominis cuiusdam, cuius proprio loco mentionem faciemus, cultus accessit, multis porcorum & pecudum gregibus, varijsq; fructibus & oleribus abundauit. Itaque nostri in ea aquationem & lignationem commodissimè faciunt, & piscatione, & venatione, & aucupio non oblectantur solum, sed naues commeatu reficiunt. Ex ea insula Nouius eadem felicitate nauigandi vsus, Olyssipponem peruenit. xj. die mensis Septembris, anno à CHRISTO nato. M. D. II. neque solum Regi, sed vniuersæ ciuitati tam felici aduentu summam iucunditatem attulit. Hoc anno Emanuel Compostellam profectus est, vt ad Diui Iacobi sepulchrum nuncupata vota persolueret. Conimbricam cum peruenisset, & sepulchrum Alfonsi Regis sanctissimi & inuictissimi, cuius virtute Mauri fuerunt è Lusitaniæ finibus expulsi, parum magnifice extructum cerneret, id demoliri, & aliud satis amplum & magnificum ædificare iussit. Similiter in Portugaliensi ciuitate sepulchrum martyris Pantaleonis, viri summa sanctitate præditi, magnis sumptibus extrui iubet, vt fuerat testamento Regis Ioannis institutum. Porro autem quacunque iter faciebat, pupillis & viduis benigne consulebat, templa donis & muneribus cumulabat, scelera potentium hominum, quæ fuerant ad illum diem impunita, acerrimo supplicio vindicabat. Compostellæ mansit tri-duo, sepulchrumq; Diui Iacobi singulari significatione religionis inuisit, templumque donis auxit, & lychnum argenteum singulari opere perfectum, qui perpetuo in eo lucret, appendi præcepit. Hospites apud quos diuertebat, multis muneribus affecit: ita denique iter illud habuit, vt vbicumque pedem poneret,

neret, & pietatis, & liberalitatis, & regiae munificentiae vestigia impressa relinqueret. Reuersus Olyssipponem, incredibilem laetitiam cunctis attulit, qui illius desiderium minime ferendum existimabant. Principio insequentis anni rursus eadem consilia de transmissione in Africam, ut bellum per se Mauris inferret, suscepit. Itaque milites concubri, classem comparari, rei frumentariae prouideri iussit. Sed hunc illius conatum agrorum vastitas impediuit. Primo enim vere imbres immodici, & tempestates assiduae segetes corruerunt. Primo igitur caritas annonae, deinde fames, non modo homines tenues & egentes, sed etiam diuites afflixit. Multi herbarum radices euellebant, & res alias, quas nunquam gustari posse cogitarant, sibi comparabant, ut illis sustentarentur. Inde propter ciborum noxiam vim, & corrupti & infecti aeris intemperiem, grauissimi morbi consequuti sunt. Quod cum cerneret Emmanuel, omnem bellicae rei apparatus necessitate compulsus omisit, & totam industriam in re frumentaria comparanda ponendam arbitratus est. Ex Gallia igitur & Britannia magnam vim frumenti importandam curauit, qua Regni inopiam subleuaret. Hoc anno sex naues in Indiam misit, tribus quidem Alfonso Albuquerque, alijs vero tribus Francisco Albuquerque illius fratrem patrualem praefecit. Aliam deinde classem Gundissaluo Coelio commisit, qua regionem a Caprale exploratam, quam Brasiliam vocant, perlustraret. Sed nauigandi in regionem parum cognitam imperitia factum est, ut Coelius ex sex nauibus, quatuor vadis allias amiserit, atque duas tantum plenas illis rubris lignis, quae tellus passim fert, & psittacis, atque simijs in patriam reduxerit. Hoc eodem anno alias duas naues misit Emmanuel in regiones sub Septentrionibus sitas, ut tentarent, possent ne quidquam de casu, quo duo fratres, viri nobiles & impigri, aut mortui aut capti fuerant, explorari. Res enim sic acciderat. Gaspar Corteregalis cum esset egregie fortis, & gloriae cupiditate vehementer incensus, ad sui nominis memoriam posteris aliquo facto memorabili prodeudam pertinere arbitratus est, aliquas terras incognitas peruestigare. Et quia videbat, omnia ferme litora, quae ad Austrum spectabant, esse iam nostrorum nauigationibus explorate cognita, animum ad ea perlustranda, quae ad Septentriones pertinebant, applicuit. Itaque suis sumptibus nauem instruxit, & comatu, & armis, & nautis, & militibus egregie munitam. Anno autem M. D. Olyssipponem profectus, cursum in Septentrionalem plagam direxit. Ad terramque tandem peruenit, quam propter singularem amoenitatem, viridem appellauit. Homines, ut ipse postea referebat, sunt barbari & inculti, colore candido: qui tamen color aetate propter magnitudinem frigoris infuscatur. Valent plurimum celeritate, sunt iaculandi peritissimi: iaculis utuntur in summo perustis, quibus coniectis hostes ita traiciunt, atque si ferro armata fuissent. Pellibus animantium vestiuntur, antra colunt, aut humiles casas stramentis tectas excitant, in quibus habitent. Nulla religione astricti sunt:

sunt: auguria tamen sequuntur. Vxores legitimo sibi matrimonio copulant. De fide & pudicitia vxorum valde solliciti sunt, cum sint natura suspiciosi. Corteregalis in Portugalam reuersus, cum ad spem multo plura cognoscendi raperetur, rursus anno M. D. I. se in eandem regionem contulit, ut latius litora illius omnia peruagaretur, & gentis mores & instituta perdisceret. Sed quid illi acciderit, aut quo fato absumptus fuerit, nunquam sciri potuit. At frater illius Michael Corteregalis, qui magnum apud Regem locum tenebat, amore fraterno ductus, ut fratrem inquireret, anno M. D. II. duas naues instruxit, quibus in eadem oras nauigaret. Sed nec is ultra comparuit. Emmanuel autem cum homines nobiles, quos plurimi ob egregiam vtriusque indolem faciebat, ita absumptos animaduertisset, id aegre admodum tulit: & quod erat boni Principis officium, nihil omittendum ratus est, ex quo posset intelligi, quo genere mortis obijissent, vel quibus custodijs arcerentur. Sed cum naues omnia illa maria peragrarent, nihil de illorum exitu cognoscere potuerunt. Itaque & illi fratres perire, & tellus simul nomen amisit, & pro tellure viridi, tellus Corteregalium appellari coepit. Cum vero alius eorum frater natus maior, nomine Vascus Ioannes Corteregalis, Regiae praefectus, aliqua tenui spe de fratrum vita teneretur, eandem nauigationem suscipere instituit: sed fuit a Rege prohibitus, ne sine villo fructu se in eundem casum demitteret. Hoc anno postquam Albuquerque in Indiam iter nauibus sibi, ut dictum est, attributis susceperunt, Emmanuel concilium regni totius indixit, ut populorum fidem sacramento Ioanni suo legitimo haeredi, ut fieri in Hispania solet, obligaret. Quod summa omnium voluntate factum est. Fuerunt praeterea in hoc concilio multa populis salutaria, quae concilium flagitauerat, instituta. Fuit praeterea a populis Rex adiutus certo pecuniae numero in sumptus, quos in Africano bello faciebat. Gama vero postquam promontorium Bonae Spei flexit, classem diuisit. Vincentio Soderio undecim naues attribuit, ut Mozambiquem contenderet, ibique illum praestolaretur: quatuor autem sibi reseruauit, ut cum illis Zofalam peteret, regionisque situm & naturam cognosceret. Ibi fuit a gentis illius Principe liberaliter acceptus, & amicitia inter vtrumque constituta. Cum tamen e sinu egrederetur, nauem vnam ad vada alliam in ipsius aestuarii faucibus amisit. Homines vero, & omnia quae erant in illa, fuere in alias naues imposita. Inde Mozambiquem profectus, cum vrbis Principe atque rectore collocutus est. Iam enim ille, qui nostris necem comparabat, abcesserat, & alter in locum illius fuerat substitutus, a quo Gama fuit perbenigne acceptus. Dederat autem Gama Soderio curam, ut interim dum ille Zofalam diuertebat, nauem in portu Mozambiquensi edificaret, ex his, quas Portugaleses Carauellas appellant, ad quam efficiendam fuerat e Lusitania in ea classe materiae comportata. Quarum forma haec est. Carchesijs carent: antennas non habent, transuersas ad pares angulos, sed oblique paulum infra summum malis alligatas.

Vela sunt in speciem trianguli facta, cuius basis non multum ab infimis ar-
mamentis eminet. Antennæ sunt in infima parte, qua secundum latera navis
obuersantur, instar mali, crassiores: inde paulatim attenuantur ad summum.
Hoc autem nauium genere Portugaleses propter nimiam celeritatem in re-
bus bellicis vtuntur. Antennarum namque partem infimam facillime vel ad
proram, vel ad puppim versant, vel in medio latere navis alligant: & nunc à
dextera ad læuam, modò à læua ad dexteram celerrime detorquent: & vela,
quæ quidem sunt ex imis angulis, qui sunt antennis oppositi, colligata, facilli-
me vel laxant, vel contrahunt, prout nauigationi expediri vident: & quocun-
que ventus se dat, eo velorum sinus sine vlla mora conficiunt, omnesque ven-
tos excipiunt, ita, vt sæpenumero à lateribus impulsæ rectum cursum com-
modissime teneant, eodemque vento, mutata subito velificatione, in contra-
rias partes incredibili celeritate deferantur. Ad hanc igitur formam curauit Ga-
ma, vt nauis ædificaretur, quæ per oram illam discurreret, & quanta maxi-
ma posset incommoda hostibus Christiani nominis importaret. Cum hac
etiam naue suis adiuncta Quiloam contendit. Eò cum peruenisset, Stepha-
nus Gama cum illis quinque nauibus, quibus præerat, ad portum similiter
accessit. Erat ad hanc rationem classis decem & nouem nauium. Nam nauis
vna, cuius præfectus erat Antonius Campensis, ventis aduersis in longinquas
partes iactata, minime comparebat. Rex maxima formidine perterritus, ad
Gamam supplex accedit. Gama illum vinculis propter iniurias nostris illatas
alligauit. Is cum veniam flagitaret, eo foedere emissus fuit, vt certum pon-
dus auri, tributi nomine, Regi Emmanueli quotannis penderet. Huius autem
foederis obsidem dedit Mahumetem Anconium, virum singulari authoritate
præditum, & qui post Habrahemum Regem, secundum dignitatis gradum
in locis illis obtinebat. At Habrahemus cum se liberatum cerneret, aurum,
quod erat pactus, minime dissoluit: vt simul aurum retineret, & Mahumeti
necem hac fraude moliretur. Putabat enim fore, vt Gama perfidia illius offen-
sus, Mahumetem interficeret. illum namque pessime oderat, quanuis odium
animo conceptum amicitiae simulatione tegeret. Erat enim Habrahemus ho-
mo maleficus & iniustus, & Regem, qui ante illum fuerat, per insidias occi-
derat, vt ipse regnare posset: & omnes homines, in quibus acris animi vim, &
industriam cernebat, suspectos & inuisos habebat: à Mahumete vero præci-
pue sibi malum formidabat. At Mahumetes cum Habrahemi perfidiam sen-
tiret, Gamæ fraudem, quam sibi ab homine profligatissimo fieri suspicaba-
tur, aperuit, & de suo aurum persoluit. Quo facto Gama illum missum con-
tinuo fecit. Inde Melindem ire contendit. Eò tamen propter æstus maximis
ventis incitati vehementiam, naues conuertere non potuit. In sinum vero, qui
Melinde circiter triginta millia passuum aberat, delatus est. Eo misit Rex ad il-
lum quendam ex exulibus, nomine Lodouicum Mouram, quem Capralis
reliquerat,

reliquerat, vt eum saluaret, & quæreret, an opera sua aut opibus indigeret.
Inde Gama postquam aquationi & rei cibariæ prouidit, in Indiam transmisit.
Cum vero non longe esset à continenti, ingentem nauem, rebus omnibus ad-
dimicandum instructissimam, conspicatus est. Erat autem nauis illa Sultani
Ægyptiorum Imperatoris, & Calecutio zingibere, pipere, cinnamomo, & alijs
ingentis pretij mercibus onerata veniebat, & Mecam cursu petebat, vt ibi mul-
tos, qui religionis gratia Mahumetis sepulchrum inuisere cupiebant, expo-
neret. In eam Gama confestim inuectus est. Arabes & Ægyptij multo acrius,
quàm credi poterat, restitere. Tanta verò contentione dimicatum est, vt præ-
lium fuerit ad principium diei sequentis perductum, cum vniuersa classis
vnam tantum nauem oppugnaret. Nec enim nostri eam deprimere, ante
quam spoliarent, volebant: & illi cum sibi moriendum esse putarent, vt non
inulti caderent, laborabant. Irrumpunt tandem Lusitani, supra trecentos
homines ferro concidunt, pueris tantum parcunt: prædam ingentem capiunt,
& nauem coniectis facibus inflammant. Inde Gama Cananorem vehitur, vbi
Regi legatum, quem ad Emmanuelem miserat, tradidit, & simul munera,
quibus Emmanuel illum donabat, deferenda curauit: quibus ille supra mo-
dum lætatus est. Inde Calecutium petere instituit. In eo cursu parones aliquot
Calecutiensis cepit, in quibus inerant ad quinquaginta ex Calecutiensibus
ciuibus, quibus omnibus catenas iniicit. In portu tandem classem constitui
iussit. Venit autem ad illum Arabs quidam, vestitus eorum habitu & cultu, qui
disciplinam Diui Francisci se tenere profitentur. Cum vero fuisset ad Gamam
perductus, se Mahumetanum esse fassus est: illamque vestem induisse, eo quod
vereretur, ne sibi aditus alia ratione ad classem minime pateret. Vestis autem
erat vnus ex illis monachis, qui cum Arío Correa ceciderant. Arabs denunciatur
Gamæ, Calecutij Regem esse pacis & amicitiae cum Lusitano Rege cupidissi-
mum, molestissimèque tulisse facinus illud, quod homines Arabes, quos im-
perio minime continebat, in Lusitanos admiserant. Gama respondet, neque
se à foedere pacis abhorrere. Et idcirco iussu Regis Emmanuelis eo se contulisse,
vt pacem, si fieri posset, cum illo certo foedere confirmaret. Si igitur pacem
habere vellet, voluntatis suæ signum aliquod daret, atque in principio omnia
quæ fuerant Lusitanis erepta, cum Correa fuit interfectus, statim restitueret.
Multis autem nuncijs vltro citroque missis, nihil, quod in rem esset, à Rege fie-
bat. Intellexit Gama, omnem Regis animum in fraudibus versari, nec ad vl-
lam stabilem & firmam concordiam adduci posse. Quod cum videret, dixit,
si non omnia sibi continuo redderentur, se Malabares illos, quos victos ha-
bebat, in Arii Corree vltionem crudelissime necaturum. Rex nullum ad hanc
comminationem responsum dare voluit. Gama omnes victos suspendi iussit,
præcisisque manibus atque pedibus, cadauera vni ex paronibus, quos cepe-
rat, imponi cum literis, quibus Regi bellum indicebat, & tam ei, quàm omni-

bus, quibus ille imperabat, ferro flammâq; minabatur. Paronem deinde prope terram remulco subduci suis imperauit. Rex ubi literas nimis aspere & ferociter scriptas accepit, suosque crudelem in modum necatos & dilaceratos animaduertit, maximo animi motu perturbatus est, omnisque ciuitas lamentis se dedit. At Gama propius terram naues statui iussit, & postridie, ubi primum diluxit, tormentis urbem acerrime conquassari præcepit. Multæ domus disturbatæ, & ædes regiæ, quæ erant prope litus, euersæ: multique mortales occisi sunt. Hac re gesta, Cochimum rectâ contendit, & Vincentium Soderium cum sex nauibus, qui totam illam oram infestam redderet, ibi reliquit. Vbi Cochimum peruenit, Lusitani, qui apud Regem manserant, ad eum continuo venire, & quanta humanitate fuerant habiti, & quàm singulari vigilantia contra Saracenorum insidias defensi, exposuere. Rex eum continuo per vnum è suis domesticis, qui magnum apud eum locum tenebat, honorifice admodum salutauit. Cum eo Gama constituit, vt postero die Rex locum deligeret, quem magis opportunum ad colloquium vtriusque iudicaret. Velle namque se illi madata Regis Emmanuelis explicare. Et interim misit Emmanuelis nomine munera ad illum partim aurea, partim argentea, & auream præterea coronam. Rex contra, vt cum Emmanuele magnificentia certaret, enixe contendit. Et cum alia multa, tum duas aureas armillas gemmis distinctas, & vnam pergrandem gemmam ad Gamam ferri iussit, quam illius nomine Regi Emmanueli deferret. Fuit Postridie colloquium cum non mediocribus amoris mutui signis inter eos institutum. Non multis post diebus veniunt ad Gamam legati ex Christianis illis, qui Cranganorensem urbem incolebant. Legationis autem hæc summa erat. Se gratias dignas CHRISTO Optimo Maximo pro tam singulari beneficio non posse villo modo persoluere. Id enim adepti fuerant, quod nullo vnquam pacto fieri posse crediderant, vt ex tam longinquis regionibus Christiani tantis virtutibus ornati, ad eas terras peruenirent. Se velle deinde Emmanueli seruire, nullumque alium dominum in terris agnoscere. Idcirco Gamam orare & obsecrare, vt nomine Regis optimi & inuictissimi eos omnes in fidem reciperet. Gama manus in cælum sustulit, eosque ad spem multo felicioris conditionis excitauit: fidemque dedit, se pugnaturum, vt omnes Lusitani duces, qui deinceps in Indiam à Rege mitterentur, eos à tyrannide perditorum hominum, & Saracenorum iniurijs tuerentur. Legatis dimissis, Gama vt naues iustum onus acciperent, operam strenue nauabat. Interim vero vnus ex Brachmanis, quibus Calecutij Rex multum utebatur, venit ad Gamam cum duobus adolescentibus, ex quibus vnus erat eius filius, alter sanguine ei valde coniunctus. A Gama autem postulabat, vt illos adolescentes in Portugalam duceret, vt literas Latinas discerent, & religionem Christianorum, & disciplinam, & instituta cognoscerent. Gama illius postulatis satisfacere visus est. Sed postquam is se penitus in Gamæ familiarita-

tem

tem insinuauit, tunc aperte significauit, quod in principio confiteri minime ausus fuerat: nempe se legatum Calecutiensis Regis esse: ab eoque missum, vt ostenderet, nihil ardentius illum optare, quàm vt pax inter eos sanctissimo fœdere conciliaretur. Paratum esse Regem non modò ad bona Lusitanorum reddenda, sed ad omnia hominis amantissimi officia cumulate præstanda: Gamamque orare, vt inimicitarum memoriam deponeret, & satisfactionem acciperet. Quod verò ad aromatum onus attinebat, nec alibi plura, nec minore pretio reperiri posse. Proinde si vellet naues Calecutium ducere, futurum, vt ex animi sententia, quod in rem esset, feliciter administraret. Gama voluit, an Regem admissorum flagitiorum aliqua ex parte pœniteret, experiri. Itaque classe Stephano Gamæ interim commissa, & Brachmana pro obfide relicto, Calecutium cum duabus tantum nauibus proficisci maturauit. Vbi Calecutium peruenit, duos illos adolescentes ad Regem misit, qui vtro citroque commeabant, & pacis condiciones à Rege ad Gamam, & ab illo rursus ad Regem deferebant. Rex tamen insidias comparabat. Arabes enim cum eo magnis vocibus exoptulare, animumque illius in nostros incendere minime desistebant. Is cum neque fidem coleret, neque constantiam vllam retineret, & copias, quas Gama eo tempore habebat, valde contemneret, Arabum vocibus inductus, quam maximo silentio fieri potuit. xxxiiij. parones instruxit, qui Gamam improviso adorirentur. Quod summa quadam celeritate factum est. Itaque in Gamam festinanter incurrunt. Gama re adeò repentina percussus, anchoras præcidi, velaque fieri confestim iussit. In hoc discrimine res erat, cum subito Eurus paulo vehementior nauem à terræ conspectu beneficio celestis numinis abstraxit. Parones tamen nihilosecius Gamam & remis & velis insequabantur. Sed accidit, cum iam appropinquare viderentur, vt Vincentius Soderius cum classe, cui præfectus erat, occurreret. Gama namque cum aliquid suspitione de fraude illa assequeretur, quanuis non ita subito id scelus conflare posse existimaret, vnam ex nauibus ad illum miserat, vt Calecutium properaret. Gama adiuncta sibi Soderij classe, naues in hostes conuertit, & in eorum classem nimis acriter inuadit. Aliquot autem paronibus depressis, & multis ex hostibus occisis, reliqua classis disiecta atque dilacerata, fuga salutem petere constituit. Gama deinde Cochimum reuersus Brachmanam suspendi iussit. Adolescentes euaserunt, propterea quod in terram descenderant, ante quàm vllum fieri posset tam sceleratæ coniurationis indicium. Calecutij Rex cum cerneret, nec insidias illi, neq; vim, vt cogitarat, processisse, alia ratione perniciem cõparare Lusitanis instituit. Literas enim ad Cochimi Regem misit, quibus illum rogabat, vt sibi Lusitanos traderet. Ad hoc autem scelus, eum ingentibus promissis impellere cõtendebat: contra si id facere recusaret, quæ pericula illi intenderentur, exponebat, & minas etiam iactabat. At Rex Cochimi se vehementer admirari respondit, quomodo tam illustri Regi in mentem veniret,

E 5

Reges

Reges alios in fraudem impellere. Minime namque ad Regis officium pertinere, fidem violare, & eos, qui se illi commiserant, prodere. Vt enim nihil erat magis regium fidei stabilitate & constantia: ita nihil esse perfidia magis à regijs moribus & institutis alienum. Fide namque gloriam comparari: perfidia vero maculam dedecoris sempiterni omnibus, qui eam frangerent, maximè verò si Reges essent, inuri. Et idcirco se minime Regem arbitrari eum, qui fidem sanctam non haberet. Non enim imperium summum, sed virtutem imperio dignam, reges efficere. Se verò id minime facturum, quanuis certo sciret, esse sibi è Regni statu propter fidei constantiam dimigrandum, & maximum periculum vitæ subeundum. Nullam enim vnquam potentiam, nec vllam vitæ iucunditatem se officio antiquiorem duxisse. Institit nihilominus Calecutiensis, & ter in eandem sententiam literas, partim præmijs alliendo, partim minis exterrendo, ad Cochimensem dedit. Is tamen in eadem perpetuò sententia permansit. Hoc autem Gamæ Cochimensis, quandiu nunciij hæc cum illo agebant, indicare noluit, ne illius animum aliqua sinistra suspicione conturbaret. At postquam Calecutiensi spes illius corrumpendi omnino præcisâ fuit, tum demùm quantis fuerat machinis oppugnatus, Gamæ significauit. Gama gratias egit, quas debuit, & vt omitteret timorem, admonuit. Se namque eam classem in India relicturum, quæ facile posset perfidi Regis immanitati resistere. Inde profectus est Cananorem cum tredecim nauibus oneratis, vt alias tres, quæ in Cananoris portu erant ad anchoras deligatæ, vt onus similiter acciperent, cum ea classe coniungeret. Sed cum non amplius duodecim passuum millibus Pandarane abesset, viginti nouem naues, quas Calecutij Rex ad illius perniciem armis, & telis, & militibus instruxerat, offendit. De consilio reliquorum ducum, cum ea classe pugnare constituit. Vincentium verò Soderium, & Petrum Raphaëlem, & Iacobum Petreium, eo quòd illorum naues essent minus oneratæ, vt in principio prælium committerent, in prima acie collocauit. Illi impigre imperata conficiunt, & in duas naues Arabum, quæ reliquas antecedeabant, incurrunt. Qui erant in nauibus, ante quam Gama appropinquaret, exanimati metu, se se in mare deiiciunt, vt nando confugiant. Nostri in scaphas repente desiliunt, & supra trecentos homines in medijs fluctibus interimunt. Reliqua classis cum duas illas naues interceptas, & homines occisos animaduerneret, conuersis prorsus se in terram trepidè recipiunt. Eas Gama insequutus, propter oneris impedimentum consequi minime potuit. Nostri cum naues spoliarent, signum ex auro factum, in speciem monstri cuiusdam similem figuratum, inuenerunt. Ponderus erat librarum quadraginta. Pro oculis habebat in fronte duos ingentis pretij Smaragdos: similiter Pyropum miræ magnitudinis, instar prunæ incensæ collucentem, in pectus inclusum gestabat, & pallio aureo amiciebatur. Nauibus exinanitis, Gama ignem implicare continuo præcepit;

vt in

vt in conspectu classis hostilis exultæ terrorem inijcerent. Inde Cananorem petijt, & cum Rege foedus percussit, quo cautum est, ne vnquam Cananoris Rex bellum cum Rege Cochimensi gereret: neque vnquam cum Rege Calecutij de Cochimi pernicio coniuaret: neque cum Calecutiensi in Regem Cochimi bellum compararet, illi suppetias vllas mitteret. Illius deinde fidei Lusitanos, qui erant negotia Emmanuelis Regis administraturi, commisit. Inde digressus est. xxvii. die mensis Decembris, anno à CHRISTO nato. M. D. III. Vincentium verò Soderium reliquit cum sex nauibus: cui hoc munus assignauit, vt à Regibus amicis pericula propulsaret, & continenter cum hostibus bellum gereret: & si cerneret bellum à Calecutij Rege Cochimensis regni finibus inferri, Calecutiensi impetum, quoad posset, à Cochimi rege reprimere. Si vero vsque ad Februarium mensẽ nihil hostile geri videret, tum in Arabicum fretum nauigaret, vt Arabes acerrimo bello contunderet. Inde Mozambiquem petijt, vbi aquationi & comœtati prouidit. Cum verò à promontorio Bonæ spei non procul abesset, aduersa tempestate iactatus est, & nauis Stephani Gamæ à reliqua classe segregata, eundem tunc cursum tenere non potuit. Gama tandem kalendis Septembris anno M. D. III. in portum Olyssipponis cum duodecim nauibus onustis feliciter inuectus, non modò Regem, sed omnes regni Proceres, & vniuersam Remp. ingenti gaudio cumulauit. Post sex dies Stephanus Gama vsus eadem felicitate nauigandi, portum similiter ingressus est. In Africa sub id tempus hæc acciderunt. Caferquibirium oppidum est in Mauritania Tingitana, non ita longo intervallo à Gaditano freto disiunctum, quod aquis fluuij Lixi alluitur. Fluuius quidem non valde magnus est, sed cum aquis pluuijs impellitur, ita redundat, vt in oppidum sæpe impetu concitetur, & inluat. Hanc ciuitatem aiunt ædificatam fuisse à Manzore Marroquienſi Imperatore, qui Regis simul & Pontificis, vt reliqui, quos Arabes Mahumetani Caliphæ appellabant, munus & officium sustinebat. Ciues fontibus & puteis carent: cisternis tantum & aqua dicti fluminis vtuntur. Est tamen vrbis illa à multis mercatoribus & viris nobilibus frequentata. Florebat in ea philosophiæ studium, artiũque bonarum gymnasium, ita, vt multi vndique in eam excolendi ingenij gratia conuenirent. Erat præterea ingentis Ædis hospitalis nomine celebrata, in qua multi egentes & peregrini varijs morbis implicati curabantur. Regio circumcirca multis arboribus & oleribus abundabat, hortosque habebat egregie confitos. Tellus est fertilis & opima, ita, vt cum trigesimo frequenter efficiat. Rex Fessensis, postquam Arzila sua opera & virtute Alfonsi, hoc nomine quinti, Portugaliæ Regis expugnata, hanc urbem muniterat, multisque præsidijs cinxerat, illiusque custodiam ducibus assignauerat, qui inde crebras excursiones in fines Arzila faciebant: quod Emmanuel indigne pariebatur. Itaque scripsit ad Ioannem Menesim,

Menesium, qui, ut dictum est, Arzila præerat, ut continenter cum illa bellum gereret. Erat eo tempore urbis Tingitanæ præfectus Ioannes ille Menesius Taraucensis Comes, qui, ut supra memorauimus, auxilium contra Turcarum Imperatorem Venetis iussu Regis attulerat. Menesius igitur ut, quod sibi præscriptum fuerat, commodius efficeret, gentilem suum Taraucensem Comitum ad societatem facti, quod in animo habebat, per literas inuitauit, & quid ab illo fieri vellet, exposuit. Comes Tingi profectus cum ducētis equitibus, Arzila contendit: Menesius equites ducentos & quinquaginta satis acres eduxit. Ita coniunctis copijs, magno silentio Caserquibirium versus iter suscipiūt: media ferme nocte in pontem perueniunt, qui abest Arzila circiter triginta passuum millia. Sed ibi exploratores hostium fallere minime potuerunt. Urbis præfectus ubi id rescivit, signum belli dare, & classicum canere, & milites euocare iubet: & prima luce cum omnibus copijs, quas habebat, collem prope urbem insedit, qui collis Voluptarius ab illis nominatur. Ibi aciem suo more instruxit, & nostris pugnandi potestatem fecit. Comes Menesius de Menesio per nuncium quæsiuit, quid illi de exercitu hostium uideretur. Bene inquit. Quod enim inuenire cupiebamus, offendimus. Ibi igitur cum nemo prælium inire recusaret, uterque Menesius suos instruxit, & in hostes signa inferri præcepit. Hostes interea velitari, & leuibus pugnis certare, & varijs cursibus nostros laceffere cœperunt, ut ordinem, quo erant instructi, ardore pugnandi desererent. Sed ubi neminem extra ordinem velle dimicare vident, & ipsi conferti, ut in nostros impetum daturi viderentur, e colle paulatim descendere incipiunt. Nostri collem subeunt, & hostes aggrediuntur. Illi confestim terga vertunt. Nostri illos insequuntur, & centum & octoginta ad portas occidunt. Quædam metu perterriti, portas occludunt. Cum multos ex suis reciperent, multos tamen excluderunt. Timebant enim ne nostri in hostium tergis hærentes, urbem vno impetu caperent. Qui exclusi fuerant, desperatione commoti, globum efficiunt, & in nostros impetum faciunt. Prælium redintegratur, multum ex Lusitanis aut ex equis cadunt, aut vulnerantur. Odoardus Menesius Comitum Taraucensis filius in facie vulnus accepit, & Petrus Leitanus eodem etiam in loco vulneratus fuit. Sed cum à reliquis eis qui ceciderant subsidio occursum fuisset, nemo interfectus est. Ducibus autem visum fuit, exercitum rursus eodem ordine reducere. Cum autem in pontem paruum, qui ab oppido duo millia passuum aberat, peruenissent, oppidi præfectus cum nongentis equitibus eos insequutus est. Nostri pontem transierunt, & in campis planicie acie instructa hostes expectabant, ut si pontem transire conarentur, antequam omnes copie traductæ fuissent, in earum partem impetum ferrent. At hostes cum id metuerent, pontem transire noluerunt, nisi postquam nostros a ponte longo intervallo secessisse conspicati sunt. Interim undique Mauri confluabant, & quo longius progrediebantur, eo magis eorum numerus augebatur.

illi

Illi igitur ferocius instare, & nostros audacius insequi, & acrius oppugnare cœperunt, donec ad pontem alterum peruentum est. Iam eo tempore præfectus hostium mille & trecentos equites sub signis habebat. Cum Mauri arbitrentur fore, ut Christiani in pontis transitu tumultuari, & trepidare, & institutum ordinem deserere cogerentur, longe secus euenit. Neque enim primum agmen maiore ordine, quam nouissimum, in quod hostes incurfabant, transit. Itaque traductis copijs duces, acie rursus instructa & explicata, hostibus pugnandi facultatem præbuerunt. At illi pontem transire minime ausi sunt: & retro se in urbem, & in vicinos pagos contulerunt. Ex nostris autem nemo desideratus fuit. Non multis post diebus uterque Menesius copias eduxit, ut in Maurorum multitudinē, quæ non procul Alcasterquibirio in certis pagis prope flumen habitabat, improviso irruerent. Sed illi transfugæ cuiusdam indicio, qui erat e Gallia Belgica oriundus, eadem nocte certiores facti, diffugiūt. Christiani tamen ad quinquaginta ex his, qui nondum se recipere potuerant, occiderunt, & totidem captiuos abduxerunt. Deinde cum exercitum reducere vellet, magnus hostium numerus in eos inuehitur. Christiani ita pedem referabant, ut identidem agmine facto in hostes incitati, multos occiderent. Illi vicissim in Christianos incurrentes, non mediocre detrimentum illis inferebant. Fuit in hac pugna Petrus Sousa vir fortissimus in magnum discrimē adductus, cum suos ordine reducere, & ab hostibus tueri contenderet. Quauis autem pugna pro numero militum nimis atrox extiterit, quatuor tantum e Christianis ab hostibus interfecti sunt. Itaque nostri, hostibus inuitis, cum præda Arzila peruenere. Hoc eodem anno cum Menesius accepisset, in monte, qui abest Arzila passuum viginti millia, mulieres eximia pulchritudinē à fortissimis militibus, qui eas nimis ardentem amabant, asseruari, constituit eo proficisci, ut illas caperet, Reginaeque Mariæ dono mitteret. Sed erat illi iter per multos pagos maximo cum periculo faciendum. Sub noctem igitur densis tenebris & caligine, propter tempestatem, quæ vigeat, inuolutam, cum ducentis equitibus eò tanto cum silentio contendit, ut omnes falleret, & de tertia vigilia in montis illius frequentissimum pagum perueniret. Ibi ante quam hostes illius aduentum sentire possent, multas cæreas faces, quas in eum usum comportari iusserat, incendi præcepit, ut earum splendore Christiani cernere possent, quid esset in hostium trepidatione gerendum. Tum tubarum clangore, & armorum strepitu, tantus pavor hostes semisomnes occupauit, ut maxima eorum pars se repente in fugam daret. Quidam tamen in ultimo illo vitæ discrimine, in quocunque loco institerant, fortissime dimicabant. Mulierum verò plangores, & lugubres eiulatus, & hominum clamores in cælum sublatis, omnes, qui vicinos pagos incolebant, de somno suscitauerunt. Sed ij cum neque quantus esset Christianorum numerus, neque quanta repentinæ illius calamitatis magnitudo, cognoscere possent, & omnia multo

multo tristiora animis fingerent, nullumque ducem, quem sequerentur haberent, non modò auxilium non tulerunt, verum cum liberis & mulieribus summam in fugiendo celeritatem suscipientes, se in intimam montis partem, & in densissimas sylvas abdiderunt. Nostri ex ijs, qui erant in armis, & pertinacissime repugnabant, octoginta tantum, aut paulo plus occiderunt: sexaginta viros atque foeminas ceperunt, & pagum sine vllius impedimento diripuerunt. Inter captiuas foeminas, aliquot ex illis, quarum forma laudibus summis efferebatur, quarum praecipue gratia nostri tantum periculum adierant, abductae sunt. Hac re gesta, Menesius exercitum reduxit, & dum nox fuit, nemo illum vestigijs persequi ausus est. At prima luce magnus hostium numerus impetum in illum tulit. Sed tam singulari ordine Menesius exercitum reducebat, vt minimum detrimentum ab illis acciperet. Magnum tamen aliquot in locis periculum nostris intentum fuit, & vtrinque magna contentione pugnatum, multique ex nostris lauciati, & equi etiam vulneribus concisi, ipseque Menesius in summum vitae discrimen iniectus: nemo tamen ex Christianis desideratus fuit. & ita cum omni praeda domum rediere.

LIBER TERTIVS.

VM HAEC IN AFRICA

geruntur, in India Trimumpara (hoc enim erat Cochimi Regi nomen) maximis motibus agitari coepit. Calecutij namque Rex delectum habere, & maximas copias parare instituit, vt illum propter amicitiae foedus, quod cum Portugalensibus ierat, & regno & opibus euertret. Multi fuere in Trimumparae consilio, qui illi persuadere conabantur, vt Portugalenses, quos in fidem e Gamæ manu receperat, Regi Calecutij traderet, & paucorum hominum externorum, & ab illius institutis abhorrentium, interitu, salutem suam atque totius regni redimeret. Quod consiliu non modò non accepit, sed in eos, qui id suadebant, asperis verbis inuectus est. Dixit praeterea, non esse tam hostilem Calecutiensis animum, qui eum regno spoliare, & vita priuare conabatur, quam eorum, qui eum, vt fidem proderet, admonebant. Vitae namque spatium breue esse, regni que vsuram exiguo termino definitam, perfidiae verò maculam sempiternam. Idcirco malle exturbari regno, & vitam in maximum discrimen inducere, quam fidei parum sanctè cultae infamia flagrare. In hac rerum perturbatione, Vincetius Soderius Cochimu cum classe peruenit. Cum verò inde rursus abire constiteret, Iacobus Fernandus Correa, qui fuerat Cochimi à Gama relictus, vt quod effect

esset in rem Emmanuelis Regis administraret, illum obtestatur, ne vellet eo tempore Regem amicum, propter Lusitanum nomen & gratiam in tanto periculo constitutum, deserere. Ea namque potissimum de causa in illis partibus cum instructissima classe relictum fuisse, vt ab amicis inimicorum impetum propulsaret. Recogitaret praeterea, quantum esset in se dedecus admisurus, si ciues hostium immanitati proderet. Nec enim proditoris nomen in eos solum conuenire, qui contra fidem suis pestem molirentur, sed in eos etiam, qui eos in rebus afflictis tueri nollent. Respondit, illud sibi negotium à Rege minime datum fuisse, sed vt cum nauibus, quae ex Arabia in Indiam nauigarent, bellum gereret. Se nolle munitis sibi impositum vlllo pacto aut conditione negligere. At Correa rursus ait, non esse semper, quid Rex imperauerit, sed potius, quid fieri voluerit, spectandum. Varios esse rerum euentus, & consilia pro rerum incidentium nouitatibus immutanda. Non fuisse vero eam Regis optimi mentem, vt is Regis amici, & suorum salutem negligeret: sed vt cum esset otium à vicinis hostibus, tunc alijs hostibus vltro bellum inferret. Haec & alia multa in eandem sententiam cum diceret, & diuini numinis fidem imploraret, & huius postulati publicum testimonium peteret, nihil tamen profecit. Valuit enim plus apud Soderium siue timor, siue praedae ingentis spes, quam fides aut officium. Itaque profectus inde Solis occasum versus, angustias Arabici sinus obsedit. At Naubeadarimus, iuuenis & natura disertus, & Brachmanarum disciplinis eruditus, sororis Regis Calecutiensis filius, qui erat gentis legibus vnicus illius haeres, cum bellum ab auunculo susceptum improbaret, huiusmodi apud illum orationem habuisse dicitur. Quauis aetas mea ad consilia accipienda, quam danda magis opportuna videatur, ex vna tamen parte amoris vis, ex alia periculi magnitudo me stimulat, vt quae sentio de summis rebus aperiam. Es enim tu mihi auunculus natura, amore verò penitus insito pater amantissimus. Accedit, quod si sinistris consilijs regni tui opes fuerint comminutae, maximis ex eo casu incommodis afficiendus sum: si vero regnum salutaribus consilijs fuerit stabilitum, id etiam in meam vtilitatem cedit. Idcirco te suppliciter oro, vt orationem meam, quasi hominis tecum & natura, & amore, & periculi societate coniunctissimi, ad aures admittas. Si aliquid commodè dixero, id velim comprobes: si secus euenerit, tunc id facies, quod ex re magis esse iudicaueris. Bellum maximum in Trimumparae exitium comparas. Minime mirandum est, cum sit admodum vsitatum Regibus, inter se bello contendere. Sed causam belli videamus. Bella enim, quae sine legitima causa suscipiuntur, diros plerumque exitus habere solent. Quid igitur? Num tributum pendere recusauit? Num in fines regni tui armis inuasit? Num de pernicie tua coniurationem fecit? Minime. Quid ergo dictu saltem speciosum potes obtendere, cur contra illum tantum bellum moueas? Hoc certe dices,

dices, quod homines in fidem receptos, tibi, ut imperabas, minime tradiderit, in quos insitum contra gentem Lusitanam odium adhibitis tormentis expromeres. Hoc igitur doles, quod is ius gentium violare, & fidem prodere minime voluerit. Quid igitur facies illis, qui contra diuinum & humanum ius scelera infinita suscipiunt, si tam infensum te illis præbes, qui nihil fide & officio anti-quius arbitrantur? Nunquid beneficijs eos ornabis, qui supplicijs omnibus digni sunt? Minime vero. Regium enim est, vindicare perfidiam supplicio, non conferre immanissimo sceleri beneficia. Sed dices, illum hostibus qui tibi graues iniurias intulerunt, fauere. Te quantum possum oro, ut in bonam partem, quæ sum de eare dicturus, accipias. Nemo enim æquum est ut grauius ferat, si qua fuerit in maiestatem tuam hominum scelere offensio concitata. Sed quod ad Lusitanos adtinet, nihil mea quidem sententia gerunt, quod valde vituperandum sit. Id enim faciunt, quod fortium hominum officium est. Offensi dolent, lacerati pugnant, illatas iniurias acerrime persequuntur. Si illi prius aliquod contra tuum statum facinus suscepissent, merito poenas de illorum improbitate repeteres. Sed nihil hostile gesserunt, imo ut postulato tuo satisfacerent, nauem cum ingenti præda captam tibi dederunt. At cum ij, qui erant in terra, in fide atque patrocinio tuo conquiescerent, sine vlla causa proditi, spoliati, & crudelem in modum necati sunt. Non igitur illi, qui tam immane facinus viciscuntur, sed qui causam tam repentinae dissensionis attulerunt, malorum omnium, quæ sunt postea consequuta, æquum est, ut poenam sustineant. Arabum mores diu pertulimus: eorum fraudes & insidias exploratè cognouimus: quàm singulares mentiendi artifices sint, non ignoramus. Sed hæc omnia quando supplices erant, tolerari poterant. At nunc opibus, quas sibi in regno tuo parauerunt, tantos spiritus assumunt, ut ferri non possint. Iam imperium pati nequeunt, sed leges etiam tibi Regi potentissimo dare contendunt. Quam retri autem & quam feroces incedunt? Quanta fiducia animorum subnixi volunt, eslagitant? Eo denique progressi sunt, ut si illos audieris, sit tibi regnum ex eorum arbitratu gerendum. Quid enim postulant? Tolle de medio gentem nobis odiosam & inuisam. cur ita tandem? Nunquid si admissa fuerit, vos continuo expellendi estis? minime. Sed non possunt oculi nostri sustinere Christianæ gentis aspectum. Et præterea veremur, ne quæstus quem ante faciebamus, illorum aduentu minuatur. Itaque iam non humiliter poscimus, sed te pro iure nostro compellimus, ut tam delicato oculorum nostrorum fastidio, & auaritiæ tam immani, quæ nullis opibus expleri potest, cum tui regni periculo, & cum insignis turpitudinis infamia satisfacias. Inquiunt tamen, multum salutis communis interesse, gentem in armis acrem ex Indiæ finibus exterminari. Quid ergo? Si paucos illos homines, qui apud Trimumparam sunt, exterminaris, continuo totum Portugalensium genus interimes? Non certe. Et eos qui

venturi

venturi sunt, in te multo acrius irritabis. Si igitur tam fortes sunt, quàm homines isti prædicant, dum, ut ab eis malum metuas, admonent, & terrorem tibi eorum armis incutiunt, multò certè tibi ad salutem melius est, eos amicos, quàm inimicos & infensos habere. Plerumque enim fit, ut qui hostes acerrimi sunt, ijdem sint amici firmissimi. Vtrumque enim ab eodem virtutis fonte profluit. Vereor autem, ut opibus tibi eorum viribus detractis, opes Cochimensis Regis augeantur, & multi tibi tunc in calamitatibus insultent. Nec enim dubito, quin maximæ classes in has oras venturæ sint, & vastitatem in terris eorum, quibus sunt infensi, propter iniurias, quas acceperunt, efficiant. Quare Arabes istos odio maximo dignos existimo. Primum quidem, quia te Principem clarissimum, & regio isto imperio dignissimum, propter insitum odium & auaritiæ, in eam fraudem impellere nituntur, ut fidem & officium deseras. Deinde quia tanta superbia tument, ut arbitrentur, esse tibi regnum ad eorum libidinem administrandum. Tum quia facinore, quod in oculis tuis suscipere, indignam nomini tuo notam sempiterni dedecoris inusserunt. Nemo enim credet, eos tam immane scelus, nisi te conniunte, suscipere ausos fuisse. Postremò quia tibi auctores sunt, ut homines egregie fortes, quorum fideli opera regni tui opes amplificare potuisses, cum magno regni periculo hostes tibi ex aduerso constituas. Quare censeo, ut bellum hoc omittas, & pacem cum Lusitanis hominibus, qui fidem & iustitiam colunt, & amicitiam summa, ut fama est, fide conseruant, & hostibus debitum supplicium irrogare solent, fideli pactione constituas, eisque pro detrimentis, quæ Arabum sceleribus acceperunt, satisfacias. Aliter enim vereor, ne quamplurima mala, quod diu omen auertant, in hanc nostram regionem ex hominum perditorum consilio redundent. Me quidem, quod fides facere admonet, cuiuscunque fortunæ socium habebis. Neque enim pro tuæ dignitatis amplitudine vitam profundere reculabo. Ad officium tamen meum pertinere arbitratum sum, ea, quæ sentiebam, explicare. Deos autem precor, ut quæ gerenda esse putaueris, approbent. Hæc cum sæpe dixisset, nulla tamen ratione Regem ab instituta sententia dimouere potuit. At Trimumpara milites euocabat, & omnia summa diligentia comparabat, quæ ad depellendum belli periculum necessaria videbantur. Sed cum tantæ essent opes Calecutiensis, & multi fortunam Cochimensis inclinatum, ut opinio erat, despicerent, se se ad Calecutiensis nomen adiungebant, & Cochimensis causam deserebant, usque adeò, ut non pauci ex illis, qui Cochimensis imperio tenebantur, ad Calecutiensem deficerent. Inter quos fuere Dynasta Chirabipilensis, & Dynasta Cambalamentis, & insulae cuiusdam princeps, quæ est Cochimo opposita. Calecutiensis igitur cum maximo exercitu in Repelinum peruenit, qui locus Cochimo distat millibus passuum sedecim. At Lusitani ad Cochimensem adeunt, & orant, ne velit propter illos tantam belli molem sustinere. Se Cananoré ituros, ut ibi classem Lusitaniæ præstolentur. Rex se vehementer

G

admirari

admirari dixit, quomodo fortissimis hominibus, & sibi diuturna familiaritate cōiunctissimis in mentem venire potuisset, ut vel hostium potentiam timerent, vel de sua fide dubitarent. Manerent porro, & pro certo haberent, omnibus esse eandem fortunam subeundam. Se pro Emmanuelis Regis amplitudine ad extremum vitæ spiritum pugnaturum. Exercitui deinde sororis suæ filiū, qui erat in regno successurus, Naramuhimum nomine, Imperatorem constituit. Is autem valde strenuus habebatur. Eum verò misit cum quinque milibus, & quingentis militibus, qui locum tuerentur, quo Calecutiensis transire cogitabat. Regni namque vtriusque fines æstuario ingenti erant diuisi. Locis autem, quo Calecutiensis Cochimum contendebat, erat eiusmodi, ut æstu decedente, vado transiri posset. Eò cum Calecutiensis exercitum perduxisset, continuo antesignanis vadum tentare præcipit. Sed ij non modo transitu prohibiti sunt, verum multos è suis amiserunt. Postera die Repelynensem Dynastam cum magno delectorum militum numero ad vadum misit, ut Naramuhimum è loco pelleret, ut posset reliquus exercitus sine vlla offensione traduci. Quod ut facilius fieret, multos parones instructos ad inferiorem æstuarij partem, vbi maior erat profunditas, non longe tamen à vado constitui iubet, ut suis auxilio esse possent, & sagittis hostes configere. Eo tamen die Naramuhimus multo acrius repugnauit, maioremque numerum hostium interfecit. In his autem prælijs consilio Laurentij Moreni, viri valde strenui, plurimum utebatur, qui cum paucis illis Lusitanis, qui interesse poterant, eum fortiter adiuuabat. Cum hostes sæpius vadum aggrederentur, semper eorum, qui antecederant, strage repulsi sunt. Tandem per eos pagos, qui ad dittonem Trimumparæ Regis pertinebant, distributi, ut vastitatem maximam Cochimensibus inferrent, omni studio contendebant. Sed Naramuhimus omnibus locis occurrebat, & aut per se, aut per alios duces, quos identidem submittebat, eorum impetum arcebat, & semper cum multorum hostium cæde victoriam consequabatur. Cum verò Calecutiensis animaduertisset, apertam vim illi minime, ut cogitabat, processisse, ad fraudem conuersus est. Itaque Cochimensem quæstorem, qui singulis prope diebus de gentis more militibus stipendia persoluebat, per internuncium magnis muneribus atque promissis allexit, ut milites stipendio fraudaret. Quæstor pecunia corruptus, morbum simulauit, & in urbem se continuo recepit, edixitque militibus, ut qui stipendium sibi solui cuperet, in urbem ad illum tenderet. Quo facto multi se in urbem conferebant, quos Naramuhimus continere non poterat. Quæstor solutionem de die in diem differebat. Hostes interim vadum minime tentabant, ut Cochimenses negligentiores redderent. Postquam Calecutiensis ad hunc modum milites dilapsos, & eos, qui remanebant, minus ad defensionem intentos animaduertit, repente parones accedere, tormentis atque telis hostes vndique propellere, suas copias vadum cum celeritate transire,

Naramu-

Naramuhimi que præsidia magna vi perrumpere iubet. Milites in Regis sui conspectu, quod erat imperatum incredibili alacritate conficiunt. Erat ad huc nox, cum hæc gesta sunt, in qua per exploratoris & Quæstoris indicium cognouit Calecutiensis, portum multorum militum discessione, & aliorum securitate minus diligenter asseruari. Accurrit Naramuhimus. Sed cum hostium multitudinem & impetum sustinere non posset, fortissime dimicans, sagittis confixus occiditur. Eundem casum duo adolescentes illius cognati subiere. Ita enim mortui sunt, ut antequam caderent, virorum fortium officio fungerentur. Fit magna cædes, & vtrinque multi grauissime sauciati cadunt. Prælium cum ante lucem incepisset, ad vesperum protractum est. Cochimenses fugæ se mandant. Calecutienses primò ferociter insequuntur, deinde tenebris impediti, vltius victos persequi destiterunt. Trimumpara huius cladis nuncio maximo animi motu conturbatus est. Voluit tamen vltimum belli casum experiri. Itaque omnes copias, quas potuit, instruxit, & collatis signis cum hoste dimicauit. Exitus belli is fuit, qui solet esse, cum pauci timore perculsi & debilitati, cum maxima multitudine hostium, quos victoria confidentes atque nimis feroces effecit, re iam desperata congregiuntur. Ad hunc modum fusus Trimumpara, insulam quandam traiecit, & Lusitanos, quos secum habebat, in eandem insulam transfudi iussit: quos in illa ruina, tanta fide conseruauit, atque si illorum opera, quorum gratia in tantas calamitates inciderat, fuisset aliquando ab omni calamitatis acerbitate defensus. Calecutiensis legatos iterum ad illum in insulam misit, qui dicerent, se ei omnia redditurum, si vellet sibi Lusitanos, quos potestate continebat, tradere. Respondit, sibi regnum, atque adeò vitam eripi posse, fidem non posse. Hoc responso Calecutiensis acerbis irritatus, urbem incendi continuo iussit. Deinde insulam oppugnare instituit. Sed insula erat situ atque natura egregie munita, & illis copijs, quas Rex in eam transmiserat, facile defendi poterat. Itaque Rex Calecutiensis cum in eam conaretur inuadere, virtute militum fuit sæpe cum non mediocri damno de conatu depulsus. Cum verò hyems aduentaret, obsidionem soluit, & Cochimum reuersus, locum fossa & vallo muniuit, in quo præsidia disposuit, eoque animo inde digressus est, ut primo vere ad oppugnationem insulæ rediret. Multi cum Trimumparæ fortunam afflictam post mortem Naramuhimi despicerent, à fide non illi solum, sed nostris debita nefariè desciuerunt. Inter quos duo Mediolanenses extiterunt, qui cum Gama in secundo illius in Indiam aduentu, permissu Regis Emmanuelis venerant. Ii religionis immores, ad Calecutiensem transfugerunt, multaque detrimenta nostris intulerunt. Sed quo illorum perfidia, qui se Christianos ementiebantur, sceleratior extitit, eo fides illius barbari Regis clarius eluxit: quæ tanta fuit, ut pro hominibus parum notis, cum quibus nullam communionem sanguinis, aut iuris, aut religionis

G 2

religionis habebat, summo studio conseruandis, extrudi regni finibus, spoliari cunctis opibus, vitæ summum discrimen adire voluerit. Rarissimum profecto fidei atque probitatis specimen, sempiternæ memoriæ commendandum. Interea vero Soderius in Arabiam nauigans, cum oram Cambaiæ legeret, incidit in quinque naues Arabum multis opibus onustas, quas expugnauit, diripuit, & incendit. Inde in insulas delatus est, quæ paruo intervallo dissident à promontorio, quod Guardafum appellant, neque procul ab aditu sinus Arabici distant. Appellantur insulæ Curia Muria. Ibi naues reficere instituit. Saraceni insulas incolebant, qui nostros hospitaliter acceperunt, & omnia, quæ ad victum pertinebant, pretio tolerabili eis suppeditarunt. Erant enim aratores, & à bellandi studio nimis abhorrentes. Cum autem cernerent nauem Petri Ataidei in terram, vt per otium compages obstrui, & oblini possent, subduci (laborabat enim, & aquam nimiam accipiebat) ad nostros aduent, atque monent, ne diutius in eo loco morentur. Nam initio mensis Maij omnes naues Septentrione vehementissimo ad litus iactari & allidi, nullaque ratione exitum vitari posse, si tempus illud expectarent. Soderius monita contempsit: & cum illi multis obtestationibus vterentur, & reliqui etiam Duces instarent, & dicerent, non esse negligendum consilium, quod tam facili negotio suscipi posset: naues in alia insulæ parte, quæ pertinebat ad Austrum, in aprico loco facillime posse constitui: stationis mutationem sine periculo fieri: mansionem, vt homines regionum peritissimi iure iurando confirmabant, esse nimis periculosam: Soderius tamen in instituta sententia permansit. Qua quidem pertinacia Petrus Raphaël, & Fernandus Rodericus Badarcensis, & Iacobus Petreius, trium nauium duces, offensi, ab eo discesserunt pridie kalendas Maij, & se in aliam insulæ partem contulerunt. At Soderius in naui animo curis vacuo atque soluto consistebat, cum subito coorta Septentrione tempestas naues ad litus eiecit, & allisit: tantique fluctus extiterunt, vt omnes ferme, qui in nauibus erant, interirent: inter quos Vincentius Soderius, & Blasius Soderius illius frater fluctibus obruti sunt, & illorum cadauera in litus cum reliquis eiecta. Diuino autem iudicio factum existimabatur, vt non modò Soderius eo genere mortis interiret, sed ne particula quidem prædæ, quam ceperat, colligi posset. Fractis enim nauibus, cum funes, armamenta, mali, dolia, tabulæ, multæque res eiusmodi fluctibus eijcerentur, non tamen aurum ex præda, nec aliquid, quod esset pretio dignum, neque arcæ, in quibus lautissima supellex asseruabatur, vnquam comparuerunt. Tres illi duces, qui vim tempestatis effugerant, ea sedata, ad locum, vnde fuerant à Soderio digressi, reuertuntur. Ataideus eo quod in terra confederat, cum suis euasit. Naue illius resecta, fuit is à reliquis Ducibus in locum Soderij constitutus, qui classi præesset. Duces inter se consultant, quid optimum factu sit. Omnium sententia hæc fuit. Soderios fratres

perfidia

perfidia prænas exoluisset. Idcirco nihil à se, nec ad nimis placationem factus, nec ad nominis claritatem illustrius fieri posse, quam naues in Indiam reducere, vt auxilium Trimumparæ, atque Lusitanis, qui cum eo manserant, afferrent. Itaque quantum hyems esset, quoduis periculum adire minime dubitabant, dum illam nominis Lusitani maculam delerent. Sed tempestatibus aduersis exclusi, ad insulam Ancheduiam naues conuertere coacti sunt, vbi quod reliquum erat hyemis, quando aliter fieri non poterat, transigerent, vt primo vere Cochimum intenderent. Hoc anno peperit Regina Maria filiam, cui pater Emmanuel Isabelæ nomen imposuit, quæ postea Carolo Imperatori nupsit. Fuit eximia pulchritudine, magnisque virtutibus ornata: ad maximi status amplitudinem semper aspirauit, adeo, vt constantissime affirmaret, se nisi maximo reip. Christianæ Principi nulla conditione nupturam. In huius anni fine Rex in oppido, quod Tomar appellatur, vbi sacerdotes militiæ CHRISTIANÆ amplum & magnificum templum summa religione tuentur, concilium equitum eiusdem Ordinis indixit: & multa, quæ ad eam religionem constituendam pertinebant, sapienter instituit, moresque dilapsos ad seueriorem disciplinam reuocauit. Hoc eodem anno Alexander Pontifex Maximus vita functus est: & Pius non multo post, quam ad illud honoris fastigium euectus fuit, è corpore excessit, & in illius locum Iulius, natione ligur, fuit summo omnium Patrum consensu substitutus. Principio vero insequētis anni Emmanuel multos homines religionis opinione præstantes in Æthiopiæ partem, quæ Congo appellatur, misit, vt homines illos multo melius, quam à principio fuerant instituti, ad disciplinam religionis instituerent. Hæc regio est ultra plagam æquinoctiali circulo subiectam, ab eaque gradibus septem ad Austrum distat. Est admodum fertilis, variisque frugibus & gregibus abundat, multisque fluminibus irrigatur. Regnum latissimis finibus continetur. Quemadmodum vero regnum illud fuerit ad CHRISTI fidem conuersum, est altius à principio repetendum, vt melius intelligi possit, quam singulari consilio Rex Emmanuel studium ad gentis illius institutionem applicauerit. Cum Ioannes totam mentem in explorandis Æthiopiæ regionibus maritimis collocauisset, vt via, quæ ferret in Indiam, aperiri posset, factum est, anno à CHRISTO nato. M. CCCC. lxxxiiij. vt quidam eques, vir acris animi, nomine Iacobus Canus, qui iussu illius oras Æthiopiæ perlustrabat, in fluij altissimi & rapidissimi fauces incidere. Cum verò magnitudinem fluij, & aquarum naturam perspiceret, fieri non posse suspicatus est, quin multæ gentes ad illius ripas haberent sedes atque domicilia constituta. In fluium verò cum penetrare voluisset, paulum progressus, multos homines conspexit, reliquis Æthiopibus, quos sæpe viderat, colore & capillo simillimos. In neque timore vllò, nec ignotæ gentis insolentia perturbati, ad nostros accedentes, egregiam lenitatis & mansuetudinis speciem præ se ferebant. Cum verò Canus eos, qui varias Æthiopiæ linguas no-

uerant,

uerant, iussisset cum illis loqui, nemo hominum sermonem intelligere quiuit. Signis igitur agi cum illis cœptum est. Illi verò signis demonstrabant, esse Regem in illis partibus, opibus & potentia florentissimum: urbemque regiam, in qua se continebat, inde aliquot itineribus abesse. Hoc cum Canus intellexisset, eos præmijs atque promissis allexit, vt certos homines ex illius comitatu ad Regem deducerent. Per illos autem ea dona atque munera Regi misit, quibus gentes illas oblectari compertum habebat. His autem, quos misit, certum tempus præstituit, intra quod erant cum aliqua terræ clariore notitia reuersuri. Cum ij duplo maiorem moram facerent, quàm Canus fieri posse crediderat, anchoris solutis, quatuor ex illis, qui in nauem ventitabant, secum in Lusitaniam duxit. Erant autem illi homines nobiles, & acuto ingenio præditi. Quos Canus in via sic diligenter instituit, vt cum ad Regem deducerentur, iam multa Lusitana lingua explicare possent. Eorum ingenio Rex mirificè delectatus est, hominesque donis & muneribus affecit: Canoque præcepit, vt sine cunctatione in eam rursus terram nauigaret, & homines cum muneribus ad Regem continuo reduceret, eumque admoneret, vt CHRISTVM summum Deum vniuersæque naturæ parentem coleret. Redijt ad eundem locum Canus, vnũque ex illis Æthiopibus, quos secum duxerat, ad Regem misit, qui nomine illius postularet, vt sibi mitteret eos Lusitanos, qui apud illum versabantur, seq; similiter sine vlla mora remissurum eos tres, quos interim retinebat. Esse sibi vltèrius progrediendum, quod postquam, vt iussus à Rege suo fuerat, perficeret, se continuo rediturum, vt illum conueniret, & mandata Ioannis Regis exponeret. Rex per vnum è Ducibus suis Lusitanos statim remisit, illis receptis, Canus tres illos Æthiopes missos fecit cum muneribus, quæ Ioannis nomine ad Regem deferrent. Rex & muneribus, & suorum prædicatione, qui Ioannis virtutem & magnificentiam in cœlum laudibus efferebant, in ipsius Ioannis studium acriter incitari cœpit. Cùm verò Canus post alias oras diligenter exploratas, ad locum eundem reuertisset, nullam moram interposuit, quin ad Regem adiret: à quo fuit nimis honorifice acceptus. Deinde cùm multa de Ioannis Regis statu, de moribus Lusitanæ nationis, de legibus & institutis percunctaretur, tum de Christiana religione diligenter inquirebat, & paulatim ad illius studium animo propendebat. Canum tamen dimisit, & cum illo statuit vt rediret vnus ex illis, quos Canus Olyssipponem duxerat, nomine Zacutem, cum legatione, cuius hæc erat summa, vt à Ioanne contenderet quantum posset, & per DEVM, quem colebat, obtestaretur, vt in illius regnum mitteret sacerdotes, quorum disciplinis posset ille cum toto regno ad verissimi DEI notitiam peruenire. Canus cum Legato, & aliquot pueris nobilibus, quos Rex in eum finem in Lusitaniam mittebat, vt Christiani fierent, & cultum animi caperent, ad Ioannem reuersus est, & magnam eboris vim, cum stragulis vestibus ex palmarum folijs contextis, illi nomine

Regis

Regis Congensis obtulit. Rex hoc nuncio incredibilem in modum lætatus est, eò quòd videret aditum apertum, ad CHRISTI disciplinam in terris illis latissime propagandam. Legatus cum pueris plus duobus annis in Lusitania commoratus est, vt melius & linguam, & religionis Christianæ disciplinam perciperent. Cùm verò iam omnes essent lustralibus aquis expiati, Christi que nomen Sacramento professi, Ioannes tres naues instrui iussit, quibus Gonzalum Soufam, virũ insigni nobilitate, præfecit, quibus tam Legatus quàm pueri veherentur. Misit præterea cùm illis sacerdotes religione præstantes, cum sacris vasis & infulis, & Christianæ religionis insignibus, qui gentem sacris sanctissimis expiarent, & ad disciplinam Christianæ pietatis erudirent. Cùm verò eo tempore pestis Urbem maxime infestam redderet, illius contagione factum est, vt postquã naues è portu soluerunt, pestis multos in eo cursu conficeret, inter quos Gonzalus Soufa fuit. In cuius locum Rodericus Soufa, qui erat illi sanguine coniunctissimus, consensu omnium successit. Postquam naues eo, quo tendebant, appulsæ sunt, & omnes in terram, qui erant ad Regem profecturi, descenderunt, tantis cantibus, tantæque significatione eximix cuiusdam voluptatis accepti ab omnibus fuere, vt syluæ etiam atque nemora latari viderentur. Qui primus omnium ad CHRISTI nomen adiunctus fuit, erat Regis patruus, qui terras latissimas imperio tenebat; cui fuit nomen Emmanuelis impositum. Audierat enim esse in Lusitania Principem summis virtutibus ornatum, Regis ipsius fratrem patrualem, qui Emmanuel vocabatur, & ea de causa nomen illius sequi constituit. Hic tanto studio religionis disciplinam excepit, vt satis appareret, illius mentem esse radijs diuinæ lucis illustratam. Duces autem cum innumerablem hominum multitudine de more gentis instructa, Regis ipsius iussu, obuiã nostris prodire. Omnia interim tympanorum & buccinarum cantibus & hominum vocibus personabant. Postquam ad Regem ventum est, Soufa illũ vt Regem salutauit, & ille vicissim Soufam more & instituto suo honorificentissime recepit. Postquam vero Soufa legationis summam exposuit, & ille gratias summas Ioanni Regi verbis amoris eximij significantibus egit, à Soufa postulauit, vt sacras vestes, & alia, quæ ad religionis cultum pertinebant, quæ adhuc erant inuoluta, explicari, & in omnium conspectu proponi iuberet. Tum singula contemplari, & cum veneratione suscipere, & vehementer admirari, & religiosos homines intueri. Cùm verò Crux sublata fuit, omnes qui aderat, cum viderent nostros flexis de more genibus in terram procumbere, idem fecerunt. Rex neque singula quæq; inspiciendo, neque de illorum vsibus inquirendo fatiari poterat. Quæ autem à religiosis dicebantur, memoria firmissime continebat, & Reginae deinceps luculenter enarrabat. Fuit statim constitutum, vt templum ædificaretur. Quamuis autem lapides è longinqua regni parte fuissent cõuecti, tanta tamen celeritate propter flagrantissimum Regis studium, & innumerablem multitudinem, quæ operas vigilantissime dabat, ædificari cœpit, vt

G 4

intra

intra breuissimum temporis spatium absolutum, & Sanctæ Crucis nomine consecratum fuerit. Dum hæc geruntur, cum fuisset illi nuncius allatus, gentes illi subditas, quæ insulam in medio ingentis lacus sitam incolunt, quam fluius nomine Zairus efficit, ab illius imperio defecisse, finitimisque terris non mediocrem populationem crebris incursionibus intulisse, illarum impetum & audaciam per se comprimere & vindicare constituit. Antequam verò proficisceretur, sacris aquis expiari, & nomen CHRISTI profiteri voluit. Quod similiter Regina, & aliquot viri nobiles effecerunt. Is Ioannes appellari voluit, Regina verò Leonora, ut studiū, quo erga Reges optimos erant incensi, nominibus indicarent. Tradidit illi vexillum Soula imagine Crucis illustratū, illumque admonuit, ut confideret, se virtute Crucis victoriam de hostibus adepturum. Is fiducia nominis Christiani subnixus, hostes primo impetu profligauit, multoque celerius, quam potuisset quisquam suspicari, bellum confecit. Domumque reuersus, Soulam cum multis amoris signis dimisit. Soula verò non modò religiosos homines, qui munus institutū peragerent, sed alios etiam, qui terram peragrarent, & lacum illum ingentem, quem diximus, exploraret, & terræ situm & latitudinem, & mores hominum cognoscerent, reliquit. Post Soulæ discessum, venit Regis filius natu maximus è regni finibus, in quibus bellum contra hostes finitimos gerebat, ad patrem, operamque dedit, ut antiquorum flagitiorum sordes aquis sacris elueret, & in fidem CHRISTI reciperetur: Alfonsique nomen, propter Alfonsum Ioannis Regis filium, usurpauit. Multique viri nobiles similiter Christiani effecti sunt. Magna præterea multitudo vndique confluebat, ut iisdem sacris expiata, noua cœlestis vitæ luce frueretur. Qui erant recepti, incredibili lætitia efferebantur, & Christianorum numerus in dies augebatur. Sed ijs tam salutaris atque repentinæ conuersionis inijs sempiternus hostis generis humani magna cōtentione repugnauit. Ad eamque rem gerendam alium Regis filium, nomine Pansum Aquitimum, qui à Christianæ religionis sacris vehementer abhorrebat, instigauit, ut patrem à studio religionis auerteret. Facinus esse indignum clamitabat, instituta patriæ deferi, Deorum simulacra conuelli, fana, quæ fuerat ad illum diem sanctissima, violari. Ad hæc, Rex molestissime ferebat, esse sibi per homines religiosos concubinis interdictum, nec usum illi nisi tantum vnius vxoris legitimæ concedi. Et ipsæ mulieres cum cernerent se Regis coniunctione destitutas, & de honore, in quo fuerat, deiectas, Regem per se & per regni Proceres sollicitabant, & ut eū à sententia deducerent, maximo opere contendebant. Accedebant augures atque venefici, qui apud gentem illā in summo honore fuerant, qui minas à dijs proponebant, diraque supplicia denunciabant illis, qui à pristina religione desciuissent. Cum verò Alfonsus summa vi perditis hominum impurorum conatibus obstitisset, acerbissimum patris odium in illum concitauerunt: in eamque fraudem Regem impulerunt, ut crederet, sibi à filio insidias comparari. Itaque eum

in

in vltimos regni fines relegauit. Et quantum scelerato filio indulgit, tantum de religionis Christianæ studio remisit. Sed cum fraudes detectæ fuissent, Rex filium in pristinum honoris gradum cum amplificatis opibus reuocauit. Is autem instinctus diuini spiritus appulsu, in terris sibi à Patre commissis capite sanxit, si quis simulacrum aliquod fallacissima religione dedicatum domi contineret, aut ei aliquo in loco supplicaret. Hac re nunciata, magnus hominum motus factus est, multique contra illius statum cum fratre coniurarunt. Pater illum euocauit, ut admoneret, ne tumultum excitare vellet, & ab ea sententia desisteret. Sed is cum se negotijs innumerabilibus impeditum esse diceret, nec ad patrem ire, neque decretum rescindere villo pacto voluit. Itaque multi ab illo ad fratrem deficiebant. Interim pater cum esset & senio confectus, & morbis oppressus & impeditus, è vita paulatim discedere videbatur. Cum multi Alfonsum certiozem de valetudine patris efficerent, & eum accerferent, ut fratris, qui copias ad occupandum regnum comparabat, scelerati resisteret, ille tamen quandiu de morte patris certus esse non potuit, venire non est ausus. At vbi illum vita functum esse rescituit, nocte (sic enim mater illum ut faceret admonuerat) in urbem ingressus est. Postero die conuocatis illis regni Proceribus, quibus multum fidebat, in modici campi planicie, quæ ante regias ædes erat, orationem habuit, qua ius hæreditatis, quod obtinebat, & humanitatem, qua suis consulebat, & fidem, qua erant illi omnes obligati, prudenter exposuit, & ad fidem & officium omnes cohortatus est. Illi, quod faustum felixque esset, Alfonsum Regem continuo salutant, eique musicorum instrumentorum concentibus, & maximis clamoribus de regni maiestate & amplitudine gratulantur. Id frater cum accepisset, cum iam magnas circum se copias haberet, duplicem aciem instruxit, & in fratrem recta contendit. Alfonsus perexiguo militum numero stipatus erat. Quos tamen ad spem victoriæ vehementer excitauit, adhortatusque est, ut firmissime crederent, cœleste auxilium eis minime defuturum. Facillimèque maximos exercitus à paucissimis hominibus Christi ope defensis profligari. In eoque loco fratrem expectauit. At frater magno cum impetu in eum inuehitur, tantaque erat sagittarum copia, ut in nubis modum umbram efficere videretur. At Alfonsus quanuis fortiter dimicaret, omnem tamen spem habebat in Dei præsidio collocatam. Itaque maximis vocibus Christi numen inuocabat, & opem Apostoli Iacobi (quod Hispanos facere in bellis acceperat) implorabat, & has voces magna contentione identidem repetebat. Nec illum spes in CHRISTO reposita fefellit. Hostes enim subito timore perculsi, terga verterunt. Et cum prima acies se in fugam conijceret, secundam aciem impressione facta perturbauit, atque similiter fugere compulit. At frater exanimatus metu, cum in sylvas se abdere voluisset, in cippum incidit (sic enim appellant instrumentum, ad feras capiendas in sylvas appositum)

G 5

& ibi

& ibi captus est cum Duce, quem secum propter virtutis militaris opinionem coniunxerat. Is Dux cum se captum animaduerneret, misit ad Regem, qui diceret, se mortem minime deprecari, quam se meruisse iudicabat. Hoc tamen per illum summum DEVM, quem Rex ipse colebat, orare, ne se pateretur ad supplicium trudi, antequam Christianus fieret. De vita hac exigua miseris innumera bilibus circūuallata minime sollicitum esse: ab illa vero sempiterna ne prorsus excluderetur, id maxime formidare. Addidit præterea, tantam hominum multitudinem à tam paucis hominibus nulla ratione vinci atque superari potuisse. Sed se magnam militum copiam in equis insidentem, & crucibus insignitam, tantæque luce splendentem, ut omnium oculos perstringeret, in prælio conspexisse, cuius metu perterritus, terga repete dare coactus sit. Quare se minime dubitare, solius Christi numen esse summa fide colendum, & sempiterna prædicatione celebrandum. Alfonso verò non modò pio illius postulato satisfecit, sed etiam viuum conseruauit, fidelique illius opera multis in locis vsus postea fuit. At frater partim ex vulneribus, quibus in præcipiti ruina percussus fuit, partim ex dolore intra paucos dies mortuus est: & quod fuit multo funestius, nulla ratione potuit à suscepti sceleris & impietatis pertinacia dimoueri. Alfonso verò in regni possessione constitutus, multas victorias de hostibus Dei propitio numine consequutus est. Tantòque studio religionem Christianam coluit, vt nò plus temporis in reip. negotijs gerendis, quàm in subditis ad cultum pietatis incitandis consumpsit. Habebat præterea frequentes ad populum conciones de iustitia & pietate, de iudicij diuini seueritate, de sempiternæ vitæ præmijs, de Christi disciplina, & sanctorum hominum, qui vestigia illius sequebantur, exemplis. Quandiu denique mansit in vita, regnum perpetuò in Christianæ pietatis officio, cum singulari probitatis & iustitiæ laude continuit. Emmanuel igitur cum tanto ardore religionis studium in illis partibus excitari conspiceret, cum esset ipse natura, & studio, & disciplina, cupiditate religionis incensus, id quod fuerat à Ioanne Rege feliciter institutum, vt perfectum & absolutum cerneret, elaborauit. Itaque anno à CHRISTO nato. M. D. IIII. homines sanctissimis literis eruditos, & religionis laude præstantes in illas partes misit. Multos præterea ludorum magistros, qui scholas aperirent, & pueros literis instruerent, & artifices etiam multarum artium eò similiter mittendos existimauit. Multas præterea sacras vestes, partim aureas, partim sericas, multos libros Christianam disciplinam, & sacrorum omnium rationem, & Christi vitam, & hominum sanctorum exempla continentes, argenteos præterea calices sacrificijs dedicatos, & Cruces argenteas, & thuribula, & omnia denique, quæ tam ad CHRISTI disciplinam tradendam, quàm ad sacra rite procuranda pertinebāt, in naues imponi iussit, vt facilius gentē in fide suscepta confirmaret. Ad hæc, sacerdotibus, & reliquis omnibus, quibus onus lustrandæ illius regionis imposuit, stipendium, & cōmeatum largè atq; munificè suppeditari præcepit.

Cum

Cum autem in his rebus omnibus maximos sumptus faceret, nullum tamen sibi fructum & emolumentum, quibus Regiæ opes amplificari possent, sed diuinum tantum atque sempiternum inflammato studio proponebat. Cum autem homines religiosi cum muneribus sacris à Rege missis in eas oras peruenirent, magna repente hominum multitudo confluxit, vt eos humeris suis tollerent. Omnes qui conuenerant, homines religiosos venerabundi suspiciebant, & quasi cælo delapsos intuebantur. Rex eos valde amanter accepit, Emmanuelque pro tanta benignitate felicitatem sempiternam precatus est. Multi verò certatim ad illos vndique conueniebant, vt CHRISTO nomina darent, & sacro fonte abluti, in nouum vitæ genus ingrederentur. Et quia neque sacerdotes linguam eorum nouerant, neque plebs Portugalem linguam intelligebat, Rex interpretis officio fungebatur, & quod ab illis acceperat (Iam enim nostram linguam probe tenebat) habita concione suis enunciabat. Egit Emmanuel præterea cum illo per literas, vt filios suos in Lusitaniam mitteret. Senamque daturum operam, vt non latinis tantum literis, sed etiam maximarum artium disciplinis erudirentur. Ita factum est, vt non solum Regis filij, sed multi pueri nobiles Olyssipponem venirent, & Emmanuelis sumptibus alerentur, & omnes artes homine libero dignas acciperent. E quibus aliqui, qui se sanctis literis impense dediderant, in Æthiopiã reuersi, multos mortales ad CHRISTI Ecclesiam & concionibus & virtutis exemplis aggregarunt. Opera denique Emmanuelis hoc tam præclarum opus absolutum fuit. Hoc anno cum nullo modo studium Indiæ retinendæ intermittendum arbitraretur, classem magnam instruxit, cui præfecit Lupum Suarium Aluarengam. Quid vero ab illo actum in India fuerit, suo loco dicemus. Nunc verò consequens est, vt, quid Albuquerque acciderit, aperiamus. Alfonso Albuquerque octo diebus antequàm Franciscus Albuquerque soluere posset, Olyssipone profectus est. Franciscus tamen prius in Indiam peruenit, atque cum duabus tantum nauibus in Anchediuam insulam delatus est. Nicolaus Coelius, cui altera nauis erat attributa, simul cum illo ad eandem insulam nauem constituit. Tertius Dux, cui nomen erat Petrus Vascius Veiga, vel fluctibus, vel flammis, vel quouis alio casu (certum enim sciri non potuit) miserabiliter absumptus fuit. Ibi vero Albuquerque cum Petrum Ataideū, & reliquos Duces, qui cum illo erant, offendisset, intellexit, quo modo Soderij perierant, & Cochimensis Rex è regno Calecutiensis viribus eiectus fuerat. Hoc autem cum accepisset, minime cunctandum ratus, quanuis ad huc hyems vigeret, Cananorem cū illis sex nauibus petere contendit. Quatuor enim illas, quæ in Anchediuæ portu consistebant, duabus suis adiunxit. Rex Cananoris illi Trimūparē aduersum casum, & nimis afflictam fortunā vberius enarrauit. Inde igitur cū celeritate profectus, in insulam, quæ Cochimo adiacet, nomine Vaipinum, vbi adhuc Trimūpara se cōtinebat, accessit. Nostri cum naues aspicerent, incredibili læticia affecti sunt.

Rex

Rex ipse contineri non potuit, quin Portugalam saepe maximis vocibus in-
clamarer, & in Ducum complexum rueret. Nostri vicissim illum ad spem pri-
stinæ fortunæ confestim recuperandæ magnis clamoribus excitarunt. Nai-
res Calecutienses, qui erant Cochimi in præsijs, continuo urbem præ me-
tu reliquere. Iam hoc tempore Odoardus Paciecus, qui cum Alfonso Albu-
quercio Olyssipone profectus erat, nauem suam ad eas oras appulerat, & se
cum Francisco Albuquerque coniunxerat. Franciscus Albuquerque ubi Regis
fidem collaudauit, ei que Emmanuelis nomine gratias egit, cum videret il-
lum exhaustum, & rei numariæ difficultate vehementer implicitum, præter
aliâ dona atque munera, decem millia ducatorum ex Emmanuelis pecunia
donauit. Fuit hoc donum non modò propter temporis illius angustias Tri-
mumparæ gratissimum, verùm & omnibus magnam admirationem incus-
sit. Reges enim Indi quauis elati & insolentes natura sint, & opes magnas
habeant, tenuissimo tamen victu contenti, & ad rem nimis attentum sunt. Cum
igitur illius rei fama cum ad alios reges, tum ad Calecutiensem perlata fuisset,
obstupuit. Eò die Albuquerque (nihil enim in tantis rebus procrastinan-
dum existimabat) Trimumparam Cochimum transduxit, & illum Regis
Emmanuelis nomine in urbis atque regni possessione constituit: & ne suos
otio torpere, & animos hostium confirmare sineret, in aliam insulam Co-
chimo oppositam, cuius princeps à Cochimensi ad Calecutiensem defecerat,
inuasit, hostesque inopinantes aggressus dissipauit, multosque ex illis occidit,
& aliquot oppida atque vicos exulsit: & Cochimum continuo reuersus est.
Postera die in aliam insulam traiecit, quæ similiter ad ditionem Trimumparæ
pertinebat, illiusque princeps se eodem crimine defectionis alligarat. At
princeps habebat in armis ad tria millia fortium militum, & multi parones
Calecutienses armis & militibus instructi, vt illi opem afferrent, circum insu-
lam versabantur. Hic Albuquerque ita duces distribuit, vt Paciecus cum pa-
ronibus in mari congregaretur, Coelius verò, & Antonius Campensis, &
Ataideus in acie prima cum hostium copijs dimicarent. Paciecus hostium clas-
sem inuasit, paronesque partim deprehsit, partim in fugam coniecit, mul-
tosque ex hostibus & ferro & flamma consumpsit. Reliqui duces, in insu-
la primo impetu hostes fundunt, & vallum, quo principis ædes septæ fue-
rant, reuellunt, & in ædes irrumpunt, ipsumque principem interficiunt, &
ædes inflammant: eodemque die parta victoria reuertuntur. Postridie ve-
rò ad aliam insulam nomine Repelinum Albuquerque naues accedere ius-
sit. Illius princeps idem in se scelus admiserat. Timore igitur admonitus,
ne idem cum reliquis proditoribus supplicium subiret, magna vi se ad re-
sistendum comparabat: Nairumque duo millia sub signis habebat. Ad-
litus igitur, vt nostros aditu prohiberent, accessit. Fuit ibi acriter vtrin-
que dimicatum. Sed hostes tandem in fuga salutem ponere coacti sunt.

Nostri

Nostri illos vsque ad maximum insulæ oppidum insecuti fuerunt. Ibi cum in-
sulæ princeps rem in extremum discrimen inductam cerneret, suos à fuga col-
legit, instructaque rursus, vt potuit, acie, fortissime repugnauit. Redintegra-
to prælio, fuit vtrinque summa contentione certatum: sed hostes in fugam
uersi tandem sunt. Nostri cum multos occidissent, & reliquos ex insula præ-
cipites eiecissent, insulam diripiendam Trimumparæ militibus concessere.
Hoc factò, oppida atque pagi Albuquerque iussu incensi, & exusti sunt. His re-
bus gestis, Albuquerque Regem iam lætissimo rerum successu recreatum adiit,
ab illòque petijt, vt faceret sibi potestatem arcis ædificandæ, qua & Lusitani
possent pericula ab hostibus intenta propulsare, & statum ipsius Regis mul-
to facilius à Calecutiensis immanitate tueri. Rex id facillime concessit, di-
xitque, quòd viueret, & dignitatem recuperaret, & contra hostis improbi-
ssimi conatum muniretur, id totum sibi esse, & illi, & Regi clarissimo, & Lu-
sitatorum virtuti in acceptis referendum. Proinde si illi videretur, arcis illius
ædificationem ex re Emmanuelis Regis esse, velle se sumptum omnem sup-
peditare. Itaque locus ad eam delectus fuit valde opportunus. Erat enim edi-
tus, & maris illius angustijs imminebat, è quibus, quoties Calecutij Rex bel-
lum nauibus inferre conaretur, nostri illum facile aditu prohiberent. XXvij.
die Septembris anno. M. D. III. arcis fundamenta iacta sunt. Magnaque ho-
minum multitudo Regis iussu operas perpetuò nauabat. Neque Lusitani qui-
dem se se à labore, vllius vel nobilitatis, vel ætatis excusatione defendebant,
quanuis eos Rex ab opere auertere conaretur. Quatriduum iam fuerat in arce
ædificanda consumptum, cum Alfonso Albuquerque Cochimum peruenit.
Multiplicatis igitur operis, arx ad summum peruenit, & absoluta tandem fuit.
Deinde, re prius deliberata, Albuquerque cum reliquis ducibus, & aliquot
Trimumparæ militibus, in oppida, quæ ad Repelinentem Dynastam per-
tinebant (qui, vt dictum est, à Trimumpara rebellarat) se contulit. Ea ve-
rò viginti passuum millibus Cochimo distabant, erantque à fluminis ripis,
quod in æstuarium influit, non magno interuallo disuncta. Nostri igitur
scaphis & paruis nauigijs egressi, improviso hostes adoriuntur. Multos in-
terimunt, reliquos fundunt fugantque, & vastitatem, & populationem eo-
rum rebus inferunt. Huius stragis fama celeriter ad omnes vicinos perue-
nit. Rem namque esse in magno discrimine, sublato clamore significant.
Qui clamorem excipiunt, rursus vt alios ad auxilium excitent, eadem si-
gnificatione clamoris vtuntur: & sic fit, vt partim nuncijs ad eam rem mis-
sis, partim clamoris succelsione continuata intra breue tempus magnæ mili-
tum copiæ congregari soleant. Tunc igitur supra sex millia eorum, quos
Naires appellant, ad auxilium suis afferendum repente prouolarunt, & in
nostros impetum fecerunt. Nostri ordine instructi cedere paulatim inci-
piunt. Illi tamen nimis ferociter instabant, & nostros grauissime premebant:
neque

neque solum telis & iaculis eminus, sed strictis etiam gladijs dimicabant. Quod si per ordinem, quo Lusitani erant instructi, non stetit, magna tunc clades accepta fuisset. Sed cum nauigia non procul abessent, & à nostris nullus tumultus excitaretur, omnes se, magno tamen cum labore, & vitæ discrimine, in scaphas & nauigia receperunt. Odoardus tamen Paciecus cum scapham suam (suorum namque temeritate à loco deducta fuerat) minime reperisset, magnum periculum adiit. Hostium namque multitudo illum circumstetit, ut, antequam subsidium afferri posset, opprimeret. Ille tamen cum esset acer & strenuus, eorum tantisper impetum insita virtute repressit, dum Albuquerque, periculo, in quo is versabatur, animaduerso, subsidio occurrerent. Itaque omnes recepti, se Cochimum contulerunt. Fuere in prælio octo tantum vulnerati, nemo autem occisus. Ex hostibus magna multitudo cecidit: septem parones in fluuio capti, & quindecim incensi sunt. Insequenti nocte (nec enim ardor animorum, qui in Ducibus inerat, militibus ullam quietis facultatem dabat) ut alios pagos Dynastæ Repelinensis euertarent, in scaphas atque nauigia conscenderunt. Alfonso Albuquerque quos antecedeat. At hostes in armis excubabant. Itaque conferti, summa contentione resistunt: duos occidunt, viginti convulnerant. Alfonso Albuquerque inopinato casu distinetur, neque quomodo tantæ multitudini resistat, neque quo pacto retrocedat, rationem inire potest. Quod tamen erat viri fortis officium, acriter dimicandum statuit, usque eo, dum reliqui Duces opem afferrent. Sic ad primam lucem impetum hostium sustinuit. At Franciscus Albuquerque cum cæteris Ducibus se se à scaphis eiecit, & incredibili celeritate ad locum, in quo pugna committi cœperat, se contulit. Illorum aduentu nostris animus additus fuit, & hostes in fugam coniecti, magnaque eorum pars ferro concisa, & pagi flammis exusti. Eodem die aliam insulam, nomine Cambalam, aggressi sunt, vbi supra septingentos homines interfecerunt. Neque ijs rebus contenti, in terras alias ad ditionem Calecutiensis Regis pertinentes ingressi, hominum stragem ediderunt, & populationem maximam intulerunt. Sed cum supra sex millia hominum ad eorum impetum reprimendum conuenirent, ægrè repulsi sunt. Odoardus interim Paciecus triginta & quatuor parones Calecutiensis Regis, qui aditum in portum Cochimi mercatoribus intercludebāt, superauit, & fugere compulit. Post has calamitates hostibus illatas, cum mercatores Cochimum piper, & alia aromata in Cochimensem portum conuhere non auderent, visum est Alfonso Albuquerque Coulamum petere, ut ibi tres naues oneraret. Ciuitas erat omnium priscis temporibus in regionibus illis & amplissima & opulentissima. Sed postquam Calecutium à mercatoribus frequētari, & opibus augeri cœpit, magna Coulamensis imperij inclinatio facta est. Cochimo abest circiter quadraginta & octo passuum millia: ad ortum solis spectat. Nauigatio est tutissima secundum fluuium, nisi cum propter fluminis angustias,

angustia, insidiæ ab hostibus ab vtraque parte in ripis collocantur. Flumen enim est valde profundum: cum marinis enim aquis, quas accedens æstus inducit, commiscetur. portus est optimus. Ædes, phana, religio, mores, instituta sunt eadem ferme, quæ apud reliquos Malabares fuisse diximus. Gens est assueta prælijs: continenter enim bellum cum Rege Narvingæ gerit. Quamuis enim Narvingæ regnum maxima ex parte latus Indiæ, quod spectat ad orientem Solem, occupet, cum tamen latissimum sit, ad confinia Solis occidentis extenditur. Rex maximam temporis partem in vrbibus mediterraneis consumit. Coulamum verò regendum hominibus committit, quos fide præstantes esse iudicat. Regio à Christianis illis etiam colitur, qui Thomæ disciplinam acceperunt, & in tanta temporum varietate, & regnorum commutatione, & aduersis rerum incidentium casibus inuicta semper fide & constantia retinuerunt. Est in ea vrbe templum peruetustum, quod Christiani perhibent fuisse à Thoma ædificatum. Apostoli autem corpus est in ora Regni Narvingensis sepultum, in templo, quod non à Christianis tantum, sed etiam à Saracenis & reliquis gentibus sanctissimum habetur. Fama namque constans est, viri illius diuini meritis multa miracula diuinitus edi, & complures, qui opem illius vel in grauisimis morbis, vel in rebus afflictis implorabant, mirabiliter alleuatos, & maximis malis liberatos extitisse. Eo tempore quo Alfonso Albuquerque in eam urbem nauigauit, mulier quædam vidua Regnum nomine filij, qui nondum ætatem maturam ad regendum habebat, non segniter administrabat. Fuit à ciuitatis principibus, qui nomine Regine omnia, quæcunque vellet, se facturos ostendebant, valde honorifice receptus. Itaque oneratis ex sententia nauibus, & amicitie fœdere percusso, & traditis regie fidei Lusitanis, qui erant gerendi negotij causa Regis Emmanuelis nomine in ea vrbe relinquendi, Cochimum reuersus est. Dum hæc geruntur, Calecutij Rex animaduertens, in quam fraudem fuisset Arabum cohortationibus impulsus, magno silentio, ne Arabes fœdus perturbarent, pacem cum Lusitanis facere constituit. Ad quam celerius constituendam, Naubeadarimi, quem, ut dictum est, animi inclinatione in Lusitanum nomen egregie propendere constabat, assiduæ cohortationes impellebant. Conditiones fœderis hæc fuerunt: Ut omnes classes, quæ erant in mare, belli cum Lusitanis aut cum illorum amicis gerendi causa, deductæ, continuo subducerentur. Ut omnia bona Regis Emmanuelis, quæ tempore, quo Arius Correa fuerat interfectus, Arabes, & reliqui eorum socij diripuerant, restituerentur. Et pro illis Calecutij Rex certum piperis pondus intra tempus assignatum persolueret. Ne Saracenis, qui Calecutij negotiabantur, facultatem tribueret in Arabiam nauigandi. Flagitabat præterea Franciscus Albuquerque, ut Mediolanenses, qui ad Calecutij Regem trasfugerant, illi redderentur. Id solum Rex pernegauit. Turpissimum namque sibi fore iudicabat, si homines semel in fidem receptos proderet

proderet: reliqua omnia concessit. His ita constitutis Naubedarimus Cranganorem petijt, vt ibi bonam piperis partem appendi, atque Pacieco, qui eò iussu Francisci Albuquerqueij ad eam rem venerat, assignari iuberet. Accidit interim, cum iam bonam piperis partem Paciecus nauibus imponi iussisset, vt nauigium pipere onustum, quod Calecutiensis Regis erat, Cranganorem versus nauigaret. Id cum ad Iacobum Fernandum Corream perlatum esset, Albuquerqueij iniussu misit, qui nauigium caperet, & Cochimum perduceret. Illi qui erant in nauigio, cum se captos animaduertunt, indignum facinus esse clamitant. Pacem inter Regem Portugaliæ & Regem Calecutij esse iam solenni fœdere constitutam. Et tamen post factam pacem, Calecutiensis Regis ministros atque famulos per vim à Portugalensibus capi, & piper regium diripi. Præterea piper illud Cranganorem conuehi, vt Portugalensibus traderetur, & Rex Calecutij citius fidem suam liberaret. Ne vellent igitur, quod erant sine cuiusquam iniuria confestim accepturi, cum tâta Regis offensione per vim è Regionum manibus extorquere. At Correa nihilominus in instituta iniuria fortissime perseuerat, nauigiûmque oppugnat: Naires sex occisi sunt, & multi præterea vulnerati. Ex nostris verò non pauci vulneribus acceptis è prælio discesserunt, ita, vt non magnum piperis illius pondus, quod per vim & iniuriam direptum fuit, multorum sanguine constaret. Id vbi Naubedarimus resciiuit, à Francisco Albuquerqueo postulauit, vt Regi satisfaceret. Fœdus enim violatum fuisse, Regisq; animum grauiter offensum, materiâque datam hominibus, qui pacem hanc turbare cupiebant, ad bellum acerbissimum temerè concitandum. Præterea turpissimum fore Lusitanis, si scelus quod in alijs vindicare conabantur, in se ipsos admitterent. Iure enim visi fuerant Regi Calecutiensi bellum mouere, quòd nolisset in eos, qui facinus illud in cæde Arij Correa, & in opum regiarum direptione conciuerant, animaduertere, & Emmanueli Regi satisfacere: cur igitur idem facinus à suis susceptum inultum esse pateretur? Cur non aliquam Regi Calecutiensi satisfactionem daret, qua illius animus tam atroci iniuria stimulatus placari posset? Regem esse natura mutabilem, & iracundum, & Saracenis obnoxium, ita, vt eorum sermonibus inductus, cum à nostris nullam iniuriam accepisset, eas tamen illis clades, quas acceperant, intulisset. Quid igitur facturum existimaret, postquam is iure bellum suscipere videretur? Hęc & alia multa cum Naubedarimus in eandem sententiam repereret, Franciscus Albuquerqueus postulata illius contempsit. Quo quidem crimine vel sceleris, si neglexit fidem, vel timiditatis, si non auius est coërcere hominis vesani temeritatem, laudes, quas fuerat adeptus, obscurauit. Rex Calecutij ira grauisima commotus, classem rursus instruere, & delectum habere instituit, vt mari atque terra bellum Cochimensi Regi atque Lusitanis inferret. Vbi id Trimumpara compertum habuit, à Francisco Albuquerqueo enixe postulauit, vt ea sibi præsidia relinqueret, quibus posset Calecutiensis imperus ab illius

ab illius regni finibus propulsari. Indignissimum namque fore, se, cum propter Lusitani nominis studium tam graui bello, quantum erat illud futurum, premeretur, Lusitanorum ope destitui. Id Albuquerqueus se facturum pollicetur. Sed id minime, vt par erat, præstitit. Vnam enim tantum nauem cum duabus carauelis, quarum formam iam supra descripsimus, & aliud paruum nauigium illi cum centum Lusitanis reliquit. Erant apud eum præterea alij quinquaginta Lusitani, ita, vt centum & quinquaginta tantum Lusitani ad tanti belli molem sustinendam eo in loco remanerent. His omnibus præfectus erat Odoardus Paciecus, qui summa voluntate prouinciam illam suscepit, vt vitam, si ita opus esset, pro CHRISTI gloria, & Regis Emmanuelis dignitate profunderet. Interim venit Alfonso Albuquerqueus Coulamo. Albuquerqueij igitur Cochimo profecti, Cananorem peruenere, quo in loco cognouit Alfonso è literis Raphaëlis Reineli, qui apud Naubedarimum piperis accipiendi gratia remanserat, maximum bellum comparari. Idem etiam Coiebiquius, cuius iam antea mentionem fecimus, qui plurimum Lusitanis fauebat, literis ad Albuquerqueos missis indicauit. Inde cum oram Calecutij legerent, ad Regem miserunt, qui Lusitanos, quos apud se retinebat, missos faceret: quod postulatum ille reiecit. Inde igitur digressi, iter in Portugaliâ suscepere. Alfonso Albuquerqueus Olysiptionem peruenit. xvij. die mensis Iulij, anno à CHRISTO nato. M. D. III. Franciscus verò Albuquerqueus, & Nicolaus Coëlius quomodo perierint, incertum est. Nunquam enim comparuerunt, nec vllus euasit, qui posset illorum interitum nuntiare. Petrus Ataideus, fracta in vadis naui, in terram euasit: in qua nauigium nactus, cum Lusitanorum parte, qui erant in eadem naue, Mozambiquem se contulit, vbi mortuus est. Alia verò pars se Melindem recepit. Per idem ferme tempus, quo hæc acciderunt, Dux alius nomine Antonius Saldagna varijs tempestatibus iactatus fuit. Missus autem fuerat ab Emmanuele, post Albuquerqueorum Olysiptione discessum, cū tribus nauibus, vt mare, quod vltimo Æthiopiæ promontorio, Guardafu nuncupato, & Arabico sinu continetur, armis intestum redderet. Vnus ex Ducibus, qui sub illo erant, cui nomē erat Iacobus Fernãdus Pereira, vi tempestatis à reliquis nauibus segregatus, nauem suam Melindem appulit. Inde Zacatoram, Insulam antea nostris incognitam, non ita lato mari ab introitu sinus Arabici disiunctam, petijt, in qua hyemare constituit. At Saldagna gubernatoris imperitia cursum non tenuit, & in insulam, quam appellant Sancti Thomæ, æquinoctiali circulo subiectam, peruenit. Postquam verò inde digressi sunt, alia coorta tempestate factum est, vt alter ex Ducibus Rodericus Laurentius Rauascus ab illius conspectu distraheretur. Saldagna verò cum promontorium Bonæ spei superare contenderet, fuit eiuidem gubernatoris incitia, qui iam se promontorium flexisse credebat, in sinum delatus, in quo aquationem fecit. Cui loco deinde fuit nomen Aquatio Saldagnæ. At Rauascus cum multo citius promontorium flexisset, Mozambi-

quem versus nauigauit: inde verò Quiloam petijt, vbi viginti dies Saldagnam expectauit. Quem cum diutius opinione sua morari cerneret, in insulam Zanzibarem nomine, cuius iam antea mētio facta est, nauigauit. Abest autem hæc insula Mombaza ad occidentem Solem octoginta passuum millia. Inter hæc insulam & continentem, fretum interiectum est adeò angustū, vt nauis, nulla eo trāsire possit, quæ non simul & ab insula, & à continente facillime cernatur. Circū eam insulam Rauascus duos mēses peragrauit, vbi supra viginti naues Zanzibarensium, diuersis tēporibus, multis rebus onustas cepit: & pretio in singulas cōstituto, eas dominis restituit. Attulit hoc hominis flagitium grauissimam terris illis offensionem, multorumque animos à nostris alienauit. Erat enim nostris cum insulæ illius incolis amicitia. Insulæ princeps misit ad Rauascum qui diceret, se vehementer admirari, quo iure Dux Lusitanus, à qua gente audierat fidem sancte coli, in res insulæ illius, Lusitanis addictæ, tam ferociter inuasisset. Se cætera, quæ abstulerat, non iam curare. Arma saltem & tormenta, quæ erant in nauibus, redderet, & reliqua sibi reseruaret. At Rauascus non modò æquissimo postulato satisfacere noluit, sed responsum nimis asperum & contumeliosum dedit. Hac iniuria princeps irritatus, aliquot paruos parones instruxit, qui in Rauascum inuaderent. At Gomezius Carrascus eiusdem nauis scriba, & miles alius, nomine Laurentius Phæus, Ducis iussu, priusquam parones comparari & egredi possent (nauis enim appropinquare terræ non poterat) in scapham tormentis & armis instructam repente desiliunt, & in parones inuehuntur. Quatuor autem capiunt, reliquos in fugam conijciūt: aliquot homines occidunt, inter quos fuit vnus eiusdem Principis filius. Princeps cum cerneret, se ius suum neque legitima disceptatione, neque armis obtinere potuisse, ne malum illud ad totius insulæ perniciem emanaret, quanuis esset & incommodis affectus, & filio orbatus, pacem tamen cum Rauasco constituit, ea conditione, vt certum pondus auri quotannis tributum nomine Regi Emmanueli persolueret. Pace ad hunc modum constituta, Rauascus Melindem petijt. Erat autem acere bellum tunc temporis inter Melindium Regem, & Regem Mombazæ concitatum. Rauascus vt Mombazam perterreret, nauem suam in Mombazæ portu constituit: ibi duas onerarias naues, & tria nauigia minora pugnando cepit. Inter eos, qui fuerant in nauibus capti, erant Arabes duodecim, viri & opibus & dignitate ciuitatis suæ Principes. Ciuitas appellabatur Braua: aberat autem Mombaza quadringentis millibus passuum. Ii aliam nauem expectabant multis magni pretij mercibus onustam. Cùm autem se pecunia redemissent, ciuitatem suam dederunt, fidemque suam obstrinxerunt, fore se & reliquos ciues Brauenses semper in Regis Emmanuelis potestate. Illis similiter Rauascus, quod sibi visum est aurum, quod singulis annis Emmanueli soluerent, imperauit. Fœdere percusso, nauis, quam expectabant, intruenit. Quam Rauascus non attigit, nec vt ab aliquo alio fœderatis iniuria fieret,

fieret, permisit. Interim Saldagna cum tribus nauibus, quās in illo cursu ceperat, Mombazæ portum subiit. Rex cum iam classis speciem intueretur, veritus ne graue aliquod incommodum Lusitanorum armis acciperet, pacem cum Melindio fecit. Saldagna verò inde in Indiam nauigauit, & insulis Canacaniæ, & Anchediuæ classem applicuit: quid autem ab illo gestum fuerit, suo loco dicemus. Hoc anno. M. D. IIII. Octobris mense Alfonso equitum Magister, Iacobi Emmanuelis fratris filius, de quo supra dictum est, in adolescentiæ flore graui morbo oppressus, è vita migravit, vnāmq; tantum filiam, eximia pulchritudine & singulari virtute fœminam, reliquit, quæ postea Petro Villæregalis Principi, viro egregie forti, nupsit. Eodem ferme tempore Iiabela Castellæ Regina similiter è vita discessit, maximumque sui desiderium cum multis lacrymis vniuersæ Hispaniæ reliquit. Fuit enim illa mulier tam excelso animo, & tam singulari prudentia, tantisque laudibus probitatis & religionis ornata, vt merito videatur nomen illius sempiternæ memoriæ consecrandum. Vltimo die Decembris eiusdem anni peperit Regina Maria filiam singulari pulchritudine. Fuit illi impositum nomen auix Beatricis. Quæ postea Carolo Allobrogum Duci nupsit, vt postea dicitur. Hoc anno ingentes & crebri terræmotus extiterunt, ædes multæ corruerunt, terra multis in locis desedit, ingentesque labes factæ sunt. Homines domicilia deserebant, & montes etiam attingere non audebant, metuentes, ne vel domibus disiectis oppressi, vel montibus de sede conuulsis obruti, miserabiliter interirent. Campos & planiciem sequebantur: in tabernaculis habitabant. Per idem ferme tempus Ioannes Menesius non indignum memoria facinus aggressus est. Est oppidum Mauritaniæ clarum, nomine Larache, quod viginti millibus passuum Arzila distat. Flumine autem Zilia, quod in Oceanum influit, aluitur. Ceperant autem Mauri quinque naues Portugalenses, quæ tunc in Larachensi portu consistebant. Id cum Menesius rescuisset, indigne admōdum tulit, & in portum inuehi cogitauit, vt naues abduceret. Erat autem in ipsius fluminis ostio turris natura, & arte, & armis, atque tormentis egregie munita, in qua milites per vices excubabant. Erat autem is receptus piratis omnibus, qui ex ea Mauritaniæ parte quotannis, vt prædas agerent, egrediebantur. Menesius secum excogitat, quomodo sine periculo, quod à turri imminere videbatur, in eiusdem oppidi portum & stationem intraret. Id cum iam secum animo deliberatum & constitutum haberet, accidit, vt die quadam quinque biremes, & vnā triremem conspiceret, quæ occidentem Solem versus nauigabant. Qua re animaduersa, speculatores partim terra, partim mari continuo misit, qui earum cursum diligenter explorarent. Renunciant illi omnes, in Larachis portum inuectas, in terramque subductas fuisse, ita tamen, vt triremis non procul ab aqua consisteret. Cùm id compertum haberet, quatuor Carauelas instrui confestim iubet, & milites, quos ad eam

rem alacrius gerendam aptos cognouerat, accersit, & anchoris de nocte solutis Larachem petijt, & classem ante fluminis ostium prima luce constituit. Accurrunt Mauri, ignem tormentis applicant, & globos ingentes emittunt, summæque vi contendunt, vt aditum nostris intercludant. Menesius verò æstus opportunitatem expectabat, quem vbi vehementius incitari sensit, latera naus vnus culcitris laneis, & saccis, quos lana diligenter inferiri iusserat, fulcienda, & molibus obstruenda curauit, & turri opponi præcepit, vt tormentorum ictus exciperet. naues reliquæ huius præsidio tectæ portum subiere. Mauri interim sagittis, & iaculis, & plumbeis glandibus acerrime decertabant. At Menesius introrsus, illis frustra repugnantibus, cum integra classe penetrauit. Fluuius est & aquarum copia, & æstus accessione profundus, ita, vt nostri facillime possent ad illius ripas accedere. Quod cum factum esset, illi, quibus id imperatum fuerat, in terram desiliunt, & vt coniectis facibus triremem incenderent, summa contentione pugnant. Mauri contra, vt incendium arceant, vndique prouolant. Fit atrox prælium, neque mediocri temporis spatio fuit vtrunque acerrime dimicatum. Tandem cum multi ex hostibus caderent, multi etiam grauius sauciati secederent, reliqui se in fugam dederunt, quos nostris longius insequi per Menesium licitum non fuit. Sed quod erat illi propositum, triremem exurere confestim iubet. Quinque verò biremes cum duabus nauibus longis, & vna ex nauibus Portugalensibus (eas namque iam in terram subduxerant) à nostris in mare continuo deductæ fuerunt. Reliquæ tres Portugalenses naues deduci non potuerunt: & idcirco cum trireme similiter incensæ sunt. Hac re ex animi sententia gesta, Menesius cum ingentem hostium multitudinem confluere vidisset, æstu secundo (iam enim minui, & decedere incipiebat) se sine vilo incommodo recepit. In hoc autem prælio vnum solum hominem desiderauit. Et cum quatuor tantum ex Arzila portu naues eduxisset, cum duodecim reuersus est. Exterrita hæc hominis alacritas & audacia vehementer hostes, quod in intimo eorum portu, in præsidij firmissimis, & intra munitiones, quas ipsi tutissimas arbitrabantur, non dubitasset inuehi, & eorum naues incendere, tantamque cum tam paucis nauibus, in oppidum munitissimum, pestem & perniciem machinari. Nec eos tam sollicitos habebat hominum cædes atque nauium iactura, quantum facinoris editi magnitudo. Metuebant enim, ne tam felicitatis audaciæ, parum, vt videbatur, considerata successu, nostri animos assumeret, quibus maiora facinora molirentur. Emmanuel verò cum huius facti nuncium accepisset, maximo gaudio affectus fuit, Menesijque virtutem, & sagacitatem, & industriam debitis laudibus ornauit. At is cum nullam bene gerendæ rei occasionem prætermittere voluisset, vt aliud non leuius incommodum hostibus afferret, excogitauit. Est mons, Farrobus nomine, quem minoris Atlantis partem esse suspicor, qui viginti passuum

millibus

millibus Arzila distat. Secundum illius radices amnis fluit, qui hyeme tantis aquis augetur, vt vado transiri non possit. Hostes ea re freti, secure in pagis, qui sunt in monte admodum frequentes, hyemabant, maximosque armentorum & pecudum greges alebant. At Menesius in intimis ædibus, ne ea res in vulgus emanaret, duas quadratas ædificari iubet. In quem verò visum id fieret, nullus ex fabris ligharijs, quorum fidei opus illud commiserat, suspicari potuit. Cuiuslibet autem lintris magnitudo tanta erat, quanta posset vnus validi iumentum tergo supportari. His perfectis, se tantisper continuit, dum noctem pluuijs & tempestate turbidam videret. Eam nactus tempestatem, quam optabat, signum excursionis propere faciendæ dari iubet. Admirantur omnes eo tempore classicum cani, quo propter imbrium vim omnis mentio belli necessario conticescit. Id tamen à sapiente Duce, & in bellis exercito non temerè fieri suspicantur. Armati conueniunt, eumque sine vlla recusatione sequuntur. Nemo tamen quid ille animo ageret, aut quorsum tenderet, inquirebat. Erant autem illi, quos tunc secum eduxit, equites viginti supra ducentos, quibus vbi commodum visum fuit, quid sui consilij esset, aperuit: quàm facile res fieri posset, exposuit: quid ab omnibus fieri vellet ostendit. Eos tamen, qui rem aggredi dubitarent, admonuit, vt domum redirent. Se se namque multò confidentius cum paucis, ijsque fortissimis, quàm cum multis, omnia pericula metuentibus, quoduis facinus aggressurum. Nemo tamen fuit ita sui decoris oblitus, vt domum redire vellet. Vbi ad fluuium peruenere, qui tunc super ripas effusus, multo maiorem telluris partem, quàm suspicati fuerant, inundabat, lintres, quas iumenta portabant, in ripa deponi præcepit. Tum vni è suis domesticis, qui Fernandus Freitas appellabatur, imperauit, vt extremitate cuiusdam funis mordicus apprehensa, fluuium nando traiceret, vsque eo, dum modicæ terræ planiciem, quæ ultra aluei partem, qua fluuius maiore impetu ferebatur, in aquis eminebat, attingeret. Eo fune erat iam vna ex lintribus alligata. Ergo postquam is, qui fluminis alueum transierat, in locum peruenit, & inde contrariam ripam superauit, lintrem ad se facillimè traxit. Similiter cum funis alius, quo altera ex lintribus colligata fuerat, ex prima necceretur, minimo cum negocio traducta fuit. Cum igitur vtraque fuisset vtrunque funibus valide retenta, fiebat, vt funibus altera ex parte laxatis, ex altera vero contentis, prout transmissionis illius usus flagitabat, vt illæ vltro citroque facile commearent. Equites ephippia detrahunt equis, eaque lintribus imponunt, ipsique lintribus ita fluuium paulatim traiciunt, vt equos habentis deductos transire compellerent. Vbi omnes in vltiorem ripam euaserunt, equos rursus insternunt, quibus insidentes, Menesium noctis illius silentio per loca palustria & lutulenta sequuntur, quauis eos interdum immodica pluuia tardaret, & aqua pectora equorum pertingeret. Menesius, qui regionis illius omnes anfractus nouerat, pro-

H 3

pe pagos,

pe pagos, quibus quamplurimum posset detrimentum inferre cogitabat, in loco collocandis insidijs aptissimo copias suas continuit. Vbi diluxit, continuo montani in camporum planiciem descendunt (erat enim iam tempestas sedata) alij, vt segetes suas inspicerent, alij, vt greges suos in pascua deducerent, alij postremò, vt venarentur. Menesius tamen nolebat è latebris exire, donec tanta hominum copia, in quantam ille inuadere cupiebat, in illius se conspectum daret. Sed accidit, vt duo venatores in insidias illius inciderent: quo factum est, vt fuerit illi necesse continuo prodire. In homines igitur inopinatò ferociter inuadit, multos capit, plures interimit, magnamque prædam facit, exercitumque incolumem reduxit. Vbi ad fluuium ventum est, abacti greges primùm fluuium nando traicere compelluntur, deinde ipsi linitibus eadem ratione, qua nocte fuerant transuecti, & multo etiam facilius eundem fluuium transmiserunt, Arzilamque cum aduerso perasceret ingressi sunt, cum magna eorum, qui relictì fuerant, admiratione. Fieri enim non posse crediderant, vt in tam sæua tempestate vel fluuium transire, vel, illo transmissò, hostium multitudinem armis exercitam euadere possent, maxime verò, cum regressus esset difficillimus, & posset facillime recisis linitium funibus impediri. Interim dum hæc in Lusitania & Africa geruntur, Trimumpara in India, & Lusitani, qui cum illo erant, grauissimo bello premebantur. Rex enim Calecutij, vt supra dictum est, acerrime delectum habebat, classem maximam comparabat, antequam Albuquerqueij iter in Lusitaniam susciperent. Paciecus ab illis digressus Cananore, Cochimum nauigauit. Rex vbi tam exiguas copias sibi præsidio à nostris relictas animaduertit, & crebris nuncijs accepisset, tantum esse exercitum hostium, quantus neque iusto quidem exercitu sustineri posset, & simul intelligeret, non solum mercatores Arabes, quorum opera res frumentaria in ciuitatem importari solebat, verùm multos ciues de fuga cogitare, & non paucos etiam ad hostem deficere, salutem omnino desperauit. Accedebat, quòd fieri non posse putabat, vt Paciecus cum tam paucis hominibus haberet in animo, belli fortunam experiri: cum magis temeritati & amenitiæ, quàm virtuti meritò videretur esse studium illius, si vellet in re perditâ armis frustra contendere, tribuendum. In eam tandem opinionem venit, vt existimaret sibi data verba à Francisco Albuquerqueio fuisse. Quomodo enim, si fuisset vere & ex animo auxilium pollicitus, non firmiora præsidia reliquisset, cum posset? Itaque se delusum existimauit, & hoc sibi fuisse præmium pro tam singulari fide & constantia persolutum. His curis anxius, ad Paciecum adiit, & flens Deos obtestans, illum precatus est, vt mentem suam aperiret. Ita se de Lusitanis esse meritum, vt si fuisset ab illis in fraudem impulsus, iure de illorum iniuria conqueri perpetuò posset. Iam non, inquit, auxilium in re deplorata flagito, sed ne mihi illudas, id à te contendo. Si enim

enim opis tuæ spem mihi omnino præcideris, aliquid excogitabo, quo non funditus inteream. Si verò falsa spe delinitus, mihi, dum tempus est, minime prospexero, sublata salutis occasione, frustra ærumnas meas postea lamentabor. Non autem adducar vt credam, te ab Albuquerqueijs, vt mihi auxilio esses, sed vt rem Emmanuelis gereres, in India relictum. Quomodo enim tibi extam multis nauibus, ex tanta militum copia, tres tantum perexiguas naues, & eas aliqua ex parte laborantes, cum tam paucis hominibus attribuisent, si me conseruatum vellent? Si, vt hinc Coulamum, aut Cananorem te recipias, cum me belli mole vehementer afflictum perspexeris, satis est in tanta nauium & militum paucitate præsidij. Si, vt impetum Regis potentissimi à regni mei finibus arceas, illorum sapientiam requiro. Quare teper DEVM, quem colis, oro & obtestor, ne me deludi sinas: & an sis mihi opem in rebus afflictis allaturus, an hinc, vt impendentem calamitatem effugias, migraturus, enuncies. Hac oratione Paciecus iracundia vehementer exarsit, & cum Rege de tam insigni conuitio sibi factò nimis acriter expostulauit. Erat enim oratio hominis de illius fide dubitantis, qua nullam maiorem contumeliam nomini honesti hominis inuri posse confirmabat. Sibi verò semper fuisse fidem vita chariorem. De Albuquerqueijs non erat cur queri posset. Eas enim copias reliquisse, quas satis esse viderant, ad Regis scelerati & infani elationem coërcendam. Non enim multitudinis inconditæ temeritate, sed paucorum vigilantia & consilio victoriam contineri. Præterea aditum in Cochimi regnum à Calecutij finibus fluuio & æstuario disclusum, esse perangustum, & eiusmodi, vt à paucis posset contra infinitam hostium multitudinem custodiri. Postremò tantum esse CHRISTI optimi maximi numen, vt nutu, cum vellet, omnes hostiles copias profligaret. Nec enim humanis opibus posse diuinas impediri. Se verò pro certo habere, auxilium diuinum sibi minime defuturum. Idcirco bono animo esset. Se namq; paratum esse, pro illius statu & dignitate vsque ad extremum vitæ spiritum decertare. De belli verò exitu, se firma spe teneri, fore, vt Calecutij Rex non modò victus, sed etiam catenis alligatus breui in Portugalam duceretur. Hac oratione Regis animum demissum erexit, atque ad spem salutis excitauit. Ab eo autem digressus, eos Arabas, qui opibus & autoritate inter reliquos excellebant, accersiri iussit, & admonuit, ne metu aliquo turbarentur, né ve loci illius, in quo tam commode ad illum diem vixerant, deserendi consilia susciperent. Multas deinde rationes attulit, quibus persuadere conatus est, non esse illis villo modo de victoria desperandum. Postremò nimis atrociter illis minitari cœpit, qui vel perfidia à Trimumpara desciscerent, vel ignauitiam fugam pararent. Id se publice testificatum esse velle, flagitium eorum, qui ab ea vrbe demigrare conarentur, minime impunitum fore. Ne suspi-

caretur autem quisquam, illum posse falli. Esse namque sibi vigilandum, & omnibus hominum conatibus occurrendum, & ijs custodijs exitus omnes tenendos, ne quisquam posset vel mari vel terra manus illius effugere. Qui igitur vitam caram haberet, se domi contineret, & consilia plena dedecoris & infamiae detestaretur. Secus enim, pro certo haberet, esse sibi vitam cum acerbissimo supplicio deferendam. Hanc autem ultimam orationis partem, qua minas proponebat, voce adeo contenta & atroci pronunciauit, vt omnibus ingentem metum iniiceret. Ardebant enim oculi, & facies inflammari videbatur, & e vultu species quaedam furoris eminebat. Illi respondent, se in officio futuros, neque passuros vilo modo, vt Rex de illorum perfidia conqueri posset. Factum est deinde, vt omnes, qui de vrbe deferenda consilia frequenter inibant, illa partim voluntate, partim metu deponerent. Paciecus interim secundum fluuium discurrebat, vigilias disponebat, omnes exitus & mari & terra, quibus custodijs poterat, vigilantissime sepiebat, ne quisquam auderet abeundi cogitationem suscipere. Accidit autem, vt pisces quatuor, quod illius iniussu piscari ausi fuissent, ad illum ducerentur. Ille eam causam prætendens, quod fugere decreuissent, homines corripere vehementissime, & in insulam traduci, & suspendi maxima voce iussit. Rex vbi id rescivit, ab illo postulauit, vt miseris hominibus veniam tribueret. Ille verò dixit, se vehementer admirari Regis sapientis in tam atroci scelere vindicando negligentiam. Non esse rempublicam in periculis dissolute gerendam, sed seuerè & acriter administrandam. Illorum hominum supplicio sanciri disciplinam, venia verò confirmari eorum, qui similiter abcedere vellet, audaciam. Se nullo modo passurum, vt propter Regis inconsideratam clementiam, dignitas illius, & regni totius salus in discrimen veniret. Clanculum verò per fidelem nuncium Regi significauit, se homines minime vita priuaturum: sed vt eo timore iniecto, reliquos in officio contineret, illis minis usum fuisse. At illi, quibus necem se allaturum simulauit, in insulam ducti, nocte fuere rursus in urbem reducti, & apud Regem diligenter occultati, ne posset quisquam suspicari, eos per simulationem tantum fuisse perterritos. Neque satis habebat Paciecus, si urbem diligentissime tueretur, nisi etiam damna quamplurima hostibus inferret. Itaque fluuium sæpe transmisit, & in Repelini fines, & in alias finitimas terras inuasit. Multos vicos exussit, multos homines occidit, & incredibili celeritate multis in locis incautos oppressit. At Calecutij Rex celerius exercitum eduxit, vt illius impetum reprimeret, & Repelino appropinquauit. Interim literis Roderici Reineli, qui Calecutij morbo grauissimo laborabat (ex quo paulo post mortuus est) intellexit Paciecus, quantas copias Calecutiensis educeret. Hoc allato nuncio, Cochinitumultuari coeptum est, & Arabum perfidia multi fuere ad defectionem sol-

citati,

citati, qui tamen metu Pacieci se, quauis essent timore perterriti, continebant. Cochimensis autem regio versus Septentriones, qua erat hostis venturus, est frequentibus æstuarijs concisa, quæ in insulas complures efficiunt. Non patet autem ab vna in alias hominum armatorum multitudini facilis aditus, propterea quod neq; freta pedibus transiri possunt, neq; propter frequentia vada comode nauigari. Cum classe verò lato mari Cochimensem urbem inuadere, etiam erat propter ipsius portus aditum perangustum valde difficile. Tentare autem vadum, quod Calecutiensis superauit, cum primum Trimumparam regno expulit, admodum ei periculosum videbatur, eo quod meminerat, quantum damnum in eo loco acceperat, & multo se maius accepturum formidabat, si ad Regis Cochimensis præsidia auxilium Lusitanorum accederet. Est insula non longe à Repelino sita, Cambalamus nomine, quæ magis ad Orientem pertinet, cuius Principem diximus à Trimumpara defecisse. Ex ea insula & transmissio in Cochimensem regionem facilis, & vadum militibus non valde impeditum fore videbatur. Illuc igitur Calecutiensis cum classe & exercitu se contulit, vt expugnato vado, & copijs traductis, Cochimenses & Lusitanos opprimeret. At Paciecus vt illum eo transitu prohiberet, omnes animi neruos intendere cogitabat. Vt tamen interim ostenderet, quantum Calecutij opes negligeret, vna nocte in Repelinum copias traiecit, & oppidum ingressus, hostes partim graui somno consopitos, partim semisomnes ferro concidit, & locum flammis exussit. Accurrunt multi milites, & cum is re gesta receptui cecinisset, illum vestigijs insequuntur. Eorum impetus à nostris egregie sustinetur: itaque omnes, octo duntaxat exceptis, qui faucij rediere, incolumes euaserunt. Cum verò Calecutiensis ad vadum accedere pararet, Paciecus hac ratione Lusitanos distribuit. In maiore nauis viginti quinque reliquit, eisq; nauis Magistrum nomine Iacobum Pereiram præfecit. Erat autem nauis armis & tormentis, & bellicis munitionibus instructissima. Illis autem hoc munus assignauit, vt urbem & arcem ab hostium incursione defenderent. In arce verò triginta & nouem hominum præsidia disposuit, eosq; Iacobo Fernando Correa dicto audientes esse iussit. In Carauelam autem viginti & sex homines ingredi iussit, eisq; Petrum Raphælem Ducem constituit. Et quia altera Carauela reficiebatur, illius loco duo parua nauigia instruxit, quorum vnū Iacobo Petreio cum viginti & tribus militibus comisit. Alterū sibi reseruauit, in quē viginti & duos homines imposuit: inter quos erat adolescens nomine Simō Andradius, qui iā eo tempore magna virtutis militaris documēta dederat. Itaq; omnis exercitus, qui tribus illis nauigijs vehebatur, erat hominū vnus & septuaginta. Qui tamen prius quā e terra discederēt, omnes flagitiorū confessione atq; detestatione, de more sanctissimæ religionis expiati sunt, & epulo cœlesti, quo sanctissimū Iesu Christi

H 5

corpus

corpus Christianæ nationi porrigitur, mirifice confirmati. Deinde omnes se Sacramento obligarunt, ne vllum in se dedecus admitterent, ne pedem villo timore referrent, ne alij pro aliorum defensione mori recusarent, néve se capi permitterent, neque postremò fuga salutem peterent: sed aut honeste decumberent, aut victoriam domum cum honestate summa reportarent. His cohortationibus excitati, atque fiducia pleni nauigia ingrediuntur: ab arce autem digressi, ad locum accedunt, in quo Rex eos in litore expectabat. Qui cum Paciecum tanta alacritate in hostes innumerabiles ire perspiceret, summa lætitiâ affectus fuit. Paulò tamen post cum cerne- ret omnem spem suam esse septuaginta hominibus innixam, conturbari & afflictiari cœpit. Accessit deinde misericordia, qua dolenter admodum fe- rebat, illos homines in pestem ante oculos positam ruere. Et quo ma- gis eos acres & animosos, & nullum periculum recusantes animaduerte- bat, eo magis miserandos existimabat. Indignum enim esse statuebat, tam excellentem virtutem tam funesto exitio consumi. Itaque cum mul- tis lacrymis Paciecum orauit, vt ab incepto desisteret. Se namque de re- gni defensione omnem spem prorsus abiicisse. Ne vellet igitur morte sua & aliorum Lusitanorum, quos ipse fraterne diligebat, impendentem cla- dem, quæ vitari non poterat, cumulare. Sibi iam ab illo egregiè satisfac- tum esse. Cernebat enim, illos neque morte quidem proposita à fide & officio deduci potuisse. Non minus igitur dolenter se talium hominum casum esse laturum, quàm regni iacturam. Paciecus quanuis animo ma- ximo fuisset, Regis oratione mollitus, vix lacrymas tenuit. Illum tamen bono animo esse iussit, & admonuit, ne oculos in perexiguam classem, nec in hominum paucitatem, sed in numen cœleste conijceret. Neque e- nim se viribus humanis confidentem, sed diuinis tantùm nixum, in ho- stes ire. Fore namque, vt CHRISTVS summi DEI filius, quem Chri- stiani cœli atque terræ dominum confitentur, præsentiam suam in prælio declararet, & hostes potentia suæ nutu peruerteret. Quid deinde à Rege fieri vellet, exposuit. Rex eo tempore quinque tantùm millia militum habebat. Reliqui enim, cum bellum comparari cernerent, ad hostem transfugerant. Ex his Pacieco quingentos assignauit, quorum Duces erant ij, Candagora, & Frangora, qui viri satis fortes habebantur, & duo præ- terea Dynastæ Palurlensis atque Darraulensis, quibus Rex imperauit, vt omnia, quæ Paciecus illis præscriberet, sine vlla recufatione conficerent. Cum his copijs profectus est Paciecus de nocte decimo sexto die Martij, anno à CHRISTO nato. M. D. IIII. Et æstu secundo per flumen inuectus, quod in Cambalami portum influit, in vadum ante lucem peruenit. Non- dum Calecutiensis aduenerat. Visum autem est illi, interim dum hostis

aberat,

aberat, aliquod detrimentum illius fœderatis inferre. Repelinum igitur ea de causa contendit. Erant in Repelini portu sagittarij circiter octingenti, cum aliquot hominibus, qui ferreis etiam fistulis vti sciebant. Hi vt nostris adi- tu in insulam prohiberent, accurrunt, & sagittis atque glandibus, & mis- silibus acerrimè pugnant: sed tormentis facile repelluntur. Nostri in terram descendunt. Hi qui fugerant, postquam nostros in terra longius à nauibus se- motos animaduertunt, conferti in eos inuadunt. Media hora fuit vtrinque magna animorum contentione dimicatum. Hostes tandem pulsi, & in fu- gam coniecti sunt: multi tamen prius in prælio ceciderunt. Locus, in quem nostri ferebantur, fuit confestim incensus, & inde multi boues ad com- meatum abacti: quos cum Naires, qui cum nostris erant, occidi vidissent, non mediocriter offensi sunt. Est enim illis nefas, bouem cedere: vesci ve- rò carnibus illius, sacrilegium. Nostri verò cum multo magis famem, quàm illorum offensionem pertimescerent, de ineptissima eorum religione mini- me laborabant. Eo die misit Cochimi Rex alios quingentos milites ad Pa- ciecum, quibus tamen omnibus ille parum fidebat, omnemque spem pri- mum in CHRISTI præsidio, deinde in Lusitanorum virtute collocabat. Postero die venit Calecutiensis cum exercitu, cuius hæc summa fuit. Berta- corolus Tanoris Rex quatuor millia hominum ducebat: Catanambarius Rex Bipuri & Cucurrami, quæ regiones monti, qui ad Narasingæ regnum ad Solis ortum pertinet, finitimæ sunt, duodecim millia. Rex Cotagami, quæ regio ad Septentriones spectat, & est inter Calecutium & Cananorem non procul à montibus interiecta, decem & octo millia sub signis habebat. Cur- riuacuilus autem, Curigæ Rex, quæ ciuitas intra Cranganorem & Pana- nem sita est, tria millia. Erant autem hi Reges signis & ordinibus inter se di- stincti, omnesque Calecutiensi tributa pendebant. Reliqui vero, quos Nau- beadarimus, & multi præterea Dynastæ ducebant, erant supra viginti mil- lia, inter quos multi Arabes censi fuerant. Hæ copiarum numerum quinquaginta & septem millia hominum, & eo amplius, efficiunt. At verò præter has copias, quæ terra ducebantur, classem Calecutiensis instruxerat centum & sexaginta nauium, quæ remis agebantur. E quibus sex & septuaginta pa- rones erant, quorum latera fuerant à Mediolanensibus munita saccis ingenti- bus, quos ipsi bombycinis laneis ad tormentorum ictus excipiendos infer- ferant. Conflarant præterea Mediolanenses ex ære ingentem tormentorum vim, & multa belli machinamenta fecerant, quibus nostri facilius opprime- rentur. Eorum etiam consilio viginti parones catenis inter se ferreis colli- gati, reliquos antecederant, quorum Ducibus erat hoc munus impositum, vt in Carauelam inuaderent, eamque manibus ferreis quanta possent cele- ritate corripere. Milites, qui in hac classe vehebantur, erant duodecim ho- minum millia. His omnibus Naubedarimus præerat. Præter hæc omnia,

Calecu-

Calecutiensis de Mediolanensium consilio aggerem comportari, & turrim contra nostrorum stationem excitari vna nocte præcepit, vt ex ea possent milites in turri dispositi sagittis nostros configere, & crebra variorum globorum multitudine lacerare. Paciecus verò Carauelam modico interuallo ab vno nauigio disiunctam, rudente ferreis catenis circumplicato, ne posset ferro præcidi, cum nauigio colligauit, & illud idem nauigium cum tertio similiter astrinxit: & sic omnem ferme latitudinem fluminis occupauit. Interim classis, quæ per mare, quo insularum partes ad Septentrionem pertinentes alluuntur, nauigabat, appropinquauit. Hostes & multitudine, & tubarum clangore, dissonis vocibus, & armorum, quæ Solis radijs percussa micabant, atque vibrabant, splendore, & postremò crebro tormentorum, quæ terram tremefaciebant, strepitu, tantum Cochimensibus horrorem incutiunt, vt omnes repente diffugerent. Soli Frangora & Candagora duces inuiti (erant enim in naui) remansere. Hos Paciecus, non vt quidquam opis afferrent, sed vt prælium spectarent, retinuit. Prælium fuit ab hostibus magno impetu commissum, & terra atque mari pilas atque tela iaciebant: omnia videbantur incendio conflagrare: fumus lucem cunctis eripiebat. Nostri neque quomodo classi resisterent, neque qua ratione tela à turri frequenter iniecta vitarent, providere poterant. Non tamen animus illis vel ad resistendum, vel ad honeste moriendum deerat. Quo enim maior erat hostium vis, eo magis videbantur ad contemnenda pericula confirmari. Atque primum aliquot ex paronibus disiecerunt: cum tamen illi viginti, quos diximus catenis reuinctos fuisse, propius accederent, multo grauiorem laborem Lusitanis militibus attulerunt. Crebris enim glandium ictibus ita certabant, vt nullum nostris respirandi spatium concederent. Nostri autem erant ita pugnando defessi, vt vix consistere possent. Cum iam prælium aliquot durasset horis, Paciecus ingens tormentum in hostes conuerti, & globum mira magnitudine in parones intorqueri semel & iterum iussit: quo facto parones dissoluti sunt, & quatuor ita dilacerati, vt secedere cogentur. Succedunt reliqui, & prælium redintegrant. Sed cum nostri octo parones deprimerent, & tredecim dissiparent, & hostes reliqui tardiores ad dimicandum suorum casu redderentur, Repelinensis Dynasta, qui erat in subsidijs, cum classe in nostros iam nimio labore defatigatos inuehitur, & Rex Calecutij instructa acie vadum transire, & nostros armis obruere contendit. Fuit tunc multo acrius, quàm antea dimicatum, ita, vt fluuius sanguine fluere videretur. Repelinensis clamabat, vt nauem harpagonibus alligarent, & in nostros acriter irruerent: & partim cohortando, partim minas iaciendo, vt rem conficeret, laborabat. Sed frustra. Hostes enim tandem, qui è terra pugnant, fusi fugatique sunt, & classis retrocessit, præliumq; fuit sub vesperum cum magna omnium admiratione finitum. Ex nostris nemo desyderatus fuit, sed

sed aliquot vulnerati. Ex hostibus supra mille & trecenti homines cecidere. Prælium enim, vt Paciecus futurum confidebat, diuinis viribus gestum fuit. Constat enim, multos ex nostris ferreis pilis acerrime percussos extitisse, qui tamen non aliud ex illis incommodum acceperunt, quàm contusionis leuiter inflictæ notam: vt appareret, nullis telis eos opprimi posse, qui cœlesti præsidio muniuntur. Hoc exitu prælij nunciato, Rex Cochimi incredibili lætitiæ affectus fuit, misitque statim Principem regni successorem, qui Pacieco de parta victoria gratularetur. Lusitani quanuis essent eximio labore fracti, ab opere tamen se minime remouerunt. Nauigia enim continuo resecta sunt, & altera Carauela, quæ iam erat in pristinam integritatem restituta, ad reliquas naues adiuncta fuit: & cum de augurum sententia Calecutij Rex pugnandi diem differret, Paciecus quietem pati non poterat. Itaque in Cambalamum traductus, vastitatem frugibus & arboribus, inflammationem pagis, necem hominibus inferebat, & prædas non mediocres faciebat: & quanuis aliquot in locis illi fuisset ab hostium præsidijs occursum, semper tamen victoriam reportabat. Ad quas res faciendas, non modo celeritate & industria, sed etiam consilio optimi Ducis utebatur. Calecutij Rex quanuis vinctam ardentem expeteret, non ausus tamen fuit, ante constitutam ab auguribus diem, rursus prælium inire. Accidit autem, vt dies ab illis dicta, esset ea, qua IESV CHRISTI à mortuis excitati memoria, cum summo totius reip. Christianæ gaudio & celebritate renouatur. Classis, qua hostis rem illa die gerendam esse constituit, erat multo maior. Centum enim parones, & centum longas naues, & octoginta præterea minora nauigia continebat. Supplementum enim Calecutio crebro submittebatur. Numerus militum, qui classe vehebantur, fuit tunc supra quindecim millia. Vt autem Rex facilius posset rem totam conficere, vnum è ducibus suis cum septuaginta paronibus Cochimum misit, qui nauem ad vrbs custodiam relictam expugnaret, aut saltem Paciecum ad illius defensionem eliceret. Sic enim distractis nostrorum viribus existimabat, multo citius bellum profligari posse. Parones per angustum æstuarium, quod in fluuium excurrerat, nocte, ne sentiri possent, in vrbs nauigauerant. Erat autem æstuarium eiusmodi, vt per illud facillimè tota classis inuehi Cochimum posset. Sed Calecutiensis vel quòd æstuarij angustias metueret, vel quòd loco cedere minimè dignitatis esse putaret, vel, quod magis reor, Christi beneficio, qui nostris præsens aderat, consilio orbatus extiterat, id facere noluit. Cum parones in nauem inuaderent, Rex Cochimensis nuncium confestim ad Paciecum misit, qui ei demonstraret, in quanto periculo nauis illa versaretur. Paciecus hoc nuncio valde conturbatus est. Intellexit enim, in quem finem ea oppugnatio fuisset instituta. Sed necessitate coactus, illi subsidium afferre constituit. Itaq; cum vna ex Carauelis, & paruo nauigio, quanta maxima potuit celeritate, æstu secundo Cochimum inuectus est.

Hostes autem ubi illum conspexere, repente diffugiunt, & in Repelinum se contento cursu recipiunt. At Paciecus nec eos insequi voluit, neque nauem ingredi, nec quempiam alloqui: sed cum iam æstus accessione ventus similiter, ut sæpe fit, immutatus fuisset, eadem celeritate qua venerat, redire festinauit. Cum verò ad Cambalami transitum peruenit, res erat in vltimum discrimen adducta. Nam Carauela, quæ in transitu custodia remanserat, erat crebris ictibus perforata, illius armamenta dissipata, bombycinæ moles disiectæ. Parua similiter nauigia perfractis scutis, & munitionibus dissipatis, in maximo periculo versabantur: hostes mari atque terra Lusitanos acerrime premebant. At illi nihil de pugnandi studio remittebant: imo quo acrius undique petebantur, eo vehementius repugnabant. In hoc statu Lusitanorum res erant, cum Paciecus ad suos reuersus est, qui continuo in hostes à tergo nimis acriter inuectus, eos re inopinata perculsit. Lusitani autem, qui à fronte pugnabant, cum fuisset illis animus additus, multo fortius institere. Hostes ancipiti prælio distenti, fugæ se mandant. Prius tamen quàm euadere possent, decem & nouem parones amisere. Ducenti vero & nonaginta milites interfecti sunt, cum ex nostris nemo cecidisset. Et ut clarius cerni posset, totum hoc bellum fuisse ope diuini numinis administratum, hoc planè compertum fuit, multos ex nostris fuisse pilis secundum caput aut pectora, aut brachia, aut reliquas corporis partes vehementissime sine vllius interitu percussos. Quæ tamen pilæ tanta vi contortæ ferebantur, ut cum è corporibus, in quæ primum acciderant, elaberentur, ingentia scuta perfringerent, & moles obiectas facillimè dissiparent. At Rex Calecutiensis cum tantum dedecus pati non posset, classem in ordinem redigi, ut nostros rursus oppugnaret, continuo præcepit: Paciecus verò suis imperat, ne telum vibrent, ne tormentum colliment, ne vocem mittant vllam, antequam ille pugnæ signum det. At hostes cum silentium nostrorum animaduertent, existimarunt eos iam vulneribus confectos, & metu exanimatos spem diutius repugnandi profus abiectisse. Itaque voces in cælum tollunt, & incredibili celeritate mari atque terra sine ordine vllò ad naues accedunt. Cum iam appropinquare inciperent, Paciecus signum dedit. Nostri repente prosiliunt, clamorem tollunt, tormentis & omni genere missilium certant. Multos parones deprimunt: complures etiam dissipant, atque dilacerant: multis etiam mortalibus vitam eripiunt. Reliqui cum homines, quos ipsi concisos vulneribus existimabant, sanos atque valentes tam acriter præliari conspicerent, vehementer exterriti sunt, maximè verò cum tantam stragem edi cernerent. Itaque quanuis in Regis conspectu prælium fieret, nullo tamen vel pudore vel metu impediri potuere, quo minus se in fugam darent. Quod animaduertens Dynasta Repelinensis, fugientes recipit, & rursus instructa classe in nostros impetum facit, ita tamen, ut non propius accedere auderet, sed è longinquo spatio certandum statueret. Quod

Rex

Rex fieri videns, hominem multis asperis verbis accipit: ignauiam & timiditatem increpat, & graues in illum contumelias intorquet. Naubeadarimum euocat, & adhortatur, ut sine vlla cunctatione in Lusitanos irruat, hominesque tantis iam laboribus afflictos, acri atque vehementi impressione prosterнат. Suscipit negotium Naubeadarimus, & in vadum contendit, nostrosque perumpere conatur. Nostri verò tam acriter illi restiterunt, ut non modo impetum illius reprimerent, sed omnes in fugam compellerent: quos nostri insequuti, magnam illis cladem intulerunt. Nam supra viginti parones deprefferunt, & plus sexcentis hominibus interfecerunt. Rex cum transitum eo vado desperaret, tormenta in turri disposita detrahi, & castra moueri iussit. At Paciecus illius classem longo spatio persequutus, tandem constitit, & in terram descendens, duos maximos pagos exussit. Ad vadum deinde redijt hora decima: ad illud enim tempus prælium, quod prima luce fuerat initum, durauerat. Paucis deinde horis ad quietem sumptis, cum ex speculatoribus intellexisset, oppidum esse non procul inde situm, multitudine quidem hominum frequens, sed immunum, eo sine mora contendit, & homines securos & inopinantes aggressus est. Multi fuerunt occisi, & oppidum excitato incendio deflagrauit. Cum verò se Paciecus recipere vellet, hostes, qui erant dissipati, coeunt, & conferti in illum inuadunt. Is vero magna eorum parte vel occisa vel vulnerata, reliquos fudit, fugauitque. In quo quidem minime victorias admiror, sed duritiam, & celeritatem, & diligentiam hominis obstupesco. Nec enim vllò labore frangebatur, neque vlla difficultas eum morabatur, nec vllum vitæ periculum à perterrendis hostibus auertebat. Cum verò ad vadum redijisset, multos satellites atque ministros Cochimensis Regis offendit, cum multis dapibus, & fructibus ex illis, quos regio suppeditat, quibus tam ille, quàm milites recreati sunt. Eo tempore iam Calecutiensem instituti belli pœnitebat, & cupiebat, dimissis maxima parte copijs, in Urbem redire. Hoc consilium Naubeadarimus maxime probabat. Sed Repelinensis Dynasta, & Arabes, qui in consilio aderant, & Mediolanenses etiam contra disputabant, iam Regi non esse integrum id omittere, in quo non modò dignitas illius, verum etiam salus agebatur. Si enim re infecta domum redijisset, fore, ut præter ignominiam, qua nomen illius notari necesse erat, hostes feroces & infestos redderet, & cum difficultate summa eos postea à Calecutij finibus reprimeret. Rem non inchoari absque magna dignitatis imminutione potuisse: at institutam deserere, sine maxima dedecoris & ignominie labe non posse. Præterea transmissionem non esse desperandam, cum alia loca nondum tentata fuissent, per quæ exercitus multo facilius traduceretur. Non longe ab eo loco erat aliud vadum, nomine Palignarium, adeò lutulentum, ut qui id transire conaretur, non facile pedem in profundo cœno demersum euelleret. Ripa vero vltior densis vepribus, & dumetis erat obstita. Eo tamen sperabant

sperabant transitum non ita difficile futurum, propterea quòd naues propter breuia eum in locum penetrare non poterant. Inde vero cogitabant idem vadum petere, quo Rex transierat, cum, vt dictum est, Trimumparam oppressit. Confidebant enim illac se multo celerius, quàm Paciecus opem afferre posset, irrupturos. Putabant enim Paciecum falli posse, neque vlla præsidia comparaturum, quibus regem transitu prohiberet. Hoc ita constituto, castra mota sunt. Speculatores primo suspicati sunt, Regem Calecutium victoria desperata reuerti. Sed cum eum petiisse Palignarium vadum animaduertissent, nuncium Pacieco confestim pertulerunt. Per alios deinde speculatores certior factus est, in Arraulensi insula quingentos milites Calecutientes versari, qui syluas læti concidebant, quod est apud illos victoriae signum. Et quia insula non longe aberat, cum ducentis militibus Cochimensis Regis (iam enim multi redierant, & flagitij veniam impetrarant) & paucis præterea Lusitanis, eo proficisci maturauit. Duplicem verò aciem instruxit, vnã Petro Raphaëli attribuit, alteram ipse retinuit. Hostes autem cum resistere conarentur, maxima ex parte cõcisi fuere: quinquaginta tamen capti, & ad Cochimensem Regem perducti sunt. Et quia nec opus erat, vt Paciecus diutius in illius vadi præsidio remaneret, neque periculi magnitudo patiebatur, vt is transitum, quem hostis petebat, liberum illi permitteret, ad alium opportunum ad transmissionem locum, nomine Palurtium, qui duobus millibus passuum à vado distat, naues mature conuertit. Ibi cum in anchoris consisteret, certior factus est, Regem Calecutij deliberasse, postero die, qui erat kalendis Maij, vadum transire. At Paciecus statuit cum minoribus nauigijs eo contendere, maiora verò cum Ducibus in vado, in quo tunc se tenebat, relinquere. Nec enim dubitabat, fore, vt hostis vtrumq; simul vadum tentaret. Sed antequam inde discederet, in ea insule parte, quæ erat nauibus opposita, arbores succidi & incendi iussit, ne possent hostes illarum præsidio tegi, atque quasi obiectis munitionibus occultari, vt à tormentis, quæ erant in nauibus, minime lederentur. Naues autem statuit, vt modico interuallo disiunctæ permanerent, ita tamè, vt inter se rudentibus ad mutuum præsidium necerentur, & vadum occuparent. In his autem difficultatibus, hoc commodum inesse conspiciebat, quod vtrumq; vadum simul transiri non poterat. Cum enim æstus se ex alto incitabat, ita vadum Palignarium fluctibus operiebat, vt pedibus transmitti non posset: nauibus autem paulo maioribus neque æstu accedente, neque decedente, aditus per illud patebat. Vadum vero, in quo naues consistebant, æstu accedente transmitti poterat nauibus, decedente vero non poterat. Ita eueniebat, vt cum Palignarium vadum pedibus transiri posset, Palurtium nauibus transmitti non posset. Contra verò cum Palurtium facilem transitum pedibus præberet, Palignarium æstus vehementis accessione transitum militibus impediret. Hoc cum Paciecus animaduertisset, vtrique vado diuersis temporibus subsidium diligenter afferre statuebat, vt

æstu

æstu augete, Palurtium, minuate verò Palignarium tueretur. Cum igitur Palignarium petere constitueret, Ducibus, quibus Palurtium custodiendum permisit, quid ab illis fieri vellet, ostendit, & quo signo, si illis opus esset auxilio, id significarent, demonstrauit. Tum omnes ad honestatem, & dignitatem, & ad studium religionis excitauit, docens, eam dimicationem, quæ erat illis omnibus subeunda, fore multo acriorem atq; difficiliorem. Scire se, quibus hominibus loqueretur, nepe quos nulla periculi magnitudo perterreret, sed quo grauius periculum immineret, eo vehementius omnes animi vires excitarent. Confiderent porro, idem CHRISTI numen, quod illis tam præsens reliquis in prælijs adfuerat, illis in eo, quod instabat, minime defuturum. Dei namq; summi potentiam nec vllis terminis definiri, nec vllis hominum viribus impediri, neque innumerabili multitudine retardari. Tum illos, vt cibum sumerent, admonuit. Die namq; sequenti dubitare se, an liceret eis alijs epulis frui, quàm ijs, quæ virtutis inuictæ fructu cõtinerentur. Faciunt illi quod iusserat, & sumpto cibo, & vigilijs dispositis conquiescunt. Non tamen Dei opem implorare, quoad fieri poterat, intermittunt. Prima luce Paciecus in vado constitit, & in ripa vidit Cochimensem Principem cum sexcentis militibus, qui iussu Regis, vt vadum etiam tueretur, aduenerat. Expectabat autem Paciecus, vt Calecutientis in vadum se dare vellet. Sed cum nihil ab illo moueri cerneret, & aqua iam æstus reciprocatione locum compleret, & vadum tueretur, ad naues rursus se contulit, & inde in omnibus circumquaq; locis, in quos impetum ferre poterat, cædes faciebat. Hoc autè siue nocte, siue die, siue serenitas esset, siue tēpestas omnia commoueret, factitabat, vt cum æstus decessisset, in Palignario, cum rursus accessisset, in Palurtio cerneretur. Nunquam tamen alterutrum vadum incustoditum relinquebat. In profundiore namque maiores naues, in altero, nempe Palignario, minora nauigia collocauerat. Cum vero ex exploratoribus intellexisset, Regem constitutum habere, die sequenti vadum Palurtium summis viribus oppugnare, ad illius defensionem omnia, quæ videbantur necessaria, summo studio comparauit. Ante lucem verò veniunt ad illum Christophorus Iufartes, & Simon Andradius, qui cum duobus paruis nauigijs in Palignario collocati fuerant, vt prælio interessent. Vado namque aquis oppleto, dicebant non esse, cur tam præclaram occasionem decoris & dignitatis amitterent. Se, cum æstum imminutum cernerent, continuo in Palignarium reuersuros. Cum primum diluxit, hostes, qui iam aduenerant, è litore tormentis classem Lusitanam acerrime verberabant. Classis item hostium se in conspectum dedit. Erat autem ducentarum & quinquaginta nauium. Sed cum adhuc procul abesset, visum est Pacieco aliquid interim moliri, quò minore cum periculo tanti prælij impetum sustineret. Itaque minora nauigia remis in litus impelli, & milites, quos ad rem gerendam educebat, in terram continuo descendere iussit, & cum illis in hostium munitiones inuasit. Illi acriter

ter

ter initio restitere. Sed tandem partim cæsi, partim in fugam pulsi sunt. Tormenta verò, quia in naues trahi non poterant, ne quidquã nocere possent, clavis per foramina, quibus prope basim ignem accipiunt, adactis, impedita. Hac re celerrime gesta, in classem è vestigio reuersus est. Iam verò classis appropinquabat, & crebris tormentorum ictibus naues impugnabat, & horrifico telorum omnium fremitu perstrepebat. Paciecus imperauit, vt omnes se abijcerent, atque filerent, donec ipse pugnae signum proponeret. Hostes id metu atque desperatione fieri suspicabantur. Præcedebant autem quadraginta parones catenis, vt nostros obruerent, inter se deuincti. At cum Pacieco visum est, signum sustulit. Continuo clamor militum, & clangor tubarum, & tormentorum fragor, quanta esset in militibus Christianis alacritas, indicauit. Cum acerrime vtrinq; tormentis æneis certaretur, horrenda caligo ex tormentorum fumo profluens, omnium oculis offusa, tam densas tenebras attulit, vt conspectum cœli, atq; terræ, & maris adimeret. Nec enim aliud cerni poterat, nisi horrificum incendium ex innumerabilibus tormentis erumpens. Parones tamen hostium primi tormentis dissoluti atque dissipati sunt. Illis autem fractis, Dynasta Repelinensis alios integros continuo submisit. Interim victoria anceps erat. Hostes propius accedebant, neque iam pilis tantum, sed sagittis, atque iaculis, & omni missilium genere pugnabant. Sed cum nullus è Lusitanis caderet, & ingens hostium multitudo cecidisset, & aquæ multo sanguine cruentæ fluere, hostes cedere incipiunt. At Dynasta Repelinensis, vt in Regis conspectu aliquod facinus ederet, quo gratiam illius acquireret, bis vadum transire conatus est: sed fuit à conatu cum ignominia & suorum cæde repulsus. Dum hæc geruntur, Candagora venit ad Paciecum cum nuncio ingentis, apparebat, discriminis: Naubedarimum cum manu firmissima in Palignarium properare, & Regem vestigijs illius insistere, vt vadum summa contentione superaret. Paciecus illum bono animo esse iussit. Adhuc enim vadum tantis fluctibus operiri, quantis opus esset ad hostium impetum retardandum. Se in tempore subsidio occursum. Itaq; in pugna tandiu perseverauit, dum aquam transitum impedituram animaduertit. Cum verò magis imminutam cerneret, continuo properauit, vt Naubedarimo resisteret. Ibi verò tanta vi hostium impetum repressit, vt quanuis Naubedarimus Rege inspectante, & verbis ad prælium acriter adhortante, in alteram vadi partem erumpere conaretur, fuerit tamen retrocedere compulsus. At Rex hominem increpabat, & contumelijs onerabat, minimèque dignum esse dicebat, qui Principis personam sustineret. Esse namque Repelinensis Dynastæ ignauia & timiditate simillimum. Se namque spectante, hostibus vtrumq; in vtroque vado celsisse, & è prælio turpissime discessisse. Naubedarimus hoc sibi conuitio ab auunculo factò vehemētius irritatus, statuit, conceptam illam dedecoris maculam propolita etiam morte delere. Rursus igitur amplius duodecim millibus hominum

num stipatū, in vadum irrumperere conatur. Fuit aliquo temporis spatio fortissime vtrinque pugnatum, donec tandem hostes multis incommodis affecti, in fugam conijcerentur. In his vtriusque vadi prælijs quot naues, & quot homines hostis amiserit, incertum est. Complures fuisse constat: naues tamen nostræ perforatæ, multæque munitiones dissipatæ & disiectæ sunt, & è Lusitanis aliquot etiam vulnerati. Interim pestilentia castra hostium vehementer oppressit, quæ Regis animum tantisper à bello infeliciter instituto auertit, dum malum illud finem interimendi faceret. Quæ res nostris magno vsui fuit. Naues enim reficiendas curauerunt: magnum armorum atque telorum numerum comparauerunt: atq; vt essent rebus omnibus ad bellum multo acrius gerendum expediti, summa vigilantia prouiderunt. Antea verò Paciecus ferreos stimulos, palis infixos, in luto vadi ipsius infoderat, quibus se hostes, si vadum transire conarentur, induerent. Sed cum stimuli propter luti mollietatem altius, quàm conueniebat, fuissent in vadum depressi, nullum hostibus nocuum attulere. Tunc vero Paciecus præuistas sudes præacutis acuminibus, cum æstus omnino decessisset, subter lutum abdidit, & ab infima parte reuinxit, ne conuelli possent, vt hostes vulneribus, & acerbissimo dolore conficeret, ne vel ingredi, vel vestigio hæere possent. Calecutiensis interim Brachmanas euocat, eosque monet, vt Deos consulant, atque ab illis sciscitentur, quo die prælium iniret, vt de hostibus debitum pro tantis iniurijs supplicium fumeret. Erant autem Brachmanæ irati Regi, eò quòd illos multis maledictis confixisset, atque mendaces & scelestissimos appellasset. Victoriæ enim illi denunciarant, & is pro victoriâ innumerabiles clades acceperat. Respondent Brachmanæ, Deos illi iratos esse. Antequam verò illorum numina placaret, omnia illi deterrime casura. Opus igitur esse, vt fanum ædificaret, in quo possent homines religiosi illorum sacra procurare. Rex se id facturum vouit. Hi Deorum nomine victoriâ pollicentur, & prælio diem præstituunt. Interim multi ex illis, qui à Trimumpara defecerant, bonis illius successibus inuitati, se rursus ad illius nomen adiungunt, & Pacieco inuito veniam impetrant. Calecutiensis cum illius diei fructu, quem Brachmanæ portenderant, nullo modo priuari voluisset, religioni diligentissime paruit. Hoc autem ordine ad nostros accessit. Tria millia fortium hominum præbant, qui triginta tormenta ænea curribus inuecta custodirent. Deinde prima acies sub ductu Naubedarimi sequebatur, quæ duodecim hominum millia continebat. Totidem Dynasta Repelinensis milites educebat. Postremum agmen, in quo inerant ad quindecim hominum millia, ipse Rex agebat. Paciecus eo tempore in Palignario vado, in duobus nauigijs, cum quadraginta tantum hominibus Lusitanis has tantas copias expectabat. Calecutienses, qui antecedeabant, in loco nauigijs opposito tormenta disponunt, ingentesque globos emittunt, vt Paciecum è vado propellant. At ille paululum se continuit, vt eos securiores effice-

ret. Tum repente nauigia propius terram incitari, & tormentis rem acerrime geri præcipit. Quod tam scienter & diligenter effectum fuit, vt hostes metu perterriti, se in densam Syluam abderent. Cum ad hunc modum initium pugnae fieret, Naubedarimus in vadum irruit, idque summa vi transire contendit. Nostri glandibus plumbeis, densisque telis ferreis in cubi speciem figuratis, quæ fistulis ferreis compacta & inclusa vi tormentarij pulueris intorquebant, multos eorum grauisime sauciabant. Maioribus etiam tormentis non paucos interimebant. Æstus autem adhuc decedebat. Metuens verò Paciecus, ne nauigium, quo vehebatur, in vado hæreret, paululum celsit, & Christophoro Iularti, eo quòd nauigium illius breuius esset, & ad vadum excipiendum conuenientius, vt in loco, quoad posset, insisteret, imperauit. Se cum æstus, vt fieri necesse est, motum reciprocaret, continuo rediturum. Inde verò pugnandi ardorem non intermisit, sed non minus acriter quàm Iulartes, qui propius aberat, hostes ab ingressu vadi repellebat. Erat locus, in quo milites à Rege Cochimensi in auxilium missi, se tenebant, vt hostes si forte vadum transirent, inde reprimerent, & narura & vallo egregie munitus. Ibi vbi copias Regis vadum ingressas animaduertunt, repente diffugiunt. Cochimensis Princeps non aderat. Fuerat ille quidem à Pacieco per quendam Brachmanam accersitus. Sed Brachmanæ scelere & improbitate factum est, vt non posset ad tempus venire. Neque enim quidquam illi significare voluit, ante quam Calecutiensis rem ex animi, vt sperabat, sententia conficeret. Maxima verò eorum pars, qui in eo præsidio erant, sub vno ex proditoribus, qui à Cochimensi defecerant, & fuerant in illius gratiam restituti, militabant. Ea autem de causa Paciecus, quòd illis minime fidebat, Principem futuræ pugnae certiores facere voluit, vt cum firmiore præsidio veniret. Nam propter belli intermissionem in urbem redierat. Desertorum autem flagitium Iulartes Pacieco maxima voce significauit. Sed tantus erat armorum fragor, & hominum clamor, vt Paciecus audire non posset. Eo iam tempore Repelinensis Dynasta Naubedarimum sequutus, in vado consistebat. Rex eorum etiam vestigijs ingressus, vt vadum superaret, summa animi contentione laborabat. In eum Paciecus (illum enim ex regijs insignibus agnouit) tormentum dirigi iussit. Globus emissus, ad illius pedes, duos ex intimis familiaribus repente dilacerauit: quo metu Rex ipse perturbatus, pedem retulit. Et tamen Naubedarimum, & Repelinensem adhortari, vt acriter instarent, minime desisteat. Illi fustibus eos, qui præcedebant, vt in vltiorem ripam euaderent, impellebant, & gladijs etiam, si non impigre quod erat imperatum conficerent, acerrime minabantur, & aliquos etiam vulnerabant. Itaque alij alios vrgebant, & se ipsos præpediebant. Cum verò ad sudas peruentum est, multi plantis pedum grauisime sauciatis cadunt. Fit clamor & luctus, & vbique lamentatio admodum lugubris audiebatur. Alij super alios procumbunt. Interim

terim tormenta, quæ erant in nauigijs disposita, cum in multitudinem adeo confertam & implicitam pilas emitterent, magnam stragem faciebant. Ingens inter hostes turbatio secuta est, cum multi dolore vulnerum regredi frustra cõtenderent, multi, quanuis metu perterriti cedere vellent, suorum gladijs vltius festinanter progredi cogentur. Dum ad hunc modum res geritur, multi alia ex parte cum securibus in vadum prouolant, illudque sine offensione traiciunt, vallumque rescindunt, & locum à Cochimensibus desertum occupant. Quod cum Paciecus animaduertisset, rem perditam esse credidit. Animum tamen minime demisit. Ad Iulartis autem nauigium propius accedens, in id se coniecit, & Iularti imperauit, vt in illius nauigium desiliret. Maius enim nauigium terræ appropinquare non poterat. Sic autem cum ad vadum propius accederet, hostes è loco repellere telis atque tormentis instituit. Sed interuenit Naubedarimus, qui prælium ita redintegrait, vt tunc videretur incepisse. Hostes autem acriter instabant, & vt nostros circumfisterent, confluebant. Multi nauigij remos manibus retinebant, vt se commouere non posset. Hic Paciecus cum se funditus euersum cerneret, diuinam opem maximis vocibus implorauit, Dei que præsentissimum numen sibi adesse pensavit: æstus enim se vehementius incitabat, & vadum aquis operiebat. Nostri animus augetur, & nauigium remis agere, & propellere nituntur. Res iaculis, & hastis, & missilibus, & sudibus etiam præustis gerebatur. Sed quo magis fluctus vadum operiebant, eo nostri maiores animos assumebant, & acrius & vehementius, vt se è medijs hostibus eriperent, certabant. Æstus tandem cum maxima iam aquarum copia redundaret, illud prælium, quo nullum eo in bello acrius extiterat, diremit. Itaque Paciecus hostium multitudine liberatus ad Iulartem se contulit, qui in eo certamine præclara facinora militaris virtutis ediderat. Tum cum nauigia facile nauigarent, vterque tormentis vtendum censuit. Non enim erant ij, qui vellent vllam oblati temporis occasionem prætermittere. Itaque in eos hostes, qui prope vadum in terra consistebant, globos intorquent, multos occidunt, reliquos in Syluam fugere compellunt. Calecutiensis eo die fractus desperatione, dedecus suum acerbissime lamentatus est, quòd cum tantis copijs quadraginta tantum homines vado pellere nequiverit. Cum verò è loco illo dilcederet, & lectica sublatus, in locum, qui non procul à profundiore vado distabat, perueniret, Petrus Raphaël in illum non mediocrem globum intorqueri præcepit, cuius ictu tres illius familiares ad illius pedes dilacerati sunt, & ipse eorum sanguine conspersus fuit: metuq; perturbatus, in terram subito desiluit, & pedibus se se ab eo loco cum celeritate subtraxit. Hoc prælium cum prima luce incepisset, ad nonam circiter horam perductum fuit. In eo autem Calecutiensis tam multas naues atque milites amisit, quàm multos nullo adhuc in prælio cum nostris inuito amiserat. Ex nostris autem cum sagittis, iaculis, hastis, & infinita pilarum multitudine, & acer-

rima immanissimorum hostium contentione peterentur, nemo tamen cecidit. Ex quo facile constat, totum hoc bellum fuisse numine illius confectum, qui nutu potest sui nominis hostes euertere, neque suos vnquam præsentis ope destituit. Quod si alicui incredibile visum fuerit, is non hominibus, sed Deo gloriam detrahit: atque demonstrat, se, quantas vires vera religio habeat, ignorare. Ii verò, qui minime sunt veræ pietatis ignari, & experti sunt in se præsentissimi numinis beneficia, intelligent planè, multo maiora facinora posse ab illis fieri, qui firmam spem in CHRISTI præsidio reposuerint, maximè verò cum pro illius gloria certamen initum fuerit. Id autem eo præsertim tempore fieri conueniebat, quo nondum CHRISTI nomen à gentibus illis celebratum extiterat, neque imperium constitutum fuerat, ut illis signis facilius homines ad DEI notitiam peruenirent, & Lusitani confirmatis viribus fundamenta iacerent imperij, cuius opera possent gentes, quæ ad orientem Solem pertinent, radijs disciplinæ cœlestis illustrari: quod factum postea fuit, ut cernimus, & clarius in dies futurum speramus. Paciecus autem cum se tanto periculo liberatū, & hostes suos animaduerneret, ingentes DEO gratias egit. Interuenit autem Cochimensis Princeps, quem Paciecus auersatus est, & quasi hominem timidum, & desertorem, & parum in fide custodienda diligentem, indignum colloquio suo reputauit. Quod Princeps indignissime tulit, & se purgauit, atque iureiurando confirmauit, non sua, sed Brachmanæ sceleratissimi culpa prælio non interfuisse. Non enim illum euocare voluisse, nisi postquam nomen Lusitanum fuisset opera Calecutiensis extinctum. Accepit satisfactionem Paciecus, & auunculi culpam esse dixit, quòd scelestissimos homines in fidem recepisset. Nunquam enim sapientem fidem ei, qui semel fidem prodiderat, habiturum. Principium autem fugæ ab illis factum fuisse constabat, qui stipendio Principis Mangatensis, qui à Cochimensi per summum scelus & flagitium descuerat, alebantur. Principe dimisso, Paciecus se se ad naues contulit, ubi illum Rex Cochimensis inuisit, ei que cum summa gaudij significatione de tam insigni victoria gratulatus est. Paciecus verò de militum fuga & proditione conquestus, omnem illius sceleris culpam in Mangatensem contulit, Regemque admonuit, ut iure Regio vteretur, & hominem profligatum atque perditum, si nollet occidere, à se dimitteret, ut Calecutiensi operam daret. Nullum enim periculum esse magis metuendum eo, quod à proditore comparatur. Esse namque malum occultum & intestinum, quod priusquam prouideri possit, interimit. Itaque regias opes nunquam sceleratorum hominum præsidio stabiliri: frequenter tamen eueri. Idcirco se vehementer optare, ut Calecutiensis talium hominum præsidij sepiatur, ut facilius possit de statu conuelli, & scelerum pœnas exoluere. His & alijs sermonibus cum diei bonam partem consumeret, Rex in urbem reuersus est, & Paciecus, ut se atque suos ab immenso labore reficeret, curauit. Calecutiensis autem suos probris omnibus maledictisque

vexabat,

vexabat, & per eorum ignauiam stetisse dicebat, quo minus nostri funditus interirent. Repelinenfis ut ei aliquo pacto satisfaceret, quando viribus non poterat, ut fraude Lusitanos de medio tolleret, operam dare statuebat. Primum igitur Cochimenses aliquot pecunia corrupit, qui fontes, ex quibus nostri aquam hauriebant, mortiferis venenis inficerent. Deinde, ut venenum in pane illis daretur, summa sedulitate constituit. Hæc cum ad Paciecum delata fuissent, operam dedit, ut singulis diebus putei foderentur, è quibus omnes Lusitani biberent. Est enim tellus humilis, & aquis abundans, ut sunt ferme omnes, quæ mari sunt finitimæ. Ne autem quidquam cibi venderetur, quod non venditor prægustaret, diligentissime prouidebat. Cum hæc fraudes Repelinenfis minimè processissent, ut exercitum noctis silentio Cochimum nauibus duceret, cuius pars urbem incenderet, pars autem nostros inopinantes opprimeret, excogitauit. Sed etiam omnibus istis insidijs Pacieci vigilantia diligenter occursum fuit. Paciecus interim vadum fossa muniebat, & turres excitabat, & machinamenta comparabat, quibus se exitium Calecutiensi allaturum minabatur, & hostibus terrorem frequenter incutiebat, & in continentem sæpe traieciebat, & detrimenta quamplurima hostibus importabat. Neque flumina & æstuaria intacta relinquebat. Naues enim aliquot cum tormentis cepit, quas Cochimensi donauit. Et ut fingeret, se non ita cito è vado discessurum, prope illud ædes ædificari præcepit, & circum circa fossam perduxit, in quam aquam ex fluuio deriuauit, quæ illam compleret. His rebus Calecutiensis stimulatus, ut vadum rursus tentaret, in animum induxit. Sed interim classes submittebat, quæ populationem Cochimensium rebus inferrent: cum quibus nostri assidue bellum gerebant, & hostes cum magno eorum detrimento fugere compellebant: & Paciecus ipse cum vellet cum duodeuiginti paronibus congregari, fuit ab alijs quatuor & triginta, qui in insidijs latebant, de improviso circumuentus. quod periculum vehementer Paciecum exterruit. Parum enim consideratè obuiam illis processerat, antequam nauium numerum exploraret. Fuere tamen in eo discrimine à nostris edita præclara facinora, & hostes tandem in fugam versi sunt: nostri que cum quatuor nauibus, & multis tormentis, atque varia præda in vadum reuersi. Rex Calecutij quanuis rursus in nostros cum maximis copijs inuehi in animo haberet, pestilentia, quæ iterum in illius regno sæuire cœpit, belli consilia distulit. Attamen nunc ut aperta vi, nunc ut occultis insidijs in Paciecum pestem compararet, vehementer elaborabat. At Paciecus insidias ingenio & sagacitate, vim virtute reprimebat, & multas de illorum classibus victorias consequabatur. Venit tandem tempus illud, quo Calecutiensis in nostros copias iterum maximas educere cogitabat. Repelinenfis primum agmen ducebat: magnūque numerum rusticorum hominum cum ligonibus & securibus, & instrumentis rusticis, qui vias mu-

munirent, fossas ducerent, aggeres excitarent, vt tormenta sua tuto collocari, & à nostris defendi facillime possent, agebat. Rex ipse cum triginta millibus hominum & magno tormentorum numero sequebatur. Mari autem moles ingentes stupa circumligata, & pice oblita, quæ flammis, vbi opus esset, naues nostras incenderent, ferebantur. Deinde centum & decem parones rebus omnibus instructissimi, partim catenis inter se colligati, partim disiuncti veniebant. Postremam classis aciem centum naues longæ, & octoginta actuariæ claudebant. Sed quod Regis Calecutiensis animum efferebat, erant Castella, quæ Saraceni cuiusdam Repelinensis ingenio, viri in bellis exerciti, qui multas nationes peragrarat, extructa ad hunc modum fuerant. Duo parones detractis armamentis tanto inter se interuallo distabant, quantum esset vnus hastæ modicæ longitudo. Vtriusque autem proram tignum iungebat. Alterum deinde tignum ab vnus puppi in alterius puppim coniectum, vtrumque paronem, ne posset alter ab altero disiungi, firmè retinebat. Super hæc autem duo tigna, alia tigna transuerso ordine sternebantur. Interuallum vero, quod duobis istis tignis continebatur, alijs tignis adeò frequentibus explebant, vt contabulationis speciem præberet. Erant autem tigna singula tribus locis ferro fortissime reuincta. In quolibet autem huius quadratæ contignationis latere, alius ordo tignorum in vnus cuiusque lateris extremitate præfixus, altitudine pedum quatuordecim, muri similitudinem referebat. Erant autem omnia cardinibus, & commissuris aptissime perfectis, ita firmata, & ferreis retinaculis coniuncta, & solidata, vt nulla vi conuelli posse viderentur. Super ligna vero trabes iniectæ totum opus multo firmiter efficiebant. Cratibus deinde atque longurijs consternebantur. In hoc summo tabulato in maiore Castello quadraginta milites commodè consistere, atque depugnare poterant. Ad hanc formam octo Castella paulo minora super sedecim parones excitata sunt. Fuerunt autem hæc machinationes ideo factæ, vt cum æstus decederet, nauibus à puppi vehementius impulsis, & nauibus Lusitanis applicatis, Castella nostris imminerent, & milites è superiore loco tela atque flammam adijcerent. Hac perspecta machinatione, nemo erat ex hostibus, qui de victoria dubitaret. At Paciecus hoc contra præsidium comparauit. Malos octoginta pedum longitudine inter se ferreis vinculis arctissime colligauit, & formam ex illis quadratam constituit. Tantundem enim in latitudinem, quantum in longitudinem patebat. Hanc autem machinam ante nauium proras modico ab illis interuallo constitui iubet, & secundum æstus naturam sex anchoris alligari: vt videlicet tres anchoræ, cum æstus accederet, aliæ tres, cum decederet, illam firmiter retinerent. Id autem hoc consilio effecit, vt nauium carinæ, cum appropinquare vellent, impedirentur, quo minus Castella nauibus nostris adiungerent. Petrus autem Raphaël excisis aliquot malis, ex illis columnas effecit, quas

in

in nauium tabulato præfixit, & in summo earum fastigio capitella instituit, in quibus possent seni milites insistere, & illis, qui erant in Castellis, repugnare. Altitudo enim cuiuslibet capitelli, altitudinem Castellorum, quæ hostium nauibus ferebantur, adæquabat. Per exploratores enim Paciecus non modo exercitus multitudinem, sed etiam genera machinamentorum, eorumque dimensionem exactè nouerat, & quid hostes animis cogitarent, exploratè cognoscebat. Exercitus, qui terra gradiebatur, dissonis vocibus, & instrumentorum bellicorum strepitu inanes quosdam terrores iniiciebat, qui potuissent homines rerum bellicarum ignaros metu exanimare. Sed dum illi inanes formidines iactabant, Paciecus vt veras proponeret, operam dabat. Nam in Arraulensis insulæ partem, quam non longe à nostris nauibus fluctus marini subluébant, egressus, vt primum hostium agmen carperet, enixe contendit. Sed ne circumfusâ multitudine opprimeretur, se post aliquod detrimentum hostibus importatum, in nauigia absque vilo incommodo recepit. Cum tamen prælium fieret, Calecutiensis cum hominis audaciam accepisset, iracundia & furore flagrare cœpit, neque tantam contumeliam, quantam sibi eo facto impositam arbitrabatur, ferendam putauit. Itaque Ducibus suis imperat, vt Paciecum ad se vinctum trahant, vt illum tormentis excruciatum necaret. Illi aduolarunt, & vt impigrè, quod fuerat imperatum, efficerent, summam diligentiam adhibuerunt. Paciecus autem non modo perductus non fuit, sed antequam in nauigia regredi potuisset, non paucos ex hostibus interemit. Dum hæc geruntur, Sol exortus est. Æstus autem decedens, hostium classem in Lusitanos impellebat. Primum moles, quas diximus, inflammata cum in malos ex anchoris alligatos, vt dictum est, incidissent, repente substiterunt. Itaque non modo nullum damnum intulere, verum non mediocre alleuamentum nostris afferebant. Dum enim incendium vigeat, hostes propius accedere non ausi sunt. Hoc inani terrore depulso, cum iam incendium fuisset restinctum, classis hostium adcessit. Castellum verò, quod erat maximum illorum, quæ diximus nauibus inuehi, primum cum in malos incideret, nec vterius progredi posset, necessario constitit, & inde certare globis maximis, & plumbeis etiã glandibus instituit. Nostris contra tormentis parones primos, qui prope Castellum erant, acerrime verberabant, ex quibus aliquot dissiparunt. Paciecus vnum sanè magnum tormentum ex his, quæ nostri Camelum appellant, in Castellum conuerti, & globum intorqueri præcepit. Frigor quidem horridus fuit: castellum tamen integrum permansit. Cum id iterum fieret, & Castellum nulla ex parte labaret, hostes multo confidentius nostros virgere & acrius instare, & intemperantius exultare, & voces lætitiæ ingentis indices attollere. Reliqua Castella cum hoc animaduertissent, multo audacius in eundem se locum contulere. Tanta deinde telorum vis ab hostibus coniecta fuit, vt

I 5

nihil

nihil aliud, quàm sagittæ densissimæ, & globi ferrei, & lapidei, & plumbei in tenebris illis, quas fumus efficiebat, & in illis horrificis incendijs cerni & conspici posset. Hic Paciecus animo conturbatus, oculos in cœlum sustulit, & maxima voce, vt ab hominibus audiretur, O summe cœli rector, inquit, scio me commisisse flagitia maximo supplicio digna. Te tamen suppliciter oro, vt in aliud tempus vindictam differas, in quo non decus & gloria tui sanctissimi nominis agatur. Hæc vbi dixit, iterum tormentum dirigi, atque librari iussit. Emissus cum maximo fragore globus, Castelli bonam partem dissipat, & homines in mare deturbat: nostri manus in cœlum tendere, Christi nomen celebrare, numen illius præsens agnoscere, & tunc multo alacrius hostibus obsistere. Fuit tandem Castellum alijs globorum ictibus disiectum. Alia tamen Castella nihilocius in loco permanebant: & qui in illis erant, summa contentione pugnabant, vt Lusitanos obruerent. Sed cum non possent accedere, eminus pilas innumerabiles, & ingentem telorum multitudinem sine vlla intermissione iaciebant. E nostris nullum frustra telum in hostes accidebat. Multi enim ex illis cæsi sunt, multique parones aut depressi, aut dilacerati. Dum ad hunc modum mari decertatur, Rex Calecutiensis in vadum summis viribus inuadit, & in vltiorem ripam erumpere conatur. At Christophorus Iufartes, & Simon Andradius, qui minoribus nauigijs vebantur, & Laurentius Morenus, qui ex paronibus Cochimensibus pugnabat, summa ope resistere contendebant. Cochimensis etiam Princeps cum mille è suis militibus, qui vallum tuebantur, strenuam eo die operam nauauit. Omnes ita se gesserunt, vt non modò transitum intercluderent, sed etiam multis incommodis hostes afficerent. Constat, hoc prælium fuisse multo superioribus atrocius & immanius, in eoque multas naues hostium depressas, & magnam hominum multitudinem extinctam. Prælium cum prima luce commissum fuisset, ad vesperum ductum fuit. Æstus tandem violenter accedens, vadum compleuit aquis, & Castella in contrariam partem compulit: & sic tandem fuit necessario ab omnibus certamen omis- sum. Ex nostris multi vulnerati fuerunt, nullus tamen occisus. Post hanc pugnam, fuit aliquot diebus cessatum, quibus Rex Cochimensis Paciecum valde lætus inuisit, multis laudibus affecit, & vt nostros omni comœatu, & terræ fructibus reficeret, operam dedit. Calecutiensis verò cum iam victoriam desperasset, & domum redire vehementer expeteret, tamen cum mul- ti illum, vt signa rursus in Lusitanos inferret, & extremum belli casum experiretur, importune sollicitarent, post reliquas clades acceptas illos aggressus est. Sed cum nostri victorijs elati multo acrius depugnarent, & hostes cladibus exterriti, nimis titubâter & timide pugnam capefferent, eueniebat, vt hostes mul- to facilius funderentur, & classis multis partibus dilacerata è prælio discederet.

Calecutiensis

Calecutiensis igitur auguribus acriter infensus, qui quasi de Deorum sententia loquerentur, eum in firmissimam spem victoriæ fraudulenter induxerant, detestatus, exercitum reduxit. Non tamen cessauit insidias struere, quibus Paciecum interimeret. Sed detectis insidijs, fuerunt aliquot proditores à Pacieco primùm sustibus acerrime verberati, deinde ad extremum supplicium detrusi. Sed cum se multi è Cochimensi nobilitate medios interponerent, & à Pacieco enixe contenderent, vt hominibus ignosceret, is eos ad Regem misit, vt de illis, quod ei commodius videretur, statueret. Calecutiensis igitur cum cerneret nihil sibi, vt cogitarat, processisse, odio vitæ, & tanti dedecoris offensione regno se abdicauit, & Naubeadarimum in Regia sede constituit, ipseque fanum, & ædes religione consecratas ingressus est, vt ibi in Deorum suorum cultu, quod reliquum erat vitæ, consumeret. Mater tamen illius, mulier natura ferox, illum literis atque nuncijs stimulabat, vt bellum repeteret. Non esse ferendum, ita consternari animo, vt vindictæ spem omnino deponeret. Præstare namque millies mortem oppetere, quàm tantum dedecus inultum relinquere. Illam religionis speciem non esse pietatis, sed timiditatis argumentum. Proinde si vellet hominum famæ commendari, & in dignitatem amissam restitui, forti animo pergeret, & hostibus demonstraret, se nullo casu de mentis statu detorqueri potuisse. His instigatus orationibus, rursus egressus est, vt bellum renouaret. Sed omnes Reges & Principes, qui eum sequuti fuerant, rebus illius desperatis abierant, neque rursus ad belli societatem adduci poterant. Quin etiam multi pacem cum Trimumpara & Pacieco fecerant. Ea desperatione fractus, se rursus in fanum recepit. Fuit bellum hoc à Pacieco intra quinque menses maximo cum labore, & hominis insigni gloria confectum. In quo quidem, vt postea compertum fuit, hostis vnde viginti millia hominum partim morbis, partim prælijs amisit, & magnam præterea nauium multitudinem. Profligato hoc bello, & pace cum multis principibus firmata, fuit Paciecus factus certior, Couлами tumultuari cœpisse, & Saracenos, cum fieri non posse crederent, vt Lusitani ex hostium manibus euaderent, de eorum, qui Couلامي remanserant, pernicie coniurasse, vnumque Lusitanum hominem eorum fraudibus occisum. Paciecus igitur Coulamū pergit, de homicidis supplicium sumere non potuit, ne magnam discordiam in ciuitate cum maximo nostrorū discrimine concitaret. A principibus tamē ciuitatis efflagitauit, vt in fœdere permanerent. Cautum namque fœdere fuisse, ne nauis vlla aromatum onus acciperet, ante quam nauibus Lusitanis fuisset iustum pondus impositum. Se verò cernere in portu Saracenorū naues onustas, & Emmanuelis Regis naues inanes. Respondent, id non voluntate sua, sed Saracenorū importunitate & audacia, quam reprimere propter illorum summas opes nequuerant, accidisse. Paciecus igitur de Principum consensu, Saracenorū nauibus exoneratis, & pretio aromatum eis persoluto, ea confestim in Regias

naues

naues imponenda curauit. Deinde vela fieri iussit, & illam oram Indicam cum nauibus instructis peruagatus est, & aliquot naues cepit, & prædas etiam fecit. Tantæque erat virtutis illius opinio, tantusque ab eo metus & regibus, & Dynastis, & piratis etiam incussus, ut nemo auderet armis illius obsistere. Hæc autem ab eo gesta sunt usque ad Septembris mensis initium eiusdem anni, qui fuit à CHRISTO nato M. D. III. Eo tempore Lupus Suarius, cuius antea mentio facta est, cum classe tredecim nauium in Indiam peruenit. Is literis Petri Ataidei, quas in vrbe Mozambiquensi, antequam obiret, scriptas reliquerat, fuerat de belli magnitudine, quod à Calecutiensi parari existimabatur, admonitus. Id etiam Melindius Rex, cum is ad illius portum naues appulisset, significarat. Eaque de causa magnam in illo cursu celeritatem susceperat, usque eo, dum in Anchediuam insulam perueniret. Ibi Antonium Saldagnam, & Rodericum Laurentium, qui in ea insula hyemarant, offendit. Inde cum iam ver in regionibus illis inciperet, Cananorem profectus, è Rege Cananoris, & à Gonzalo Barbosa, qui Regis Emmanuelis negotia procurabat, de rebus à Pacieco gestis certior factus est. Postridie autem illius diei, quo fuerat cum Rege Cananoris amantissime colloquutus, venit ad illum Arabs quidam cum puero Lusitano, atque literis à Lusitanis, qui fuerant Capralis tempore capti, datis. Summa literarum hæc erat. Regis Calecutiensis opes fractas atque comminutas esse: consilium, quo bellum fuerat susceptum, post tantas clades acceptas (ut ab imperitis fieri solet, qui non antequam temeritatis poenas luant, rebus suis consulere norunt) ab omnibus improbari. Ciuitatis Principes eos admonuisse, ut scriberent ad Lusitanos Duces, si pacem cum Rege Calecutiensi fieri vellent, nullum tempus magis ad eam opportunum optari posse. Regem namque semper bellum illud detestatum fuisse. Esseque natura benignum, & in fide tuenda constantem. In literarum fine orabant, & obtestabantur, ne à consilio pacis abhorreret. Fore namque, ut præter utilitatem, quæ posset ex ea Lusitanis afferri, ut ipsi è miserima seruitute in libertatem vindicarentur. His lectis literis, Suarius Saracenum dimittere, & puerum retinere voluit. Puer autem constantissime repugnauit, dicens, se nunquam tantum in se dedecus admissurum, ut contra datam fidem, causam crudelissimæ cædis, quæ erat, si ille non rediret, Christianis qui victi remanserant afferenda, metu mortis aut seruitutis afferret. Suarius illis dimissis, Calecutium versus nauigare instituit. Cum verò iam in Calecutiensi portu consisteret, iidem ciuitatis Principes ad eum varia ciborum genera, & fructus multiplices, in signum amicitiae continuo miserunt. Quæ omnia ille repudiavit, adserens, se nullo modo quidquam ab eis, antequam pax fieret, accepturum. Nunquam enim hostile munus vllam iucunditatem hostibus attulisse. Venit deinde Cojebiquius Saracenus ille, cuius, ut antea dictum est, egregia in Lusitanos merita constiterunt. Cum illo autem duo ex captiuis Lusitanis veniebant: de pace agi continuo ceptum est.

Principes

Principes orabant, ut Regis aduentum expectaret, qui erat intra quatuor dies venturus. Dixit Suarius, se pacem minime daturum, nisi prius sibi Lusitanis cum Mediolanensibus redderentur: & in eo perstitit. De Lusitanis quidem fuisset illi facillime satisfactum. De Mediolanensibus verò quomodo id, quod postulabatur, absque nefario scelere fieri posset, minime videbant. Turpissimum namque facinus existimabant, eos, qui fuerant in fidem recepti, contra datam fidem ad supplicium tradere. Quo autem illi rectius se gerebant, eo Ducis nostri consilium reprehensione maiore dignum arbitror, qui pluris esse statuebat, de duobus transfugis & peregrinis supplicium sumere, quam tot ciues in libertatem asserere. Accedebat etiam turpissimæ timiditatis indicium, cum adeò pertinaciter in eo postulato perseveraret, quasi post res hostium afflictas, posset aliquod maximum malum à duobus illis hominibus in nostrorum perniciem comparari. Præterea qui in alijs perfidiam vindicandam arbitrantur, quomodo par est, ut eos, cum quibus pacem conciliari volunt, fidem violare compellant. Et ut nihil aliud dicam, cum bellum cum hoste ciuium causa suscipiendum sit, multo vigilantius est de ciuium salute, quam de hostium interitu cogitandum. Hæc quidem non considerans Suarius, minime de Lusitanorum vita, & de Coiebiqum etiam, qui propter Lusitanum nomen in summo discrimine versabatur, statu & conditione sollicitus, cum illius postulato minime satisfaceret, urbem tormentis conuassauit, & ædes quamplurimas diruit. Inde verò Cochimum petijt, & Regem inuifit, & Emmanuelis nomine fidem illius collaudauit, regiæque illi munera satis ampla detulit. Deinde Duces duos, quorum vnus Petrus Mendoza, alter Vascus Caruallius appellabatur, cum nauibus, quibus præerant, misit, ut totam illam oram, usque ad Calecutij portum, amicis atque foederatis tutam, & hostibus infestam redderent. Alfonso autem Lupio Costæ, & Petro Alfonso Aquilari, & Leonello Coutino, & Roderico Abræo negotium dedit, ut Coulamum peterent, ut aromata, quæ erant iam industria & labore Pacieci congesta, à procuratore acciperent, & naues sibi attributas onerarent. Paciecus autem, nauibus ex animi sententia oneratis, Cochimum reuersus est, & à Suario tantis laudibus affectus, quantis erat omnium confessione dignissimus. Hic fuit Suario nuncius allatus, Cranganorem ciuitatem, quæ in Calecutiensium fide permanerat, esse in armis, omnesque ciues ad bellum sollicitari, & Ducem nomine Maimamem octoginta parones & quinque naues instruxisse: terra verò Naubedarimum magnam exercitum eduxisse, & copias in dies augeri. Hæc autem omnia eo consilio fieri, ut cum primum Lusitanam classis è portu Cochimensi solueret, de improviso Regem opprimerent. Alio namque vado, nomine Paliporro, quod multo commodius arbitrabatur, copias traducere cogitabant. His belli motibus exploratis, Suario de reliquorum Ducum sententia vilum est, Cranganorem festinante inuehi, ut hostes inopinates de conatu depelleret. Itaque vna nocte cum scaphis

scaphis quindecim, paronibus quinq; & viginti, & Carauela vna, magno silentio proficiscuntur. Erant in ea classe Lusitani mille, & mille Cochimenses. Cochimensis verò Princeps eos in Paliporto cum octingentis militibus opperiebatur. Inde Princeps terra, nostri Duces mari, eo quo destinarant, alacres & pleni fiducia contendunt. Suarius Tristanum Syluium, & Antonium Saldagnam, & Petrum Alfonso Aquilarem, & Alfonso Costam, & Vasum Caruallium in classis fronte constituit. Dux verò Maimames eo tempore in duabus magnis nauibus, catenis inter se fortissime colligatis, cum duobus filiis insidebat. Naues erant iam tormentis & munitionibus, & magno telorum numero, & militum etiam multitudine, ad confligendum, si opus ita fuisset, comparata. Quinque illi Duces, qui primum agmen ducebant, in eas inuehuntur. Maimames & illius filij incredibili animorum robore resistunt, eorumque virtute factum est, vt diutius, quam quisquam opinari potuisset, prælium traheretur. Tandem Maimames cum filiis occiditur, milites atque nauæ se in mare alia ex parte conijciunt. Reliqui Duces cum in parones incurrerent, non magno certamine eos in fugam compulerunt. Superata classe, Lusitani Duces in terram copias exponunt: Cochimensis Princeps suas etiam adiungit. Naueadarimi exercitus obuiam prodit. Fuit continuo prælium summa vtriusque partis contentione commissum. Cum tamen ex hostibus multi caderent, reliqui tanto metu perterriti sunt, vt in urbem trepidè fugerent, omnemque illius tuendæ curam deponerent. Itaque ea celeritate, qua per vnâ portam ingressi fuerant, per aliam egrediuntur. Nostri in illorum tergis hærentes, vno impetu in urbem ingressi, eam coniectis ignibus inflammant. Sunt ædes è ligno maxima ex parte ædificatæ, & congestis palmarum folijs integuntur, ita, vt subito flammam corripiant. Dum ignis omnia populatur, incolæ Christiani, qui antea hostium metu latitabant, accurrunt, & à nostris petunt, vt incendium restinguant, ne sacras ædes, in quibus illi religioni operam dabant, simul incenderent. Cum id nostri facere conarentur, non tanta potuit adhiberi diligentia, vt non, prius quam ignis opprimi & extingui posset, multæ etiam Christianorum ædes eisdem flammis absumerentur. Domicilia Arabum atque Iudæorum, quæ nondum fuerant incensa, spoliata repente sunt. Naues & parones eodem incendio conflagrunt. Tormenta tamen prius & arma, & munitiones, quæ nostris vsui esse poterant, in nauibus impositæ. Hac re gesta, Suarius cum reliquis Ducibus Cochimū redijt. Sed quia iam sæpe Cranganoris metio facta est, operæ pretiū erit, de illius situ & magnitudine, de gentiū, quæ illâ incolebāt, multitudine, de Christianorū, qui in ea habitabāt, moribus & institutis pauca dicere. Distat Craganor, vt ante diximus, Cochimo ad Septentriones, decē & sex millibus passuū. Fluminis, quod propter illâ in mare influit, varijs flexibus alluitur. Erat vrbs sane magna, & à multis nationibus, propter admodū celebre emporiū, frequentera.

Ciuitas

Ciuitas erat libera, & magistratibus legitimis populi suffragio creatis regebatur. In patrocinio tamen Calecutiensis Regis latebat, & illius partes, vbi bellum aliquod motum erat, sine recusatione sequebatur. Ab illius tamen fide defecit, postquam illius res nostrorum armis afflictas esse cognouit. Habitant in ea præter indigenas aduenæ quamplurimi, qui ex Arabia, & ex alijs regionibus eò mercaturæ faciendæ gratia confluxerunt. Indigenæ, qui simulacris dediti sunt, eisdem moribus, quibus reliqui Malabares, vtuntur. Christiani templa habent non satis eleganter ædificata. Sunt enim eorum opes valde tenues. Septimo quoque die, quem dominicum appellamus, in templum conueniunt, vt sacris intersint, & conciones audiant. Summus eorum antistes in montibus, qui ad Septentriones spectant, à mari disiunctissimis, quam illi regionem Chaldæam nominant, sedem habet. Is cum duodecim Cardinalibus, & duobus Patriarchis, & multis Pontificibus, qui in consilium similiter adhibentur, omnia, quæ ad religionem sancendam pertinent, decernit. Huic omnes Christiani, qui in orientis Solis regionibus habitant, obtemperant. Sacerdotes in capite ita sunt attonsi, vt Crucis imaginem in vertice summo contineant. Vno ex pascis vis confecto in sacrificijs vtuntur. Omnibus sine discrimine, cum ad Eucharistiam accedunt, non solum CHRISTI corpus in panis specie, verum & in Calicis consecrati potione porrigitur. Nemo tamen epulum illud diuinum sumit, ante quam flagitiorum confessione animorum sordes eluat. Pueri infantes nullo modo ante quadragesimum diem, nisi periculum aliquod impendere eorum vitæ perspectum fuerit, sacris aquis expiantur. Cum aliquis periculoso morbo premitur, sacerdos illum inuisit: ægroti sacerdotis precatone animum alleuari confidunt. In ingressu templi, lustralibus aquis, perinde atque nos facimus, asperguntur. Eodem etiam ritu mortuos, & eadem religione sepeliunt. Deinde cognati & affines epulum dant, & octo dies in conuiujs, mortuorum gratia instructis, accumbūt, & illorum memoriam celebrant, & pro eorum sempiterna salute Christum venerantur. Viduæ, quæ ante annum post virorum obitum nubunt, dotem amittunt. Sanctas literas Syrio sermone, quem Chaldæum nominant, scriptas, studiosissime colunt, earumque interpretes in locis publicis omnes, qui conueniunt, ad earum intelligentiam diligenter erudiunt. Ieiunia temporibus, quæ Auentum & Quadragesimam appellamus, diligenter obseruant. Sacra solennia, quibus vtimur, summa cum religione & celebritate procurant. Eandem anni computationem cum die intercalari, qui quarto quoque anno inferi solet, quam obseruamus, diligentissime retinent. Kalendis Iulij nõ Christiani tantum, sed indigenæ à sacris Christianæ nationis abhorretes, in Thomæ honoré diē festū agunt. Sunt apud illos & monachorū sodalicia, & virginū sacrarū cœtus ædibus semotis inclusi. Ab omnibus illis pudicitia cū summo prohibitis, & abstinentiæ, & religionis studio cōseruatur. Sacerdotes vxores ducunt.

Prima

Prima tamen vxore mortua, est illis in posterum nuptijs omnibus interdictū. Aliorum matrimonium nisi aut viri aut vxoris morte dirimi nulla conditione licet. Hanc autem morum institutionem à tempore Apostoli Thomæ, qui primus eas nationes ad CHRISTI notitiam instruxit, ad hæc nostra tempora continuatam summo semper studio, non solum in Cranganoris regione, sed in multis alijs, Christiani, qui in India sedes habent, summa semper religione & studio tenuerunt. Corpus illius in vrbe, quam Malipur appellant, quæ ad regnum Narfingæ pertinet, sepultum est, multis miraculis celebratum. Tempore quo Martinus Alfonso Soufa, vir fortissimus, pro Rege Ioanne tertio Indiam cum imperio obtinebat, fuerunt ad illum æneæ tabulæ delatæ, in quibus erant incisæ literæ, quarum vsus obsoleuerat, ita, vt nemo eas legere posset. Fuit tandem ab illo Iudæus accersitus multis linguis eruditus, & minime antiquitatis ignarus, qui eas tandem cum difficultate, propter scripturæ antiquitatem, & linguæ parum notæ rationem (erat enim ex multis conflata) perlegit. Literæ autem nihil aliud in summa continebant, quàm Regis, qui Thomæ temporibus illis terris imperabat, donationem Thomæ factam telluris certa dimensione definitæ, in qua templum extrueret. Et quia huius diuini viri mentio facta est, non alienum arbitror, hoc in loco aliud testimonium antiquitatis afferre, quod Thomæ monumentum continet. Anno à CHRISTO nato. M. D. lxxij. Pontifex Cochimensis misit ad Henricum Cardinalem testimonium publicis literis consignatum, quod historiam commemoratione dignâ continebat. In ea ciuitate, quam diximus appellari Malipurem, & nunc, postquam à Lusitanis frequentari cœpit, Sancti Thomæ ciuitas appellatur, erat in colle sacellum ædificatum, eò quod affirmarent incolæ, in eo loco Thomam fuisse à religionis hostibus interfectum. Erat autem hoc solenniter institutum, vt in eo sacello octo diebus ante diem natalem CHRISTI res diuina fieret, & omnes Christiani eò conuenirent. Fuerat quoq; ante quatuordecim annos in illo colle inuenta Crux in lapide incisa, in cuius fastigio columbæ imago insidebat: basis verò erat in specie quadam herbarum, quæ diffundi latissime videbantur, collocata, & tam fastigiū, quàm basis, & brachia in liliorū formam desinebant. Arcus eam ex eodem lapide factus vndique muniebat. In arcu erant incisæ literæ, quas nemo legere poterat. Totum hoc opus integrum, quod erat satis magnum, fuit super altare eiusdem sacelli multorum operis statutum. In Cruce eminebant notæ sanguinis insignes. Accidit autem die, quo Christiani conueniebant, vt in eo fano salutationem ab Angelo factam sanctissimæ VIRGINI, octo dies ante quam dies CHRISTI natalis adueniret, celebrarent, cum sacerdos, qui rem diuinam faciebat, Euangelium inchoaret, vt Crux in nigrum colorem verteretur, & liquor ex illa incredibili copia dimanaret: deinde color cœruleus pro nigro subiret. In locis autem vbi notæ sanguinis extabant, rosei coloris splendor eluxit. Sequentibus deinde annis eodem die

idem

idem semper eueniebat. Nec enim alio die (quod magnam admirationem commouebat) id in illa cruce cernebatur. Fuit tamen aliquo tempore eius rei, quæ admirabilis omnibus videbatur, intermissio. Anno autem. M. D. lxxij. cum Christiani in eundem locum cum eadem pompa & celebritate conuenirent, eo die quo Crux, dum sacrificium fieret, stillare solebat, & sacerdos Euangelium inchoaret (id enim etiam admirandum videbatur, quod nunquam prius quam Euangelium legi cœpisset, ea Crucis mutatio fieret) Crux repente nigris maculis, splendidis tamen, inficeretur, donec tandem, alijs atque alijs subeuntibus, tota nigresceret. Ita verò splendebat, atque si fuisset oleo delibuta. Tū instar roris guttæ defluere cœperunt, quæ paulatim grandiores effectæ, totam Crucem humore largissimo compleuerunt. Peregit sacerdos cum multis lacrymis, & crebro singultu sacrificium. Deinde ascendit in altare, & linteis, quibus in rebus sacris de more procurandis vti solebat, Crucem extersit. Lintea maculis sanguineis tincta repente sunt. Ciuitatis præfectus, & reliqua multitudo, quæ conuenerat, manus in cœlum tendere, CHRISTI numen implorare, flagitiorum veniam postulare, & ad studium ardentius religionis excitari. Crux autem postquam multo liquore fluxit, clarius splendere cœpit, & color sanguineus euidentius eluxit. Hoc signum commouit & Præfectum vrbis, & primum sacerdotem, vt diligenter inquirerent, ecquis esset, qui literas illas interpretari posset. Aiunt incolæ, in Narfingæ regno esse Brachmanam, inter omnes Brachmanas literis & eruditione præstantem, qui varias linguas tenebat. Hominem continuo accersunt, & interrogant, an illas literas nosset. Respondet, literas esse prisca, quibus antiqui sapientes utebantur: negligentia verò hominum factum esse, vt earum cognitio interiret. Quin etiam linguam, quæ erant descriptæ, à paucis admodum teneri. Admonent illi Brachmanam, vt in altare ascendat. Restitit ille, & nefarium facinus esse dixit, altare, in quo res diuina fieret, humanis pedibus conculcari. Inuitus tamen subiit, & literas perlegit, quarum vim eam esse dixit, vt vna nota decem, & quindecim, & viginti literarum officio fungeretur. Sententia verò literarū hæc erat in summa. Thomam diuinum virum fuisse à Dei filio, cuius erat discipulus, in eas oras Sagami Regis tempore missum, vt DEI summi notitia gentes illas erudiret. Ibiq; templum extruxisse, & res admirabiles effecisse: atq; tandem cum genibus flexis ad Crucem illam affixus, orationem ad Deum funderet, à quodam Brachmana fuisse hasta transfixum. Crucem verò eiusdem viri sanctissimi cruore tinctā ad memoriam virtutis illius sempiternam relictam fuisse. Hæc erat sententia, quæ literis continebatur. Fecit autem maiorem fidem alius eiusdem sectæ vir aliunde accersitus, grandis admodum natus, & sapientiæ opine præstans, qui literas in eandem sententiam interpretatus est. Huius autem Crucis exemplū, in eodem ligno, ex quo templum ædificatum perhibent, insculptum, cum literis publicis multorum virorum testimonio consignatis, retineo: cuius fides

K

tantis

tantis tunc argumentis explorata fuit, vt nemo possit de tam claris atq; testatis viri diuini monumentis ambigere. Hæc quidem inferenda putauit, vt rectius percipi possit, quàm clara sint apud Indos Christianos Thomæ viri diuini monumenta.

LIBER QVARTVS.

VM HÆCAVTEM,

quæ sunt paulo ante scripta, gerebantur, Emmanuel magnam classem in Indiam comparabat. In ea verò classe misit Franciscum Almeidam, virum insigni virtute præditum, cum summo imperio, qui in Orientis regionibus Regis vice & officio fungeretur. Partim enim quòd vellet in India aliquod imperij fundamentum iaci, partim ne Lusitani, qui negotij gerendi causa relinquebatur, vitæ periculū adirent, & fœderati etiã Reges incommodum aliquod propter studiū Lusitani nominis subirent, visum est illi, vt vnus Dux in India cū imperio versaretur, qui id posset industria, fide, & vigilantia perficere. Hoc eodē anno, qui fuit M.D.v. misit Romam Iacobum Soufam Portugalem Pontificē, & Iacobū Paciecum, virū iuris ciuilibus scientia & dicendi etiã facultate nō vulgari præditū, qui nomine illius fidē Iulio II. Pontifici maximo, qui tunc ad eam summæ dignitatis amplitudinem summo patrum consensu peruenerat, obligarent, & ab illo peterent, vt quoniam bellum Africanum non absq; magnis sumptibus administrari poterat, eos, qui in id aliquid opis sponte sua conferrent, muneribus ex diuino Ecclesiæ thesauro depromptis afficeret. Eodem ferme tempore venit ad Emmanuelē vir religionis opinione præstans, ex Francisci diuini hominis institutione & disciplina, qui Ierosolymis præfectus erat monachorum, qui Sionem montem incolunt. Huic nomen erat Maurus. Causã autem aduentus illius hic fuit. Sultanus, qui tunc Ægyptum & Syriam imperio continebat, grauiter offensus detrimentis, quæ Lusitani rebus suis intulerant, literas ad Iulium Pontificem Maximum dedit, quas per hunc Maurum mittendas esse statuit, vt illius religione & autoritate facilius Pontificem in eam mentem, quam cupiebat, impelleret. Literarum sententia hæc erat. Se à Regibus Hispaniæ admodum graues iniurias accepisse. Fernandum namq; Aragoniæ Regem Hispaniam Beticam armis inuasisse, & Saracenos, qui eam possidebant, partim crudeliter occidisse, partim omnibus bonis euersos, in exilium compulisse, & eos, qui domi remanserant, durissimo dominatu violenter oppressisse

oppressisse: & quod multo grauius erat, eos per vim, vt Christi religionem suscipere, coegisse. Non licere autem nec apud Christianos, nec apud Mahumetanos, malo cogere quenquam, vt eam religionem detestetur, in qua fuerat ab incunabulis enutritus. Hoc autem quod ad commune gentis incommodū & vastitatem, & religionis iniuriam pertinebat, se dissimulare non posse. Præterea Emmanuel Portugaliæ Regem classibus suis Indiam infestam reddere, grauisimasq; iniurias hominibus, qui ex Ægypto & Arabia in Indiam nauigabant, intulisse, ipsiusque Sultani naues cepisse, & direptas incendisse. Id autem nullo iure fieri. Nec enim vnquam ab illo Lusitanos fuisse vlla iniuria lacessitos. Opera tamen eorum atque immanitate magnam vectigalium, quæ possidebat, inclinationem fieri. Se verò vsque ad illum diem Christianos, qui vel in Ægypto & Syria domicilium habebant, vel negotia gerebant, vel Christi sepulchrum inuisebant, ne vlla iniuria afficerentur, sedulo curauisse. Si verò Reges Hispaniæ pergerent eiusmodi maleficijs Mahumetanam gentem diuexare, sibi tunc necesse futurum, vt pestem etiã in nomen Christianum machinaretur, & iniuriam sibi illatam acerrime vindicaret. Se igitur necem Christianis omnibus, qui in regno illius inuenti essent, illaturum, illorumq; templa, & Christi etiam sepulchrum demoliturum, operamq; daturum, vt nomen Christianum in illius imperio deleteretur. Præterea esse sibi in animo, in huius tanti facinoris ultionem, ingentem classem instruere, qua multas Europæ regiones maximis detrimentis afficeret. Postremò ipsum Iulium admonebat, si vellet ingentem Christianorū multitudinem à nece & supplicijs eripere, & templa, quæ in Asia & in Ægypto inuiolata permanferant, tueri, & Christi sepulchrū defendere, & à multis oris Christianæ reip. incendium & vastitatem propulsare, ageret cum Emmanuele Rege, ne vellet amplius classes in Indiã mittere. Aliter enim maximam Europæ cladem vitari nō posse. Has literas cū ab ipso Mauro Iulius accepisset, earum exemplū ad vtrumq; Hispaniæ Regē per eundem Maurum misit, & per literas ab eis quæsiuit, quodnam responsum vellent, vt ipsi Sultano daret. Quid Fernandus Iulio responderit, à nobis explorari non potuit. Emmanuel verò in hanc sententiã rescripsit. Vidi Pater sanctissime literas tuas, quas mihi Maurus attulit, & simul exemplū literarū, quas tibi Sultanus misit, accepi, in quibus de iniurijs, quas Mauris Granatæ regnum incolentibus intulit Fernandus Rex, quem in loco patris amantissimi colo & obseruo, cōqueritur: & simul de damnis, quæ Saraceni à Lusitanis in India acceperunt, grauisimis verbis exoptulat. In quo quidem inuitus nomē nostrum illustrat, dum ostendit, quam sit vterq; nostrum Saracenis infestus. Quid enim fieri potest à Christianis principibus ad gloriam sempiternam aptius & elegantius, quàm omnes suos conatus ad Mahumetis diram & nefariam superstitionem tollendam, & nomen perditissimi latronis extinguendum comparare? Minas deinde iactat, & terrores barbara quadam superbia & immanitate pro-

ponit, existimans fieri posse, ut qui pro CHRISTI religione pugnant, aliqua verborum atrocitate perterriti, ab instituto facinore, & à suscepta religionis sanctissimæ causa continuo desistant. Socer meus Fernandus, Rex inuictissimus, dignum rebus à se clarissime gestis, dignumque virtute & sapientia sua responsum dabit. Hoc tamen scio, nunquam fore, ut ille sic hostis barbari minas extimescat, ut gloriæ sempiternæ, quam ex Hispania Arabum tyrannide liberata adeptus est, cum aliquando pœniteat. De me verò hoc tibi Pater sanctissime affirmare possum, mihi maximè molestum esse, non multo grauiorem querimoniam causam tyranno isti subesse, qua stimulatus, multo ferocius verbis accepta detrimenta vindicaret, & quos virtute frangere non posset, oratione minaciter exterrere frustra conaretur. Nobis enim, cum iter in Indiam classibus nostris aperire, & regiones Maioribus nostris incognitas explorare decreuimus, hoc propositum fuit, ut ipsum Mahumetanæ sectæ caput, vnde tam multa mala in orbem terrarum opera dæmonis infestissimi redundarunt, extingueremus, & Mecha Arabiæ ciuitas, in qua Mahumetis sepulchrum est, Lusitanorum armis excisa, funditus interiret. Quod autem hoc non sit, ut cupiebamus, effectum, indignissime patimur. Spem tamen habemus, fore, ut CHRISTI præsidio id opus aliquando perficiatur, cuius iam nunc fundamenta Lusitanorum virtute & industria iaciuntur. Tunc igitur cum Mahumetis monimenta euersa atque disiecta fuerint, cum tellurem, quæ tantum monstrum aluit, & quæ reliquias illius gremio suo complectitur, excindi & vastari perspexerit, fremat immanis & importunus hostis, & istas minas inanè proponat: & non modò, cum est tam leuibus damnis affectus. In quo verò nomini Christiano cædem, CHRISTI sepulchro euerisionem, Europæ ferro atq; flamma minatur, non est, cur quisquam merito possit inania verborum portenta metuere. Nec enim hostis auarus vectigalia sua, quæ Christianorum religione amplificari cernit, excisione sanctissimi sepulchri, & aliorum locorum, quæ frequentari à Christianis cum magno illius cōmodo videt, imminui patietur: nec adeò mentis expers est, ut velit ea iniuria vniuersæ reip. Christianæ facta, omnium animos irritare, & à mutuis dissensionibus ad illius pestem atque perniciem traducere. Communis enim offensio & contumelia solet animos dissidentes cōiungere, & stimulis incitare ad pœnas de hoste superbissimo repetendas. Non est autem gens Christiana vsque eo vel sanctissimæ religionis, vel antiqui decoris oblita, ut tantum hostis facinus inultum & impunitum relinqnat. Non dubito igitur, quin si hanc stragem Sultanus ediderit, omnes Christiani tam iuuenes, quàm senes, vndique certatim confluant, ut tantum scelus animis coniunctissimis vlciscantur. Quod cum ille planè percipiat, non erit adeò amens, ut tantum sibi atq; suis opibus periculum struere velit. Valde tamen doleo, tantos ex Christianorum Principum discordijs animos tyrannum istum assumpsisse, ut atrociter etiam illis minari audeat,

audeat, per quos potuisset facillime imperium illius atque nomen extinguere. Quare Pater sanctissime te non modo hortor & moneo, verum etiam suppliciter oro, ut actionem istam dignam virtute tua, dignam religione & sapientia, dignam istius loci, in quo CHRISTI vicem geris, amplitudine & sanctitate suscipias, ut Christianos Principes inter se nefariè dissidentes, in concordiam auctoritate tua sacrosancta reducas, ut summa animorum conspiratione, signa in Africam & Asiam inferant, quibus hostem non virtute sua, sed Christianorum negligentia ferocem de statu deiciant, Mahumetisq; nomen ex hominum memoria penitus euellendum curent. Quod si feceris, præclare viam in cælum munies, nomenque tuum memoriæ sempiternæ consecrabis. Hoc quidem iam ab Alexandro Pontifice, in cuius locum successisti, aliquot Principes Christiani mecum simul magna contentione postularunt. Sed idcirco fortasse tunc id effectum minime fuit, quod DEVS hanc vni tibi immortalis laudis & gloriæ materiam reseruabat. In quo verò nos admones, ut quod responsum te Sultano dare velimus, tibi per literas significemus, animum istam in nos humanitatis & clementiæ plenissimum libenter agnoscimus, quæ perpetuo vitæ studio, & debita pietate & veneratione prosequemur. Nostrum tamen non est, vel sapientiæ tuæ, vel grauisimo Cardinalium senatui præscribere, quid hosti respondendum sit: sed tantum, quæ nostra mens sit, & quid animis agitemus aperire. Ut igitur quid habeam in animo tibi demonstrarem, is plane sum, quem nullæ minæ, nulli terrores, nullæ difficultates impediant, quo minus exequar id, quod semel institui, & eo omnes animi nervos intendam, ut pro mea parte quanta maxima belli contentione possim, contundam & frangam hostis feri & immanis audaciã. CHRISTVM Optimum Maximum precor, ut spiritus sui numine mentem tuam cōfirmet, ut perpetuo possis, quæ admodum facis, illius Ecclesiam cum magna sanctitatis tuæ gloria gubernare. Cum his literis Emmanuel Maurum donis & muneribus affectum dimisit: qui alijs à Fernando Rege literis similiter acceptis, Romam redijt, atq; inde cum Pontificis Maximi literis ad Sultatum reuersus est. E quibus Sultanus intellexit, non minis, sed viribus esse cum Lusitano confligendum. Classem igitur magnam instruendam suscepit, qua in India Lusitanos opprimeret: de qua suo loco dicemus. Hoc anno Lupus Suarius Olyssipponem peruenit. Et quamquam is fuisset tam à Rege, quàm ab omni nobilitate cum maxima gratulatione acceptus, omnium tamen oculi in Paciecum, qui cum illo veniebat, cum incredibili admiratione conijciebantur. Illius enim in gerendo bello celeritatem, in periculis animi magnitudinem, in laboribus perferendis constantiam, in exitu præliorum felicitatem multis in cælum laudibus efferebant. Rex supplicationem illius nomine decreuit, & à maximo Urbis templo in aliud templum sanctum & religiosum, diui Dominici nomine consecratum, cum solenni pompa cum suis incessit. Illius autem latus Paciecus tegebat, ut omnes

perspicerent, quanto honore Rex virtutem honestaret. Vbi ad templum ventum est, Iacobus Ortisius Visensis Episcopus, vir sanctis literis non mediocriter eruditus, atque disertus, orationem luculentam habuit, qua hominis egregia & admiranda facinora verbis amplissimis ornauit, ita tamen, vt omnia ad DEI gloriam, vt par erat, & pie & sancte reuocaret. Nec hoc tanto honore contentus Emmanuel, literas ad omnes ferme Christianos Principes dedit, quibus res à Pacieco gestas debitis laudibus illustrabat: vt nomen illius per omnem Christianam remp. cum maxima nominis gloria vagaretur. Sed vt intelligi possit, quam fallaces sint spes humanæ, non erit abs re cognoscere, quod tandem fuerit præmium meritis hominis fortissimi persolutum. Cum Rex intelligeret, Paciecum esse nimis tenuem (quidquid enim habuerat, erat in armis absumptum) neque quidquam ex India præter egregiam laudem ex bello tam periculoso fortiter & feliciter administrato reportaret, illum præfecit vrbi Æthiopiæ, quam Sancti Georgij nomine nuncupari diximus, vnde aurum in Lusitaniam importari solet, vt in ea præfectura commode posset rei familiari prospicere. Sed cum is inuidia maxima flagraret, fuit ab inimicis & inuidis insimulatus, quod Regem in maximo auri pondere fraudasset, multaq; scelera & flagitia suscepisset. Rex igitur illum vinctum catenis in Lusitaniam perduci iussit, vbi longo tempore carcere inclusus miserrime vixit, vsque eo, dum re diligentius excussa compertum fuit, crimina illi ab inimicis illata, partim falsa, partim leuia fuisse. Tunc igitur vinculis expeditus, & in dignitatem restitutus fuit, sed non illo præmio affectus, quod tam eximie virtuti debebatur, adeò, vt vitam in egestate traduceret. Tantum valet sæpenu-mero quod est opera maleuolorum hominum, optimorum Regum auribus inculcatum, vt eos à virtute debitis muneribus afficienda, in quo maxime laudis regie magnitudo consistit, abducatur. Eodem anno Rex leges multas vetustis legibus addidit, & antiqua instituta correxit, multaq; sanxit amplificandis vectigalibus accommodata, summamq; diligentiam adhibuit in regendis finibus prædiorum, quæ erant locis religiosis, & peregrinorum, & pauperum ægrotantium vsibus destinata. Per idem fere tempus Ioannes Siqueira, Regis permissu, in Æthiopiæ regione, quam Gadanabarum appellant, in promontorio nomine Guerarcem extruxit: quam postea, cum eam tueri minime posset, Regi tradidit, qui laborem & sumptus illius Regia magnificentia compensauit. At Octobri mense pestifera lues Olyssipponem inuasit, multosq; mortales absumpsit. qua pestilentia coactus Emmanuel, se Almeirinum contulit. Erat eo tempore Arzilæ Franciscus Pereira Pestana, vir nobilis & acer, qui iam multa in remilitari facinora egregie virtutis ediderat. Is à Ioanne Menesio, qui, vt dictum est, Arzilæ præerat, equites septuaginta obtinuit, quibus stipatus, pagum in monte præcelso & edito situm spoliaret. Nocte igitur egressus, insidias non longe à pago posuit. Vbi diluxit, montani, qui pagum incolebant, greges

pecudum

greges pecudum & armenta pastum egere. Pestana illos inopinantes aggressus, in fugam compulit, omnesq; greges abegit, & cum ea præda domum redire instituit. At Mauri de gentis more sublatis clamoribus, & signo dato, vicinitatem excitarunt. Multi igitur equites conuenere, Pestanamq; celeriter insequuti sunt. Pestana eorum impetum, vt poterat, sustinebat, & sensim se Arzilam recipiebat: & interdum in hostes incitatis equis impetum dabat, vt eorum ferociam frangeret. Cum verò iam octo millia passuum progressus fuisset, & Arzila quatuor ad huc millibus abesset, & valde hostium incurfu premeretur, suos in collem editum subduxit. Hostes cum suspicarentur insidias post collem latere, substiterunt. Reliquum igitur iter expeditum nostris esse videbatur, vt tuto se reciperent. Erat in eo comitatu eques quidam valde strenuus, nomine Iacobus Viegas, qui magnis vocibus omnes, vt in Mauros incurrerent, incitare cœpit. Agite, inquit, in hostes inuehamur. Impetum, mihi credite, nostrum minime sustinebunt. Pestana cum esset natura ferox, iracundia flagrauit, hominemq; asperis verbis accepit. Et inter alia probra, illi cannabeam vestem, qua tunc erat indutus, obiecit: & tamen tam demens eris, inquit, vt tale consilium homini bellandi perito dare audeas? Hic Viegas ridens, inquit: hæc cannabea vestis, o Pestana, chalybea tibi confestim apparebit. Hac oratione Pestana incensus ait. Si adeò fortis es, id videre statim cupio. Agite igitur commilitones, in hostes feramur. Itaq; omnes in hostes impetum ferunt, eosque re inopinata percussos exterrunt, atque tandem fundunt fugantq;: octoginta interficiunt, triginta viuos capiunt. Interim verò dum prælium committitur, Pestana in Viegam oculos conijcit. Ille autem tanta virtute dimicabat, vt ipsi Pestanæ ingentem admirationem commoueret. Itaq; prælio confecto, Pestana ad illum supplex adiit, dixitq;. Vir fortissime, da veniam temeritati, aut, si lubet, me fuste contunde. Merito enim hominem tuæ virtutis ignarum plagis afficies. Hac profecto mente sum, vt si tales sex equites sub signis haberem, minime dubitarem Constantinopolim ingredi, vt Turcarum imperatori catenas iniicerem. Sic demum læti & bene conuenientes Arzilam cum omni præda, quæ fuit satis magna, reuersi sunt. Interim verò in Lusitania pestis in dies ingrauescebat, quæ cum Scallabim contagione peruasisset, & ne inde propter loci propinquitatem in Regiam penetraret, multi metuerent, fuit coactus Rex inde celeriter emigrare. In oppidum autem se contulit cis Tagum in edito colle situm, quod Abrantes appellant. Ibi verò cum Regina grauida esset, atq; ad pariendum vicina. iij. die mensis Martij anno. M. D. vj. filium peperit, quæ pater Lodouicum appellauit. In quo quidem Principe fuit summum virtutis, ingenij, & humanitatis, & religionis specimen, tantisq; laudibus excelluit, vt à multis orbis rerrarum imperio dignissimus haberetur. Qui tamen quauis virtutis militaris & imperatorie disciplinis egregie instructus fuisset, & pacis etiam artibus cum magna omnium admiratione florisset, nulla tamen clarior laus apud illum viguit ardentissi-

mo pietatis studio. Quo quidem adeò flagrabat, vt quauis in corpore maneret, animo tamen in cœlo sæpenumero versaretur. Eodem anno fuit clāsis imperio Regis instructa, qua Tristanus Cugna in Indiam nauigaret. Per idē ferme tempus Olyssipone tumultus multitudinis furore & amentia concitatus fuit, quo parum abfuit, quin omnes Hebræi, qui, vt dictū est, ad CHRISTI fidem conuersi fuerant, fœdē perirent. Res autem ad hunc modum gesta fuit. Maxima pars ciuium propter pestilentiā aberat. Illis forte diebus multi è Gallia Belgica & Germania Olyssiponē naues cum mercibus appulerāt. Xix. verò die Aprilis nō pauci ex ijs, qui in vrbe manserāt, in Ædem nomine diui Domini consecratam, cuius superius mentio facta est, vt rebus diuinis operā darent, conuenere. Ad sinistrū latus templi est sacellum sanctū, & mira omniū religione celebratū, quod IESV Sacellū appellāt. In eo supra aram est imago CHRISTI Crucifixi collocata, in cuius latere vulnus illud alsimulatū operculum vitreum contegebat. Cum multi in vulnere illo oculos & mentē defigerent, ex eo splendor emicuit. Conclamant igitur omnes, ingens esse miraculū, cœlestēq; numē præsentiam suā signis admirandis ostendere. Quidam ex Hebræis illis, qui nō ita pridem Christo nomē dederant, maxima voce miraculū esse negauit. nec enim esse verisimile, vt aridū lignum miraculum ederet. Quauis autē multi de miraculi veritate dubitarent, nō tamen tempus, neq; persona, neque concio erat satis apta, vt quisquam ex illo genere deberet tūc in errore illo, intimis hominum sensibus penitus insito, depellendo operā frustra consumere. Multitudo igitur natura præcepta, & inconsiderata, & specie quadā religionis attonita, cum audirēt hominē Hebræum miraculo fidē derogare, fremere cœpit. Iudæū perfidum, & sceleratū, religionis proditorē, & CHRISTI hostem immanem & importunū appellat, extremōq; supplicio & cruciatu dignissimū. Cū ad hunc modum probra vndiq; multi congererent, exarsit iracundia concio, & impetū in hominē facit, & in capillum inuolat, & raptat, & vexat, & in forū, quod ante templum illud est, pertrahit, & crudelissime necatum dilacerat, ignēq; repente facit, in quem cadauer illud conijciat. Ad hunc tumultū plebs vniuersa confluit. Ibi monachus quidam orationē satis popularem habuit, qua multitudinem ad CHRISTI vindictā nimis acriter incitauit. Multitudo satis sponte sua furens, ea oratione vehementius efferata est. Duo verò monachi Crucem sustulerunt, maximisq; vocibus populū ad cædem concitarūt. Et altero quoq; verbo, hæresim hæresim, dicebāt, nefandā vindicate, gentēq; sceleratā extinguite. Galli & Germani qui in nauibus erant, in terrā defiliunt, & se ad Lusitanos, qui iam cædem immanē faciebant, adglomerant. Quingentos homines fuisse constat illos, à quibus fuit hoc immanissimum facinus institutū. Ruunt igitur amentia & scelere flagrantes, & in gentem miseram nimis ferociter inuadunt, multosq; trucidant, & in ignē semiviuos abijciunt. Erant ad eam crudelitatem pyræ satis frequentes extructæ eo in loco, vbi primus ille, qui multitudine

dinem offenderat, crematus extiterat. Serui & homines etiam vilissimi summo studio & alacritate materiam vndiq; conuehebant, ne ignis posset tanto facinori perficiendo deficere. Mulierum luctus & lamentationes, & virorum implorationes acerbissimæ, omniūq; miserabiles eiulatus eiusmodi erant, vt hostes immanes misericordia frangere possent. Illi tamen, qui cædem faciebāt, ita humanitatem exuerant, vt nulli neq; sexui neque ætati parcerent, sed in omnes absq; vllō discrimine crudelitatem suā exercerent. Et eo quidē die supra quingentos homines ex Hebræo genere fuerūt necati, atq; combusti. Sequenti die cū immanitatis illius rumor late dissipatus fuisset, homines ex pagis scelerē & audacia furentes, supra mille in vrbe conuenere, & se ad reliquos sicarios aggregarunt. Itaque cædem instaurant. Et quia omnes Hebræi generis formidine perterriti in domibus suis latitabant, fores perfringebant, & in domos irruebant: viros, & mulieres, & virgines immanissime iugulabant: pueros autem infantes ad parietes allidebant: omnes partim enectos, partim spirantes pedibus trahebant, vt in ignem conijcerent. Multi simul concisi quidem vulneribus, viui tamen adhuc eodem igni consumebantur. Ingens eo iam die stupor adeò miserrimæ gentis sensus oppresserat, vt ne lamentari quidem cladem illam, & deplorare miseriam suam possent. Qui se occultabant, quauis filios, aut parentes suos ad supplicium abripi viderent, ne lugubri gemitu proderentur, vocem emittere non audebant. Sic autem eos metus exanimauerat, vt viui nō multū à mortuorum similitudine distarent. Domus interim diripiebantur. Sicarij aurum, argentum, & preciosam supellectilem coaceruabant: Galli prædam in nauibus imponebant, eōq; prædandi studio factum est, ne multo plures eo die occiderētur. Eò autem progressus est hominum perditorū furor, vt in ædes sacras absq; vllō numinis metu inuaderent, & inde pueros, & senes, & virgines, quæ ad aras confugerant, Crucibus, & hominū sanctorū imaginibus affixas, & Christi fidem miserabiliter implorātes euellerent: quos repente crudelissime necabant, aut viuos in ignem proijciebāt. Multi specie quadam & similitudine cū Hebræi existimarentur, summū vitæ periculum adierunt, & aliqui etiam ob eam causam interfecti sunt: & quidā antequam explorari posset, sibi cum Hebræis nullam esse necessitudinem, plagis atq; vulneribus deformati fuere. Multi cū in inimicos suos inciderent, eos Iudæos esse dicebant: quī antequam falsum testimonium refutare possent, sanguine suo inimicorū crudelitatem satiabant. Magistratus non tantum animi habebant, vt multitudinis furori se opponere auderent. Multi tamen honesti viri, ad quos Hebræi confugerant, eos summa fide tuebantur, & clanculum è periculo crudelissimæ necis educebant, & in tuto collocabant. Eo tamen die supra mille ad hunc modū interierunt. Tertia rursus die ad eandem cædem sicarij mente prorsus alienata redierunt: sed neq; quē occiderēt reperiebant. Omnes enim ferme, qui ad Hebræum genus pertinebant, aut fuga sibi salutem pepererant, aut in domibus

proborum hominum latitabant. Aliqua tamē cædes facta fuit. Illis tribus diebus circiter duo hominum millia ex Hebræa gente ad eum modū occisa sunt. Cū tamen aduesperalceret, Arius Syluius, & Aluarus Castrensis, viri adprime nobiles, qui tunc Regijs iudicum decurijs præerant, cum præsidijs in vrbe se contulerunt. Eorum aduentu furor repressus est. Galli & Germani se confestim in naues cum præda magna recipiunt, datisq; velis in patriam ea qua potuerunt celeritate confugiūt. Emmanuel vbi nuncium de tam insigni facinore percepit, ira nimis acriter exarsit, & continuo Iacobum Almeida, & Iacobum Lupium, viros primarios, cum summa authoritate Olyssipponem misit, qui tantum scelus debito supplicio vindicarent. Magnus hominū numerus extremo supplicio pœnas immanitatis & amentie dedit. Monachi vero, qui subla ta Cruce hortatores cædis extiterant, sacerdotij primū dignitate solenni ritu priuati sunt, deinde strangulati, atq; combusti. Qui vero leges se præbuerūt in furore populari comprimendo, partim honoribus priuati, partim pecunia multati sunt: & ciuitas ipsa multis ornamentis spoliata fuit. Dum hæc in Lusitania gerebantur, Franciscus Almeida cursum in Indiam tenebat. Verū cum partim aduersa tempestate, partim diuturna malacia impediretur, & tarde admodum nauigaret, Bonæ spei promontorium commode flectere nequiuit. Erat enim tunc in illis regionibus ad Austrum pertinentibus hyems, & nostri tempestatibus seuissimis iactabantur. Nauæ præterea cursus errore decepti, ad Austrum longius quam oportebat delati sunt, vbi dies, propterea quod sol tunc Septentionalem plagam peragrabat, erant propter illius abscellum breuissimi. Vt autem breuiiores multo viderentur, faciebat densa caligo, & imbres immodici, & niues immensæ, quæ nostris intolerandis frigoribus grauissimam molestiam exhibebant. Vigesimo tādē die Iunij promontorium superarunt. Quo facto Almeida classem propius terram dirigere præcepit. Secunda verò die Iulij tempestas atque procella repente coorta classem maximis fluctibus agitauit. Ea sedata, nostri Australes Æthiopiæ oras præteruerti, in Quiloæ portu classem constituunt. Almeida misit confestim, qui Regem illius nomine salutarent. At ille sceleris conscientia perturbatus, noctis silentio vrbe deseruit. Mahumetes verò Anconius, cuius antea mentio facta est, in vrbe māsit. Milites, qui relictī fuerant, ad Mahumetem confugiunt, vt sub illius ductu nostrorum impetum à mœnibus & vrbe reprimerent. Almeida cū videret neque Regem ad illum venire, nec ei de ea negligentia satisfacere, suspicatus est, hominem scelestum & impurum hostilia machinari. Itaq; vrbe oppugnare constituit. Cū autem æstu influente mare iam ædes vrbe attingeret, Almeida quingentos viros acres eduxit. Primam aciem, in qua erant ducenti viri, Laurentio filio satis impigro iuueni attribuit. Alteram aciem, in qua erant trecenti viri, sibi reseruauit. At eo tempore iam Mahumetes etiam metu perterritus ex vrbe diffugerat. ingrediuntur nostri. Cū verò nemo

esset,

esset, qui illos aditu prohiberet, Almeida suspicatus est, esse dispositas insidias, vt nostros securitate nimia dispersos, & in spolijs diripiendis occupatos de improviso adorirentur. Itaque substitit, filioq; præcepit, vt non nisi sensim & explorato incederet, nec ordinem turbari pateretur. Erat in vrbe mira solitudo. Pauci tamen suberant, ijq; tanto animi motu perturbati, vt neque quomodo fugerent, neq; quemadmodum domi consisterent, rationē inire possent. Præda ipsius Almeida iussu fuit in vnam domum satis amplam congesta, & summa æquitate inter milites distributa: è qua tamen Almeida vnam sibi sagittam reseruauit. Deinde arcem ædificare constituit prope litus, in loco ad impetum hostium propulsandū satis opportuno. Interim verò dum arx struitur, ad Mahumetem Anconium, & ad reliquos ciues nunciū misit, qui diceret, esse quod DEO gratias agerent, quòd fuissent optimi atque potentissimi Regis Emmanuelis auspicijs, & singulari benignitate, ex immanis & perfidi tyranni dominatu in libertatem vindicati. Admonebat deinde, vt secum animo reputarent hominis malefici & iniusti fraudes, insidias, & flagitia, iniuriasq; grauissimas, quas sub illo pertulerant. Tunc autem vice versa fore, vt æquitate singulari gubernarentur, & eorum quilibet ius suum contra perfidi hominis impotentiam & scelus retineret. Se præterea operam daturum, vt Lusitanorum armis muniti, omnium hostium iniurias facillime propulsarent. Et vt magis id futurum confiderent, se velle Mahumetem, hominem, cuius fidem & probitatem cum regia prudentia coniunctam multis in locis experti fuerant, illis Regem præficere. Venirent igitur, & fœdus cum hominibus amicissimis ferirent, & bonis suis impune fruere. Læti nuncium accipiunt, Mahumetēq; equo pulcherrime instrato insidentem faustis acclamationibus insequuntur. Almeida nomine Regis Emmanuelis illum Regem appellauit, & corona aurea donauit, tributūque illi tolerabile, quod impenderet singulis annis, imposuit. Mahumetes verò fidem suam iureiurando astrinxit, fore se semper imperio Regis Emmanuelis obsequentem, neque vnquam officio stipendiarij fidelissimi defuturum. Interim dum hæc fiunt, veniunt ad Almeida nauarchi duo, vnus nomine Gonzalus Paiua, alter Fernandus Bermudius, è Mozambique: quos ille eo miserat, vt explorarēt, quo animo insulæ præfectus erga Lusitanū nomen esset: & num literis à nostris in eo cursu in insula relictis sciri posset, quo in statu Indicæ res forent. Nunciant illi, omnia esse apud insulanos pacata, & literas afferunt à Francisco Albuquerque, & Lupo Suario scriptas, quas apud insulæ præfectum reliquerant, dum in Lusitaniā nauigarent, quibus omnia læta nunciabant. Accidit deinde vt nouus ille Rex Mahumetes Almeida de more salutaret, & illum suppliciter oraret, vt omnes Arabes qui captiui detinebantur, liberos esse vellent. Id Almeida libentissime concessit. Deinde Mahumetes cū illi summas gratias ageret, aliud postulatū multo præclarius interposuit. Mihi quidem, inquit, fuit magnus vsus

& amici-

& amicitia, sancto admodum foedere constituta, cum Alfudailo Rege, quem tyrannus hic, quem regno expulisti, per insidias interemit. Alfudailus si in vita maneret, ego illi regno cederem. Nec enim is sum, qui vllas regias opes fidei & officio præferendas existimem. Sed quoniam is vita priuatus est, te quantum possum oro & obsecro, vt facias mihi potestatem accersendi illum filium, quem regni hæredem instituem. Filij mihi quidem sunt isto honore, vt mihi videtur, non prorsus indigni. Verum si filios meos in regni successione liberis defuncti Regis, quicum coniunctissime vixi, prætulero, videbor mihi maculam ignominie sempiternam subire, quæ non mihi tantum, sed vniuersæ posteritati meæ sit insigne dedecus allatura. Itaque malo liberis meis fidei & honestatis exemplum, quam amplissimum patrimonium testamento relinquere. Attulit hoc postulatum magnam admirationem nostris, cum animaduernerent hominem Mahumetanis disciplinis imbutum, ea fide amicitiam colere, & tanta animi magnitudine regni opes contemnere, vt facile officium, amico mortuo debitum, caritati filiorum præponeret. Omnes igitur illum certatim laudant, & eo solum nomine, quod regnum vellet à filijs suis ad Regis filium transferre, maiore regno dignissimum iudicant. Itaque defuncti Regis filius accersitur, & ab omnibus ciuibus, Almeida iussu, fides datur, fore, vt post Mahumetis illius obitum, illum Regium adolescentem Regem habeant. Rebus ad hunc modum ordine constitutis, Almeida Petrum Ferreiram Fogazam arci præfecit: cui omnia, quæ erant illi ad arcis custodiam faciendâ, diligentissime præscripsit. Inde verò profectus, intra quatuor dies ad ostium portus Mombazæ peruenit. Ibi præmisit Gonzalum Paiuam, vt portus altitudinem exploraret. Ducebat autem secum Paiua duos magistros Arabes, qui optime portus ipsius introitum tenebant. Dum Paiua imperata conficit, ad turrin accedit. Qui erant in præsidio, tormentis nauem illius vehementissime quatunt. At ille vicissim maioribus tormentis turrin verberare instituit. Accidit autem cum emissus globus aut tormentarium puluerem, aut materiam aliquam ad ignem repente concipiendum aptissimam scintillis incenderet, vt flamma subito exoriretur, qua præsidij milites perterriti, turrin desererent, & fuga se in urbem reciperent. Hac re gesta, & sinus altitudine penitus explorata, redijt ad Almeidam Paiua, docetq; nullum esse à vado periculū. Almeida igitur in portu classem non procul ab urbe constituit. Inde per vnū ex magistris Regem admonitū esse voluit, se non vt bellum faceret, sed vt illius saluti & dignitati prospiceret, ad Mombazæ portū naues statuisset. Eam namq; Regis Emmanuelis virtutē & benignitatē esse, vt qui illius imperio tenerentur, multo meliore conditione essent, quam si nullius Regis potentissimi leges accepissent. Si enim nullius imperio astricti essent, fore, vt soli magno cum periculo hostibus repugnare cogerentur. At in Regis optimi tutela & patrocinio constituti, futurum, vt facillime à suis rebus

hostium

hostium iniuriam prohiberent. Præterea non indecorum Regi Mombazensi fore, sub Rege illo esse, cui magni Reges in Africa, & in India libenter obtemperarent. Quod si faceret, se illū in loco Regis fidelissimi, & cum Emmanuele foederati semper habiturū, nihilq; omnino prætermitturum, quod ad illius dignitatem & incolumitatē pertineret. Secus enim fieri non posse, quin eum cogat Regis optimi dominatū pati, vt in illius ditione felicius vitam degat. Hac cū legatione profectus est Arabs: quem Mombazenses in terrâ descendere minime passi sunt. Si in terram, inquit, pedem posueris, dilacerabere. Abscede hinc protinus, & Lusitano isti denuncia, hæctenus ei cum foeminis Quiloënsibus, nunc verò cum viris fortissimis rem futuram. Quod quidem si voluerit experiri, sentiet continuo, magno suo malo classem hanc in Mombazensem portum delatam fuisse. Almeida cū hoc accepisset, illa nocte iussit Ioannem Nouium cum alio nauarcho aliquem ex incolis illius vrbs arripere, ex quo sciri posset, ecquid Rex deliberatum haberet, aut quibus præsidij circumseptus esset. Illi magno cum silentio in terram deferuntur, & hominem improuiso corripunt, ad Almeidamque perducunt. Erat autem is ex Regis domesticis & familiaribus. Is minis exterritus narrat, Regem Mombazensem, cū accepisset, Quiloam esse à nostris occupatam, præter milites suos, quatuor millia militum ex vicinis gentibus mercede conduxisse; & alia duo millia expectare. Habere præterea magnam tormentorum vim, & omnibus esse rebus instructissimum, quibus confideret, se impetum multo maioris exercitus à moenibus & vrbe repulsurum. At Almeida nihil secius ciuitatem oppugnare constituit. Itaq; postridie Laurentium filium cum alijs Ducibus præmisit, vt in terram summa celeritate se conferrent, & coniectis vndique facibus, eam ciuitatis partem, quæ ad litus pertinebat, incenderent. Factum est hoc ab illis tanta alacritate, vt priusquam hostes obsistere possent, multas ædes flamma corripere. Multi tamen occurrunt, & in nostros impetum faciunt. Nostri summa contentione resistunt. Fit atrox prælium, in quo ex hostibus septuaginta cæsi sunt, E Lusitanis duo tantum ceciderunt. Interim flamma vehementius excitata, ciuitatem populabatur, & ciues ancipiti cura distinebat. Nam & cum nostris erat necessario dimicandum, & ignis, ne omnia incendio vastaret, atque conficeret, extinguendus. Tanta interim vis incendij illius extitit, vt nostri ardorem sustinere non possent. Festinanter igitur se se in scaphas & in naues recipiunt. Sequenti die Franciscus Almeida antequam dilucesceret, in terra copias exposuit. Tenebras autem noctis flamma, quæ nondum erat profus extincta, dispellebat, ita, vt animaduerti posset, nullos esse iam in litore, qui nostros aditu arcerent. Almeida tamen veritus insidias, noluit ante lucem ciuitatem oppugnare. In aliam verò ciuitatis partem Laurentius Almeida se contulit, quam aggredere, vt à patre fuerat imperatum. Murus nullus erat oppositus, qui illorum impetum retardaret. In vias hostibus confertas

feras inuadunt. Erant autem nimis angustæ, & ædes cœnaculis sublata. E fenestris, & è tectis (non enim sunt fastigiata, sed ad libellam directa) ingens vis lapidum & iaculorum eos obruebat. Nostri eo incommodo præpediti, cedentes hostes insequi non poterant. Fistulis autem ferreis, & reliquis tormentis vti propter angustias minime licebat. Quidam è nostris in ædes irruunt, fores & repagula conuellunt: per scalarum gradus ascendunt, & magno cum periculo in tecta frequentes euadunt. Cum verò ædes ita coniunctæ fuissent, vt tecta continuarentur, illi totam illam ædium contignationem hostibus nudant, & ita liberum transitum ijs, qui relictis fuerant in via, præbent. Hostes interim parietes domus vnus distubarunt. Ea ruina nostrorū aciem impediuit. Præibat Laurentius Almeida: aciem verò postremā firmabat Ioannes Nouius. Moles autem lapidum alterū ab altero ita disiunxit, vt sibi mutuò opitulari non possent. Hic rursus è fenestris & è tectis tanta telorum multitudo decidebat, vt nostri in maximo discrimine versarentur. Ita coguntur iterum nostri ædes alias expugnare, & à primis ædibus ad alias transilire: vbi magna hostium multitudine partim concisa, partim ex summis ædium tectis detrusa, malū quod nostros afflictabat, fuit omnino depulsum. Laurentius verò cum intelligeret, quo in discrimine, qui erant in subsidijs, versarentur, regressus est, vt opem illis afferret. Sed iam illi erant periculo perfuncti. Itaque coniunctis copijs in Regiam contendunt. Ibi Petrum Bermudium reperiunt, cui Almeida Regiæ custodiam cōmiserat. Ab eo autem intellexere, quanta virtute Franciscus Almeida hostes repulisset, vsque eo, dum in Regiam penetraret, & quo metu perterritus Rex urbem deseruisset. Laurentius patrem sequitur: qui quidem in via quadam cum confertis hostibus acerrimè dimicabat. Ibi filius impetum in hostes dat. Illi verò terga vertunt, & in densam Syluam, in quam se Rex abdiderat, incredibili celeritate confugiunt. Nostri vbi se paulum à labore refecerunt, urbem diripiunt. Præda nō magna fuit. Ipsi namq; hostes inde maiorem rerum suarum partem asportauerant. Tela tamen & tormenta varia reperta sunt. In hac expugnatione, vt compertū postea fuit, ceciderunt ex hostibus mille & quingenti viri. Capti verò fuerunt supra duo hominū millia. E quibus Almeida ducentos homines primarios, & lectissimas fœminas seruauit: reliquis libertatē cōcessit. E nostris quinq; desiderati sunt: è quibus vnus fuit Fernandus Decius vir insigni nobilitate, qui in pede venenata sagitta vulnus acceperat. Multi vulnerati fuerunt. Ciuitas Almeida iussu fuit rursus incensa. Dum Almeida hæc negotia morantur, portum subijt Nauarchus alius nomine Vascus Gomezius Abræus, cuius nauis tempestate fuerat à reliqua classe disiecta. Hinc Melindem versus cursum tenuerunt: sed æstu vehemētissimo à cursu deducti sunt, & in finū delati, qui Melinde viginti quatuor millia passuū distat. In eo reperit Almeida naues duas, quæ etiam fuerant tempestate disiectæ. Vnius erat nauarchus Lupus Chanoqua, alterius autem Ioannes Homo, vir &

corporis

corporis & animi viribus præstantissimus: militaribus tamen artibus quàm imperatorijs accommodatior. Almeida cum cuperet Regem inuisere, aduersa tempestate prohibitus, se in classe continuit. Ad illum tamen misit, qui eum nomine illius salutarent, & Regis Emmanuelis munera deferrent. Rex fratrem quendam suum ad Almeidam cum maximo comineatu atq; muneribus legauit, qui diceret, quàm moleste ferebat, se illius aspectu priuari. Hinc profecti, ad insulam Anchediuam peruenere, decimo tertio die Septembris eiusdem anni, qui fuit. M.D.v. In ea insula fuit literis Gonzali Egidij Barbozæ, quas præcipiebat dari cuius Duci, qui primus è Lusitania eò nauem appulisset, admonitus, iam magnam aromatum multitudinē ab eo congestam, qua facile possent multæ naues onerari. Expectari præterea ex Arabia tres naues multis mercibus onustas. Quod si toto mēse Septembri in ea insula aliqui è nostris in specula permanerent, fore, vt earū nulla possent euadere. Hac re comperta, Franciscus Almeida Ioannem Hominē dimisit, qui Cochimi, Cananore, & Coulami, illius aduentum nunciaret, & admoneret regios procuratores, vt quanta industria possent, onera, quæ in naues erant imponenda, ad aquas exportarēt. Lupo verò Chanoquæ & Gonzalo Paiuæ negotium dedit, vt nauibus suis illas regiones diligentissime perlustrarent, ne naues illæ, quæ expectabantur, effugerent. Ipse verò arcis continuo fundamenta iecit in loco non multum à mari disiecto, in quo parietinas reperit, crucibus colore nigro & rubro multis in partibus insignitas: quod suspicionē faciebat, fuisse olim insulam illā à Christianis frequentatā. Opus multorū operis intra breue tempus ad magnā fuit altitudinē perductum. Nec enim vti cuiquā vel nobilitatis vel dignitatis excusatione licebat. Interim peruenit Emmanuel Pazagna, quæ Almeida antequam Bonæ spei promontoriū flecteret, classis parti præfecerat. Cum illo veniebat Antonius Vascius. Gondissaluus Vascius Goes Quiloæ manserat: sic enim Almeida præceperat. Lucas Fonseca Mozambique hyemabat. Lupus Sancius fluctibus oppressus, cum omnibus, qui in eadem erant nauis, interierat. Quinque tantum viri euaserunt, quos semiuiuos Petrus Barretus in nauem suam recepit. Hi autem erant Nauarchi, quibus Pazagna Almeida iussu præfuerat. Ex eodē Pazagna intellexit Almeida, Habraemū tyrannum, qui fuerat per Almeidam regno spoliatus, operā dedisse, vt Rex Mahumetes per insidias interficeretur. Ad id autem facinus patrandum, virum valde strenuū misisse, qui cum se per amicitia simulationem in Mahumetis familiaritatem insinuasset, illius brachium sica transfixerat. Vulnus autem non fuisse mortiferum: proditorem verò comprehensum sceletis poenas nece atque cruciatu persoluisse. Non multis post diebus Chanoqua & Paiua redeunt cum aliquot nauigijs, quæ ceperant, in quibus erant Arabes permulti. Erat etiam inter alias paruas uaes Celox Indica, qua vehebatur Lusitanus quidam, à Barboza missus cum literis ad Almeidam, quibus significabat, vnā ex illis tribus nauibus, quas ex Arabia

uenturas

uenturas scripserat, iam Calecutium peruenisse, reliquas autem duas expectari. In ea autem naui, quæ iam erat in portu, quatuor homines Venetos ab Ægypti Imperatore, quem Sultanum appellabant, missos fuisse comperit, tormentorum conflandorum artifices, quos ab eo Calecutiensis per literas postularat. Narrabat præterea, ab eodem Sultano magnam classem contra nostros ædificari: & similiter Calecutij maxima industria bellum comparari. Almeida vbi ea cõperit, Chanoquam rursus & Paiuam dimisit, quibus præcepit, vt summa vigilantia mare tenerent, & specularentur, ne reliquæ duæ ex Arabia naues effugerent. Ipse verò triremem magnam, ad quam ædificandam, materiam è Lusitania comportarat, Arabum captiuorum remigio diligenter instruxit: illiq; Ioannem Serranum præfecit. Duas præterea celoces illi attribuit, quibus mare illud ab hostium incurfione prohiberet. Vni ex celocibus præfectus erat Simon Martinus, alteri Iacobus Diazius. Hic Merlaus Onoris Rex (est autem Onor ciuitas ab Anchediua triginta & duobus millibus passuum distans) ad Almeidam de pace legatos misit. Erat autem Onore Timoia pirata, cuius antea mentio facta est, qui etiam cum Almeida foedus ferire in animo habebat, & cum Onoris rege de eadem pace consenserat. Hi in fidem recepti fuerunt. Ab ijs didicit Almeida, nõ procul inde arcem egregie munitam esse, nomine Zincaturam, quæ ad Dacami regnum pertinebat. Arcis tamen præfectus stipendarius erat Zabaij, quem diximus Goam imperio tenere. Onorensis cū Goensi bellum sæpenumero gerèbat. Præcepit Almeida Laurentio filio, vt altitudinem illius portus exploraret. Is cum Ducibus illi attributis ad ostiũ fluminis, quod secundum arcem fluit, accedens, triginta pedum altitudinem esse comperit: vltius verò progressus, quinquaginta. Arcem verò conspicit in colle sitam. Milites autem vbi scaphas conspexerunt, in litus properarunt. Erant autem circiter mille egregie armis instructi. Octo solùm equis vehebantur, è quibus vnus arcis præfectus erat. Nostri pacis signum sustulere. Quo conspecto præfectus continuo ad Laurentium contendit, & cum illo pacem facit. Ad Franciscum verò fructus telluris & munera ad vires militum reficiendas satis large misit. Deinde intra nouem dies, missis ad Almeidam legatis, pacem maiore cum caremonia confirmauit. Eo verò tempore cū nondum Almeida ab Anchediua discessisset, conspicati sunt nostri nauem ingentem, quæ equos è Perside ferebat. Nostri scaphas conscendunt, & in nauem incurrunt. Persæ & Arabes, qui in naui erant, metu perterriti, ex parte alia in suæ nauis scapham disiliunt, & in terram confugiunt. Nauis verò impegerat, ita, vt eam nostri remulco trahere non possent. Hic subito sæua admodum tempestas coorta est, ita, vt scaphæ Lusitanæ maximo in periculo versarentur. Equi, qui fuerant in naui, erant vndeuginti, è quibus iam nouem erant scaphis impositi. Nostri fluctibus in terram eijciebantur. Arabes autem telluris illius incolæ vndiq; concurrunt. Nostri ab illis petunt, vt equos tantisper custodiant, dum illi sedata

tempestate

tempestate reuertantur. Arabes equorum curam suscipiunt. Nostri Anchediuam magno cum periculo se receperunt. Postquã tempestas sedata est, redeunt, vt equos trajciant. Aiunt incolæ, Onoris Regem equos habere. Ad illum misit Almeida continuo, qui admoneret, vt pacis foedera sanctius conseruaret, & equos sibi confestim restitueret. Regis autem responsum id fuit, ex quo posset intelligi, gentem illam nulla foedera religione, sed vtilitatis præsentis imagine metiri, eamque sæpenumero illius animos à cogitatione periculi consequentis abducere. Almeida igitur, Emmanuele Pazagna in arce Anchediuensi cū modico præsidio relicto, Onorem cursu petijt. In ostium verò fluminis, qui ciuitatem alluit, inuectus, regionem populari, & naues quæ erant in statione, inflammare constituit. Arabes qui erant cū nauibus in portu, se perfecturos esse polliciti sunt, vt Onoris Rex Almeidæ satisfaceret. Ea promissio vnum diem Almeidam morata fuit. Interim omnes vrbis incolæ in proximos montes cum bonis, quæ potuere, nocte commigrarunt. Rex etiam eo se contulerat. Hic Almeida filium misit, vt continuo naues omnes, quæ erant in ea statione, incenderet. Rex (nec enim erant montes valde disiuncti) cū animaduerneret naues omnes in vltimum esse discrimen adductas, quatuor millia hominum armatorum subsidio misit. Ignis verò partim in naues, partim in vrbem coniectus, magnopere sæuiebat. Almeida, ne posset ignis hostium opera restingui, filio præcepit, vt eos, qui suppetias afferebant, aggrediretur. Hostes erant eo ordine instructi, vt facile pelli non possent. Cetrati namque primum agmen ducebant. Sagitarij eorum cetris protecti, nostros tutò vulnerabant. Prælium anceps esse videbatur. Tandem nostri impressione facta, eos in fugam conijciunt. Almeida cū Lusitanos cerneret auidius insequentes, receptui signum dedit. Hostes cū suspicati fuissent, nostros timore in classem redire velle, cõglobati rursus in illos impetum dederunt. Nostri eo ordine se se receperunt, vt tumultus nullus fieret. In ea pugna multi ex hostibus ceciderunt: quatuordecim naues incensæ sunt, & vrbs propemodum vniuersa miserabili incendio conflagrauit. Vnus autem tantum è nostris occubuit. Almeida in pollice manus dexteræ vulnus accepit. Rex confestim per legatos pacem & veniam postulauit. Almeida respondit, sibi tunc non esse otium ad firmandum foedus, sed breui filium missurum, vt id firmioribus conditionibus sanciret. Hac re gesta Cananorem se contulit. Dum hæc geruntur, Ioannes homo, vt fuerat ab Almeida missus, de illius aduentu & imperio vbicunque necesse fuit, omnibus nunciauit. Deinde Coulamum versus, ex Antonio Sala, qui erat Regius procurator, intellexit, nauibus Regijs, Arabum importunitate, onus aromatum, quod debebatur ex foedere, denegari. Erant enim in portu triginta & quatuor Saracenorum naues, qui tantum poterant, vt vellent in omnes eorum naues tantum onus imponi, quantum illis libuisset, ante quam Lusitanæ naues onus vllum acciperent: quanuis foedere cautum esset, vt nullum aromatum pondus

L

Saracenis

Saracenis daretur, antequam Lusitanorum naues expletæ fuissent. Hic Ioannes Homo, ut erat natura ferox, & nunquam vllum in vita periculum formidaret, Saracenos velis & gubernaculis spoliauit, eaq; omnia Antonio Salæ tradidit. Nunc demum, inquit, tutò naues onerabis. Nec enim naues & gubernacula perfidis istis hominibus vllò modo restitues, antequam nostræ naues iustum onus accipiant. Antonius Sala ita se facturum promisit. Inde profectus Ioannes Homo, duas Saracenorū naues in cursu cepit. Saracenos deinde in nauis vtriusq; sentina arctissime colligatos inclusit. Singulis autem nauibus è nauis sua ternos nautas imposuit: plures enim non poterat. & ventus erat secundus, ita, ut illis tantum ternis nautis eas facillime cursum retenturas suspicaretur. Iam erat in Almeida conspectu, & portum intrare incipiebat, cum subito Saraceni, qui erant in vna ex duabus illis nauibus, se vinculis improniso expediunt, & Lusitanos nautas obtruncant, & cōmutata velificatione, se è nostrorum cōspectu proripiunt. Tulit hunc casum Almeida permolestè, Ioannemq; hominem indignum iudicauit, qui Ducis aliquando munere & officio fungeretur. Sed multorum tunc precibus impeditus, nauis præfectura eum minime priuare potuit. Ante quam verò inde discederet, consilio Gonzali Egydij Barbosa arcem ædificare constituit. Admonuit enim illum de Saracenorū perfidia, qui tam multis insidijs Lusitanos pellebant, ut Rex Cananoris, etiā si vellet, à nostris pestem auertere non posset. Ibi igitur tandiu permanere cōstituit, quandiu arcem, quam cupiebat, extrueret. Ibi accepit Regis Narisinguæ legatū aduenisse, ut eum Regis sui nomine salutaret. De qua legatione ante quam aliquid dicamus, operæpretium erit de regni Narisinguensis situ & amplitudine pauca dicere. Regnum hoc est in ea Indiæ parte citra Gangem, quæ spectat ad orientem Solem. Pertinet etiam ad Occidentem, & est à parte mediterranea cū regionibus, quæ sunt Goæ coniunctæ, finitimum. Cum hominibus autem, qui eas incolunt, cōtinenter bella gerit. Regio est latissima, multis vrbibus culta: multis fluminibus alluitur. Est valde fertilis & opima: piscatu, venatu, & aucupio, multisq; pecorum & armentorum gregibus abundat. Homines superstitione dirissima cōflētantur: vnum tamen summū Deum esse confitentur, penes quem aiunt esse summam rerum omniū potestatem. Tempia profusis sumptibus ædificant, quæ tamen, ut alia Indiæ templa, monstrorum atq; prodigiorū simulacra contegunt, quibus diuinos honores habent. Brachmanæ tam viri quam mulieres sacris præfunt, & in summo apud illos honore sunt. Est aliud genus hominū, quod valde sanctum habetur. Hi Baneanes appellantur. Lapidem omni magnitudine pertusum, è cuius foramine tria fila prodeunt, è collo appensum gestant. Huius lapidis significatione summum eorum numē contineri prædicat, & ea de causa maximo honore ab omnibus afficiuntur. Lapis tanta religione cultus, Tambarane nominatur. A carnibus & piscibus abstinent. Semel in vita vxorem ducunt. Illis defunctis, vxores prope illorum cada-

uera

uera vitæ sepeliuntur. Reliquæ, quæ alijs hominibus nubunt, post virorum mortem viuæ in rogam cum magno suorum comitatu, & multis cantibus atque laudibus inferuntur. Septimo quoq; die ferias agitant. Hic dies est, qui Veneris apud nos appellari solet. Præter hunc diem, multos Anno vertente dies cantibus & sacris, & statis cæremonijs, insita gentis religione celebrant. Credunt animum immortalem esse, & post hanc vitam præmia bonis, improbis autem supplicia esse iudicio diuino constituta. Sunt colorati, & eleganter exculi, & amoribus dediti, quorum gratia inter se digladiari solent. Qui alium ad singulare certamen vocat, à Rege campum, in quo cum aduersario congregi illi tutò liceat, exposcit. Si de illius virtute opinio habetur, Rex illum spectat. Victorem aurea catenula donat, quam is, qui victoriam obtinuit, tueri perpetuo debet. aliter enim parti decoris nomen & gloriam amittet. Licet enim ei, qui velit, armis cum eo de catenulæ illius merito & dignitate certare. Catenula namq; victorem sequitur, & ei detrahitur, qui ab alio superatus extitit. Neque milites tantum, verum & artifices de artificij præstantia armis inter se discipant. Maxima huius regni ciuitas Binagà nominatur. Ambitus illius supra quatuor millia passuum continet, multis muris cingitur, habet multas ædes amplas, & templa valde magnifica, & est hominum ingenti multitudine referta. Mercibus quamplurimis ex omnibus partibus mirum in modum cumulata est. Mercatores, qui equos è Perside aut Arabia nauibus vehunt, portoria minime soluunt. Reliqui portoria pendunt. Equos omnes Rex à mercatoribus emit: inde eos, quos vult, reliquis vel pretio vel gratuito distribuit. Regia est amplissima, maximisque sumptibus ædificata: hortus habet amoenissimos, & piscinas, in quibus sunt pisces innumerabiles. Rex multorum militum præsidio circumseptus incedit, & maxima veneratione atq; ad eò superstitione à suis colitur. Illius mensa conquistissimis cibus instruitur: corpus illius vnguentis nitescit, & gemmis & auro perpetuo fulgens conspicitur. Vnam præcipuè vxorem, quam præter cæteras eximiam habeat, minime ducit. Maximū tamen concubinarum numerum habet, quæ è Principum genere deliguntur. Cum Rex moritur, pyra è lignis odoratissimis incenditur, in quâ regium cadaver inferitur. Ibi concubinæ omnes, & omnes illius familiares, & quicumque illi ministrauerant, aut magnum apud illos nomen obtinuerant, in rogam similiter inferuntur. Tanto autem studio, ut crementur, ad rogam accelerant, ut appareat eos in ea mortis, qua Regem suum prosequuntur, societate summum decus arbitrari. Colitur à Narisinguæ regibus æquabile ius. Mercatores ab omni iniuria tutos & incolumes præstant: sunt plurimi sub illo Dynastæ. In eos tamen, si maleficium inferunt alicui, vel cæde vel fustibus animaduertunt, ita ut nemo queat sibi propter magnas opes impunitatem polliceri. Reges ipsi maximos thesauros coaceruant, & eos, qui à maioribus illis relictī sunt, attingere nisi cum extrema necessitas vrget, nefas existimant. Itaq; auri, argenti, gemma-

L 2

rum

rum maximos aceruos possident. Ex illis præcipue gemmis, quos Adamantes appellant, qui in ea regione excidi solent ingentis magnitudinis & ponderis, in thesauros congerunt. Multos milites alunt, quibus equos attribuunt: singulis diebus è Regia cibi & illis & equis assignati sunt. Eis, qui semel apud illum sacramento dicunt, absq; Regis iussu nullo modo è regni finibus emigrare licet. Pedites habet innumerabiles. Multa alia de moribus Narfingua, de Regis opulentia, de luxu illius & magnificentia dici possunt, quæ, ne simus longiores, quam instituta ratio postulat, omittimus. Rex qui eo tempore imperium tenebat, fama earum rerum, quas nostri in India gesserant, commotus, cum Prætorum amicitiam iungere, foedusq; ferire constituit. Itaque legatum ad Almeida misit cum literis & muneribus, quæ nomine illius ad Emmanuelem deferenda curaret. Fuit legatus ab Almeida satis honorifice receptus. Legatus, postquam Almeida literas legit (eæ autem non aliud, quàm vt legato crederet, admonebant) legationem suam exposuit. Legationis sententia hæc in summa fuit. Narfingua Regem summo studio & cupiditate foederis cum Rege Emmanuele faciendi flagrare. Famam namq; virtutum admirabilium, quibus Emmanuel ornatus erat, illi acres stimulos admouisse, adeò, vt nihil ardentius expeteret, quàm Principi tam præclaris artibus prædito amore summo coniungi. Se verò huius famæ testimonium non aliud desiderare, quàm admiranda facinora, quæ Lusitani in India paucis illis annis ediderant. Nec enim fieri posse in animum inducebat, quin Rex, qui tam fortibus hominibus imperabat, esset singulari, atque propè diuina virtute præcellens, atq; valde dignus, quem omnes orbis terrarum Reges certatim amarent, & omnia gratia illius cuperent. Proinde se libentissime omnia, quæ posset, pro illius dignitate perfecturum: neque commissurum, vt ab aliquo alio Rege amoris & studij magnitudine erga Regem Emmanuelem vinceretur. Quod si connubij ius haud aspernaretur, se libentissime desponsurum filiam virginem, quam habebat excellenti specie & pulchritudine, cum dote summa, Ioanni Regis ipsius Emmanuelis filio, vt amicitia nuptijs eiusmodi sanctius firmaretur. Hæc quidem legatio cõtinebat: Attulit præterea à Rege suo torques duos gemmis clarissimis distinctos, & annulos similiter cum gemmis ingentis pretij, & vestes aureas & sericas: quæ volebat vt ad Emmanuelem, vbi primum nauigandi tempus esset, mitterentur. Hanc legationem Almeida lætus accepit, legatumq; multis muneribus affecit, Regisq; nomine, Narfingua Regi honorificis admodum verbis rescripsit, fidemque dedit, se munera illius Emmanueli missurum, operamq; daturum, vt intelligeret, vix aliquem reperiri, qui meliore animo se se ad amicitiam illius applicuisset. Vbi Narfingua legatum dimisit, in terram scaphis inuectus est. Ibiq; prope litus in palmeto quodam tabernaculum collocari præcepit. Quo in loco Rex Cananoris illum inuisit. Ibi verò multis sermonibus vltrocitròq; satis amanter habitis, Almeida à Rege postulauit, vt illi faceret potestatem arcem ædificandi

ædificandi, quæ non solum nostros à Saracenorum importunitate defenderet, verum & ipsi locum contra hostiles impetus & incursiones tutiorem efficeret. Satisfecit illius postulato Rex, & arx ædificari tanta diligentia cœpit, vt intra paucos dies ad summam altitudinem perueniret. Egydius namque Barbozian pridem illius fundamenta iecerat. Non tamen arcem, sed domum amplatè ædificare simulabat, in qua laxius habitaret. Timebat enim, ne ei plurimum nomen arcis in principio noceret, ante quam Almeida id in magni beneficii loco, postquam tempus maturius esset, à Rege postularet. Arx Sancti Angeli nomen obtinuit. Lupus Brittius præfectus illius extitit, cui centum & quinquaginta Lusitani milites attributi sunt. Dum hæc fiunt, fuit Almeida nuntius allatus de nece Antonij Salæ, qui, vt diximus, Coulami Regis Emmanuelis negocia gerebat. Postquam enim Ioannes Homo magis intrepide, quàm prudenter Saracenis gubernacula & vela detraxit, eaque omnia Antonio Salæ asseruanda commisit, tantisper dum Regis Emmanuelis naues iustum acciperent, ipse profectus est, vt ad Almeida contendere. Interim verò Saraceni ea contumelia lacepsiti, multo acrius odium, iam diu in Lusitanos conceptum, exprompserunt. Quod vt facilius efficerent, ad facinoris societatem vrbis ciues incitabant. Expectate, dicebant illi, dum homines ambitione & temeritate præcipites, postquam maiores opes habuerint, vestra libertati faueant, & fidem, quam dederunt, religione summa tueantur. Videtis homines paucissimos, ab omni suorum auxilio disinctos, audere tantum facinus, vt in ciuitate vestra, atque adeò in oculis vestris, nos homines vobiscum antiquo foedere & societate coniunctos velis & gubernaculis spoliarent, & mercatores ingenuos, è quibus tantum emolumentum quotannis accipitis, indignissima cõtumelia vexarint, & quasi iam sint in huius regni dominatione cõstituti, vestra patientia ad tyrannidè abusi fuerint? Quid enim aliud egerunt, cum hæc tam insignè iniuriam nobis intulerunt, quàm vt nos omnes contemnerent, & ipsi se se pro dominis admodum insolenter ostentarent? Id enim tã pauci numero in alieno solo, & in excellentis Principis regione, & in maxima ciuium frequentia fecerunt, quod Rex ipse ciuium dominus, vt faceret, nunquam in animu sibi conditionibus vllis induxisset. Quare cõtumelia hæc non nobis, sed vobis ab hominibus audacissimis illata est: qui nunc non id agunt, vt nobis molesti sint, sed vt vestram patientiam tentent: & si id dedecus inultum patimini, vobis nõ libertatem modò, sed etiã fortunas eripiant. His vocibus gentè ad facinus incendunt, & in Salam impetum faciunt. Ille verò cum duodecim Lusitanis (non enim plures erant) in Fanum confugit Sanctissimæ VIRGINI dicatū. Ibi tunc acri animo ad resistendū se parant, tantoque animo furorè hostiu repellunt, vt perrumpi nõ facile possent. Hostes cū cernerent, se nõ posse sine suorum cæde Fanum oppugnare, ligna circumdant, & igne subijciunt: atq; ita omnes Lusitani, qui erant in Fano, combusti sunt. Erat in portu Petrus Raphaël, qui socijs

opem afferre in re tam præcipiti & inopinata nequiuit. Qui tamen in cædis illius vindictam, quinque naues hostium, qui in anchoris consistebant, incendit: deinde Cochimum versus cursum tenuit, vbi iam Almeidam reperit, & ea quæ acciderant, illi narravit. Almeida sine vlla cunctatione filium iussit, vt Coulamum versus cum classe, quantum fieri posset, acceleraret, & in omnes naues, quas in portu inueniret, ignem conijceret. Factum est hoc tanta celeritate, vt priusquam id Saracenorum aliquis suspicari potuisset, Lusitanæ naues se in conspectum darent, & viginti & septem hostium naues incenderent. Ioannes tamen homo, in temeritatis illius pœnam, nauis præfectura ab Almeida priuatus est. His rebus gestis Almeida in terram delatus atque à Cochimi Rege honorifice admodum salutatus fuit. Eo autem tempore Rex ille, qui pro seruanda nostris fide tantum salutis & imperij periculum adierat, minime regnabat. Religionis enim gratia se regno abdicarat, & in sanum quoddam apud illos valde sanctum, vt sacris vacaret, se contulerat. Regnum verò Nambadaræ sororis filio, ad quem regnum gentis more veniebat, voluntate sua reliquerat. Almeida igitur cum existimaret esse superuacaneum, ad Regem, qui præ se tulerat, & regnum & omnes regias opes pro nihilo putare, munus aliquod deferre, ea munera iuueni Regi deferenda esse statuit, quæ erant auunculi fidei & amicitia debita. Deceuit enim, vt ad eum, ad quem regni patrimonium venerat, præmium etiam virtutis & constantia, quali quædam hæreditas valde legitima perueniret. Itaque tabulatum altitudine modica constitui iussit, peristromatis maximi pretij & tapetibus instratum. Ibi verò Regem, vt ab omnibus conspici posset, in sella collocauit, orationemque habuit, quæ illius animum spe multo felicioris conditionis erigeret. Dixit enim, Regem Emmanuelem pro meritis excellentibus, & singulari fide Trimumparæ Regis, illum semper ornatissimum cupere, & socium & amicum non appellare tantum sed etiam habere velle. Et quando Trimumpara fuisset eo animo, vt omnia viuens abiecisset, quæ reliqui mortales maximi faciebant, omnia iure ad eum, qui in locum illius successerat, esse transferenda. Quo circa se nomine Regis Emmanuelis Nambadaræ corona aurea donare. Præterea fidem dedit, illi in Regis Emmanuelis patrocinio semper futurum, è cuius manu regnum tunc sibi & hæredibus suis accipiebat: eumque Calecutiensis Regis imperio atque dominatu liberabat: fidemque suam astringebat, fore, vt ab illo omnium hostium impetum propulsaret. Præterea faciebat illi potestatem æris, auri, & argenti conflandi, cudendi, & feriendi: & vt esset semper immunis, eoque iure regnum possideret, quo optimo quisquam Rex maximus opes suas tueri potuisset. Rex summas egit Regi Emmanueli gratias, fidemque dedit, se semper in potestate illius futurum, nullamque dimicationem pro illius amplitudine recusaturum. Almeida verò coronam auream, quam manu tenebat, capiti illius imposuit. Hanc orationem tubarum con-

centus

centus consequuti sunt, & Rex corona & alijs præterea muneribus, quæ acceperat, lætus domum redijt. Almeida onerandis octo nauibus, quæ erant in Lusitaniam continuo reuersuræ, strenuam operam nauauit. Nauarchi inde profecti, cursum suum tenuerunt, quo tandem kalendis Februarij, anno. M.D.vj. in terram incognitam delati sunt, latissimam, multisque syluis densissimis vestitam, & pecoribus abundantem. Conspiciunt deinde decem lintres, quibus homines colorati, capillo crispo, nudo corpore, cum arcibus & sagittis vehebantur. Hi in nauem, cuius Fernandus Suarius nauarchus erat, feruntur. Quinq; & viginti ex illis nauē cōscendunt. Fuerunt libenter admissi, & cibis liberaliter inuitati atque vestiti. Sermonis sonus erat ignotus. Nutibus mentis sensa proferebant. Discedunt illi læti, vt apparebat: sed vbi paululum se à nauī remouerunt, hospitij mercedem sagittis soluere constituunt. Nostri tormētis eos propellunt. Fernandus Suarius cum videret alios prope nauem, cuius nauarchus Rodericus Freirius appellabatur, eum admonuit (nec enim naues inter se valde distabant) vt aliquos interciperet. Fuerunt viginti & octo capti. Inde secundum oras illas nauigantes, incidunt in flumen, vbi aquationem fecerunt. Quo in loco incolæ manu comparata in illos impetum tulerunt. Nostri se in scapham receperunt, & hostes è nauibus tormentis acerrime vulnerarunt: qui partim interfecti, partim in fugam conuersi sunt. His signis Lusitani experti sunt, gentem illius oræ minime hospitem esse. Atque primùm insulam esse minime putabant. Postquam omnes illius oras præteruecti, promontoria extrema transmisere, tunc liquido perspicere potuit, eam insulam esse, quæ nominabatur olim Madagascar. Nostri insulam Sancti Laurentij nominant. Ea verò est illi regioni opposita, quam appellant Ægesimbam, & ad ortum Solis sita est. Classis Olyssipponis portum subijt vigesimo quarto die Maij, anno. M.D.vj. Interim in ea Æthiopiæ parte, quam Zofalam nominant (ea autem Ægesimbæ pars est) hæc acciderunt. Anno M.D.v. Rex Emmanuel, postquam Franciscus Almeida Olyssipponem profectus est, aliam classem instruendam curauit, cuius præfecturam Francisco Gnaia attribuit. ea sex naues continebat. E nauarchis autem vnus, nomine Ioannes Lacteus, dum oram Æthiopiæ legeret, & hamato telo piscem transfigere vellet, in mare demersus, nusquam comparuit. Alius autem nauarchus dum in terram, vt carnes nauis pararet, paulo audacius ingrederetur, ab incolis cum multis, qui illum sectabantur, occisus est. In vtriusque locum alij substituti sunt. Hinc profecti, dum ad promontorium Bonæ spei cursum dirigunt, tanto interuallo ad Austrum deflexere, vt illis aqua congelaret, & ipsi niue & pruina torperent, nimioque frigore distenti, vix se loco mouere possent. Tandem ad Septentrionem promontorio superato delati, ad oram Zofalæ naues constituunt. Gnaia cum quatuor minoribus nauibus (duæ namque maiores portum intrare non poterant) in intimum Zofalæ sinum penetravit.

L 4

penetrauit. Regioni illi vir annos natus septuaginta, qui tunc cæcus erat, sed in re militari, ante quam in morbum illum incidisset, magnū sibi decus pepererat, imperabat. Oppidum non erat valde magnum, nec ædes magnificæ, instrata tamen bombycinis peristromatis, & densis vepribus circūuallata. Erat autē huic Regi nomē Zuse, qui Gnaiam valde comiter atq; benigne suscepit, illiq; fidē dedit, se omnia Regis Emmanuelis causa libentissime facturū. Erat autē multis militibus circūseptus. Hi erant Saraceni colorati, umbilico tenus nudi, gladijs cum manubrijs eburneis accincti, reliquū corpus pannis sericis & gossipinis amiciebāt: capita circumductis bombycinarū & gossipinarū vestiū spiris valde implexis, & circūplicatis ornabant. Ibi post multa beneuolentiæ signa, petijt à Rege Gnaia, vt faceret sibi potestaté, quod sperabat ipsi Regi feliciter euenturū, arcis ædificandæ. Rex id summa facilitate cōcessit. Postquam autem Gnaia ab illo digressus est, Saracenus quidā natione Æthiops, qui plurimū apud Regē poterat, Acotes nomine, cū Gnaia amicitia firmauit, illumq; de regionis illius natura, & de moribus gētis admonuit. Gnaia cōtinuo arcem ædificauit, & tam diligēter operi institit, vt intra paucos menses illud ad iustā altitudinē perduceret. Deinde à se alios partim in Indiā, partim Quiloam dimisit, & ipse cū illis copijs, quæ sibi visæ sunt, in arce remansit: ad quam perficiendā, indigenæ etiā strenuam operā nauabant. Id cū Saraceni permulti indignè tulissent, ad Regē adeunt, eūmq; monent, vt hominū maleficorū insidias præcaueat. Amicitia ab illis simulari, perniciē verò & exitiū interim illius rebus intendi. In quē finem, inquit, arcē in sedibus tuis excitant, nisi vt potentiores effecti, te hinc exturbent, omnibusq; te opibus atque fortunis expo-
 lient? An nō his fraudibus Quiloæ Regem expulerunt? An non in India multos Principes per summū scelus bonis euerterunt? An non vbicunq; pedē ponunt, fraudis & latrocinij impressa vestigia relinquunt? Si sapias igitur, eos ante quam vires colligāt, opprime, ne postea frustra pestem à te, & à ciuibus tuis auertere coneris. His sermonibus stimulatus Regulus ille, manū secreto cōparat, & diē facinori præstituit. Fuit huius sceleris indicatiū per Acotem Gnaia delatū. Gnaia, vt cōueniebat, ad hostes acerrime propulsandos se parauit. Hostes, vt erat constitutum, in arcem impetu feruntur, tela ignita conijciunt, & quibus possunt machinis, muros oppugnant. Acotes verò cum centū hominibus, vt nostris subsidio occurrat, in arcē ingreditur. Fuit acre præliū. Hostes tandē telis atq; tormentis repelluntur: & cum se in fugā darent, nostri eos insequuntur, nec vllō modo patiuntur, vt illi se à timore & trepidatione reficiāt. Itaq; in illorū tergis inherentes, eos vsq; in oppidum, in quo Regulus domiciliū habebat, persequi contendunt, & in Regiam deniq; vadūt. Regulus in cubile suū se receperat: ibi cū nostri vestigijs illius insisterent, is quanuis & senex, & oculis orbarus esset, in extremo tamen vitæ discrimine animum minime demisit, sed iacula contra nostros intorsit. Vix fieri poterat, vt telū aliquod frustra,

frustra, eo quod nostri valde conferti essent, accideret. Itaque aliquot Lusitanos homines iaculis emissis vulnerauit, inter quos ipse Gnaia fuit, cuius ceruicem iaculo sauciauit. Quod cum Emmanuel Fernandus, qui Regis Emmanuelis in ea regione negotia gerebat, animaduerneret, in Regulum inuasit, & caput illi continuo præcidit. Occiso Rege præcepit Gnaia nostris, vt à maleficio abstinerent, & vniuersæ multitudini parceretur. Voluit enim ea significatione clementiæ incolas ad se allicere, vt qui virtutis documenta perspexerant, humanitatis etiam lumen in perditis rebus experirentur. Hac re gesta Gnaia visum est, reip. illius statum collocare, & præmio etiam digno Acotem, qui strenuam operam in eo tumultu nauarat, afficere. Illum igitur Regis Emmanuelis nomine Regem creauit, & ciues, vt illi libenter obtemperarent, effecit. Acotes fidem dedit, se perpetuò quæcunque Rex Emmanuel, & Duces illius ei præscriberent, esse facturum. Interim cū coelum illius regionis esset nostris infestum, & propter palustres humores ardentissimis Solibus excitatos, corpora multorum inficeret, accidit, vt Lusitanorum corpora summus languor occuparet, & multi decumberent, & tetralue atque tabe confecti morerentur: ipseque Gnaia eodem morbo sublatus est. In cuius locum fuit Emmanuel Fernandus omnium consensu substitutus. Eo autem tempore Almeida ex Cidebarbuto, & Emmanuele Corefma nauarchis, qui in Indiam missi ab Emmanuele fuerant, intellexit, Petrum Gnaiam morbo extinctū esse: & præterea in vrbe Quiloensi tumultuari, propter necem Mahumeti Regi per summum scelus illatam. Illum namq; Rex Tirendicundus, qui erat cognatus Abrahami, insidijs occiderat. Hæc illi, cū oram illius regionis legerent, vt fuerant ab Emmanuele iussi (volebat enim Rex intelligere, an Franciscus Albuquerque, & Petrus Mendoza, qui perierant, in aliquam illius regionis oram euassissent) in cursu cognouerant. Almeida continuo Nonium Vascium Pereiram in Zofalam misit, qui arci præesset, & in cursu Quiloam motibus propter necem Regis agitaram constitueret, & in auctores etiam cædis, si fieri posset, animaduerneret. Hoc in loco non erit abs re, de regionis huius situ pauca dicere. Constat iam inde ab Homeri temporibus, eam Africæ partem, quam Græci Æthiopiam appellant, in duas partes esse distinctam. Vna namq; vt ipse Homerus auctor est, ad occasum Solis, altera ad ortum pertinet: & vtriusq; partis regiones vltimæ, quæ ad Austrū longissimo tractu protenduntur, Oceano terminantur. Occidentalis Æthiopia cū ea Africæ parte, quæ Gaditano freto definitur, cōtinens est, atq; in Austrū inde cōtinuata distēditur, vsq; eo, dū quinq; tantum ferme gradibus ab æquinoctiali regione distet. atq; deinde in ortum Solis inflectitur, & ad principium promontorij Bonæ spei maximo spatio dilatatur. Inde verò rursus in Austrum tanta longitudine procurrat, vt æquinoctium superet, & Austrum versus, circiter gradus triginta & quinque ab æquinoctiali plaga dissideat. Inde ad

ortum Solis extenta, ad æquinoctialem rursus abducitur, & Septentriones respicit, donec tandem in sinum Arabicum atque in promontorium Prasum perueniat. Ibi Arabiam ab ortu solis spectat. Intimus autem ille sinus Herôum ciuitate definitur. Continet autem Æthiopia supra dimidiam Africae totius partem. Regio partim est fertilis, & multis frugibus, & armentis, & pecoribus abundat, & quamplurimis fluminibus alluitur: partim deserta & inculta, & rerum omnium asperitate vastata. Est etiam in illa non solum maxima linguarum, sed etiam morum dissimilitudo. Nam quidam sunt mites, & commodi, & ad omnem rationem humanitatis propensi. Alij verò sunt moribus immanibus efferati. Ea verò pars Æthiopiæ, quæ spectat ad Solis ortum, à promontorij illius maximi flexu incipit, & deinde ad Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, post varios sinus & flexus extenditur. Continet autem Æthiopia elephantos quamplurimos, è quibus magnam vim eboris mercatores inde in multas alias orbis terrarum regiones important. Abundat multis auri, & æris, & argenti venis, alijsq; rebus innumerabilibus, plurimis in locis opulenta est. Calores tamen nostris hominibus infestissimi, & febres mortifere eos his comodis omnibus arcent, terroribusque mortis obiectis impediunt, quo minus multas ex Æthiopia vtilitates excipiant. Quanquam tantas plerunque vires habet avaritia, vt mentes hominum à cogitatione mortis, qua nihil videtur esse terribilus, frequenter abducatur. In hac autem Æthiopiæ parte, quæ est vltra promontorium Bonæ spei, quæ Australi Oceano terminatur, est regnum latissimum, quod Benomotapa nominatur, cui, ante quam Lusitani eas oras perlustrarent, omnes illius oræ Reges sine recusatione parebant. Est autem auro, supra quam quisquam existimare potest, ditissimum. Nam è fluuijs etiam atque lacubus eruitur. Multique Reges Regi Benomotapæ auri tributum quotannis impendunt. Gens simulacra minime colit: vnum DEVM cœli & terræ conditorem confitetur. Cultus & vestitus non est cultui, quo reliqui Æthiopes vtuntur, absimilis. Regem incredibili superstitione venerantur. Rex duo regis maiestatis insignia gestat. Vnum est, paruus quidam ligo cum eburneo manubrio. Alterum iaculis duobus haud ita magnis continetur. Ligone subditos ad terræ culturam adhortatur, ne propter ignauiam atq; desidiam terram deserant, & fame coacti latrocinentur. Vno verò ex iaculis significat, se scelerum vindictam futurum, altero vim externam ab hostibus armis atque virtute repressurum. Regum filij, quos habet stipendiarios, apud illum nutriuntur, tum vt ea educatione Regem debita fide & amore prosequi studeant, tum vt illis obsidibus Rex eorum parentes in officio & fide contineat. Est maximo semper exercitu constipatus, quanuis summa pax & otium cum omnibus finitimis nationibus sit illi firmo foedere constitutum. Tunc enim censet, sibi nullum à bello fore periculum, cum in pace bellam semper Regum

fortunis

fortunis impendere suspicatus fuerit. Singulis annis mittit ex suis domesticis & familiaribus, qui ignem nouum Principibus & Regibus, qui in illius ditione sunt, nomine ipsius Regis impertiat, atq; inde reliquis hominibus distribuantur. Quod quidem ad hunc modum fit. Vbi legatus ad domum cuiusuis Principis accedit, ignis extinguitur. Deinde rursus à legato nouus ignis excitatur: tunc omnes eo comitant, vt ignem inde in domos suas inferant. Hoc qui facere recusat, proditor atque rebellis existimatur, & tanquam maiestatis reus extremo supplicio punitur, & si opus ita fuerit, exercitus in illum comparatur, vt hominem fidei desertorem multis excruciatum supplicijs interimat. Hæc quidem de regione illa Æthiopiæ, cuius ambitu Zofala etiam continetur, satis esse puto. In India verò Franciscus Almeida, ne tempus vllum abire sine fructu pateretur, Laurentium filium cum classe nauium nouem misit in insulas, quæ Maldiuæ appellantur. Sunt autem complures, modicis inter se æstuarijs diuisæ, Cochimoque circiter bis centum & quadraginta millibus passuum distant. Ibi eum iubebat speculari, numquæ naues Saracenorum ab Oriente sole in Occasum nauigarent, quas ipse captas Cochimum perduceret. Tanta verò fuit æstus vis, vt Laurentius à cursu prorsus abduceretur. Delatus autem fuit in insulam non ita lato mari à Cori promontorio, quod Comorinum appellant, disiunctam: quam multi suspicantur esse Taprobanam. Sed qui Ptolemæum sequuntur, Taprobanam asserunt esse illam, quæ est aureæ Chersonesæ opposita, quam incolæ Samatram appellant. Hæc autem de qua loquimur, à Ptolemæo Cori, nomine promontorij Indici, in quod spectat, appellatur. Insula nominatur ab incolis Zeilanda. Ea patet in longitudinem à Septentrione ad meridiem circiter ducenta & quinquaginta passuum millia: latitudo autem, vbi est latissima, non vltra centum & quadraginta millibus passuum dilatatur. Est autem admodum fertilis, neque solum varijs frugibus abundans, verum & herbis, & plantis odore mirifico redolentibus egregie vestita: quæ quidem sine vlla cultura proueniunt. Malorum citreorum nemora sunt densissima: fructus varij atque multiplices tam sapore quam odore gratissimi. Magnam præterea vim cinnamomi passim fundit. Multi præterea preciosissimi lapides atque multiplices è saxorum ingentium venis eruuntur: & gemmæ etiam incredibili multitudine, & singulari colore atq; fulgore, extractis ostreis è profundo maris gurgite, reperiuntur. Ad hæc, miram elephantorum copiam nutrit. Erat tota insula septem regnis distincta, è quibus tamen vnus & opibus, & dignitate, & imperio multum reliquis anteibat. Is in ciuitate maxima, quæ Columbum appellatur, imperij sedem & domiciliū collocabat. Est in media insula mons præcellus, multis paludibus cinctus. Ex illius summo fastigio collis assurgit, è cuius medio è lacu quodam aquæ dulces atq; perennes emanant. Prope lacum est silex, in qua cernitur vestigium hominis impressum. Est autem insitum incolis, vestigium illud esse primi

primi parentis generis humani, qui inde in cœlum sublatus ab illis esse dicitur. Non procul autem inde Sacellum visitur, in quo duo sepulchra mira superstitione coluntur. Existimant enim in his condita fuisse corpora primi hominis, & vxoris illius, è quorum semine fuit vniuersum genus humanum propagatū. Ea verò opinio animis penitus infixata facit, vt eò multi Saraceni, & alij longe diuersis superstitionibus impliciti, religionis gratia cōfluant. Locus adeò accliuus est, vt neque manibus niti ad summum possint, sed scalis & catenis adiuti eo perueniant. Ad hanc insulam Laurentius cum classe sibi commissa delatus, portum subiit, quem incolæ Gabalicamum appellant. Id cū Rex (nec enim inde procul aberat) accepisset, legatum ad illum continuo cū muneribus misit, qui ab eo pacem peteret. Laurentius legatum benigne & hospitaliter accepit, & muneribus illis ornauit, quæ ei grata fore suspicatus est. Tandem vt pacem cum illo firmaret, misit vnum de comitibus suis, virum nobilem atq; primum, Pelagium Soufam nomine, qui in regiam deductus, Regem offendit miro fulgore circumlucentem. Partim enim gemmis, quibus erat excultus, partim cœreis facibus, quauis dies esset clarissimus, omnia splendebant. Ad maiestatem enim pertinere existimabat, eiusmodi facibus circumsederi. Fuit Pelagius Soufa cum reliquis, qui illi fuerant comites attributi, admodum honorifice receptus, fœdusque sine vlla recusatione sancitum. Fœderis conditiones hæ fuerunt, vt is Emmanueli Regi singulis annis tributum nomine ducenta & quinquaginta millia pondo cinnamomi penderet. Rex autem Emmanuel illum in fidem & clientelam reciperet, & Ducibus suis præciperet, vt illius portus atque maritimas ciuitates ab hostium iniuria prohiberent. Id fœdus sub ea conditione ratum habuit Laurentius, si pater illius auctor fieret. Pondus tamen cinnamomi fuit Regis iussu nauibus Lusitanis impositum. Tantus enim erat Regi metus iniectus, vt vix vllum officium, quod ad pacem cum nostris firmandam valeret, ei satisfaceret. Eiusdem consensu Laurentius in terra columnam marmoream cum regijs Emmanuelis insignibus statui iussit, quo significabat, insulæ possessionem ab illo nomine Emmanuelis occupari. Hac re confecta, Cochimum ad patrem redijt, à quo fuit in Anchediuam missus, vt arcem munit, & totam illam oram maritimam perlustraret. Emmanuel Pazagna similiter Cananorem eiusdem Almeidae iussu petijt, vt Laurentio Brittio in arce ædificanda atque munienda opem afferret. Interim dum tempus in his negotijs teritur, venit ad Laurentium vir quidam Italus, nomine Ludouicus Vuartmanus, patria Bononiensis, qui studio orbis terrarum cognoscendi, multas regiones peragrarat, atque tandem sub mercatoris habitu, cū se Saracenum esse simularet, Calecutium peruenerat. Ibi cū multi multa de Portugalésibus commemorarēt, nomine gētis excitatus, quasi quæ gēs esset ignoraret, qui mores & instituta illius essent, quam religionis sectā sequeretur, quo casu fuisset in Indiam delata, quæ fuit. Saraceni gentem esse maleficam & sceleratam narrant,

cuius

cuius omne studium in latrocinio & crudelitate consumeretur, multaque iam detrimenta Saracenis in partibus illis intulisse. Tum Ludouicus simulat se indignissime pati, tantam gentis impurissimæ audaciam & temeritatem tam diu impunitam esse, quæ iam interitu funestissimo debuisset meritas facinorum & scelerum pœnas exoluere. Inde cum se in familiaritatem eorum, qui plurimum poterant, insinuaret, & consilia Regis explorat, & quo animo classem ingentem compararet, quibus auxilijs se in nominis Lusitani perniciem sepiret, intelligit. Interim spem maximam concipit, fore, vt breui Lusitanorum ope se se à Saracenorum familiaritate impurissima vendicaret. Cum Mediolanensibus autem consilia communicat, & eos adhortatur, vt relicto Calecutio se ad Lusitanos conferant. Respondent illi se Christianos esse, scelerum tamen suorum conscientia perterri, ne ad Christianos confugiant. Ludouicus bono illos animo esse iubet, seque operam daturum pollicetur, ne illis fraudi esset facinus, quod in Christianum nomen consciuerant. His ita constitutis, quam primum occasionem oblatam vidit, arripuit, atque ad Almeida se contulit. In eo cursu in Laurentium incidit. Ibi tunc quas copias Rex Calecutiensis pararet, quam classem instrueret, illi nunciauit. Docuit præterea, valde Mediolanenses facti sui pœnitere. Eosque si veniam impetrarent, libentissime ad Lusitanos redituros. Quod vt confestim fieret, Laurentium vehementer adhortari cœpit. Illorum namque opera quamplurima tormenta apud Calecutiensem Regem conflari, multosque idem artificium ab illis inuitissimis perdiscere. Laurentius illum laudat, & muneribus afficit, atque promissis excitat, ad patremque deduci iubet. Pater confestim filium per literas admonuit, vt se ad dimicandum cum hoste pararet. Et Ludouicum dimisit, vt Calecutium reuersus, Mediolanenses data fide Cochimum perduceret. Id Mediolanenses lætissimis animis acceperunt. Sed dum fugam parant, fuit eorum consilium enunciatum: deprehensique pœnas morte crudelissima luerunt. Ludouicus vix se fuga à periculo cædis proripuit. Interim classis Calecutiensis summa vi parabatur. Ea fuit octoginta maiorum nauium, & centum & viginti quatuor paronum. Erat autem & armis, & tormentis, & hominum multitudine, multisque munitionibus instructissima. Laurentius cum classe vndecim nauium in illam inuectus est. Erant autem in hac classe octingenti milites Lusitani, viri acres, & armis egregie muniti. Auxilia præterea Indica, non tam valde firma, conquæsierat. Ventum erat ad Cananoris orā, cū vtrinque concursus esset. Atq; primum cū dissonis clamoribus, tubarū cantibus, tormentorū crebris ictibus mare atq; tellus tremefacta strepitus horrendos edidissent, tandem naues ipsæ manibus ferreis inter se deuinctæ cōcutiuntur. Laurentius nauē hostiū prætoriam conspicatus, in eam impetū fecit, & harpagone sæpe frustra coniecto, tandem eam firme retinuit. fuit vtrinque satis acriter dimicatum. Laurentius tamen in nauē insiluit. Illum Philippus Rodericus, Ioannes Homo, Fernadus Pirezus

Andradius

Andradius, Vincentius Pereira, Rodericus Pereira, & alij quidam homines fortissimi sequuti sunt. Erant sexcenti milites in hostium naui, qui cum rem in summum discrimen adductam cernerent, ne inulti caderent, laborabant. Sed tandem omnes partim occisi, partim capti sunt: aliqui verò se in mare demiserunt, ut nando salutem quærent. Hac naui capta, Laurentius Nonnio Vascio Pereira opem opportune tulit. Is enim cum naui haud ita magnæ præesset, nauem hostium valde magnam inuasit, camq; iniecto harpagone suæ deuinxerat. Sed nihil propius est factum, quam ut naui illius, hostilis naui ictibus allisa deprimeretur. Præterea tanta multitudo sagittarum & iaculorum ab hostibus accidebat, ut omnes ferme, quanuis acerrime decertarent, se interituros arbitrarentur. Sed aduentu Almeidae, hæc quoque naui hostium expugnata fuit, & ex quingentis militibus, qui ea uehebantur, nemo euasit, nisi tantum illi, qui natandi artificio vitæ suæ consuluerunt. Erant in hostium classe ex eo numero, quem diximus, multæ mercatorum naues, qui reliquarum nauium robore & multitudine nitebantur. Hi cum cerneret duas illas naues expugnatas, diffidere de pugnae euentu cœperunt. Dum igitur animaduertunt nostros ita pugnandi difficultatibus implicitos, ut minime illos fugientes insequi possent, vela dant: & alij quidem se in Calecutiensem portum recepere: alij verò eum nauigando cursum libere tenere, quem optabant. Reliquæ naues strenuè iaculis & tormentis partim æneis, partim ferreis, & nauium impressione decertabant, & cominus etiam multis in locis hastis & gladijs rem gerebant. Erant autem nostri in magno periculo. Nam multæ simul naues hostium vnam nauem ex nostris circumsistebant. Ab omnibus tamen fuit diu magna virtute dimicatum, & hostes tandem in fugam conuersi. Supra tria millia hostium cæsa sunt. Decem naues cum multis paronibus depressæ: duo signa Regia & nouem naues maiores captæ, & magna præda parua. è nostris sex tantum in pugna ceciderunt. Re ex animi sententia gesta, Laurentius se Cananorem contulit. Fuit autem à Rege cum magna lætitiæ significatione, & cum non mediocri admiratione virtutis exceptus. Interim dum hæc geruntur, cum Zabaius Goæ Princeps intelligeret, Calecutiensem Regem magnam classem comparasse, & nostros, ut cum illa dimicarent, ex arce Anchediuensi soluisse, noluit eam rei bene gerendæ, ut opinabatur, occasionem amittere. Consilio igitur Lusitani cuiusdam, qui religionem abiurauerat (erat autem is ex illis exulibus, qui morte damnati fuerant, & ea conditione liberati, ut terras incognitas explorarent) classem sexaginta nauium in Anchediuam misit, quæ arcem expugnaret. Classi autem eundem Lusitanum præfecit. Fuerat is faber lignarius, & in reficiendis arte sua nauibus vsui nostris erat. Appellabatur Antonius Fernadus. Tunc verò post scelus nefarium cum religione nomē mutarat, & Abedel la nominabatur. Is cum naues ad Anchediue arcem appulisset, continuo eam oppugnare instituit. Emmanuel autem Pazagna, qui prefectus arcis erat, cæta vi resistit,

vt

ut hostibus magnam perniciem afferret. Itaque vir nefarius obsidionem soluit, & Goam cum suorum cæde & interitu, & cum insigni dedecore reuersus est. Almeida tamen cum cerneret, illam arcem nullum usum habere, nec ex insula aliquam vtilitatem percipi, neque posse, eo quod procul Cochimo aberat, nisi sumptibus immodicis, & cum magno periculo defendi, & copias quas habebat, esse exiguas, neque commodum esse, eas dissipari, de Ducum omnium sententia arcem diruere iussit. Laurentium igitur in Anchediuam cum classe militum, ut id exequeretur. Is, ut fuerat iussus, in naues Pazagnam cum militibus, qui erant in præsidio, recepit, & arce disiecta Cochimum rediit. Per idem fere tempus, quo hæc in India gerebantur, Rex Philippus Maximiliani Imperatoris filius, & Fernandi & Isabelæ gener, è Gallia Belgica in Hispaniam venit. Habebat autem ille in matrimonio Ioannam Fernandi & Isabelæ filiam, ad quam post mortem Ioannis, & illius Isabelæ, quæ Alfonso primum Ioannis Regis filio, deinde Emmanueli nupserat, regni patrimonium iure veniebat. Philippus igitur cum vxore, postquam accepit Isabelam Reginam socram suam è vita decessisse, in Hispaniam venire maturauit, ut regni hæreditatem adiret. Id cum Emmanuel intelligeret, & iam eos in Artabros peruenisse, compertum haberet, ratione cognationis & vicinitatis admonitus est, ut illis sine vlla mora per legatos de felice in Hispaniam aduentu gratularetur, fidemque daret, se nullo in loco, in rebus omnibus, quæ ad illorum dignitatem & voluptatem pertinerent, officio fratris amantissimi defuturum. Legatus fuit Iacobus Lupus Aluitensis Dynasta: qui quidem fuit à Regibus illis admodum honorifice susceptus, responsumque ab eis tulit amoris & officij plenissimum. Hoc eodem tempore suscepit Emmanuel actionem memoria sempiterna dignissimam, quanuis in eo, quod effectum cupiebat, frustra contenderet. Videbat enim Principes Christianos, odijs acerbissimis stimulos, inter se cum magno rerum omnium discrimine decertare, remp. Christianam dilacerari, vires frangi & debilitari, & hostium opes interim Christianorum furore & amentia in dies augeri. Verebatur autem, ne malum illud serperet, & in Christiani nominis perniciem, si non esset opportuno remedio prouisum, erumperet. Cum autem hæc secum agitaret, tum id in primis eum vehementer angebat, quod CHRISTI sepulchrum esset à Saracenis occupatum, & à Christianis Principibus turpissime neglectum. Omnia verò mala, quæ tunc rebus Christianis accidebant, interpretabatur propter hæc negligentiam pietatis incidere: & religionem fœcordia & desidia violatam, arbitrabatur esse magnitudine roboris atque virtutis expiandam. His curis anxius, legationem ad Iulium Pontificem Maximum decreuit. Legatus fuit Odoardus Galuanus, Regis ipsius consiliarius. Summa legationis hæc fuit. Principes Christianos inter se de propria dominatione cum periculo vniuersæ Christianæ reip. dimicare. Opes interim Principis Turcarum, & Sultani etiam vires vehementer amplificari, & rebus Christianis imminere. Neminem verò eorum Principum,

quorum

quorum officium erat, hostium impetum à Christianis proposita etiam morte reprimere, tanto periculo commoueri. Si gloriæ cupiditas Principes ad arma sollicitabat, quod decus tantum esse poterat, quod esset cum CHRISTI sepulchro armis vindicato comparandum? Si multa possidendi cupiditas stimulos illis adhibebat, cur non animum ad Asiæ & Ægypti regiones opimas, maximisq; opibus opulentas adijciebant? Per CHRISTVM igitur Optimum Maximum ipsum Iulium obtestabatur, ut omne studium suum, omnem virtutem & industriam, omnes curas & cogitationes in discordijs tollendis, & pace constituenda consumeret: & Principes Christianos ad interitum Mahumetani nominis exhortaretur, ut ita sempiternam gloriam, quæ nullis vnquam seculis esset interitura, compararent. Se verò ad eam rem regni sui opes vniuersas polliceri, libentissimèque per se in tam præclaro certamine quoduis discrimen capitis aditurum. Hæc quidem Emmanuel sine vllò fructu per literas atq; legatos egit. Erant enim Principes animis propemodum efferati, & vsq; adeò propter turbulenta disidia à cogitatione impendentis calamitatis abducti, ut hanc orationem non solum animis aspernarentur, verum etiam ludibrio haberent. Hoc eodem anno Emmanuel Castellum in Africa ædificari præcepit, extra fretum Gaditanum, in ea ora, quæ ad Austrum pertinet, ut ex eo possent infesta signa Mauris eam regionem incolentibus sæpius inferri. Huius autem ædificij curam Iacobo Azambugeo, viro impigro, qui multa decora virtutis militaris obierat, assignauit. Fuit Castellum magno cum labore & contentione à nostris ædificatum. Multi namque Mauri vndique confluebant, ut nostros opere prohiberent. Itaque necesse erat nostris eodem tempore Castellum ædificare, & hostium vim armis atque virtute repellere. Anno insequente, qui fuit à Christo nato. M. D. vij. instruendas curauit Emmanuel naues quatuordecim, quæ varijs temporibus Olyssipone soluerunt. Ut quæque enim erat expedita, ita vela faciebat. Nulla tamen earum eodem anno in Indiam peruenit. Vascus Gomecius Abræus, vnus è Ducibus à Rege delectis, iussus erat in Zophala arci præesse. Is cum Æthiopiæ oram præterueheretur, instituit, ut nauigiū incredibili celeritate, cuius erat nauarchus Ioannes Chanoca, facem præferret, quem reliqua nauigia sequerentur. Hoc tamen fuit ducis negligentia dissolutum atque dissipatum. milites in terram enatarunt. Quorum pars aliqua, quæ in manus hominum immanium inciderat, fuit in vinculis detenta, & à nostris, qui oram eandem legebant, pecunia liberata. Rodericus verò Suarius, qui erat vnus è nauarchis, incidit in nauem, quæ ex Arabia soluerat, in qua erant homines quingenti: cum quibus magna armorum contentione manum conseruit, eamque tandem expugnauit, & omnes Saracenos ferro concidit. Tres autem nauarchi fluctibus oppressi periere. Omnes verò naues, quæ euaserant, in Hiberna deductæ sunt. Cum verò in India exploratum fuisset, nullum è Lusitania nostris auxilium aduenisse, Saraceni animos erexerunt & confirmarunt,

tempus

tempus adesse credentes, quo possent nomen Lusitanum omnino delere. Itaque Regem Calecutiensem adhortantur & admonent, ne occasionem præclaram cuiusdam facinoris diuinitus oblatam prætermitteret. Augures etiam in signè eo anno victoriam illi portendebant. Sacerdotes item atq; Brachmanæ, quasi Deorum oraculis incitati, multa referebant, quibus Regem ad spem summi decoris excitarent. Rex omnia, quæ ad bellum erant necessaria, summa industria comparabat. Hæc omnia Prætor Almeida per exploratores & transfugas exploratè cognoscebat. Ut autem hostibus significaret, sibi non opus esse vltius classis auxilio, duas festinanter classes instruxit. Vnam, ut naues, quæ Cochimo Cori promontorium versus nauigabant, ab hostium incurfione defenderet: in qua erant triremes duæ, naues onerariæ duæ, & vnus paro: quam Emmanueli Pazagnæ cōmisit. Alteram, quæ oram illā tutaretur: in qua erant vndecim naues, quibus Laurentiū filiū præfecit. In hac classe nauarchus erat quidam, nomine Gundiffaluus Vascius Goës, qui cum minime cōmeatu abundaret, ut rei frumentariæ cōsuleret, Cananorem petijt. Inde profectus, ut se rursus cū Laurentio coniungeret, festinauit. In eo autem cursu nauem Saracenorum, quæ Cananore veniebat, offendit, in eamque ferociter inuasit. Saraceni minime repugnarunt. Se namq; fœderatos esse dicebant, & literas, quæ eiusdem fœderis fidem facerent, Laurentij Brittij, qui arcis Cananorensis, ut dictum est, præfectus erat, ostenderunt. Sunt enim hociure omnes, qui in Indico mari nauigant, iam inde ab eo tempore, quo Lusitani in India arces ædificare ceperunt, ut nemini liberū sit nauigare, nisi ab aliquo Lusitano vel Duce, vel arcis Præfecto (fide prius illius, qui nauem conscendere vult, diligenter explorata) literas acceperit, fidem fœderis continentes. His literis tuto nauigant. Aliiter enim à nostris nauarchis capi, bonisq; omnibus eueriti, & vita, aut saltem libertate priuari possunt. Tunc igitur cū Saraceni literas ostentarent, quibus nixi se mari commiserant, Goës siue auaritia cæcus, siue barbara immanitate ductus, siue odio gentis illius efferatus, clamauit, literas illas fuisse per fraudè extortas, seque exploratum habere, illos esse Christiani nominis hostes, & perniciem Lusitanis omnibus per summum scelus & perfidiam machinari. Daturus igitur illius tam scelesti facinoris pœnas. Itaque nauem diripuit, hominesq; miserimos, hominum atque DEI fidem implorantes, in velum insuit, & nauem iam exinanitam, tormentorum ictibus perforatam depreffit. Fuit hoc facinus non solum crudele, & inhumanum, contra ius gentium, & contra omnem rationem humanitatis nefariè & flagitiose susceptum: verum etiam, propter temporis illius adeò periculosi rationem, temerariū, & furoris & amentitiæ plenissimum. Cum enim nondum esset imperium fundatum, & exiguis admodum copijs Lusitani maria illa tenerent, conueniebat, ut quod viribus adipisci non poterant, existimatione fidei & humanitatis assequerentur. Nam cum nullum vitæ præsidium fide firmiter sit, tum eo tempore, quo reliqua præ-

M   sidia

fidia ad eò infirma erant, omnis salutis ratio erat in fidei opinione collocanda. Ut enim fidei & benignitatis nomē excellens omnium mortalium animos ad benevolentiam allicit: ita infamia perfidiæ & crudelitatis odium incendit, & ad vindictam stimulat. Quod tunc re satis perspectum fuit. Factum enim est, ut facinus illud redderet Lusitanum nomen illis nationibus odiosum & inuisum. Almeida verò id indignissime passus est, Goëmque honore priuauit, neque post illum diem ad suam familiaritatem admisit. Eo tempore Rex Cananoris obierat, & alius in illius locum successerat, qui erat in nostros animo vehementer infesto. Opera namque Calecutiensis ad regnum peruenerat. Erat Cananore Saracenus Mamele nomine, copijs & existimatione, eorum Saracenorum, qui terras illas incolebant, facile princeps. Nauarchus autem nauis illius, quam Goës in alto merserat, erat sororis illius filius. Hic cum percepisset, merces suas, quas nauis illa conuehebat, esse direptas, nauemque depresso, & hominem sibi coniunctissimum cum reliquis crudelissime demersum, dolore stimulatus ad Laurentium Britium recta contendit, & maximis vocibus de iniuria sibi facta conqueritur. Tu, inquit, nos prodidisti, tu nos in fraudem induxisti: quod nauem amiserim, quod bonis spoliatus sim, quod nepote meo carissimo sim orbatus, id perfidia & scelere tuo factum est. Qui fieri enim potuisset, si testimoniū literarum tuarum bona fide conscriptum fuisset, ut vir Lusitanus, atque nauis magnæ præfectus, tam crudeli iniuria nos omnes affecisset, tantumque in multos nostræ societatis homines cladis inuexisset? Britius iurat se nihil fraudis admisisse. Saracenus nullam satisfactionem accipit. Itaque ut erat lacrymis opletus, & furore acriter inflammatus, ad Regem properat. Sequebantur illum uxores, & parentes, & liberi eorum, qui fuerant crudelem in modum interfecti. Ibi cum eiulatu lugubri clamores in cælum tollunt, manus in Regem intendunt, fidem illius implorant, ius acerrime postulant, & ut de gente scelestissima pœnas debitas expetat, obtestantur. Is se minime postulata neglecturum ostendit. Tum accessit Mamele, sibi minime ingratum fore dicit, si illi quacunque ratione possint, scelus illud vlciscantur. Mameles continuo ad Saracenos, qui Calecutij negotiabantur, literas de hac iniuria misit. Illi rem ad Regem deferunt. Is confestim misit, qui nomine illius animum Regis Cananoris in nostros acriter inflammaret, opemque suam ad nostrorum exitium minime defuturam promitteret. Fore autem, si coniunctis viribus in perniciem Lusitanæ gentis incumberent, ut illius memoriam e terris exterminarent. Hoc accepto nuncio, Rex totam suam cogitationem ad exitium Lusitanorum traduxit. Atque principio, quod animo moliebatur, secretum tenuit. Interim autem fossam latissimam à litoris vnius fine, ad alterum litus perduxit. Ea fossa arcem (erat enim in angulo, quæ mare circumluebat, sita) ab vrbe dirimebat. Hoc se se ad urbem muniendâ facere simulabat. Puteus autem erat non procul ab arce, è quo nostri ad bibendum aquam hauriebant. Hunc inter-

cludere

cludere puteum hostis cogitabat. A fossa namque ad puteum erat semita per angusta, quam aggeribus & turribus munire Rex statuebat, ut inde nostros putei aditu prohiberet, atque siti conficeret. Hæc res fuit Præfecto Principis opera, qui erat in regnum successurus, indicata. Is etiam demonstrauit, Regem Calecutij, præter alias munitiones, viginti & quatuor aenea tormenta Regi Cananoris clam, quibus arcem quateret, misisse: & præterea triginta hominum millia se in auxilium missurum pollicitum fuisse. Laurentius Principi gratias egit, seque daturum operam confirmauit, ne vnquam beneficium apud ingratos collocasse iudicaret. Itaque suos continuit, ne in vrbe hostilium vitæ periculo vagarentur. Ad Almeidam verò nuncium misit, qui significaret, quo in discrimine versaretur. Almeida filium misit, qui arcem militum præsidio, & comæatu, & armis firmaret, ut posset facilius obsidionem tolerare: quod ab illo diligentissime perfectum fuit. Britius cum animadueneret, aquatione interclusa omnibus esse pereundum, illud telluris spatium, quod erat inter arcem & puteum interiectum, fossa & vallo muniuit, eaque munitione vtrunque litus inclusit. Tum pontem sublicium extruxit, qui vallum cum puteo coniungeret. Deinde varias turres excitauit, & tormenta in illis disposuit, quibus, si vellet hostis aquationem impedire, eum propelleret. Hoc cum Rex animaduerneret, insidias detectas esse cognouit. Non igitur ultra dissimulandum ratus, arcem oppugnare constituit. Quadraginta hominum millia tunc in castris habebat, partim ex suis copijs, partim ex auxilijs, quæ Calecutio iam aduenerant. Itaque copias eduxit, & vallum confestim aggressus est. Nostri maximo cum labore hostium impetum sustinebant. Sed de aquatione præcipue acerrimum erat inter nostros & hostes certamen institutum, cum illi maxima contentione, ne Lusitanis vlla facultas aquationis daretur, pugnant: contra Lusitani, ne aqua excluderentur, periculosissimam dimicationem subirent. Aqua igitur ijs, qui bibere cupiebant, erat multo sanguine comparanda. Nostri verò consilio Thomæ Fernandi, præstantis architecti, ab arce in puteum cuniculum egere: qui tanto silentio perfectus est, ut nunquam id ab hoste animaduerti posset. Tum paulo supra illud cuniculi ostium, quod ab arce ad puteum medium pertinebat, trabes immisit, & super eas alias transuersas iniecit. Tum magnam materiæ vim super eas trabes demisit, quæ puteum tegeret, ne possent hostes venenum in aquam infundere. Postremò ore summo putei disturbato terram omnem congelsit, ne posset hostis materiam extrahere. Sic autem fiebat, ut nostri tuto hostibus inuitissimis aquarentur. Rex igitur ab hoc conatu depulsus, vallum oppugnare multo acius instituit. Cum verò multi in ea oppugnatione caderent, ut tutius rem gereret, ingentes saccos lana & simili materia infarciri iussit, ut his oppositis tormentorum ictus exciperet. Dum autem hoc opus apparabatur, castra retro mouit, & suos ab oppugnatione prohibuit. Britius id non sine consilio fieri ratus,

M 2

excogitauit

excogitauit rationem, qua hostis consilium exploraret. Faber quidam lignarius illius iussu laqueum extruxit, eumque non procul à vallo ea parte, quæ valli portam respiciebat, leui materia atque tellure contextit. Brittius quadraginta milites iussit extra vallum egredi, vt urbem versus pergere simularent. Hostes illos conspicati, in eos impetum faciunt. Nostri se sensim recipiunt: hostes acriter insistant. Eorum autem Dux, cum omnibus præiret, in laqueum incidit. Quo facto nostri hostibus repugnare multo acrius incipiunt: alij extra vallum egressi, se cum illis coniungunt, & hostes re inopinata percussos expellunt, & paulo longius insequuntur, signoque dato se recipiunt, & Ducem laqueo expeditum ad Præfectum pertrahunt. Ex illo cognouit Brittius quo animo Rex bellum intermitteret. Præterea Princeps regni hæres per vnum de suis comitibus, scapha commeatu onusta silentio noctis inuectum, illi Regis consilium aperuit. Nostri ad propugnandum se comparauerunt. Perfectis operibus Rex confestim aciem hoc ordine instruxit. Saccos primum sic oppositos esse iubebat, vt essent instar valli, quo milites possent sine periculo ad Lusitanorum vallum accedere. Deinde milites cum arcibus, & ferreis fistulis, & varijs telorum generibus sequebantur. Postremum agmen Rex cum valida manu firmabat: Arcis tormenta quauis globos ingentes partim ferreos, partim lapideos emitterent, cum hi saccis exciperentur, nullum detrimentum hostibus afferebant. Ea res animaduersa hostibus animos extulit, ita, vt quasi debellatum iam foret, clamores ingentes ediderint. Sequenti die fuit oppugnatio multo ferocius instaurata. At Brittio venit in mentem, tormentum vnum, quo nondum vsus fuerat, quod multo vehementius globos eiaculari cognouerat, collimare. Cum ille igitur qui tormenti curam gerebat, ignem admouisset, factum est, vt saccos disijceret, ictibusque crebrius repetitis, omnes moles oppositas disturbaret. Cum igitur maiora tormenta in aciem hostium propugnaculo nudatam ingentes pilas, minora glandes valde frequentes emitterent, magnam stragem ediderunt. Ea nocte vir quidam nobilis Castellanus, cognomento Guadelaiara, postulauit à Brittio centum & quinquaginta homines, quos ipse deligeret, quibus hostium castra terrore compleret. Cum id illi fuisset concessum, de quarta vigilia (erat autem nox pluuia, caligoque densissima erat castris offusa) nostri hostes, nihil hostile propter nostrorum paucitatem suspicantes tubarum cantu & clamoribus magnis exterrunt, & alios graui somno consopitos, alios semisomnes obruncant, reliquos in fugam pellunt. Vbi primum diluxit, nostri potiti castris, prædam non mediocrem in arcem conuehant. Hunc felicem successum casus aduersus deformauit. Erant frequentes ædes arci coniunctæ, arci ipsius præsidio ab hostium impetu & incurfione defensæ. In his erant variæ merces, & multiplex & pretiosa supellex, & annona, qua milites in ea obsidione alebantur. Factum est autem, vt pueri cuiusdam negligentia, qui cum iret cubitum, candelam incensam reliquerat, vt candela

in ardam materiam decideret, quæ subito ignem corripuit, & domum inflammavit. Sic autem cum omnes ædes illæ essent è ligno ædificatæ, & folijs palmarum contextæ, & coniunctæ, factum est, vt omnes eodem incendio conflagrarent. Quauis autem iactura multarum rerum maximi pretij fuisset, nihil Præfectum aliud angebat, quam annonæ penuria. Commeatum enim maxima ex parte flamma consumpserat. Nec erat spes vlla, quoad hyems vigeat, vt aliunde posset commeatus importari. Ergo cum fames nostros opprimeret, cogebantur feles primum, mures deinde & lacertos comedere. Præfectus aliquid audendum ratus, cognatum quendam suum cum triginta viris satis acribus misit, qui in hostes improviso erumperet, & videret, an posset aliquid cibi è castris non valde munitis abripere. At hostes in nostros inuecti, multos convulnerant, ipsius cognati Ducis vultum conciderunt, & crura etiam fauciarunt, ita, vt gradum facere nequiret: parumque abfuit, quin in hostium potestatem veniret. Sed adolescentis virtute, annos nati quinque & viginti, cui Ioannes Gregorius nomen erat, fuit è medijs hostibus ereptus, & in arcem intro missus. Quatuor autem è nostris in eo conflictu cecidere. Interim per seruos transfugas fuit Rex certior factus, nostros grauissima fame premi. Existimauit igitur eam occasionem rei bene gerendæ non esse prætermittendam. Itaque in loco satis accommodato, milites in insidijs locauit, duas autem vaccas propius vallum agi præceperat. At nostri cum vaccas cernerent, Ducis iniussu (nec enim imperio, sed fame mouebantur) repente desiliunt. Qui erant in insidijs, in nostros impetu feruntur. Nostri tamen tanta virtute illis resistere, vt prius quam maiora subsidia possent aduenire, vaccas per valli aditum hostibus frustra repugnantibus introducerent. Harum carnibus diebus aliquot nostri sustentati sunt. Sed his consumptis, necesse erat nostris aut deditioem facere, aut fame funditus interire. Sed ope diuina in extremo illo discrimine adiuti sunt. Mare namque ventorum flatu agitari coepit, & cum maximos fluctus eijceret, magnam squillarum ingentium vim in litus expulit, quibus nostri famem depulerunt, & ægroti sanitatem recuperarunt. Sic autem factum est, vt Lusitani obsidionem per totam hyemem tolerarent. Verum autem appetebat, subsidium, cum primum mare nauigari potuisset, expectabatur. Hoc cum Regem minime lateret, statuit, ante quam Cochimo auxilium adueniret, totis viribus experiri, an vallum & arcem expugnare posset. Magnam igitur classem instruxit, & duo maxima Castella super naues excitauit, ea ratione, qua fuerant erecta Castella, quibus Rex Calecutiensis Paciecum euertere cogitauerat. Huius apparatus indicium fuit per eundem Principem ad Præfectum repente delatum, à quo fuit admonitus, vt eam arci partem, quæ ad mare pertinebat, diligentissime tutaretur. Erant milites, quos Rex sub signis habebat, ad quinquaginta millia. Alia namque sibi auxilia conquieserat. Vbi primum omnia parata fuerunt, cum terra & mari nostros oppugnare instituisset, factum

est, ut vno tempore & classis eam arcis partem, quæ ad mare spectabat, cum castellis inuaderet, & magnus exercitus in vallum impetum ferret. Vtrinque tamen fuerunt cum magna suorum strage, & nauium etiam iactura repulsi. Prælium fuit acerrimum, & ab exortu Solis vsque ad occasum durauit: quod tamen non humanis viribus, sed diuinis gestū fuisse constat. Cum enim maxima multitudo hostium in prælio cecidisset, nemo tamen è Lusitanis desideratus fuit. Insequente die Brittius magnam tormentorum partem, quæ erant in arce disposita, ad vallum transportari præcepit, & inde ciuitatem globis ingentibus concutere iussit. Ædes quamplurimæ dirutæ fuerunt, & in his Saracenorum templum, in quod multi conuenerant, ut Mahumetem precibus fatigarent, ut illis subsidio occurreret. Tantus autem terror fuit & ciuibus & peregrinis iniectus, ut omnes à Rege contenderent, ut pacem cum Lusitanis faceret: aliter enim, se inde continuo migraturos. Quod ut vehementius agerent, fecit classis, cui præerat Tristanus Cugna quæ tunc aduenerat: quæ opem nostris, si in maiore tum discrimine fuissent, attulisset. Pax igitur certis legibus facta fuit, ea conditione, ut tum demum rata esset, cum eam Prætor Almeida comprobaret. Quas verò res Tristanus Cugna, antequam Cananorem classem appelleret, in eo cursu gesserit, alio in loco memorabimus.

LIBER QUINTVS.

VM HAEC IN INDIA

gerebantur, in Africa hæc acciderunt. Sasin est ciuitas in Mauritania Tingitana sita, extra fretum Gaditanum, ad Austrum spectans, quam Atlanticus Oceanus alluit. Erat autem sanè magna, multisque opibus opulenta, ad quam vndiq; mercatores quæstus gratia libentissime comuebant. Regio est valde fertilis, frugibus & pecoribus abundans. Fuit autem ciuitas hæc longo tempore in ditione Regis Marrochensis, cuius

imperium maximam Mauritaniam partem continebat. Sed tandem familia quædam nobilis, cognomento Farhomia, ab imperatore desciiuit, opibusque

fuis

fuis, & popularium gratia freta, tyrannidem occupauit. Huius tandem familiaris princeps extitit quidam, nomine Abdearus Rhamanus, vir magni animi, & supra modum dominationis appetens: qui, ut ciuitati imperaret, patruo suo, cui nomen erat Hamedux, qui tunc opibus & potentia multum gentilibus antebat, vitam per summum scelus eripuit. Deinde specie liberalitatis & humanitatis plebis animos sibi conciliauit, ita, ut ciuitatis imperium facillime teneret. Erat autem Abdearo Rhamano filia eximia specie, quam adolescens nobilis, nomine Haliadux, non vulgari forma præditus amabat, & illius concubitu, matre puellæ non inuita, fruebatur. Hæc consuetudo cum fuisset ad Rhamanum delata, eo familiaris dedecore grauiter offensus, necem adolescenti asferre constituit. Quod cum Rhamani vxor atque filia suspitione assequuta fuissent, rem ad Haliaducem deferunt. Is ut Rhamani consilium præriperet, eadem Rhamano machinatus est. Re autem cum iuvene sibi amicitia valde coniuncto, cuius fidei & audaciæ valde confidebat, quem Iehabentafufum appellabant, communicata, ut facinus summa celeritate patraret, excogitauit. Erat autem sacrum solenne Saracenis summa ab illis religione celebratum. Rhamanus in templum profectus, per nuncium Haliaducem ad solennis preceationis communionem inuitauit. Esse dicebat præterea sibi cum illo post rem diuinam de re maxima consultandum. Haliadux eo nuncio intellexit, tempus appropinquare, quo sibi erat aut Rhamani crudelitate moriendum, aut Rhamano nex afferenda. Arcessiuit igitur Iehabentafufum, & ambo cum decem viris fortibus ex gentilibus atque domesticis, qui erant conurationis participes, rectà in templum gradiuntur, & Rhamanum confodiunt. Qui Rhamanum sectabantur, ut illius necem vindicarent, se comparabant. Cum tamen viderent duodecim viros nobiles, & impigros districtis gladijs ferociter imminentes, & suspicarentur eos non sine multitudinis consensione tantum facinus ausos esse, seque, Duce quem sequebantur occiso, præsidio nudatos animaduertent, repente diffugiunt. At Haliadux & Iehabentafufus in forum se conferunt, & ibi aduocata concione Haliadux orationem habuit, qua dixit, se merito tyrannum occidisse, qui illi insidias comparabat: neque mediocri beneficio ciues suos obligasse, cum hominem maleficum & parricidam de medio sustulisset. Fore namque, ut post illum diem res eorum sub benigno & moderato imperio multo magis florentes essent. Ibi tunc populi consensu (gens enim leuis & inconstans, facile in quancunque partem illam pellere velis, inclinatur) vterque eorum ciuitatis moderationi præficitur. Eo tempore Iacobus Azambugius præerat castello, quod iussu Regis Emmanuelis, ut dictum est, non procul ab ea vrbe extruxerat. In ea verò ciuitatis trepidatione atque tumultu, tredecim Hispani captiui, nauigium adepti, confugiunt, & ad castellum delati, statim ciuitatis Azambugio nunciant. Deinde post biduum Haliadux cum cerneret cognatos Rhamani & amicos, qui mul-

M 4

tum

tum in ciuitate poterant, illi atque socijs perniciem moliri, ad Azambugium se confert, & ne occasionem diuinitus oblatam amittat, adhortatur. Se namque perfecturum, vt ciuitas illa Regis Emmanuelis imperium libentissime subiret. Opus tamen esse, vt qui hoc animo essent, ope Lusitanorum aduersus hostium insidias fulcirentur. Iacobus Azambugius quamuis Aphrorum perfidiam exploratam penitus haberet, cum tamen animaduerneret, rem in tanto tumultu & ciuium dissensione in eo statu esse, vt Haliaduci atque socijs fidem datam conseruare valde expediret, conditionem minime reiecit. In ciuitatem igitur duodecim viris nobilibus stipatus, se contulit: ibi octo dies commoratus, leges pacis scripsit, & foedere Haliaducem & socios Regi Emmanueli deuinxit. Ibi vero cum indicio Abrahami Iudæi cognouisset, sibi insidias fieri, in castellum Regium profectus est. Illum vero quatuor viri nobiles Saraceni, quorum princeps erat Haliadux, prosequuti sunt, cum interim Iehabentafusus imperium ciuitatis administraret. Erat autem foedere cautum, vt Mauri locum Azambugio in ea parte, qua muri fluctibus alluuntur, assignarent, in quo domum magnam ædificaret: & vt ibi laxius & magnificentius habitari posset, turrim in muro ædibus coniunctam, & portam etiam, quæ in mare respiceret, attribuerent. Rebus ad hunc modum constitutis, Azambugius cum quatuor illis Mauris in Lusitaniam reuersus, Emmanueli rem totam exponit, & amplitudinem ciuitatis, & opportunitatem loci ad bellum mediterraneis Africæ regionibus inferendum explicat. Rex eo nuncio plurimum lætatus est, Azambugiumque in Africam remisit. Vt vero negotium rectius confici posset, literas ad Garsiam Melium, qui cum classe fretum Gaditanum tenebat, vt Mauros nauigatione prohiberet, dedit, quibus imperabat, vt se cum Azambugio coniungeret. Is quamuis in morbo valde periculoso versaretur, mandata tamen summa celeritate confecit. Ad Safinensem igitur portum se contulit, quo iam Azambugius peruenerat: sed omnia commutata vident. Erat ciuitas in armis: fidem datam neglexerat: multitudo nullo pacto se Christianorum imperium passuram confirmabat: varij tumultus excitabantur. Haliadux, qui iam in urbem redierat, & Iehabentafusus in communi scelere & perfidia conuuebant, obliquis foederis, erant valde Lusitanis infesti. Ibi tunc venit nostris Ducibus in mentem, discordiam inter duos illos tyrannos artificio ferere, vt viribus vtriusque partis diuisis, facilius vrbe potirentur. Quod quidem sic ab illis excogitatum fuit. Garsias Melius adhuc eodem morbo laborabat. Medicum igitur Iudæum ad morbi curationem ex vrbe arcessiuit. Hunc autem pecunia facile persuaserunt, vt literas ad vtrumque vrbis Præfectum perferret, ita tamen, vt eorum neuter posset odorari, literas ad alterum scriptas esse. Literæ autem erant scriptæ nomine Garsie Melij, quibus Haliaducem admonebat, vt insidias præcaueret. Sibi namque

namque exploratum & cognitum esse, vitæ illius insidias intendi. Ad eas autem propulsandas opem suam pollicebatur, seque officio suo minime defuturum confirmabat. Interim vero admonebat, nullas esse capitaliores insidias illis, quas imperij communitio comparabat. Nam cum nulla vnquam regni societas fidelis atque firma fuisset, tum aditum ad perniciem eò faciliorem esse, quo minus suspecti fuissent illi, cum quibus societas muneris inita fuerat. Idem ad Iehabentafusum scribebat, & admonebat, vt vitam suam contra Haliaducis occultas fraudes & insidias muniret. Quoties Medicus Melium inuisebat, manum intra vestem stragulam, quæ spondam contexerat, immittebat, quasi tentaret, an febris aliqua ex parte quidquam de solita vehementia remisisset. Et interim literas accipiebat, ne posset quispian quod gerebatur, aliqua ratione suspicari. Interim vero vterque eorum clam altero gratias Melio summas agere, seque in potestate Emmanuelis futurum polliceri, obsecrare, & orare, vt non permitteret villo modo, se fraude alterius interire. Hac igitur fraude contra gentem fraudis plenissimam solerter excogitata, factum est, vt vterque eorum cum sibi ab altero timeret, muniendam salutem suam contra alterius perfidiam, Lusitanorum ope cogitaret. Vterque igitur, altero imprudente, Azambugium & Melium admonet, vt se in urbem conferant. Se namque effecturum, vt breui urbem in Regis Emmanuelis potestatem redigeret. Itaque Azambugius, & Melius quinquaginta tantum militibus stipati, in urbem ingrediuntur, & ædes, quæ Rhamani fuerant, quia amplæ & munitæ videbantur, & erant propius mare sitæ, sibi ad habitandum delegere. Clanculum vero varia armorum genera arcis & dolijs inclusa domum comportari faciebant. Mauri, vt est genus hominum non solum infidum, verum etiam suspiciosum, sinistra quadam suspicione tacti, non recte de nostrorum hominum sedulitate sentiebant. Ipsosque tyrannos iam suæ leuitatis valde pœnitebat. Multaque recte moliebantur, quibus conijci poterat, rem ab occultis insidijs ad vim apertam esse venturam. Azambugius rem omnem, in quo statu esset, Emmanueli per literas significauit. Is nullam moram interpoluit, quin firma subsidia illis mitteret. Quatuor igitur naues celeriter instruendas curauit, quibus Gondiffaluum Mendesium Zacotum, virum in africano bello exercitum, præfecit. Qui cum naues ad portum vrbis appulisset, intellexit, nostros Maurorum perfidia esse in summas difficultates adductos. Nec enim Mauri in foedere permanebant, sed multis fraudibus opus Azambugij impediabant: neque solum omnia, quæ ad ædes muniendas, sed etiam quæ erant ad vietum necessaria denegabant: multisque signis apparebat, eis non fraudem ad facinus, sed animum deesse. Cum nostri de vno ex tyrannis conquerebantur, is in tyrannidis socium culpam omnem conferebat. Nostri cum iam Zacoti aduentu maiores opes habuissent, confidentius in vrbe

verfabantur. Tyrannos igitur admonent, se minime passuros, ut ambo simul urbem gubernarent. Eos namque animo inter se inimico & infesto dissidere, & utrumque eorum de alterius exitio cogitare. Compararent igitur inter se, uter eorum esset civitatem illam Regis Emmanuelis nomine moderaturus. Illi vero cum cernerent eam sibi necessitatem impositam, uter eorum eam provinciam susciperet, haud contentiose deliberant. Summa namque animi moderatione, quod vix credibile videretur ei, qui utriusque mentem cognosceret, uterque eorum alteri imperium concedebat. Tandem perucit Haliadux, ut Iehabentafusus eam civitatem regendam susciperet. Is autem imperij æmulo amoto, multo liberius fraudes in nostros concinnabat, omni que ratione, ut Azambugium opere prohiberet, contendebat. Lapidem & calcem, & reliquam materiam ne quisquam importare auderet, faciebat: operarijs etiam acerrime minabatur: & hæc primum occultius, deinde multo in dies apertius & insolentius gerebat. Quod ubi Azambugius intellexit, Haliaducem, quem sciebat valde moderationis, qua facile regnum socio concesserat, pœnitere, arcessiuit: eumque admonuit, ut suorum manu comparata, Iehabentafusum ex improviso aggrediretur, & obruncaret. Se namque opem, ubi opus esset, confestim allaturum, facturumque, ut ille solus vrbis imperio potiretur. At Iehabentafusus cum se armis Haliaducis peti animadverteret, & nesciret id consilio Azambugij fieri, in ædes Rhamani, in quibus arx extruebatur, se fuga proripuit. Ibi tunc Iacobus Miranda, ipsius Azambugij nepos, habitabat: qui etiam cum ignoraret, cum aui consilio in illud vitæ discrimen inductum, hominem in fidem receptum ab imminente clade seduxit. Azambugius cum ab illo pœnas expetere statuisset (Maurus erat enim singulari solertia, & plurimum indicendo valebat) multis argumentis usus, quibus demonstrabat minime expedire rebus Lusitanorum, se vita tunc temporis spoliari, ab Azambugio impetrauit, ut ei potestatem in Lusitaniam eundi faceret, ut se Regi dederet, & fidem suam fœdere sanctissimo obligaret, fore, ut usque ad extremum vitæ spiritum pro illius dignitate & amplitudine dimicaret. Quod si Rex id facere nollet, tum fore illi liberum, ei supplicium, quod vellet statuere. Id tandem ab Azambugio adeptus est, ut eum in Lusitaniam vincitum mitteret: qui tandem ab Emmanuele vitam impetrauit, & præfecturam equitum, quibus in campis finitimis in hostes incuraret, obtinuit. Qui beneficio & humanitate Regis obligatus, ei fidelem operam in bello præstitit, neque aliquid in vita gessit, in quo apparet, illi fidem parum sanctam fore. At Haliadux, cui Azambugius vrbis imperium commisit, longe secus, quam fore quisquam existimabat, se in eo munere administrando gerebat, multoque insolentius, quam Iehabentafusus nostris aduersabatur. In eo vero præcipue nervos animi contēdebat, ne opus institutum ad exitum perveniret. Minis fabros & operarios auertebat, materiam importari supplicio proposito vetabat, & aperte odium, quo erat imbutus, operibus indicabat.

dicabat. Opus tamen paulatim ad iustam altitudinem perueniebat. Azambugius interim se arcem extruere dissimulabat, sed amplas ædes ædificare dicebat, in quibus Christiani mercatores merces imponderent. Fenestras autem, in quibus erant tormenta collocanda, luto atque tenui materia tegebat, & tectorium calcis inducebat, ne ab hostibus quod in animo habebat animaduerti posset. Præterea nocte in muro portam aperuit, qua ex classe nostris aditus in arcem facile pateret. Portam autem utrinque secundum utriusque viæ latus, quæ in portam ferebat, vallo muniuit. Erat autem arx in tantam altitudinem excitata, ut facile defendi posset. Sequenti die Azambugius exposulauit per nuncium cum Haliaduce, quod in fœdere minime permaneret, quod fidem nefarie violaret, quod iusiurandum impie & scelerate contemneret. Illum namque per Mahumetis legem iurasse, se omnia, quæ ad extruendas ædes illas essent necessaria, large atque munifice præbiturum: promissa verò non modo minime conficere, sed contra odium acerbum & immane factis expromere. Disceret igitur fidem colere, & numen cœleste reuereri, & hominum pudore ab instituto flagitio reuocari. Haliadux respondet, se valde hominis dementiam admirari, qui non videat, se neque unde cibum, neque aquam compareret, habere, nisi is eius copiam suppeditare velit, & tamen adeo magnifice loqueretur, quasi illi omnia, quæ ad vitam sustentandam opus essent, abunde suppeterent. Ad ea Azambugius respondet, Lusitanis hostium carnibus famem, & eorundem sanguine sitim explere, facillimum fore. Hoc dicto Haliadux digitum momordit. Hoc autem est apud gentem illam minationis cuiusdam acrioris indicium. Hoc ubi intellexit Azambugius, vidit opus esse festinatione, ut antequam Haliadux maiores ex pagis copias euocaret, illum opprimeret. Sed ne fidem violare videretur, si prius iniuriam afferre putaretur, quam esset hostis iniuria laceratus, hoc excogitavit. Maurus quidam Lanio colaphum inflixerat in macello homini Lusitano, qui erat ex Regis familia. Is apud Azambugium de illata sibi iniuria querelam habuerat. Azambugius illum, ut patienter iniuriam ferret, admonuit: sic enim temporis rationem postulare. Tunc vero, cum illum ab Haliaduce nuncium adeo ferum & importunum accepisset, Lusitanum illum euocat, & ut Maurum, à quo fuerat affectus iniuria, interficeret, adhortatur. quod ut expeditius faceret, unum ex suis domesticis illi focium adhibuit. Abierunt illi continuo, & cum in forum pervenirent, in Maurum incidunt, quem gladio transfigunt. Clamor confestim & ululatus exoritur, & tumultus excitatur. Saraceni undique ruunt, & Lusitanos adoriuntur. Illi vero animo satis acri resistunt, paulatimque cedunt, atque se tandem in arcem maximo cum labore recipiunt. Azambugius suos continuit. Saraceni arcem circumdant, multisque telis & iaculis in arcem missis, ut nostris perniciem inferant, enituntur. Tandem maioribus tormentis admotis, arcem quatere instituunt. Lusitani armati vigilias agitabant, non tamen eorum quisquam telum iaciebat. Azambugius

bugius enim omnibus, ut se continerent, imperauerat. Integram noctem fuit arx summis hostium viribus oppugnata: cum tamen eorum conatus omnes in nihilum reciderent. Vbi diluxit, Azambugius primum quidem instituit, ut res diuina fieret, & numen CHRISTI religiosa precatione propitium redderetur. Deinde admonuit, ut omnes cibum sumerent. Itaque animis religione expiatis, & corporibus cibo & potione relictis, aciem magno silentio instruxit: & equum album sibi soli afferri præcepit. Erat enim valde senex, & claudus. Nam cum Ioannes secundus, Regis Alfonsi filius, in bello, quod Alfonso cum Fernando Rege Castellæ & Aragoniæ gesserat, oppidum in transtagana Lusitaniæ prouincia, quod Alegretum nominatur, armis expugnaret, fuit Azambugius, qui tunc Ioanni aciem operam nauabat, in crure graui vulnere percussus. Is igitur solus eo die ex equo pugnavit, reliqui pedibus rem gesserunt. Omnibus igitur rebus rite paratis, cum esset meridies, erupit Azambugius, & re inopinata magnū terrorem hostibus iniecit. Nec enim suspicari poterant, paucos homines, quos metu exanimatos esse crediderant, in tantam hostium multitudinem impetum facturos. Itaque cedunt, & in templū confugiunt. Nostri eos acriter insequuntur, multosque cædunt. At postquam hostes in templo se à repentino illo timore refecerunt, pugna recruduit. Sed cum ex illis multi caderent, templum fuit ab eis alia porta fugientibus incredibili celeritate desertum. Multi tamen se se in eam vrbis arcem, quæ eorum præsidij tenebatur, receperunt: & inde ingenti tormento arci, quam Azambugius extruxerat, maximum damnum afferebant. Hoc cum cerneret vir quidam huius artis peritissimus, nomine Sebastianus Rodericus, cum tormentum contra disponderet, & aptissime collimaret, globus ingens per os hostilis tormenti vehementer emissus, tormentum perfregit, & eum, qui illi præerat, dilaceravit. Sic tandem Saraceni ab omni spe depulsi, se se in fugam dederunt, & Haliadux in oppidum, nomine Targam, se recepit. Reliqui, qui in vrbe manserunt, pacem ab Azambugio postularunt, quam ille concessit, & leges illis scripsit, & tributum, quod quotannis penderent, imperavit. Quauis autem non certus hostium numerus, qui in ea pugna ceciderunt, iniri potuerit, magnam tamen multitudinem fuisse constat, cum è nostris vnus tantum desideratus sit, qui erat Azambugij familiaris, qui prope illum pilæ vnus ictu concidit. Melio autem cum Azambugio minime conueniebat. Nam vterque eorum diuersam in tuenda ciuitate sententiam ab altero sequebatur: quo factum est, ut offensus Melius in Lusitaniam rediret, & solus Azambugius Emmanuelis nomine vrbi præesset. Attamen post urbem captam, hostes, qui in pagis habitabant, crebras in nostros excursiones faciebant: sed semper fuere cum detrimento repulsi. Sic factum est, ut ciuitas illa opibus & armorum præsidij munitissima, paucorum hominum virtute & industria, & Regis Emmanuelis felicitate, ipsius Emmanuelis imperio subderetur. Sub idē

ferme

ferme tempus quo hæc gerebantur, ante tamen quam ciuitas illa caperetur, in oppido, quod Abrantes appellatur, vbi tunc Rex Emmanuel, pestilentia Olyssipone repulsus, se tenebat, natus est illi nonis Iunij, Anno à CHRISTO nato. M. D. vij. ex vxore Maria filius, cui Fernandi nomen inditum fuit. Valuit autem multum ingenio: fuit in antiquitate peruestiganda valde curiosus: maximarum rerum studio flagrabat, multisque virtutibus illo loco dignis præditus erat. Qui tamē in iuuentutis flore immatura morte sublatus est. At Emmanuel cum nullo modo studium Indicarum rerum intermitteret, sedecim in Indiam naues comparauit. Quatuor ex illis Iacobum Siqueiram præfecit, quem iussit ultra Gangem nauigare, & auream Cheronesum petere, situmque ciuitatis opulentissimæ, quam Malacam appellant, celeberrimum Orientis emporium, explorare. Mandauit præterea, ut in cursu insulam Sancti Laurentij perlustraret, quam audierat esse & amplissimā, & multis rebus abundantem. Cum hac classe Siqueira Olyssipone profectus est nonis Aprilis, Anno à CHRISTO nato. M. D. vij. Duodecim verò nauibus præfuit Georgius Aquilaris. Huic imperavit, ut cum quinque nauibus promontorium, quod appellant Guardafum, ea parte, qua ab Austro ad Septentrionem in introitū Arabici sinus inflectitur, peragraret, & maria illa specularetur, ut naues, quæcunque ex Arabia in Indiam nauigarent, interciperet. Septem verò naues reliquæ certis Ducibus attributæ sunt: è quibus vnus fuit Franciscus Pereira Pestana, qui iussus erat arci Quiloënsi præesse. Alij præterea (Tristanus is Syluius appellabatur) dedit in mandatis Emmanuel, ut cum duabus triremibus ex India in Guardafuense promontorium nauigaret, & se cum Aquilari coniungeret. Hæc classis soluit Olyssipone eodem mense, quinque diebus postquam prima classis vela dederat. Eam verò tēpestas subito coorta disiecit, & malū nauis, cuius Pestana nauarchus erat, perfregit, & armamenta dissipauit, ita, ut cogere Olyssiponem reuerti. Vnde relecta nauis decimo quarto kalen. Iunij rursus profectus est. Is impeditus hyeme, Quiloam peruenire non potuit, & in insulis citra Mozambiquem sitis hyemauit. Nauarchi qui erant in Indiam profecturi, varijs casibus agitati, Cochimum tandem delati sunt. Aquilaris autem naufragio periit. Odoardus Lemius vnus ex nauarchis, qui erat Aquilari sanguine coniunctus, cum naues ad Mozambiquensem portum appulisset, inde discedere noluit, antequam de Aquilaris vel salute vel exitio aliquid certi cognosceret. Cum verò multis argumētis perspectum fuisset, Aquilaris nauē fractam, atq; dissipatam, & fluctibus oppressam extitisse (in eodē enim cursu multa nauis laceræ fragmenta, cum dolijs & instrumētis nauticis apparebant) nauarchorū omniū cōmuni consensu statutū est, ut Lemius in locū illius succederet. Itaq; cum primum per anni tempus licuit, Pestana, qui iam se in eandē insulā Mozambiquensem cōtulerat, Quiloam recta contendit. In illius nauem Lemius conscendit, suam verò Vasco Sylueiræ concessit, & ita in promontoriū

Guarda-

Guardafuense cursum tenuerunt. Petrus Ferreira Fogaza, qui arcem Quilo-ensem cum imperio tenebat, Melindem, sic enim iustus erat, profectus est: & ibi tandiu constitit, quandiu per anni tempus nauigare non potuit. Cum primum verò tempestas secunda fuit, se se ad Lemium aggregauit. Lemius igitur cum classe septem nauium Zacotoram cursu petijt. Regiones autem regum, qui erant stipendiarij, circumuectus, tributa collegit: & cum aliqui tributum imperatum pendere recusarent, eos bello domuit. Magadaxum oppugnare cum vellet, propterea quod vidit ciuitatem esse situ & natura munitissimam, & stationem nauium parum tutam, & aditum ex mari in urbem difficillimum, de nauarchorum omnium consilio ab ea mente destitit. Ibi cum in anchoris consisteret, vigilum negligentia factum est, vt nauigij, cui præerat Georgius Quadra, anchoralia præciderentur. Æstu porro vehementissimo delatus, tantum maris transmisit, vt cum milites atque nauitæ de somno suscitarentur, non possent, in qua tunc regione versarentur, vlla ratione conijcere. Ergo tantisper remis nauigium inhibuere, dum exortu Solis tenebræ dispellerentur. Cum verò neque sic possent, quam regionem præterueherentur, agnoscere, se venis agi permiserunt. Sic in Zeilæ portum, quæ ciuitas non procul abest ab ore & introitu sinus Arabici, & ad Æthiopiam pertinet, delati sunt: atque ita factum est, vt omnes à Saracenis, qui eam ciuitatem incolebant, caperentur. Lemius a conatu, quo Magadaxum oppugnare constituebat, depulsus, in Zacotoram venit, atque ibi Petrum Fogazam in arcis præfectura constituit. Quæ deinde Lemio acciderint, alio in loco referemus. Nunc quæ Tristanus Cugna gesserit, explicanda sunt. Classis illi commissa erat vndecim nauium. Alias præterea quinque naues instructas Emmanuel Alfonso Albuquerque permisit, quem voluit, vt postquam Almeida muneris sui definitum tempus expleret, Prætor Indiarum cum imperio teneret. Cugna cum hac classe in Mozambiquem peruenit mense Decembri. Ibi propter hyemem hibernare coactus fuit. Aliquæ tamen naues ab illo tempestatibus seiunctæ, minime comparuerunt. Alfonso namque Lupius Costa nauarchus Zofalæ portum subierat. Lionelus Coutignus se Quiloam receperat. Aluarus Tellius in promontorium Guardafuense maximo cum periculo delatus extiterat. Ibi cum se à iactatione refecisset, prædas à Saracenis egit, quibus cum militibus suis ditatus est. Postea verò Zacotoram petijt, vt se cum Tristano Cugna coniungeret. Rodericus Pereira Coutignus tempestate similiter agitatus, in sinum insulæ Sancti Laurentij introiuit: quæ sinum propter illius amœnitatem, pulchrum appellauit, quod ad huc nomen obrinet. Ibi cum decem & octo adolescentes lintre inuecti ad nauem illius accederent, eos benigne accepit, & vestibus donauit: & cum reliquos dimisisset, duos muneribus allectos retinuit, quos ad Cugnam in Mozambiquem perduxit. Cum Cugna multa de insulæ huius magnitudine percepisset, & nondum tempus esset idoneum ad iter Zacotoram versus suscipiendum, ne

prius

prius cum Alfonso Albuquerque communicata, in eandem insulam nauigare constituit, vt mores gentis, & instituta, & telluris etiam amplitudinem, & fertilitatem aliqua ex parte oculis vsurparet. Duxit autem secum Alfonso Albuquerque & Antonium Campensem, & Emmanuelem Tellium, & Franciscum Tauoram, Ioannem Gomecium Abræum, & Rodericum Pereiram Coutignum, & Tristanum Aluarum. Reliqui autem nauarchi cum nauibus suis in Mozambique relictæ sunt. Cum verò ad aliquot portus appulisset, & in terram descendere vellet, fuit à confertis incolis aditu prohibitus: quos tamè magna cæde perterritos, in fugam coniecit. Oram deinde omnem, quæ ad Æthiopiam spectat, perlustrauit. Cum verò promontorium, quod pertinet ad Occasum, flecteret, & totam insulam circumuehi cuperet, vt eam etiam partem, quæ pertinet ad Austrum, cognosceret, ingenti tempestate impeditus est, quo minus id, quod conabatur, efficeret. Ea tempestate nauis Roderici Pereira ad vadum allisa, demersa est, maximæque pars hominum, quæ illa vehebatur, interijt. Cugna receptui signum dedit, & in Mozambiquem reuersus est. At Ioannes Gomecius Abræus cum ea tempestat excitata fuit, iam insulæ promontorium superauerat. Cum verò oram Australem legeret, in fluuium incidit regionis illius insulæ, quam Mataranam nominant. Ibi vt aquationem faceret, consistere in animum induxit, cum repente multi lintribus inuecti, nauem circumdant, nutibus hominem perbenigne salutant, pisces recentes offerunt: radices, quibus gens alitur, & arundines, è quibus saccharum exprimitur, munifice præbent: omnia denique signa singularis humanitatis ostendunt. Ea gentis facilitate nauarchus allectus, magistrum nauis iubet in lintrem descendere, vt videat (erat enim multarum linguarum peritus) an posset cum illis sermonem conferre, & simul admonet, vt aliquot homines muneribus delinitos in nauem conscendere persuadeat. At illi vbi primum magistrum acceperunt, tanta celeritate lintrem remis egerunt, vt se intra breue spatium è nostrorum conspectu proriperent. Hoc cum ex improviso accidisset, Nauarchus scapham in mare demittere iussit, & in ea tormenta disponere, & cum viginti & quatuor hominibus in eam desiliuit, vt lintres sequeretur. At cum terræ appropinquaret, cernit rursus eosdè lintres cum magistro scapham versus summa securitate nauigare. Magister autem nutibus admonebat, ne quid hostile molirentur: gentem esse benignam & perhospitalem. Cum autem ad scapham peruenit, narrauit se fuisse ad Regem perductum, qui eum fuerat singulari humanitate complexus, illumque præterea torque argenteo, & armillis atque annulis argenteis donarat, statimque remisit, vt nomine suo nauarchum precaretur, ne vellet congressum hominis illius cupidissimi fugere. Se namque illius gratia omnia, quæ nauarchus ipse vellet, libentissime facturum. Hac specie humanitatis inuitatus nauarchus, in terram descendit. Rex in litus contenderat, & vt hominem omnibus amoris signis sibi egregie deuinciret, summa ope nitebatur. Conuiuium instructum

de

de more gentis ita fuit, vt nihil, quod tellus illa ferret, desiderari posset. Sermo præterea multa iucunditate conspersus. Sol iam præcipitabat, & nauarchus scapham repetebat, cum subito immanis quædam tempestas exorta fuit: caligo densissima lucem eripuit, & ingentes fluctus eieci sunt, quibus impeditus nauarchus, in nauem redire non potuit. Ea tempestas quatuor diebus terram illam tenuit, cum mare iam esset tranquillum. Qui erant in nauis suspicati fuerant, nauarchum manum cum gente illa magistri gratia conseruisse, & in eo prælio cecidisse. Quomodo enim fieri aliter potuisset, vt is tandiu in terra incognita versaretur? Aut suos diuturna solitudine distineri fineret? Quibus epulis, aut lenocinijs à gente barbara & inculta inuitari potuit? Sed sic fuit, inquit: magistrum, vt sibi redderetur, postulauit: illi postulata repudiarunt. Is iniuriam armis vlcisci voluit, & à circumfusa multitudine interfectus est. Quid igitur faciemus? Expectabimus dum nauis tempestate rursus excitata ad litus allidatur, & omnes siue in mari fluctibus, siue in terra furentium hominum manibus fœde pereamus? Hæc cum secum reputarent, vela fecerunt. At nauarchus scapha per oras illas circumuectus, cum nauem minime reperisset, ad Regem redijt. Rex illum valde amanter excepit, omnibusq; modis expertus est, an posset hominem ab ea mœstitia qua miserime premebatur, auocare. Sed frustra conatus est. Ille namq; cum se videret in illa vastitate relictum, & omni spe in patriam redeundi omnino destitutum, & gentis victum & cultum aspernaretur, omne solatium respuebat, & se lacrymis & lamētis dedebat: atque ita tandem mœrore contabuit. Similiter octo illius comites dolore confecti, è vita cum multis gemitibus excessere. Reliqui scapham refecerunt, & multum sui desiderium Regi, vt apparebat, relinquentes, inde profecti, cursum in Mozambiquem tenuerunt. Incidentes verò in nauem, cui Lucas Fonseca præerat, quæ in Zofalam nauigabat, ab illo excepti, & in Mozambiquem ducti sunt. Locus autem postulat, vt huius insulæ situm, & variarum gentium, quæ eam incolunt, mores & instituta, & telluris etiam naturam aliqua ex parte referamus. Insula à nostris, insula Sancti Laurentij nominatur, eo quod die Diui Laurentij memoriæ consecrato fuit à Lusitanis cognita. Patet in longitudinem circiter mille atque ducentis milliarijs: in latitudinem verò quadringentis & octoginta. Est varijs regnis distincta. Regionis mediterraneæ cultores simulacris dediti sunt: qui oras maritimas incolunt, maxima ex parte Mahumetis sectam sequuntur. Partim nigri, partim colorati, breui autem & crispo capillo sunt. Ditiores vestibus gossipinis amiciuntur: tenues verò pudenda tantum gossipina veste contegunt. Licet eis tot vxores ducere, quot eis libuerit. Regio est singulari fertilitate prædita. Fontes habet quamplurimos, & aquas dulces atque perennes. Est præterea densis syluis atq; nemoribus culta. Abundat multum piscatu, venatu, & aucupio, variâsq; fruges modica cultura adhibita profundit: multiplicésque radices, quibus homines vice panis vtuntur, effert.

effert. Citreïs malis, & alijs arboribus odore miro redolentibus vestita est. Arundines innumerabiles, è quibus saccharum vel natura instillatur, vel artificio exprimitur, in ea proueniunt. Zingiber passim effunditur, quo quidem viridi vescuntur: siccum conseruare nesciunt. Habent argenti metalla quamplurima. Gens est natura simplex, & ad humanitatem propensa. Artificio nauigandi carent: linitibus tantum gratia piscationis vtuntur. In prælijs non alijs armis, quam leuibus iaculis vtentur: sed nunc Lusitanorū vsu & consuetudine melius armati in aciem prodeunt. Et hæc quidem de insulæ situ & natura, & gentis moribus, satis esse dictum, quod ad præsens institutum attinet, opinor. At Tristanus Cugna primum è Mozambique Melindem contendit, & cum Rege amanter collocutus, munera, quæ Rex Emmanuel ei dono miserat, cum honorifica amici tiæ significatione detulit. Ei deinde tres homines tradidit, è quibus vnus erat Lusitanus, nomine Fernandus Gomécus Sardus: alter natura Maurus, qui tamen Christianæ religionis sacris erat initiatus, cui nomen erat Ioannes Sancius: tertius verò fuit Saracenus quidam Tunete oriundus, qui Mahumetes appellatur. Hos autem mittebat Emmanuel cum literis ad Æthiopiæ Regem, quem nostri satis imperite Ioannem presbyterum nominabant. Hos Rex Melindus in fidem recepit, vt inde in Æthiopiam, quæ supra Ægyptum est, ipsius Regis fide deducerentur. Hæc vbi mandata confecit Cugna, in Hoiam urbem à Melinde octoginta millia passuum distantem, quæ bellum cum Melindio gerebat, inuectus, eam coepit, diripuit, & incendit, multosq; Saracenos occidit. Inde in aliam delatus urbem, quæ inde sexaginta passuum millia aberat, eam, cum armis nollet resistere, Regi Emmanueli subdidit, & ei tributi nomine certum auri pondo, quod singulis annis penderet, imperauit. Inde verò in aliam se contulit urbem, muris & mœnibus egregie munitam, celebre regionis illius emporium, nomine Brauam. In illius portu cum classem constitueret, ad ciuitatis Principes Lionelium Coutignum misit, qui illis Emmanuelis nomine pacem offerret, eosq; ad cõmunionem fœderis inuitaret. Illi simulabant à fœdere haudquaquam abhorreere, id tamē differebant, atq; procrastinabant. Solet enim illis temporibus ventus quidam vehementissimus incitari, qui naues omnes, quas in portu illo reperit, afflictat: atq; tandem ad vada vehementer allisas effringit. Hanc malitiosam calliditatem cum argumentis Cugna exploraret, urbem oppugnare constituit. Ante solis exortum copias in litus exposuit, duplicemq; aciem instruxit: primam aciem, in qua erant quadringenti milites, Alfonso Albuquerque attribuit, ipse secundam aciem, in qua erant sexcenti milites, ducebat. Erat in ciuitate præsidium, quod quatuor hominum millia continebat. Duo millia ex urbe confestim egressa, nostris occurrunt. Fit atrox prælium. Nostris tamen eos grauius vrgent, & cedere cõpellunt. Illi tamē ordine minime turbato se in urbem recipiunt, & absq; vlla trepidatione portis occlusis Lusitanorum impetum retundunt. Nostris bitariam dimisi, in varias partes,

vt videant, sitne aliquis in urbem aditus, discurrunt. Hostes in terim missilibus & facibus in nostros è muro coniectis pugnabant. Tandè cum Alfonso Albuquerque locum immunità reperisset (pars enim muri ea parte vetustate collapsa fuerat) in urbem inuasit. Hostes conferti se in eam partem contulerunt, & maxima armorum cõtentione in extremo salutis discrimine restiterunt. Vtrinque fuit impetu satis acri dimicatum, donec Cugna accessit. Illius aduentu hostes se in fugam dederunt. Nostri illos insequi parabant, quod tamen Cugna prohibuit. Vrbs spoliata fuit, ingensq; præda in naues imposita: multi ex hostibus occisi, multi etiam capti sunt: maximæ tamè parti libertas donata. Ex nostris quinquaginta desiderati sunt, & multi grauius sauciati. Duodeviginti homines auaritia cæcati, tantum in scapham quandam onus imposuerunt, vt scapha demersa omnes interirent. Scapha tamen illorum pondere leuata, rursus emerfit. Tanta verò fuit in militibus rusticanis immanitas, vt ne quidquã illos à prædandi studio remorari posset, manus mulierum multarũ præciderent, quò minore labore illis annulos & armillas detraherent. Id tamen malũ Cugna, ne vltius progredetur, maxima pœna constituta prohibuit. Vrbs verò Hammis coniectis, incendio, hostibus è propinquo intuëbus, valde miserabili conflagrauit. Inde Magadaxum contendit, & Lionelum Coutignum in urbem misit, qui similiter atq; Brauæ fecerat, pacem & amicitiaæ fœdus ostenderet. In litore equites cataphracti discurrebant, muros armatorum præsidia vinciebant: alij verò extra muros cum armis inambulabant: omnia denique bellum horribili specie minitabantur. Coutignus ante quam in terram descenderet, vnum ex captiuis, qui Brauæ capti fuerant, in terram exponendum curauit, vt hominibus, se non bellum, sed pacem nunciare significaret. Illi verò captiuum in Coutigni conspectu dilacerant, deinde Coutigno, si in terra pedem ponere ausus esset, idem se facturos minabantur. Coutignus ad Cugnam rediit, & hostiũ ferociam atq; minas exponit. Cugna urbem aggredi voluit, sed à reliquis Ducibus, & à nauium magistris admonitus, id certamen omisit. Vt enim exitus difficillimos, & statione periculosam & infestam, & vrbs mœnia valde munita, & militum copiam, quæ urbem tueri poterat, omittam, hyems instabat, & nauigandi tempus effluebat, ita vt, si vrbs non vno impetu caperetur, maximum classi periculũ cum summo dedecore Ducis, & interitu exercitus immineret. Inde igitur in Zacotoram properauit, ad quã intra breue tempus naues incolumes appulsæ sunt. Hæc insula suspicantur multi eam esse, quã olim Dioscoridem appellabant, quæ ad Prasum promontoriũ spectat. Est autè varijs montibus distincta: abundat varijs fructibus & oleribus. Homines sunt colorati. Se Christianos esse profitentur. Tempia more nostro cum altaribus ædificat. Cruces tantum habent in ipsis altaribus statutas: imaginibus nõ vtuntur. Dies ieiunij dicatos, de Christiana religionis more, singulari ciborum abstinencia obseruant. Nec enim illis, cum ieiunant, pisces edere licet. Vnã tantum

vxorem

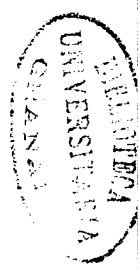
vxorem ducunt. Eisdem festos dies, quos nos agimus, & iisdem temporibus celebrant, & diuorum etiam memoriam sanctè colunt. Decumas frugum & fructuum sacerdotibus integre persoluunt. Nauibus carent. Sunt disciplinarũ prorsus ignari, vsq; adeò, vt cum Christianum nomen retineant, Christianæ religionis imperiti sint. ignauia & otio torpent: animo demisso & abiecto sunt, vsque adeò, vt sine vlla recusatione paucis Saracenis obtemperent: & cum impotenti ab illis tyrannide vexentur, nullam tamen pro libertate dimicationem subeundam existiment. Rex Caxemi (est autem ea regio felicitis Arabiæ, quam Oceanus definit) eam tunc durissimo dominatu oppressam tenebat, & vt illis spem recuperandæ libertatis adimeret, arcem non procul à litore extruxerat, multisq; præsidij & bellicis instrumentis egregiè munierat, filiumq; suum, iuuenem acri animo præditum, eidem præfecerat. Hanc Cugna expugnare statuit, vt Christianos incolas ea tyrannide liberaret. Primum tamen Abrahamũ (sic enim adolescens ille regius appellabatur) per legatum admonuit, vt è regione, in quam pater illius nullo iure armis inuaserat, confestim excederet, & arcem sibi omni præsidio nudatam traderet. Abrahamus respondit, se patris sui imperium reuereri, aliorum verò Principum iussa pro nihilo putare. Ad bellum igitur se pararet. Rem enim non verbis, sed armis esse gerendam. Cugna omnia, quæ ad oppugnationem necessaria videbantur, impigre comparat. Atque altitudinem maris ea parte, qua facilius in terram aditus fore videbatur, explorat. At Abrahamus ea nocte locum muniuit, præsidiaq; in vallo disposuit, quæ nostros aditu prohiberent. Cugna duplici acie instructa, cum primum diluxit, ad litus accessit. Primum agmen ipse ducebat, postremum Albuquerque cõmiserat. At cum Albuquerque cerneret, alium aditum propius arcem, qui pridie propter salum multo periculosior apparebat, esse tunc valde tranquillum, vt hostes ancipiti prælio distineret, ad eam partem scaphas agminis sui remis incitari iussit, & ita sine villo impedimento copias suas in terra constituit. Id cum minime Cugna cerneret, palmetum versus contra Abrahami præsidia celeri remigum contentione inuectus est. Id conspiciatus Abrahamus, vt subsidio illis occurreret, qui erant in vallo, ex arce festinãter egreditur. Sed cum eos, quos Albuquerque agebat, in terra conglobatos animaduerneret, ad eam partem se contulit, è qua maius sibi periculum intendi perspexit. In illius agmen Albuquerque armis egregie tectus inuasit. Alfonso Norogna, qui vnus erat ex Ducibus, quos Albuquerque ducebat, in Abrahamũ impetum dedit, & hostes retrocedere compulit. At Abrahamus, vt illius copiæ tuto se se in arcem reciperent, nostrorum agmen animo maximo sustinebat, & virtutis militaris mirum specimen exhibebat: tandem à reliquis destitutus, octo tantum militibus stipatus, ne inultus caderet, facinora memorabilia in nostros edebat. Hæc cū Norogna cerneret, vt cum illo manum confereret, accelerauit. Nimis acre certamen inter duos illos Duces institutum, breui spatio finitum fuit. Lusitani namq; hostes

N 2

circun-

circundederunt, qui quidem animo fortissimo in extremo vitæ discrimine resistentes, concisi vulneribus conciderunt, ita tamen, ut multos è nostris graui- ter sauciarent. At Cugna interim cum in terram ea parte, quam oculis ante designarat, desiliret, ij qui erant in munitione dispositi, illum aditu telluris arcere conabantur. Sed cum maxima vi repressi fuissent, in arcem se recipere voluerunt: nostri illos insequuti sunt. Cum ad arcem propius accessissent, qui erant cum Albuquerque eos exterritos in effusam fugam compulerunt. Pauci tamen ex illis in arcem recepti sunt. Cugna eos qui fugerant, persequi minime voluit. Nihil enim arcis expugnationi anteuertendum arbitrabatur. Itaque nostri continuo iussu illius ad arcem accedunt, ut portas perfringerent. Arbitrabantur enim hostes exanimatos metu, non valde eorum impetum repressuros. Quod longè secus euenit. Hostes enim missilibus & saxis è turribus Lusitanos vulnerabant: Albuquerque lapide coniecto ita contuderunt, ut diu vocem mittere non posset. Cugna hoc animaduertens, signum receptui dedit, & vnum tormentum è classe, & scalas importari iussit. Tormento autem portas dilacerare, & scalamœnibus admoueri præcepit. Hostes cum portas effractas cernerent, & se minime posse Lusitanorum impetum, qui iam ingredi parabant, vlla ratione propulsare (pauci namque reliqui erant, qui arcem tutabantur) se in arcis turrim munitissimam receperunt. Nostri portis effractis in arcem se contulerunt, & turrem aliam occuparunt: ad eam tandem quæ maiore virtute defendebatur accessere. Hostes tam acri animo turrim morte proposita tuebantur, ut Cugna molestissime ferret, homines adeò fortes interire. Itaque illos per interpretem admonuit, se libenter misericordiam eorum virtuti tributurum, libertatēq; daturum, si se dedere vellent. Illi verò mortē honestam deditiōi, quam admodū turpem opinabantur, facillime prætulere. Turris igitur cum eorum omnium strage, qui erant in præsidio, capta fuit: vnus tantum, qui erat optimus nauium magister, referuatus est. E nostris octo desiderati, & quā plurimi vulnerati sunt. Arce ad hunc modū capta, Cugna oppidi incolas admonuit, se, ut illos in libertatem vindicaret, iussu Regis Emmanuelis in eas oras peruenisse. Indignum namq; clarissimo Principi visum fuisse, gentem Christianam Saracenorum superbissimū dominatum tandiu pati. Oppidani gratias agere, manus in cœlum tendere, clamores lætitiæ significantes emittere, omniāq; felicia & fausta Emmanueli precari. In templum inde, in quo Saraceni sacra impura è Mahumetis disciplina procurabāt, Cugna cum Lusitanis omnibus se contulit, in eoque sacris expiato, res diuina singulari cæremonia atq; sanctitate facta fuit. Cugna arcem multorum operis multo melius munitam Alfonso Norognæ, ut ab Emmanuele iussus fuerat, commisit. Inde verò decimo die Augusti, anno. M. D. vij. in Indiam transmisit, & cum ad Cananoris portū naues, ut iam superius exposuimus, appulisset, pax cum Rege Cananoris facta fuit. Deinde Cochimū delatus, ab Almeida Prætorē fuit satis honorifice & amanter exceptus. Non multis post diebus cum

cum Almeida intellexisset ad portum Pananis (est id oppidum magnū ad ditionem Calecutiensis Regis pertinens, à Cochimo Septentrionē versus supra quinquaginta millia passuum distans) Arabum onerarias naues consistere, & cum ijs classē Calecutiensem, armis, & telis, & militibus instructissimam, ut naues amicas tueretur, cui præerat vir impiger, Cutialis nomine, multum in bellicis rebus exercitus, cum ea in ipso portu cōfligere statuit. Tristanus Cugna opem suam pollicitus, illi se comitem admodum libenter adiunxit. Itaque duodecim nauibus instructis Almeida Pananem contendit. Ibi ex captiuis, quos in portu cepit, cognouit naues nondum in altum deductas, sed esse secū dum fluvium in statione collocatas. Cutialem præterea iuxta fluuij ipsius ostium vtraque ex parte stationes vallo muniuisse, & tormenta in ijs cum valida manu militum disposuisse. Oppidum etiam præsidijs & munitionibus cinxisse, & habere sub signis supra quatuor millia hominum fortium, partim ex Arabia, partim ex Nairibus, qui stipendijs Calecutiensis Regis aiebantur. Almeida Septingentos tantum Lusitanos eduxerat. Cum hac autem manu hostes hoc ordine aggressus est. Ducem Petrum Barretū nomine in scapha præmisit (nec enim naues magnæ, neque triremes, eo quod æstus decesserat, poterāt in fluuio nauigare) qui in hostiles naues inueheretur, & is triginta viros secū duceret. Hunc verò sequeretur Iacobus Petreius cum alijs triginta militibus, qui in stationē, quæ prope fluminis ostium, vnde maius periculum imminebat, inuaderet. Post hos Laurentius Almeida, & Nonius Cugna Tristani Cugnæ filius, scaphis similiter inuecti eundem cursum tenerent: hos autem alij Duces sequerentur. Postremum agmen Almeida & Cugna duabus triremibus cogerent. Postridie prima luce hoc ordine in fluuiū ingressi, ad hostes appropinquarūt. Almeida tantum & Cugna, propterea quod nondum æstus accesserat, in fluminis ostio consistere. Hostes tormentis & iaculis ignitis nostros obruere impetu maximo conabantur. Nihil tamen secius nostri satis intrepide progressi sunt, & per flammam atque tela ruebant. Barretus cum ad naues, ut erat constitutum, festināter accederet, & in terram desilire conaretur, triginta Saraceni capitibus & mentis abrasis in eum impetum tulerunt. Erat autem abrasio illa deuotionis indicium, qua sibi diras horribiles imprecabantur, si è prælio nisi victores excederent. Ve autem postea compertum est, fuit tunc deuotorum magna multitudo, quibus erat necesse, aut hosti vitam eripere, aut in certamine mortem oppetere. Sic igitur multo atrocius prælium, quàm pro hominum multitudine commissum repente fuit. Similiter Iacobus Petreius cum ad locum, quo erat iussus accedere, se conferre voluisset, à Saracenis eadem religione constrictis exceptus fuit. Cutialis verò subsidia suis submittebat, & certamen summa vtrinque contentione miscbatur. Prælio ad hunc modum commisso, Laurentius Almeida cum suis copijs aduenit, & inuitis hostibus in terram desiluit, ita tamen ut multi ex nostris grauissime sauciati illum sequerentur. Nostri tamē cum acrius institissent,

hostes paulatim cedere coegerunt. Laurentius securi cum sex ex hostibus interemisset, in admiratione sui multos conuertit. Erat enim corpore procerus, & specie liberali magnisque viribus praeditus, & quocumque se tulerat, hostibus terrore iniiciebat. Quidam tamen ex deuotis in eum fidenter inuasit, & illi in brachio vulnus infixit: qui tamen cum reliquis deuotis occubuit. Nonius item Cugna cum Barretum sequeretur, strenue dimicauit, & igne nauibus implicuit, quo decem & octo conflagraverunt. Dum autem certamen extraheretur, adueniens astus effecit, ut triremes facillime nauigaret. Almeida igitur (Tristanus enim Cugna morbo impeditus in terram descendere nequiuit) cum regio vexillo in terram descendit, ut suppetias suis afferret. Illius aduentu hostes in fugam conuersi sunt. Almeida illos insequutus est usque eo, dum Panani appropinquaret. Ibi continuo oppidum coniectis undique facibus inflammari praecipit. Quod quidem non solum hostibus spectaculum miserabile praebuit, sed Lusitanis militibus facinus indignum visum fuit. Erat enim oppidum multis opibus refertum, e cuius praeda nostri ditari facillime potuissent. Nunquam ne, dicebant, erit aliquod praemium militum virtuti persolutum? Male profecto de suis fortibus hominibus largietur, qui eos ne de praeda quidem hostium quidquam lucrari permittit. Non intelligit praeterea, praemijs virtutem militare incendi, illiberalitatis autem significatione restringi? Quis illum post hac libenter sectabitur, cum viderit eos, quorum virtute gloriam sibi ex victorijs comparat, in mendicitate versari? Haec milites & alia eiusmodi iactabant. Almeida tamen non is erat, qui militum cupiditatem, sed rationem & consilium sequeretur. Videbat quantum periculum impenderet, cum hostes non procul abessent, si nostros praedae cupiditate dissipatos, & oneribus impeditos ex improviso adorerentur. Intelligebat etiam, quam subito posset manus hostium maxima comparari, cum omnes Calecutienses milites, qui totam illam regionem occupauerant, sint ad repentinos casus expediti, qua posset parta victoria de manibus extorqueri, & nostris ingens calamitas importari. Ex hostibus tercentum cecidere: nec enim nostris eos longius, quam securitatis ratio flagitabat, insequi concessum fuit. E nostris duodeviginti cecidere, multi praeterea vulnerati: tormenta omnia, quae fuerant a Cutiali in stationibus collocata, in naues imposita sunt. Sic autem re bene gesta Almeida se Cananorem contulit, atque inde Tristanum Cugnam cum quinque nauibus onustis in Lusitaniam dimisit. Anni autem insequentis principio cum Almeida semper aliquid gerendum arbitraretur, ne nostri segnitie languescerent, aut hostes animos a timore reficerent, Laurentium Almeidam cum octo nauium classe misit, qui oram maritimam peragraret, & Saracenos omnibus incommodis affligeret. Is igitur e ductis in altum nauibus, in multos portus inuasit, multis hostium nauibus inflammationem intulit, & in Chaulis tandem portu classem collocavit, ut ibi naues quae erant a Cochimo profecturae, quas ipse tuendas susceperat, opperiretur. Est autem ea ciuitas opulenta, ad Septemiones spectans, regno Cambaiae, quod Indus interfuit, finitima. Hic cum in anchoris consisteret,

accepit,

accepit, Campsonem Aegypti Imperatorem magnam classem magnis praedijs & munitionibus ornatam & instructam in Indiam misisse, ut Lusitanos euerteret. Hanc classem non solum ut sibi illatam iniuriam vindicaret, sed etiam ut Regibus Calecutij & Cambaiae satisfaceret, comparauerat. Erant enim hi Reges cum illo foederati, & uterque eorum ab eo per literas contenderat, ut gentem Mahumetanis moribus & institutis infensam, quae tyrannidem occupare in India nitebatur, extinguendam atque delendam susciperet. Id autem facillimum fore. Nam praeterquam quod Sultanus ipse maximas opes haberet, vitisque in bello fortissimis uteretur, illos officio suo minime defuturos, & coniunctis viribus effecturos, ut genus illud hominum, quod tantum malorum Indicis rebus inuexerat, de medio tolleretur. Sultanus eam classem instruxit, quam satis esse suspicatus est, ad Lusitanos funditus euertendos. In hac classe misit multos ex illis, quos olim, dum illud imperium vigeat, Mamelucos appellabant: qui in pueritia a Christianis parentibus per vim abducti, & Mahumetanis institutis imbuti, & armis diligenter exerciti, bellicae disciplinae laudibus excelebant. Hos Indi, Rumes, hoc est Romanos vocabant. Nam cum ex antiquis monumentis accepissent, quantum Romanum imperium reliquis gentibus militari gloria praestitisset, cum primum in Indiam hi Sultani milites inuecti sunt, eorumque robur, & in re militari disciplinam & industriam percepissent, Romanos esse iudicarunt. Quemadmodum postea cum Lusitanos animaduertent eadem propemodum disciplina bellicas res administrare, Francos nominarunt. Francorum enim nomen ex eo tempore, quo Ierosolyma Duce Gothifredo capta est, per omnes Solis orientis regiones maxima cum gloria peruagatum fuit. Classis igitur huius magnitudo, & militum etiam fortitudo Indorum animos varie commouerat. Qui Lusitanos odio persequebantur, spe victoriae elati, vehementer efferebantur: qui nostris fauebant, erant animo suspensi, & metu valde conturbati. Almeida vero filium etiam per literas admonuit, ut non spectaret, dum hostis ultra progressus, plures motus in India concitaret, sed illi occurreret, & ubi primum posset, cum eo mari aperto confingeret. Itaque Laurentius se ad conflendum parat, & classem educere, & iter Diuum, quae quidem urbs olim ad Cambaiae regnum pertinebat, suscipere maturabat. Ibi namque audierat classem hostium constitutam esse. At hostium classis id non expectauit, sed ut in Lusitanam classem inuaderet, in Chaulensem portum contenderat. Praefectus erat Mirhocemus, vir militari gloria praestans. Is sex triremes, & unam rostratam nauem, & alias quatuor naues valde magnas ducebat. Ad eam classem Melichiazus (sic enim appellabatur, qui Regis Cambaici nomine Diuum cum imperio tenebat) triginta quatuor longas naues tormentis, & telis, & militibus instructissimas adiunxerat. Triremes & longae naues remis incitatae, oram maritimam praeteruectae, minime conspiciebantur. Quinque reliquae naues ex alto in portum secundo vento delatae, specie Lusitanae classis primo nostris praebuerunt. Alfon-

sus enim Albuquerqueus, qui tunc res memorabiles in Persico sinu gerebat, expectabatur. Itaque nostri cum illam classem Albuquerqueus esse suspicarentur, securi conlitterunt. Nemo vel anchoras moliri, vel arma expedire, vel quidquam aliud gerere voluit, ex quo posset intelligi, eos sibi ex illa classe quidquam metuere. Mirhocemus secundo aestuario, in quod fluuius, qui alluit ciuitatem, influit, Lusitanam classem praeteruectus, ingentes globos atque tela coniecit, multosque Lusitanos vulnerauit, & unum virum nobilem, nomine Rodericum Pereiram, occidit. Nostri simili ratione gratiam egregie retulerunt, & multos ex hostibus aut vulnerarunt, aut occiderunt. Hostes ulterius prouecti, propius urbem anchoras iecerunt. Melichiazus tamen eo die extra portus ostium substitit. Laurentius minime differendum ratus, anchoras euellere iussit, ut confestim in rostratam nauem hostium, quae praetoria erat, inuaderet. At Mirhocemus, eo quod nondum Melichiazus classem suam intra portum adduxerat, noluit eo die praelium committere: & ne cogere inuitus dimicare, triremes expediuit, ut celoces, quae anchoras extrahebant, impedirent. Itaque eo die naues eodem in loco constiterunt. Sequenti die Laurentius anchoris solutis in Mirhocemi nauem inuehitur: sed aestu recedente, cum ventus vim suam remitteret, ad hostilem nauem accedere non potuit. Ex propinquo praelium tormentis & iaculis commissum est. Sed cum hostium rostrata nauis esset altior, omnia tela, quae ex ea nostros accidebant, eos convulnerabant, ipsaeque Laurentius sagitta confixus fuit. Tunc qui cum illo erant, eum hortantur, & admonent, ut quando ventus minime flaret, & aestus aduersus esset, & ideo minime posset in hostium nauem, ut cupiebat, inuehi, retro nauem suam regredi pateretur. Quod consilium ille iuuenili quadam audacia, & animi magnitudine motus, cum arbitraretur se, si id faceret, insigni dedecus subiturum, accipere noluit. Dum haerent reliqui, & quid optimum factum esset, in re tam implicita expedire non possunt, alia rursus sagitta, in faciem ipsius Laurentii immissa, grauisimum illi vulnus imposuit. Ut tamen cominus rem gereret, ipse & Petrus Barretus ulterius progrediuntur: non ita tamen, ut possent cum hostili nauem coniungi, eamque manibus ferreis iniectis alligare. Tormentis res gerebatur, & utrinque multi aut occisi sunt, aut concisi vulneribus a praelio excedere cogebantur. Lusitanarum triremes, & naues humiliores, quae facilius poterant, quamvis aestus aduersus esset, in hostium reliquas naues incitari, strenue decertabant. Pelagius Sousa triremi sua inuectus est, & primus in triremem hostium insiluit: eum secutus est Ambrosius Pazagna, & Fernandus Petreus Andradius, & reliqui qui moleste ferebant, se in ea dignitatis contentione superari: & sic factum est, ut illam cum hostium, qui ea vehebantur, exitio caperet. Iacobus Petreus alterius triremis praefectus, aliam similiter hostilem triremem cepit: duae praeterea aliae hostium triremes ab alijs Ducibus Lusitanis, qui nauibus humilioribus praerant, captae sunt. Reliquae triremes se se in fugam dederunt. Quando verum praelium committebatur, Saracenus quidam sanctitatis opinione praecellens, in cubiculo triremis inclusus, ut

numen

numen precibus placaret, summa ope nitebatur. Quae tamen ignitus globus in prece summo studio perseverante dilacerauit. Cum vero iam aestu rursus accedente Pelagius Sousa, & Iacobus Petreus hostium triremes ad Laurentij Almeidae nauem remulco traherent, & illum viderent faucium, magnamque militum partem vulneribus impeditam, eum hortantur, ne vellet cum hostium rostrata nauem congregi, sed eam, & alias tormentis eminus usque eo verberaret, dum omnes deprimeret. Id consilium Laurentius aspernatus est. Dicebat enim naues hostiles esse magnas, & omnibus rebus instructas. Itaque melius esse eas omnes capi, quod fore confidebat, quam demergi. Sequenti die Melichiazus, quae substitit se extra fluminis ostium diximus, vento secundo, & aestu minime repugnante, se ad Mirhocemi nauem cum classe sua contulit. Illius aduentu hostibus animus additus est, & nostri sane perturbati sunt. Eam enim classem nondum conspexerant, & Chaulenses ciues clamores laetitiae significantes ediderunt, & signis clarissimis ostenderunt, se nihil malle, quam nostris modis omnibus perniciem & interitum machinari. Nauarchi in nauis praetoria coniuncti, quid in eo casu gerendum sit, interpesta nocte deliberant. Omnibus visum est, cum maxima Lusitanorum militum pars & vulneribus, & summa praelii contentione esset vehementer afflictam, & ipse Laurentius duplici vulnere laboraret, & naues ipsae multis partibus perforatae in summo discrimine versarentur, & hostium classis tanto supplemento refecta, terribilem speciem exhiberet, & ciuitas ipsa hostilem in nostros animam declararet, esse temeritatis summae diutius in eo portu consistere. Tandem igitur expectandum, dum recederet aestus, & ventus etiam flaret, ut tunc noctis silentio in altum properarent. Consilium fuit omnium sententia comprobatum. Itaque post mediam noctem vela faciunt. Res tamen non potuit tanto silentio fieri, ut hostes minime nostrorum consilium sentirent. Naues igitur festinatim expediunt, & Lusitanam classem insequuntur, praetoriamque nauem, quae agmen cogebat, emissis telis remorantur, eamque unam multae circumueniunt. Tormenti praeterea unius ictu perforata, aquae magnam vim intra sentinam admisit, cuius pondere grauata, clauo dirigi haudquaquam poterat: atque tandem in piscatorum munitionem, quae sub aqua latebat, incidens, impigit. Quod animaduertens Pelagius Sousa, ut eam remulco evadis educeret, funem nautis illius tradidit: deinde triremem suam remis vehementer incitari fecit. Nauis ita in fundo fixa permanebat, ut nihil omnino moueretur. Melichiazus cum nauem immobilem cerneret, illa relicta, quam in suam potestatem omnino redactam esse minime dubitabat, triremem ut nauibus suis circumueniret, accelerauit. At qui erant in triremi, cum se faucios, & labore nimio fractos & debilitatos viderent, neque posse hostibus repugnare cogitarent, imprudente Sousa, funem, quo triremis erat nauis praetoriae alligata, praecidunt. Quo facto triremis tanta vi aestus abrepta fuit, ut quamuis Sousa magnis vocibus inhibere iussisset, nihil omnino proficeret. Peruenit tandem ad locum, in quo Petrus Barretus, & Odoardus Melius, & Iacobus Petreus, & alij nauarchi consistebant.

N 5

Qui

Qui omnes cum maximè cuperent cum Laurentio societatem discriminis ini-
re, æstus vehementia prohibiti, se cum dolore summo continebant. Fuit Lau-
rentius à suis admonitus, vt in paronem, ad eam rem paratum, summa celeri-
tate præditum desiliret, vt posset ad suos confugere. Quo consilio grauius of-
fensus, acriter illis, qui consilium illud dabant, minatus est. Nec enim sibi de-
corum fore dixit, id periculum deuitare, in quo commilitones suos desereret. Se
non mortem, sed dedecus extimescere. Præterea confidere, tandiu se posse cum
illo præsidio, quod sibi fuerat reliquum, nauem tutari, dum æstus reciprocatio-
ne possent rursus reliquæ naues ad opem ferendam accedere. Erant tunc in na-
ui septuaginta homines vulnerati, & triginta tantum sani. Ex omnibus tres in-
struxit acies, vnâ attribuit Emmanueli Pazagnæ, qua foros defenderet, alteram
Francisco Nabaësio, cui præcepit, vt proræ castellum tueretur: ipse tertiam sibi re-
seruauit, vt præsidio quo posset puppim firmaret. Hostes cum cerneret, quam
acri animo nostri se ad resistendum pararent, cum hominibus fortibus & animo-
sis, & in vltimum discrimen adductis, in quo etiã ignauissimus quisque despe-
ratione ductus, hostes sæpenumero signis insolitæ virtutis exterrit, congregari
noluerunt. Eminus tantum rem gerebant: crebris tormentorum ictibus omnia
personabant: fumi caligo densissima aspectum omnibus adimebat. Nostri tor-
mentis similiter in hostes globos frequentes iaciebant. Laurentius hortator &
spectator aderat, & omnibus rebus occurrebat, optimique imperatoris officio
fungebatur. Tandem cum foemur illius pilæ vnus ictu dilaceratum fuisset, se in ca-
thedra ad nauis malum collocari præcepit, & inde suis animo maximo impera-
bat, eosque vt virtutem factis egregijs ostenderet, hortabatur. Hac maximis voci-
bus admonentem alia pila in pectus illius emissa interemit. Nauis erat iam ma-
xima ex parte armamentis nudata, atque multis in locis dissoluta, & aquis oppleta.
Hostes igitur vndique confluunt, vt in eam insiliant. Ter tamen fuere ab ijs, qui
erant in nauis, acerrima contentione repulsi. Tandem cum nostros vires deficerent,
hostes fidenter ingressi, eadem magnam ediderunt. Nostri, vt in vltimo illo casu non
inulti caderent, fortissime dimicabant. Id cum Melichiazus animaduerneret, in-
dignum facinus esse putauit, homines adeo fortes interire. Viginti tantum, nam reli-
qui omnes occiderant, humanitate illius conseruati sunt. Mortui sunt in nauis
pretoria octoginta viri: in alijs autem ad septuaginta, inter quos multi fuere & no-
bilitate & factis insignes. Duces reliqui, qui æstu prohibiti fuerant, ne opem afferre
Laurentio possent, cum animaduerneret nauem esse captam atque depressam, ulterius
contendere sine fructu noluerunt. Itaque passis velis in altum prouecti, Cananorè pe-
tuerunt, & inde Petrum Gnaiam Cochimum mittunt, qui Almeidae acerbum filij casum
nunciaret. Attulit is nuntius Lusitanis omnibus insignem moestitiam, cum multis la-
crymis atque luctu coniunctam. Erat enim Laurentius Almeida non solum egregie
fortis, sed humanitate singulari præditus, qua quidem omnes ad sui amorem vehe-
menter alliciebat: morum verò integritate patrem imitari nitebatur. Itaque omnibus
qui

qui cum illo vixerant, mirum sui desiderium reliquit. Rex Cochimensis eo ca-
su perculsus, ad Almeidae continuo venit, vt illum à moestitia, quoad posset, &
doloris societate, & verbis amantissimis auocaret. Almeida tamen cum multis
signis antea varijs in locis, quanto animi robore sepius esset, ostendisset, tum eo
die eam uirtutem maxime declarauit. Cum enim vnicum filium, virtute & mori-
bus excellentem amisisset, ita dolorem vultu contempsit, vt illum nullius solatio
indigere cuncti perspiccerent. Quin ipse reliquos ne lugeret admonerat. Se nam-
que non diuturnam vitam filio, sed virtutem insignem à Deo precatum fuisse. Huma-
nam namque vitæ spatium esse breuissimum, virtutis autem præmium sempiter-
num. Omnia quæ accidissent, ad consilium diuinum referebat, Deoque gratias
agebat, quod iuuenem illum honestissima morte ornare voluisset. Confidere
porro, vt illum etiam opibus illis, quæ nunquam essent interitura, muneraret.
Ad hæc autem adiungebat, Qui filium meum carum habebat, non lacrymis,
sed virtute amorem ostendat. Illius enim cadem vlcisci statuo. Qui mihi ala-
crius in hoc opere perficiendo opem tulerit, eum existimabo maiore caritate
filio meo deuinctum fuisse. Hæc & alia eiusmodi dicendo, quo maiorem sui
admirationem commouebat, plures lacrymas circumstantibus excitabat. Quo
enim altior & constantior illius animus apparebat, eo minus dignus ea cala-
mitate videbatur. Dum hæc in India fiunt, Rex Emmanuel rerum Africana-
rum curam minime deponebat. Azamora est Mauritaniae ciuitas, in ea parte
sita, quæ Oceano Atlantico continetur, quemadmodum de Safinio dictum
est: à qua ciuitate abest passuum octoginta millia Septentriones versus. Ingens
autem fluius, quem Asamam esse quidam opinantur, eam præterfluit. Hanc
urbem Emmanuel expugnare cupiebat. Vt autem hoc fore facillimum in ani-
mum induceret, effecit Mauri cuiusdam Principis aduentus. Erat autem illi
nomen Zeiamus, & regnum in ciuitate, quam Mequineziam appellant, in
mediterranea regione sitam non procul Fessa distantem, possederat, & mul-
tis finitimis urbibus atque pagis imperabat. Erat autem is frater patruelis Ma-
humetis, qui Fessense regnum imperio tenuerat, sororemque illius uxorem
duxerat. Nazzarius Regis Mahumetis frater, Fessæ Rex ea fide, quam gens il-
la colit, fœdus & sanguinis communionem, & connubij affinitate firmatum con-
seruauit. Illum namque regno expulit. Is dignitate & opibus spoliatus, Azamo-
ram contendit. Existimauit enim fore, eò quod esset ciuibus illius ciuitatis ca-
rus, vt ei ciuitatis imperium traderetur. Id ciues tunc facere noluerunt. Ea igitur
spe depulsus Zeiamus, ad Regem Emmanuelem se contulit, ei que fidem
dedit, se perpetuo in illius potestate futurum, atque perfecturum, vt non Azamo-
ram solum, sed quamplurimas alias ciuitates expugnaret. mediocri classe ma-
ximè bellum profligari posse. Se namque multos in ea ciuitate cognationibus, &
affinitatibus, & clientelis implicatos habere, quos omnes confidebat futurum, vt
ciuitatem libentissime proderet. Esse namque tyrannidem, qua premebatur, offensos
& fama

& fama clementiæ, qua Emmanuel sibi quamplurimas nationes alliciebat, inuitari, vt se in illius fidem & patrociniū conferrent. Id Emmanuel, quod auctor Rex esset, & indigne iniuria vexatus, & iusto odio cōmotus, & quia ipsi auctori mentiri minime expedire videretur, & quod caput est, quod natura facillime ea, quæ valde fieri cupimus, facta credimus, Mauro fidē adhibuit. Itaq; classē non valde magnā festinanter instruendā curauit, eiq; Ioannē Menesium præfecit. Qui soluit Olyssipone .xxvj. die mensis Iulij, anno .M.D. viij. Exercitus erat quadringentorum equitum, peditū verò supra duo millia. Ad ostium fluminis tandem naues appulit. Noctē æstu secundo per fluuium inuectus, ad mœnia Azamoræ classē constituit, & urbem oppugnare cœpit. Ciues acri animo resistebant, & faces, & tela, & pilas ingentes iaciebant, & rates pice oblitæ & incensas in Lusitanam classē machinis detorquebant, vt eam inflārent. Multi præterea ex vrbe egressi circuncursabant, & nostros, ne copias in terram exponerent, enixe contendebant. Menesius Zeiami opē expectabat, qui iam è Lusitania Azamorā redierat. At is, vt est hominū ingenium varium & cōmutabile, fidemque minime colens, principio quidē se venditare, & spem auxilij polliceri, varijsq; modis Menesium ludificari. Deinde aperte nostris exitium machinari. Iam enim illi cum ciuibus bene conueniebat, & sedecim millia hominum sub signis habebat, cum quibus in campo secundū fluminis ripas concurrabat, & quemadmodum perniciem nostris quam maximā posset inferre, rationē inibat. Intra ciuitatem erant octo millia hominum in præsijs, vt à mœnibus Lusitanorum impetum propulsarent. Nihilominus tamen Menesius cum copijs omnibus egressus, castra fecit. Mauri, cum essent loci valde insidijs opportuni, tribus in locis syluestribus inter litus atq; mœnia insidias collocarunt. Deinde cum reliquis copijs è mœnibus egressi, nostris obuiam progressi sunt. Menesius certamen minime detrectauit. Triplicem autem aciem instruxit: primā, quæ centum equites continebat, Tentugalensi Dynastæ attribuit: secundā, in qua erant equites centum & quinquaginta, Ioannem Mascaregnam præfecit. Tertiā sibi reseruauit, in qua erant equites ducenti & quinquaginta, & peditum etiam phalanx, quam equites vtrinque dispositi, firmabant. Hoc ordine in hostes inuasit: qui valida impressione pulsi, se multo celerius, quam fuerat statutum, in oppidum receperunt. Consilium enim fuerat, vt paulatim cederent, vsque eo, dum Menesius in insidias incideret, & ita copijs vndique circumdatus cum omni exercitu concideretur. Oppidani ne nostri hostium tergis inherentes, in oppidum penetrarent, fores occluserunt. Cum igitur Mauri se exclusos animaduertent, ea desperatione confirmati, restitere. Præliūmque fuit magna vtrinque contentione redintegratum. At qui erant in insidijs, repente profiliūt, & magno impetu in nostros inuehūt. Tentugalēsis Dynastæ, & Ioānes Mascaregnas, Menesij iussu in subsidijs post terga relictī, eorū impetū, qui in insidijs fuerāt, acri animo sustinebāt. Zeiamus cum manu valida, vt suis

opem

opem afferret, accelerauit. Equites è pagis etiam, vt Lusitanos circūuenirent, atque internecione delerent, influebant. Menesius hæc omnia circūspiciēs retrocessit, tanto ordine atque disciplina, vt neque trepidatio vlla, neque tumultus existeret. Qui erant in subsidijs, postquam receptui signum datum est, eos, qui ex insidijs impetum dederant, perruperunt: & Menesius qui extremū tunc agmen ducebat, illos, qui ex oppido nimis acriter instabant, singulari virtute repellebat. Sic autem se primū in castra, deinde in classē recepit. Sedecim equites in hoc prælio ceciderunt, in quorum numero fuere quidam viri & nobilitate & factis illustres. Ex hostibus, vt postea compertum fuit, ceciderūt mille & trecenti & sexaginta quinque. Ioannes Rodericus Sala Menesius equo intercepto cecidit, & ab hostibus circumuentus, parum abfuit, quin occideretur. Duo tamen viri fortissimi, quorum vnus fuit Ioannes Homo, qui iam ex India reuersus in Portugaliā fuerat, alter Iacobus Fernandus Faria, eum è media cæde, hostibus partim cæsis, partim dispulsis, eripuerunt. Is equum Ducis, qui illius equum transfixerat, tunc Fariæ manu perempti, nactus, periculum euasit. At Menesius cum animo Zeiami perfidiam & fraudes reputaret, & munitiones atque præsidia ciuitatis animaduertent, intelligerētq; fieri non posse, vt cum ea classe oppidum tantis præsijs munitum expugnaret, minime tendendum in obsidione tempus existimauit. Anchoris igitur solutis vela fieri iubet. Verūm cum æstus essent propter lunæ decrecentis rationem languidiores, ita, vt flumen naues alueo sustinere non posset, & nautæ etiam trepidè oras soluerent, & anchoras vellerent, factum est, vt aliquot nauigia vadis allisa mergerentur, & hostes vnam nauem longam in sicco destitutam circūfisterent, & triginta remiges occiderent: qui tamen antequam caderent, duodeuiginti ex hostibus interemerunt. nauis autem fuit ab hostibus incensā. Menesius verò educta in altum classe, in fretum Gaditanum cursum tenuit. Quod non humano consilio, sed diuino motu & instinctu factum fuisse, postea à multis sapientissimè iudicatum fuit. Quin etiam Zeiami fraus, & Regis Emmanuelis in illa classe comparanda celeritas, & Azamoræ alieno tempore, & paruis copijs oppugnandæ parum sapiens cogitatio, nō absq; cœlestis numinis prouidentia, quæ Emmanuelis rebus fauebat, suscepta fuisse videbatur. Si enim illa omnia sic nō euenissent, maxima à nostris clades accepta cum maximo dedecore fuisset, ante quam quisquam auxilium rebus in vltimū discrimen adductis afferre posset. Menesius ex Azamoræ finibus egressus, in freto Gaditano naues aliquot hostiles cepit, & Ioannem Rodericum Salam Menesium, Regis Emmanuelis iussu, in oppido, quod Alcaffarem appellant, quod Lusitano etiam præsidio tenebatur, Ducem & Præfectum constituit. Dum autem hæc gerebat, rumore dissipatum fuit, Fessensem Regem, vt Arzilam obsideret, cum maximis copijs aduentare. Fuerat autem exercitus illius tanta dissimulatione coactus, vt nemo id futurum conijcere posset, ante quam acies explicatas, & maximis muni-

munitioibus & bellicis instrumentis armatas aspiceret. Habebat autem sub signis equitum viginti millia, peditum verò millia centum atq; viginti. Arzila præerat Vascus Coutignus Dynasta Borbenfis. Cùm verò Fessensis Rex moribus appropinquaret, Coutignus aliquot Mauros ex insidijs capiendos curauit, vt ex illis intelligeret, an ipse Rex adesset. Quo factò cõperit & Regis ipsius animum, & exercitus magnitudinem, & reliqua omnia, de quibus se fieri certiore conueniebat. Itaque literas confestim ad Odoardum Menesium, qui Tingitanæ ciuitatis præfectus erat, & ad Ioannem Menesium, qui oras illas cū classe peragrabat, dedit, quibus significauit, quantum periculum immineret. Xix. die mensis Octobris, Anno à CHRISTO nato. M. D. viij. Rex Fessensis exercitum ad urbem admouit. Sequenti die tormentis muros quater, propugnatores densis sagittis obruere, testudines, & scalas admouere, muros excindere parat. Erant tunc in oppidi præsidio quadringenti tantum viri, qui hostium impetum fortissime, vt poterant, repellabant. Fuit oppugnatio ea die ad noctem continuata. Sequenti die nostri oppidum circumsessum, stationes munitas, aggeres excitatos, tormenta disposita, acies instructas aspiciunt. Ad hæc, ne nauibus in urbem aditus esse posset, hostis stationes crebras in litore muniuit, & vineas excitauit, & dolia, quæ tormentis opponeret, tellure & arena compleuit, tormentaque ordine collocauit, quibus nostros, si auxilium afferre vellent, propelleret. Multi præterea scorpionibus, & ballistis, & fistulis ferreis, vt stantes in muro configerent, collimabant: & cùm primum aliquod caput, aut quoduis aliud membrum eminebat, in id tela conijciebant, ita, vt nemo auderet in muro consistere. Ad hæc, testudinibus admotis muros suffodere incipiunt, tanta celeritate, vt cùm felsis integri succederent, & opus non esset momento temporis intermissum, eadem die magna pars ipsius muri corrueret. Per eam partem hostes irruerunt. At Coutignus cum equitibus quinquaginta in eos inuectus, eorum impetum sustinebat. Sed cùm sagitta brachium illius transfixum fuisset, in arcem se contulit, Georgiũque Barretum generum suum interim reliquit, qui hostes, quandiu ipse curaretur, insita virtute reprimeret. Sed cùm ij, qui cum hostibus præliabantur, eorum multitudine obruerentur, & Ducem abscessisse cognoscerent, in arcem confugiunt. Erat valde miserabilis mulierum plangor & eiulatus, & militum trepidatio, & eorum omnium perturbatio, cum nemini in tanta & tam repentina calamitate consilium & ratio aut consistendi, aut fugiendi, aut fortiter & animosè moriendi consisteret. Hostes, omnes in quos impetum ferebant, crudelissime necabant, & pueros infantes ad saxa atque rupes allidebant, multaq; facinorosa summæ cuiusdam immanitatis in senes, & pueros, & virgines, sine vllò vel ætatis vel sexus discrimine faciebant. Cum omnes vndique in arcem concurrerent, & alij alios in introitu præpedirent, clamores in cœlum editi, & querimoniarum eorum, qui ingredi nequibant, & mulierum vociferationes, quæ

paruos

paruos filios complexæ, non sibi, sed liberis misericordiã cum multis lacrymis implorabant, eos, qui arce tenebantur, exanimabant. Cupiebant enim miseris opitulari, sed nullo modo poterant. Tandem cùm hostes magna vi fugientes insequerentur, & arcem ingredi contenderent, maximo cum labore fores occlusæ sunt, & multi in hostium potestate relictĩ: à quibus crudelem in modum interfecti fuerunt. Tunc hostes ad prædam conuersi, urbem diripiunt. Huius cladis nuncius fuit Menesio confestim allatus, qui iam Arzila prope- rabat, & naues alias & Duces asciuerat. Vbi verò ad portum peruenit, ingredi statim voluit: sed fuit salo & tempestate prohibitus. Est enim portus ille, maximè cùm ventus increbrescit, valde propter breuia periculosus & infestus. Hærebat præterea, cùm nesciret, an arx esset iam ab hostibus capta. Si enim in hostium potestate fuisset, intelligebat, inconsideratissimæ temeritatis esse, in terram ingredi, vt parua illa manu constipatus, cum maxima hostium multitudine sine vllò fructu dimicaret. Tribus ita diebus in anchoris constitit, cùm in tali casu, quid optimum factu esset, explicare non posset. Duos deinde homines è suis familiaribus, quibus plurimum confidebat, in scapha egregie instructa, quæ remis plurimum valebat, per fluctus illos immisit, qui ad arcem (ea namque mari imminebat) accederent. Illi non modò per fluctus atq; salum maximo cum vitæ discrimine, verum per medias flammæ, & densas pilas, in eos vndique ex propinquis stationibus emissas, inuehantur, & arci inuitissimis hostibus appropinquant. Id vbi qui erant in arce cõspexerunt, è fenestra vexilla regia cum regijs insignibus ostenderunt, & voce maxima Portugaliæ nomine sæpe repetito conclamarunt. Mulieres paruos filios, quos vlnis gestabant, in eorum aspectu proponebant, vt eos qui foris erant, ad misericordiam in extremorum discrimine tribuendam vehementius incitarent. Coutignus præterea cum literis cara circumlitis homines natandi peritissimos ad Menesium misit, ex quibus posset intelligere, quanto in periculo versaretur. Illũ præterea admonerat, quo ordine rectius posset in arcem præsidia & comæatum, cuius penuria valde laborabant, inferre. Menesius in humiliores naues, quæ in vadoso portu tutius consistere possent, milites imponit. Et per præconẽ omnibus, qui erant criminibus alligati, propter quæ secundum leges erant vel morte vel exilio multandi, veniam & impunitatem, si postridie in litus egressi rem strenue gererent, pollicetur. Primo deinde, qui in terra vestigium posuisset, quingentos nummos aureos in virtutis & audaciæ præmium proponit. His ita constitutis, postridie æstum sequutus, naues remis agi & incitari præcepit. Coutignus qui ex arce hæc conspicebat, vt erat inter eum & Menesium constitutũ, equites triginta equis insidentes, & reliquos præterea equites, quorũ virtuti multũ fidebat, pedibus ex arce per posticũ egredi iussit, vt nostris in egressu opẽ afferret. Id erat signum, quo Menesius admonitus, copias erat in terrã expositurus. Itaque primũ tormentis omnibus igne admouere, & pilas in hostes emittere præcepit.

quo

quo facto hostes ingenti fremitu & strepitu, & multorum exitio vehementer exterriti, litus deserunt. At ex nostris quantum quisque potest enititur, ut primus in terram defiliat. Alium enim auri premium, alium impunitas proposita, multo plures expectatum decus ad periculum adeundum inuitabat. Primus tamen, qui in terram egressus est, Tristanus Menesius fuit, qui scapha Ioannis Roderici Salæ Menesij vehebatur: quem Ioannes Rodericus, & Henricus Menesius secuti sunt. Post illos Ioannes Homo scapha similiter inuectus, in terram descendit. Ex primarijs autem Ducibus, qui primus terram attigit, fuit Ioannes Mascaregnas, equitum leuis armaturæ Magister. Hic cum iam litus esset à Christianis occupatum, hostes accurrunt, & in prælium ruunt, quod magna vtrinque contentione commissum fuit. Multi occiderunt, plures tamen vulnerati sunt, donec tandem cessere. Nostri stationem, quæ proxima erat, oppugnarunt. Qui ex arce fuerant egressi, strenuam operam in eo prælio nauarunt. Sex tormenta, quæ erant in statione collocata, in arcem importata sunt, & ducenti milites cum tormentario puluere, & telorum & armorum vi, & comætu, bellicisq; munitionibus immisi. Hos Ioannes Mascaregnas agebat. Hoc subsidio animi eorum, qui obsidione premebantur, mirifice confirmati sunt ad obsidionem tolerandam. Erant enim, cum casus ille præter expectationem accidisset, ab omnibus rebus imparati, quæ sunt ad obsidionem ferendam necessaria. Et homines erant fame, siti, labore, peruigilio confecti, multiq; vulneribus impediti, usque adeo, ut vix esset quisquam, qui telum vibrare posset. Dynasta Tentugalensis in ipso litore fuit ictu glandis plumbeæ grauius admodum sauciatus, ita, ut cogeretur Tingim, vnde conscenderat, reuerti. In prælio cecidit Emmanuel Coutignus, & Ioannes Pimenta, & alij præterea viri fortes, quorum eo die virtus spectata valde fuerat. Menesius Regem Emmanuelem per literas admonerat, ut subsidia summa celeritate compararet. In Baticam præterea nuncios miserat, per quos auxilium postularat. Petrus autem Nauarrus, qui tunc magnū in rebus bellicis nomen obtinebat, classem Regis Fernandi, cuius ipse præfectus erat, ad Calpem in Guebaltarifensi portu collocarat. Ab eo etiam Menesius opem obnixè contenderat. Omnes certatim ad auxilium afferendum se comparabant. Arx interim summis viribus oppugnabatur, neque dabatur aliquod obsessis laxamentum. Qui primus à Batica tulit auxilium, fuit nobilis quidam vir, cuius nomē scriptum minime reperio, qui tunc in Xariso ius nomine Regis administrabat. Is nauem militibus & armis, & comætu, omnibusque rebus ad bellum necessarijs, incredibili celeritate comparatam adduxit. Et cum hostes excitatis aggeribus ita muniti essent, ut ex tormentis, quæ erant in arce constituta, nullum detrimentum acciperent, is oram maritimam præteruectus, in eo loco consistebat, vnde castra hostium immunita conspiceret. Inde tormentis quamplurimos necabat, magnūque tumultum in regijs castris faciebat, & cum illi tormenta in eum conuertebant, tanta se inde celeritate

propriebat, ut omnes hostium conatus, qui nauem illius deprimere cupiebant, inanes redderet. In illos rursus securos incitabatur, tantumq; damnum his artibus hostibus inuexit, ut cogeretur Rex castra mutare. Petrus autem Nauarrus, ut erat vir in rebus gerendis acer, auxilium afferre minime distulit. Ducebat autem sub signis ter mille & quingentos milites. De belli autem gerendi ratione cum Menesio deliberat. Vtrique visum est, Regis Fessensis castra quamprimum adoriri: quod in sequentem diem distulere. Rex ubi conspexit auxilium obsessis aduenisse, non de obsidione diutius cogitandum existimauit. Itaque oppidum incendere iussit. Erat in illius castris vir quidam valde nobilis, quem Menesius pugnando ceperat, & captiuum humanitate singulari tractauerat: qui postquam redemptus fuit, multa de Menesij virtute & benignitate commemorare solebat. Is à Menesio per nuncium postulauit, ut sibi faceret illum salutandi potestatem. Ea impetrata, ad Menesium viginti equitibus stipatus recta contendit. Ibi cum multus sermo vtro citroq; habitus amanter esset, tandem Maurus inquit. Magnum profecto cumulum tuis summis laudibus addidisti, cum tali tempore huic vrbi contra Regem potentissimum auxilium attulisti. Maximo præterea beneficio Arzilam tibi deuinxisti. nisi enim tu aduisses, arx profecto à nostris iam præsijs teneretur. Sed tam præclarum facinus nullo modo, nisi à præclara ista virtute, quæ in te semper eluxit, confici potuisset. Ad hæc Menesius. Quod aliquid lucis huic vrbi in rebus aduersis attulerim, pertenuis mea laus rem bene considerantibus esse videbitur. Hoc enim non tam mihi, quam Regi præstantissimo, è cuius disciplina homines multo me meliores prodire solent, ascribendum arbitror. Vester Rex est, qui gloriari merito debet, quod urbem Regis Emmanuelis non solum aggressus sit (quod ipsum erat in laude non mediocri ponendum) sed eam armis occuparit. Itaque quod muros disturbarit, quod urbem ceperit, quod arcem oppugnet, id laude sempiterna dignum cenleo: quod verò faces in ædes priuatas iniecerit, & ædificia intra muros inflammare instituerit, id neque regium neq; decorum existimo. Bellum adhuc integrum est. Si victoriam sibi proponit, cur tam male rebus suis consulit, ut urbem, qua se breui potiturum confidit, flammis absumat? Si victoriam desperat, cur doloris sui pœnas à tectis expetit? Num ideo tantum exercitum comparauit, ut bellum parietibus atque tignis inferret? Non, inquit Maurus, Regis nostri humilis atq; demissus animus est, sed excelsus atque planè regius. Nec ut domos euerteret, sed ut bellum contra Regem virtutis gloria præcellentem gereret, exercitum coëgit. Si non fuerit assequutus quod optabat, nemo poterit illum merito vituperare. Principis enim officium, qui ad regiam laudem aspirat, est, magna & ardua moliri. Victoria verò non in hominum virtute, sed in Dei consilio & moderatione consistit. Quod verò ad ignem attinet, confirmare tibi planè possum, cum imprudente Rege coniectum fuisse. Itaque cumprimum illum conuenero, & ei rem aperuero, dabit operam, ut ignis con-

festim extingatur. Maurus continuo discessit: & iussu Regis incendiū fuit maxima hostium industria restinctum. Multi suspicati sunt, in eo Mauri comitatu ipsum Regem fuisse. Menesium namq; videre maximo opere cupiebat. Nomen namq; illius apud Saracenos ipsos erat cum admiratione celebratum. Rex tamen cum cerneret arcem iam firmo satis praesidio munitam expugnari difficillime posse, & auxilia vndiq; illius tuendae gratia conuenire, & classem e Lusitania intra paucos dies ad futuram, & arcem, propter Hispaniae vicinitatem, eius conditionis esse, vt si primo impetu minime caperetur, esset valde periculosum multis diebus in illius obsidione comorari, noluit diutius in eo certamine tempus absq; villo fructu consumere. Nocte igitur illa obsidionem soluit, & Alcasarem Quibirum versus iter instituit. Sequenti die Menesius signis explicatis cum omnibus copijs urbem ingressus est: cui Coutignus & illius vxor, & omnes ciues, qui erant in arce, illi obuiam cum ingenti laetitia prodire, atq; tanquam parenti, qui omnibus vitam dederat, gratias egere. Emmanuel interim cum primum nuncium de aduentu Regis Fessensis accepit, erat Eborae. Quo audito, nullam moram interponendam existimauit, quin ipse per se oppido subueniret. Itaq; literas eadem die ad omnes Portugaliae vrbes, & ad viros Principes, & vniuersam denique nobilitatem dedit, & omnes literis euocauit, & quae potuit subsidia, continuo in Algarbiense regnum misit, vt inde quamprimum possent in Africam transmitterent. Post quatuor autem dies, ex literis alijs Menesij intellexit, ciuitatem esse captam, & arcem obsessam, & in summas angustias adductam. Hoc cum accepisset, equum sibi pernitate mira praeditum insterni precepit, tantaq; celeritate iter in Algarbium suscepit, vt septem tantum aut octo ad summum comitibus circumseptus, in viam ingrederetur. Dies vero atque noctes iter ita continuabat, vt vix vllum tempus reficiendi corporis gratia sibi sumendum existimaret. Cernebat enim, momento temporis maximas in alterutra partem inclinationes fieri, & ideo periculosum nimis esse in rebus bellicis, occasionem vllam rei benegerendae praetermittere. Elapsam namque temporis oportunitatem reuocari non posse. Timidi & ignaui hominis esse, praeterita facultatem frustra lamentari: fortis autem & industrii, nihil, quo res in tempore fieri commode posset, elabi permittere. Praeterea summum esse Regis flagitium, in rebus afflictis suos ope sua praesenti destituere, eos praesertim, qui Regis ipsius gratia erant in extremum discrimen salutis inducti. His cogitationibus stimulatus, tantam in via celeritatem suscepit, vt in montibus, qui Algarbium a reliqua Lusitania distinguunt, equus in quo insidebat, ex nimio labore concideret, & repente moreretur. Ibi vero fuit illi nuncius allatus de auxilijs, quae Arzilam conuenerant, & de praesidijs atq; munitionibus, quae in arcem hostibus frustra repugnantibus inductae fuerant. Ipse tamen nihil de alacritate suscepta remisit. Verebatur enim, ne cuniculis crebris, qui in arcem, vt audierat, agebantur, arx ipsa corrueret, nisi fuisset mature subuentum. Peruenit tandem Balsam, si ea est

ciuitas

ciuitas, quae hodie ab incolis Tauira nominatur. Hoc autem Regis studium rei gerendae flagrantissimum, & haec incredibilis alacritas & diligentia tanto studio Portugalenses inflamauit, vt vndiq; certatim equites & pedites concurrerent. Sic factum est, postquam Balsam peruenit, vt intra dies quinq; , supra viginti millia militum in eam ciuitatem confluere. Importata praeterea sunt Olysiptone tormeta & comestus & munitiones, & naues quamplurimae, vt ille iusserat, adductae, quae vt celerissime rebus omnibus instrueretur, summa vigilatia contendebat. Cum autem conscendere vellet, literae sunt allatae, quibus continebatur, obsidionem esse solutam, & Regem desperatione fractum, exercitum dimisisse. Ipse nihilominus transmittere statuebat. Sed consilio eorum, qui nomine prudentiae insignes esse videbantur, fuit ab ea sententia deductus. Si obsidionem, inquit, soluere vis, ea iam soluta est: si Africam subijcere paras, nondum hic eas copias habes, quibus id aggredi possis. Non decet tantum Regem, id suscipere, quod vel minime necessarium est, vel exequi cum dignitate non possit. Transmissio in Africam tunc laudabilis erit & praedicanda, cum id, cuius causa transferis, efficere cum gloria magna potueris. Aliter enim non decus, sed ignominiam tibi comparabis. Nunc vero hoc tuorum decus, quo Rex Africae potentissimus illis cecidit, est ad tuum nomen atque decus merito referendum. Quanta namque opinio excitanda iure de tua virtute sit, ex eo conijci potest, quod per tuos Rex Fessensis pulsus cum ignominia est, & obsessi magna cum tua gloria liberati. Hoc igitur nomen tibi opera tuorum partum deformabis, si aliquid, in quo hominum opinioni non respondeas, gesseris. Hoc autem a te non expectari debet, si in Africam signa intuleris, vt cum Mauris signis collatis vno aut altero praelio confligas, sed vt vniuersam Mauritaniam sub ditionem & imperium subiungas. Si igitur hominum expectationi minime satisfeceris, gloriam tuam nonnulla labe dedecoris inquinabis. At nunc eas copias non habes, quibus tantum facinus aggrediare. Postquam redieris, & opes omnes, quae ad eam rem gerendam necessariae fuerint, paraueris, tum demum licebit tibi in Africam cum dignitate transire. Aliter enim consilium temerarium existimabitur, & offensio, si aliquid secus quam oportet acciderit, haud mediocrem nomini tuo maculam dedecoris inuret. Eiusmodi consilijs hominum non valde laudis militaris studio flagrantium, ab ea mente destitit: in qua si tunc perstitisset, maximum sibi decus comparasset. Erant enim tunc mirifica facultas oblata. Nam in Mauris neque fidei religio, nec in Reges vlla pietas, nec pudor vllus vigeat, qui eos valde a dedecore & flagitio deterreret. Armis autem pars eorum maxima carebat. Erant praeterea reguli permulti acerbo inter se odio dissidentes. Qui plus armis poterant, humiliores iniurijs quamplurimis opprimebant: iniuria vexati, insidias in potentiores comparabant. Ad haec accedebat, quod gens nouitatis appetens, quamprimum occasionem sibi dari inconstantiae suae atque perfidiae demonstrandae conspiceret, non erat dubium, quin eam confestim arriperet, minimoque pretio corrupta,

O 2

facilli-

facillime Principes & patriam proderet. Regio verò ad alendum exercitum, omnem com meatum abunde suppeditaret. Est enim valde fertilis, & homines pecuniæ cupidi, libenter vndique cum annona & vario ciborum genere contineant, quanuis regionem vastari & exuri cernerent. Si verò clementer & moderate nostros vti victoria conspexissent, dubium certe non erat, quin illa benignitatis species eos facillime ad studium Emmanuelis alliceret. Itaque omnia, quod ad hostes attinet, erant in eo statu, quem Emmanuel optare debuisset. Contrà verò in Portugalensibus summa fides, insignis in Regem caritas, acerrimum bellandi studium, & incredibilis bellicis in rebus audacia. Adde quod tunc temporis erant tanto animorum ardore atq; impetu concitati, vt omnes ferme viri nobiles suis sumptibus vellent pro parte sua operam & industriam in tam præclara contentione consumere. Quod si Regis omnibus carissimi festinatio, qua tanto studio & alacritate in extremam Lusitaniæ partem se contulit, vt suis opem afferret, tanto studio Portugaliam vniuersam concitauit, vt intra paucos dies tot hominum millia ad eum se tanta alacritate conferrent: quid futurum fuisset, si is tunc in Africam cum eo exercitu traiecisset? Deinde facilis & expedita ex Hispania Bætica in Africam transmissio, dubium non est, quin maximam ex ea regione multitudinem ad auxilium ferendum concitaret. Cùm verò in bello administrando omnia rerum opportunitas & occasio gubernet, nullaque præstantior occasio dari possit ea, quæ militum ardore & hostium metu continetur, iudicari merito potest, omnia tunc Emmanueli feliciter euentura fuisse, si tanto suorum ardore cõtra hostes infelici euentu perterritos vti voluisset. Postremò, quod caput est, optimi Regis pietas atq; religio, quæ illum stimulabat, vt longinqua etiam bella religionis gratia susciperet, effecisset, vt omnia illi ex animi sententia succederent. Quanuis tamè hæc ita sint, Regis animum, qui ad tantam gloriam aspirabat, laudandũ: consilium eorum, qui eum à tanto studio dignitatis abstraxerunt, reprehendẽdũ arbitror. Sed vt ad intermissam orationem redeamus, quanuis Rex à sententia sua, qua transmittere statuebat, suorum consilio deductus fuisset, reliqua, quæ gerenda videbantur, summo studio perfecit. Arzila namq; militum præsidia, & maximum com meatum misit, & fabros præterea quamplurimos, qui ædes dirutas, & mœnia collapsa reficerent, & arcem multo fortius munirent. Habebatur enim tunc oppidum illud, propter campestris regionis opportunitatem & fertilitatẽ, & propter illius situm, firmissimum oræ illius maritimæ, quæ Lusitanorum præsidij tenebatur, propugnaculum. Petro autem Naiarro sex millia nummorum aureorum dono misit: quod munus ille accipere nullo modo voluit. Se nam dixit Regis Fernandi causa, cuius stipendijs alebatur, gessisse quæ gesserat, ab illoque tantũ laboris & industriæ suæ sibi præmium polliceri, cuius erat alumnus. Idem fecit Prætor Xarisiensis. Ambo tamen postea multis ab Emmanuele beneficijs affecti fuerunt. At Menesius, postquam naues cum præsidij & munitionibus Arzila

Arzila pertineret, in Lusitaniam reuersus, fuit ab Emmanuele cum laudibus suæ virtuti debitis honorifice & amanter exceptus. Hoc eodem anno cùm esset inter Emmanuelem & Ioannam, Fernandi & Isabelæ filiam, orta disceptatio de regionum limite, qui fuerat à Ioanne Rege Portugaliæ & Castellæ Regibus designatus, intra quas cuilibet ex Regibus liceret, absq; alterius iniuria, Saracenos expellere, & regiones etiam incognitas occupare, fuit ea contentio summa æquitate partis vtriusque decisa: & Emmanuel maxima Mauritaniæ parte cessit, quæ videbatur ad illius terminos pertinere, & Regibus Castellæ armis occupandam permisit. Ioanna vicissim de iure, quod existimabat in Æthiopia retinere, decessit, cum eam regionem Portugaliæ Regibus assignatam esse cognouisset. Sub eiusdem anni finem misit Emmanuel in Æthiopiam ad Congui regnum multos viros religionis & sanctimonix fama præstantes, qui Christi disciplinam multo diligentius gentibus illis traderent, & regiones illas clariore lumine perfunderent. Et hæc quidem sunt, quæ in Africa & Lusitania hoc eodem tempore gesta sunt. Quæ Tristanus Cugna, cùm in Indiam nauigaret, in cursu gesserit, quas vrbes aut expugnarit, aut armis adortus fuerit, & quomodo tandem ad Zacotoram naues appulerit, & arcem à Caxemensi Rege ædificatã ceperit, & in ea Norognam præfectum reliquerit, deinde in Indiam cursum tenuerit, & quomodo in Lusitaniam redierit, exposuimus. Quid autem post illius ab Alfonso Albuquerque digressum, Alfonso ipse designarit, & quas res gesserit, explicare nondum licuit. Is igitur fuit à Tristano Cugna relictus, vt cum ea classe, cuius præfectus erat, illud mare, quod ad Arabiam felicem pertinet, peragraret, & naues hostiles omnibus quibuscunq; posset incõmodis afficeret. Sed cùm esset animo maximo, se indignum putauit, instar piratæ prædas spectare, & non multo maiora & altiora moliri. Itaq; Armuziense regnum oppugnare constituit. Armuzium autè est insula intra ostiũ sinus Perfici, nõ ita lato mari à Carmania disiuncta. Nomen autem duxisse videtur ab Armuza, antiqua Carmaniæ ciuitate, cuius hodie nomẽ obliteratũ cum memoria antiqui splendoris euauit. Et fortasse hæc insula fuit Armuzæ antiquæ Colonia, & idcirco inde nomen obtinuit. Ambitus illius decem & sex passuum millibus continetur. Est autem ostio sinus propinqua, à Carmania verò duodecim millibus passuũ distat: ab Arabia autem ea parte, qua Carmaniam respicit, quadraginta millibus. Insula est nimis arida & sterilis, & solũ ad eò macrũ, vt nihil omnino, quod ad vsum vitæ valeat, vel natura vel hominum cultu proferat. Perennibus aquis omnino caret. tres tantũ putei in insula procul à ciuitate sunt. homines cisternis vtuntur: & cũ reliqua omnia ex vicinis insulis, & ex Carmania & Arabia ad victum idonea importentur, aqua etiam ex iisdẽ locis in eam afferri solet. In ea modicus collis assurgit, qui sulphuris magnam vim in vno latere, in altero autè salis multitudinem in lapides densatam gremio continet. Duos portus habet turissimos: vnus ad occidentem Solem, alter ad orientem pertinet.

Hi duo portus lingula, quæ in mare longius excurrit, diuiduntur. Horum portuum comoditate secuti mercatores ex India, Perside, & Arabia, & è quamplurimis alijs regionibus, eam insulam frequentare cœperunt. Ea tandè frequentia & cœlebritate factum est, vt ciuitas ædificaretur in planicie sita, quæ progressu temporis ad summam amplitudinem peruenit. Viæ sunt latæ & directæ, ædes magnificæ, & cœnaculis sublata, & tectorijs pulcherrime factis excolte. Regia est nō modò ad habitandū amplissima, verūm & ad vim hostiū propulsandā munitissima. Solis ardores sunt vehementissimi: in quibus propulsandis omnis lautorū industria multiplici modo & ratione cōsumitur. Incolæ sunt maxima ex parte Arabes atq; Persæ, Mahumetisq; superstitione conflictati. Ardent libidine, amoribus indulgent, obrectatione laborant: mulieres ne ab alienis viris conspici queant, faciē velare cōpelluntur. Homines vt plurimū specie liberali præditi sunt. Musicen summo studio colunt, vestibus elegantissimis excolunt. Arma frequenter exercent, literis libenter incūbunt, historijs mirifice delectantur. Homines doctrina præstātes in summo honore habent: illisq; assidue operā dant, & illorū disciplinis erudiri summū decus existimāt. Respublica est cōmodis legibus astricta. Omnia, quæ veneunt, pōdere veneunt. Summū flagitiū est apud illos, fallacibus vti pōderibus. Eum enim, qui per libram atq; lancē fallit, omnē generis humani societate euertere censent, & vt ciuili iuris hostē terribiliū execrantur. Insula verò cū nihil omnino proferat, quo vel homines ali, vel ornari possint, tantis tamē fructibus & frugibus, & cibus, atque delicijs affluit, vt vix vlla regio sit magis omnibus rebus, quæ ad victū & elegantia vitæ pertinet, abundans. Nullæ namq; sunt vitæ delicię vel in Arabia, vel in Perside, vel in India, vel in quacūq; alia regione, è qua naues in insule portus inuehātur, quæ nō omnes terræ opes in eā inferant. Ita fit, vt cū nihil ex se ipsa gignat, multis tamen regionibus opimis rerū omniū abundātia præferatur. Reges è portorij ingentes sibi opes pepererūt, imperiū deinde late propagarunt, ita, vt multis insulis, & vrbibus etiā non paucis in Carmania & Arabia sitis imperarent. Exercitus satis magni illorū sumptibus alebantur. Sed tandè cū eorū ministri ad summas opes peruenirent, & tyrannidē vehementer affectarent, & ipsi Reges otio atq; luxu diffloerent, factum est, vt regium tantū nomē penes Reges esset: ministri porrò regni opibus ad suum scelus atque flagitiū abuterentur. Hic erat regni illius status eo tempore, quo Albuquerque illud sub Emmanuelis imperium subiungere cogitauit. Itaq; .xx. die Augusti, anno à CHRISTO nato. M.D. vij. è Zacotora profectus in Arabiæ promontoriū, quod Rozalgatem appellant (antiqui regionum explicatores, Corodamum nominabāt) aduectus est. Duces quos secum ducebat, erant sex homines in rebus bellicis spectati & cogniti, quorum hæc nomina fuere, Francisco Tauora, Emmanuel Tellius, Alfonsus Lupius Costa, Nonius Vascius Albicastrensis. Exercitus erat quadringentorum septuaginta militum. Cum hac tam exigua classe ad regnū illud opulentissimū

expugnan-

expugnandum signa in eas oras inferre constituit. Arabiæ igitur oras præteruectus cum ad primum oppidum, quod ad Armuzij regnum pertinebat (Calaiates appellatur: est autem id intra sinus introitum) naues appelleret, pacem incolis obtulit, ea conditione, vt classi com meatum præberent. Inde in oppidū aliud aduectus, quod appellant Curiatem, cum milites cibum sumere vellent, se delusos aspiciunt. Nam in vasa, in quæ Calaiatesenses com meatum intulisse simulauerant, fordes ingesserant, & in summo varia ciborū genera collocarant, vt nostris illa vana specie cōmeatus illuderent: cuius quidem fraudis postea debitas pœnas exoluerunt. At Curiatesenses non dolis sed armis cum nostris agere maluerunt: Erat enim ibi quidam Regis Armuziensis præfectus, vir impiger, qui portum fossa & vallo muniat, & ea præsidia collocarat, quibus se confidebat multo maiores copias facillime repulsurum. Ea confidētia cum Albuquerque ei pacem obtulisset, illam repudiauit. Albuquerque igitur re prius cū Ducibus alijs communicata, & copijs eo ordine, qui conuenire videbatur, instructis, in terram egressus est. Hostes qui illum litoris aditu prohibere nitebantur, erant ad tria millia. Fuit atrox præliū cōmissum: nostri tamen hostes pellunt, & vallum deinde expugnant, & in oppidū tandem irrumpunt, idq; iam præsidio nudatū impune diripiunt, & subiectis ignibus inflāmant. Naues præterea tam quæ in anchoris erant, quàm quæ in litus subductæ fuerāt, incendunt. Inde in aliud oppidum eiusdē regni multo maius & opulentius inuecti sunt. Id Mascate nominatur. Abest autē à Curiate quadraginta passuum millia. Est autem in planicie situm, & duobus montibus, qui illud vtrinque muniunt, inclusum. Montes in litus oppidi procurrentes, portus aditum perangustum efficiunt. Incolæ fossam latam à monte in montem perduxerant, & aggeribus & duplici vallo muniarant. Valli atque fossæ aditus, quos ad vltus ciuium maritimos in ea statione fecerant, erant duo, ijque nimis angusti. Albuquerque tamen in portum ingressus cum oppidi præfecto paciscitur, vt exercitui cōmeatum nomine tributi subministret. Parabatur autem com meatus, cū subito dux Regis Armuziensis cum præsidio aduenit, præfectumque, quod com meatū promiserat, male accepit, totaq; se ciuitas ad resistendum comparauit. Erant in armis ad quatuor millia virorum. Albuquerque, vbi quod hostibus consiliū esset animaduertit, vrbem per totam noctem tormentis acerrime verberare, & mœnia concutere præcepit, vt non solum mœnium ruinas ederet, verūm & hostes formidine perterritos peruigilio fatigaret. Die sequenti aciem triplicem instruxit, vnam Francisco Tauoræ attribuit, cui præcepit, vt cum Antonio Costa valli partem extremam, quæ ad vnum ex montibus pertinebat, oppugnet. Similiter vt in aliam partem munitionis eiusdem ad alterum mōtem spectantem Ioannes Nonius, & Antonius Campensis cum acie secunda irrumpere, imperauit. Ipse Tellium sibi socium asciuit, vt cum acie tertia munitionem mediam aggredere. Primus Tauora cum socijs in terram egressus, ad

O 4

partem

partem sibi assignatam contendit: & quanuis pilæ & sagittæ innumerabiles in nostros acciderent, illi tamen hostes repulerunt, & faces in vallum coniecerunt, quibus excitato protinus incendio, hostes eam partem deferere coacti sunt. Albuquerque iam vallum mediū nimis acriter oppugnabat. hostes vi summa resistebant. Neque segnius qui alteram valli partem fuerant aggressi, rem gerebant. Nostri tandem vallum transgressi, hostes fundunt, & fugientes insequuntur: oppidum capiunt, diripiunt, & incendunt. Octo tamen è nostris in prælio ceciderunt. Inde, aliquot primum diebus ad corpora è labore nimio reficienda datis, Albuquerque soluit, & in aliud oppidum regni eiusdē, quod Soar appellabatur, inuectus est. in eo arx erat munita. Illius tamen præfectus, cum fama de vastitate, quæ fuerat repugnantibus illata, regiones illas peruassisset, se repente dedit. Ex eo oppido profectus Albuquerque, in aliud se contulit, Orfazamum nomine, muris & tormentis munitum, in quo dux erat sanè fortis, & multum bellicis in rebus exercitatus: qui tamē nullo modo ciues continere potuit, quin vbi primum anchoras demitti cernerent, de fuga cogitarent. Igitur ea nocte, quæ post classis aduentum sequuta est, cum omnibus bonis, quæ inde asportare potuerunt, præcipiti fuga se se in montes proximos proripuerunt. Postridie vrbs spoliata, & incensa fuit. Hoc erat vltimum Arabiæ oppidum ad Septentriones spectans, quod Armuzij imperio in illa ora continebatur. Inde autem cursum in ipsam insulam conuertit. Erant in portu naues permultæ Saracenorum, rebus omnibus, si pugnandum esset, instructæ. Albuquerque duces in prætoriam nauem, cui ipse præerat, arcessiuit, vt de belli gerendi ratione consultaret. Cum variæ sententiæ fuissent, tandē id fuit communi consilio decretum; ciuitatē oppugnari minime posse, ante quam naues aut captæ, aut depressæ fuissent. Armuzium namq; cōmunem Saracenorum omniū patriam existimari: proinde fieri non posse, vt si viderent urbem illam incommodis vexari, id negligerent. Urbis illius propugnaculum non mœnibus, sed classe contineri. Itaque classe deuicta, facilius multo fore bellum, quod erat contra Armuzium gerendum. Hoc consilio comprobato, anchoras iaciunt. Albuquerque per nuncium Regi continuo significauit, se non vt malum aliquod machinaretur, sed vt pacem cum illo faceret, eo naues illas appulisse. Pacē verò non alia ratione constitui posse, quàm Regis Emmanuelis salutari imperio in illis oris egregie confirmato. Eam namq; virtutem & benignitatem Emmanuelis esse, vt multo præstantius esset ad vitæ securitatem, illius imperio subdi, quàm multis gentibus imperare. Imperium namq; sine disciplina salutari, odiosum & inuisum esse, multisq; periculis & fortunæ procellis obnoxium. At Regis optimi & inuictissimi disciplina & patrocínio vitæ atq; salutis firmamentum contineri. Si vellet in Regis Emmanuelis fidem & clientelam recipi, fore, vt contra omnes hostium insidias tutus & incolumis permaneret. Secus autem opus esse sibi armis experiri, quod consilio obtinere minime posset. Rex fama

rerum,

rerum, quas Albuquerque in illo cursu gesserat, exterritus, se pacis cupidum simulauit, & simul ad illum vnum è suis domesticis cum literis atque muneribus misit. Is literas cum accepisset, munera repudiavit. Nulla enim ratione munus se accepturum dixit, antequam pax firmaretur. Rex ad pacem se propensum asserbat. Id tamen de die in diem differebat, vsque eo, dum classis, quam ille expectabat, in portum introiret. Interim Lusitani quidam, fide illius freti, in vrbe vagabantur. Sed vbi classis cum magna militum multitudine portum subiuit, Rex Lusitanos omnes, qui erant in vrbe, comprehendi continuo præcepit. Naues interim maximas secundum litus collocari, minores autem in altum deduci iussit, eo consilio, vt si Lusitani in naues impetum darent, rates ex alto in nostras naues inuectæ, eas circumuenirent, vt nullum eis vndique vehementer oppugnatis perugiū relinqueretur. Insequenti die cum Albuquerque ordinē cerneret, quo classis hostiū erat instructa, percepit eos ad pugnandū paratos esse. Pugnam verò minime detrectauit. Itaque solutis anchoris, in naues in portu collocatas impetum fecit. Id conspicatus Coieatarus (hoc enim nomen erat præfecto, qui ratibus præerat) in altum euectus, mutata velificatione cursum in nostras, vt eas à tergo circumueniret, inflexit. A nostris acre iam certamen erat cum nauibus, quæ urbis aditum tutabantur, institutum, & fumi densa nebula vndique tormentorum flammis excitata, aspectum cunctis ademerat. Coieatarus opportunitate caliginis vtens, propius accessit. Itaque non solum pilis eminus emissis, verum & sagittis & iaculis res ab hostibus admodum strenue gerebatur. Tanta autem vtrinque contentione dimicatum est, vt terra dehiscere, & coelum tenebris obduci videretur. Rex è turri præcellsa certamē animo valde curis anxio spectabat. Multæ mulieres grauidæ horrendo tormentorum strepitu perturbatæ, abortione conflictatæ sunt. Tandem cum multæ naues dissipatæ fuissent, reliquæ se fugæ mandarunt. Nostri igitur illo periculo, quod ex alto impendebat, liberati, multo liberius contra naues, quæ in aditu portus consistebant, depugnabant. Hostes tamen, qui in illis erant, acerrime rem gerebant. Nihilominus tamē nauis, qua Princeps regni Cambaiensis hæres, qui Armuzium proximis illis diebus aduectus fuerat, & ex ea periculum acri animo propulsabat, demersa est. Altera deinde Melichiazij nauis similiter depressa fuit. Reliquæ naues erant iam multis in locis dissipatæ, ita, vt hostes per multi desperatione salutis inducti, in mare desilirent, vt nando cædem effugerent. Albuquerque militibus in Scaphas festinanter impositis imperauit, vt omnibus, qui natabant, cædem afferrent. Naues quæ fugere potuerunt, summa celeritate in fugam conuersæ sunt. Vna tamē constitit, cuius nauarchus erat vir singulari animo præditus. Nostri in illam ingressi, neminem reperiunt. Hostes enim se se in sentinam abdiderant. Nostri cum suspicarentur omnes excessisse, paucis in naue relictis, naues reliquas fugientes insequuti sunt. At hi qui se occultarant, repente ex infima nauis parte profiliunt, & multi paucos circumstant.

O s

Hi

Hi suorum opem magnis vocibus implorant, & interim acriter in repentino illo discrimine pugnant. Qui opem inuecti scaphis afferebant, non tam cito subuenire potuerunt, quin nostri prius vulnera permulta ab hostibus acciperent. Hostes ipsi partim concisi, partim metu in mare precipitati sunt: maxima eorum pars in fluctibus interfecta fuit, pauci nado in litus euaserunt. Tanta autem caedes hostium fuit, ut mare sanguine redudare videretur, & fluctus ipsi in sanguinis colorem versi, spectantibus terrorem iniicerent. Hoc certe constat, tantam fuisse hostium trepidationem, postquam rem inclinari conspexere, ut conuersis arcibus se ipsos sagittis configerent. Itaque maximus numerus hostium interfectorum fluctibus eiectus in litus fuit, sagittis transfixus, cum a Lusitanis nulla sagitta mitteretur. Georgius Barretus, qui in nauem illam, ut opem circumuentis afferrer, ingressus fuerat, cum cerneret eam prope urbem consistere, & tormentis aptissime dispositis instructam esse, eisdem tormentis hostilibus urbem quatere, & moenia quantum fieri posset disturbari praecipit. Cum iam hostis nullus appareret, in naues hostium saeuitum fuit. Multae depressae, multae flammis exustae sunt. Quo facto urbem propius Albuquerqueius accessit, ita, ut regiae appropinquaret. Qui in regia consistebant, quanuis essent stupore vehementer oppressi, ut sagittis nostros propellerent contendebant. Albuquerqueius & Meneſius, & quidam alij viri nobiles vulnerati sunt. Inde oram illam praeteruectus Albuquerqueius, quamplurimas alias naues exulsit, donec ad quandam stationem peruenit, quae ad Carmaniam spectabat, in qua centum & octoginta naues, quae nondum in mare fuerant deductae, consistebant: quae omnes ferme flammis absumptae sunt. Templum etiam in suburbano magnis sumptibus extructum, & religione Mahumetana consecratum excitato incendio deflagrauit. Nostri sic studio certaminis efferebantur, ut in urbem inuadere properarent. Eos tamen Albuquerqueius continuit. Erant enim pauci admodum, & labore nimio defessi: in ciuitatem vero magnus numerus militum confluerat. Praelium horis octo continuatum fuit. E nostris decem desiderati, supra quinquaginta vulnerati sunt, inter quos Gaspar Diazius vexillifer extitit, cui manus dextera vno ictu praecisa fuit. Ex hostibus circiter duo millia hominum cecidere. Haec victoria magnum metum hostibus iniecit, sed multo grauiorem turbationem illis afferebat inflammatio nauibus illata. Vita namque & salus insulae nauibus continebatur, quibus sublatis vastitas & interitus imminebat. Rex igitur re prius in consilio deliberata, per duos Saracenos usu rerum peritos & auctoritate graues, quorum vnus appellabatur Coiebeiramus, alter vero Abdala, qui erat Hispanus Granata oriundus, ab Albuquerqueio pacem petijt, & humiliter atque demisse postulauit, ut errori suo veniam impertiret. Se namque temeritate adolescentiae & hominum perditorum consilio in eam fraudem deductum fuisse. Satis iam poenarum dedisse, & malis eruditum ita fuisse, ut sperandum esset, semper se in officio futurum. Itaque libenter imperium Regis

Emmanuelis

Emmanuelis agnoscere, & tributum, quod imperatum esset, pendere velle. Deinde Albuquerqueium obsecrabat, ut ei loco paratis esset. Se namque ei perpetuo pietate non minore, quam si esset illius filius, praestitutum. Admonebat deinde, ut animaduerneret sapienter, quam rem gereret. Armuzium iam ad ditionem & imperium Emmanuelis pertinere. Si igitur insulae vastitatem & inflammationem inferret, bonam partem imperij Portugalensis interituram. Insulam namque esse hominum frequentia celebrem, opibus abundantem, & ita Persidis & Arabiae regionibus imminente, ut qui eam teneret, facillime posset imperium dilatare. Insulae vero firmamentum in nauibus esse constitutum, ita, ut qui naues exureret, interitum sempiternum insulae illius comodis esset illaturus. Ut enim (dicebat illius legati) arbor excisa radice protinus exarescit: ita Armuzium excisis nauibus, quibus ut radicibus alitur atque sustinetur, interibit. Si igitur opes tui Regis augeri & amplificari desideras, opus est, ut insulam conserues, e cuius incolumitate magnus ad eius imperium cumulus accedet. Praeterea quemadmodum maximos imperatores, quorum nomen est immortalitati consecratum, virtute atque factis egregijs imitatis: ita clementiae exempla, qua non minorem admirationem gentibus, quam victorijs attulere, tibi ad imitandum proponas. Hoc enim sibi ad nominis immortalitatem praclarum existimabant, ut quos virtute deuicerat, misericordia conseruaret. Sic autem cum virtutis magnitudine terrore hostibus essent, humanitatis laude cunctos mortales ad studium sui nominis excitabant. Quod ad virtutem attinet, tantum facinus edidisti, ut sis cum omnibus summis Ducibus comparandus. Reliquum est, ut quemadmodum in bellis inuictus semper extitisti, ita parta victoria a nemine te clementiae & humanitatis laude vinci patiaris. Quare cum iam dignas erroris poenas pertulerimus, fac ut malis innumerabilibus percussi & abiecti, tua benignitate recreemur. Maximi namque hominis est, in summa felicitate imbecillitatis humanae memoriam retinere, & hominibus in summa calamitate constitutis ignoscere. A te igitur per numen sanctissimum, quod colis, per dexteram istam tuam semper inuictam petimus & obsecramus, ut misericordiam afflictis tribuas, & errori Regis adolescentis, quem valde temeritatis suae poenitet, ignoscas, & ignem, quamplurimum fieri poterit, extingui permittas. Quod si feceris, non solum laudem Ducis fortissimi, verum & gloriam Principis humanissimi consequeris, & opibus Regis tui multum prospicies. Ad haec Albuquerqueius respondit, se moleste ferre, quod non multo prius cum hac legatione ad eum venissent. Quod si fecissent, non tantum damni factum fuisset. Irent igitur, & ignem festinanter extinguerent. Se namque fide dare, eos nullum interim incommodum a nostris accepturos, dum naues reliquas, in quas nondum incendiis peruaserat, ex imminente clade proriperent. Quod vero ad pacis conditiones attineret, se responsum postea daturum. Cum hoc responso Coiebeiramus ad Regem reuersus est. Abdala vero fuit obsidis loco retentus, & ignis absque villo impedimento singulari multorum industria & sedulitate restinctus. Postridie fuerunt a Rege missi Principes ciui-

tatis

tatis, inter quos erat Noradinus: sic enim appellabatur, qui Regis nomine civitatem patrijs institutis & moribus regebat. Per hos cū Albuquerque pax firmata fuit. Pacis cōditiones hęc fuerunt. Vt Zeifadinus, hoc nomine secūdus, Armuzij Rex, stipendiarius Regis Emmanuelis esset, & ei tributum nomine quindecim aureorum nummū millia penderet: & præter hęc, ipsi Albuquerque pro impensis in id bellum factis solueret quinque millia. Vt Rex assignaret locū in vrbe, quem Albuquerque vellet, in quo posset arcem ædificare. Huius pactiois literę fuerunt in aureis laminis insculptę Arabica & Persica lingua. Persicum exemplū, vt penes ipsum Regem seruaretur, Arabicum vt ad Emmanuelem mitteretur. His pactioibus firmatis & obfirmatis, Rex ab Albuquerque postulauit, vt ei vnū vexillum Regis Emmanuelis patroni sui insignibus illustratum mitteret, cuius admonitu disceret, Regem absentem, cui se addixerat, debita fide & pietate venerari, & vt intelligerent omnes, eum in illius patrocinio latere, cuius tam clarū apud quamplurimas nationes nomē esset. Vexillum ab Albuquerque missum, cum maxima ciuitatis totius læticia, & faustis acclamationibus, quasi felicitatis perpetuę signum exceptum fuit, & in regia turri collocatum. Albuquerque deinde in nauem egressus, in regiam cōcessit, quę erat instrata peristromatis aureis & bombycinis. Rex illum magni amoris significatione cōplexus est, multūq; sermo de pace fuit ab illis institutus, quam iterum iureiurando valde sancto & religioso confirmarunt. Inde cū se rursus in classem Albuquerque reciperet, Rex munera ad illum misit satis ampla, Regisq; magnificentia digna. Balteus erat ex auro factus, multisq; gemmis maximi pretij distinctus, & sica cum vagina ex auro & gemmis simili ratione perfecta: & quatuor anuli, in quos erant gemmę eximij splendoris inclusę: & equus mirę pulchritudinis & perniciousis, ephippio & phaleris valde preciosis instratus. Duces etiam reliquos muneribus elegantissimis affecit. Albuquerque illum vicissim remunerauit donis atq; muneribus opere singulari perfectis. Itaque persuasum erat omnibus, nihil esse posse illa pace constantius. Lusitani igitur egressi, in domibus, quas Rex illis designarat, sine vlla suspitione fraudis habitabant. Aliquot naues fuerunt in litus, vt reficerentur, absque vilo metu subductę. Arcis fundamēta cōtinuo iacta sunt. Albuquerque cū Saracenorū mores exploratos & cognitos haberet, & quāta perfidia vti solerēt, intelligeret, prope locū, vbi arx ædificari incipiebat, in lingua litoris ipsius turrim excitauit, in qua tormēta disposuit, quibus si Saraceni opus impedire conarentur, eos dispelleret. Omnes Lusitani certatim operam strenuam nauabant: nullum erat generis & dignitatis discrimen: qui plus laboris in illud opus insumebat, is nobilior habebatur. Albuquerque instabat acriter operi, & laborantes vrgebat, eorūque laborem & laudibus & sermonis urbanitate leuabat, & frequenter admonebat, totam firmamēti & securitatis rationē in eo positā esse, vt opus summa celeritate perficeretur: vt si Regem foederis percussu poeniteret, fidē frangere si vellet, postquā arx munitissima

cervicibus

cervicibus illius impenderet, minime posset. Ipseque vt exemplo reliquis esset, operi etiam plerunque manus admouebat. Rex materiam opera suorum abunde subministrabat. Et quia, vt fit, seditiones inter Lusitanos & Armuzienses excitabantur, ne nostris iniuria à ciuibus inferri posset, Noradinus quadringentis militibus stipatus, summa Regis ipsius voluntate præsidio nostris erat. Duo filij Noradini de Regis nece cōiurauerant, & detecto scelere, antequam pœnas darent, aufugerant. Vnus appellabatur Delamixa, alter Zerafus. His Albuquerque propter singulare studium, quod in Emmanuelem præ se ferebant, à Rege veniam & reditum in patriam impetrauit.

LIBER SEXTVS.

DVM HAEC GERUNTUR, duo legati Armuzium aduecti sunt, vt tributū Ismaelis nomine, qui tunc Persidem, & quamplurimas orientis Solis regiones imperio deuinctas continebat, quod Armuzij Rex, vt alij permulti Reges stipendiarij, ex foedere debebat, exigerent. Erat Ismael is, quem Sophum cognominabāt, princeps inter Saracenos omnibus artibus illo loco dignis excellens, qui propter ingenium & industriam, cū se primum religionis nomine vendicaret, deinde magnum virtutis specimen in bellicis rebus ostenderet, ad summas opes peruenerat, imperiūque latissime propagarat. Armuzij autē Rex, vt alij permulti, metu & imperio coactus tributum illi pendebat. Tunc igitur cū legati tributū peterent, Rex animo suspensio & anxio, quid sibi agendum esset, explicare nō poterat. rem ad Albuquerque retulit. Is eum sine cura esse iussit. Itaque legatis per vnum è suis comitibus de aduentu, & de valetudinis firmitate gratulatus est. Deinde eos admonuit, ciuitatem illam & Armuzij regnum Regis Emmanuelis esse, belli iure subactū, & Armuzij Regem in fidem Emmanuelis Regis præcellentissimi receptum, ita, vt sibi necesse esset iniuriam ab illo propulsare. Quod verò ad tributum attingebat, se tributum Regis ipsius nomine continuo soluturū. Ferculū deinde, in quod tributū erat impositum, corā legatis ipsis euolutum fuit. Erant autē in ferculo globi ferrei, & sagitte, & hastarū cuspides, & ferreæ fistulæ. His explicatis, & in legatorū cōspectu propositis, adiecit is, quę Albuquerque miserat, Hoc est tributū, quod Emmanuel Portugalię, & Algarbiorum, & Indię, & Armuzij Rex

Rex pendere solet ijs, qui à regibus sibi subditis tributum exigunt. Hoc responso legati, quantum minime ferendam iniuriam Ismaeli Regi omnium potentissimo factam esse clamarent, & minas etiam iacerent, inanes tamen in patriam rediere. Arx interim ad tantam altitudinem peruenerat, ut præsidio relicto defendi facile posse videretur. Duces verò molestissime ferebant, se diutius in eo opere detineri. Animo namque reputabant prædas, quas agere è nauibus hostiū potuissent, si circa Arabici sinus introitum mare illud peragrauissent. Ardentes igitur cupiditate, consilium ineunt, ut nomine Regis ab Albuquerque contentant, ut arcis præfecto, quem vellet, relicto, inde discederet. Postulatum hoc scribunt, & nominibus obsecrant, & obtestantur, ne contra Regis imperiū vellet diutius tempus in eo opere contere, ad quod efficiendum iussus non fuerat. Aderat scriba cum postulato, ut fidem scriptis faceret, illum, si postulato non satisfaceret, officium prodidisse. Is postulatum de manibus scribæ cum accepisset, legere noluit, sed sub lapidem, qui erat in arcis limine, ad eam rem paulo altius machina sublatum, abdidit. Hæc otumelia Duces offensi, ad Coieatarum, qui maximum apud Regem locū obtinebat, adeunt, eumque admonent, Albuquerque nihil eorum, quæ contra Regem Armuzij gesserat, ex Emmanuelis Regis imperio gessisse: sed hominem effrenata mente præditum, & præter modum & rationem laudis appetentem, ea molitum fuisse, quæ fortasse non mediocrem essent offensionem animo moderatissimi Regis allatura. Nec enim Emmanuel velle, ut nostri Regibus, à quibus nullas iniurias accepissent, bellum inferrent. Id Coieatarus cum ab illis accepisset, lætitia incredibiliter elatus est. Existimauit enim sibi licere minore cum periculo fraudes machinari. Itaque ad Albuquerque accedit, eumque post longum sermonem vehementer admonuit, ut classem inde deduceret. Illius enim metu mercatores eò naues minime cum mercibus, ut ante solebant, appellere. Et ob eam causam Regis vectigalia, quæ maxima ex parte in portorijs consistebant, imminui, ita, ut tributum, quod fuerat impositum, soluere propter rei familiaris angustias minime posset. Dabat præterea fidem, se perfecturum, ut arx illo absente perficeretur, & ita munitur, ut Albuquerque ipse cupiebat. Albuquerque ad ea sic respondit, ut intelligeret Coieatarus, illū ab instituto consilio minime discessurum. Itaque alia via concinnare fraudes instituit. Quinq; nautas pecunia corrupit, ut Albuquerque desererent, in quibus erant quidam, qui tormenta ænea conflare sciebant. His autem in continentem traductis, iussit omnia quæ ad tormenta conficienda pertinerent, largè subministrari, eosque victu lautissimo, atque muneribus deliniri. Id cum Albuquerque cōperisset, misit ad Regem & ad Coieatarum, qui nautas sibi continuo tradidit. Respondent illi, homines minime cōparere. Se tamē operam duros, ut eos si lateret extraheret, & ad illū mitteret. Post triduum per nunciū significat, homines ex insula in continentem traiecisse. Se tamē curaturos, ut inde abducerentur. Interim verò hi summo studio tormenta partim ænea, partim ferrea faciebant.

Coieatarus,

Coieatarus, homo quietis impatiens, & fraudulentus, arma comportari, milites adduci nocte, ne res palam fieret, iubebat, & bellum tanto silentio & calliditate cōparabat, ut quantumvis Albuquerque sagax & callidus esset, id odorari non posset. Tandem Saracenus quidam, nomine Abrahamus, illi rem totam aperuit, atque demonstrauit, quosdam Lusitanos Duces Coieataro causam illius sceleris attulisse. Id Albuquerque admiratus, Deo summas gratias egit, Saracenumque admonuit, ut omnia, quæ posset explorare, ad illū continuo deferret: se namque perfecturum, ut eum debito præmio large atque munifice cum amplificatione dignitatis afficeret. Deinde per nuncios Regem & Coieatarum admonebat, ne vellent fœdus tanta religione percussum, propter quinque transfugas violare. Deum, qui est iusiurandum negligentibus infensus, metuerent, & belli renouandi materiam contra interpositam fidem præbere nollent. Illi iurant, se de hominibus illis, quo in loco essent, nihil certum habere. Albuquerque Duces ad consilium euocauit. Fuere qui dicerent, non esse sapientis Ducis, bellum quinque perditorum hominum causa cum salutis atque dignitatis certissimo periculo moliri. Se namque admodum paucos esse, bellique proximi laboribus attritos: hostes autem innumerabiles. Si quidquam fuisset in contentione suscepti temere certaminis offensum, multo maius dedecus illū subiturum, quam fuerat illud decus ex insigni victoria cōparatum. Fore namque, ut multi victoriam fortunæ, ruinam temeritati tribuendam merito iudicarent. Non esse vires Lusitanas, cum essent exiguæ, temere distrahendas, & sine graui causa in summum discrimen inducendas. Quare censebant, nihil fieri posse dissimulatione sceleris atque conseruatione pacis antiquius. Constitueret porro in arce præfectum cum præsidio, & ipse cum classe discederet. Hoc ille consilium accipere noluit. Neque enim erat è sana mente depromptum, neque sapienter de bello statuebat. Erant enim iam in ciuitate auxilia, vndique cum multis armis, & tormentis, & bellicis instrumentis inuecta. Nemo erat inter hostes, qui de conseruanda pace cogitaret. Nihil erat in illis simplex, nihil non mendacio, & scelere, & calliditate subnixum. Ducem cum præsidio in arce nondum perfecta, neque satis adhuc munita relinquere, non erat hostes coercere, sed suos hostibus prodere. Arcem verò tanto labore fundatam profus omittere, summum dedecus, & minime sapiens consilium videbatur. Timiditatis enim erat, incepto desistere: stultitiæ autem summæ, hostiū opes munitione illa, Lusitanorum opera & contentione perfecta, confirmare, ne facile deinde, si opus esset, ciuitatem arce illa defensam excinderet. Consilio ita minime cōprobato, nuncios ad Regem iterum misit, qui idem ab illo obnixè postularent. Cum verò nihil impetrasset, & eiusdem Saraceni, qui illū de instituto scelere certior fecerat, indicio percipisset, arma in certum locum comportari, milites vndique cōuenire, stationes muniti, & in illis præsidia disponi, & tormenta collocari, nocte vna Lusitanos omnes cum rebus omnibus, quæ maioris pretij erant, in classem recipi iussit. Hæc cum fieri Rex animaduertisset, detectam fraudem esse cognouit, & idcirco minime dissimu-

disimulandum, aut rem differendam ratus est. Armati igitur vndiq; prodeunt, præsidia concurrunt, tormenta in nostros aperte dirigunt, milites concurrantes feritatem oculis & aspectu denunciant. His rebus excitatus Albuquerqueius Duces in scaphas descendere, & propius urbem accedere, & mœnia tormentis quatere præcepit. Coieatarus naues, quæ in anchoris erant, in portum subducere imperauit, ne à Lusitanis capi & incendi possent. Lusitani confestim accurrunt, & naues coniectis ignibus inflammant. Nullum diem intermitteri patiebatur Albuquerqueius, quin tormentis quamplurimum damni mœnibus inferret. Sed cum hoc belli genus illi nimis lentum videretur, aliud excogitauit, quo multo vehementius hostes affligeret. Iussit enim summa diligentia mare custodiri, ne quidquam cibi in urbem importari aliunde liceret. Emmanueli Tellio Barreto, & Antonio Campensi, & Alfonso Lupio Costæ hoc munus assignauit. Illi quanuis inuiti imperata conficiunt. Rates aliquot capiunt, & ad Albuquerqueium adducunt. Is facinus edidit inhumanum, & illius rebus gestis indignum. Omnibus enim, qui erant nauæ, aut sagittarij, aures & nares atq; manus præcidi: reliquis, præter aures atque nares, medium pedem secari iussit. Eos deinde in terram deduci præcepit, & admonuit, vt Coieataro dicerent, idem supplicium subituros omnes, qui annonam in urbem inferre conarentur. Erant hostes vehementer exterriti, ciborum penuria ciues afflictabat: plebs tumultuari incipiebat: fames atq; sitis eos premebat. Multi igitur ad Regem adeunt, de clade, quæ illos vexabat, maxima voce conqueruntur, & iratis precibus ab eo contendunt, vt vel pace, vel quacunque alia ratione posset, illorum malis remedium præfens adhibeat. Secus enim, sibi opus esse remedium tantis miserijs inuenire. Ad hæc Coieatarus (Regium enim est apud barbaros, aliena semper vt lingua, & in infantia grauitatem positam arbitrari) Regis nomine respondet, quod ad depellendam sitim attineret, cisternis ipsius urbis, & puteis, qui inde quatuor millibus passuum aberant, in loco, quem Terumbaquem appellant, posse ciuium sitim facillime restingui. Ciborum autem copiam tantam esse in vrbe, quanta satis esset ad bellum tolerandum, vique eodem classis maxima rebus omnibus instructissima, quam propediem adfuturam confidebat, portum insulæ subiret. Essent porro bono animo. Se namq; vincula Lusitanis illis omnibus iniecturum, vt viui pœnas improbitatis atque perfidiæ luerent. Hac inani spe, ciuium à se furorem & impetum repressit. Re autem vera nec in cisternis, nec in puteis erat aqua, qua tanta multitudo sustentari posset, & ciborum erat extrema quædam inopia. Albuquerqueius, vt hostes grauiore cruciatu vexaret, & citius ad deditioem compelleret, obstruere puteos Terumbaquenses instituit. Itaque negotium dedit Georgio Barreto, & Alfonso Lupio Costæ, vt puteos obturarent. Hi scaphis inuecti, oram legunt octoginta militibus stipati. Barretus sex viros nobiles, & in rebus gerendis industrios in terram exposuit, qui viderent, an arte quadam possent aliquem

hominem

hominem corripere, è quo, an putei essent custoditi, cognoscerent. Hi duos homines capiunt, è quibus intellexere, puteos seruari à Duce, nomine Cidehamer, qui sub signis viginti quinque equites, & ducentos pedites sagittarios habebat. Hoc cum Barretus acciperet, remis quantum fieri potuit accelerauit, vt in terram cum omnibus copijs egressus ante lucem (erat enim nox) hostes inopinantes opprimeret. Quod quidem sic euenit. Nostri enim hostes dormientes offendunt: ducem interimunt, & præter paucos admodum, qui semisomnes excitati profugerant, omnes interfecti sunt, & putei hominum & equorum cadaueribus oppleti. Ne autem cadauera extrahi possent, Albuquerqueius Laurentio Syluæ, Castellano viro valde nobili, & in armis acerrimo curam dedit, vt cum viginti militibus puteum custodiret. Is cum ab hostium multitudine circumuentus esset, Albuquerqueius qui semper rebus omnibus intentus erat, & inde tunc non procul aberat, cum centum & quinquaginta viris accurrit. Hostes erant permulti, Rex hortator & spectator aderat. Coieatarus admonebat suos, vt in eo certamine vitam omnium contineri perspicerent. Instant illi: nostri multitudine penè obruti retrocedunt, quos hostes acriter insequuntur, & multos convulnerant. Albuquerqueius erat vndiq; telis impetitus: Delamixa, cui Albuquerqueius veniã & reditum in patriã consequutus fuerat, multo acrius, quam reliqui omnes, in nostros ferebatur, donec tormento grauius ictus, se à cædendo & à persequendo cõtinuit. Albuquerqueius eo die maximam vitæ discrimen adiuit. Litus erat propè: id fuit in causa, vt nostri omnes, præter vnum ex Albuquerqueij domesticis, qui in prælio cecidit, euaderent. Maxima tamen eorum pars vulnerata discessit. Mare tamen summa vigilantia à nostris obseruabatur, ne cõmeatus vllus inueheretur. Multitudo à Rege misericordiam implorabat: se diutius famem atque sitim tolerare non posse dicebat. Nollet paucis obtemperando ciuitatem vniuersam morte acerbissima conficere. Hæc clamoribus, & interdum etiam minis, & eiulatu valde lugubri cum multis lacrymis agebant. Hos Coieatarus aliquando verbis lenibus, aliquando etiam minis à Regis aditu & congressu repellebat. Sed malum illud iam tolerari non poterat: itaq; necesse erat, deditioem tandem miseriæ, quæ urbem premebat, finem imponi. Sed in hoc rerum statu, res accidit dedecore sempiterno dignissima. Duces enim quauis essent & nobilitate & factis egregij, odio parum iusto sui imperatoris excæcati, cum bellum propè confectum esset, fidei & insitiæ nobilitatis oblit, Albuquerqueium, sub quo militabant, repente deserunt, & passis vellis in Indiam inuehuntur. Hi fuerunt Emmanuel Tellius, & Alfonso Lupius Costa, & Antonius Campensis. Cum igitur Albuquerqueius cerneret, copijs ad hunc modum diminutis, se non posse bellum diutius sustinere, discessit inde fremens & indignabundus, quod victoria non hostium virtute, sed suorum flagitio de manibus erepta fuisset. Est non procul insula ad idem regnum pertinens (Queixume nominatur) in eam delatus, in oppidum nomine Arbez inuasit, & ducem cum

P

multis

multis militibus occidit, locumque spoliavit. Maximus autem ex præda comestus fuit in naues impositus. Ibi cum certior factus esset, arcem Zacotoram esse in maximas angustias propter annonæ penuriam adductam. (Bello enim premebatur, per quod commeatus in arcem inuehi minime licebat) & simul accepisset, septuaginta nauium classem ex intimo sinu, qui Persidis extremo ex ea parte termino definitur, soluisse, ut Armuzio opem afferret, vidit sibi, tum ut classis congressum deuitaret, tum ut Lusitanis afflictis subsidio occurreret, non esse diutius in ea regione cunctandum. Prius tamen, quam inde discederet, in aliud oppidum eiusdem insulæ Queixumensis inuectus est. Appellabatur Homeal. Erat autem magnis præsidij munitum. Atrox prælium commissum fuit: oppidum tamen cum magna hostium cæde captum & direptum est, & duces hostium cæsi. E nostris autem vnus nauta desideratus fuit, & duo Saraceni, qui sub Albuquerque stipèdia faciebant: Ioannes Nouius vulnus accepit. Inde cum Nouium in Indiam dimisisset, in Zacotoram pertuenit. Illius aduentu fuit bello finis impositus: hostes enim metu perterriti fugerunt. Cum verò hostes ab illo pacem peterent, illam ea lege concessit, ut certum numerum bouum & arietum in arcem, nomine tributum, singulis annis inferrent. Ut autem abundantiore commeatu arcem muniret, Franciscum Tauoram in Melindem rei frumentariæ comparandæ gratia misit. Ipse verò in Goardafumense promontorium cõcessit. Tauora cum in Melindensi regno imperata faceret, Iacobus Melius, & Martinus Coelius, qui in Mozambique hyemauerant, in eundem portum aduecti sunt. Qui relictum in Melinde fuerant, ut ad Æthiopiæ imperatorem deducerentur, adhuc ibi commorabantur, eo quod neminem Rex Melindius nancisci potuisset, cuius fidei recte committi possent. Itaque in naues recepti sunt. Tres igitur illi nauarchi ad Albuquerqueium se contulere: in via autem nauem vnã cepere, quæ spoliata primum, incensa deinde fuit. Alteram autem nauem Albuquerqueius ipse ceperat: qui horum nauarchorum aduentu mirifice delectatus est. Erat autem in nauis, quæ in manus Albuquerqueij inciderat, Saracenus quidam ex Arabia, usu rerum peritus, qui apud Æthiopiæ Imperatorem diu verlatum fuerat, & gentis mores, & regionis instituta cognouerat. Hunc ad Regem Emmanuelem Albuquerqueius misit, ut omnia quæ scire cupiebat, illi diligenter explicaret. Tres autem illos, qui ad Æthiopiæ Regem mittendi erant, in oppidum non procul à promontorio situm induci præcepit. qui inde eo quo missi fuerant, absque vllò incommodo peruenere. Rex, qui tunc imperium tenebat, Dauid appellabatur, mater autem Helena: quæ propter prudentiæ nõ vulgaris opinionem, eo quod Dauid adhuc puer esset, regnum gubernabat. Hi cum Emmanuelis literas accepissent, incredibilem lætitiæ significationem dederunt, & legationem ad Emmanuelem decreuerunt, cuius sententiam alio in loco referemus. Hinc profectus Albuquerqueius, in Zacotoram delatus, hyemem traduxit. Inde cum primum per anni tempus licuit, vigesimo die Augusti, Calaiatem

laiatem versus iter instituit, ut simul & quæ in Armuzio post illius digressum euenerant, intelligeret, & Calaiatenfibus doli patrati pœnas imponeret. Ibi cum naues ab incolis conspectæ fuissent, duo Saraceni, homines opibus & auctoritate præstantes, lintre inuecti sunt, & nauem prætoriam sine vllò metu conscenderunt. Existimabant enim illas naues è Lusitania tum primum ad eas oras appellere, neque scire posse, quæ in Armuzio gesta fuerant: & intelligere cupiebant, quid in Lusitania de rebus Indicis ab Emmanuele designatum esset. Hi verò cum Albuquerqueium cognouissent, & intelligerent eam fraudem, quam Calaiatensis præfectus conflat, exanimati metu conciderunt, & suppliciter admodum misericordiam implorarunt. Ille veniam ea cõditione promisit, ut vera de ijs rebus, quæ scire cupiebat, enunciarent. Illi se id facturos spondent. Ab illis autem cognouit, & quantis opibus Armuzium esset munitum, & simul intellexit, eundem ducem, qui fraudem fuerat machinatus, in oppido esse, idemque munus obire. Hoc vbi percepit, in portum inuehitur: hostes cum ipso duce protinus, ut resistent, accurrunt. Sed paruo certamine in fugam conuersi sunt, in templumque litori propinquum se trepide recipiunt. Templum fuit repente captum. Hostes expulsæ, in urbem contendunt. Lusitani illos statim insequuti sunt vsque eo, dum in oppidum compellerent: quod statim oppugnare cum vellent, fuere ab Albuquerque prohibiti. Nox enim appropinquabat, & viæ erant angustæ, & ædes excelsæ, è quibus poterat hostes in nostros lapides & tela contorquere: quod si fieret in tenebris, non mediocre periculum nostris imminebat. Ea igitur nocte in templo substitit. Cum verò diluxisset, in oppidum inuasit. Hostes inde formidine perturbati confugerant. Nostri ad prædam conuersi sunt. Ibi cum Albuquerqueius diebus aliquot comoratus esset, dux impiger, nomine Zafaradinus, cum mille viris acribus vna nocte in nostros impetum silentio noctis intulit: quos non imparatos, ut suspicatus fuerat, offendit. Ea namque erat Albuquerqueij disciplina, ut vix quidquam illi posset inopinato contingere. Itaque magno cum damno atque dedecore repulsi sunt. Hic rursus Albuquerqueius odio gentis inductus, simile exemplum immanitatis edidit illius, quod in Armuzio præbuerat. Omnibus enim quos viuos cepit, aures atque nares amputauit. Oppidum deinde & templum, quod erat excellenti opere factum, & viginti septem naues, quæ erant in portu, flammis exulsit. Inde aquatione prius in cursu cum magno periculo facta, Armuzium cõtendit, ut oculis vrbis statum & munitiones vsurparet, & simul aliquod damnum ciuibus inferret. Ibi cum propius naues appelleret, arcem, quam ille fundarat, duplici contignatione sublatam, & tormentis egregie munitam conspexit. Urbem tamen tormentis concussit, & naues aliquot interceptit, & quibus signis potuit, odium quod in Coieatari & reliquorum perfidiã animo continebat, exprompsit. At Coieatarus ad illum literas Almeida misit, quibus Coieatarum admonerat, Albuquerqueium absque Regis Emmanuelis

iussu bellum Armuziensibus intulisse. Sibi que summopere displicere, quod damni factum fuerat. Se libenter Emmanuelis nomine, cuius vice in regionibus illis vniuersis imperium tenebat, pacem & amicitiam cum illo firmaturum. Ex his literis Albuquerque non mediocrem molestiam cepit. Nihilominus tamen se fecit urbem, & aliquot oppida, quæ erant in illius ditione, damnis quamplurimis affecit. In continentem deinde traiecit, oppidumque Habande (sic enim appellant unde aqua in insulam ferebatur) incendit, & puteos, ne aquatio deinceps illa fieret, tellure multa completos obstruxit: & in duos Ismaëlis Persarum imperatoris duces, qui, ut præsidium afferrent mercatoribus, qui cum maxima camelorum multitudine com meatum & varias merces importabant, inuasit. Et acri prælio commisso, duces interfecit, & illorum copias, quæ erant quingentorum militum, partim cæcidit, partim in fugam compulit. Iacobum verò Melium in insulam Laram nomine misit, ut alios similiter puteos obturaret. Omnes enim aquationes impedire volebat, ut urbem siti conficeret. At Melius cum Albuquerque iniussu aliquid laude dignum gerere vehementer expeteret, fraude Saracenorum inductus, in hostiles rates incidit: qui tamen quantum potuit, animo satis acri hostibus in se immisis repugnauit. Sed tandem ipse cum nouem hominibus Lusitanis interfectus est. reliqui autem velis secundo vento plenissimis euaserunt. Rebus ad hunc modum gestis, Albuquerque in Indiam nauigauit, & in Cananoris portum ingressus est tertio die Nouembris, Anno à CHRISTO nato. M. D. viij. quo tempore iam, ut dictum est, Laurentius Almeida in prælio contra Sultani duces in toto tormentis dilaceratus occubuerat. Sub id tempus accepit Almeida literas ab Emmanuele Rege, quibus illum in Lusitaniam reuocabat, atque præcipiebat, ut Albuquerque imperium traderet. Erat autem ille comparandæ classi vehementer intentus, qua Mirhocemum inuaderet, & ab hostibus de filij nece pœnas expeteret. Prius tamen quam in hostes iret, septem naues, quæ erant in Lusitaniam profecturæ, diligenter instruxit: è quibus duæ in alto mersæ sunt, quinque incolumes in Lusitaniam peruenere. Deinde cum ea classe, quam parauerat, Cananorem petijt. Ibi in medio belli totius apparatu Albuquerque interuenit, qui fuit ab Almeida cum non mediocribus amoris signis exceptus. Et postridie illum in prandium arcessiuit, atque post epulas ei literas Emmanuelis ostendit, quibus præcipiebat, ut in Lusitaniam rediret, & Albuquerque eandem prouinciam moderandam relinqueret. Se deinde ostendit esse paratissimum ad ea, quæ Rex præscripserat, exequenda. Sed eo anno id fieri commode non posse. Nam classem illam esse iam à se magnis laboribus & sumptibus instructam, quibus erat bellum Myrhocemo atque Calecutiensibus, qui se cum illo coniunxerant, illaturus: neque iustum videri, illum, quod instituerat, minime perficere, & sui doloris ulciscendi munus alteri delegare. Ad hæc Albuquerque respondit, Almeida non recte se gerere, si non præscripto Regis obtemperaret. Quod vero ad hostes ad-

tineret,

tineret, se id bellum, si illi classis, quæ parata iam erat, traderetur, ita gesturum, ut Almeida muneri ei commissi minime pœniteret. Id Almeida se facturum negauit. Inde simulas orta vtriusque animum ab altero alienauit, & Lusitani in duas factiones diuisi, quidam ad Almeida, alij autem se se ad Albuquerque contulere. Ita factum est, cum omnibus esset hoc studium, ut odium inter duos viros optimos, & singulari virtute præditos excitarent, ut inter eos minime conueniret. Vterque autem cum esset laudis appetens, titulum belli illius confecti vehementer expetebat, & ideo eam gloriam sibi præripi alterius partis studio & contentione, molestissime ferebat. Ita tamen erant animis dissidentes, ut nec armis, neque maledictis inter se contenderent. Imo cum Almeida iam vellet inde proficisci, ut cum hostium classe confingeret, Albuquerque operam suam obtulit, & per communes amicos Almeida obsecrauit, ut se in id bellum duceret. Almeida gratias illi summas egit, sed æquum non esse dixit, ut is ante quam esset à tanta belli contentione, & à maris etiam iactatione refectus, laborem illum susciperet. Quiesceret porro, & se ad alia bella non minus periculosa, quæ erant illi, postquam imperandi munus susciperet, administranda, pararet. Albuquerque cum se ab illius belli societate prorsus exclusum cerneret, Cochimum profectus est, & ibi cum nonnulla indignitatis illius, ut interpretabatur, offensione constitit. At Almeida cum classe vnde viginti nauium soluit inde duodecimo die mensis Decembris eiusdem anni. Erant in classe mille & trecenti milites Lusitani, & quadringenti Cochimenses. In cursu autem Onoris oram præteruectus, naues aliquot Calecutienses, quæ erant in portu, incendi iussit: quod non absque multo sanguine partis vtriusque fieri potuit. Inde cum primum in Anchediuam aquationem fecisset, in portum Dabulis cursum direxit. Ea namque ciuitas ad Zabaij, qui Goæ regnabat, ditionem pertinebat. Zabaius autem cum Myrhocemo, & Calecutiensi, & reliquis Lusitani nominis hostibus societatem conuerat, & Sultanum literis ad bellum Lusitanis inferendum sollicitarat. Id autem Almeida mouerat, ut urbem illam, si fieri posset, excinderet. Porro autem Pelagius Sousa vnus ex Ducibus aquationis & com meatus gratia se se à reliqua classe disiunxit, & in terram egressus est. Cum verò illius milites incolas iniurijs affecissent, incolæ iniurijs irritati, cum vicinitatis vniuersæ opem implorassent, impetu in nostros facto ducem interemerunt. Reliqui verò cum ducem occisum aspicerent, se fugæ mandarunt. Pelagium multi dicebant temeritatis pœnas luisse, quod imperatoris iniussu in terram absque vlla graui causa descendisset. Nec enim tanta erat penuria, ut illi necesse esset imperium Almeida non expectare. At Almeida cum prope Dabulis portum consisteret, præmisit ea nocte, qui portus altitudinem diligenter explorarent. Ciuitas ad radices montis amœnissimi iacet. Est autem ampla, & ædibus magnificis exulta, in planicie sita, & erat tunc firmo atque valido præsidio firmata. Præfecerat illi Zabaius Saracenum impigrum ducem, qui

P 3

habebat

habebat sub signis sex millia militum, in quibus erant quingenti Turcæ. Erant præterea in intimo portu naues non pauca, tormentis, & armis, & militum præsidij instructissimæ. Dux tantum & sibi & copijs confidebat, vt vxorem ex omnibus, quas habebat, carissimam, in urbem arcesseret, & eos, qui erant in vicinis pagis euocaret, vt victoria, quam sibi pollicebatur, spectatores esse possent. Sequenti die cum æstus accederet, & secundus etiam ventus à puppi naues impelleret, Almeida solutis anchoris, passisque velis, in portum ingressus est. Triremes præibant, humiliores deinde naues sequebantur, altiores agmen postremum claudebant. Scaphæ erant expeditæ, in quas cum tempus flagitaret, nostri desilirent, vt in hostes in terra consistentes irrumperent. Hoc ordine cum Almeidam hostes aditu arcere non possent, ipse cum acie prima signis explicatis terram occupauit. In turrim egregie munitam aciem dirigebat, cum dux ciuitatis cum omnibus copijs more gentis instructis illi obuiam processit. Nostri tanto animorum ardore in hostes inuecti sunt, vt impressione facta ducem, & multos homines primarios occiderent, & reliquos in fugam verterent. Cum verò se se in urbem reciperent, nostri in eorum tergis inhærentes, in urbem simul irruerunt. Fuit tunc in omnem sexum & ætatem sauitum, vsque adeo, vt neque foeminis, neque pueris infantibus, quos matres complexu in extremo illo vitæ spiritu arctissime continebant, vlla conditione parceretur. Multi pro redemptione, auri & argenti magnam vim, & gemmas, & pretiosam suppellectilem cum miserabili luctu & multis lacrymis offerebant, quorum tamen preces neminem è tanta multitudine ad misericordiam inflexerunt. Fuit cædes ad Solis occasum continuata. Almeida veritus, ne nostris in vrbe dispersis, & in cæde atque præda furenter occupatis discrimen aliquod, vt fieri plerunque solet, vbi militaris disciplina negligitur, impenderet, lignum receptui dedit, & se cum omnibus suis copijs in templo quodam satis amplo continuit, & multos qui se excellentius in eo prælio gesserat, equestribus ornamentis affecit. Sequenti die militibus prædam concessit, quæ fuit maxima, ita vt milites non possent rapiendi cupiditate ab vrbe diuelli. Quod animaduertens Almeida, clam submisit, qui partem ciuitatis incenderent. Itaque cum flamma per ædificia continentia peruaderet, omnis ciuitas cum delubris, & mœnibus, & rebus maximi pretij deflagrauit. naues omnes similiter exustæ, & multi etiam ciues, qui latitabant, flammis absumpti sunt. Denique extanta multitudine, quæ præter milites eò conuenerat, pauci admodum in montes euaserunt. E nostris sedecim desiderati, ducenti verò vulnerati sunt. Almeida signa etiam in montes intulit: multa castella atque villas exussit: hostes, qui illi multis in locis occurrerunt, partim cæcidit, partim fudit, atque fugauit: armenta & pecudes ad comæatum classis abduxit. Ad hunc modum profligatis hostibus, in classem reuersus est, vbi literas à Melichiazio & à Lusitanis captiuus accepit. Literæ autem Melichiazij officij plenissimæ videbantur, & de redemptione

redemptione Lusitanorum ostendebant, ea quæ Almeida vellet, illum libentissime facturum. Lusitani verò significabant, se se à Melichiazio commode rebus omnibus haberi. Petebant tamen, vt de eorum redemptione, dum hostis eam lenitatis & mansuetudinis speciem præ se ferebat, cum illo pacisceretur, ne si ab eo res abiret, multo difficilior eorum liberatio foret. Vt autem compertum postea fuit, ea legatio non tam Almeida conciliandi, quam illius explorandi ab homine callidissimo instituta fuit. His literis Almeida non literis sed rebus ipsis responsum pro dignitate dare constituit. Tormentis igitur, & rebus alijs, quas nostri ceperant, in naues impositis, inde soluit, quinto die Ianuarij Anno. M. D. ix. Et oram illam præteruectus, tributa, quæ in locis illis ex fœdere debebantur, exegit. Tandem in fluuium delatus est, qui per Cambaiæ regnum in mare influit. Fluuium appellant Maim. Ibi vidit in oppido peruetusto maximum & amplissimum templum, & campum latissimum, in quo erant sepulchra innumerabilia. Cum ab incolis sciscitaretur, quid infinita illa mortuorum monumenta designarent: responderunt illi, qui sapientes existimabantur, antiquissimis regionis illius scriptis atque monumentis contineri, Herculem in Indiam cum maximo exercitu penetrasse: & in eo loco bis cum Rege quodam potentissimo collatis signis conflixisse, & utroque prælio superatum fuisse. Vt autem tam præclari facinoris memoria seculis innumerabilibus conseruari posset, institutum ab antiquis fuisse, vt locus ille, in quo milites Herculis ceciderant, religione consecraretur, & illa sepulchra inuiolata permanerent. Hæc quidem illi prædicabant: quibus quanta sit habenda fides, liberum sit ei, qui velit, iudicare. Almeida inde profectus, Diem vela dare iussit. Ibi Mirhocemus cum in altum naues educere, & cum Almeida maris aperto dimicare constituisset, quanuis Melichiazus id consilium minime probaret, omnes duces confestim iussit ex angustijs prodire. In Mirhocemi classe erant tres constratæ naues ingentes, & tres aliæ rostratæ, sex triremes, quatuor naues Cambaienses, & longæ Melichiazij naues, quarum iam mentio facta fuit. Calcutienses verò parones erant etiam permulti. Erat denique numerus hostilium nauium supra centum. Milites, quos Mirhocemus adduxerat, & armis & animis præferoces, victoriam sibi certissimam pollicebantur. Idem animus erat in reliquis nationibus, quæ cum illo societate coiuerant. Spes & odium illos acriter stimulabat, vt & libertatem tuerentur, & gentem inuisam extinguerent. Quod verò indignissimum fuit, nō minus ardoris in Christianis quibusdam, qui eadem classe uehebantur, erat ad manus cum Christianorum classe conferendas, quam in illis, qui propter religionis odium Christianum nomen extinctum cupiebant. Hi erant partim Veneti, partim Dalmatæ, qui triremes ductabant. Variæ deinde fuerunt imperatoris vtriusq; cohortationes, cum Mirhocemus milites rerum ab illis gestarum com-

memoratione, imperij amplitudine, & Saracenorum omnium libertate, Christianique nominis odio, & spe opum atque munerum, quæ omnia vno illo prælio continebantur, excitaret. Viderent præterea socios spectatores esse. Si vincerent, se laudem sempiternam adepturos: si victi essent, dedecus & ignominiam subituros nulla temporis vetustate delendam. In illo prælio Indiæ imperium, sociorum salutem & libertatem, eorumque qui dimicarent, dignitatem nullis seculis interituram consistere. Almeida verò Christi nomen, religionis sanctitatem, sectæ Mahumetanæ scelus commemorabat: neque solum spem amplissimæ dignitatis & gloriæ, verum & cœlestem præmiū proponebat. Dicebat præterea, omnem salutis spem vna virtute contineri. Si victi eo prælio essent, reputarent animis, esse se hostibus innumerabilibus circumfessos, qui metu tenebatur, ne conceptum odium in nomen Christianum expromerent. Hoc autem metu sublato, fore, ut vndique ruerent, ut CHRISTI memoriā in illis regionibus delerent. Subsidia esse longinqua, hostes autem circumfusus. Nullum fore tutum in calamitate receptum, fidem ubique lubricam, fraudem ad fidem violandam paratissimam. Idcirco, quod fortium virorum esset, cogitarent, eo prælio esse omnibus aut cum magna gloria vincendum, aut cum magna virtutis significatione moriendum. Referebat deinde filij Laurentij omnibus carissimi necem, ad cuius vindictam omnes, qui dolorem non mediocrem ex casu illius exceperant, acriter incitabat. Considerent porrò, Christi numen, pro cuius gloria præcipue dimicabant, ad futurum. His & alijs eiusmodi verbis Almeida Lusitanos satis sponte sua concitatos ad certamen acuebat. Deinde vela fieri iubet. Sed cum ventus remitteret, & hostes ex angustijs egressos in statione teneri animaduerteret, & ipse substitit tantisper dum rursus cum æstus reciprocatione ventus increbresceret. Sed cum citius, quam sperabat, ventus paulo vehementius inflaret, sublatis dolonibus, signoque dato hostibus appropinquauit, ita tamen, ut tantum interesset inter classem utranque spatium, quantum sat esset ad certamen tormentis eminus gerendum. Longius enim progredi non potuit, propterea quod nondum æstus accesserat: & timebat, ne naues in vado, quod inter utranque classem inerat, afflicterentur: & hostes idem fecerunt. In vrbis muris, & in turri, quæ mari imminerebat, erant tormenta magna apte disposita. Cum igitur hostes & nostri iam essent in vrbis ipsius aspectu constituti, ex muris & è turri, & è classe innumerabiles globi iaciebantur. Nostri vicissim vehementissime hostium classem oppugnabant. Certamen fuit tenebris intermissum. Almeida quanuis statuisset, in acie prima cum naui sua in Mirhocemi nauem intradere, precibus nauarchorum ab ea mente deductus fuit. Dicebant enim fore, si is aliquod discrimen adiret, ut classis & imperio illius destituta, & imperatoris sui periculo perturbata, ordinem ab eo præscriptum defereret, ut illi subueniret. Ille consilio paruit, quanuis id moleste ferret. Sed videbat aliter rem fieri commode non posse. Itaque Nonio Vascio Pereira id munus assignauit,

uit, ut in Mirhocemi nauem inueheretur, eique viros acres ad rem gerendam attribuit: Georgium verò Melium Pereira subsequi iussit. Nauarchus quilibet ea nocte ordines diligenter instruxit. In qualibet enim naui opus erat secundum puppim atque proram, & utrunque latus acies quatuor instrui, & quilibet vnum ducem assignari. At Mirhocemus cum Almeida ad confligendum acriter animatum perciperet, consilium Melichiazij, quod ante repudiarat, sequi constituit. Itaque vadum transire noluit, imo retro classem deduxit, ut vrbis auxilio multo tutius atque confidentius cum nostris dimicaret. Nam fore confidebat, ut è muris ex propinquo posset grauius damnum nostris importari, & auxilium, vbi opus esset, ex vrbe summitti. Classem autem hoc ordine instruxit. Naues suas, quas sex fuisse diximus, in acie prima collocauit. Binas autem naues ferreis vinculis inter se colligari præcepit, ita, ut tribus in locis binæ naues coniunctæ, & inuicem alligatæ, ad opem sibi ipsis mutuo ferendam consistere. Ipse in media acie nauem, qua vehebatur, collocauit. Post has naues ad hunc modum deuinctas, triremes & naues longas cum paronibus, ut subsidio, quoties opus esset, occurrerent, & per media interualla in nostros inuehi, & quoties necesse esset, retrocedere, ut nauium maiorum præsidio munirentur, constituit. Naues autem Cambaienses prope vadum secundum litus, ut primum impetum sustinerent, consistere iussit. Postridie, signo, quod conuenerat, dato, Nonius Vascius Pereira, ut Almeida iusserat, vela facere præcepit: quem Georgius Melius negligentia magistri sui non continuo subsequutus fuit. Reliqui omnes eo ordine, quo iussi fuerant, inuehuntur. Melichiazus cum nostros prouehi cerneret, è muris, & è turri tormentis omnibus Lusitanam classem verberare præcepit. Tormenti autem vnius ictu decem viri, qui in naui Pereira veli maximi sinum, ut vento vehementius impleretur, contrahebant, occisi sunt. Nihilominus Pereira progreditur, ut in nauim Mirhocemi manus ferreas iniiciat. Id Mirhocemus animaduertens, nauem, quam alligatam tenebat, laxari iussit, ut cum Pereira eius nauem adortus esset, illum altera ex parte aggrediretur, ut ancipiti prælio distentum facilius opprimeret. At Pereira cum id cerneret, ingens tormentum, quod erat secundum aquæ summam faciem collocatum, in hostilem illam nauim, quæ se à prætoria disiunxerat, conuertere præcepit. Quo facto, globus tanta vi coniectus in hostilem nauem fuit, ut utrunque latus parte infima perforaret. Quo facto hostes, dum ne naus ea parte, quam vulnerari conspexerant, aquam admitteret, metuunt, omnes in alteram se confestim conferunt, & coniectis sarcinis aliquantum deprimere conantur, ut eius lateris inclinatione, periculum lateris aduersi declinent. At cum ea pars, in quam propendebant, non minus laboraret (quod illi prorsus ignorabant) factum est, ut naus subito mergeretur. Iacobus Petreius, ut erat ab Almeida constitutum, triremi proiectus,

Pereiram præibat, ut fundum exploraret. Cum verò periculum à vado impen-
dere perspiceret, dato signo Pereirã admonuit, ne ulterius tenderet. Pereira ve-
lis demissis substitit. Quod cernens Mirhocemus, in illum ferociter inuasit.
Nauibus adhuc modum harpagone deuinctis, nimis atrociter fuit vtrique
pugnatum. Nostri tamen in nauem hostis ingressi, eos paulatim cedere cõpel-
lunt. Hoc in certamine Henricus Machiadus vir egregie fortis occubuit. Hæc
in nauis foro gerebantur. At super densos funes pice oblitos, qui reticulati su-
perne à prora in puppim pertinebant, aliud prælium non minus periculosum
gerebatur. Nostri enim maximo cum labore eò conscenderant, quibus hostes
acerrime resistebat. Interim nauis hostium rostrata à reliquis diuisa, in aliud
nostræ nauis latus inuecta, auxit vehementissime laborem, in quo nostri ver-
sabantur, & periculum multo grauius inuexit. Pereira cum id cerneret, multo
ardentius dimicabat, ut cum ex ea parte, qua hosti resistebat, impetum hostile
reprimeret, ad alteram partem se conferret. Sed cum, ut aliquid laxamenti ca-
peret, buculam sibi detraxisset, fuit sagitta guttur illius transfixū. Victoria ta-
men adhuc in neutram partem inclinabat. Franciscus Tauora periculum, in
quo nostri versabantur, animaduertens, in Mirhocemi nauem inuasit, & latus
alterum acriter oppugnans, milites, qui in funium retem scanderent, immisit.
Pondere porro factum est, ut reti perfracto, omnes qui è superiore loco dimi-
cabant, in forum deciderent. Quo facto pugna recruduit. Hostes tandem par-
tim cæduntur, partim se in mare deiiciunt. Qui erant in naui rostrata, quæ
se cum Mirhocemi naue coniunxerat, cum milites & nautas maxima ex par-
te cæsos, & ipsam nauem multis in locis laceratam, & armamenta conuulsa per-
spicerent, se in fugam dederunt: & cum nemo iam esset, qui nauem guberna-
re posset, æstus ipsius impetu in litus eiectione sunt. Reliqui duces Lusitani, dum
hæc geruntur, non minus impigre rem gerebant. Nam Petrus Barretus aliam
Mirhocemi nauem pugnando cepit: similiter & Antonius Campensis nauem
rostratam expugnauit, & Georgius Melius vbi primū se expedire potuit, in na-
ues Cambaienses impressionem fecit: & Petrus Canus in aliã rostratam nauem
tanto impetu inuectus est, ut antequam eam iniectis manibus ferreis alligaret,
in retis ipsius contignatione cum triginta & octo militibus insiliret. Qui in fo-
ro versabantur, nostros ex inferiore loco vulnerabant. nostri verò reticulatis
illis funibus impediti, gladijs uti non poterant. Quod Canus animaduertens,
desilire cupiebat, ut in nauis foro cum hostibus manum confereret. Itaq; cum
per ostium ingredi vellet, caput immisit, quod vno ensis hostilis ictu præcisum
repente fuit. Nauis alia ut nostris in maximo periculo cõstitutis opem afferret,
accelerauit. Cuius aduentu nostri liberati, & hostium nauis capta, & omnes
hostes ferro concisi sunt. Almeida prælij spectator aderat, & quid opus esset
factu decernebat, & tormentis interim rem acerrime gerebat, ita, ut vnã ma-
gnã nauem, & aliquot longas naues, & parones nonnullos deprimeret. Melichia-
zius

zius copias identidem è terra submittebat, ut cum fessis integri succederent, ni-
hil de prælij contentione à suis remitteretur. In litore præterea ense districto
concurfabat, & quem è prælio fugientem viderat, aut occidebat, aut vulnera-
bat: reliquos in certamen redire morte proposita compellebat. Nostri tandem
hostes maxima contentione profligarunt, tantumque eorum numerum inter-
fecerunt, ut fluctus in sanguinis colorem verterentur. Qui primi effusa fuga se
se ab imminente clade proripuerunt, Calecutiensis extitere, qui in altum pro-
uecti repente sunt. At Melichiazij naues longæ cum Mirhocemi triremibus se
se in intimum portus illius sinum, atque fluminis ostium receperunt. Eas inse-
quutus Rodericus Suarius, qui humilioris cuiusdam nauis præfectus erat, cum
duas triremes coniunctas aspiceret, cursum per angustum illud inter vtranque
spatium interiectum tenuit, & in earum medio constitutus, ex vtroque nauis
sue latere anchoras demitti in eas imperauit, & ita alligatas, cum primum hostes
aut occideret, aut in mare desilire cogeret, remulco ad Almeidam traxit. Vna
tamen nauis reliqua erat, quæ adhuc expugnata non fuerat. Erat enim altissi-
ma, & munitissima, & corijs crudis, ut si nostri in eam ingredi vellet, eorum
vestigia labarent, obducta. Et similiter si faces conijcerent, incendium excita-
ri non posset. Milites in ea dispositi erant permulti, & ad periculum propulsan-
dum viribus, & animis, & armorum exercitatione paratissimi. Vtrunque au-
tem latus erat tanta crassitudine & firmitate præditum, ut nullis globorum icti-
bus vulnerari posset. Tandem cum nostræ naues illam circumfisterent, & diu atq;
vehementer oppugnarent, demersa est, & propugnatores se in mare demiserunt.
Nostri eos nantes celocibus insequuti, in fluctibus occiderunt, ita ut pauci ad-
modum euaderent. Prælium à meridie in noctem protractum fuit. In quo ex
hostibus circiter quatuor millia ceciderunt, in quorū numero fuere illi Sultani
milites, quos Mamaluchos appellabant. Ex octingentis enim duo tantum atq;
viginti cladi superstitis extitere. Mirhocemus cum, ne Melichiazius voluntate
cum fortuna cõmutaret, & illū Almeidæ proderet, anxie formidaret, ad Cam-
baia Regem se incredibili celeritate contulit. Tres naues ingentes cum multis
paronibus atq; lōgis nauibus depresso: duæ naues rostrate, duæ triremes, & qua-
tuor aliæ magnæ naues captæ sunt. Erat in captis nauibus magna tormentorū
& armorū vis, magnus pecuniæ ex auro & argenteo cõflatæ numerus: vestes præ-
terea stragulæ partim aureæ, partim bõbycinæ & gossipinæ pulcherrime facte.
Præda fuit militibus diuisa, è qua Almeida nihil attingere voluit. E nostris in
prælio duo & triginta ceciderunt, terceti autē vulnerati sunt. Naues autē Lusita-
næ tãtis locis dissipatæ atq; cõuulsæ fuerunt, ut esset necesse multū tēpus in classe
reficienda cõsumi. Victoria fuit præclara. Quã tamē Paulus Iouius, cum de Sul-
tani classe hac in Indiã contra Lusitanos delata narraret, silētio suppressit, ita
tus videlicet, quod cum Lusitanæ historiæ scribendæ munus Ioãni, huius nomi-
nis tertio, Lusitaniæ Regi venale proponeret, Rex optimus nō illū muneribus

inducis ad res Lusitanorum virtute gestas monumentis illustrandas inuitavit. Erat autem exercitus hostium ex tam diuersis gentibus conflatus, vt in classe multilibri latino & Hetrusco, & Dalmatico, & Gallico, & Hispano sermone conscripti inuenirentur. Tria etiam Sultani vexilla capta sunt. Almeida quauis res illi ex animi sententia procederet, ne tamen classis ea nocte aliquid incommodi pateretur, eam ab vrbe longius abduxit. At Melichiazus postridie ab illo pacem per literas petijt, criménq; suum in casum atque fortunam transtulit, cuius vrsuerat in tantam fraudem impulsus. Errati verò sui veniam suppliciter implorabat, fidemque dabat fore, vt deinde nemo vel in officio diligentior, vel in amicitia tuenda constantior erga Lusitanos inueniretur. Se namque & eorum in armis virtutem expertum esse, & in societate conseruanda fidem ex testimonijs multorum cognouisse. Itaque minime commissurum, vt mallet cū suo damno atque dedecore virtutem deinceps experiri, quàm fidei cum vtilitate & dignitate constantiam. Deinde commemorabat quanto vsui posset Lusitanis esse, si amicitiam illius non aspernarentur. Has literas attulit Saracenus, nomine Cidealle, natione Granatenfis, Almeida valde notus iam ex eo tempore, quo is in Granatenfi bello sub Rege Fernando militauerat. Almeida respondit, se pacem non daturum, nisi & Lusitanos captiuos, & Myrhoemū cū Sultani militibus, & naues hostium, quæ ex prælio euaserāt, sibi traderet. Melichiazus verò per eundem Saracenum respondit, se Lusitanos quidem & naues sine vlla cunctatione traditurum. Mirhocemum verò fugisse, neque se vbi is esset exploratum habere. Et quanuis eum tum in potestate haberet, nullo tamen modo in se tam immane facinus admitturum fuisse, vt homines, quos in fidem receperat, hostibus eorum proderet. Nec enim id officium esse hominis in armis educati, qui facile turpi vitæ honestam mortem anteponeret. Almeida libenter assensus est. Lusitani redditi, & hostium classis tradita, è qua triremes Almeida iussu protinus incensæ sunt. Nec enim erat tunc is militum, & nauarum, & remigū numerus apud illū, quo posset eas triremes instruere. Pacis foedere firmato, Almeida misit inde Antoniū Norognam cum duabus nauibus & multiplici cōmeatu in Zacotoram, vt arcem præsidio firmaret. Tristānū autem Agaum in illo portu cum duabus hostiū nauibus reliquit, cui negotiū dedit, vt comœatu & tormentis quæ ceperat, & alijs munitionibus in eas impositis, iter Cochimū susciperet. Ipse verò inde profectus, oram illam omnem, quæ inter Diū & Cochimū interiecta est, ita peragrauit, vt omnibus Regibus atq; Dynastis tributū imperaret, & perfidos coërceret, omnesq; sub Regis Emmanuelis imperiū atq; ditionē subiūgeret. Petro autē Barreto, & Garfiæ Souzæ, atq; Martino Coëlio naues assignauit, quibus mare Saracenis infestum redderēt. Cananorē deinde petijt, & in arcis conspectu facinus barbarū & immane fecit, quo magnā partem decoris sui bonorū iudicio deformauit. Nā Sultani milites, quos iure belli ceperat, qui tanquā serui illius nō solum dominatu, verum etiā

patrocinio

patrocinio tenebantur, partim suspendere, partim tormentis dilacerare iussit. Ibi tum, dum suos à labore reficeret, & vrbis statum firmaret, diebus paucis cōmoratus est. Inde Cochimum delatus, à Rege & à Lusitanis omnibus cum ingenti lætitia, & gratulationibus exceptus fuit. Interim verò perditorum hominum opera factum est, vt odij seminarium, quod inter illum & Albuquerquei institutum fuerat, adolesceret. Nam qui Almeida factionem sequebantur, illum hortabantur & admonebant, ne Indiæ procurationem homini temerario & insano committeret. Esse quidem illum nimis acrem, sed illius furore & amentia fieri posse, vt omnia parta decora de manibus elaberentur. Illi autem præcipuè, qui eum in Armuziensi bello deseruerant, vt proprium flagitium hominis indigna vituperatione defenderent, illum accusabant, quòd Regis iniussu bellum inutile & periculosum sumpisset, quòd gentem à qua incommodum nullum acceperat, armis euertendam suscepisset, quòd cum parua admodum classe, cum classe maxima & instructissima sine vlllo consilio & rationis moderatione conflisset, quòd Regis Emmanuelis dignitatem, & hominum, quos imperio continebat, salutem in maximum discrimen intulisset. Dei quidem beneficio factum fuisse, vt periculum illud, quod intentū omnibus illius temeritate fuerat, euasisset. Per illum verò omnibus, qui ea classe vehebantur, fuisse pestem & exitium comparatum. Non enim esse rerum exitu, sed consilio, quo res instituebantur, de Ducis aut sapientia, aut temeritate iudicandum. Quod si fieret, nemini dubium esse, quin Albuquerquei eo munere, quod illi Rex Emmanuel commiserat, indignus haberetur. Si Regis, inquit, offensioem times, magis metuere debes, si sciens homini temerario, quod Rex ignorabat, prouinciam tanto sanguine partam commiseris, quam is sit continuo funditus euersurus. Rex, si illū per literas admonueris, consiliū tuum, vt conijcere licet, comprobabit. Quod si non fecerit, non est animi magni magis iniustam Regis indignationem, quàm indignum Lusitanæ gentis exitium, cum ipsius Regis detrimento, & dedecore pertimescere. Ad hæc, hominis in fatigandis hominibus immoderationem criminabantur, & iocis etiā immodicis & maledictis absentem vexabant. Hæc omnia Albuquerquei per homines non minus ad ferendas discordias natos intelligebat, qui illius segnitiam obiurgabant, quòd tantam contumeliam tam molli animo pateretur, & non vt ius suum obtineret, summa ope contenderet. Homines inuidia rerum, quas ille gesserat, insanire, vsque eo, vt etiam Regis imperium cōtemnerent, & contra leges & instituta patriæ, & reuerentiam Regi debitam scelus supplicio dignum machinarentur. Iret porrò, & publice ab Almeida contenderet, hominūmq; fidē imploraret, iusque suū modis omnibus persequeretur, armisque etiā, si ita necesse esset, Almeida Indiæ possessione, quam, vt apparebat, occupare nitebatur, expelleret. His dictis stimulat' Albuquerquei, cū Almeida in arcem se reciperet, & illum ad epulas inuitaret, Almeida cōuiuium aspernatus,

magna

magnis vocibus arcem sibi continuo tradi postulat, illiusque postulati publicū testimonium multorum nominibus consignatum, quod ad Regem deferatur, si Almeida non præscripto Regis obtemperaret, à scribis sumere contendit. Almeida cum se paratum esse diceret ad prouinciam tradendam, iramque illius sedare conaretur, seque frustra in eo contendere cerneret, & ea de causa ne tumultus fieret vereretur, Albuquerqueium Cananorem duci, & in arce diligenter custodiri iussit, ita tamen, vt omnes ei debiti personæ illius honores haberentur. At Emmanuel cum ijs interim curis excubabat, vt Indiæ possessionem firmo præsidio retineret. Cum igitur intellexisset & Campsonis Sultani potestiam, & illius in Christianum nomen odium, & opem, quam Sultani ducibus Rex Calecutij & literis & operibus ostendebat, classem non mediocrem parauit; qua Indiæ præsidia stabiliret. Ea autem erat nauium quindecim, in qua mille & quingenti milites Lusitani vehebantur. Classi autem præfecit Fernandum Coutignum, virū & nobilitate & virtutis opinione præstantem, qui Regijs castris metandis præerat. Huic autem negotium dedit, vt Albuquerqueio Indiæ prouinciam moderandam traderet, & Almeidam in Lusitaniam redire cogeret. Is autem soluit Olyssipone duodecimo die Martij, Anno. M. D. ix. Mense verò Octobri in Indiam peruenit, & naues ad portum Cananoris appulit: cuius aduentu Albuquerqueius lætitia incredibiliter elatus est. Erat enim ei & sanguinis propinquitate, & amicitia non vulgaris ratione coniunctus. Inde profectus Coutignus, secum Albuquerqueium Cochimum perduxit. Fuit autem ab Almeida valde honorifice & amanter exceptus. Is autem dedit operam, vt inter Albuquerqueium & Almeidam pacem conciliaret: quod non illi admodum difficile fuit. Repulsis enim malis vtriusque partis suasoribus, necesse erat, cum vterque eorum esset probitate non mediocri præditus, & idem sibi quantum sententia & ratione dissimili proponeret, vt non grauate alter cum altero in gratiam rediret: Itaque instructa classe, quæ erat in Lusitaniam ventura, Almeida prouinciam Albuquerqueio tradidit, & nauem conscendit, nec in terram egredi postea voluit. Albuquerqueius autem omnia, quæ ad illius comitatum & usum pertinebant, officiose & diligenter administravit. Almeida ad hunc modum profecto, Coutignus literas Regis Emmanuelis Albuquerqueio legendas dedit, quibus continebatur, vt vterque coniunctis viribus Calecutium excindere, & Regem opibus euertere niterentur, & in eo Albuquerqueius Coutigni sententiam sequeretur. Albuquerqueius confirmat se nunquam officio hominis gratissimi defuturum. Pergeret porro, & illius opera fidenter, perinde atque si gregarius illius miles esset, vteretur. Ambo de bello Calecutiensibus inferendo cum Rege Cochimensi deliberant. In primis placet, Coiebi-quium (is erat in Lusitanos egregia voluntate propensus, & Calecutij domicilium habebat) clam arcesiri, vt ex eo cognoscerent, qualis eo tempore Calecutij status esset. Ex eo perceperunt, Regē Calecutij tūc abesse, eo quod bellum

cum

cum Rege quodam finitimo gereret: urbem tamen esse & armis, & hominum multitudine, & fortium militum robore munitam. Dum verò bellum summo studio & contentione parant, Vascus Sylueira appulit. Is à Lemio, qui cum classe Arabicum mare peragrabat, literas afferebat, quibus Prætorem admonebat, vt sibi milites & naues in supplementum mitteret. Esse namq; copias imminutas, & classem etiam fluctibus & naufragijs magna ex parte debilitatam. Respondit Albuquerqueius, id se curaturum, postquam Calecutio rediret. Sylueira se socium ad bellum illud libenter adiunxit. Erat enim vir militari virtute præcellens, multasque res memorabiles in bellicis rebus effecerat. Sub idem tempus Eboræ natus est Emmanueli Regi ex vxore Maria filius, quem Alfonso nominauit, qui sacerdotijs amplissimis ornatus, & in Cardinalium collegium cooptatus, singulare specimen religionis, & probitatis, & magnificentia præbuit. Hoc eodem anno cum pirata quidam Gallus, nomine Mondragonius, nauem ex India venientem cepisset, & Emmanuel per legatum suum de hac iniuria apud Gallia regem conquestus fuisset, & nauem cum opibus, quæ in eam fuerant impositæ, sibi frustra restitui postulasset, quatuor naues parari iussit, quibus Odoardum Paciecum præfecit. Is verò qua celeritate potuit, in Mondragonium inuectus est: quem in ora Callaica, vbi finem terræ nominat, offendit, qui certamen minime detrectauit. Fuit vtrinque acerrima contentione dimicatum. Paciecus tamen nauem vnam piratæ deprehsit, & tres cepit, ipsumque piratam vinctum ad Emmanuelem traxit. Qui cum omnia, quæ ceperat restituisset, fidemque dedisset, se fore semper Regi Emmanueli deditissimum, neminique Lusitano iniuriam deinceps illaturum, custodia liberatus, in patriam reuersus est. At in India classe summa industria intra breue tempus instructa, Coutignus & Albuquerqueius Calecutium profecti sunt, cum duobus millibus Lusitanorum militum, & Indis militibus sexcentis. Classem in portu constituunt, & de belligerendi ratione deliberant. Hic Coutignus ab Albuquerqueio primam aciem sibi assignari postulat. Addit deinde, Tu qui es in India inter tam feroces gentes diu mansurus, satis amplam gloriæ segetem paratam habes. Mihi, qui sum breui in Lusitaniam rediturus, non est cur hanc laureolam inuideas, maximè cum tantis necessitudinibus implicati simus, vt nihil alterutri esse debeat ab alterius communione seiunctum. Huic Coutigni postulato Albuquerqueius non libenter assensus est. Hominem enim norat acri quidem animo præditum esse, sed mente præcipitem, & parum in rebus maximi momenti gerendis, quid incidere posset, consilio prouidentem. Rebus autem omnibus ad egrediendum paratis, prima luce sequentis diei Albuquerqueius & Coutignus in terram cum instructis copijs descendere conantur. Hostes summa vi resistunt. stationes namque munierant, validaque in eis præsidia collocarant. Aedes autem quasdam Regias, quæ inde non procul extra ciuitatē aberant, & tormentis, & telis, & militū multitudine copleuerant.

Indo

Inde & ex stationibus densæ glandes plumbeæ, & ingentes pilæ in nostros iaciebantur: quod ubi Albuquerque animaduertit, Fernandum Coutignum admonuit, minime tutum exitum in terram fore, si coniunctis ita confertim copijs per medias stationes, è quibus nullum frustra in nostros telum emitteretur, egredi niterentur. Itaque præstare, diuisis militibus, qua quisque primum parte posset, terram occupare. Cum id Coutigno placuisset, vterque eorum ab altero disiunctus, locum speculatur, quo posset commodius in terram descendere. Albuquerque cum se expeditum cerneret, scaphas & celoces remis vehementer incitari præcepit, & in terram ea parte, quam petierat, egressus in hostes, qui illum aditu prohibere conabantur, irrupit, & acri prius prælio commisso, eos fudit fugauitque, proximumque vallum & munitionem, per medias flammæ aggressus, excidit. hostes in Regias ædes se trepida fuga receperunt. Qui erant in ædibus occurrunt, conferti nostros excipiunt. Fit atrox prælium, multi cadunt, plures vulnerantur. Nostri tandem hostes in fugam pellunt, regia illa domus expugnatur, & flammis tandem absumitur. At Coutignus qui multo lentius mouerat, cum iam in terram egressus fuisset, & vallum oppositum superasset, horrendo tormentorum strepitu & flammis admonitus intellexit, Albuquerque cum hoste conflixisse: quod molestissime tulit. Itaque dolore & iracundia flagrans, Albuquerque maledictis omnibus insectatus est, perfidum altero quoque verbo nominans, nempe qui contra fidem primus in hostes inuasisset. Albuquerque ubi id accepit, ad illum rectam contendit, & se quantum potest oratione moderata purgat: dicitque, bella multis in locis non anticipato consilio, sed incidentibus inopinatis rebus administrari. Se non potuisse milites continere, quin opportunitatem oblatam arriperent, & in hostes violenter iruerent. Qui si consistere vno in loco voluissent, magnam fuisset eis periculum ab hostibus, illorum cunctatione ferocius incitatis, adeundum. Præterea nondum esse debellatum. Illudque velitationem, non iustum prælium fuisse. Integramque adhuc bellum restare, ex quo posset insignem gloriam consequi. Se illi omnia debere, & idcirco minime conuenire, ut secus de se existimaret, quam de homine maximis illius beneficijs obligato, & referendæ gratiæ cupidissimo. Maius enim se dignitatis pondus in animo grato atque beneficiorum memore, quam in victoria collocandum existimare. At Coutignus ira vehementer excæcatus, nec ullam satisfactionem accepit, neque quidquam illo præfente de maledicendi contentione remisit. Tum Gasparem interpretem inclamans, ait, Duc me in urbem regiam, atque adeo in regias ipsas ædes, quas hodie flammis exuram, ut intelligi possit, quam vanus sit eorum sermo, qui Regum Indorum opes atque vires verbis exaggerant, ut ipsi aliquid gessisse videantur. Cupio cum viris in ipsa vrbe media decertare. Hos namque, qui tam subito victi sunt, adduci non possum, ut credam viros extitisse. Albuquerque conuitia patienter tulit, & temeritati repugnare non potuit, illumque, non quod consilium

probaret,

probaret, sed quod hominem absque flagitio deserere non posset, sequutus est. Civitas namque euerti alia ratione, cum muris non esset cincta, potuisset, arboribus antè præcis, è quarum densitate maximum periculum militibus nostris erat intentum: & agris antea peruasatis, & exercitu non raptim, sed explorato ex omnibus locis, in quibus insidiæ latere poterant, educto. Coutignus tamen nullo, qui nomen aliquod in bellis obtinuisset, consulto, duobus tormentis, quæ aciem præcederent, in currus impositis, signa protinus inferre iussit. Misit deinde qui Albuquerque admoneret, sibi in animo esse in urbem inuadere, regiasque ædes incendere. Illi verò liberum esse, quidquid liberet, efficere. Habebat autem sub signis Lusitanos milites octingentos, & aliquot præterea Cochimensium militum auxilia. Albuquerque quamuis hominem cerneret in prestem ruere, illum subsidijs antea in litore constitutis, & duce Antonio Norogna cum subsidijs relicto, cum sexcentis militibus in eam viam, quam fore infaustam & infelicem augurabatur, ingressus est. Hostium tamen prius munitiones, & naues, quæ in anchoris consistebant, incendi, & hostilia tormenta cum reliquis instrumentis bellicis in naues Lusitanas imponi, & scaphas & celoces diligentissime custodire iussit. Coutignus duce Gaspare in regias ædes tandem non absque certamine peruenit. Naires enim conferti in illum incurfabant, deinde summam celeritate recipiebant. Conglobati rursus impetum faciebant: deinde cum nostrorum vim minime sustinerent, se se præcipiti cursu à cæde & exitio seducebant: aliquot è nostris vulnerabant, & ex illis tamen multi cadebant. In regia certamen multo periculosius initum fuit. Multi namque eo conuenerant, ut pro Regis nomine, quod ab illis valde sanctum habetur, pro illius opibus, quæ erant innumerabiles, pro ciuitatis totius incolumitate, quæ ædium illarum defensione contineri videbatur, præfenti animo dimicarent. Nihilominus tamen ædes expugnatae, & milites ad prædam conuersi sunt. Emmanuel Pazagna vir strenuus, & in bellis exercitatus, cum milites cerneret spoliis cupiditate dissipari, Coutignum admonuit, ut eos recipi, & in ordinem rursus cogi festinanter imperaret. Grauius enim periculum imminere, quam ille suspicaretur. Nec enim hostes tam facile ædes deseruisse, nisi ea mente, ut in dissipatos & oneribus impeditos inuaderent. Coutignus ad hæc respondet, se exploratum habere, nec in Saracenis, qui Calecutium incolebant, nec in ipsis militibus Calecutiensibus, qui ætatem in armis contriuisse videbantur, quidquam roboris inesse. Se velle conuiescere tantisper dum se à labore reficeret. Lusitani interim & ordinis & disciplinæ prorsus oblitæ, arma deponebant, & in ædes irruebant, ut opibus onerati discederent, passimque sine vilo metu per omnes vias & compita vagabatur. At hostes undique confluebant, & iam ædibus Regijs appropinquabant, cum Albuquerque ad ædes accessit, in quas tamen ingredi noluit. Per nuncium tamen Coutignum admonuit, ut receptui signum daret: magnum enim certamen imminere. Respondit Coutignus, ut is milites in ordinem reuocaret, atque

Q

præcederet,

præcederet, se continuo illum sequuturum, cum primum regias ædes, quas incendere iusserat, flâmis absumi perspiceret. At Albuquerqueus iam eo tēpore erat ab hostibus acriter oppugnatus, & multi ex acie illius erant vulnerati. Itaque in litus copias suas subducere confestim instituit. Vulnerati præibant, sani atq; valentes, vt subsidio illis essent, sequebâtur. Coutignus duabus horis in Regia cōsumptis, postquam omnia inflammari vidit, egressus est. Hostes autem bifariâ dimisi, partim in Albuquerqueiū, partim in Coutignum impetum dant: multos conuulnerant, multos etiam sagittis & gladijs interimunt, atq; tandem Coutignum circumsistunt, qui quidem acri animo vim hostium, vt poterat, in extremo illo vitę discrimine repellebat. Albuquerqueus vt opem illi afferret, enixe cōtendebat. Sed milites metu perculsi, Ducis imperium detrectabant, & aditus erat iam ad Coutignum multitudine hostiū, qui illum circunuenerant, interclusus. Coutignus verò cum prius in crure maximū vulnus accepisset, tandem concidit, & cum illo Emmanuel Pazagna, & alij item permulti: qui tamen ante quam extremum spiritum ederent, genibus in terra nixi, hostes vulnerarunt, & quosdam etiam interemerunt. Cum Coutigno non pauci viri nobiles à circumfusis hostibus interfecti sunt, inter quos Valcus Sylueira fuit, qui è vallo, vt illi opem afferret, defiliens, priusquam vulneribus multis concisus occumberet, tres qui illum audacius fuerant aggressi, necauit. Albuquerqueus verò cum omnibus, qui ex acie Coutigni ad illum confugerant, cedebat: sed via nō erat admodum lata: vtrinque possessiones erant fossa & aggeribus munitæ: hostes tela in nostros ex aggeribus intorquebant. Cum ita telum nullum frustra in acie confertam accidere potuisset, factum est, vt multi vulneribus icti conciderent. Albuquerqueus secundum sinistrum brachium grauissimū vulnus accepit, & sagitta similiter in ceruicem illius immissa, eum in summū vitæ discrimen induxit. Postremò ingenti saxo, quod quidam ex hostibus in pectus illius coniecit, percussus, absque vllō sensu decidit. Fuit tamen continuo sublatus, & scuto cum labore atq; periculo maximo delatus in litus, vbi subsidia fuerant illius opera cōstituta: quæ cum hostium impetum repressissent, tutum nostris receptū præbuere. In hoc prælio ceciderūt ex nostris octo & septuaginta milites, in quibus permulti viri nobiles, rebus gestis illustres, numerati sunt. Hostibus tamen non incruenta victoria constitit. Mille namq; centum & triginta ex illis cecidere. Et præter hos, quingenti & septuaginta homines flâmis in ædibus regijs absumpti fuerant. Respirauit Albuquerqueus, Cochimūmq; reuersus, à medicis, quâuis de illius vita spem deponerent, curatus, pristinam sanitatem recuperauit. Deinde classes duas, quæ erant in Lusitaniam redituræ, diligēter instruxit, & militarem disciplinam constituit. Hic casus Coutignum virum animo excelso, nō tamen sapiente præditum vita priuauit. Sed longe funestius exitium Almeidam sustulit. Antequam enim promontorium Bonæ spei superaret, & ab illo non procul abesset, aquationem facere constituit. Quidam è nostris, qui in terram

egressi

egressi fuerant, incolarum cōsuetudine familiarius vsus, omni metri sublato, in eorum oppidum, qui inde quatuor millibus passuum aberat, concessit. Hi hominem bene acceptum dimiserunt, & ingenti ariete in amicitiæ signum dōnarunt. Is ad Almeidam refert, gentem esse singulari humanitate & simplicitate præditam, & multis pecorum gregibus abundare. Almeida illum cū alijs duodecim hominibus in oppidum remisit, vt oues & boues, quibus classis indigebat, coemerēt, & gentes illas barbaras muneribus, quæ apud illos in pretio sunt, ad consuetudinem & familiaritatem alliceret. Incolæ eos ad epulas inuitarunt, & muneribus, quæ tellus illa fundit, affectos, cum gregibus, quos emerāt dimiserunt, & humanissime prosequuti sunt. In via factus est illis obuiâ homo quidam cum arietibus, vt eos cum muneribus, quæ nostri afferebant, etiam vt alij fecerant, commutaret. Hic quidam ex nostris, hūc, inquit, per vim abducamus ad Almeidam, vt cum humanitate tractatus, & vestibus excultus ad suos redierit, eos nobis arctiore consuetudine & familiaritate conglutinet, vt cum nostri huc aquatum venerint, secure & cū emolumento se se à labore & iactatione reficiant. Consiliū placet. Itaq; in hominem insiliunt. Is clamorem ingentem sustulit: oppidiani festinanter accurrunt, hominē è nostrorū manibus extorquet, eosq; saxis & lapidibus cædunt, malēq; mulctatos eijciunt, & gregibus etiā spoliant. Hi reuersi, ne id eis fraudi esse posset, rem longe aliter atque acciderat, Almeidæ retulerunt. Res consultatione digna permultis visa est. Si enim crimen illud impunitum dimitteretur, fore dicebant, vt nunquā eo posset quisquam aquationis gratia naues appellere, quin male acceptus abiret. Gentem enim illam feram nō nisi malo coactam officium facturā. Itaq; iniuriam vindicandā, & gentem imposito supplicio coercendam esse, ne in posterum simile facinus moliri auderet. Contrà quidam disputabant, nō esse temerè bellum cum gente fera gerendū. Iniuriā leuem esse, & magis contemptu, quàm vltione dignā. E victoria premiū nullum vel decoris vel vtilitatis expectari: ex offensione magnum discrimē dedecoris imminere. Præterea non cōstare, quorū culpa id, de quo nostri conquerebantur, accidisset. Credibile autē esse, vt incolæ nostrorū insolentia & temeritate prouocati, non prius iniuriam intulissent, sed illatā repulissent. Alij verò in eo perseverabāt, quasi in eā vindicta salus & dignitas Lusitanæ nationis ageretur. Eoq; rem adduxerunt, vt Almeidam ea grauitate & dignitate virum, annos sexaginta natum, rerum gestarum gloria circumfluentē, sine vlla graui causa cum gente, moribus, & vitę cōsuetudine belluarum similima bellum susciperet. Itaq; de media nocte in scaphas defiliens, in terram cū centum & quinquaginta militibus egreditur. Petrus Barretus & Georgius Barretus, qui primam aciem ducebant, in oppidum ante lucem peruenere. Inopinatioq; gentem adorti, terrorem præbuerunt. At oppidani continuo opē sublatis clamoribus implorant. Accurrunt vndiq; permulti cum facculis è corio crudo confectis, in quibus vim lapidum congesserant, vt nostros, qui iam cū præda

Q 2

redibant

redibant, obruerent. Gestabant præterea iacula innumerabilia non longa, quibus erant cuspides hamatæ trium palmorū longitudine præfixæ. Hæc magna lacertorum vi coniecta, nostros grauissime sauciabant. Homines sunt nigri, capillo, vt reliqui Æthiopes, crispo & adusto, facie deformi: in bellis, gestibus truculentis, vt ferociores appareant, vtuntur. Tunc verò aspectu truculento, & gestibus horrendis, & dissonis vocibus metum incutere nitebantur. Nostri re inopinata percussi retrocedunt, & se ad Almeidã, qui Regio signo vt opem afferret explicato, in oppidū veniebat, recipiunt. Is non vltius cunctandū ratus, in litus se conferebat. At scaphæ fuerant inde subductæ in locū alium magis tranquillum, vnde cōscensio facilior apparebat. Almeida in eum locū iter instituit. Greges erant in agmine medio, reliqui qui agmen cogebāt, hostes à tergo ægre sustinebant. Illi tamen in principio non ita grauiter nostros vrgebant. At vbi auxilijs vndiq; cōfluentibus copias suas amplificatas aspexerunt, edito clamore greges vnū in locum cōpulerunt. Sic enim pecudes & armēta assuefaciunt, vt illorum vocibus aut moueantur, aut subsistant, aut eo properent, quo illi iubent. Itaque neq; longius abibant, & nostros interdū impediabant. Hostes, gregibus adhuc modum cōseruatis, in nostros ferocius irruunt, & postremū agmen carpunt, ordinemq; disturbant. Almeida cū cerneret multos adhuc in pecoribus abigēdis occupatos, gregem dimittere, & e medio agmine cōfestim expellere iubet. Deinde copias illas exiguas in vnū cōpulit, vt confertæ facilius hostiū impetum repellerent. Quod longe secus accidebat. Nam cum hostes in cōfertum agmen lapides & tela conijcerent, & nostri inermes, eo quod gentem contemplerant, prodijssent, illi vulnera grauissima nostris infligebāt, cum interim nostri hostibus nocere nullo modo possent. Nam cum essent illi summa celeritate præditi, facillime poterāt cursu se se à clade proripere, & rursus eadē celeritate in nostros incurfare. Nostri erant summa lassitudine præditi: æstus enim eos adurebat, lassitudo cōficiebat, ita vt vix plantas in arena ardētissima altius impressas euellerent. Tantāq; erat in plerisq; debilitas, vt in vestigio cōsistere nō possent. Multi formidine perterriti, dissipari cœperunt. Hic Georgius melius, qui erat vnus ex Ducibus, & Albuquerqueij partes fuerat in India sequutus, ad Almeidam conuersus, inquit, Vellem, vt hi, qui se tibi in India venditabāt, hoc in loco non innoxios criminando, sed pro salute tuā capita sua in discrimen offerendo, amorem, quo te cōplecti simulabant, ostenderent. At Almeida, parū, inquit, tempestiua cōmemoratio. Quin tu ista, quæ tempus minime flagitat, omittis, & illud Regium vexillū tueris, ne si in belluarum istarū manus veniat, Regis clarissimi nomē ludibrio sit. Nā quod ad me adtinet, tot annis, & tot vitijs coopertus sum, vt si mors hoc in certamine mihi oppetenda sit, ea nec immatura, nec immerita possit existimari. Hæc dicens, vexillū Melio tradidit. Deinde cū rursus hostium impetum sustinere voluisset, hostis quidam coniecto iaculo guttur illius trāsfixit. Quo facto is dolore vehemēter afflictus, & viribus omnino destitutus, ita

ita procubuit, vt genibus in terram flexis, & oculis sublati manus in cœlū tenderet. Itaq; illo signo insitę religionis in extremo illo spiritu ijs, qui cū illo erant, ostenso cecidit, vir probitate, & liberalitate, & rebus gestis immortalitate dignis admirandus: qui tamē, quod valde luctuosum fuit, non nulla dedecoris macula actæ vitæ decus aspersit, cū tam temerē leuiū hominū sermonibus inductus, in id se discrimen iniecit, e quo nullū præmiū vel dignitatis ad sui nominis gloriam, vel vtilitatis ad patriæ fructū polliceri vlla ratione poterat. Consilij poenas acerbissimo casu luit, & simul exemplo suo mortales humanę imbecillitatis admonuit, ne nimis præsentī felicitati confiderent, cū animaduertent illum, cuius in bello Granatensi tam clara virtus extiterat, qui maximos in India exercitus fuderat, qui Campsonis Ægypti imperatoris opes infregerat, & debilitarat, qui multis Regibus frænum iniecerat, à paucis hominibus, neq; moribus & institutis patrię cultis, neq; armis & militari disciplina ad decus eruditus, sed inermibus atq; nudis, & nō multū à beluarum immanium feritate distantibus occisum, & eorū pedibus proculcatū. Eo, vt diximus, interfecto, nostri diffugiūt. Laurentius tamen Brittius & Martinus Coëlius mori in vestigio maluerunt, quàm Almeidam insepultū deferere. Hi fugientes magnis vocibus cōpellant. Quam, inquiunt, rationē in Lusitania vestri Ducis, o viri immemores dignitatis & ingrati, reddetis? Illū, qui vos tantis auxerat beneficijs, in discrimen induxistis, inductū prodidistis, & nunc insepultū deferitis? Cū verò clamando nihil proficerēt, in hostes conuersi sunt, eorūmq; multitudine circumfusi, lapidibus, & iaculis, & fustibus oppressi cōciderunt. Quinque & sexaginta Lusitani in hac infausta & infelici pugna interfecti sunt: in quibus erāt duces vndecim, viri magnanimi, maximisq; in rebus cogniti: qui cū per medias flāmas, per pilas innumerabiles, per tela, per gladios sine vlla formidinis significatione ruentes, maximū terrorem hostibus intulissent, & insignes victorias contra innumerabiles hostes adepti fuissent, tunc à paucis hominibus inermibus atq; nudis interfecti, & spoliati fuerunt. Creditum est, illos, eo quod se se insolentius in prosperis successibus extulissent, & victoria nō moderate, sed nimis interdum crudeliter vsi fuissent, eas poenas diuino iudicio pertulisse. Nostri se maximo cum labore in scaphas recepere. Georgius Barretus & Georgius Melius postquā hostes discedere cognouerunt, in terram egressi sunt, vt mortuos sepelirent: quos omnes nudatos inuenere. Funus non exequijs, sed lacrymis curatū fuit. Accidit hic acerbissimus casus kalend. Martij, Anno. M. D. x. Naues inde profectæ, Olysiptionem incolumes peruenere: cladisq; nuncius insignē Regi mœstitiam, & vniuersæ nobilitati mœrorem & luctū attulit. Quid interim, dum hæc omnia gesta sunt, Iacobo Lupio Siqueiræ acciderit, est hoc loco referendum. Is soluerat Olysiptione cum nauibus quatuor, quinto die Aprilis, anno salutis. M. D. viij. In insulam verò Sancti Laurentij peruenit quarto die Augusti: quam secundum eam partē, quæ spectat ad Austrū, peragrauit, & aliquot nautas, qui fuerant in

comitatu Ioannis Gomecij Abræi, reperit: à quibus intellexit, Abreum, vt dictū est, dolore & mœrore contabuiffe. Inde in Cochimū delatus est, & ab Almeida (adhuc enim imperiū tenebat) fuit honorifice & amanter exceptus. Almeida illi nauem vnā cum sexaginta hominibus, in supplementū exiguæ illius classis, attribuit. Huius nauis erat nauarchus Garfia Soufa. Cum ijs quinque nauibus in insulam, quam olim Taprobanā, modò Zamatrā appellāt, peruenit. Ea est æquinoctiali circulo subiecta, & aureæ Chersoneso ea parte, quæ ad Austrū pertinet, opposita. Patet in longitudinē milliariibus nongentis & sexaginta. Latitudo verò illius nō supra ducenta & quadraginta passuum millia dilatatur. Regio est mira fertilitate prædita, regnisq; multis distincta, varijsq; nationibus, quæ inter se moribus & institutis dissimillimo ritu dissident, frequentata. Quidā enim Mahumetis sectam sequuntur: quidam simulacris dediti sunt. Alij adeò immanes & feri sunt, vt humanis carnibus vescantur. Alij rursus moribus humanis excoluntur, & benignitatē præ se ferunt. Abūdat ea insula plurimū auro, cuius gratia in eam mercatores vndiq; cōmeant. In eam insulam delatus Siqueira, naues in portu regni, quod Pedir appellant, constituit, & per legatū pacē cum Rege firmavit. Idem fecit in alia ciuitate, quæ Pacēm nominatur, quæ inde octoginta millia passuū aberat. Inde Malacam, quæ est in continenti Septentriones versus, cuius explorandæ causa missus ab Emmanuele fuerat, traiecit. Ea est in aurea Chersoneso ad ostiū fluminis non valde magni sita. Erat autē tunc celeberrimū Orientis emporiū: quatuor millibus passuum in longitudinē patebat. latitudine erat perangusta. Arboribus & varijs fructibus abundat: frugibus, & rebus alijs ad victū pertinentibus, importatis vititur. Fluuio, qui mediam urbē interfluit, distinguitur: vtraq; tamē urbis pars inter se ponte coniungitur. Ædes & urbis mœnia erant magnifice & eleganter extructa. Gens est colorata, & moribus atq; vitæ cultu ad humanitatē propensa. Lingua adeò suauis existimatur, vt omnes finitimæ regiones, & insulæ etiā, quæ cōmercium cum ea ciuitate vllum habent, valde ad vrbānitatē & elegantiam pertinere arbitrentur, linguam & orationē ciuitatis illius vsurpare. Gens est vestitu & cultu lautissima: musicis oblectatur: in bello tamen est acris, & quæ facile pro decore & dignitate mortē oppetat. Pertinebat hæc ciuitas olim ad regnum latissimū & opulentissimū, quod Siam appellant. Rex enim Siamensi Regi parebat. At cum exportorijs ingentibus summas sibi opes cōparauisset, & maiores quosdam diuitiarū magnitudine spiritus assumpsisset, à Siamensi Rege defecit. Hanc deinde libertatē partim armis, quibus Siamēsi ferociter obsistebat, partim muneribus, quibus illius consiliarios, vt Regem à bello deterrerent, detinebat, facile tuebatur. Rex erat Mahumetanus, & Mahumetes etiam, vt nomen cum secta cōsentiret, appellabatur. Siqueira classē in portu collocauit. In anchoris autē in eodem portu quatuor Sinarū naues fortē constiterant. Sinę vbi nostras naues cōspexere, Siqueiram adeunt, & cū illo sermonē humanissime conferunt. Illorum

autem

autem humanitate & vrbānitate Siqueira captus, familiaritatem cum illis libentissime contraxit, vsque adeo, vt in eorum naues ingressus, nullum officium amicitie confirmandæ necessarium prætermitteret. Rex misit portorij ministros, qui percontarentur, quæ gens illa esset, aut cuius rei gratia iter in eas oras suscepisset. Siqueira respondit, se ex occidentis Solis extremis terminis à Rege clarissimo missum esse, vt cum eo Rege, de cuius amplitudine multa perceperat, amicitiam firmaret. Confidere se, illud amicitie foedus vtilissimū vtrique Regi futurum. Id, vt signis intelligi potuit, fuit Regi, & illius patruo, qui regnum administrabat, longe gratissimum. Putabant enim valde ad Regij nominis amplitudinem pertinere, cum Regibus externis tanto terrarum interuallo disiunctis societatem coire, nomēque suum per occidentis Solis regiones cum nonnulla sui decoris celebritate peruagari: & simul ex Lusitanorum commercio Regis Malacensis opes amplificatum iri confidebant. Itaque Rex ad Siqueiram viros primarios de suo comitatu misit, qui ei nomine illius omnia fuerunt, quæ ad commodum & dignitatem Emmanuelis pertinerent, large polliciti. Fuit deinde constitutum, vt Siqueira urbem ingrederetur, vt coram de pace cum Rege commodius ageret. Fuit is à Rege cum multis amoris signis, & honorificis etiam cæremonijs de more gentis illius exceptus. Ibi cū de pace ageretur, fuit ab vtroque statutum, vt pacis conditiones per inter-nuncios tractarentur. Pax denique fuit inter vtrunque facta, & solenni iureiurando sancita, & domus confestim Roderico Araugio, qui Regis Emmanuelis negotia erat in ea ciuitate gesturus, attributa. Nostri igitur omni metu soluti, in vrbe dispersi vagabantur. At Sinæ cū nostrorum securitatem & confidentiam animaduertissent, Siqueiram admonuere, ne tantam fidem Malacensibus haberet. Gentem esse falsam atq; fallacem, & fraudibus atq; perfidiæ sceleribus astrictam. Simul atque nostros incautos, & nihil hostile suspicantes aspicerent, eos omnes oppressuram. Boni Ducis officium esse, suorum salutem in vigilantia sua, non in aliena fide sitam arbitrari. Saracenos tantisper fidem retenturos, dum se nihil posse nostris nocere confiderent. Vbi verò sibi occasionem datam aliquid cum fraude gerendi viderēt, eam minime prætermisso. Humanitatem esse laudabilem: nimiam in aliena terra confidentiam vituperandam, maxime verò cū hominibus ex fraude & mendacio compositis fides adiūgitur. His & alijs eiusmodi sermonibus Siqueiram nauarchi Sinarum admonebant, vt insidias præcaueret. At is & foederis sacramento, & specie benevolentie, quam Malacenses præ se ferebant, & postremò, quod natura id quod felicem successum interturbare potest, non facile euenturū suspicamur, non modò Sinarum monita neglexit, verum multo cōfidentius & Lusitanos in vrbe versari, & Malacenses in nauibus suis negotiari permisit. Interim verò mercatores partim ex insulis ad Austrum sitis, partim ex ea Indiæ parte, quam Indus alluit, Regem nostrorum formidine perterritum, ab eorū coniunctione

Q 4

distraxe-

distraherunt. Dicebant enim, nostros esse piratas cunctis nationibus infestissimos. Per simulationem verò probitatis fraudes machinari, & illis ipsis, cum quibus foedus amicitiae feriebant, pestem & exitium moliri. Multas ciuitates euerisse, multis gentibus libertatem & opes eripuisse, & illis, qui non permetterent arces in eorum ciuitatibus aedificare, crudele bellum intulisse. Arcium verò aedificationem eo pertinere, ut libertate primum omnes, qui eos admittebant, spoliarent, deinde bonis omnibus per summum scelus euerterent. Nullam denique esse nationem vel tanta omnia rapiendi cupiditate furentem, vel tam immanibus moribus, & institutis efferatam, quae esset cum Lusitanis auaritia & crudelitate conferenda. Non verbis, sed factis esse credendum. Interrogaret omnes mercatores de illis malis, quae vel in India, vel in Arabia atque Perside à Lusitanis gesta fuerant. Prudentis autem Principis esse, alienis malis admoneri, ne in similes calamitates incidere. Vnum autem periculi depellendi remedium esse, gentem, antequam maiores opes assequeretur, opprimere. Sero namque facultatem praetermissam eos lamentari, qui, quandiu licet, securitati suae minime prospiciunt. Lusitanos esse admodum paucos, & inermes, & imparatos, atque foederis confidentia in vrbe, tanquam in patrio solo versari. Eos itaque de medio tollerent, ut paucorum internecione, reliquis aditum in eas oras intercluderet. His & eiusmodi sermonibus Regem iuuenili temeritate praecipitem, & in fraudibus enutritum, & religione à nostris maxime dissidentem, facillime à Lusitanis abalienarunt. Huius autem consilij auctores praecipui fuere Nahodabeguea Cambaensis, & Vtetimutaraia Iaouensis, qui opibus, & potentia, & gratia apud Malacenses, inter omnes, qui in ea ciuitate negotiabantur, excelebant. Hi verò non oratione tantum, sed muneribus etiam Regis patrum, penes quem erat totius regni moderatio (Bendaram appellabant eum, qui munus id gerebat) corruerunt, ut fidem datam violaret, & Regem in eandem fraudem impelleret. At eorum consilij vehementissime repugnabat Lansamana, rerum maritimarum praefectus. Nullum enim grauius periculum intendi dicebat eo, quod ex violata fide communibus rebus immineret. Deum enim, quem nihil latere posset, iurisiurandi neglecti, atque religionis violatae vindicem fore. Ad haec accedere fraudis atque mendacij dedecus & turpitudinem, quo nullum detestabilius, ad Regis nomen macula sempiterna deformandum, excogitari posset. Praeterea Lusitanos, se compertum habere, omnia quae gesserant, iure gessisse. Ab illis enim tantum, qui foedus fregerant, poenas, ut aequum erat, exegisse. Homines namque esse in fide tuenda constantissimos, & in perfidia vindicanda, & iustissimis poenis animo maximo repetendis acerrimos. Itaque praestare eos imitari, qui eorum societate hostium iniurias facile propulsabant, quam eos, qui illatis iniurijs sibi ipsis causam iustissimae cladis afferebant.

Hæc

Hæc Lansamanæ sententia non potuit vilo modo Regem à decreto iam sceleris reuocare. Itaque statuit Siqueiram cum reliquis ducibus interimere. Quod ut commodius fieret, ædem maximam ex ligno propè pontem extruxit, & Siqueiram ad conuiuium, quod in ea domo instruendum curauerat, inuitauit. Is Regis tam propensam in eum, ut apparebat, voluntatem non aspernatus est. Erat tum Malacæ Persis quaedam Mahumetana, quæ hospicium publice certa pecunia præbebat. Apud eam diuersabatur factior quidam Lusitanus, qui Persicam linguam probe nouerat. Is linguæ communionem in maximam mulieris familiaritatem venerat. Ea cum insidias indicio cuiusdam hominis sibi valde familiaris percepisset, per factorem à Siqueira postulauit, ut eam ad colloquium secreto admitteret. Vitam namque illius & dignitatem agi. Siqueira monita mulieris irrisit. Illa verò cum idem iterum atque tertio à Siqueira contenderet, & nihil proficeret, omni periculo contempto factori insidias detexit. Is Siqueiræ omnem rationem sceleris, ut instituta erat, aperuit. Vbi igitur dies conuiuii præstituta venit, Siqueira morbi simulatione periculum declinavit. Itaque cum hæc sceleris via minime processisset, aliam excogitarunt. Siqueira querebatur, quod aromata, & merces reliquæ, quas in naues, ut mercatores reliqui faciebant, imponeret, sibi minime pretio traderentur. Rex mercatorum importunitate id se imprudente factum esse confirmabat. Se daturum operam, ut postridie Siqueiræ postulatis cumulate satisfaceret, illumque admonet, scaphas omnes præsto ad litus haberet. Interim naues humiliores armis complere, & arma cibis varijs, & omni genere comæatus occultare iussit. Hominibus deinde armatis, ut arma cultu atque veste mercatorum contegerent, imperauit. Habitu igitur mercatorum, tanquam cibos venderent, erant in Lusitanas naues ingressuri, ut simul atque signum (id autem fumo dandum erat) in vrbe sublatum conspicerent, Duces imparatos aggredierentur. Erat autem constitutum, ut signum non daretur, ante quam scaphæ, ut onera acciperent, in litore consisterent, ut simul & naues exinanitas, & scaphas in litore sine vlla sceleris suspitione constitutas adorirentur. Postridie qui se mercatores esse simulabant, cum animaduertent scaphas omnes, præter vnam, ad litus accedere, ipsi nauigia sensim in naues dirigunt. Sceleris Principes erant iidem, qui fuerant consilij auctores. Ii cum nauium lateribus appropinquarent, interrogarunt, an vellent vel fructus, vel cibos emere. Pretium, quod petebant, erat vilissimum. Nostri & ciborum, quibus indigebant, copia, & pretij vilitate prouocati, homines in naues admodum libenter admittunt. At Garsia Souza cum multo plures, quam par erat, in nauem suam ingressos animaduertent, eos omnes abire iussit, & repugnantes armis eiecit. Deinde Fernandū Magallanū in scapha sua, quæ sola cum reliquis ad litus missa non fuerat, ad Siqueirā misit, qui eum admoneret, ne gentem perfidam in nauem suam ingredi permetteret. Conuiuij recordaretur, quod

Q 5

proximis

proximis illis diebus à Rege instructum mortifero veneno fuerat. Siqueiram eo iam tempore octo ex hostibus circumdederant, qui signum expectabant. Ipse verò schachorū ludo vsque adeo intentus erat, vt Magallani oratione ludendi studium non intermitteret. Nautam tamē vnum è nauis magistris, malum scandere, & è carchesio scaphas speculari iulsit, an iam mercibus onustæ redirent. Magallanus ad Soufam redijt, vt illi opem (erat enim paucis admodū stipatus) afferret. At magister è carchesio cōspexit vnum ex Malacensibus, qui in prætoriam nauem admissi fuerant, à Siqueiræ tergo sicam distringere, alterū verò ex aduerso oculis innuere, ne approperearet: nōdum enim signum datum esse. Siqueira & qui cum eo ludebant, sic erant affixi ludo, vt nō animaduertent, se solos esse hostibus octo circumuentos. Hic cum nauta è carchesio maximis vocibus Siqueiram, vt vitaret insidias capiti imminētes, inclamaret, Siqueira sanè perturbatus, arma poposcit: accurrunt vndique ij, qui relictī in nauī fuerunt: hostes re inopina perculsi, in nauigia sua desiliunt. Idem reliqui, qui naues alias circumsiscebant, effecerunt. Qui enim ex improuiso nostros adoriri cogitabant, & signum expectabant, cum viderent nostros arma certatim corripere, sibi fuga consulendum existimarunt. Illis verò à nostra classe diuulsis, signum in vrbe sublatum fuit. In nostros, qui in vrbe vagabantur, acerbè factum est. Viginti tantum in Roderici Araūgij domum se receperunt. Franciscus Serranus, qui etiam in vrbe versabatur, scapham nactus, cladem effugit. Siqueira consilium habuit. Fuere qui dicerent, iniuriam illam esse protinus vlciscendam, & naues omnes, quæ erant in portu, Sinarum nauibus exceptis, inflammandas, & urbem tormentis acerrime quatiendam. Sed id fieri commode non poterat. Multi namque fuerant ab hostibus interfecti: reliqui erant admodum pauci, & duæ scaphæ fuerant ab hostibus captæ. Præterea ratio in eunda videbatur, quemadmodum Araūgius, & qui cum eo erant, aliqua parte in libertatem vindicarentur. At Bendara veritus, ne Siqueira portum subiret, ad Araūgium peruenit, eumque bono animo esse iulsit, fidemque dedit, ei se viuo neminem nociturum. Rex cum Bendara deinde nuncium ad Siqueiram mittit, qui eum admoneat, facinus illud imprudente se fuisse à perditissimis hominibus admissum. Cuius quidem illos pœnas daturos esse. vt hostium igitur vindictam oculis vsurparet, in urbem amicam & perhospitalem iniret. Se namque nullum hominis amantissimi officium & munus omissurum. Araūgium & Lusitanos reliquos esse liberalissime tractatos, quos omnes se traditurum confirmabat, si is urbem ingredi vellet. Siqueira respondit, Lusitanos antè liberos sibi traderet, vt eo pignore facilius in animum induceret, cum reliqua omnia bona fide præstiturum. Id cum Rex facere nollet, imo hominem varijs fraudibus ludificare cogitaret, & nauigandi tempus abiret, Siqueira Indiam intra Gangem petiuit: duas in eo cursu naues hostiles cepit; è classe autem sua nauem vnā hominum penuria coactus incendit.

Aliam

Aliam autem nauem vadis allisam amisit, ita tamen, vt nullus eo naufragio periret. Sic tandem ad promontorium Cori peruenit. Ibi cum accepisset, Almeida, cuius ille partes sequutus fuerat, in Lusitaniam profectum esse, & Albuquerque India prouinciam moderari, metuens illius offensionem, in Lusitaniam nauigauit.

LIBER SEPTIMVS.

ALBUQUERCIVS CVM STATUERET Armuzium petere, classē viginti trium nauium instruxit, in quibus erant Lusitanorum duo millia, & aliquot præterea auxiliares ex Indicis militibus assumpti. Cum verò Baticalam peruenisset, Timoia pirata, qui tunc Emmanuelis imperiū sequebatur, & in parua quadam insula Onori obiecta consistebat, ad Albuquerque se contulit, eumque incepto deterruit. Vehementer namque se Ducis sapientissimi consilium admirari dixit, qui longinqua bella cum maiore periculo, & minore fructu sumere, quam propinqua cum multo maiore laboris præmio suscipere mallet. Præterea nō esse sapientis, hostē à tergo potentem impunitum relinquere, cui liberum esset, in Lusitanos illius ope destitutos inuadere. Goam & propter insulæ situm, & urbis opulentiam, & regionis vicinitatem, & hostis audaciam, esse illi prius expugnandam, quam aliquid aliud moliretur. Admonuit præterea illum de belli apparatu, in quem Zabaimdalcamus, Goæ princeps & dominus, totis viribus incumberebat. Viginti enim naues maximas ædificabat, & naues etiam longas ornabat: mille

Turcas,

Turcas, acres in bello viros, stipendijs alebat, & alios præterea milites per multos mercede cōducebat eo animo, vt nostros aggredere, & imparatos opprimeret. Nihil igitur vel ad salutem prouidētius, vel ad dignitatē præclarius cogitari posse, quàm consiliū hostis anteuertere, & antequā classis illa in altum deduceretur, ex improviso Goam adoriri. Esse præterea rei bene gerendæ occasionem diuinitus oblatā. Nam Zabaimdalcum post Zabaij patris mortē, eo quod multi Principes in continenti ab eo defecerāt, esse bellis molestissimis implicatum, & in continentē traiecisse, vt rebelles domaret. Ea autem de causa coactū fuisse, maximam exercitus sui partem eo traducere, vt citius bellum conficeret. Operam deinde suam Timoia pollicitus fuit, sibiq; nihil optabilius esse dixit, quàm vitam, si opus ita fuisset, pro Regis Emmanuelis dignitate profunderet. Albuquerque hac oratione permotus, consilium habuit. Omnes Timoia consilium comprobarunt. Albuquerque igitur, cū Goam oppugnare cōstituisset, Timoiam præmisit, qui terra arcem Zabaimi, in oppido Zintacora egregie munitam, armis inuaderet. Ipse verò Goam petiuit. Vix autem classē in ora collocarat, cū Timoia ad illum peruenit, & arcem esse iam à se funditus eversam, & flammis absumptam exposuit. Classis autem Timoia erat quatuordecim longarum nauium, armis & tormentis, & bellicis munitionibus instructissima. Goa est insulæ & vrbs commune nomen. Fluuius ingens in duas partes in mare influentes diuisus, insulam efficit. Ambitus illius millia passuū circiter viginti tria continet. Vrbs erat cincta muris, & munita turribus, & tormentis permultis atq; varijs instructa: ædes amplæ. Cœli tēperies, & regionis amœnitas, & portus securitas multos mercatores inuitabat, vt libenter in ea domicilia collocarent. Emporium erat valde frequēs & opulentum. Vigebant in ea armorum studia, multiq; milites, partim equites, partim pedites, Zabaimi stipendijs alebantur. Vestigijs namque patris insistent, omnes, quos in bello virtutis specimen præbuisse nouerat, ad se congarijs vberimis alliciebat. Insula multo maiorem, quàm pro illius magnitudine, hominū multitudinē sustentare potest. Est enim densis arboribus valde fructiferis vestita, abundat varijs frugibus, pecora innumerabilia nutrit, variâq; alimenta profundit, & aquas multas atque perennes habet. Templâ ritu Mahumetano erant maximis sumptibus ædificata, & prouentibus etiâ, quibus sacerdotes alerentur, opulenta. Nemini autē licebat in insulâ ingredi, priusquā in aditu aliquo nomē suum, & patris, & patriæ, scripturæ magistris in quinque locis, quibus in insulam facilius erat transmissio cōstitutis, exponeret: qui etiâ hominis colorē, & staturâ, & signa literis consignabant. Accidit porrò postquā insula in Lusitanorū potestatem peruenit, vt dū Lusitanus quidā domus altiora fundamēta iaceret, crucē ex ære factam reperiret: quod maximo argumēto fuit, eā fuisse olim à Christianis habitatam. Albuquerque verò primū omniū Antoniū Norognam, & Simonē Andradiū, & Simonem Martinū, quorū naues humiliores erāt, & remis incitari, &

in

in vadis cōsistere poterant, præmisit, qui turrim quandā, quæ nostris damnum inferre poterat, oppugnaret. Iis autem Georgium Fogazam, Hieronymū Teixeira, Georgium Sylueiram, & Ioannē Nonium, & Garfiam Soufam scaphis egregie munitis inuectos, comites adiunxit. Magistro autē classis vniuersæ præcepit, vt fundum exploraret, & videret, an maiores naues possent absq; naufragij periculo portum subire. Timoia verò imperauit, vt aliam turrim, in qua erāt similiter & tormenta, & præsidia militum disposita, in continente non procul ab insula sitam acriter impugnaret. Omnes impigre sibi cōmissum munus exequuntur. præsidia namq; armis partim cæsa, partim in fugam cōiecta, & turres captæ & incensæ sunt: & magister renunciat, nullum esse à vado periculum. Inde Albuquerque iussu vltèrius progressi, oppidum insulæ, Pangin nomine, satis magnum, & militum non exigua copia munitum inuadere parant. Hostes accurrunt, vt nostros aditu prohibeant. Fit atrox prælium, hostes tandem fusi fugatique sunt, & oppidum coniectis facibus exustū. Postridie Albuquerque naues humiliores misit, quæ se cum Norogna cōiungerent. Maiores enim naues propter malaciam subistere. Ipseque in triremem, cui præerat Iacobus Fernandus Begiensis, ingressus est. Ibi Saraceni quidam ad illum supplices adeunt, se Cambaienses esse dicunt, & Goam rei gerendæ gratia conuenisse, & Melichiazij fœdere contineri: orare & obsecrare, vt fœderatos atque supplices insita fide & benignitate conseruaret. Eos Albuquerque in fidem recepit. Quærit ab illis deinde, quo in statu ciuitas ipsa sit. Narrant illi, maximum esse metum ciuibus iniectum. Seditiones etiam inter Principes excitari. Multos namque propter exiguum militum numerum deditioem facere velle: quosdam verò illis, qui hoc animo essent, acriter aduersari. Ad resistendum porrò neque consiliū, neque mentem in alterutra parte consistere. Albuquerque ne vi propius illata, eos, qui dissidebant, inter se conuenire cogeret, & simul, vt vrbe citius in potestatem redacta, liberior ad reliqua, quæ animo designarat, exequenda relinqueretur, eosdem Saracenos legatos ad ciuitatis Principes mittendos esse duxit. Legationis sententia hæc erat. Se non vt exitium Goensibus importaret, sed vt eos à dominatu durissimo ad imperium multo clementius adduceret, eo classē appulisse. Si in deditioem redigi vellent, se omniū libertatem tuendā suscipere, & vt suis legibus, & ea religione, qua à pueris imbuti fuerant, vitam instituerēt, si Christianā sequi nollent, facile permissurum: & tertiā præterea partē tributorū, quæ Zabaimo pendeat, remissurū, ea tamē lege, vt milites illius potestati traderentur, vt de eis quod optimū illi videretur statueret. Ciues conditiones accipiūt. Aliqui tamē cū aliquot militibus aufugerūt. Rebus ad hunc modū cōstitutis, sequenti die, qui fuit. xvj. Februarij, anno salutis. M. D. x. Albuquerque in vrbe ingressus est. Vrbs, & arcis, & munitionū omniū, & armamentorū possessionē nomine Regis Emmanuelis occupauit, fidēq; à ciuibus accepit, eos fore semper imperio Emmanuelis obsequētes, neq; ab illius vnquā fide discessuros. Erāt

in

in incenibus & armamentis quadraginta ingentia tormenta ex ære facta, è minoribus incredibilis multitudo, maxima pilarum, & tormentarij pulueris vis, & reliquarum munitionum tanta copia, vt admirationem commoueret. Erat in statione nauali naues maximæ quadraginta, celoces sedecim, & longæ præterea naues quamplurimæ. Erat præterea in Zabaimi stabulis non mediocri equorum, qui fuerant è Perside & ex Arabia aduecti, numerus. Ad has commoditates accedebat varius & multiplex commeatus. Albuquerque ne vrbs tantæ celebritatis parum firmo præsidio muniretur, in ea hyemare cõstituit. In locis quibus aditus in urbem patebat, præsidia disposuit: vrbs custodiam Antonio Norognæ, arcis præfecturam Gaspari Paiuæ cõmisit: regis facultatis procurationem Francisco Coruino tradidit. Magistratus deinde, qui annonæ, qui ædibus, & vijs præessent, qui communi consilio res ad victum publicum necessarias administrarent, delegit, ordinemque civilem singulari temperatione cõstituit. Saracenos, & alios, qui portorij & vectigalibus aliunde importatis præfuerant, minime (sic enim temporis ratio flagitabat) muneribus priuandos effudit. Promissâ cumulate præstitit, & vt omnium in se popularium animos alliceret, operam strenue nauauit. Mulieres & virgines, quæ in Zabaimi ædibus, in quibus ipse habitabat, asseruabantur, ab omni petulantia militari custodiri diligentissime iussit. Legatum deinde ad Narsingæ Regem mittere instituit: & Regem etiam Vengaporensem, qui Narsingæ Regi parebat, per cuius regnum legatus iter facturum erat, vt ad suas partes alliceret, operam dandam esse statuit. Legatus fuit Gaspar Chanoca, qui Bisnagam urbem Narsingæ maximam & opulentissimam, totiusque regni metropolim, in qua Rex plerunque confidet, peruenit: vbi fuit à Rege cum magnis honoribus acceptus. Regis Armuziensis familiares atq; domesticos, qui in ea vrbe negotiabantur muneribus affectos dimisit. Ismaëlis Persarum Regis legatos, qui Goam, vt negotia magni ponderis cum Zabaimo transigerent, conuenerant, humanitate summa prosequutus est. Ad ipsum deinde Ismaëlem legationem decreuit. Legatus appellabatur Rodericus Gomezius Carualiosa, qui Armuzij à Coieataro, ne ad Ismaëlem perueniret, veneno sublatus fuit. Urbem deinde muniuit: naues, quæ erant inchoatæ, perfecit: vectigalia locauit. Timoia redemptor extitit. Dum hæc geruntur, res noua præter opinionem incidens, Albuquerque, ne alijs curis omnino vacuus, remp. optime constitueret, impediuit. Nam quidam viri nobiles illi vehementer aduersari cœperunt, atque primum illius actionibus obtrectare, clanculum omnia facta illius irridere, & siue virtutis inuidia, siue insita temeritate & insania nomē illius maledictis insectari. Deinde audacius, ne rem Lusitanam in summū discrimē induceret, obtestari. Urbem illam esse magnā, hostibusq; innumerabilibus circumfusam, neq; posse tunc ab imminētibus periculis vlla ratione defendi. Hyeme nullam opē aliunde propter aduersas tempestates afferri posse. Opes Zabaimi ingentes esse: odium firmitatis gentis in nostros

nostros acerbissimum. Fidem ciuium, qui se dediderant, fluxam, & neq; sponte, sed metu & terroribus expressam. Si hostes hyeme, quod eis facillimū foret, fluuium traicerent, obsidionem sustineri non posse. Esse igitur urbem præsidio nudandam, neque propter vllius ambitionem, omnes Lusitanorum copias hostium immanitati prodendas. Ad hos cum alij quidam se aggregarent, & Albuquerque nomen apud multitudinem deferrent, & publicum etiam testimonium sumerent, supra nongentos homines Lusitanos Albuquerque aduersarios & infestos reddiderunt. His rebus cognitis, Albuquerque vna nocte tumultus auctores, ad clandestina colloquia in vna domo coactos oppressit, & in custodiam tradidit. Illi simulant se in illius potestate futuros. Is cum eorum ope indigeret, ab eis fidem accepit, eorumque erratis ignouit. Aliquos tamen ex eis postea dimisit, ne ei grauiorem molestiam manendo exhiberent, quam discedendo afferre potuissent. Alij contra fidem datam eum deseruerunt. Hæc indigenas minime latebāt, & exploratores omnia Zabaimo per literas nunciabant. Interim Dynasta quidam ex ijs, qui rebus Lusitanis studebant, literis Albuquerque admonuit, exercitū ingentem à Zabaimo cõparari: vicinos Principes ad auxilium accersiri: bellum, quod Zabaimus gerebat, æquabili compositione finiri: vrbes eorum, qui in Lusitanos voluntate propendebant, vastari. Albuquerque socijs opem afferre conabatur, sed tanta erat hostium multitudo, vt frustra in eo laborem & studium cõsumeret. Id quod reliquum erat, summa vigilantia facere nitebatur, vt hostes insulæ aditu prohiberet, & urbem tutaretur. Sed ratio vtriusque muneris gerendi erat difficilis & impedita. Nam Lusitani erant pauci, & magna eorum pars ab Albuquerque sermonibus eorum, qui discordias excitauerant, auersa. Ciues cum quibus pacem fecerat, nō suspecti tantum, verum Principem suū non obscuro studio repetentes: aditus in insulam neq; pauci, neq; difficiles. Itaque eodem tempore erat Albuquerque, vt & suos in officio contineret, & Goensium proditione caueret, & hostiū multitudini diuersis in locis resisteret, summa vigilantia laborandū. Aditus insulæ primum fossa & vallo muniuit, & in ijs quæ potuit præsidia disposuit: & duces, quorum virtuti confidebat, singulis præsidijs assignauit. Locus vnus, qui erat magis quam reliqui munitus (incolæ Benastarin appellabāt) erat oppositus illi parti continentis, quā iā Pulatecamus, Zabaimi dux, castris occuparat. Vir nobilis, nomine Garfia Soula, stationi illi fuerat ab Albuquerque prepositus. Is candidū vexillū ab hostiū castris sublatū cõspicit. Quod cū cerneret, aliud similiter vexillū candidū tolli præcepit. Id erat signū securitatis ei, qui vellet propius accedere. Vir deinde ex colle, qui hostiū castra tegebat, in litus descendit. Illæ verò sunt æstuarij atq; fluminis angustia, vt sermo vtrinque ab ijs, qui in vtroque litore cõstituti sunt, haberi facillimè possit. Is igitur Soulam voce maxima cõpellabat, seq; Lusitanum esse, & Ioannē Machiadū appellari dixit, & vnū ex exulibus illis, quos Capralis in Melinde reliquerat. Inde profectum, Diu peruenisse, & sub Melichiazio stipendia

stipendia fecisse. Maiore deinde congiario à Zabaio Goæ Dynasta, Zabaimi patre, conductum, sub illius signis militasse: qui illi, cum eum Turcam existimaret, militum præfecturam concesserat. Sequæ quæuis Turcam esse simularet, re vera, mente & intima fide nunquam à CHRISTIANÆ religione discessisse. Itaque animo Christiano, & amore in patriam debito persuasum, eo descendisse, ut Christianos admoneret, ut impendens omnibus discrimen declinarent. Zabaimum habere sub signis supra quadraginta hominū fortium millia: tam multisque tormentis, atque bellicis instrumentis abundare, ut Lusitani illius vim & impetum diu minime sustinere possent. Quo circa se Christianos hortari & admonere, ut antequam hyems exitum intercluderet, ex insula discederet. Sousa homini gratias agit, & rem omnem Albuquerque per nuncium exponit. Albuquerque id hostium calliditate fieri suspicatus, quo terrorem nostris iniicerent, admonitionem contempsit, indignumque se prorsus existimavit, antequam experiretur, an insulam tueri posset, ex ea decedere. Pulatecamus verò cum animum Albuquercij obstinatum perspiceret, ut in aditum irrumperet, excogitavit. Itaque rates coniunxit, & ne ratibus noceri tormentis posset, stationem in fluminis ostio vallo & fossa, validoque præsidio muniuit. Nostri cum id animaduverterent, ut stationem hostium expugnarent, summo opere contenderunt. Sed cum in eo frustra pugnarent, Albuquercium admonent, operam in stationis oppugnatione frustra consumi. Albuquerque eo se cum equitū turmis contulit, & hostium munitionem cōspicatus, ducibus præcepit, ut ab oppugnatione desisterent, & in eo tantum industriam ponerent, ut hostes aditu prohiberent. Se namque confestim cum maioribus copijs ad futurum, & Norognam cum minoribus nauigijs in mare missurum, ut sic demum statio facilius expugnaretur. Idem reliquis Ducibus, quibus alios aditus tuendos assignarat, imperauit. In urbem reuersus, dat operam continuo, ut parua quædam nauigia, quibus Goenses utebantur, quæ remis impelluntur (Cotias autem appellabant) in vnum locum conueniant. At omnes Cotiæ erant ad hostes clam transmissæ, ut illis copias in insulam maiore cum facilitate traicerent. Id ubi rescivit Albuquerque, eum, cuius id opera factum fuerat, confestim occidi præcepit. Interim hostes summa vi, ut in insulam penetrarent, contendebant. Sed nostri tam acri animo resistebant, ut eos semper à conatu repellerent. Tandem Pulatecamus cum desperaret, se die in insulam tanta virtute defensam ingredi posse, nocte se id facilius effecturum existimavit. Noctem pluuiam & caliginosam, hyems enim instabat, expectauit, qua nostri tempestate & imbre præpediti, neque tormentis uti, neque omnibus locis occurrere possent. Cum igitur ea nox, quam optabat, aduenisset, quæ fuit decimo septimo die Maij, Zufalarimum, virum impigrum, & in rebus bellicis administrandis intrepidum, cum mille delectis hominibus ratibus inuehi, & Benastarinum petere iussit. Melichium verò Cufforgium, qui Goensi exercitui præfuerat, iussit alium aditum, Zancalinum nomine, qui inde non

non procul aberat, Cotijs, quas ad eam rem parauerat, aggredi. Se cum reliquis copijs, ut eis subsidio occurreret, transmissurum. Zufalarimum quæuis & noctis silentio, & tempestate opportunitate vteretur, nostros perpetuo vigilantes latere non potuit. Hostes tamen cum essent tanto plures numero, & in nostris tenebris & pluuijs impeditos, & in quam primum partem accurrerent, non satis explicantes irruerent, & eodem simul tempore vtrunque aditum oppugnant, terram tandem occuparunt, & nostros ex stationibus expulerunt. Quod tamen non absque summa armorum contentione fieri potuit: in qua aliquot vtrunque ceciderunt, in quibus Garfia Sousa fuit. His rebus ita gestis, ij, qui expulsi fuerant, cum alijs, qui aditus aliquos custodiebant, in urbem se recuperunt. Albuquerque verò cum Goensibus militibus, quibus se visurum dixerat, parum fideret, ut ciuitatem eorū insidijs (iam enim inter se de prodenda ciuitate coniurauerant) liberaret, omnes iussit abire: quibus simulate eam curam dedit, ut Benestarini aditum armis tuerentur: sequi dixit illis opem confestim allaturum. Nec enim de omnibus poenas sumere poterat, & hostes intra muros versari periculosius existimabat, quam cum omnibus in campo configere. Illi continuo se se cum Pulatecamo coniungunt. De mercatoribus tamen, qui remanserant (eos enim à quibus minus timebat, eijcere noluit) quæstionem habuit, & quendam Mircazum nomine, opibus & existimatione Principem, cum nonnullis, qui socij coniurationis extiterant, capitali supplicio affecit. Pulatecamus verò in loco castra posuit, qui duobus passuum millibus ad urbem distabat. Inde crebras in urbem excursiones faciebat. Albuquerque naues, quæ in statione erant, per Iacobum Fernandum Fariam, virum fortissimum, incendere præcepit. Sed incendium fuit continuo ab hostium multitudine restinctum. Urbis muri multis in partibus laborabant. Eas omnes Albuquerque stationibus firmare constituit. Octo stationes muniuit, easque octo ducibus custodiendas cum præsidijs assignauit. Nauigium deinde in mare deduci iussit, ut Cochimū quam celerime fieri posset, nunciaret discrimen, in quo ipse cum omnibus Lusitanis versaretur, & Georgium Syluium atque Hieronymum Teixeiram (hi erant ex illis, qui turbas contra illius acta conciuerant) ad subsidium euocaret. Quod illi siue odio Albuquercij imbuti, siue desperatione quadam salutis occupati, facere neglexerunt. Pulatecamus interim propius accedens, urbem summis viribus oppugnabat: nostri summa etiam contentione resistebant. Antonius Norognia, in urbis parte, quæ erat muris propemodum nudata, magna namque pars illius diruta fuerat, ex statione, cui præerat, hostium impetum egregie sustinebat. Cum verò hostes pertinacius instarent, ipse aperto ostio copias eduxit, & impressione facta hostium impetum repressit. Verum cum se recepisset, magnum periculum adiuit. Ea die fuit urbs tribus horis omnibus partibus acriter oppugnata, sed multo acrius defensa, ita ut cogeret Pulatecamus copias, ne plus damni acciperet, quam inferret, à muris abducere. Insequenti nocte in loco propè litus, in

quod naues reficiendas subducere mos erat, stationem vallo muniuit, & in ea tormenta cum valido præsidio disposuit. Prima deinde lucē urbem ea parte, quam Arius Syluius tuebatur, acerrime verberare, & omnes simul vrbis partes oppugnare iussit. Sed hostes etiam ea die cum non mediocri damno repulsi sunt. Nostri tamen erant iam eo tempore & laboribus, & vigilijs, & vulneribus, & reliquis incommodis, quibus obsessi, omniumque præsidio destituti circumueniri solent, afflicti: in primis autem Albuquerque. Qui tamen cum esset grauissimis curis implicatus, omnia maximo animo perferebat. Et nunc consolando, nunc obiurgando, aliquando spem salutis afferendo, & ignominia metum proponendo, iacentes animos excitabat, exemplóq; suo ad laborem & audacia multos incendebat. Nullum enim impigri interdum militis, & summi semper ducis officium prætermittebat. Machiades interim, cuius ante mentionem fecimus, clam ad illum ex hostium castris venit, atq; indicauit, Pulatecamum de incendenda illius classe cogitare. Cùm hæc cura illum vehementer sollicitum haberet, Georgius Cugna & Franciscus Pereira Coutignus, Franciscus Soufa Manzias, & alij quidam, qui fuerant dissensionis concitandæ Principes, instant, urgent, obtestantur, publicum testimonium petunt, rem esse perditam clamitant, urbem continuo deferendam esse dicunt, plebem eiusmodi verbis exanimant, ita, vt non facile posset Albuquerque statuere, essent ne magis hostes, quam ciues ipsi, homines præsertim nobiles, qui multitudinem ad defectionem sollicitabant, metuendi. Hæc tamen omnia singulari alacritate & prudentia curauit. Classem enim vigilantia sua incolumem ab incendio conseruauit, & tumultus oratione grauitatis plena compescuit. Attamen Zabaimus omnibus copijs in insulam traiecit (fuerat enim Pulatecami literis ascitus) castra propè urbem collocauit. Saraceni verò, qui in vrbe relictis fuerat, & fidem metu simulabant, vbi Zabaimi castra conspexere, arma corripunt, & in nostros inuadunt. Ibi Albuquerque cum & hostis potentiam, & moenium infirmitatem, & quorundam parum firmam fidem, & hostes intestinos scelere & odio furentes aspiceret, in arcem cum omnibus copijs se continuo recepit. Zabaimus nemine repugnante in urbem introiit, omnesq; sine vlla cunctatione animi neruos intendit, vt nostris exitum intercluderet. Arx fluuio imminebat. Alueus fluuij erat profundus & angustus. hunc alueum primum molibus obstruendum curauit, ne nostri nauibus per illum inuehi possent. Itaq; nauem maximam in alueo constitutam perforauit, vt mergeretur, vt ita nullum pateret nostris effugium. Deinde machinas ex arida materia sulphure & pice oblitas comparauit, quibus in nostram classem immisis, eam incenderet, & sic demum arcem omni spe salutis incisa armis expugnaret, & Lusitanos in eam inclusos interneccione deleret. Hæc omnia cùm Brachmanæ cuiusdam exploratoris indicio, quem ad id munus Timoia in hostium castris versari iusserat, Albuquerque intellexisset, statuit noctis silentio ex arce copias educere. Et quando altum petere propter hyemem non poterat,

in

in portu classem collocare, & inde bellum continenter gerere cum Zabaimo constituit. Deinde cum ver appeteret, cum maiore nauium atque militum numero, rursus ad urbem oppugnandam accedere. Primum tamen prætoriam nauis magistrum misit, vt exploraret, an inter mersam in alueo nauem, & litus ipsum, esset aliquod spatium, per quod naues egredi tuto possent. Magister renūciat, exitum non fore difficilem. Albuquerque igitur cùm primū centū & quinquaginta Saracenos, qui proditoris conuicti, & vinculis alligati fuerant, interfici iussisset, arma, tormenta, munitiones, æs, & ferrum, instrumenta bellica, & comæatum multiplicem, & Zabaimi mulieres atq; virgines, & quosdam Saracenos fœderatos, atq; postremò milites in naues imponi præcepit: ipse omnium postremus prætoriam nauem conscendit. Id tamen tanto silentio fieri nequirit, vt hostes eorum profectioem non sentirent. Norogna enim armamentarium pice, & sulphure, & oleo refertum incendi præcepit: flammis ad hunc modum vehementer excitatis, hostes quod fieret intellexerunt. Itaque subito ad litus cum armis accurrunt. Atrox ibi prælium ortum est, in quo maxime Antonij Norognæ, Hieronymi Limici, & Emmanuelis Lacerdæ, & aliorum virorum nobilium, qui cum valida manu hostium impetum sustinebant, virtus enituit. Sic autem factum est, vt omnes Lusitani naues conscenderent, quanuis eorum multi sauciati è prælio abirent. Ad hunc modum Albuquerque ex vrbe discessit, trigesima die Maij, cum illius possessionem tribus mensibus cum dimidio tenuisset. Ad oppidum deinde, quod Rapandar appellant, secundo cursu delatus, ibi hyemem traducere statuit. At Franciscus Soufa Manzias illius iniussu, vt se se ab illius ductu segregaret, altum petijt: sed fluctibus, & aduersis tempestatibus eo relatus, vnde soluerat, fuit ab Albuquerque nauis præfectura spoliatus. At Zabaimus cùm per exploratores accepisset, Albuquerque velle in fluuio hyemem transigere, primum eum locum, in quem nostros aquationis gratia conuenire nouerat, quem Bardes appellant, vallo muniuit, in eoque tormenta & fortium militum præsidia, vt nostros aquatione prohiberent, disponenda curauit. Huiusque stationis præfecturam Melichicuso Gorgio dedit. Pangini verò castellum, quod est ad fluminis ostium diligentius resectum atque munitum, valido etiã præsidio confirmauit. Et quia castello collis imminebat, è quo poterat damni quam plurimum ijs, qui illud custodiebant, inferri, Pulatecamo imperauit, vt cū tribus millibus militum collem insideret. Ex illis munitionibus multos è nostris vulnerabant, ita, vt cogeret Albuquerque inde soluere, & classem in ea parte constituere, quam æstuarium insulam nomine Diuar & continentem reciprocationibus interfluit. Ibi rursus hostes festinanter vndiq; conuenere, vt alias munitiones excitarent, nostros telis atq; tormentis obruerent. quanuis autem nostri locum sæpe in varias partes commutarent, incommoda tamen vitare nullo modo poterat. Præcipue eos tamen fames, atque sitis (iam enim comæatus eos defecerat) excruciat. Famem tamen piscatione, vt poterant, quandoq; depellebant.

R 2

lebant. Sitim verò, cum propter imbres immodicos, quibus amnis amplificatus in mare influebat, aquæ maris fuissent in dulcedinē versæ, ipsius æstuarij aquis extinguebant. Nihilominus fames in dies ingrauescebat. ea cōpulit Albuquerque, vt Antonium Norognam cum Menaique (erat is ex ducibus Indicis, qui in fide manserat) in Charamensem & Diuarem insulas non lato inter se mari disiunctas mitteret, vt inde com meatum aliquem classi suppeditarent. Is cum in insulas descēdisset, multo prius suorum sanguine profuso aliquot vacas abduxit. Cum tamen eos fames supra modū vexaret, & spes omnis deficeret, quidam plebeij homines, fidei prorsus immemores, & Christianæ religionis oblici, ad hostes nando transfugerūt, qui Zabaimo, quibus difficultatibus Albuquerque esset implicitus, indicarunt. Hic rursus Machiadi indicio certior factus est Albuquerque, Zabaimum machinas ingentes instruere, quibus ad classē admotis, in nauibus ignem implicaret. Machinas deinde classē octoginta nauū subsequi iussam, vt nostras naues partim ambustas incendio, partim dissipatas formidine deprimeret. Albuquerque hoc nuncio cōturbatus, animū in omnes partes versabat, vt illud malum, quod impendebat, aliqua ratione repelleret. In primis autem statuit experiri, an arcem Panginensem, vnde grauius illi damnū, quàm ex reliquis hostium munitionibus imminebat, expugnare posset. Consilium temeritatis & amentia plentim videbatur, cum paucis hominibus, ijsq; fame confectis, arcem multiplici tormentorum genere, & multorum hominū robore defensam capere conari. Sed fames, & desperatio, quæ plerunque homines mortis contemptores, & in adeundis atque sustinendis vitæ periculis valde pertinaces, & ea de causā inuictos multis in locis efficit, hominem in eam mentem impulit, vt id consilium susciperet. Itaque Norognam, & Simonē Andradium cum centū hominibus ea parte, quæ ad occasum Solis spectat, in collem, quem Pulatecamus insidebat, præmisit, qui illum prælio distinerent, ne opem suis afferre posset. Simonem verò Martinum iussit Septentriones versus angustias itineris cuiusdam, quod ex colle in arcem ferebat, custodire, vt Pulatecamū similiter, si occurrere suis vellet, angustijs occupatis impediret. Ab australi plaga propius ostium fluminis Iacobum Fernandum Beginsem cum trireme, & Alfonso Personam cum naue longa constituit, vt inde tormentis castra perturbarent. Ii, quibus curā dedit, vt à fronte & à tergo arcem aggredierentur, in duas erant acies distributi. In vna Emmanuel Lacerda, Sebastianus Mirāda, Nonius Vascius Albicestrēsis: in altera Hieronymus Limicus, Arius Syluius, Georgius Fogacia, Ioannes Limicus, Fernandus Petreius Andradius extitere. His ita constitutis, tātō silentio profecti sunt, vt ne pulsum quidem & incitationem remorum quisquam auribus vsurparet. Prima luce in terram descendunt. Ibi cum omnes certatim alacritate incredibili quod sibi fuerat imperatum conficerent, & Albuquerque tubis & tympanis, & tormentorum fragore, & sublatis clamoribus signum pugnae proponeret, hostes exterriti, atq; semisomnes, inopinatōq;

terrore

terrore perculsi, fugam faciunt. Sic autem euenit, vt vno temporis momento & arx & castra Pulatecami expugnarētur, & hostes de somno suscitati, nō quomodo repugnarent, sed quemadmodum se fuga ab imminente clade proriperent, cogitandum arbitrarentur. Nec enim in animum inducebant fieri posse, vt nostri tantis difficultatibus impediti, tantum facinus suscipere auderent, nisi fuissent auxilijs aliunde accersitis confirmati. In hoc prælio ex hostibus ducenti & quinquaginta ceciderunt: nec enim licuit fugientes longius insequi, quàm securitatis ratio flagitabat. è nostris quatuor desiderati sunt. Tormenta omnia, quæ fuerant in arce & castris disposita, in naues traducta fuerunt, & oppidū direptum, & com meatus in naues importatus. Hæc res cum præter expectationē accidisset, urbem terrore compleuit, & Zabaimum perturbauit. Itaq; ne nostri rursus ad urbem copias adducerent, extra ciuitatem turres excitauit, multa loca muniuit, vt facilius nostrorum impetum ab vrbe repelleret. Pacem deinde per Ioannem Machiadum ab Albuquerque petijt. Machiadus autem Albuquerque clam admonuit, ne pacem nisi cōditionibus vtilissimis daret. Zabaimus enim nuncium acceperat, Narisingæ Regem cū maximo exercitu ad ciuitatem, quam in continenti Zabaimus expugnarat, quæ Taracol appellabatur, & ad ditionē & imperium Narisingæ pertinebat, appropinquare. Præterea timebat, ne classe nostra vectigalia sibi detraherentur, portorijs sublatis, maximè verò ex equis, qui ex Perside & Arabia Goam aduehebātur. Albuquerque quia nolebat ijs fœderibus alligari, quæ illum impedirent, quominus licite posset iterum Goam armis inuadere, eas pacis leges scripsit, quibus Zabaimus, si dignitati & vtilitati suæ prospicere vellet, assentiri non poterat. Sic Albuquerque hyemem traduxit, vt non modò cum hostibus, atque fluctibus, rerūque omniū penuria, verum & cum suis sæpe conflicaretur. Accidit eo tempore, vt mulieres, quas ille diligentissime seruari iusserat, vt eas vel in Lusitaniam ad Reginam Mariam mitteret (erant enim eximia pulchritudine) vel Christianis sacris iniciatas apud Lusitanos matrimonio stabili collocaret, animos hominum quorundam nobiliū indomita cupiditate parum honeste libidinis inflammarent. Huius flagitij monitor & impulsor quidam Rodericus Diazus scribæ filius, qui mulierem vnam Saracenam ex illis adamabat, eiq; iam sæpius assueuerat, extitit. Itaque omnes clam in naui prætoria nocte ad mulieres, Albuquerque imperio neglecto, ventitabant. Is vbi id rescituit, hominem suspendere iussit. Homines nobiles, qui socij criminis fuerant, ad illum adeunt, & obnixè precantur, vt illi misero veniam tribuat. At cum is eorum postulata reijceret, illi querelis & conuitijs rem expedire contendunt, propter quæ necesse fuit, eos in custodiā dari. Postea verò cum Albuquerque cerneret, se in tanta virorum penuria eorum opera carere nō posse, illos custodia liberari præcepit. Fremunt illi, tantamq; hominibus ea nobilitate præditis illatam contumeliam indulgentia illa compensari minime posse. Se nolle e custodia vllis conditionibus emitti, sed arctissimis etiam vinculis al-

R 3

ligari,

ligari, vt ita ferro vincti, in Lusitaniam deducantur, & apud Regem Albuquerqueij nomen deferant. Is vbi hoc accepit, eos insanire permisit, honoribusq; priuauit, eorumq; præfecturas alijs viris nobilibus attribuit. Machiadus interim, qui omnia, quæ ab hostibus gererentur, diligenter explorabat, Albuquerqueium admonuit, classem octoginta longarum nauium à Zabaimo comparari, quibus illum ex improviso aggredereetur. Albuquerqueius non expectandum putauit, dū classis omnibus rebus instructa in nostros inuaderet: imo ante quam omnes naues in mare deduci possent, illam vt inopinato opprimeret, excogitauit. Antonium Norognam decem celocibus instructissimis in eas inuadere iussit: duas præterea triremes, & unam nauem longam cū vno parone præmisit, vt in certo loco consisterent, & insidias in terra collocarent, quibus aliquem ex incolis interciperent, ex quo possent hostium cōsilia perscrutari. Cū verò diu expectarent, & nemo in illos incideret, progressi sunt vsque eo, dum vrbe tormentis attingere liceret. Quidam ex ducibus nomine Ioannes Gondissaluus vrbe præteruectus est. deinde se ad triremes sine vllō damno recepit, quanuis hostes illum ingentes pilas atq; glandes emitterent. Tandem Norogna cum celocibus & scaphis appropinquauit. Cū verò cerneret à tergo triginta parones, qui ex Diuarenfi insula duce Zufalarimo in classem illius ferebantur, & alios quos ex vrbe remis impelli videbat, classem in duas partes distribuit. Habebat autem in classe trecentos viros summa audacia & militari virtute præditos, in quibus erant illi, qui è custodia emitti noluerant. Qui tamen Norognæ studio ducti, nō vt duces, sed vt milites voluerant illi in eo certamine operam nauare. Norogna classis partem iussit naues propius vrbe constitutas adoriri, ipse cum reliqua classe in Zufalarimum inuectus est. Zufalarimus certamen minime detrectauit. Acerrime vtrinque & diu dubia victoria dimicatum fuit. Sed tandem cum hostes permulti caderent, Zufalarimus conuersis prorsus classem in terram subduxit. Idem fecere reliqui, qui cum ducibus alijs prælium inierant. Similiter enim naues in litus incredibili celeritate subdixerunt. Pugna iam propè vrbe in Zabaimi conspectu gerebatur. Norogna cum Zufalarimum auidius insequeretur, Zufalarimi nauis impegit. Simon Andradius, & Fernandus Petreius Andradius fratres in eam insiluerunt: hos alij tres sequuti sunt, & in hostes ferociter irruentes, omnes fugere compulerunt. Cum autem Norogna vt opè quinque illis hominibus afferret, qui in nauem insiluerant, in eam ingredi conatur, & pedem iam in nauis latere poneret, sagitta è muris emissa sinistrum illius crus repente transfixum est: quo vulnere is in scapha sua concidit. Scapha à longa naue corporis succussu diuisa est. In ea trepidatione dum omnes certatim, vt Norognam è certamine deducerent, nitebantur, nemo illis quinque viris, qui fuerant in hostili naue relictis, suppetias afferebat. Æstus decesserat, & nauis in sicco destituta facultatē præbuit hostibus nostros inuadendi. Sed tanta Andradiorum fratrum virtus extitit, vt Zabaimo admirationem ingentem efficeret,

& tres

& tres socios, qui cum illis in nauem irruerant, egregie tueretur. Neq; scaphæ neq; celoces accedere poterant, propterea quod alueus propter æstus decessione vix scaphas sustinebat. Magister verò nauis, cui Ludouicus Coutignus præerat, illum admonuit, vt scapham exonerare iuberet: se namq; cū solis septem nauis velle Andrados ab imminete clade deducere: quod factum sine vlla mora fuit. Cū tamen magister nauis appropinquauit, iam Begienfis ad eandē nauem accesserat, vt magistrum & nauas ab hostium incurfione tutaretur. At cum magister in scapha viros accepisset, Begienfis vt hostilem nauem remulco traheret, summa ope nitebatur. quam tandem, cum cerneret se frustra contēdere, dimisit. Eo prælio multi ex hostibus conciderunt. Nostri cū præclara victoria reuerfissent, ni mors Norognæ eos omnes ingenti mœstitia conturbaret. Nam post tres dies è vulnere mortuus est. Fuit illius funus cum multis lacrymis nō Albuquerqueij tantum auunculi, qui illū non secus, atq; si filius esset, amabat, sed exercitus vniuersi procuratum. Erat enim nō solum virtute singulari præditus, verum etiā moribus cōmodissimis ornatus, & propter naturæ clementiam omnibus carus atq; periucundus. Zabaimus Andrados fratres per nuncios summis laudibus affecit, eisq; operam suam, & opes etiam illis paratas fore exposuit. Se namq; virtutem, in quocunq; hominū genere elucere perspiceret, vehementer admirari. Itaq; illos propter ea facinora, quæ ab illis geri conspexerat, nō hostes sed amicos arbitrari. Illi eadem vrbinitate responsū Zabaimo dederunt. His rebus gestis, Zabaimus in continentem transmisit, vt Narsingæ copijs occurreret. Inde tamen per interpretes de pace rursus actū est. Sed nihil inter eum & Albuquerqueiū conuenire potuit. Albuquerqueius inde (iam enim per anni tempus licebat) Anchediuam cursu petere, & inde Cananorem proficisci cōstituit, vt classem reficeret, & ægrotos atque vulneratos à morbis & laboribus, quibus fuerat afflicti, recrearet. Sed antequam promontoriū, Rama nomine, superaret, quod ad Goæ oram pertinet, quinque naues Lusitanas in alto cōspicatus est. Ex illis quatuor erant classis, cui præerat Iacobus Mendezius Vasconcelius, cui Emmanuel imperauerat, vt Malacam peteret. Reliqua erat ex Fernandi Coutigni classe, quæ Mozambique hyemauerat. Hoc supplemento nauium & hominum fulere Lusitani mirifice confirmati. Dum hæc in India geruntur, in Africa hæc acciderunt. Nonius Fernandus Ataidius Arzila cū copijs egressus, in Benguanem Regis Fessensis præfectum incurrit, eumq; prælio superauit. Hostes partim cecidit, partim captiuos cepit, ipseq; præfectus in prælio interfectus est. Vasconcelius verò Coutignus Borbensis comes, & Arzilæ præfectus, similiter in alios Fessenses duces, quos imparatos, & nihil hostile suspicantes esse per exploratores intellexerat, inuasit, & multos occidit, & quosdam etiam viuos cepit, magnamq; pecuniam & armetorum prædam abegit. Barraxa verò & Almandarinus (hi iam enim sub Fessensi Rege militabāt, & inter illius præfectos multū reliquas, opibus, & opinione virtutis militaris antecellebant) exciis alijs ducibus cū valido

R 4

exercitu,

exercitu, vsque ad Arzilæ portas excurrerunt: sed nihil quod memoria dignum esset, effecerunt, imo tres equites amiserunt. Fessæ Rex cum magno rursus exercitu Arzilam obsidere conatus est. Sed cum intellexisset, Arzilam esse tunc & militum copia, & comæatus abundantia, atq; munitionibus instructissimâ, obsidionem soluit. Iterum Barraxa cum Almandarino & nonnullis alijs ducibus, ac magna equitum multitudine Arzilam peruenit. Fernandus Castrensis, iuuenis singulari virtute præditus, vt primus omnium in hostes inuaderet, accelerauit. Sed cum portæ præfecti iussu clauderetur, is cum vno tantum famulo foris relictus est. Speculatores & exploratores, erant autem ij numero decem, qui in ciuitatem confugiebant, se cum illo coniungunt. Ibi cum Castrensis equo calcaribus incitato in hostes inuasisset, fuit hostium multitudine circumuentus, & occisus. Reliquis autem, portis apertis, fuit auxilium allatum, & omnes multis prius vulneribus acceptis in oppidum admissi, & hostes repressi, & portis rursus occlusis à pugnandi contentione depulsi. Eodem anno Georgius Vieira triginta & duobus equitibus stipatus, excursionem fecit, & in Cidem Hametum præfecti Alcazaris Quibirij filium incidit, qui centum equites ducebat. Prælium continuo summa contentione pugnatum hunc exitum habuit, vt Vieira, & alij multi acerrime dimicando conciderent, reliqui caperentur, & pauci equorum perniciate se se ab illa clade subducerent. Franciscus Portugalsis, qui postea Viminofensis Dynasta fuit, cum quinquaginta equitibus suis, & alijs quadraginta, quos illi Coutignus adiunxit, in pagum inuasit, & multos occidit, & alios viuos cepit. Sed signo ab hostibus dato, cum hostium multitudo vndiq; in eum irueret, maximum vitæ discrimen adiit. Nam lapide ita percussus fuit, vt sensibus oppressis concidisset, nisi fuisset Aluari Branchensis opera suffultus. Aliquot viri nobiles in ea pugna ceciderunt: ipse tamen Portugalsis sedecim ex hostibus cepit, & Arzilam cum victoria reuersus est. Eodẽ anno Emmanuel quatuor classes instruxit, vnâ, cuius mentio facta est, cui præerat Iacobus Mendezius Vasconcelius: quæ soluit Olyssipone septima die Martij. Altera erat nauium septem, cui præfecit Gundissaluum Siqueiram, quæ decimo septimo die mensis eiusdem Olyssipone profecta est. Et hæc in Indiã missæ sunt. Tertia porro classis erat trium nauium. Nauarchus fuit Ioannes Serranus, cui Rex negotium dedit, vt insulam Sancti Laurentij peteret, & pacem cum regibus illius nomine firmaret, & si quid videret in ea insula, quod esset æstimatione dignum, naues oneraret. Quarta classis fuit nauium supra triginta, quibus præfuit Nonius Fernandus Ataidius (proximis enim illis diebus in Lusitaniã venerat) vt cum ijs Safinium peteret, eamq; ciuitatem Regis nomine cum imperio teneret. Quomodo Vasconcelius in Indiam peruenerit, expositum est. Siqueira verò vna naue amissa, saluis tamẽ hominibus, ad Cochimi portum reliquas naues appulit, & inde Cananorem profectus est, eo quod intelligeret, ea tunc in ciuitate Albuquerqueium cõsidere. Serranus verò post varios casus in Sancti Laurentij insulam delatus, Australem illius

lius oram peragravit: cum aliquot regibus amicitiam iunxit: nauam vnum ex illis, qui cum Gomecio Abreo relictis fuerant, in naues accepit: à quo intellexit, non esse vllum laboris præmium & emolumentum, propter quod multum tempus in ea insula perlustranda consumeret. Inde igitur varijs tempestatibus agitata, in Indiam iter instituit. At Vasconcelius postquam portum Goæ subiit, Albuquerqueium salutauit, & ei literas Emmanuelis tradidit, quibus iubebat, vt omnia, quæ essent Vasconcelio necessaria ad cursum, quo Malacam petiturus erat, illi præberet. Hic fuit cõmuni consilio decretum, nullam rem esse Goensibello præuertendam, dignumq; negotium, cui Vasconcelius interesset. Quod verò ad Malacam attineret, non esse opus illud tanti ponderis atq; momenti quatuor tantum nauibus efficiendum. Goa expugnata, tunc demum fieri posse, vt Vasconcelius multo pluribus nauibus iter illud adeo periculosum susciperet. Vasconcelius libenter assensus est. Inde in Anchediuam delatus Albuquerqueius, Franciscum Pantojam in Zacotoram cum oneraria nauis comæatu plena dimisit, & Antonium Norognam alium eiusdem nominis, alterius sororis filium, qui tunc, vt dictum est, Zacotorensi arci præerat, per literas euocauit: ad Lemium verò literas dedit, quibus per Goensibellum sibi minime licuisse cõfirmabat, naues, quas illi fuerat ante pollicitus, in supplementum mittere. Inde Onorem petijt, quo in loco Timoia illi cum fructibus & comæatu obuiam prodijt. Ibi Vasconcelius literas Emmanuelis amanter scriptas Timoie dedit, quibus sibi grata esse significabat omnia, quæ gratia illius egerat, seq; daturum operam, vt illum officij cum tanta fide præstiti minime poeniteret. His literis Timoia multo vehementius in studium Regis incitatus, fidem dedit, se nullo vnquam in loco famuli fidelissimi officio defuturum. Albuquerqueius inde Cananorem aduectus, cum Rege in loco propè litus ad colloquium destinato orationem habuit, qua Regem multo magis ad amicitie foedus conseruandum, & promissis & sermonibus amantissimis astrinxit. Inde Ducem nomine Simonem Martinum Caldeiram misit, vt cum tribus nauibus oram Calecutij custodiret, ne nauis vlla ex Arabia posset portum ingredi, aut Calecutio soluere, quin ab illo caperetur. Idem Gaspari Souzæ munus cum alijs tribus nauibus assignauit. Gaspari verò Paiuæ, vt oram Goensem cum tribus etiã nauibus similiter obseruaret, imperauit. A Vasconcelio autem petijt, vt cum quatuor nauibus reliquam illius Indicæ regionis oram peragraret. Omnes imperata cõficiunt, & aliquot naues capiunt. In vna reperti duo Iudæi fuerunt, qui ad Christi religionem conuersi, interpretum munere cum summa fide perfuncti sunt. Dum hæc administrantur, accepit Albuquerqueius nunciũ de Regis Cochimensis morte, quæ supra retulimus singulari fide foedus cum Lusitanis ictum cõseruasse, atq; postremo se se ab omnibus regni negotijs abstraxisse, vt in templo dijs, quod reliquum erat vitæ dicaret. Huic sororis filius de gætis more successerat. Erat autem in more positum, vt si Rex aliquid religione tactus, se regni administratione abdicaret, vt in templo aliquo ab humanis tumultibus, secreto vitam in religione cõsumeret, post illius

mortem, is qui in locum illius successerat, cogere tur regni procurationem re-
 linquere, & in idem templum gratia religionis immigrare: ut quemadmodum
 in regno auunculi successor extiterat, ita religionis etiam hereditatem quamvis
 inuitus adiret. Is deinde, ad quem regni hereditas legibus veniebat, regnum oc-
 cupabat. Id fiebat, quoties Rex aliquis voluntate sua se regnandi munere reli-
 gionis gratia priuabat. Porro autem eo tempore, quo Odoardus Paciecus Regis
 Calecutiensis impetum reprimendum susceperat, is princeps, qui erat in regno
 successurus, ab auunculo defecerat, & se se cum Calecutiensi illius hoste coniun-
 xerat. Ea de causa fuit successionis iure spoliatus, & alius eodem propinquitatis
 iure, qui illi succederet, ascitus. Is autem, qui se ad Calecutiensem nefarie & fla-
 gitiose contulerat, cum auunculum mortuum intellexisset, coepit cum consobri-
 no vehementer agere, ut regno illi cederet, & religioni seruiret. Rex consilio
 cum nostris habito, qui nullo modo patiebantur, hominem perfidum & sceler-
 ratum, & perennem Lusitani nominis hostem in regni sede, quae erat in Lusi-
 tanorum tutela atque patrocinio, collocari, consobrino postulata contempsit. Is
 vero qui regnum petebat, cum religionem negligi cerneret, & regnandi cupiditate
 flagraret, magno exercitu, quem illi Calecutiensis Rex attribuit, stipatus, in Co-
 chimensis regni fines inuasit. Id ubi Albuquerque sciuit, Cochimum petijt, &
 regni opes firmauit, & viros fortes, qui hostibus obfisteret, ad custodiam Regis
 amici reliquit. Hoc autem metu, qui regnum armis petebat, abscessit. At postquam
 Albuquerque Cananore reuersus est, rursus redintegrato bello, Regni fines op-
 pugnare constituit. Sed cum Nonius Vascius Albicastrensis, & Laurentius Mo-
 renus illi acie instructa obuiam processissent, & praelium initum fuisset, hostes fusi
 fugatique sunt, multi que in acie caesi, & ipse princeps vix euasit. Sub idem tem-
 pus venit ad Albuquerque legatus a Rege Cambaiae missus, qui Regis sui no-
 mine significauit, dissipatum rumore fuisse, Albuquerque classem, ut in Ara-
 bicum sinum penetraret, apparare. Si ita esset, Regi gratissimum fore dicebat, si
 in transcurso aliquem illius portum peteret, in quo possent ambo de pace deli-
 berare. Afferebant praeterea literas a Lusitanis quinquaginta, qui apud Cam-
 baiae Regem captiui tenebantur. Hi cum Alfonso Norogna Zacotora soluerant.
 Coorta vero tempestate, cum naus in ora Cambaeni frangeretur, Norogna &
 reliqui, qui tabulis nixi, se in mare praecipites demiserant, fluctibus hausti fuerant.
 At qui se in ipsa lacera naui tenuerunt, cum aestus omnino decessisset, pedibus in
 terram euaserunt: & ab incolis capti, ad regemque perducti sunt. Hi ab Albuquerque
 petebant, ut eos quacumque ratione posset, in libertate assereret. Responsum Regi,
 quale ad voluntatem illius confirmandam conueniebat, datum est, & captiui spe liberta-
 tis ostensa recreati. Eo tempore iam Albuquerque classem instruxerat triginta &
 quatuor nauium. Ducebat autem in ea classe mille & quingentos Lusitanos, & trece-
 tos milites Indos. Cananore autem profectus, ad Onoris portum appulit. Ibi Timo-
 ia illi obuia factus, exposuit, urbem Goam fuisse post illius discessum stationibus, &
 vallis,

vallis, atque fossis, tormentorumque multitudine egregie munita: praesidia vero
 esse supra nouem millia militum, in quibus erant Turcae quamplurimi. Ducebat
 autem Timoia eo tempore filiam Reginae cuiusdam, quae in regione Gozompensi,
 quae erat sedibus illius finitima, regnabat. His nuptiis, ut debitis honoribus Ti-
 moiam afficeret, Albuquerque interfuit. Consilio deinde habito, statutum fuit, ut
 Timoia pedibus in insulam a continenti trajiceret: tres autem naues, quas habebat,
 cum Albuquerque classe coniunxit, earumque praefecturam Medio Rao, cuius vir-
 tuti multum fidebat, attribuit. Is in portum inuectus, cum terrorem praesidio, quod
 Panginum munitabat, iniicit: metus enim casus illius, quem repentino Albuquerque
 incursum subierat, homines valde perculerat, ut in urbem se trepide reciperent. Ali-
 qui tamen capti, & ad Albuquerque perducti sunt: ex quibus cognouit, quo in
 statu res Goenses essent. Iactis deinde anchoris, Hieronymum Limicum & Ioan-
 nem Limicum fratres, & alios nonnullos duces praemisit, qui propius urbem secundum
 litus accederent: qui maximo cum periculo mandatum protinus exequuti sunt, atque
 renunciant, urbem esse munitissimam, & praesidia militum, ut apparebat, firmissima.
 Nihil tamen secius Albuquerque ad eam oppugnandam se comparat. Et quia ea
 mente erat, ut omnem rei benegerendae rationem in celeritate poneret, sequenti
 die, quae fuit vigesima Nouebris, eam adoriri constituit. Primum enim cogitauit
 praesidia, quae erant in stationibus disposita, armis expellere: deinde castris posi-
 tis, & stationibus munitis, muros quatere, usque eo, dum aliqua pars muri corruer-
 et, qua nostri possent in urbem irrumperere. Sed longe felicius ea oppugnatio, quam
 is in principio suspicari poterat, illi processit, ut statim videbitur. Ea nocte trire-
 mes atque naues humiliores praemisit, & ducibus imperauit, ut sine intermissione
 urbem tormentis verberarent, ut hostes somnum capere non possent, & ita postri-
 die peruigilio confectos opprimeret. Is de quarta vigilia in scapham descendit: idem
 reliqui omnes duces effecerunt, & summo silentio cum primum diluxit, in terram
 copias exposuit, & acies diligenter instruxit. Ipseque cum Lusitanis quingentis, & In-
 dis trecentis in stationem, quae ad Septentriones spectat, inuasit. Reliqui duces aliam
 stationem, quae litus custodiebat, aggressi sunt. Limici fratres, & Lacerda, & Be-
 giensis, & alij nonnulli duces cum trecentis militibus in eam stationis partem,
 quae ad urbem pertinebat, impetu feruntur. Vasconselius & Paiua, quibus idem
 munus erat assignatum, cum ducentis militibus in stationem mediam impetum
 faciunt. Andradij fratres, Arius Syluius, & alij similiter ordinum ductores, eam
 partem, quae ad Timoiae aestuarium (sic enim appellabant) protendebatur, op-
 pugnandam suscipiunt. Qui erant in statione, tormentis nostros propellere con-
 tendunt. Sed id frustra fuit ab illis tentatum. Nostri enim neque pilis, neque glandi-
 bus, neque globis ingentibus deterreri potuerunt, quo minus ad stationem hostibus
 inuitis appropinquaret. Erat in porta, quam nostri Sanctae Caterinae nominant,
 dux quidam hostium, ut subsidia ubi esset opus submitteret, & ipse, si ita necesse
 fuisset, occurreret. Is ubi rem cominus geri perspexit, & quo impetu Lusitani in
 hostes

hostes incitarentur, animaduertit, ex vrbe plures copias euocauit. Accurrunt multi, quorum aduentu pugna recruduit, prælium atrox & nimis horrendum committitur. Hostes multis partibus nostros numero superabant: nostris tamé cœleste numen adfuit. Itaque munitionem ea primùm parte, qua Limici rem gerebant, expugnant. Idem reliqui faciunt. Hostes in fugam versi sunt. Nostri eorum tergis inhærentes, ita se cum illis agglomerarunt, vt cum hostes portas occludere vellent, id eis per nostros minime liceret. Dyonisius namque Fernandus Melius primus ingressus est, hastamque magna crassitudine transfuersam obiecit, vt disclusas fores distineret. idem alij fecerunt. Hostes nihilominus, vt fores occluderent, summopere contendebant. fuit res summi certaminis. Hostes enim in eo vitam & salutem suam verti statuebāt, si foribus occlusis aditu nostros arcerent. Nostri se subito victores fore confidebant, si fores apertæ manerent. Itaque modò hostium magno conatu abducebantur, modo Lusitanorum contentione discludebantur. Tandem cum eas nostri maxima quadam vi, hostibus frustra repugnantibus, impulissent, Tredecim primi, qui ad portam acerrime pugnarant, repulsis hostibus, vrbeni militari audacia præcipites inierunt. Hostes cedebant, ita tamen, vt cedentes vim sagittarum atque telorum in nostros immitterent. E tectis deinde & à fenestris lapides demissi nostros perturbabant. Hostes conferti in eos iam perturbatos inuasert. Arius tamen Syluius & Mendezius Alfonsus Tingitanus, deinde Fernandus Petreius Andradius, & Emmanuel Cugna, & Antonius Garcesius, cum militum turma suppetias attulerunt. Redintegrato prælio, hostes in fugam passim effusi sunt: & quidam in Zabaimi ædes se trepide receperunt: alij diuersis vijs ingressi, se fugæ mandarunt: quod fuit in causa, vt nostri rursus persequendi studio dissiparentur. Viginti eos, qui in Zabaimi domum confugerant, insequentes, magnum discrimen adierunt. Hostes enim conferti eos aggressi sunt. Vascum Fonsecam, & Vascum Coëlium, qui furentius in eos irruerant, occidunt. Hieronymus Limicus cum multum sanguinis profudisset, & vires illum omnino defecissent, concidit. reliqui illorum casu perterriti cedunt. Ibi Mendezius Alfonsus, & Arius Syluius clamoribus magnis Lusitanos ad pugnam acerrime reuocandam cohortati, tanto impetu in hostes inuasert, vt impressione facta eos prosternerent. Alij deinde Lusitani in ædes ingressi, magnum ad debellandum momentum in ea pugna suis attulerunt: in quibus Ioannes Limicus fuit. Is tamen cum fratrem iacentem atq; spirantē cerneret, victus amore fraterno substitit. At frater, perge, inquit: nec enim decet te in tali tempore vlla perturbatione victū, officiū hominis fortis omittere. Nullus te ex casu meo dolor attingat. Officio namq; meo perfunctus occūbo. Ioannes quāuis dolore cruciaretur, verbis tamé fratris morietis, cui is vitā dare nō poterat, admonitus, in hostes eo furētius irruit, quo grauius illū mors fratris amantissimi sollicitabat. Erat ante vestibulū ædium ipsarum campi nō angusti planicies, & inde collis modicus assurgebat.

In

In eo campo res gerebatur, cum multi equites atque pedites ex Zabaimi ædibus, quæ erant amplissimæ, confluentes nostros circumuenerent: & omnes occidissent, ni Vasconselius cum suis copijs interuenisset. Hic enim acie instructa cum in vrbeni ingressus esset, hostes cedentes insequatur, ita, vt nunquā eos, quos ducebat, dissipari permitteret. Ibi cum in hostes circumfusos impetum daret, duces hostium in collem copias subduxere, atq; cum nostrorū paucitatem animaduertent, cōfirmati rursus in nostros inuecti sunt. Nostri oppressi multitudine, sensim cedere compelluntur, & scalarum gradus, qui erant instar theatri Zabaimi ædibus coniuncti, cōscendunt. Ibi rursus cum se parumper à labore refecissent, & hostes diu sustinuissent, in eos impetū tulerunt, quasi tunc recentes prælium inirent. Multos cæciderunt, inter quos fuit Æthiops quidā vir fortissimus, qui equo insidebat. Is vbi decidit, Emmanuelis Lacerdæ famulus quidam equum cepit, eūque Lacerdæ tradidit. In eo prælio Lacerda sagittæ vulnus secundum malam grauisimū acceperat. Hastile sagittæ deciderat, ossi ferrum inhæserat. Magna vis interim sanguinis ex vulnere profuebat. Illū tamen neque sanguinis emissio, neq; doloris magnitudo ab ardore dimicandi retardabat. Itaque cum equum ascendisset, in equites octo tam ferociter inuectus est, vt eos in fugam compelleret. Hostes reliqui multum deferitate pristina remiserunt. Primū vix resistunt: deinde cedunt: postremò effusa fuga vitæ prospiciunt. Tanta verò fuit trepidatio, vt multi se è muro præcipitent. Albuquerque interim, qui, vt alteram stationem in loco procul à mari munitā oppugnet, in aliam viam fuerat ingressus, editum collem superauerat. Ibi cum tormetorum fragorem, dissonas voces, clamores ingentes, & muliebres eiulatus auribus accepisset, vnum è suo comitatu misit, qui prælij statum ei renunciaret. Attamen animus hominis acer, & moræ totius impatiens, & in omnem rerum occasionem semper intentus, responsum expectare non potuit. Itaq; ad vrbeni gradum celeriter intulit. Ibi cum multi ex hostibus ex vrbe profugissent, in illū inciderunt. Prælium ibi rursus nimis atrox exortum est. Hostes enim erāt acres, & numero superabant, & fugæ dedecus & indignatio, & vrbis tunc repetendæ desperatio eos ferocios efficiebat. Nostri, quia reliquis prælijs in vrbe cōmissis non interfuerant, ne socijs virtute inferiores esse viderentur, incredibili ardore dimicabant. Maxima tandē hostiū parte cæsa, reliqui in fugam versi sunt. Albuquerque in vrbe ingressus, primū summas Deo gratias egit, cuius præsentī numine debellatū fuisse cōstabat. Quod enim signū clarius præsentī diuinæ dari potuit, quàm intra sex horas vrbe maximā, armis & tormētis, fortiumq; militū præsidijs, hominūmq; multitudine refertā, à tam paucis hominibus expugnatā fuisse? Quod vt maiore admiratione dignū sit, illud certè constat, tanta pertinacia à quibusdam hostibus in ædibus Zabaimi eo die pugnatū fuisse, vt cum nostros eorum misericordia vehementer inflecteret, neque solum vitam & libertatem, verum & virtutis illius præmium pollicerentur, maluerint in vestigio mori,

mori, quàm vitam ab hoste, quod valde ignominiosum reputabant, accipere. Supra tria hominum millia in vrbe cæsa dicuntur. E nostris quadraginta desiderati sunt, inter quos Hieronymus Limacus, Vascus Fōsēca, Cosmus Coëlius, Antonius Vogadus, Antonius Garcesius, Aluarus Gomecius, & Petrus Gomecius Limicus extitere. Plusquam trecenti Lusitani vulnerati sunt. Albuquerque veritus, ne nostri pugnandi auiditate hostes longius insequerentur, & ea ratione palantes in aliquod se discrimen, vt sit, vbi victoria homines insolentes, & disciplinæ prorsus immemores plerunque facit, iniicerent, omnes vrbs portas claudere repente iussit. Deinde per otium suburbia (sic enim se facturum incolarum sceleribus offensus iurauerat) coniectis facibus inflammari præcepit. His rebus gestis, Timoia cum exercitu trium millium hominum peruenit, morâq; suam purgavit, & Albuquerque satisfactionem accepit. Et quanuis aliam causam iustiore non haberet, negotij confecti celeritas eum omni suspitione criminis liberabat. Aliud tamen esse credo in causa fuisse, cur ille copias in tempore afferre nequiverit. Non enim erat æquum, vt belli partem aliquam, quod numine CHRISTI præsentis administratum fuerat, homines ab illius sanctissimis sacris abhorentes, sibi vindicare, & in gloriæ societatem se offerre, ratione aliqua niterentur. Præda fuit, armorum, tormentorum, & munitionum, & cōmeatus, & longarum nauium multitudo. Nihil enim fuerat in vrbe relictum, nisi quod ad vrbs tutandam pertinebat. Albuquerque omnes Saracenos ex vrbs finibus eiecit. Reliquis, qui non erant Mahumetanis institutis imbuti, in insula habitare permisit, dummodo tributum, quod Zabaimo soluebant, Regi Emmanueli integre penderent. Publice deinde mercatoribus edixit, se omnibus, qui Goam cum equis & mercibus ingredi vellent, impunitatem daturum, & summa fide eos ab omni iniuria & maleficio tutos conseruaturum. Emmanuel verò Cugnam Cananoris arcis præfecit: Rodericum Rabellū, qui Cananoris arcis præfuerat, asciuit, vt illum arcis Goënsi præponeret. Fernandum Petreium Andradium, Petrum Fonsēcam Castrensem, Antonium Salam, iussit mare Goënsē peragrarē, & omnibus mercatoribus, qui Goam peterent, tutū receptum præbere. Georgio autē Botellio, & Simoni Alfonso Bisacuto, vt Calecutiense mare nauibus suis infestum redderent, imperauit. Quilibet eorum sibi cōmissum munus exequitur. Andradius nauem vnā Armuziensem, quæ vnde esset prorsus ignorabat, eo quod vela demittere nollet, persequutus est, vsq; eodum illa in Dabulis portu impingeret. Dabulis præfectus tormētis è turri, quæ portui imminebat, Andradiū repellere conabatur. At ille in terrā egressus, turrim expugnauit, eamq; disiecit: & tormenta, quæ erant in ea disposita, in nauē suā imposuit. Botellius in nauē maximam Saracenorū inuasit, quam cum diu oppugnasset, dilacerauit, magnâq; præda potitus, nauē, quia nauigare minime iam poterat, omisit. Albuquerque vectigalia diligēter exercuit, & ciuitatis statū, & formā reip. collocauit: & aliud deinde opus immortalī memoria dignū, cōtra multorum

multorum sententiā, suscepit. De quo antequam differam, non alienū erit, quo sententiā Albuquerqueij ab Almeida sententiā discreparet, paucis exponere. Vterque enim eorum cum esset animo maximo, & singulari virtute præditus, idem sibi proponebat: sed non idem consiliū sequebatur. Vtrique enim erat propositum, pro Christi religione, & pro Regis Emmanuelis amplitudine vitam, si opus ita fuisset, in quoduis maximum vitæ & salutis discrimen inferre, & gloriæ & immortalitati seruire. Sed alter ab altero in hoc dissentiebat, quod Almeida minime tutum putabat, vrbs expugnare, ne videlicet distractæ Lusitanæ vires, imbecillæ redderentur. hoc autem erat illi decretum, mare tenere. Id enim statuebat, eum, qui maris imperium possideret, Indiæ totius potestatem assequutum. Itaque maris erat illi antiquissima cura, & dum vnā tutissimam stationē nauibus haberet, reliqua omnia contemnebat. Fieri enim non posse existimabat, vt tantum militum in supplementum è Lusitania singulis annis mitteretur, vt firmis præsidijs arces multas munire liceret. Quod si quis id facere tentaret, eum Lusitanos omnes, qui viribus coniunctis hostibus terrorem incutiebat, dispersos hostibus esse proditurum. At Albuquerque maiore quadam spe, quam animi excellentis altitudo afferre solet, non præsentis tantum securitatis, sed futuri etiam imperij, quod amplissimum fore confidebat, consilia intimis animi sensibus agitabat. Nec vt piperis magnus numerus annis singulis in Lusitaniam importaretur, sed vt imperij fundamenta iacerentur, excogitandum censebat. Et quo auxilia magis longinqua erāt, eo colonijs pluribus oras Indiæ occupandas statuebat, vt varijs Lusitanæ gentis seminarijs passim institutis, exercitus in India conscribi possent. Mare verò minime tutum arbitratur ijs, qui terra simul opes suas nequaquam stabilirent. Classē maximā vnica tempestate deleri posse: at opibus in terra comparatis classes refici, & maris imperium recuperari non esse difficillimum. Periculosum deinde statuebat, in angustum locum classē Lusitanam includi, maxime verò, vbi macrū & sterile solum esset, parūmq; idoneum ad exercitum in hybernis alendum. Itaque eos, qui Cochimi, aut Cananoris regno opes Lusitanas satis firmari posse confidebant, inter tam multos sempiternos Christiani nominis hostes, & tam occasionibus ad perniciem Lusitanis afferendā opportunis intentos, parū temporis consequenti prospicere censebat. Non enim esse tutum locū, qui se vno tantū niteretur, sed in quem è locis pluribus auxilia, cum opus esset, mitterentur. Eam verò locorum occupationē maris imperium nō imminuere, sed potius amplificare. Quo enim classis plures receptus & stationes haberet, eo minore cū periculo nauigari, & faciliore materiam ædificandis nauibus multa loca, quàm vnū præbere. Postremò ei, qui nō Indiæ possessionē hominis vnus ætate, sed æternitate, si fieri posset, temporis esse definitā cuperet, condendā esse ciuitatē statuebat, quæ sobolem multiplicē procrearet, ita, vt nō semper esset necesse temporibus difficillimis, ex auxilijs è Lusitania missis pēdere: quæ sæpenumero in longissima & diffi-

& difficillima nauigatione vel morbi multiplices imminuunt, vel fluctus & tempestates exhauriunt, vel hyemes intercludunt, vel labores immensi debilitant. Quam prudenter autem id ab eo fuerit excogitatum, rerum exitus multis post illius obitum annis facile comprobauit. Cum enim Solymanus Turcarum imperator Aegypti rectorem cum maxima classe in Indiam misisset, vt Lusitanos possessione pelleret, & is arcem Diensem obsessam teneret, multisq; diebus maxima tormentorum & armorum contentione vehementer oppugnaret, quanuis plurima detrimenta à nostris, qui in arcis praesidio manebant, accepisset, non tamen tam cito obsidionem soluisset, nisi certior factus esset de magnitudine classis, quæ contra illum Goæ comparata Diu petebat. Neque rursus cum Rex Cambaiæ eandem arcem cum maximo Turcarum auxilio sex mensibus obsessam tenuisset, tam facile à Ioanne Castrensi, qui tunc in India Ioannis Regis nomine imperium administrabat, victus atque superatus fuisset, nisi Goa maximum ad eam victoriam atque multiplex instrumentum suppeditaret. Ad eam namq; magnitudinem ciuitas peruenit, vt facillimum sit, in ea iustos exercitus conscribi, & classes magnas ædificari. Id Albuquerque sapienter animaduertens, ea ciuitatis fundamenta iecit, quibus nixa, non facile de statu conuelli posset. Cum verò Lusitanas mulieres non haberet, quod vnum remedium inueniebat, eas, quas bello ceperat, Christianis sacris expiatis, apud Lusitanos milites matrimonio collocabat, eisq; possessiones in ea insula, Saracenis iure detractas, assignabat, eosque multis fauoribus atque præmijs ad eas nuptias alliciebat. Sic factum est, vt instar Romuli, qui urbem Romam condidit, aut Thesei, qui ciues Atticos è pagis in urbem compulit, aut aliorum qui urbium fundatores extitere, illius urbis, quam armis atque virtute cepit, conditor appellari posset. Dum hæc in India geruntur, in Africa hæc euenere. Ataideus urbem Safinium Regis Emmanuelis nomine tuebatur: & crebris excursionibus Mauros exterrebat, multasque ex illorum bonis prædas agebat. In primis autem Maurum quendam, quem reliqui Mauri, vt virum religione atque sanctimonia præstantem, diuinis propemodum honoribus afficiebant, qui castellum in quo domicilium collocauerat, præsidij validis munierat, viuum cepit, & castellum expugnauit, multosque partim cæcidit, partim captiuos abduxit. Tanto denique terrori multis esse cœpit, vt oppida atque pagi, & vniuersæ vicinitates & præfecturæ pacem peterent, & leges acciperent, & imperata tributa persoluerent. Verum cum gens sit natura fallax, & sanctissimæ religionis ignara, facillime ab alijs Mauris inducta, fidem fregit, & bellum summo studio contra Christianos comparauit. His alij innumerabiles adiuncti sunt. equites erant ad quinque millia, pedites supra sexcenta millia fuisse dicuntur. Decimo tertio die Decembris, Anno. M.D.x. Safinium obsidere incipiunt. Vigesimo tandem atque tertio die mensis eiusdem positis castris obsidionis opera perfecerunt. Multas namque turres excitarunt, multas stationes fossa & vallo munierunt, & tormenta

menta in locis aptissime disposuerunt. Ataidius cum primum bellum parari per exploratores intellexisset, Emmanuelem Regem per literas admonuit, nauemq; in insulam, quam appellant Materiæ, continuo misit, vt auxilium inde conquiret. Insulæ præfectus Simon Gundiffaluus Camara non aderat: in Lusitania namque apud Regem versabatur. Vxor illius cum esset animo virili, & mentem viri (erat enim ille vir egregie fortis, & liberalitate singulari præditus) exploratam haberet, incredibili celeritate, & maximis sumptibus auxilia comparauit, quibus præfuit Emmanuel Norogna, eiusdem Camaræ germanus frater. Ataidius stationes distribuit, & singulas stationes viris nobilibus in rebus bellicis spectatis, cum certo numero militum, tuendas assignauit, nullumq; officium vigilantissimi ducis in urbis munitione prætermisit. Ipse sibi eam militum copiam, quam potuit, reseruauit, vt cum ijs, locis omnibus, præsertim quibus periculum grauius intendi videretur, occurreret. Vt autem melius hostium castra speculari posset, cum equitibus trecentis & septuaginta, & peditibus centum, & tormentis aliquot carpentis impositis urbem egressus, in edito colle, in specula constitit, pugnaque signum, si vellent hostes manum conferere, eo in loco proposuit. Cum hostes se continuissent, copias in urbem reduxit. Vigesimo tertio die mensis eiusdem, hostes urbem oppugnare instituerunt. Fuit autem ea oppugnatio vehementissima. Erat enim maxima hostium multitudo. Viri nobiles & acerrimi duces non hortatores tantum aderant, verum & ipsi vnde maximum periculum imminebat, eo se intrepide conferendo, vt reliquos exemplo suo incenderent, summopere contendebant. Scalas admouebant, testudines applicabant, vt illis tecti, muros subruerent, sagittarum atque pilarum multitudine, vt nostros obruerent, laborabant. At nostri sagittis & glandibus, & vasis tormentario puluere refertis, ignitisque telis in eos emisis non medio crem cædem ediderunt. Quadringenti namque ex illis eo die interfecti sunt. Postridie Ataidius octo tantum equitibus circumspectus egressus est, vt aliquem ex improviso caperet, ex quo hostium consilia explorare posset. Quod tamen, eo quod minime lateret, exequi nequiuit. Itaque duobus hostibus, qui in illum inciderant, interfectis, in urbem reuersus est. At hostes cum animaduertent, se non posse diu propter ingentem multitudinem, quæ non facile sustentari atq; regi poterat, in obsidione perseverare, statuerunt totis viribus experiri, an vno impetu urbem expugnare liceret. Trigesimo igitur eiusdem mensis die tanta vi in urbem inuaserunt, tantaque telorum multitudine & armorum contentione eam per omnes murorum partes aggressi sunt, vt multi stationes, in quibus dispositi fuerant, metu perturbati desererent. Ataidius tamen omnibus locis occurrens, vbi hostes acius præliabantur, eo se conferebat, & alios quidem suis oratione confirmabat, alios laudibus accendebat, & subsidia identidem, vbi maxime nostros vrgeri conspexerat, ex ea quam habebat copia submittebat, & manu etiam strenui militis interdum officioungebatur. Cum verò ea parte,

quæ ad mare pertinebat, murum vehementius oppugnari cognouisset, ibi constitit, ut præsentia sua facilius impetus hostium repelli posset. Hostes absque ullo metu scalis alia ex parte muros ascendere, alio verò in loco machinis subruere, omnia tentare atque periclitari, quo eodem die possent vrbe potiri, & nostros internicione delere. Tanta tamé vi fuere de omni conatu depulsi, ut oppugnatione desisterent, cum quatuor horis sine vlla intermissione in ea perstitissent. Ea die supra sexcentos amisere. Reliqui formidine perterriti, obsidionem trepide solunt. Ultimo die mensis Decembris eiusdem Anni tanto tumultu castra hostium mota sunt, ut fuga potius quam profectio videretur. Ataidius cum equitibus quadringentis, & peditibus centum, ut postremum agmen carperet, acceleravit. Aliquot eorum occidit, & nonnullos captiuos abduxit. eos longius insequi noluit, ne tanta multitudine freti, in eum ab vrbe procul abductum incurrerent. Hac obsidione soluta, multi Mauri rursus ex vicinis populis Emmanuelis imperio se se subdiderunt. At Ataidius quanuis quietis esset impatiens, & aliquid semper animo moliretur, quo posset in hostes pestem atque perniciem comparare, tandiu tamen expectavit, dum illa multitudo dimitteretur. Postquam verò copias illas dimissas accepit, statuit in aliquam hostium præfecturam ex improviso inuadere. Cum autem Mauri cuiusdam indicio percepisset, in locis quatuor passuum millibus ab Almedina disiunctis (Almedina verò oppidum est Mauritaniæ munitissimum, quod Safino Septentrionem versus triginta duobus millibus passuum abest) esse quinque hostium præfecturas, in quas nihil tunc hostile suspicantes inuadere posset, secundo Ianuarij die, Anno. M. D. xj. Cum equitibus quadringentis & triginta, & centum peditibus, minoribus tormentis armatis, nocte profectus in locum peruenit. Hostes verò non offendit. Exploratores autem misit, ut specularentur, quo abscessissent. Illi re diligenter explorata renunciant, eos inde passuum duobus millibus abesse. sedes enim frequenter mutant. Itaque Emmanuelem Norognam, quem diximus vrbi obsessæ opem loco fratris attulisse, præmisit cum centum & octoginta equitibus, qui illos prælio distineret. Andream verò Caldeiram, & Ioannem Freitam (hi enim peditibus præerant) illum subsequi iussit, ut subsidio, cum opus esset, occurrerent. At Norogna cum iuuenis, & supra modum cupiditate laudis incensus esset, subsidia expectare noluit, sed tantam celeritatem suscepit, ut se ab illis magno interuallo disungeret. Id conspicatus Ataidius, Emmanuelem Ceruariam cum equitibus triginta subsidio misit, cui mandauit, ut Norognam retraheret. Metuebat enim, ne se præcipitem in aliquod summum discrimen iniiceret. At Ceruaria cum ad Norognam accederet, eum iam cum hostibus commistum animaduertit. Itaque Ataidium per equitem admonuit, prælium esse iam summa vtrinque contentione susceptum. Hoc audito Ataidius cum equitibus quindecim, ut opem celeriter afferret, appropinquauit: Aluarum verò Ataidium reliquas copias instructas ad-

ducere

ducere iussit. Res interim erat in magnum discrimen adducta. Eques vnus, Aluarus Rodericus Azeuedius nomine, hasta trāsfixus interierat. Bernardus Emmanuel, vir fortissimus, Regis cubiculo præfectus, graui plaga cõtusus ex equo deciderat. Maurus, qui illum strauerat, brachio illius altum vulnus infixerat, & Bernardi hasta, quam ceperat, Christianis, qui iacenti opem afferebant, maximo animo repugnabat, & facinora in armis edebat. Georgius Mendezius Ataidius Algarbiensis in Maurum incurrens, equi ipsius, quo vehebatur, impetu Maurum strauit: qui continuo cæsus fuit, & Bernardus Emmanuel, cuius sensus omnes plaga vehemèter stupefecerat, è terra sublatus, & in equo impositus, & ad locum, vbi maiores copiarum relictæ fuerant per ductus. qui tamé antequam plagam illam accepisset, magnam cædem fecerat. Erat enim mète parum sana, sed in armis acerrimus. Prælium verò quanuis non sapienter commissum fuisset, exitum satis felicem habuit. Hostes enim, antequam Ataidius interueniret, fusi fugatique, multi occisi, & centum capti sunt, & præda non mediocris abacta. Ataidius iam se cum Norogna coniunxerat, cum non ita procul hominum multitudinem conspicatus est. Id quod futurum erat suspicatus, omnes copias, iam enim aduenerant, diligenter instruxit. Hostes erant armis & animis ad cõfligendum paratissimi. Numerus fuit equitum quadringentorum, mille peditum. Hi in nostros tato impetu inuecti sunt, ut parum abesset, quin aciem perturbarent. In equum Ataidij tres hastæ magnis viribus emissæ protinus adhererunt. Is ut alium equum assumeret, retro celsit. Iacula interim, lapides, & sagittæ, & equitum concursatio strepitum horrendum edebant, & nō pauci vulneribus concisi cadebant. Ataidius in prælium reuersus, Ioannem Hominem, cuius semper virtus imprælijs eluxerat, & famulum quendam suum honesto loco natum, pedibus (illorum enim equi iam interfecti fuerant) acriter pugnantem animaduertit, quos ab hostibus circumfusis eripuit. Prælium extrahebatur, & victoria neutram in partem inclinabat. Tandem cum Ataidius maximis vocibus suos adhortaretur, omnes sic pugnandi studio incensi sunt, ut hostes supra trecentos occiderent, & reliquos in effusam fugam compelleret: quos Ataidius insequi noluit, veritus, ne rursus hostes copijs vndiq;, ut gentis mos est, influentibus adiuti, in nostros insequendi studio dissipatos inuaderent. Itaque cum præda reuertere statim maluit. Sed ciuitas procul aberat: & hostes rursus à timore resecti, cum maioribus copijs in eum inuecti sunt. Nostri eorum impetum ægre sustinebant, ita tamen, ut ordo minime turbari, quanuis hostes acriter instarent, vlla ratione potuerit. Ataidius cum aliter summum periculum vitari nō posset, omnem prædam & impedimenta dimisit. Fuere in hac excursione atque reuersione è nostris homines tredecim desiderati, equi decem & septem occisi. Alios triginta equos Ataidius interficere iussit, propterea quod nimio labore fatigati, ingredi minime poterant, & noluit eos in hostium potestate relinquere, ne illis contra nostros vterentur. Eodem rursus Anno Ataidius, cum explo-

ratum habuisset, quinque & viginti hostium turmas inde triginta duobus passuum millibus distare, eos adoriri constituit. Cum verò multi partim Iudei, partim Saraceni in urbem cum mercibus & vario comœatu forte conuenissent, portas occludere, & custodes apponi iussit, ne quisquam illius iniussu egredi posset, ne hostes de re, quam is moliebatur, admoneret. Eodem die, qui fuit vigesimus tertius mensis Octobris, primis tenebris quadringētos equites & quingentos pedites eduxit. Agminēque silenti cum dilucesceret, eo quo intenderat peruenit, & hostes imparatos adortus continuo fudit: supra trecentos occidit, quingentos atque septem viuos cepit: præda pecorum, & armentorum, & camelorum tanta fuit, vt duo millia passuum occuparet. Ataidius tamen cū via esset longa, & confragosa, & timeret, ne hostes vndique asciti, in eum tantis gregibus impeditum incurfarent, maximam prædæ partem omisit, ipse cum reliqua profectus est. Cum verò viam explorato faceret, certior factus est, Almedina trecentos equites egressos esse, vt illū aggrederetur. Is greges & impedimenta in medium agmen inferri iussit, & agmen postremum, in quod hostes erant impetum illaturi, firmavit. Cū hostes igitur in postremum agmen impetum ferociter intulissent, tanta vi repressi sunt, vt non auderent deinceps propius accedere. Ataidius absque vilo impedimento urbem cum præda, cum iam nox esset, ingressus est. Cū hac ratione Mauri finitimi grauia damna frequenter accepissent, statuerunt pacem postulare, & imperium Emmanuelis accipere. Fuerunt autem multi pagani, & montani, multæque præfecturæ, oppida etiam cōplura, & vicinitates, quæ sub Emmanuelis imperium atque ditionem subiunctæ sunt, & omnibus tributum, quod quotannis penderent, imperatum. Erat autem maximus frumenti numerus, qui hoc tributo cōtinebatur. Tantus autem metus erat hostibus iniectus, vt Marrochensibus etiam solitudinem nō mediocrem afferret, vsque adeo, vt multi illinc in longinquas terras discederēt, ne singulis propè horis cladis repentinæ nuncio trepidarent. Soli qui fœderati, & vectigales Emmanuelis erāt, securi viuebant, & fundis suis impune fruebantur. In omnibus his rebus siue ad belli administrandi rationem, siue ad vectigalium amplificationem pertinentibus, insignis opera fuit Iehabentafusi, cui Rex Emmanuel, vt diximus, veniam impertiuit, eūque donis atque muneribus affecit. Quid Lemio, dum hæc omnia gerebantur, acciderit, antequam in Indiam perueniret (nondum enim id commode facere licuit) consentaneum est oratione perstringere. Is è Gardafumensi promontorio profectus, Armuziū petiuit: ad Regemque misit, qui diceret, se eò Regis Emmanuelis iussu peruenisse, vt ei rebus omnibus, siue quæ ad insulæ propugnationē, siue quæ ad Regis ipsius dignitatem pertinerent, operam nauaret. Orabat deinde, vt omnes offensas, quas ab Albuquerque acceperat, obliuione cōtereret, & à Lusitanis deinceps omnia amicitiae singularis officia expectaret. Quod autem ad insulæ defensionem adtinebat, se nō ignorare, Regem multos Principes inuidia furentes

circumstare,

circumstare, contra quos confidebat non inutilia vnquam fore Lusitanorum præsidia. Quibus tamen, vt sine periculo in insula consistere, & facilius urbem tueri liceret, opus esse loco munito, qui maius & vtilius ipsi Regi, quàm Lusitanis præsidium afferre posset. Petebat igitur, vt fieret sibi potestas arcis illius perficiendæ, quam Albuquerque inchoauerat. Coieatarus respondet, omnia se, quæ cum Albuquerque pacti fuerant, libentissime facturos: quod verò ad arcem adtineret, nullo modo passuros esse, ad perfectionem adduci. Quindecim millia numorum aureorum, vt fuerāt cum Albuquerque depacti, soluunt: Lemium liberaliter inuitāt, & Lusitanos omnes comiter accipiunt. Lemius quia vires non habebat, quibus bellum inferret, pacis simulatione contentus, post duos menses (citius enim per anni tempus minime licuerat) inde discessit, & Mascatem petijt, & inde, vt superius dictum est, Vascum Sylueiram in Indiam misit, qui in classis supplementum naues aliquot ab Almeida flagitarat. Zacotoram deinde profectus est, vbi in morbum incidit, cuius depellēdi gratia (erat enim cœlum regionis illius insalubre, & palustres humores infesti) in Melinden nauigauit. Albuquerque, iam enim imperiū gerebat, per Antonium Nogueiram Alfonso Norognam arcessiuit, & Lemio per literas significauit, se propter incommodum Calecutij acceptum (timebat enim, ne multi sublatis animis contra Lusitanum nomen res nouas molirentur) classem minuere nō posse. Cum primum ipse motus comprimeret, tunc per se auxilium allaturū. Cogitabat enim in Arabicum sinum proficisci, vt cum Sultani classe, quam rumor breui venturam nunciabat, dimicaret. Rumor tamen inanis extitit. Sed Lemius nondum Melinde redierat. Franciscus Pereira Berredus, & Alfonso Norogna in Nogueiræ nauem ingressi, cum illo mare interim peragrabant, vt prædas agerent. Vnam verò nauem maximam Cambaiensem opibus maximis refertam cepere. His opibus elati, diutius expectare noluerunt, sed in Indiam transmisere. Præteruecti autem Baticalam, sæua tempestate iactati sunt, & Cambaiensis nauis cū magistri Saraceni ductu Dabulem peteret, vadis allisa atque perfracta fuit, & Lusitani capti sunt, & in Zabaimi potestatem peruenere. Eadem tempestate cū Nogueira Cambaiæ quendam portum ciuitatis, quam Damam appellant, subire contenderet, nauis illius fracta fuit, & Alfonso Norogna, vt dictum est, eo quod se in mare, vt in litus enataret, præpropere cum nonnullis demiserat, fluctibus haustus est, & omnes qui illum sequuti sunt, eundem casum subiere. Reliqui omnes capti, ad Cambaiæque Regem perducti sunt, de quibus iam antea diximus. Franciscus Pantoja, quem similiter Albuquerque Zacotoram miserat, cū Indicum pelagus traiecisset, nauem ingentem, Meri nomine, cui præerat vir Cambaiæ Regi sanguine coniunctus, quæ eadem tempestate conuulsa, iactum fecerat, intercept, Zacotoramque perduxit. Ibi Odoardum Lemium iam Melinde reuersum offendit. Arci tunc Lemius Petrum Corream præfecerat. Præfectus enim

S 3

morbo

morbo sublatus fuerat. Nauem verò, quam Pantoja in cursu ceperat, frustra repugnante Pantoja, Lemius ad ius suum pertinere disputauit, eo quod in regionibus sibi ad gerendum bellum assignatis capta fuisset. Itaque nauem, & omnia, quæ in ea reperit, in suam potestatem redegit. inde profectus in Indiã, ab Albuquerque magnis honoribus acceptus fuit, multaque illius gratia Albuquerque effecit, quibus quemuis facillime ad studium allexisset. illum tamen nullo modo potuit ad rationes suas adiungere. Cùm verò de consilio, quo statuebat Goam aggredi, cum illo differuisset, Lemius operam suam pollicitus fuerat. Attamen multum de illius dignitate clam detraxerat, & laudibus illius passim obrectauerat, Goamque capi non posse, & si caperetur, nullam utilitatem rebus Lusitanis allaturam esse disputauerat. Multi sermonibus illis libenter aures præbuerat, & sermones serebantur, quibus offensiones grauissimæ, & dissensiones turbulentissimæ concitari facillime potuissent, ni Albuquerque partim dissimulando, partim lenitate & comitate, hominis vel ambitiosi, vel inuidi insaniam mitigando, malo nascenti restitisset. Sed non tantum profecerat, vt Lemius fidem illi præstare, quam dederat, vlla conditione vellet. Nec enim illi quidquam opis ad Goæ expugnationem conferre voluerat. Sed casus quidam interuenit, quo materia omnis discordiarum amputata fuit. Naues enim è Lusitania post expugnatam Goam cum literis Regis Emmanuelis appulsæ sunt, quibus literis Emmanuel Lemio præcipiebat, vt Albuquerque classem traderet, & ipse in Lusitaniam reuerteretur. De captiuis interim Albuquerque agere cœpit. In naui, quam Pantoja ceperat, eiusdem nauis dominus, nomine Aleacamus, vt diximus, Regi Cambaiæ sanguine propinquus, captus extiterat. Huius Principis permutatione confidebat Albuquerque facillimum negotium fore. Re igitur cum Aleacamo communicata, mercatorem in Cambaiam misit, qui cum Rege de redimendis captiuis, hominis propinqui permutatione, qui maximum apud illum locum obtinebat, ageret. negotium expeditum fuit. Itaque Iacobum Corream, & Franciscum Pereiram Rex missos statim fecit, ea conditione, vt si res minime conueniret, rursus ad se redirent: ad quod sine fraude vlla gerendum, illi se se iureiurando constrinxerant. Ex his intellexit Albuquerque, quo casu Norogna fororis suæ filius interierat. Lemius in Lusitaniam reuersus est. Albuquerque post illius profectionem graui cura liberatus (nec enim Lemius contineri poterat, quin illi quibuscunque rebus posset officeret) animo magis vacuo reip. conseruandæ, & muneribus assignandis incubuit. Mulieres indigenas, vt cum Lusitanis matrimonio iungeret, enixe operam dedit. Milites filios, eorum vxores nurus appellabat: eas domum deducebat, viros muneribus alliciebat, ita, vt multo plura, quàm in illis ciuitatis nouæ (sic enim appellare licebat eam, in qua noui mores & instituta serebantur) initijs expectari poterant, matrimonia celebrarentur. Neque segnius reliqua omnia, quæ ad vrbis munitiones, &

ciuitatis

ciuitatis ordinem, & defensionem necessaria videbantur, excogitabat. Frequentes autem ad eum multorum Regum legati ventitabant. Alij tributa imperata deferebant, alij vt pacem peterent, & amicitiam firmarent, veniebant: omnes operam suam in rebus omnibus, quæ ad Regis Emmanuelis amplitudinem pertinerent, pollicebantur. Eos non statim dimittebat. Volebat enim vt oculis vrbis munitionem, & classis, quam tunc ornabat, apparatus aspiceret, & totius operis, in quod mentem intendebat, magnificentiam sensibus vsurperent: vt earum rerum admiratione defixi, constantius in fide permanerent. Illi ad eum venerabundi accedebant, & alij hominis grauitatem admirabatur, alij suauitatem & comitatem laudibus efferebant. Goæ celebritas & frequentia cū Regis maximi curia conferri merito poterat. Hæc omnia quanuis in natura Albuquerque inessent, is tamen de industria omnia signis illustriora faciebat, vt maiorem sui admirationem incuteret, & ea grauitatis specie multo facilius homines in officio contineret. Hoc præterea assequebatur, cùm tam cito legatos non dimitteret, vt maioribus interim copijs insulam muniret, & virtutis documenta coram omnibus, qui eo conuenerant, statueret. Zabaimus enim Idalcamus insulæ repetendæ studium non intermittebat. Illius autem Dux Melichius Agriajus in eam magnis copijs stipatus inuasit: qui tamen eo tempore fuit à nostris cum strage & ignominia repulsus. Misit Albuquerque inde Iacobum Fernandum Begiensem cum tribus nauibus in Zacotoram, vt arcem eam, quam prorsus rebus Lusitanis inutilem, & maximis periculis expositam iudicabat, euerteret, & Lusitanos qui eam tuebantur, in nauibus acciperet. Interim Iacobus Mendezius Vasconcelius ad illum adiit. Merita in eum sua cōmemorauit, atq; petijt, vt classem, qua erat Malacam (quod sibi munus fuerat iniunctum) petiturus, instrui iuberet. Albuquerque multis verbis eum ab instituto deducere conatus est. Sibi communi Ducum omnium cōsilio decretum fuisse, minime conuenire, vt virum tanta virtute præditum, in pestem sine vllō fructu ruere permetteret. Opus esse difficillimum, quod non nisi classe maxima confici posset. Periculosum esse, eodem tempore duas res difficillimas suscipere. Sibi iter instare, quo erat in Sultani classem inuasurus. Fieri non posse, vt simul classis, qua Malaca pœnas sceleris conflati lueret, instrueretur. Illum deinde multis verbis orare institit, vt secum, vt in Goa fecerat, nauigare vellet, vt illius virtute facilius hostes opprimeret. Eo bello profligato, se daturum operam, vt is in Lusitaniam multis ornamentis, vt par erat, affectus rediret. Hoc responso Vasconcelius grauitè offensus, sibi data esse verba conquestus est. Et quando tam male meritis suis esset gratia relata, se Malacam omnino omnibus inuitis petiturum. Ideo namque in Indiam se venisse dicebat, non vt Ducibus Lusitanis obtemperaret, sed vt Regis inuictissimi mandata conficeret. Albuquerque cum illum in ea nauigandi sententia nimis obstinatum animaduerneret, illi & Ducibus, qui comites illius erant, exilij: magistris atque nautis, extremi

S 4

supplicij

supplicij pœnam proposuit, si è portu iniussu ipsius soluerent. Nihilominus ille cum reliquis Ducibus vna nocte anchoris solutis è portu discessit. Albuquerque Duces alios confestim misit, qui triremibus & scaphis instructis illum consequerentur, atque reuocarent: si id facere recusaret, naues illius in alto mergere iussit. Ii iussa faceffunt. Et cum Vasconcelius parere noluisset, tormentis nauem, qua vehebatur, acerrime verberare instituunt, antennamque maximam deiciunt, & duos nautas interimunt, & illi exitium minantur, nisi statim in portum, vnde soluerat, rediret. Redijt tandem, & in custodiam traditus est: latâque sententia fuit, vt is vincetus in Lusitaniam duceretur, & quidam ex nauarchis, Hieronymus Cernichius nominabatur, quia suasor & impulsor audaciæ fuerat, & acrius, quàm reliqui omnes, Albuquerque imperio restiterat, securi feriretur: & magistri, qui imperium audacius contempserant, suspenderentur. Duo ex magistris continuo ad suspendium adacti sunt. Reliqui ducebantur. Sed cum legatus Regis Narlingæ, & legatus etiam Regis Cambaiæ, nobilitatis Lusitanæ precibus adducti, ad Albuquerqueium adijissent, & illum suppliciter orarent, vt erratis hominum illorum veniam præberet, is omnibus, qui nondum mortè affecti fuerant, ignouit, eosque exilio multauit: nauarchos nauium præfectura priuauit, & exilij gratia in Lusitaniam deduci iussit. Sic autem imperium seuerè sanxit, & humanitatis etiam partes in iudicio suscepit, & legatos Regum maximorum non mediocri beneficio, vt præ se ferebant, obstrinxit. Rebus ita constitutis, & vrbe valido præsidio munita, Goa cum classe viginti trium nauium profectus est. Cùm verò Occasum versus, vt Arabiam peteret, cursum institueret, tempestatis aduersæ reflatu Goæ rursus portum subijt. Ibi cùm idem ventus nihil remitteret, & nauigandi tempus elaberetur, consilio cum Ducibus habito, statuit Malacam (ad eam namque petendam ventus valde secundus erat) nauigare. Itaque Cochimum versus cursum direxit. Ibi Petrum Fonsecam Castrensem, & Menendum Alfonso, & Simonem Vetulum, & Antonium Salam, cum certo nauium numero reliquit: quibus omnibus Emmanuelem Lacerdam præfecit, & illis imperauit, vt cum primum ver appeteret, quod initio Augusti mensis aduentat, oram Calecutiensem peragrarent, & bellum Calecutiensibus, illorumque socijs inferrent, & in Goam excurrerent, ne quisquam dum is abesset, insulæ perniciem moliri conaretur. Rerum autem maritimarum præfecturam Odoardo Melio Serpensi commisit. Inde cum decem & nouem nauibus, & octingentis viris Lusitanis, & sexcentis Indis vela dedit. Nauem vnam Cambaiensem in eo cursu, antequam Cori promontorium superaret, excepit. Ibi cùm classis maximis fluctibus agitaretur, vnam triremem amisit: homines tamen, qui ea vehebantur, conseruati sunt. Alias deinde tres naues mercibus valde preciosis onustas, quæ Malacam similiter petebant, expugnauit. In Zamatram deinde insulam delatus, naues in Peditensi

rensi portu constituit. Rex illi continuo nauem & Lusitanos dono misit. Ii erant ex illis, qui Malacæ relictis à Siqueira fuerant, & inde fugientes se se in Pedirensis Regis fidem contulerant. Vnus ex illis, cui nomen Ioannes Viegas erat, Albuquerque narrauit, post Siqueiræ à Malacensi portu digressum, Bendaram Regi insidias comparauisse, & ob eam rem capitale supplicium pertulisse. Exposuit deinde, quomodo Nahodabeguea, qui princeps erat illorum, qui simulacrorum superstitione conflictati, à Mahumetis sacris nefarijs abhorrent, ciues ad Lusitanorum perniciem sollicitat: qui tamen cum Bendara sceleris societatem coiuerat, & huius malefici conscientia oppressus, aufugerat, & in Pacemensis regno, quod eiusdem insulæ pars est, tandem confiterat. Albuquerque pace cum Rege Pedirensi sanctiore foedere confirmata, Pacemense regnū petijt. Ibi colloquio cum Rege habito, ab eo, vt sibi Nahodabegueam traderet, enixe contendit. Is cum fidem daret, se illum traditurum, non modo id non præstitit, verum Nahodabegueam, vt subterfugeret, admonuit. Inde foedere similiter percusso Albuquerque mouit, & nauem post dies aliquot maximam conspicatus, in eam inuectus est. Qui erant in naui nostris acri animo restiterunt. Ex illis tamen quadraginta cæsi sunt. Cùm verò nostri nauem scandere properarent, flamma subito vectorum opera suscitata, nostros vehementer exterruit, & à naui longe discedere compulit. Et, vt postea compertum fuit, flamma illa artificio quodam facta, non exurit, & facile, quoties eis, qui eam excitarunt, libet, extinguitur. Inde cum classis in anchoris consisteret, nostri aliam nauem conspexere, quæ velis & remis, vt aliæ multæ generis eiusdè impelli solebāt. Albuquerque misit continuo duos duces, vt scaphis inuecti, eam ad illum traherent. Nautæ metu perterriti, se se in mare præcipientes eiecerunt. Nahodabeguea ea naui vehebatur, & Malacam petebat, vt Regi Lusitanæ classis aduentum nunciaret, vt ea sedulitate Regem ad veniam tribuendam inflecteret. Nahodabeguea cùm nullam vitandæ cladis meritæ rationem inueniret, maluit cum famulus suis viri fortis officio functus occumbere, quàm supplicio suo nostrorum oculos satiare. Itaque tanta vi repugnauit, vt nemo fuerit è nostris, qui non ex eo certamine vulneratus abiret. Hostes omnes cæsi sunt. Nahodabeguea multis vulneribus concisus ita cecidit, vt nullum sanguinem è vulneribus emitteret. Cum tamen nostri illum nudassent, & armillam ex auro factam, in quam erat lapis quidam inclusus, detraxissent, magna repente vis sanguinis ex illius vulneribus emanauit. Lapis ex bestijs quibusdam eruitur, quas Siamenses Cabrisias appellant, qui mirificam ad sanguinem sistendum vim continere dicitur. Nostri progressi vltius, duas alias naues ceperunt, quarum vna Malaca soluerat. Qui ea vehebantur, Rodericum Araugium, & reliquos Lusitanos, qui Malacæ relictis fuerant, incolumes esse nunciarunt. Tertius dies erat ab eo, quo nauis se primum armis, deinde flammis tutata fuerat, cum eadem nauis se in nostrorum conspectum dedit. Ex

ea homines duo in paronem defiliunt, & recta ad nauem prætoriam deferuntur. Ibi cum accepta fide nauem ingressi fuissent, Albuquerqueium eiusmodi verbis alloquuntur. Si verum fama prædicat, imperator, adduci non possumus, ut arbitremur, te, si sciisses quam rem geramus, nauem nostram fuisse armis aggressurum. Nec enim pirata sumus, ut sceleris conflati poenas luere debeamus: neque mercatores, ut diuitiarum magnitudine cupiditatem eorum, qui pecunias expetunt, acriter iritemus. Merces nostræ sunt, ea quæ nostræ nobilitati conueniunt, arma nempe, & virtus, atque fides. Tuum verò munus est, scelera supplicio persequi, virtuti autem fauere. Nam & te Regis clarissimi & inuictissimi Ducem esse nouimus, & virtutis egregiæ significatione quam plurimis in locis dedisse, compertum habemus. Hac igitur tui nominis fama prouocati, ad te fidenter accedimus, & suppliciter postulamus, ut homini per summum hominis malefici & iniusti scelus bonis omnibus euerso misericordiam tribuas. Sultanus Zeinalus Pacemense regnum legitimo imperio continebat. Tyranni verò fraude regno pulsus est. Nos verò milites illius sumus, fidem & officium sequimur, & pro illius dignitate mori, si opus ita fuerit, minime recusamus. Nunc verò lauam cum illo petebamus, ut auxilium ab incolis insulæ peteremus. Verum cum is classem istam videret, non aliam nobis opem quærendam existimauit. Si enim Regis nomen alias nationes mouere potest, multo magis te ad misericordiam, qui tanta fide pro Regis tui nomine nullum vitæ periculum recusas, inflectet. Te igitur Rex noster orat, ut hanc causam dignam tua fide, & tua virtute suscipias, & illum calamitate indignissima vexatum in regnum restituas. Quod si feceris, res à te gestas clarius illustrabis, hominemque gratum & memorem beneficio tibi in perpetuum deuincies. Hac legatione Albuquerqueius valde lætatus est, Regemque primum per Fernandum Petreium Andradium, deinde per se, eo quod acceperat illum inualetudine laborare, salutauit. Pax inter illos facta, foedusque percussum fuit, ea conditione, ut si Albuquerqueius illum in regnum reduceret, is stipendiarius Regis Emmanuelis esset, & singulis annis certum auri pondus pro regni facultate tributum nomine pensitaret. Hac re ex animi sententia gesta, Malacam secum Zainalum perduxit. Kalendis Iulij, anno. M. D. xj. ad insulam paruum, quæ Malaca icu tormenti distat, classem applicuit. Erant in eo loco naues quamplurimæ in anchoris constitutæ, quæ, ut se inde proriperent, metu perterritæ festinabant. Albuquerqueius cum publice testari fecisset, se non bellum, nisi eis, qui hostilia molirentur, afferre, omnibus metum absterfit. Quinq; Sinarum nauarchi, qui ibi consistebant, illum adierunt, & significant, Regem Malacæ cum eum ad futurum literis & rumore multorum multis ante diebus cognouisset, se se ad bellum summo studio comparasse. Deinde si bellum fieret, operam suam polliciti sunt. Se namq; & Regis perfidi sceleribus offendi, & Lusitanæ probitatis studio concitari. Deinde suorum merita in Sequeram

retulerunt,

retulerunt, ut magis fidem facerent, sibi similiter nihil antiquius officio futurum. Eos Albuquerqueius in cœnam inuitauit. Quod conuiuium fuit à Sinis Gallico & Germano more, maioribus poculis, & hilaritate summa celebratum. Postridie Rex misit, qui Albuquerqueium nomine illius honorifice salutaret, & susceptum contra Lusitanos scelus in Bendaram transferret, quæ dicebat ob eam causam fuisse capitali supplicio damnatum. Se verò nihil malle quàm pacem, eamque libentissime conditionibus æquis accepturum. Albuquerqueius respondit, se minime à pacis conditionibus abhorreret. Sed ut intelligeret, Regem pacem velle, & scelus contra Lusitanos nefarie conflatum detestatum fuisse, esse in primis necessarium, ut Lusitanos liberos ad se venire permitteret, & bona quæ direpta fuerant, restitueret. Ad hæc Rex Lusitanos varijs in locis dispersos esse dixit, & aliquot ex illis in Mahumetis nomen iurasse, quos per religionem Christianis tradi minime liceret. Quod autem ad bona adtineret, ea non illius sponte direpta fuisse: & præterea maximam illorum partem in Lusitanis alendis fuisse consumptam. Hæc & alia eiusmodi vltro citroque per nuncios agebantur, ex quibus intelligi poterat, Regem velle Albuquerqueium ludificari, ut incautum & spe compositionis erectum opprimeret. Hæc mente cernebat Albuquerqueius, & ex literis etiam Araügij, & ex mercatorum quorundam sermonibus accepit, expectari ab illo classem maximam, qua facilius nostros ancipiti prælio & à portu & ex alto distentos obrueret. In vrbe Rex ad nouem tormetorum millia, partim ærea, partim ferrea in munitioibus habebat. Et tam militum numero, quàm omnibus bellicis instrumentis erat ad bellandum paratissimus. Ut tutius tamen rem gereret, classem illam expectare statuebat. Albuquerqueius verò ut apud omnes nationes, quæ illic negociabantur, testatum relinqueret, se inuitum ad bellum hominis iniustissimi fraudibus impelli, rem de die in diem differebat. Sultanus Zainalus hoc metu fieri ab illo ratus, graui diffidentia laborare cœpit, & ad Regem nocte transfugit. Albuquerqueius sequenti die in domos, quæ in æstuarijs erant, & in ædificia suburbana, & in tres naues Cambaienses, viris impigris ad eam rem gerendam missis, ignem conijci præcepit. Id non absque magno certamine fieri potuit. Incendium tamen hostibus frustra repugnantibus excitatum, urbem terrore compleuit. Rex ea re conturbatus, Araügium cum Lusitanis reliquis statim ad Albuquerqueium misit, seque nihil malle quàm pacem asseruit, illumque orauit, ut incendium restingui permitteret. Albuquerqueius facile precibus assensus est. Cambaienses tamen naues exuri iussit. Araügius illum admonuit, Regem fraudes & insidias machinari: nullam apud eum foederis religionem sanctam fore: opes illius malis artibus & sceleribus infinitis amplificari. Et tunc eo quod classem expectaret, quam cum ea, quam in portu iam habebat, coniungeret, dilationibus nostros eludere constituisse. Rex naues multas mercatorum impedierrat, quo minus à portu soluerent, ut illis in

bellum

bellum, si opus esset, vteretur. Albuquerque Sinarum naues expeditas illis tradidit: eos tamen rogauit, ne prius abscederent, quam praelium spectarent. Ad Regem deinde misit, qui diceret, si pacem fieri vellet, ut locum sibi in vrbe commodum assignaret, in quo arcem posset extruere, ne rursus Lusitanis perditorum hominum scelere periculum intenderetur. Rex vero respondit, loci designationem Albuquerque se liberam permitturum. Sed cum nihil expediret, & fraudes, quas simulatione contexerat, occultari diu minime possent, Albuquerque rem vltius differre noluit. Itaque ut exploraret, quo loco commodius urbem oppugnaret, & quibus copijs Rex eam tueretur, & ordine quo impetum reprimere niteretur, mane urbem se inuadere velle simulauit. Hac tentata, cognouit Albuquerque, vrbis firmamentum in ponte, & in templo quodam, non procul a ponte sito, consistere. Itaque ea parte urbem oppugnare statuit. In sequenti igitur die trireme & humilioribus nauibus in urbem inuehitur. Hostes ut nostros aditu prohiberent, vndique prouolant. Maioribus & minoribus tormentis acre nimis certamen instituitur. Nostri tamen per medias flammam atque tela litus occupant. Albuquerque ibi duas acies instruxit. Vnam Fernando Petreio Andradio, & Ioanni Limico, & alijs quibusdam ducibus attribuit, qua eam pontis partem, qua erat cum templo coniuncta, armis aggredierentur: alteram sibi reseruauit, qua in frequentiorem vrbis partem, ad quam pons etiam ex aduerso pertinebat, inuaderet. Vtrobique erant stationes munitissimae, & praesidia cum tormentis collocata, quibus pilarum multitudo, grandinis instar emissa, nostris terrorem ingentem praebuisset, nisi contemnendi periculi consuetudo, & laudis immensa cupiditas cum rei bene gerendae fiducia, & quod caput est, numen CHRISTI propitiu ab eorum animis metum omnino depulisset. Itaque intrepide in stationes inuadunt, hostes summa contentione resistunt: vtrinque praelium animo magno sustinetur. Hostes tandem pelluntur. Ea parte, qua Albuquerque cum copijs suis irruerat, hostes prius stationes deserunt, eosque Albuquerque cedentes insequitur. Qui primus in stationem ascendit, fuit Simon Andradius. Alteram vero stationem Ioannes Limicus primum subiit: hostes vero similiter ea parte pulsi sunt, & nostri illos acriter vrgebant, donec ad agmen regium peruentum est: vbi hostes Regis praesentia confirmati, consistere. Rex castello, quod elephantaus ingens tergo sustinebat, cum aliquot e suis domesticis vehebatur. Hunc alij elephanti similiter instrati & armati sequebantur. Tela e castellis frequentia decidebant. Elephanti enses dentibus alligatos gestabant: tantaque ferocia in nostros irruerant, ut antesignani pellerentur. Fernandus tamen Gomecius Lemius, & Vascus Fernandus Coutignus minime ea re perturbati, resistunt. Cum vterque eorum in opposita viae latera, qua elephantaus gradum violenter inferebat, concessisset, aditum ei liberum reliquerunt. Vtrinque deinde latera illius hastis perfodiunt. Belua quauis in principio certaminis

certaminis sit immanis & efferata, est tamen doloris impatiens, & facile in suos quouis vulnere sauciata conuertitur. Itaque cum elephantaus transfixus vtroque latere fuisset, rectorem, qui illi infidebat, proboscide deturbatum proculcat. Exanimari deinde (sanguis enim illi vtrinque profluebat) mirifice coepit. Rex eo metu confestim desiluit. Elephantaus in suos conuersus, reliquorum elephantaorum aciem perturbauit. Omnes exterriti in fugam versi sunt, neque rursus vllis rectorum monitis aut minis in praelium compelli potuerunt. Eo metu depulso, Lusitani multo acrius institerunt. Hostes cum pro laribus & focus in Regis sui conspectu dimicarent, fortunarumque omnium discrimen adirent, in ferrum incredibili pertinacia ruebant. Rex cum in manu non mediocri vulnus accepisset, e pugna dolore victus excessit, ut in aedibus suis curaretur. Id cum illius milites animaduertissent, se in collem, in quo aedes regiae sitae erant, paulatim subduxerunt. Ibi vero conferti nostrorum impetum sustinebant. Alia vero parte res erat in magnum discrimen inducta. Albuquerque enim erat hostium multitudine circumuentus. Ioannes Limicus praesidio, quod satis esse videbatur, in ponte relicto, ut illi opem afferret, accelerauit: tantoque impetu in hostes inuasit, ut multi se in fluumium demitterent. Nautae, qui erant in lembis, eos ad satietatem sine vlllo impedimento caedebant. Albuquerque aduentu Limici ingenti periculo liberatus, suos ad pugnam de integro capeffendam cohortatus est, & tubarum etiam conatu, ut maiorem animis alacritatem adderet, omnes excitauit, & in hostium aciem, qua viam latam infederat, impetum dedit. Hostes quauis principio acriter obstiterent, tandem fusi fugatique sunt. Itaque pontis parte praesidio nudata, Albuquerque continuo stationem in eodem loco vallo & fossa, & aggere muniuit, tormentaque disposuit: munitioisque illius custodiam Nonio Vascio Albicastrensi, & Georgio Leoni commisit. Idem in alia pontis parte, qua ad templum & regiam pertinebat, facere conatus est. Sed tanta vi fuit opus ab hostibus impeditum, ut perfici nullo modo posset. Pugna a prima luce ad meridiem perducta fuit. Albuquerque tamen, ne praesidia, qua in statione disposuerat, aliquot grauius incommodum ex aedibus vicinis acciperet, eas omnes munitiones ex vtraque parte incendere confestim iussit. Incendium in templum usque, & in aedes regias penetrauit, bonamque illarum partem exussit. Sol in occasum praecipitabat, & nostri erant ardentissimo sole, & maxima lassitudine ex nimio labore confecti. Albuquerque igitur copias in classem ea mente reduxit, ut cum primum posset, in urbem pluribus copijs stipatus ingrederetur. Hostium numerus, qui in eo praelio ceciderunt, iniri minime potuit. Constat tamen, magnam caesorum multitudinem fuisse. E nostris tredecim cecidere, septuaginta grauius vulnerati fuere: quinquaginta tormenta capta sunt, & aedes non paucae direptae. Multi ea nocte mercatores ex vrbe profugerunt, & Regulus quidam, qui illis diebus Regis Malacae filiam duxerat, neque nouae nuptae blanditijs contineri potuit, quin se in fugam daret. Eo tempore Vtetimutaraja Iaoensis mercator, qui

qui sedem & domiciliū in ea ciuitate multis annis habuerat, erat opibus & estimatione externorum omnium facile princeps. Is cum illius diei certamē cerneret, ea nocte ad Albuquerqueium cum muneribus adiit, & supplices etiam preces adhibuit, fidemque dedit, se fore semper Regis Emmanuelis ducibus addictum, & iussis illorum omnibus obsequentem. Is fuit in fidem & amicitiam libentissime receptus. Sinarum verò nauarchi similiter ad Albuquerqueium de victoria gratulatum venire, seque, si per illum liceret, statim velle proficisci dixerunt. Is eos com meatu iuuit, & muneribus affectos dimisit, vnūque Lusitanum ex illis, qui cum Araugio Malacæ capti fuerant, qui linguam Malacensem probe nouerat, illis tradidit, quem erant in Siamensi regno, cum oram illam legerent, relicturi. Per hunc enim Regem Siamensem salutare, & propensam in illum voluntatem multis verbis ostendere commodum arbitratus est, vt illū, cuius imperium erat amplissimum, ad Emmanuelis studium alliceret. Lusitanus, quem cum Sinis misit, Odoardus Fernandus appellabatur. Is ensē cū capulo & manubrio ex auro pulcherrime facto, & emblematis elegantissime distincto, ad Regem cum baltheo operis eiusdem, Albuquerqueij nomine deferrebat. Nostri eam noctem in curandis corporibus, & rebus ad prælium, quod instabat, præparandis consumpserunt. At Rex alias stationes in locis magis in intimam urbem reductis, quibus nostri ex eo loco, quem occuparant, impetum illaturi videbantur, multo diligentius muniuit, in illoque multo plura tormenta disposuit. In eaque parte, in quam Lusitanos inuasuros existimauit, clauos acutissimos è calybe veneno mortifero tinctos sub terram abdidit, vt nostri cum vestigium imprimerent, vulnerati conciderent, & cum dolore summo spiritum ederent. Ea namque est veneni illius natura, vt cum primum sanguinem attingit, in viscera repente vim suam mortiferam diffundat. Hæc omnia Albuquerqueius indicio Ninachetuenſis, qui in Lusitanos erat voluntate propensus, intelligebat. Cum verò in pontis expugnatione maximum belli momentū statueret, hoc excogitauit. Nauis Sultani Zainalis, quam is cū fugit desertam reliquerat, erat maxima & firmissima. Eam tormentis, & varijs munitionibus, & com meatu etiam instruxit, saccisque lanicio gosipino, similiq; materia, quæ mollicie sua tormentorum ictus excipit, neque facile dissipatur, infertis, nauis latera firmavit. Ea cum æstu deferretur, & ponti applicaretur, erat necesse, vt arcis instar in pontē promineret. Sed ea tēpore, quo maritimi æstus, quos lunæ cursus & cōuersio moderatur, propter ipsius lunæ rationē multo remissiores sunt, ad pontē applicari nō poterat. Æstus autē tunc vim suam intendūt, cū Luna vel ad Solē propius accedit, vel ab illo lōgius abscedit. Cum verò vel maximus illius splendor imminui, vel ab exortu augeri incipit, tūc paulatim eā vim, quæ ad summū peruenerat, in dies singulos remittit. Id igitur Albuquerqueius expectabat, & quo se vehemētius in dies singulos æstus incitabat, eo nauis propius pontē summō nostrorum studio pellebatur. Hostes interim minime cessabant. Machinis

enim

enim multo pice, & oleo, multipliciq; materia ad suscitandam flammam accommodata comparatis, atq; secundum fluminis naturam æstu decedente contortis, vt nauem flammis absumerent, enixe contendebant. Nostri verò lembis & scaphis subsidio festinanter occurrentes, machinas harpagonibus iniectis in alterutram fluminis partem detorquebant. Hostes verò in nauem nocte atque die pilas ingentes emittebant. Naui præerat Antonius Abreus. Huius cum vtraque mala glandis vnus ictu transfixa fuisset, Albuquerqueius illi vicariū repente substituit. Is verò sane ferociter, Integri, inquit, mihi pedes sunt ad discurrendum, & manus firmæ ad prælium conferendum. Neque mihi ad cohortandum oratio deest: mentem verò ad imperandum Dei gratia sanam gero. Quinetiam si in lecto grauissimis vulneribus acceptis decubuissē, ex eo facillime possē, quæ in rem essent, mente & consilio prouidere. Quare minime patiar, quandiu animam duxero, alium in locum meum substitui. Ad hunc igitur modum, cum vicarium è nauī pelleret, non segnus, quàm si nullum vulnus accepisset, munere suo perfunctus fuit. At nauis tandem cum æstus maximi essent, ponti, cunctis hostibus frustra repugnātibus, applicata fuit. Postridie Albuquerqueius ante lucem copijs eductis, in urbem, sicut ante fecerat, inuasit. Prælium ea die multo crudelius exarsit. Multi vtrinque ceciderunt, & maxima hominum multitudo vulneribus debilitata fuit. Tandem statio, quæ templum & ædes Regias muniebat, à nostris capta, & hostes in effusam fugam conuersi sunt. Similiter cum statio illa, contra quam Albuquerqueius copias educebat, expugnata maximo cum labore fuisset, hostes inde se proripuerunt. Pontem similiter Abreus omni præsidio nudauit. Ita vno tempore cum è nauī prælium iniretur, & quilibet hostes pro parte sua fundere conaretur, & diu fuisset vtrinque fortissime dimicatum, hostes omnino fusi sunt. Rex vt opem suis afferret, cum tribus millibus hominum elephanto insidens accurrebat. Sed cum omnes stationes expugnatas animaduerneret, in ædes suas concessit. Nostri illū propter hominum paucitatem insequi noluerunt. Albuquerqueius in templum se contulit, iam à nostris occupatum. Illius verò custodiam illis ipsis, qui illud expugnauerant, commisit. Inde in pontem redijt. In vtroque autem pontis introitu stationes excitauit, easq; cupis terra oppletis, & ordine collocatis, atque firme reuinctis circumuallauit, crebraque in illis tormenta, præsidiaque firma disposuit. Cum verò hostes interim in nostros pilas & glandes immitterēt, & multos opere impeditos conuulnerarent, Albuquerqueius duas acies instruxit, quas ducibus delectis attribuit, & illis imperauit, vt duabus vijs ab ea, quā hostes infestam faciebāt, diuersis ingressi, eos ex transuerso adorirentur, neminiq; vitā cōcederent. Itaq; multi ex hostibus cæsi sunt, multo tamē plures se fugæ mādauerunt. Albuquerqueius duas domus prope pontē, in frequentiore urbis parte, quam ipse sibi expugnandam sumpserat, delegit, in quarum tectis (nec enim fastigiata domus erant, sed ad libellam in summo conſtrata) tormenta collocauit.

Lembos

Lembos præterea & scaphas cum tormentis singulis in fluuij locis opportunis constituit. Nondum enim debellatum crediderat, & quasi adhuc graue certamen instaret, omnia summo studio comparabat. Sequenti die ædes regias oppugnare constituit. Sed Rex proxima illa nocte cum omnes opes, quas potuit, a portandas in mediterranea loca curauisset, aufugerat. Cum Lusitani milites in Regiam se illius diripiendæ gratia contulissent, eamque exinanitam reperissent, ea re grauius offensi, illam coniectis vndique facibus incenderunt. Hostes, adhuc enim supra sex hominum armatorum millia in vrbe remanebant, in nostros impetum sæpe dabant: sed cum damnum nullum intulissent, & cladem non mediocrem accepissent, aufugerunt. Albuquerque, vico, in quo Vtetimutaraja habitabat, & domibus Ninachetuenfis, & Iaoënsium, & reliquorum, qui in fidem recepti fuerant, exceptis, urbem diripiendam militi cōcessit. Præda ingens fuit, supra tria millia tormentorum capta sunt: armamentaria erant vario com meatu, & instrumentis bellicis, & munitionibus referta. Hæc omnia, quæ ad classem reficiendam, & urbem muniendam pertinebant, miles non attigit. Et tamen quinta prædæ pars, quæ ad Regem pertinebat, ducentis millibus aureorum numorum æstimata fuit, quanuis nec aurum, nec argentum, quod occultari potuit, miles in medium contulisset. Vnde constat, si Rex & mercatores opulentissimi opes suas post primum prælium ex vrbe in mediterranea loca non traduxissent, tantam prædam futuram fuisse, quæ auaritiâ infinitam militum satiare. In his tamen prælijs è nostris circiter octoginta ceciderunt. Rebus ad hunc modum gestis, Albuquerque mercatores, qui arma nostris non intulerant, vt urbem incolerent, fauoribus allexit, omnibusque libertatem, & leges suas restituit. Saracenis Vtetimutarajam, reliquis gentibus, quæ simulacra colebant, Ninachetuensem præposuit: vt tamen ab illis ad Lusitanos magistratus prouocatio esset, instituit. Et cum Regem circiter passuum triginta millia prope flumen, quod in urbem influebat, munitiones excitare percepisset, manum comparauit, eoque duces misit, qui munitiones disturbarent, & hostes dispellerent. Præda inde non mediocris abducta, & elephanti septem capti sunt. Rebus ita constitutis, in eo neruos omnes Albuquerque intendit, vt arcem ædificaret. Materiam suppeditabant sepulchra Regum & Principum, & ædes magnificæ belli impetu disturbatæ: operas seruorum multitudo facile præbebat, & ipse operi vigilanter instabat, ita, vt opus intra breue tempus ad tectum perueniret. Porro autem comitate & orationis lenitate perfecit, vt magna hominū multitudo vrbis colendæ gratia vndiq; conflueret. Illis præterea leges dedit, pecuniâmq; ex auro & argento conflandâ & cudendam, insignibusque Regis Emmanuelis signandam curauit: & ex stanno etiam monetam instituit, grauissimâque pœna sanxit, si quis alio genere pecuniæ deinceps vteretur. Lassamanes, qui rerum maritimarum apud Malacæ Regem præfectus exiit, cum urbem non modò captam, sed legibus & moribus rectè constitu-

constitutam, Regisque Emmanuelis imperium optime fundatum cerneret, Regemque suum è vita decessisse (dolore enim confectus interierat) animaduertens, ad Albuquerque legatum misit, per quem postulabat, vt opera illius vteretur. Se namque non minore studio pro Regis Emmanuelis amplitudine quoduis periculum aditurum, quàm pro defuncto Rege multis in locis adierat. Fuit ea legatio Albuquerque grata, datâque fide illum euocauit. Sed cum multi vererentur, ne si is in urbem rediret, aliquod maximum munus illi committeretur, inuidia ducti, hominem per literas absterrent, atque persuadent, Albuquerque de interitu illius cogitare. Interim Odoardus Fernandez, qui ad Siamensem Regem missus fuerat, cum Siamensi legato reuersus est. Fuerat Lusitanus à Rege comiter acceptus, & muneribus ornatus. Legationis autem, quam Albuquerque Siamensis exposuit, summa hæc erat. Regi gratissimam fuisse illius victoriam: Emmanuelis Regis imperium amplificatum cupere, & gentis clarissimæ vicinitate delectari, nullumque se officium in omnibus rebus, quæ ad commodum & dignitatem Albuquerque, & Lusitanorum Ducum pertinerent, hominis amantissimi prætermitturum. Cum hac legatione Albuquerque dona misit, nempe aureum poculum, & enses cum aurea vagina, & anulum, in quem erat gemma maximi pretij satis eleganter inclusa. Albuquerque per eundem legatum Regis matrem amplam munera misit. Siamense regnum oram ferme omnem extremæ Indiæ, quæ ad ortum Solis spectat, & ad Septentriones inflexa, sinu maximo, Sinarumque termino occidentali definita est, amplectitur: & inde ad Occidentem cum regno Peguensi coniungitur. Promontorio autem, quod Malacca circiter centum & viginti passuum millibus abest, superato, Malacam etiam imperio, vt diximus, continebat. Duodecim millia elephantorum habere dicitur, è quibus quatuor millia semper ad subitos bellorum casus armata sunt. Ad hunc Albuquerque, vt pax sanctiore fœdere firmaretur, legatos misit Antonium Mirandam Azeuedium, & Odoardum Coelium, cum muneribus Regia magnificentia dignis. Alius deinde legatus à Iaoënsi Rege Malacam peruenit, cum muneribus, quæ militaris viri speciem referebant. Hastas enim continebant, & bellica facinora, quæ Rex ediderat, in stromate gossipino depicta, & ænea tympana, quibus apud gentem illam in bellis certamen acuitur. Similiter alij legati à Regibus finitimis, & à Zamatra, item à Rege Peguensi, cuius imperium, post Gangem fluuium, ad Solis occasum pertinet, & latissimis illius oræ terminis continetur. Alij Reges pacem & amicitiam petebant, & alij libenter se Regis Emmanuelis imperium accepturos ostendebant. Omnes Albuquerque laudibus exornabant, & muneribus etiam oblati studium nominis illius, quo illi dicitur, erant vehementer, vt apparebat, incensi, restificabantur.

LIBER OCTAVVS.

VM HAEC IN VLTE

riore India geruntur, in citeriore res Goënses in angustias adductæ sunt. Zabaimus enim Dalcamus in possessiones, quæ Regis Emmanuelis nomine in continenti fuerant occupatæ, Puletacamum cum tribus milibus militum, quorum maxima pars Turcæ fuerunt, immisit. Contra hos Melraus & Timoja, qui Lusitanorum partes sequebantur, quatuor hominum milia, & quadraginta equites eduxerunt. Principio quidem Puletacamus in fugam versus fuit. Sed cum copias dissipatas collegisset, in hostes incautos inuasit, & Melraum atque Timojam in effusam fugam coniecit. Hi ad Narfingæ Regem, cum exercitum maxima ex parte concisum cernerent, & alium comparare minime possent, se contulerunt. Timoja, Melrao deprecatore, à Narfingæ Rege veniam impetrauit. Deinde contra fidem, ut rumore dissipatum fuit, Rex illi eadem per ministros fraudulenter intulit. Hac victoria sublatus Puletacamus, insulam trajicere constituit: atque primum insulæ habitatores ad defectionem sollicitauit. Illi fidem violare noluerunt. Hoc fuit Crisnæ iudicio (is erat inter incolas opibus & industria princeps, & vectigalia tractabat) ad Rabellum, qui præfectus urbis erat, continuo delatum. Is aditus insulæ munivit, eaque præsidia disposuit, quibus hostes omni aditu prohiberet. Sed cum Puletacamus noctem vnam pluuiam & caliginosam, & tempestatibus infestam obseruaret, copias per loca, quæ magis immunita esse cognouerat, ratibus transmisit. Duas Lusitanas naues cum tormentis omnibus cepit, milites Lusitanos, qui nimis acriter obsistebant, occidit. Reliqua incolarum præsidia in urbem diffugiunt. Puletacamus excogitat, quomodo ea Lusitanorum præsidia, quæ erant in vrbe, foras exire cogeret, ut ita in urbem præsidio inuaderet. Coiebiquium (is vnus erat ex incolarum Ducibus, qui vectigalia Regia tractabant) per vnum è suis ad copias educendas persuadere conatus est. Minister huius fraudis, Puletacami nomine suppresso, sic enim erat iussus, Coiebiquium alloquitur, & quasi transfuga, qui gratiam captare vellet, nunciat ducentos Turcas in oppidum, quod Goa vetus appellabatur, inuasisse. Incolas eos vndique circumuenisse, Turcas erumpere conari. Si sub-

sidium

fidium firmum mitteretur, fore, ut nemo ex turcis euaderet. Rabellus Iacobum Fernandum Fariam exploratum miserat: & mane cum acie instructa, ut, si opus esset, in hostes inueheretur, Fariam opperiebatur, cum fraudis minister interuenit, & ea, quæ fuerat iussus, exposuit. Rabellus Coiebiquium, quid sibi videretur, interrogat. Is auctorem sibi minime fide dignum existimari dicit. At Rabellus iuuenta, & audacia, rei que bene gerendæ fiducia, & optimis successibus (facinora enim non pauca in bellis feliciter ediderat) erectus, facile in fraudem impulsus fuit. Itaque minime spectato Fariæ exploratoris aduentu cum equitibus quinque & triginta, & Indis quingentis egressus est. Proditor cum se quibusdam aperuisset, abscessit. Indi cognita fraude substiterant. Id Rabellus cum multum in via processisset, non animaduertit. Cum verò iugum collis superasset, tredecim tantum Indis se stipatum vidit. Inde circiter mille (tot enim intuentibus esse videbantur) hostes conspicatus est. Eos autem equites quinque in ordinem cogeant. Ibi rursus Rabellus de Coiebiquio quærit, quid sibi videretur. Male, inquit. Transfuga minime comparet: hostes sunt multo plures, quàm is nunciarat: nostri metu perterriti, substitere: fraudem esse hominis perditissimi suspicari possumus. Idcirco in urbem redeundum censeo. Ego tamen in omni consilio, quod sequutus fueris, me comitem fidelissimum sine vlla recusatione præstabo. Deinde cum Rabellus reliquos interrogaret, & nemo responderet (verebantur enim, ne si utile consilium darent, id non prudentiæ, sed timiditati tribueretur) Rabellus inquit, Agite commilitones: hæc est dies, in qua quantum sit in vnoquoque virtutis, apparebit. Vir quidam nobilis, qui Emmanuel Cugna appellabatur, orationem illius excipiens, Hæc est, inquit, sententia, quæ mihi maxime placet. Omnes deinde è colle descendunt, & hostibus appropinquantes, concitatis equis tanto impetu in eos inuecti sunt, ut omnes in litus, vbi Puletacamus maiores copias è continente venientes excipiebat, compellerent. Tantus autem erat hostibus metus iniectus, ut multi cum se in mare deijcerent, obruti fluctibus interirent. Puletacamus eos ab effusa fuga continere non poterat. Ex Indis copijs ducenti tantum (hi autem Malabares erant) aduenerant, & cum Lusitanis coniuncti, hostes metu dissipatos insequabantur. Hostes trecenti cæsi sunt. Erant in summo colle parietinæ. Ædes ita corruerant, ut magna parietum pars adhuc integra permaneret. Puletacamus in eas cum turcis octoginta, quorum pars pedites, pars equites erant, se à fuga recepit. Eos Rabellus confestim adoriri constituit. Coiebiquius Rabellum à conatu deterrere conatus est. Dicebat enim Puletacamum intus latere: homines esse cum illo sanè fortes, & rabie atque desperatione quodlibet magnum facinus, si cominus res gereretur, aufuros. Itaque præstare, eminus eos sine vlllo periculo sagittis configere. Sibi que illam prouinciam deposcebat. At Rabellus victoria insolenter elatus, cum consilium prudens aspernaretur, cum equitibus quatuordecim

T 2

(reliqui

(reliqui enim hostes fugientes cædebant) in parietinas ingressus est. Ibi hostes eum duabus ex partibus aggrediuntur, & equum hastis confodiunt, & illum ruina vehementer oppressum interimunt. Simili casu Emmanuel Cugna eiusdem temeritatis pœnas luit. reliqui ex omni parietinarum ambitu pulsi sunt. Hostes eos insequi noluerunt. Erat enim periculum, ne si rursus prælium renouaretur, propter suorum trepidationem in summum vitæ discrimen incidere. Itaque satis habuerunt eo die duos viros primarios occidere, & reliquos à capitibus suis auertere. Eo die satis perspectum fuit, quantum inter bonum Ducem, & strenuum militem interesset. Rabellus enim cum esset in armis acerrimus, ea temeritatis signa dedit, ut multi consilium, quo fuerat ab Albuquerque Goæ præpositus, improbarent. Coiebiquius autem eo die laudem viri fortis & sapientis Ducis obtinuit. Nam & valde strenue dimicauit, & optimū consilium dedit, cui si Rabellus obtemperasset, nunquam in eam calamitatem incidisset. Reliqui omnes in ordinem reducti, Goam incolumes peruenere. Ibi communi consilio Franciscus Pantoja delectus fuit, qui ciuitati præfesset. Is, in quo quidem pusilli & angusti animi significationem dare visus est, oblatū munus repudiauit. Non enim in eo statu res Goenses esse dicebat, ut quisquam vir prudens ciuitatis tuendæ curam suscipere deberet. Nobilitas & ciues vniuersi eam prouinciam ad Iacobum Mendezium Vasconcelium detulere. Is cum munus animo sanè confidenti suscepisset, omnia, quæ ad vrbs tuendæ defensionem necessaria videbantur, admodum strenue comparauit. Omnem comæatum, quem potuit, in vrbs intulit, munitiones instituit, vigilias disposuit, omnia impigre & vigilanter administravit. Crisna verò cum ab illo, ut intra muros cum suis admitteretur, enixe contenderet, id facile consequutus est. Ducen- ti tantum Lusitani, & Indi ex fœderatis sexcenti in vrbs tunc inerant. His exiguis copijs erat bellum sustinendum, & obsidio etiam, si opus esset, toleranda. Puletacamus verò insulæ totius possessionem occupauit. Porro autem Benastarinum (est id oppidum in insulæ aditu, qui ad Austrum pertinet, satis ad comæatum ex continenti subuehendū, & copias arcessendas opportunum) castris delegit. In eo loco arcem instituit: maxima illius fundamenta iecit: eamque ad summū perduxit, & tormentis ingentibus, & omnibus bellicis instrumentis atque præsidijs egregie muniuit, ut inde tam acri bello Lusitanos vexaret, ut insulam deserere cogerentur. Et interim nunc aperto Marte, nunc ex insidijs ciuitatem oppugnabat. Sed Vasconcelius illum perpetuo repellebat. Franciscus verò Pereira Berredius cum triginta viris Lusitanis eo se contulit. Cuius aduentu, tanta erat hominum penuria, Vasconcelius mirifice lætatus est. At Puletacamus cum bellum extraheretur, Zabaimo suspectus esse cœpit. Neque defuit, qui nomen illius apud Zabaimum prodicionis insimularet. Is sororem Rozalcamo, viro turcæ, & in rebus bellicis spectato desponderat. Eum Rozalcamum Zabaimus cum sex millibus militum Goam misit, & Puletacamo, ut illi

illi exercitum traderet, imperauit. Puletacamus ea ignominia grauius offensus, imperium Zabaimi contempsit. Rozalcamus, ut Puletacamū castris exueret, ad Vasconcelium literas dedit, quibus dicebat, Puletacamum Zabaimi iniussu in possessiones in continenti sitas, quæ ad Emmanuelis imperium pertinebant, inuasisse, & in insulam traiecisse. Se cum exercitu venisse, ut à Puletacamo tanti facinoris pœnas expeteret. Si Vasconcelius illi opem afferre vellet, se Puletacamum intra paucos dies ex insulæ finibus expulsum. Spem deinde ostendebat libertatis Lusitanis illis, qui apud Zabaimum capti detinebantur. Hierant, qui factò naufragio, in Dabulis litus euaserant. Vasconcelius fidem homini perfido confestim adhibuit. Rozalcamus illius ope confirmatus, Puletacamum facile superauit. Quo factò tantum absuit, ut Rozalcamus in fide permaneret, ut potius Vasconcelio ferro flammæque minitaretur, si non protinus vrbs excederet. Bellum ita redintegratum multarum difficultatū causam nostris attulit. qui tamen ita hostium impetum ab vrbs mœnibus reprimebant, ut iam non auderent illi ad muros accedere. Hyems appetebat, quæ cum sit in illis regionibus valde sæua atq; turbulenta, maritimos exitus intercludit. Muri interim pars magna corruit. Illa ruina Rozalcamus debellatum esse credidit. Itaque ad eam partem, quam muro nudatam aduerterat, copias admouit. Ibi atrox prælium commissum est, quod ad vesperum perductum fuit. Multi ex hostibus cecidere, & è nostris etiam nonnulli, inter quos Coiebiquius fortissime dimicans, glandis vnius ictu percussus occubuit. Rozalcamus cum vicinitatem expugnare non posset, astu ut eam caperet, summo studio contendebat. Perpetuo autem tubarum concentu, & simulata incursione nostros vigilare cogebat, ita, ut peruigilio confecti, passim deciderent. Ioannes Machiadus, cuius antea mentio non semel facta est, cum apud hostes adhuc habitu & specie Turcica versaretur, agmen vnum ducebat. Is Vasconcelium per literas admouit, ut in locum, quem arbores binas appellant, cum primum tuba perstreperet, copias educeret. Fore namque, ut facillime turmam hostium, quæ cū tubicine ibi solita erat consistere, profligaret. Factum est ita. Multi ea nocte cæsi, reliqui in fugam compulsi sunt, & muri pars, quæ collapsa fuerat, incredibili celeritate resecta. Nostri interim fame grauissima laborabāt. Nam & hyems erat impedimento, quo minus comæatus in vrbs inuehi posset: & Zabaimus omnes insulæ aditus obsessos tenebat, ne cibaria ex continenti importarentur. Ea fames multis occasionem attulit Christianæ religionis abiurandæ, qui ad Rozalcamum nocte confugiebant, & in Mahumetis nomen iurabant. Hi septuaginta fuerunt, qui fidei & religionis immemores, ut corpus ad breue tempus alerent, animos in pestem sempiternam furenter & impie detrudebant. Inter quos quidam homo honesto loco natus, cui nomē erat Fernandus Lupius, extitit. At Machiadus, qui se ad eum diem Turcam simularat, cum videret homines Christianos Sanctissimam CHRISTI religionem detestari, dolorē exi-

mium capiebat. Ea verò indignitate commotus, eo tempore, quo Christiani fame confecti, & in extremas angustias adducti videbantur, vt fidem suam factis ostenderet, voluit eiusdem laboris & ærumnæ societatem inire. Is duos filios ex muliere Saracena susceperat, & vtrunque per se aquis lustralibus in CHRISTI nomen expiarat. Hos ad se perducere iussit, vt secū in urbem intromitteret. Quòd cum exequi minime posset, facinus edidit valde miserandum. Maluit enim in sanguinem suum sæuire, quàm pueros infantes secta Mahumetis pestifera imbuendos, in hostium potestate relinquere. Itaque nocte vtrunque suffocauit. Mane verò casum filiorum acerbissimum deplorauit, & suam calamitatē cum multis lacrymis lamentatus est: dicebatque filios lamiarum præstigijs fuisse miserabiliter extinctos. Deinde cum fingeret, se molestiæ leuandæ gratia velle per insulam vagari, cum Lusitanis aliquot captiuis, & cum illis, qui Christi religionem execranda perfidia violarant, ad vrbis muros accessit. Ibi orationem luculentam habuit, qua de vitæ breuitate, de sempiternis supplicijs, de gloria immortalis differuit, & omnes adhortatus est, vt mallent in vita misera & caduca, laboribus breuissimo temporis spatio definitis torqueri, quàm in futura supplicijs sempiternis excrucari. Orationem eius nemo ex illis, qui à religione defecerant, ad aures admisit. Ipse verò cum captiuis Vasconcelij fide, quam antea, cum primum id induxerat in animum, acceperat, in urbem ingressus est. Eius aduentus non modò lætitiā Lusitanis attulit, sed animos etiam illorum ad spem salutis erexit. Id enim numine diuino factum fuisse credebant, quod cum illis præsens adfuisset, non dubitabant, quin salutare præsidium esset intra breue tempus hominibus afflictis, qui opem illius implorabant, allaturum. Rozalcamus vrbis oppugnationem non intermittebat. Cum verò Vasconcelius intellexisset, eum in loco considerare, ex quo ciuitatem quater tormētis maximis imperabat, cum equitibus octoginta in illum inuectus est: & cum vtrunque fuisset acerrime dimicatum, nostri tandem impressione facta hostes fuderunt, & ita in urbem saluis omnibus reuersi sunt. Aliqui tamen vulnerati fuerunt. Rozalcamus ea nostrorum audacia perturbatus, spem expugnandæ ciuitatis abiecit. Itaque oppugnatione profus omissa, in eo pugnabat, vt nostros fame ad deditiōem compelleret. Vasconcelius aliquid audendum ratus, Franciscum Berredium, quanuis & anni tempus, & hostium vigilantia summū periculum nauiganti proponeret, in Baticalam misit, vt inde com meatum adueheret. Berredius longa naue, cui præerat, euectus, imperata tanta vigilantia & industria confecit, vt cum kalendis Iulij Goa solueret, eodem mense viginti parones cibarijs onustos Goam, hostibus inuitis, induceret. Ad hunc modum famas depulsa, & homines recreati sunt. Hæc quidem in Goënsi bello gerebantur. At Begiensis, vt fuerat ab Albuquerque iussus, Zacotoram petijt: in cursu nauem vnā cepit, & Albuquerque, vt habebat in mandatis, aliquot diebus expectauit. Cum verò illum ex diuturna mora minime in Arabiam eo Anno nauigaturum

uigaturum esse cognouisset, ad Zacotoram naues appulit, & arcem disturbauit, & homines, & tormenta, & munitiōes, & com meatum in naues imposuit: inde in Armuzium vela dedit, vt tributum exigeret. Tributum fuit illi sine vlla recusatione persolutum, & honores non mediocres attributi. Inde in Indiam nauigauit, & in fine mensis Augusti Goam peruenit. Illius aduentus fuit vniuersæ ciuitati gratissimus. Ducebat enim centum Lusitanos sanos atque benevalentes, & bellandi peritissimos. Principio mensis eiusdem redierat ex insula Sancti Laurentij Ioannes Serranus, & Pelagius Sala, qui simili ratione magnam lætitiā ciuibus vniuersis attulerant. Emmanuel item Lacerda, qui cum sex nauium classe, vt oram Calecutiensem infestam faceret, Indicum illud mare peragrarat, cum primum per anni tempus licuit, in eandem urbem com meatum variū & multiplicem, & ducentos milites Lusitanos induxit. His præsidijs ciuitas erecta, hostium conatus pro nihilo putauit. Mense deinde Septembri, Christophorus Brittius in urbē similiter aduectus est. Is decimo nono die mēsis Aprilis Olyssipone ductu Garfiæ Norognæ soluerat. Garfia namque Norogna, filius sororis Albuquerque, cum classe sex nauium missus in Indiam ab Emmanuele fuerat. Quatuor ex illis in Mozambiquensi insula hymauerant, duæ tantum in Indiam transmiserant. Vna, cuius Arius Gama narchus erat, Cananorem petijt, Brittius Goam delatus est. Interim Rozalcamus bellum non segniter administrabat. Prælium tandē, in quo Brittius primum agmen duxit, satis acre commissum est: hostes fusi fugatiq; sunt, & magna eorum pars à nostris, qui eos insequuti sunt, ferro concisa. Hoc prælio motus Rozalcamus, se se deinde à confligendo continuit. Satis habebat, in insulam præsidijs tenere, & arcem summo studio munire. Ea arce perfecta, in eam com meatum & munitiōes conuexit, & tam valido atque firmo præsidio muniuit, vt nulla ciuitas, aut castellum, quod ad Zabaimi ditionem pertineret, esset cum illa roboris multiplicis firmamento comparandum. Duæ interim naues à Melichiazio missæ, cum magno frumenti & orizæ numero Goam peruenere. Melichiazus enim cum acciperet nostros inopia laborare, naues illas, vt nostros inopia leuaret, ad Vasconcelium misit: seque omnia, quæ in rem Regis Emmanuelis essent, summa voluntate perfecturum, multis verbis ostendit. Melichiazio gratiæ, vt par erat, actæ sunt, & munera etiā missa. Belli deinde ratio mutata est. Nostri namq; excursionēs in arcem Benastarinensem crebrò faciebant, & an eam expugnare possent, sæpe tentabant. Dum hæc in India geruntur, Pontifex Maximus Iulius secundus concilium Pisæ celebrandum literis publicis indixit. De rebus, quæ in concilio erant Regum Hispanorū nomine tractandæ, Rex Emmanuel cum Rege Fernando per legatos egit. Fuit præterea negotiū aliud maximi momenti, quod erat per vtriusque legatos agitandum. Erat sub id tempus in Castellæ regno vir quidam valde nobilis, cui nomen erat Petrus cogmento Bastardus. Is fuerat auctor existimatus dissensio-

num quarundam, quæ inter Fernandum Regem, post Isabelæ vxoris obitum, eam Philippo Rege Maximiliani filio, Fernandi ipsius genero, concitata fuerat. Philippo autem mortuo, cum Petrus Fernandi offensionem pertimesceret, in regnum Fessense concessit. Ibi cum apud Barraxam diuersaretur, cuius tunc nomen in illa Mauritaniæ parte erat maximè & virtutis & potentia magnitudine celebratum, summam cum illo familiaritatem contraxit. Barraxæ autem gratia, cum is se mediū per literas interposuisset, Fernandus omnibus Petri erratis elementer ignouit. Petrus cum Barraxæ literis ad Fernandū reuersus est. Literarū sententia huc in summa pertinebat, vt Fernandū ad bellum Fessense plurimis verbis hortaretur. Ad id verò Barraxa operam suā pollicebatur, sub ea conditione, vt Fessæ Rex cū eo tributo, quod Fernando visum esset, ab eo crearetur. Hæ literæ Fernando, vt præ se tulit, non ingrata ceciderunt. Itaq; Petrum cū literis ad Barraxam de eadem re continuo remisit. Petrus Alcaffarem Saguerium, quæ ciuitas tunc Regis Emmanuelis imperio continebatur, se cōtulit, & ab Roderico Sousa, qui tunc illi vrbi præerat, hospitaliter acceptus est. Ibi cum Sousa Petrū de causa itineris illius percontaretur, is se dixit in grauissimā Regis Fernandi offensionem, nō peccatis suis, sed maleuolorū hominum sermonibus rursus incidisse, & ideo Fessam discedere. Rodericus Sousa cum esset mira sagacitate præditus, & in Petri verbis mirā inconstantiam perciperet, & aliquid etiā suspicione consequeretur, hominē secum tantisper retinuit, dum literas, quas ad Barraxā ferebat, arte surriperet, atq; resignaret. Eas deinde descripsit, & iterū summa solertia cōsignatas, in loco, vnde fuerant sublata, reposuit, hominēq; dimisit, & literarū exemplum ad Emmanuēlē perferendum curauit. Id quod animo Fernandus agitabat, Emmanuel indignissime tulit. Erat enim contra pactionem, quæ de regionum diuisione inter illos facta fuerat. Pactionis autē illius vi regnū Fessense ad ius Portugaliæ pertinebat. Vt igitur illum ab ea cogitatione reuocaret, legatū in Castellam misit. Fernandus interim classem maximā cōparabat: & quorsum eam instrueret, silentio cōprimebat. Sed tantū dicebat, sibi esse in animo, quos posset hostes Christiani nominis bello premere. Sub id tempus Fernandus literas à Pontifice Iulio percepit, quibus idē Pontifex significabat, se cum Venetis, & Heluetijs, & Maximiliano Cæsare, cōtra Ludouicū Galliæ Regem societate coire. Maximum vero belli firmamentū Fernandi ipsius societate cōtineri. Qua propter ab illo cōtendebat, vt vellet iisdē fœderibus alligari. Aliiter enim regnū Neapolitanū, ne de manibus illius elaberetur, esse maxime formidandū. Tulit illud permolestè Fernandus. vt tamen regni Neapolitani præsidia firmaret, se sociū fœderatis ascribi sustinuit. Emmanuelē deinde ad eiisdē fœderis societate inuitauit. Emmanuel assentiri nullo pacto voluit. Imo cū sub id tempus sex Gallicæ triremes Duce Petro Ioanne Olyssipponem appulsæ fuissent, is Ducem comiter accepit, & cōmeatu iuuuit: quod Fernando offensionem haud mediocrē fama vulgabat attulisse. Verūm has offensas & vtriusq; probitas, & affinitas

& affinitas obliterauit. Clasis tamen, quam Fernandus, vt in Mauritaniā transfiret, instruxerat, Italicis motibus impedita, Emmanuelem ea sollicitudine, quæ animū illius distinebat, omnino liberauit. Eodem anno Henricus Britaniæ Rex legatos in Lusitaniam misit. Legatio nihil aliud continebat, quàm singularis amicitia signū, & fœderis antiqui sacramentum, cognationis & affinitatis memoria renouatum. Dum in Europa tempus in his rebus tetitur, Albuquerqueius nouos Malacæ motus iudicij seueritate compescuit. Vtetimutaraja, qui cum illo fœdus egerat, vt dictum est, opes summas habebat, & regnum, cum esset intoleranda ambitione præditus, affectabat. Et iam antequam Albuquerqueius Malacam oppugnasset, id molitus sæpe fuerat, vt Regem insidijs pelleret, & ipse locū illius occuparet. Id tamen illi minime processerat. Id sub Albuquerqueio felicius se perfecturum confidebat. Ciuitatem enim externis & longinquis præfidijs diu teneri, difficillimum fore statuebat: & vel propter amplissimas opes, ad quas ipse peruenerat, vel propter Albuquerqueij voluntatē, quā sibi deuinxerat, vel propter ingenij calliditatem, qua sibi omnia sæpenumero proponebat, imperium ciuitatis ingēti spe, & inani quadā fiducia deuorabat. Sed cum animaduerneret ciuitatis statum, & formam reip. & munerum descriptionē, longe aliter, quàm fuerat opinatus, ab Albuquerqueio collocari, & arcem munitissimam sic a fundamentis institui, vt nō facile sibi foret id quod animo designabat efficere, aliam sibi rationem sceleris ineundā existimauit. Mahumetes Rex dolore nimio propter ciuitatis amissionem, vt diximus, excruciatu obierat. Is ad quem eo mortuo regni hæreditas iure veniebat, pulsus fuerat. Vtetimutaraja cū eo per literas agebat, vt bellum compararet, se namq; opibus & clientelis, & artibus etiā perfecturū, vt Lusitanos facile pelleret. Hæc omnia cum occultari difficillime possint, maxime vbi quisq; victoris animū sibi cōciliare studet, factū est, vt vtriusq; literæ vltro citroq; missæ in Albuquerqueij manus peruenirent. Id Albuquerqueius summa taciturnitate cōpressum cum Araugio solo cōmunicauit. Cupiebat autem hominē comprehendere, quod propter illius summam potentiam fieri nō poterat, nisi eum in arcem aliqua ratione pertraheret. Quod Vtetimutaraja facere recusabat. Nā præterquam quod illum sceleris conscientia timere compellebat, intelligebat de tyrannide illius apud Albuquerqueium frequentes querimonias haberi. Euenit interim, vt Persa quidam certū munus ab Albuquerqueio flagitaret. Respondit ille, se nemini publicum aliquod munus, nisi primarios ciuitatis viros, primum consulere, alsignaturum. Principes igitur ciuitatis acciret, & tum demum se de illorum sententia, quod optimum factu esset, libētissime decreturum. Persa cum esset Vtetimutarajæ valde familiaris, & suspicaretur, illo ad Albuquerqueium perducto, se omnia quæ vellet impetraturum, hominem cum filio atque genero, qui coniurationis erāt participes, ad Albuquerqueiū facile perduxit. Non enim solum officio, verū & honoris illius specie pro uocati sunt, vt minime cōuentum illum vitarent. Illis ad hunc modum intromissis iniecta

vincula confestim sunt, & iudiciū ordine solito cōstitutum, & patroni qui causam illorum defenderent, assignati. Capita accusationis præcipua hæc erant. Quòd regni hæredem ad regnum armis repetendum, & arcem expugnandam, & exitium Lusitanis afferendū sollicitasset: quòd Lasamanam ab officio, quod Emmanueli Regi præstare cupiebat, auertisset: quòd illius consilio scelus in Siqueiræ pestem atque perniciem conflatum fuisset: quòd multis Lusitanis, qui cum Siqueira fuerant, crudelissimæ cædis causam attulisset: quòd opera illius Christiani quidam ex illis, cum multis incommodis premerentur, à Christi religione decessissent: quòd gener illius atque filius, qui cum illo victi tenebatur, illius auctoritate permoti, eiusdem sceleris socij & administrari fuissent. Vtetimutaraja quædam negabat, quædam verò manu conuictus negare non poterat. Itaque ad misericordiam conuersus, veniam suppliciter implorabat. Tandem iudicijs & testibus apertissime conuictus, capite cum filio & genero damnatus est. Fuit de tribus illis hominibus supplicium publice sumptum, & illorum ædes disturbata, ne quod extaret in ciuitate hominum monumentū. Hoc iudicium Albuquerqueij laudes apud eos homines egregie cumulauit. Hominem namque esse dicebant, qui non solum in bello hostes vinceret, sed in pace tyrannidem iudicij seueritate & constantia profligaret. Et cum hominum improborum interitu lætarentur, tum non mediocri metu fracti, cogitabant, non esse sub eo homine peccandum, quem nullius opes à iudiciorum seueritate deducerent. Postquam verò illud scelus vindicatum debito supplicio fuit, insulas, quas Malucas appellant, explorare constituit. Tres igitur naues instruxit: illis Antonium Abreum præfecit, qui Malaca in fine Decembris mensis, Anno M. D. xj. soluit, & cursum ad ortū Solis instituit. Albuquerqueius verò cum in Indiam citra Gangem redire festinaret, munus, quod Vtetimutarajæ commiserat, nempe vt Saracenis ius administraret, ad Patecatirum, qui secundum Vtetimutarajam opibus & auctoritate Princeps habebatur, continuo detulit. Is Vtetimutarajam oderat, eo quod filiam, quam amabat, illi despondere nulla conditione voluerat. Postquam verò magistratum iniuit, vehementer Lusitanorū voluntates specie quadā probitatis allexit. At Vtetimutarajæ vxor cum viri cædem vlscisci cuperet, Patecatirum & filia nuptijs, & promissis ingentibus eo traduxit, vt bellum Lusitanis moliretur. Mulier enim se sex millia militum fortium illi traditurā promisit, quibus, si vir esse vellet, facile Lusitanos inopinantes opprimeret. Patecatirus & amore, & avaritia, & ambitione cæcatus (nō desperabat enim, modò adniti vellet, se regni opibus potiturum) mulieris precibus assensus est. Itaque minime procrastinandum ratus, nuptijs primū summo silentio celebritatis, frequentiorē ciuitatis partē coniectis ignibus incendere festinauit, & multos incolas occidit. Albuquerqueius confestim occurrit, hominemq; armis expulit, & in fugā cōuertit. Is in loco, quē Opi nomināt, nō procul ab vrbe distante, in quo sedem & domiciliū habebat, tandem conficit, quem vallo & fossa & tormentis,

tormentis, varioque armorum & telorum genere muniuit, & inde crebris excursionibus vrbes incolas sæpe perterruit. Sed Albuquerqueius eam ad hominis audaciam comprimendam industriam adhibuit, vt is malis edoctus, facile se ab inferendo maleficio contineret. Albuquerqueius deinde cum iter suscipere vellet, arcis & vrbes præfecturam Roderico Britio Patalino commisit: quæsturā Araugio tradidit: Fernandum Petreium Andradium maritimis rebus præfecit: quæsturæ scribas instituit: Ninachetensem incolis, qui non essent Mahumetana secta imbutis, ius dicere iussit. Incolæ hunc magistratum Xabandarem appellant. Saracenos secundum varias regiones distribuit, & singulis proprium rectorem, qui eos regeret, assignauit. Omnes tamen Brittij imperium sequi præcepit. Zainalus interim veniam ab Albuquerqueio per nuncios postulauit. Fatebatur autem, se desperatione victum ab eo desciuisse. Non enim putabat fieri posse, maxime cum bellum differri conspiceret, vt is vrbeni opulentissimā ea classe, quam ducebat, expugnaret. Tunc verò Lusitanorum virtute perspecta arbitrari, nihil tam munitum fore, quod non eorum armis atque virtuti cederet. Errori veniam tribueret, & dexteram in bellis inuictam sibi porrigeret, vt testatum esset apud omnes mortales, illum non magis virtutis robore, quam clementiæ laude præcellere. Albuquerqueius hominem data fide ad se venire iussit. Is iterum, vt se in regnum restituat, suppliciter orat. Albuquerqueius se id facturum promisit. Verum tempus elabi, quod si prætermitteret, iter sibi fluctibus interclusum iri. Se postquam Goam peruenerit, & vrbes statum constituerit, operam daturum, vt eum in regnum reduceret. Zainalus cum sibi verba dari suspicaretur, iterum clam cum suis omnibus ab vrbe discessit. Albuquerqueius autem relictis in vrbe trecentis Lusitanis, in classe verò ducentis, præter Indos milites, & aliquot etiam Malacenses, quorum fideli opera nostri vsi fuerant, cum quatuor tantum nauibus Malaca profectus est. Cum verò Zamatræ oram præterueheretur, coorta subito tempestas illum, quem primum potuit portum subire, & anchors iacere compulit. Ita tamē magni fluctus eiciebantur, vt nullis anchoris nauis prætoria firmari posset. Factum igitur est, vt ad rupem, quæ sub fluctus latebat, allisa frangeretur. Prora continuo submersa fuit. Puppis verò cum in saxo subsideret, è fluctibus eminebat. Aqua tamen sentinam compleuerat, & omnia, præter homines, qui in puppim se contulerant, fluctibus ipsis obruta perierunt. Qui erant in prora, cum eam mergi conspicerent, tabulis & dolijs innixi, partim in Pacemense litus enatarunt, partim verò fluctibus hausti sunt. Nox erat, densa caligo, turbines atque procellæ, tonitrua & fulgura terrorem cunctis iniecerant, & spem salutis inciderant: votis, & precibus, & sublati in cælum clamoribus, veniam animis suis cum lacrymis & singultu flagitabant. Albuquerqueius cum animaduertiret puerum infantem aquis in nauem influentibus penè mergi, illum sublatum humeris tantisper sustinuit, dum alia ex nauis auxilium adueniret.

Hæc autem effatus est. Huius innocentia fretus, confido me CHRIS TI benignitate è fluctibus emerfurum. In hoc discrimine cum è nauis, cuius nauarchus erat Petrus Alpoëmus, qui iuridicundo præerat, scapha demissa, & in nauem prætoriam remis vehementer impulsâ fuisset, Albuquerqueus & reliqui in nauem Alpoëmi aduecti sunt. Georgius Nonius Leo, qui alij nauis præerat, vi tempestatis à classe disiunctus est. Querant in alia nauis, cui Simonem Martinum Albuquerqueus præfecerat, in qua tredecim tantum Lusitani vehebantur, & Leonis commissa fuerat, cum Iaoënses & Malacenses essent, Lusitanosq; omni præsidio destitutos aspicerent, in nauarchum, qui tunc graui morbo iactabatur, & in alios insurgentes, omnes trucidauerunt. Quatuor tantum nauis scapham adepti, in Pacemense litus euaserunt: & nauis ipsa in portum Timiamensis ciuitatis, quæ est in eadem ora Zamatrensi sita, ventis delata, & deinde fluctibus oppressa fuit. Sedata tempestate, Albuquerqueus institutum cursum tenuit. Hominum multitudo, quæ in Alpoëmensi nauem cum Albuquerqueo traducta fuerat, erat valde magna, & commeatus penuria vexabatur. Nihil tamen eos acrius, quam sitis afflictabat, quæ quidem omnes funditus interijssent, nisi duas nauis, in quas inciderunt, accepissent, aqua & cibarijs onustas. In vnam harum duarum nauium Simonem Andradium cum quindecim viris Lusitanis imposuit, & illius nauarchum pro obside cum aliquot Saracenis secum retinuit. Saracenus quidam erat nauis illius magister, qui ita illam gubernauit, vt Lusitanos omnes in insulam vnam ex illis, quas Maldiuenses appellant, quæ Calecutiensium militum copia referta erat, induceret: vbi omnes contrucidati fuissent, nisi hostes veriti fuissent, ne pœnas illius immanitatis Albuquerqueus ab ijs, quos retinuerat, vt ius & fas efflagitabat, expeteret. Omnes tandem, qui euadere potuerunt, multis incommodis agitati, Cochimum peruenere. Omnes opes amissæ sunt. nihil tamen Albuquerqueum ea iactura commouebat. Id tantum moleste ferebat, quod duos leones è ferro singulari opere perfectos, & armillam, quæ sanguinem sistebat, amisisset: quæ omnia cum multis donis Emmanueli Regi mittere destinauerat. Cochimum initio Februarij, Anno salutis. M. D. xij. peruenit. Ibi cum de rebus Goæ gestis certior factus fuisset, octo celoces cum valido militum præsidio confestim in eam iusulam misit, & Emmanuelem Lacerdam vbi præposuit, seque illi subsidiū intra paucos dies allaturum confirmauit. Lacerda cōfestim rescripsit, non esse cur approperearet. Ciuitatem esse munitissimā. Expectaret è Lusitania naues, vt cum maioribus copijs posset castellum Benastarinense capere. Secus enim se minime dignitatis arbitrari, eum in insulam nauigare, nisi copijs illis stipatum, quibus castellum expugnaret. Assensit Albuquerqueus, & interim animaduertit in flagitia, quæ fuerant illo absente à Lusitanis commissa. Sed nihil acerbius tulit, quam illorum opera, qui fustuarium propter scelera meriti fuerant, Simonem Rangelum, quod eos reprehenderet, in exilium pulsum fuisse: qui deinde à Saracenis in via

captus,

captus, & in Arabiam perductus fuerat. Eo tempore Petrus Mascaregnas, qui cum Garfia Norogna Olysiptone soluerat, Cochimum aduectus est, & nunciauit, Norognam breui cum reliquis nauibus adfuturum. Legatus præterea quidam à Rege omnium, qui Maldiuenses insulas imperio tenebant, amplissimo, ad illum venit, & ab eo nomine Regis sui postulauit, vt illum in fidē & clientelam reciperet. Illum namque velle Regis Emmanuelis imperio subdi, & tributum cōstitutum summa fide persoluere. Huius promissi foedus statim fuit rite percussum, & Saracenus quidam, Mamelles nomine, qui aliquot illius insulas occuparat, ex illis excedere iussus. Quod sine vlla reculatione confectum repente fuit. Hæc quidem in India gerebantur, quo ferme tempore Regina Maria initio mensis Februarij filium edidit, Emmanueli patri specie & forma simillimum, qui HENRICVS appellatus est. Eodem die, quo Princeps hic in lucē editus est, Olysipto (in qua quidem vrbe propter summam cœli temperiem, monstri simile est, partem aliquam niuis intueri) plurima niue conspersa fuit: quod multi sic interpretati sunt, ea niue mentis candorem, vitæ puritatem & continentiam, virtutis eximiæ foecunditatem, quæ in hoc Principe mirabiliter eluxit, præmonstratam fuisse. Sed vt auguria prætermittamus, hoc planè constat, in illius probitate, virtute, religione, constantia, & in sanctitatis exemplo Lusitani imperij firmamentum consistere. At in India vltiore, postquam Albuquerqueus Malaca profectus est, vrbis incolæ, tam Saraceni, quam simulacrorum superstitione conflictati, qui Lusitanorum partibus studebant, exanimati metu vagabantur. Nec enim existimabant illo absente hostium impetum ab eorum capitibus propulsari posse. Vt autem magis anxie trepidarent, rumor emanauit, Lasamanem cum maxima classe contra Lusitanos instructa tantum non appropinquare. Andradius illi, ante quam in portum intraret, obuiam eundum censuit. Patecatirus, qui omnia per exploratores nouerat, cum accepisset, Andradium è portu soluisse, vt cum Lasamane confligeret, nocte in urbem ingressus est: & Aphractum, cui Alfonso Chiaignus adolescens valde strenuus præerat, cum improviso adoriretur, cepit: Chiaignum acriter resistentem interfecit: reliquos, qui cum illo erant, captiuos abduxit. In Aphracto tormentum ingens erat, Camellum appellant, illud etiam Aphracto cōuexit. Andradius Lasamanis classem cum minime reperisset, in portum reuersus, Patecatiri stationem oppugnare constituit. Alfonso Personam cum mille & quingentis hominibus Indis, & paucis Lusitanis, terra secundum litus ire iussit, vt eodem tempore terra atque mari Patecatiri munitio oppugnaretur. Ipse lembis & celocibus inuectus, fluuium æstu secundo subijt. Georgium verò Botellium, agminis primi Ducem, hostes acriter inuadere iussit. Andradius continuo subsequutus est. Alfonso Persona simul è terra impetum fecit. Munitio cum magna hostium cæde capta, & præsidia in effusam fugam compulsata sunt. Ibi lignum truncum magna crassitudine recenti sanguine conspersum aspiciunt.

Is

Is enim, qui tormento præerat, & à Patecatiro cum reliquis in seruitutem abductus fuerat, iussus est illud in Andradium dirigere. Is morte propofita, ne tantum in se scelus admitteret, mortem oppetere maluit, quàm CHRISTINU-
men offendere. Ea re Patecatirus grauitèr offensus, illi caput in eodem trunco securi præcidi confestim imperauit. Dum verò alij castra diripiunt, alij tormen-
ta cum camelo, quem diximus, in naues inferunt, alij stationem subiectis igni-
bus incendunt, apparuit repente Saracenorum acies instructa. Hi erant qua-
dringenti, cum tribus elephantis ingentibus, quorum singuli castella singula
portabant. Viceni sagitarij in singulis castellis inerant. Georgius Botellius cum
turma, quam ducebat, prior, eo quod propius forte constiterat, in hoc agmen
incurrit, suosque admonuit, vt elephantum, qui præcedebat, omitterent, re-
ctorem tantum peterent. Hi cum viam elephantum aperuissent, rectorem ha-
stis vndique sublatum interimunt. Elefantus rectore destitutus constitit.
Cum verò quidam è scapha Georgij Botellij, qui tormentis præerat, elephantum
corpore percussisset, elefantus repente concidit. Hac ruina reliqui consternati
diffugiunt, & Saraceni similiter in fugam versi sunt. Naues erant in fluuio mer-
cibus onustæ, quæ direptæ continuo fuerunt. Nostri re bene gesta in urbem
rediere. Patecatirus inde digressus quatuor passuum millia, locum alium ma-
gis natura munitum maiore vallo sepsit, validiorèque præsidio muniuit. Illum
deinde locum Andradius aggressus est. Primam stationem (quatuor enim erant)
cepit, & incendit. Cum tamen reliquas inuasisset, tanta hostium multitudo
ab eo, qui se Malacæ Regem nominabat, immissa fuit, vt nostros repelleret. In
hac pugna duodecim è nostris desiderati sunt, inter quos Rodericus Araugius,
& Christophorus Mascaregnas, & Georgius Garcesius, & Antonius Azeuedius
extitere. Andradius & Petrus Faria cum multis alijs vulnerati sunt. Hac victo-
ria Patecatirus insolenter elatus, animum addidit Principi, qui ad regnum Ma-
lacæ, vt diximus, aspirabat. Is continuo Lasamanem admonuit, vt cum classe,
quam instructam habebat, se cum classibus Regis Darguimensis (Regnum illud
ad Austrum pertinet, & est Malacæ finitimum) qui illi contra Lusitanos opem
afferebat, coniungeret, & Malacæ portum obsideret. Andradius cum explora-
tum habuisset, Lasamanem in ostio fluminis, quod Muar appellatur, classem
constituiffe, eò inuectus, classem est aggressus. Prælium fuit atrocissimum,
& ab vno die in sequentem ductum. Lusitani tamen victoriam consequu-
ti fuerunt: hostes partim cæsi, partim in fugam pulsi, permultæ naues incen-
sæ sunt. Sub id tempus tres naues cum præsidijs, & munitionibus, & fabris,
ab Albuquerque missæ Malacam venere. Ciuitas tamen commeatus inopia la-
borabat. Andradius vt ciues ea inopia leuaret, fretum Cincapuræ petijt (id autè
Austro australem & vltimam regionis illius partem à continente dirimit) & nauem
Patecatiri maximam commeatu onustam cepit: deinde Malacam reuersus,
Lupum Azeuedium, & Georgium Botellium eodem iterum misit, qui inde
tres

tres alias Patecatiri naues cibarijs oneratas similiter abduxerunt. Georgius item
Gomecius Cugna è Peguensi Regno (Rex enim cum Albuquerque pacem fir-
marat) cum alia naue commeatu similiter referta Malacam aduectus est. Eo-
dem etiam tempore Antonius Miranda è Siamensi regno, in quo fuit à Rege
multis honoribus magnisque muneribus affectus, Malacam venit. Rodericus
Bhittius rei bene gerendæ occasionem omittendam minime putauit. Idcirco
classem apparuit, qua nostri Patecatirum animo iam fractum, & inopia pro-
pter amissum commeatum grauissime laborantem opprimerent. Illamque
Andrudio tradidit. Is cum alijs Ducibus in hostes ire perrexit. Primum agmen
Georgio Botellio, & Petro Personæ commisit. Ii cum maximo impetu pri-
mam stationem aggressi fuissent, eam cum magna hostium cæde transgressi
sunt: alias deinde duas expugnarunt. Hostes tandem se fuga proripuerunt.
In eò prælio Franciscus Machiadus vnum elephantum occidit: alius captus, &
Malacam adductus fuit: duo (quatuor enim erant) fugerunt. Eo casu Pateca-
tirus exanimatus, in Iauenses insulas cum opibus & familia confugit. Is, qui se
Regem appellabat, in aliam insulam ad ortum Solis obiectam, Bintam ap-
pellant, se recepit. Lasamanes similiter, vt nostrorum congressum vitaret, ma-
re nostris liberum reliquit. Andradius in urbem reuersus, ciues omni mole-
stia & solitudine liberauit. Antonius Abreus sub idem tempus Malacam re-
dijt. Nec enim potuit insulas, in quas Albuquerque iussu profectus fuerat, pro-
pter aduersam tempestatem, penitus explorare. In insulam tamen, **Dan-**
boinum appellant, quæ non procul à Malacis abest, delatus est: vnde Garosij
pondus aliquod asportauit. Inde insulas Bandæ (quinque autem sunt ad Au-
strum sitæ) petijt. Ibi tellus arbores, quæ nuces illas, quas nos cadas appellant,
efferunt, passim profundit. Arbores dicuntur esse Lauris simillimæ: flores
quos efferunt, aiunt florum, quos mali Persicæ ferunt, speciem atque simili-
tudinem referre. Gens est agrestis & fera: Regem se imperio, quoties eis lu-
bet, abdicare compellunt, seniorumque consilium, quo regantur, instituunt.
Et sic varie statum reip. commutant. Franciscus porro Serranus tempestate si-
militer iactatus, in insula quadam, quæ vna est ex Malucis, & Ternates ap-
pellatur, naufragium fecit. Qui tamen ab insulæ Rege comiter acceptus, mul-
tisque muneribus ornatus fuit. Hæc in orientis Solis regionibus gerebantur.
Cum verò Albuquerque bellum maxima vigilantia comparasset, Garisa No-
rogna, qui Mozambique, vt dictum est, hyemauerat, interuenit. Duo autem
Duces, quorum vnus Georgius Melius Pereira, alter Garisa Sousa nominaba-
tur, qui eo anno profecti Olysiptone fuerant, secundis tēpēstatibus vsq; cum clas-
se duodecim nauium similiter appulerunt. Erant in his nauibus supra duo millia
Lusitanorum. Albuquerque classe sedecim nauium instructa, Cochimo profectus
est. **Rodericus Mascaregnas** quauis iam fuisset in Cochimēsis arcis præfectura consti-
tutus, asseruit tamen se nullo modo passurum, vt bellum illud se absente cōficeretur.

Arce interim alij commissa, in eadem classe vectus fuit. Albuquerque in cursu Cananoris arcem Georgio Melio tradidit, & dissensiones inter mercatores Saracenos eiusdem ciuitatis incolas & Lusitanos summa æquitate sustulit: deinde de Baticalam aduectus, ad vrbis præfectum misit, qui diceret, se compertū habere, nauem vnā Calecutio cum maximo numero piperis aduectam, quæ ad ius Saraceni, qui emerat Simonem Rangelum, pertinebat, eamque, vt sibi confestim traderet, imperabat. Quod sine recusatione factum est, & nauis Cochimum continuo deducta. Ibi Iudæus quidam literas à Lusitanis illis, qui, vt dictum est, cum Georgio Quadra nauarcho à classe Lemij aduersa tempestate segregati, naufragium fecerant, & à Saracenis captiui detinebantur, allatæ sunt, quibus significabant, Sultanum in ostio sinus Arabici arcē fundare, & Aden expugnare constituisse. Onorem deinde præterueto Iudæus alius eadem nunciauit, adiecitque, nihil fore facilius Albuquerque, quam ciuitatem illam capere, ante quam Sultanus ad eam copias suas adduceret. gentem ab eo defecisse, & offensionem illius extimescere. Idcirco facilius Lusitanorum imperiū, quod clementissimum fore confidebat, quam illius tyrannidem subituram. Melraus ibi Albuquerque conuenit, illumque admonuit, Zabaimum. xx. hominum millia cōscribere, vt Benastarinum copijs amplificatis fortius communiret. Proinde si vellet Benastarinum capere, properaret, antequam exercitus ille posset cum reliquo, qui oppidum tenebat, coniungi. Itaque nullam moram Albuquerque interposuit, quin statim Goam peteret, & classe Benastarinum obsideret. At qui erant in oppido, classē tormentis acerrime quatiebant, præcipuè verò Camelus quidam (sic enim genus illud tormenti nominatur) plurimum damni nauibus inferebat. Sed opera excellentis artificis, qui tormentis præerat, cum globus tormento, quod Sphæram appellant, per os Cameli missum cum horrendo fragore fuisset, Camelus continuo dilaceratus, & nostri illius metu liberati fuere. Albuquerque urbem, vt inde cum copijs Benastarinum veniret, & terra hostes inclusos graui etiam obsidione continuo premeret, petijt. At Rozalcamus cum equitibus ducentis & quinquaginta, & maximo peditum numero ex oppido egressus, Goam versus iter instituit. Illi verò Petrus Mascaregnas, & Garfia Norogna, & Emmanuel Lacerda, & Lupus Vascius de sancto Pelagio, & Ioannes Fidalgus, & Rodericus Gundissalvus Camigna, obuiam prodire. Prælium commissum fuit, hostes fusi sunt: nostri in oppidum eos insequuti tanto impetu ferebātur, vt hastis innixi in muros scandere conarentur. Qui tamen acrius eo die rem gesserunt, fuere Lupus Vascius de sancto Pelagio, & Petrus Mascaregnas. Qui oppidum tutabantur, omniumque generum nostros detrudebant. Nonnulli cæsi, & quamplurimi vulnerati sunt. Emmanuel Lacerda saxo percussus, ex equo, quo vehebatur, in terrā decidit, & occisus fuisset, ni Ioannes Decius illi opem confestim attulisset. Quod si Albuquerque, qui nostros rabie quadam furescentes à muris abduxit, non accessisset,

fuisset, magnam ea die Lusitani cladem accepissent. Nemo enim eos impedire poterat, quo minus hastis in arcem euadere niterentur. Albuquerque in urbē regressus, post duos dies copias omnes eduxit, illis tantum relictis, quas ad vrbis custodiam necessarias esse conspexit. Habebat autem tūc sub signis Lusitanorum tria millia. ad hæc Indorum cohortes aliquot erant admixtæ. Exercitum tormenta inuecta curribus antecedeabant, testudines admouebātur, & omnia, quæ ad oppugnationem erant necessaria, summo studio fuerant ab Albuquerque comparata. Castris positis, nostri oppidum & arcem terra marique summis viribus oppugnare constituunt. Sed erat ea oppugnatio difficillima. Oppidum namque erat muris latissimis cinctum: turres admodum frequentes, & quibus densæ pilæ nocte atque die coniectæ, multis necem afferebant. Quo autem Lusitani vehementius rem gerebant, eo periculum grauius adibant, & omnes eorum conatus in nihilum recidebant. Vnum tantum genus erat oppugnationis acerrimum, nempe fames, qua exercitus hostium erat in summas angustias inductus. In eo enim Albuquerque omnes neruos intenderat, ne quidquam cibi intromitti in oppidum posset. Omnes namque aditus erant nauibus obsessi, & cōmeatus, qui antea fuerat importati, propter hominum multitudinem consumpti. Rozalcamus hac necessitate coactus, experiri voluit, an posset eruptione facta se se ex obsidione, qua premebatur, eximere. Noctē igitur de quarta vigilia, aliquot instructas acies cum Ducibus sanè fortibus emisit: ipse ad portam substitit, vt præsidia submitteret. Qui exierant, nimis acriter in stationem, cui præerat Emmanuel Sousa Tauaris, irrupuerunt, ipsum Soufam fortissime dimicatem conuulnerarunt, & copias, quibus erat præfectus, cedere compulerunt, vsque eo, dum in aliam stationem, cui præfectus erat Garfia Norogna, qui subsidio occurrebat, similiter inuaderent. Ita cum & fames & rabies eos incitaret, Norognam etiam cedere coegerunt. Petrus Mascaregnas cum instructis cohortibus accedens, Lusitanos dissipatos in ordinem recepit, & hostibus animo magno repugnauit. Prælium tanta vtrinque pertinacia commissum fuit, vt res non tormentis, nec hastis, sed gladijs, & pugionibus, & interdum etiā lacertis gereretur. Hostes tamen cum vltius progredi nō possent, in oppidum incolumes redierunt. Albuquerque, ne hostes possent deinceps erumpere, fossam latiore duxit, vallumque firmiter muniuit. Hostes in extremum discrimen adducti, pacem petierunt. Pax his conditionibus facta fuit. Vt hostes traderent omnes Christianos, qui ad eos transfugerant, & CHRISTI religionem violarent. Vt traderent præterea naues duas, quas, dum in insulam traiecerunt, in aditu Noroësi ceperant, & oppidum, & arcem cum equis, armis, & tormentis, & omnem præterea classē, quæ in insula consistebat. Albuquerque verò fidem dedit, se eos cum bonis omnibus abire permissurum, & Lusitanis, qui religionem abiurauerant, necem haudquaquam illaturum. His rebus summa fide confectis, hostes in continentem traiecerunt: nostri in oppidū ingressi sunt.

Albuquerque in urbem regressus est. Lusitani, qui apud Saracenos in Mahometis nomen iurauerant, caesi quidem minime sunt, sed ne quisquam auderet eorum scelus imitari, illud ab Albuquerque exemplum editum fuit, quo non minus, quam si capitali supplicio omnes affecisset, terrorem multis incussit. Omnibus enim nares, & aures, & dexteras manus, & sinistrarum pollices abscindi præcepit. In his fuit Fernandus Lupius, cuius mentio facta est, qui postea à classe, quæ in Lusitaniâ nauigabat, in insula Sanctæ Helenæ derelictus, eam insulam admirabili sagacitate & industria, frugibus, & oleribus, & arboribus ita conseuit, ut cum eò ex India redeûtes nostri naues gratia aquationis appellunt, mire reficiantur. Albuquerque his rebus gestis, Norognam Cochimum misit, ut classem, quæ erat in Lusitaniâ profectura, diligenter instrueret. Et deinde mare, quod ad Calecutij oram pertinet, obseruaret, ne vlla nauis Arabia egressa à portu posset, quin statim caperetur. Aliam deinde classem Garsia Souzæ commisit, qua naues omnes, quæ cum equis à Perside veniebant, Goæ portum subire compelleret. Eos autem, qui portum intrabât, comiter excipiebat, & de portorijs aliquid diminuebat: qua liberalitate commoti mercatores, eò cum equis & alijs mercibus libentissime commeabant. Sic factum est, ut portus vestigalia multo maiore pretio conducerentur. Rex Vengapor (est autem Vengapor Regio mediterranea, cum Zabaimi regione continens) legatum ad Albuquerque de pace misit. Nomen enim illius per omnes illas terras cum hominum admiratione vagabatur, & multi ob eam causam, Regis Emmanuelis imperium sequi volebant, ut in illius tutela constituti, aliorum Principum tyrannidem declinarent. Legatus ephippia, frontalia, phaleras, & tegumeta, quibus equi insternuntur, & ornantur, Regis sui nomine ad Albuquerque deferbat. Legatio verò nihil aliud continebat, quam amicitiae cupiditatem, qua princeps ille dicebat se vehementer incensum esse, & bellum cum Zabaimo, si opus esset, facturum, & Lusitanis cibaria suppeditaturum, nullumque officium hominis fidelissimi, quod ad Regis Emmanuelis obsequium pertineret, ommissurum. Hoc autem postulabat, ut liceret sibi equos trecentos precio, ut alij faciebant, persoluto, ex vrbe singulis annis educere. Fuit huic postulato satisfactum, & legatus honorifice dimissus. Legatum deinde ad Narsingæ Regem cum muneribus instituit, qui ab illo Baticalam, quæ erat in ora Malabarensi sita, Emmanuelis Regis nomine postularet. Ora Malabarensis Cananore incipiens, Cori promontorio definitur. Ciuitas autem Baticala ad Narsingæ imperium pertinebat. Quauis autem esset parum fructuosa, & multis periculis obiecta, Emmanuelis tamen rationibus valde conducebat, eam præsidio illius cinctam teneri. Legatus fuit Gaspar Chanoca, qui iam eò cum legatione missus extiterat. Sub idem tempus Zabaimus Dalcamus duos legatos ad Albuquerque misit, & per eos pacem postulabat, & potestatem sibi dari petebat equos emendi, quibus in bellis contra finitimas gentes vteretur. Id etiam concessum fuit, & Iacobus

cobus Fernandus Faria ad eum missus, qui pacis & amicitiae foedus sub certis conditionibus sanciret. Melichiazus legatum etiam cum naue commeatu & cibarijs onusta ad Albuquerque misit, ut illi de capta Malaca gratularetur, & ipsum Melichiazium perpetuo in illius potestate futurum, multis verbis ostenderet. Is Melichiazio gratias egit, & legatum muneribus affectum dimisit, & commeatum muneribus alijs Melichiazio donatis copenfauit. Legatum præterea Cambaiensis Regis, qui Lusitanos captiuos adduxerat, muneribus similiter ornatum in patriam remisit. Eodem tempore fuit certior factus Albuquerque, legatum ab Æthiopiae imperatore ad Regem Emmanuelem missum, à Dabulensi præfecto vinctum custodiri. Hoc cum percepisset, misit continuo qui nomine illius à Dabulis præfecto peteret, ut legatum missum repente faceret. Is sine vlla recusatione paruit: & legatus Goam perductus, cum solenni pompa, & sacerdotum cantibus exceptus fuit. Gerebat enim Crucem ex ligno Crucis illius, inquam CHRISTVS, generis humani conditor atque liberator, sublatus fuerat, perfectam, quam Æthiopiae imperator Regi Emmanueli dono mittebat. Omnes autem maxime lætabantur, cum cernerent in illis regionibus, tam longo intervallo ab Europa distantibus, legatum Christiani Principis, cuius fiducia erecti confidebant futurum, ut vbiq; CHRISTI nomen sanctè coleretur. Alium etiam legatum Regis Armuziensis cum literis & mandatis à se dimisit. Dum hæc fiunt, Garsia Norogna imperata conficit, & nauibus, quæ erant in Lusitaniâ profecturæ, comparatis, Calecutiense mare diligenter obseruat. Interim Naubeadarimus regni hæres, qui, ut diximus, in Lusitanos voluntate propendebat, ad Norognam literas misit, quibus continebatur, se, si Albuquerque idoneus non aspernaretur, inter illum & auunculum pacis interpretem futurum, atque perfecturum, ut nostris in vrbe Calecutiensi potestas arcis ædificandæ fieret. Hoc Norogna Albuquerque significauit. Id fuit Albuquerque gratissimum. In mare enim Arabicum nauigare statuebat, & ea de causa cupiebat res Indicas omni bellimotu liberatas, & optime constitutas relinquere. Pax facta fuit, & arcis fundamenta in eo loco, vbi Regis ædes, in quas Albuquerque primus inuaserat, extructæ fuerant, iacta sunt. Is verò mense Martio, Anno salutis. M. D. xiiij. cum classe, de qua suo loco memorabimus, ut in Arabicum sinum penetraret, Goa profectus est. Hoc anno Barraxa & Almandarinus in Mauritania earum ciuitatum, quas tuebantur, sinibus egressi, in Mauros Regis Emmanuelis stipendarios inuasere: agris & frugibus inflammationem intulere: in agrum Arzilensem excursionem facientes, eum populati sunt. Inde in Tingitanum agrum concessere. Odoardus Menesius, qui Tingitanæ ciuitati præerat, habito consilio, quid agendum sit, deliberat. At interim hostes excurrunt, manipulos in areas congestos (nondum enim fruges excussæ fuerant) incendunt. Flamma frequentibus in areas excitata, noctis tenebras dispulerat, ita, ut nostri hostium multitudinem & mœnibus aspicerent. Nostri vigilare, & arma comparare, omnibusque rebus;

quæ ad hostium impetum repellendum, siue quæ ad obsidionem tolerandam
viri esse possent, prouidere. Odoardus Menesius exploratum miserat, & cum
primum diluxit, quid exploratores afferrent, ad portam armatus cū instructis
copijs expectabat. Renunciant illi, hostes post colles, in quibus speculæ erant
constitute, confedisse: magnam equitum & peditū multitudinem videri. Cum
tam exiguis copijs non esse sapientis Ducis, velle in hostes multitudine feroces,
& succelsibus elatos incurrere. Odoardus enim Menesius habebat tunc sub si-
gnis equites ducentos, & pedites trecentos. Odoardus nihilominus progredi
constituit: & superato colle, hostes aspexit, & numerum oculis, vt potuit, de-
signauit. Illi cedunt, vt nostros ab vrbe longius extraherent. nostri sensim eos
sequuntur. Vbi verò illi circiter duo passuum millia progressi sunt, constitere:
deinde clamores ingentes edidere. Hic Barraxa, Non clamoribus, inquit, est,
sed viribus agendum. Non sunt hi homines, qui vocibus exterreri soleāt. In vir-
tute igitur, non in vlulatus est spes victoriæ collocanda. Cupio nunc non eos,
qui voces inanes fundant, sed qui hostem feriant, aspicere. Hæc vbi dixit, instru-
ctos equites in nostros incitauit. Primum nostrorum agmen, quod Petrus Lei-
tanus ducebat, sexaginta equites cōtinebat, & fuerat de nocte præmissum. Hoc
primum hostium impetum sustinuit. Hostes multitudine nostros obruebant.
Menesius tamen (Leitani namque virtuti multum cōfidebat, nec existimabat
esse sibi hominibus, tanquam in extremum discrimen inductis auxilium cele-
rius, quàm summæ rei conueniret, afferendū) sensim ibat, vt ordines iam pro-
pter prælium commistum perturbatos aggredere. Itaque cum tempus op-
portunum animaduertit, pedites iussit vnum hostium latus inuadere, ipse in la-
tus alterum impetum acerrime tulit. Plus vna hora fuit vtrinque fortissime dimi-
catū. Tandem cum hostes ardorē illum pugnandi remitterent, & nostri tunc
multo vehementius impressionē facerent, illi fugam capessunt. Almandarinus
(is enim ante congressum Barraxam illuserat, quod non vocibus, sed virtute cū
paucis illis Lusitanis rem gerendam esse prædixerat) vt Barraxæ sententiam
comprobaret, primus cum equitibus centum se fuga proripuit. Illum Leitanus
insequutus est, & eum aut viuū cepisset, aut saltem occidisset, nisi equites, quos
ducebat, pedites hostium cædendo fuissent, Leitano frustra eos reuocante, ni-
mis impediti. Barraxa viri sanè fortis officio functus ea die fuit. Cum tamē Al-
mandarini fuga suos perterritos animaduerteret, ita cessit, vt ordinem cedendo
cōseruaret. Eum Menesius duodecim millibus passuum insequeutus fuit. Tan-
dem cum Barraxa copias in montem arcta via subduceret, Menesius suos ab ho-
stium cæde reuocauit. Supra sexcentos ex hostibus ea die cæsi sunt, capti ducen-
ti & quadraginta, inter quos fuit Almandarini primi agminis ductor, & Barra-
xæ signifer, & multi præterea viri nobiles: signa & tentoria capta, & præda in-
gens abducta. Ipse Barraxa summum discrimen adiit: ex equo enim cecidit: sed
alius ei repente ab vno ipsius equite oblatus fuit, quo periculū vitaret. E nostris
quatuor

quatuor cecidere: viginti tres vulnerati sunt. Odoardus Menesius, re bene gesta,
in vrbe reuersus, recta cum omnibus copijs in templum ingressus, summas
gratias Deo egit, cuius numine & beneficio prælium illud pugnatum fuerat.
Nec Sabinij interim præsidia quiescebant. Mauri namque vicini quauis ex fœ-
dere tributa deberent, ea tamē, ope Principum freti, qui illis animos faciebant,
soluere recusabant. Præterea illis, qui in fide permanebant, reliqui bellum fre-
quenter inferebant. Itaque necesse nostris erat, vel vt rebelles bello frangerent,
vel vt subditos iniuria liberarent, sæpenumero in hostium fines incurrere. Hoc
igitur anno Nonius Fernandus Ataidius Lupum Barrigam, virum impigrum,
& antesignanorū ducem, Dabidam (is locus Sabinio circiter quadraginta mil-
libus passuum distat) misit, vt incolis contra Xiatimenses opem afferret. Dabi-
da in edito colle Xiatimē imminet prope fluuium, quem Aguz appellant. Xia-
timenses tamen tunc Dabidenses numero superabant, & plurimas illis iniurias
inferebant, quas tunc Barriga persequutus est. Illo regresso, cum Xiatimenses
exploratum habuissent, copias Iehabentafusi castella circumire, vt tributa, quæ
erant Regi Emmanueli persoluenda, à stipendiarijs exigerēt, octingentos equi-
tes accersierunt, quibus eos se facile oppressuros esse confidebant. Iehabentafu-
sus, qui tunc in castello, quod appellant Mirabellam, se cum centum & sexagin-
ta equitibus cōtinebat, vbi primum audiuit Xiatimenses appropinquare, quã-
uis copijs esset inferior, cum nonnullos Dabidenses ascuisset, in hostes acriter
impetum dedit, & fusos insequeutus est. Duos viros primarios cepit, & paucos
occidit. Cum tamen Dabidensis quidam princeps, Acum nomine, hostes au-
dus insequeretur, & se à suis longissime segregasset, ab Xiatimensibus captus
fuit. Paucissimi eo prælio ceciderunt. Arabes enim, qui Mauritaniam incolunt,
cum sint auarissimi, propter pecuniæ cupiditatem hostium vitæ parcunt, vt ex
redemptione pecuniam comparent: & præterea multos à se in bello captos ef-
se maxime omnium gloriantur. Bellum tamen hoc & permutatione captiuo-
rum, & veteris fœderis instauratione finitum fuit, & stipendia Regi Emmanue-
li integre persoluta. Rursus Ataidius eundem Barrigam cum Iehabentafuso in
pagum Areze nomine, ad radices montis, quem Ferreum appellat, situm, misit,
vt illum propter rebellionem bello contunderent. Illi, vt imperata facerent, no-
cte profecti, prima luce in pagi munitiones irrumpunt, hostes nonnullos interi-
munt, & aliquot etiã capiunt: reliqui se in montem effusa fuga proripiunt. No-
stri in vrbe cum præda incolumes reuertuntur. Rursus cum incolæ cuiusdã
oppidi, quod appellant Tazarot, cum Azezenibus fœdere coniuncti, excursio-
nem in Sabinensem agrum facerent, Ataidius cum copijs instructis egressus,
eos fudit fugauitque: nonnullos occidit, & exercitum incolumem reduxit. Lu-
dovicus interim Menesius, Ioannis Menesij Tarauensis Dynastæ filius, cum
centum equitibus Sabinium peruenit. Aluarus etiam Norogna cum alijs centū
equitibus in vrbe simul ingressus est. Vterque missus à Rege Emmanuele fuerat,

vt vrbi præsidio esset, ita tamen, vt nunquam Ataidij imperium detrectarent, sed omnia, quæ is iussisset, alacritate summa conficerent. Ataidius, vt adolentes ea nobilitate præditos exerceret, vt possent cum nonnulla gloria in Lusitaniam reuerti, statuit Almedinam eos deducere. Est autem Almedina vrbs valde ciuibus frequens, & muris cinctâ. Homines sunt agriculturæ, & rei pecuariæ maxime dediti, & idcirco frugibus & pecoribus abundant: cultu tamen paulo lautiore, quam reliqui eiusdem regionis Arabes vtuntur. ciuitas erat in duas factiones diuisa. Quidam enim Regis Emmanuelis partes sequebantur, quidam Fessensi Regi studebant. Vtraque autem pars factionis Principes habebat. Omnes tamen tributum ex fœdere debebant. Factio Fessensis tunc præsidio Regis intra muros admissa multo potentior erat. Sic autem euenit, vt alij quidam voluntate, alij verò metu tenerentur, ne tributum imperatum soluerent. Ataidius cum equitibus quadringentis, & turma peditum ex vrbe profectus, prima luce Almedinæ portis appropinquauit. Hostes de illius aduentu per exploratores facti certiores extiterant. Erant in vrbe equites sexcenti, & pedites mille, viri fortes, & animis & armis ad confligendum parati. Ataidius eos inopinato aggredi cogitabat. Itaque cum ad mœnia propius accessisset, duplicem aciem instruxit. Vnâ Aluaro Norognæ, vt portam, quæ Marochium respicit, oppugnaret, alteram sibi reseruauit, qua cum Ludouico Menesio per aduersam portam irrumperet. Hostes vltro portas aperunt, & pugnandi facultatē nostris offerunt. Prælium exortum est, quod fuit vtrinque singulari audacia commissum. Nostri primùm cessere. Deinde rursus animis acriter incensis, impetum in hostes tulere. Victoria neutram in partem inclinabat, cum pugna in multum temporis spatium protracta fuisset. Factum tandem est, vt vtrinque libenter se à prælio continerent. Ataidius copias suas reduxit, & hostes se intra mœnia receperunt. Ex hostibus tamen supra viginti ceciderunt: è nostris tres desiderati sunt: multi ex vtraque parte vulnerati fuere. Rursus cum Ataidius quietem minime pati posset, silentio noctis vsus in hostium turmas, quæ propè Almedinam positæ castris consistebant, inuadere statuit. Sed cum intellexisset, hostes esse iam de illius conatu per exploratores admonitos, quamuis iam esset multum in via progressus, copias retraxit. Porro Arabs quidam ei familiaris ad illum accessit, atque nunciauit, Marochij Regem viam, per quam ille regredi parabat, infedisse, vt illum interciperet. Eo nuncio Ataidius se valde lætari dixit, & Arabi munus pro eo donauit. Deinde, abi quæso, inquit, Regique nuncia, me in campo per totam diem illum expectaturum. Rex tamen siue vt congressum illius vitaret, siue vt aliud, quod in rem magis esset, animo moliretur, siue Arabs falsum nunciarat, viam minime infedit, sed in Duecalam regionem recta contendit, & fœdus cum Principe, qui montes ditione tenebat, fecit, vt coniunctis viribus Lusitanis repugnarent. Ataidius cum diu frustra expectaret, exercitum tandem media ferme nocte in urbem reduxit. Hoc ferme tempore Nonius Mascaregnas cum equitibus centum Safiniū peruenit,

uenit, & Ludouicus Menesius, & Aluarius Norogna fuere in Lusitaniam reuocati. Erant tunc in vrbe supra septingentos equites, cum quibus Ataidius frequenter excurrerat, & manum cum hostibus crebrò conferebat, ita, vt nemo posset esse impedimento, quo minus tributa ab stipendiarijs exigeret. Cum verò Ataidius nosse cuperet, quid hostes agerent, quorum tum castra duodecim millibus passuum inde aberant, Barriga se id exploraturum ostendit. Itaque Ataidij permissu, cum equitibus triginta de nocte profectus, castra propius, cum diluxisset, accessit: sex hostes occidit, quatuor viuos cepit, tantaque celeritate rem gessit, vt prius quam hostes se ad illum persequendum comparare possent, ipse se in pacatum reciperet. Ataidius igitur à captiuis intellexit, quid hostes animis agitarēt, quo ordine castra posita essent, quibus copijs rem gerere statuerēt. Sequenti igitur die, Lupum Barrigam cum equitibus centum & quinquaginta præmisit. Nonius Mascaregnas cum equitibus centum illum sequebatur, vt locum opportunum insidijs cum copijs suis insideret. Ataidius postremò, vt subsidio esset, cum reliquo agmine veniebat. Barriga iussus excurrere, cum in hostes incautos irruisset, quinque occidit, quatuordecim viuos cepit, magnam vim pecoris abegit. In hostium castris tumultuatum est, cum indignissime ferrent, se ab homine illo impune ludificari. Itaque equites quadringenti protinus egressi sunt, & in Barrigam inuadunt. Is sensim ordine minime confuso cedebat, donec ad locum, in quo Mascaregnas in insidijs latebat, perueniret. Ibi rursus cum & ipse suos in hostes incitaret, & Mascaregnas ex insidijs prodiret, prælium tanta vtrinque audacia commissum est, vt constet, nunquam post illam urbem captam, ad eam diem in regione illa, pro numero militum, vel atrocius, vel pertinacius pugnatum fuisse. Hostes enim minime perturbati, acerrime decertabant: nostri quamuis essent de via fessi, eorum impetum egregie sustinebant: nemo tergum vertebat. Multi vulnerati sunt, non pauci ex equis deiecti, nemo tamen occisus fuit. Nostri tandem cedere sensim incipiunt: quos Ataidius, qui iam appropinquabat, excepit, & hostes substitere. Ataidius vltèrius progredi noluit, eo quod cerneret eos, quos Barriga & Mascaregnas duxerant, labore nimio fractos: & verebatur, ne à castris hostium subsidia mitterentur, quæ nostros lassitudine confectos obruerent. Itaque dimissa præda, vt ordinem melius conseruaret, se in urbem recepit. Post dies octo cum Ataidius accepisset, eundem Regem Marochij motis castris in promontorio Cantimensi, quod inde non procul aberat, consedisse, ad vesperum, cum Rex cœnaret, ex improviso duas turmas adortus, eas cepit, & castris terrorem & tumultum intulit, exercitumque prope reduxit. Ibi tunc hostes accurrunt, sagittis, & glandibus, & missilibus acerrime pugnant. Præcipue verò tanta lapidationis nomen obtineret. Nostri tamen se cum omni præda receperunt: hostes eos tota illa nocte ferociter insequuti sunt. Nihilominus Ataidius cum eorum impetum egregie sustineret, exercitum prima luce incolumem cum magna

præda reduxit. Captiuos enim supra trecentos fuisse constat. Fuere præterea capti equi complures, & cameli. Rex alium deinde locum magis munitum castris metandis cepit. Est mons editus, quem appellant Idenar. illi subiecta est campi planicies, obiectis principio collibus præangusta, quæ deinceps latius pãditur. In campi istius angustijs Rex castra posuit. Id cum Ataidius exploratum habuisset, vna nocte cum equitibus quingëtis, & multis etiam Saracenis auxiliaribus, qui Duce Iehabentafuso se cum Ataidio coniunxerant, in hostium castra profectus, cum in illos inopinantes inuasisset, castra tanto metu atq; terrore compleuit, vt quamuis multi in ea trepidatione, correptis quæ cuique fors obtulerat armis, resistere pararent, omnes tamẽ metu nimio cõturbati, se se ab eo tumultu effusa fuga proriperent. Ipseque Rex non expectauit, dum equus insterneretur, sed in eum, quem primum adipisci potuit, insiliens, repente diffugit. In castris magna cædes facta est, ingens præda capta, maxima virorum & mulierum multitudo in seruitutem abducta. Inter captiuas fuit vna Regis ipsius concubina forma excellenti, quam is vehementer amabat. Lusitani aliquot vulnerati fuerunt, inter quos Ataidius extitit, qui in facie vulnus accepit. Non multis post diebus Almedinenses ciues in agrum Safiniensem excursionem fecerunt, & in duobus locis insidias collocarunt. In eos tamen Ataidius explorato nostros eduxit. Prælium fuit acre, magnisque vtrinque viribus pro hominum numero commissum. Sed tandem hostes fusi fugatique sunt: octo & quadraginta cæsi: è nostris tres desiderati. ne maior cædes ederetur, & equorum hostilium pernitas, & Ducis prudentia fuit impedimento. Nec enim permisit, vt nostri longius hostes insequerentur, ne in plures insidias cedendi cupiditate furentes irruerent. Alij deinde equites Arabes septingenti, cum per agros in vrbis conspectu discurrerent, & segetes incenderent, regressi continuo sunt. At Ataidius vbi vidit illos sine vlla suspicione futuræ dimicationis abscessisse, Lupum Barrigam cum centum & sexaginta delectis equitibus in eos immisit: alia deinde porta Nonium Cattum, impigrum virum, similiter cum alia equitum turma iussit, vt diuersis ex partibus hostes adorireretur. Is primus in hostes inuectus est. Prælio commisso, Lusitani hostium multitudine & ferocitate vehemētius oppressi, magnum discrimen adierunt. Barriga cum suis subsidium attulit, quo nostris animus redditus est, & impetus hostium repressus. Acerrima tandem nostrorũ impressione hostes in fugam versi sunt: nostri quatuor millibus passuum eos insequuti, non mediocrem stragem ediderunt, & Barriga cum optimo spolio urbem subijt. Hostium namque supremum Ducem, virum militaris virtutis opinione præstantem, manu sua interemit, ita tamen, vt ab eo congressu, quamuis victor, multis & periculosis admodum vulneribus sauciatus abiret. Sed facile victoriæ decus dolorem vulnerum leuabat. Dux Iahomazède appellabatur. Illius caput & equum Barriga in urbem intulit. Caput fuit hastæ mucrone præfixum, & in vna vrbis porta collocatum. Illud Saraceni maxi-

mo pretio redimere cupiebant, sed nunquam id Ataidius vlla conditione permisit. Tandem cum hostes, qui illam regionẽ, quam appellant Xerquiam, incolabant, fracti malis, & rebus suis diffidetes, pacem ab Ataidio petiissent, inter alias foederis renouati conditiones vna fuit, vt caput Ducis illius suis ad honorẽ sepulturæ redderetur: quod tunc fuit summa Ataidij voluntate concessum. Erat enim is inter Saracenos, propter decora in bello parta, summis honoribus affectus, & singulari suorũ prædicatione celebratus. Pax facta cõtino fuit. Reliqui Xerquien siũ exemplo prouocati, pacem similiter ab Ataidio postularunt. Pacis sequester & interpres Iehabentafusus extitit. Nullum grauius onus eo, quod iã antea subierant, fuit illis impositũ. Ita ea parte bello profligato, omnis illa regio fuit sub imperiũ & ditionem Emmanuelis iterum cum tributo æquabili subiuncta. Ex illis Ataidius plurimos delegit, quos stipendijs aleret, vt illis stipatus, facilius cum Marochij Rege & Xerifio (sic enim appellabant Ducem, qui sanctitatis & virtutis militaris opinione Arabibus, qui dispersi in agris vagabatur, imperabat) bellum continenter gereret. Tantum autem terrorem principibus illis Ataidij nomen inferebat, vt nullis munimētis se tutos vnquam fore confideret. At Ataidius aliorũ bellorum cura liberatus, bellũ contra duos illos Principes maiore studio sibi administrandũ putauit. Itaq; Lupo Barrigæ præcepit, vt cum centum & quinquaginta equitibus Lusitanis, & equitibus auxiliaribus ex Saracenis foederatis, qui sub Iehabentafuso militabant, accitis, in Marochij fines inuaderet. Is igitur cum Iehabentafuso, cum essent in loco, qui Duamus appellatur, & abest Safinio passuũ millibus quadraginta octo, accepit, ad radices Atlãtis montis (nunc Montes claros appellant) in campo satis patente, quem appellant Alehauz, nouem hostium præfecturas castra posuisse. Hoc igitur cum Duces exploratũ habuissent, incredibili celeritate eo se contulerunt, ita, vt inopinantes & incautos aggredere'tur. Supra mille ex hostibus cæsi sunt, capti centum & quinquaginta, & præda ingens eo die parta. Vterius autem progressi, in regionem Xiatimensẽ impetum ferentes, non paucos hostes interfecerunt, & captiuos centum abduxerunt. Eo Xerifus, vt eandem regionem armis occuparet, inuasit. Ex illius castris equites permulti in nostros inuecti sunt. Barriga in copiarum supplementum equites centum in subsidium missos acceperat. Prælium satis acre commissum fuit, & diu ancipiti victoria dimicatum. E nostris tres equites Lusitani, & vnus Saracenus cecidere. ex hostibus viginti & quinque cæsi sunt, inter quos filius Reguli cuiusdam interfectus est. Hostes cum se frustra contendere cernerent, in castra reuersi sunt: quos nostri insequi in castra noluerunt, ne multitudine obruerentur. Post aliquot dies, Barriga in oppidum Xiatimensẽ, quod appellant Tanli, impetum similiter tulit. Hostes cum se in vltimum discrimen adductos cernerent, aluearia apum innumerabilia, quibus abundabant, incensa è mœnibus demisere. Nostri & aluearium flammis ambusti, & apum aculeis stimulati, oppugnationem

deferere coacti sunt. Multi etiam vulnera ab hostibus accepere, ne apibus tantum ea propugnatio ascribi posset. Ipseque Barriga grauius vulneratus abscessit. Sub idem tempus, Nonius Cugna cum centum equitibus Safinium Regis Emmanuelis iussu peruenit, & Nonius Mascaregnas in Lusitaniam reuocatus est. Aguz est oppidum in ea Mauritaniae parte, quae ad fines Safinij urbis pertinet. Eum tunc locum Lusitanus quidam cum quinquaginta Lusitanis sagitarijs custodiebat. Eo autem se tunc Barriga & Iehabentafufus cum copijs suis contulerant. Ibi verò fuit eis nuncius allatus, Marochij Regem cum maximis copijs aduentare. Quem nuncium Ataidius cum accepisset, Nonium Cugna eo cum equitibus ducentis, vt auxilium afferret, confestim misit. Ibi cum quidam ex hostibus postremum agmen nostrorum carpere voluissent, represi sunt, & vnus ex illis captus est, quem ad Ataidium Barriga misit. Ab eo cum Ataidius hostium consilia sciscitaretur, is astu punico quasdam opiniones in Ataidij sensibus iniecit, quibus inductus, suspicatus est, Iehabentafufum de nostris prodendis cogitare. Itaque ad Barrigam scripsit, vt omnes Lusitanos confestim in urbem regredi iuberet, & ipse cum solis equitibus sexaginta remaneret, atque deinde aliquid caularetur, vt ratione ductus existimari posset, à Iehabentafuso discedere. Id Barriga vt sibi imperatum fuerat exequutus est: atque primum alios omnes dimisit, deinde altercationis cuiusdam minime necessariae materiam praebuit, cuius indignitate se vsque adeò commoueri finxit, vt honeste videretur à Iehabentafusi societate seiungi. Solus Rodericus Castrensis cum tribus famulis ab eo discedere noluit. Iehabentafufus cum indigne pateretur, eo tempore à Lusitanis destitui: grauius tamen tulit, secus de sua fide, quam meritis esset, existimari, quam in tanto discrimine relinqui. Itaque per literas grauius de tam insigni iniuria conquestus est. Seque nihilominus eo die praelium cum Marochij Rege cum copijs, quas habebat, initutum affirmavit, vt vel illustri victoria, vel clara morte testatum apud omnes relinqueret, quanta fide Regem Emmanuelem coleret & obseruaret. His literis Ataidius inductus, ad illum rescripsit, se confestim ad illum equites quingentos missurum. Sed cum is nuncius cum duodecim equitibus interuenit, iam Iehabentafufus manum cum maximo Regis exercitu conferebat. Praelium fuit atrocissimum, in quo tamen Iehabentafufus cum suis res memorabiles effecit: hostes suos fudit, maximam hostium multitudinem caecidit, ipsumque Regem castris exiit, & longius insequutus, maiorem exercitus partem ferro concidit. Praeda fuit ingens. Erant enim castra multarum rerum copia referta. Ataidius vt pollicitus fuerat, sequenti die Barrigam cum equitibus ducentis, & Cugnam cum trecentis in illius auxilium misit. Sed cum illi aduenerunt, iam Iehabentafufus rem praclare gesserat. Tulit Ataidius permoleste, se, aut saltem Lusitanos Duces eo praelio non interfuisse: multi que illum reprehenderunt, quod tam facile hominis leuissimi & fallacissimi

fimi

fimi sermonibus assensus fuisset, vsque adeo, vt neglectae fidei criminationem, quod focium in tanto discrimine ope sua destitueret, minime pertimesceret. Nō multis post diebus Ataidius in aliam praefecturam Xiatimensis Barrigam immisit. Praelium atrox extitit. E nostris duo viri nobiles cum nonnullis alijs cecidere: sed tandem oppidum captum, & hostes partim caesi, partim in fugam coniecti, & aliqui etiam capti sunt. Rex Fessensis, Anno salutis. M. D. xj. cum fuisset illi nuncius allatus, Tingim non esse valido praesidio munitam, & praeterea negligenter custodiri, fore putauerat, vt si illam ex improviso adoriretur, facile caperet. Itaque maximas copias comparauerat, vt illam oppugnaret. Longe tamen aliter munitam reperit, quam suspicatus fuerat. Castra tamen posuerat, & obsessam diebus aliquot tenuerat, & quibus poterat viribus & machinis oppugnauerat. Sed semper fuerat à conatu cum graui damno atque dedecore repulsus. Anno igitur insequente, vt ignominiae maculam deleret, Arzila exercitum adduxit, & propè urbem castra locauit, & cum inde hostes in vallum, quod urbem cingit, irrupissent, nostri intra vallum praelium inierunt, in quo Bernardus Coutignus in hostium praefectum, Adel nomine, equum incitauit, & illi cuspidem oculum effodit. Iacobus Coutignus frater Francisci Coutigni Comitis Marialbensis fortissime dimicans ab hostibus interfectus fuit. Pauci utrinque ceciderunt. & Rex cum cerneret frustra tempus ibi in obsidione conteri, domum re infecta discessit. Emmanuel interim quamuis Africani belli curam non intermitteret, aliud bellum sibi proponebat, ex quo non minorem gloriam assequeretur. Cum enim esset studio Christianae religionis propagandae vehementer incensus, id suscipiebat, vt armis diuinis omnes impietatis opes & munimenta conuelleret. Itaque in India, & in Aethiopia operam dabat, vt gentes à CHRISTI placitis alienae, ad illius sanctissimum cultum sanctorum hominum monitis & disciplinis adducerentur. Et cum animaduerneret regnum illud Aethiopiae, quod appellatur Congo, fuisse iam à tempore Ioannis Regis CHRISTI disciplinis illustratum, in idem opus, vt perficeretur, incubuit. Idcirco, vt dictum est, multos sacerdotes pietatis opinione praestantes in illam regionem miserat, vt eos, qui nondum erant lustralibus aquis expiati, ad Christi fidem perducerent, & qui iam Christo nomen dederant, clariore disciplina confirmarent. Sub hoc igitur tempus, hominem è suis domesticis equestri dignitate praeditum, ad eundem Congensem Regem, cum pluribus sacerdotibus, & sacris vestibus ad rem diuinam sanctius peragendam misit, vt eum acrius studio Christianae pietatis incenderent. Rex hac Emmanuelis Regis benignitate prouocatus, in Lusitaniam filium suum, Henricum nomine, cum fratre suo, & pueris nobilibus misit, vt linguam Lusitanam, & latinas literas, & sanctorum rerum disciplinam perdiscerent. Cum ijs venit legatus quidam illius, Petrus nomine, non vulgari prudentia praeditus, cum quo Rex Emmanuel sermonem libentissime conferebat. Is vt diutius in Lusitania versaretur, vxorem

uxorem secum duxit, quæ fuit à Regina Maria multis donis atque muneribus affecta. Emmanuel, cum omni comitate gentem illam vniuersam ad Christum allicere contenderet, Regis fratrem, & filium cum reliquis pueris in disciplinam viris religiosi & eruditi tradidit, qui eos latinis literis, & religionis moribus & institutis imbuerent. Deinde Simonem Syluium, hominem apprimè nobilem, ad illum cum muneribus legauit. Munera verò erant equi pulchrè instrati & phalerati, & mulæ similiter ornatae, vasa sacra, tabulæ pictæ, insulæ, & omnia, quæ ad religionis cultum rite conficiendum erant idonea. Fabros præterea, qui templa & regias ædes ædificarent. Id præterea Syluius commisit, vt ius regium ad Lusitanos, qui in ea Æthiopiæ parte versabantur, in officio continendos, & eorum flagitia puniēda, si opus esset, obtineret. Et præterea vt cum Rege simul ius omnibus gentibus, quæ sub Regis imperium erant, administraret. Quod vt cūmodius fieret, secum hominē iuriconsultum adducebat, vt ius publice diceret. Id enim ipse Rex Alfonso ab Emmanuele per legatū summis precibus efflagitarat. Id etiam Syluius in mandatis dedit, vt si forte, dum is apud Alfonso versaretur, aliquis belli motus existeret, Regem opibus, & consilio, & manu etiā iuuaret. Illum præterea admoneret, vt quamprimū posset, legatos Romam mitteret, per quos auctoritatem Pontificis Maximi, & Ecclesiæ sacrosanctæ ius & imperium in omnibus rebus sacris agnosceret. Et quia Petri prudentia non vulgaris esse videbatur, suadebat, vt ipse Petrus aliquot viris nobilibus stipatus, ea potissimum legatione fungeretur. Se illum suis sumptibus Romam esse missurū. Regem præterea admonebat, vt aliquot pueros nobiles in Lusitaniam mitteret, qui cum reliquis erudirentur. Syluius cum hac legatione profectus, secūdis tempestatibus vsus, in Congensē regnum peruenit: cuius aduentu Rex se mirum in modum lætari significauit. Statimque misit virum quendam primarium, illi sanguine valde coniunctum, qui Syluium salutaret, & in urbem regiam, quæ è portu multum distabat, vbi commodum esset, deduceret. Syluius tamen febre correptus, antequam Regem videret, è vita discessit. Rex mortem illius admodum acerbe tulit. Aluarus Lupius, qui classis curam susceperat, in locum Syluij, vt ab Emmanuele decretum fuerat, si casus aliquis Syluium de medio sustulisset, successit. Is ad Regem cum literis adijt. Literarum sententia, præter egregiæ cuiusdam pietatis argumentum, & præstantis voluntatis indicium, nihil aliud continebant, quàm vt fides Syluius in rebus omnibus, quas Rex Emmanuel illi præceperat, vt Alfonso Regi diceret, haberetur. Literis lectis, Aluarus Lupius earum sententiam verbis subsequutus est, & dona, quæ ferebat, in conspectu Regis explicuit. Rex verò res singulas in manus sumere, laudare, mirari, manus in cælum tendere, gratias Deo summas agere, quod per Reges virtutibus amplissimos, & numini cœlesti carissimos, fuisset è tenebris impietatis emerisus, vt cœlestē lucem aspiceret. Regem verò Emmanuel non satis habere, illum tam diuino beneficio constrictū tenere, nisi etiam

etiam præterita beneficia recentibus donis magnificentissime cumularet. Quia verò Emmanuel illi regia insignia, quibus deinceps vteretur, mittebat, quæ pertinerent ad virtutis insitæ monumentum, & vniuersæ posteritatis ornamentum, de ea re literas publice proposuit, quibus testatū omnibus esset, & memoriæ etiam sempiternæ consecratum muneris illius institutum, & Regiæ beneficentiæ documentum. Literis autem his referebat, quo pacto Regis Ioannis opera fuisset illa regio lumine Christianæ religionis illustrata, & è tyrannide infestissimi dæmonis erepta, & quanta malignitate fuisset opus illud tam præclarum opera antiquissimi serpentis, per quem primi parētes è sedibus beatissimis, expulsi fuerant, impeditum. Quanta cura, studio, vigilantia Rex inuictissimus Emmanuel opus, quod à Ioanne Rege clarissimo inchoatū extiterat, perficiendum susceperat. Religionis verò Christianæ disciplinam in summa referebat, & deinde commemorabat, qua ratione pater illius opera perditissimorum hominum à Christi fide, quam fuerat antea professus, impie & nefarie desciuisset, & ob eam rem in ipsum Alfonso, maximum natu filium, quod impietatem illius imitari noluisset, se teterrimum præbuisset. Commemorabat deinde exilium, in quod pulsus à patre fuerat, & molestias, quas in exilio pro Christi nomine cum summa iucunditate pertulerat: & qualiter moriente patre, cum fratre, qui regnum per summam iniuriam occupare conabatur, cum solis triginta sex hominibus, Christi numine sæpius in clamato, conflixerat, cum frater illius exercitum maximum haberet: & quomodo non copijs humanis, sed diuinis, vt hostes ipsi fatebantur, bellum profligatum fuerat, & frater casu etiam diuino captus, in potestatem illius venerat, de cuius ille improbitate & pertinacia supplicium iure sumpterat. Exponebat deinde, quo consilio Petrum suum cognatum, qui vnus erat ex triginta sex hominibus, qui illi opem attulerant, ad Regē Emmanuelē legauerat: ex quo Petro intellexerat, in Lusitania Regis ipsius amplissimi iussu vota pro Congensē regni salute, & Alfonso ipsius fide persoluta fuisse: quo nullum clarius extare posset insignis caritatis indicium. Itaque se non solum pro Christi sanctissima religione, pro templorum sanctitate, pro Ecclesiæ sanctionibus necem & cruciatum, si opus ita fuisset, minime recusaturum, verum & pro Regis Emmanuelis amplitudine omne discrimen salutis aditurū. Adijciebat deinde: Vt autem magis nos Rex optimus, summisque laudibus in omni æternitate prædicandus, sibi deuinciret, misit ad nos virum nobilissimū cum muneribus & ornamentis, quæ satis, quàm propensa in nos esset voluntate, declarabant. Et quia est in more positū, vt Christiani Reges insignia gestent, ad posteritatis memoriam propagandam, & maiestatem Regiam insigniter illustrandam, voluit idem Rex in hoc etiam plurimum nobis sue benignitatis impertire. Scutum enim nobis misit, primū quidem Cruce signatum, vt animo recoleremus victoriā, quam Constantinus Imperator, Cruce in cœlo perspecta, de hostibus suis cōsequutus est, ne vnquam ab animis nostris memoria,

victoriæ,

victoriæ, quam similiter adepti sumus, elaboretur. Et quia Iacobus Apostolus, cuius opem, ut Hispani faciunt, in eodem prælio frequenter implorauimus, in acie perspectus hostes exterruit, eiusdem Apostoli species, voluit, ut in eiusdem insignibus insculperetur. Præterea ut amoris coniunctio, quæ nobiscum cum illo est, illustri signo consignari possit, Regum Portugalensium insignia, quæ quinque scutis in Crucis formâ dispositis continentur, reliquis signis admiscuit. Iis enim quinque scutis CHRISTI Opt. Max. vulnera designantur, quæ in Cruce pro generis humani salute pertulit. Cum enim Alfonso primus Portugaliæ Rex cum quinque regibus Saracenis maximo exercitu cõstipatis cõfligere in Lusitania voluisset, in cælo, vnde auxiliû precibus efflagitabat, Christi speciem eisdem quinque vulneribus illustratam oculis atque mente conspexit, innumerabilemque hostiû multitudinem, Christi numine confirmatus, occidit, & ea de causa illa insignia ad memoriam posteritatis assumpsit. Itaque modis omnibus Rex singulari pietate præditus, cum hæc ad nos tam præclara Regiæ stirpis insignia misit, nostrâ posteritatē admonere voluit, ut in bellis non humanis opibus, sed diuino Christi præsidio niteretur. Pro his tantis beneficijs Emmanueli Regi fratri nostro carissimo gratias immortales agimus, neque solum fratrem & patronum agnoscimus, sed omnes regni opes, atque adeo vitam pro illius dignitate profundere parati sumus. Qui tamen quauis omnia, quæ possumus, illius gratia faciamus, nullam tamen partem illius erga nos meritorum officijs nostris assequemur. Reliquum igitur erit, quando nos parem gratiam referre non possumus, ut Rex ille summus atque sempiternus, in cuius honorē Emmanuel hæc tam præclara opera molitur & efficit, illi præmium diuinum atque sempiternum cõstituat. Nostros autem liberos, & cunctam posteritatē obtestamur, admonemus, & pro iure etiã nostro iubemus, hæc insignia gestare, illis scuta distinguere, literas consignare, signa in bellis intertexta præferre, semper animo atque mente recolere, quæ per illa designantur, ut sic memoriam ad pietatis & iustitiæ recordationē excitantes, de hostibus suis victoriam, freti Christi præsidio, consequantur. Sed quia more etiam receptum est, ut egregia facta nobilitentur, & homines, qui meritis suis in locum altiore ascendunt, posteritati suæ virtutis memoriam prodant: idem Rex Emmanuel alia nobilitatis insignia nobis misit, quibus genus eorum, ex illis sex & triginta, qui valde strenue se gesserunt in eo prælio, quo Christi præsidio muniti, fratris impetum contudimus, illustrare possem: quod etiam impulsu monitis illius exequimur, ut hoc virtutis præmio multi ardentius in studium virtutis incitentur, ut ita non solum in hac vita contra hostiles impetus muniamur, sed etiam in futura bonis sempiternis frui possimus. His literis in publico propositis, & in totum regnum exemplis earum ad Principes missis, Alfonso decreuit, quàm gratus esset in Emmanuelē, testificari. Petrum deinde, ut ab Emmanuele fuerat admonitus, ad Pontificem maximû legauit. Petro autem duodecim viros nobiles comites adiuxit. Emmanueli verò magnâ vim

eboris,

eboris, & munera, quibus illa Regio abundat, dono misit. Duodecim præterea nobiles pueros cum Petro in Lusitaniã venire iussit, qui simili ratione fuerunt literis & moribus instituti. Emmanuel postquam Petrus in Lusitaniã redijt, illi & Henrico Alfonsi Regis filio, & reliquis viris è nobilitate delectis, omnia, quæ ad iter erant necessaria, præbere large atque munifice iussit. Ii fuerunt Romæ à Pontifice, & ab omnibus Ecclesiæ principibus benigne & comiter accepti. Literas deinde Pontifici Regis Alfonsi detulerunt. Illarum sententia hoc continebat, se primû Ioannis, hoc nomine secûdi, Portugaliæ Regis opera cum regno fuisse è potestate dæmonis, & è turbulentissimi erroris tenebris in libertatem & in lucem vindicatum. Deinde Regis Emmanuelis studio & sumptibus, in eiusdem sanctissimæ religionis disciplina progressum, clarius lepræ deformitatem, qua fuerat antea deformatus, agnoscere, & pristinum errorem & amentiam vehementius detestari: & pro beneficio, quo mirabilibus signis à Deo perductus in pietatis splendorem extiterat, perpetuo se Deo gratias acturum, neque tam diuini muneris memoriam vnquam depositurum. Sed quoniã intellexisset, esse CHRISTI summum in terris vicarium, quæ omnes Christiani Principes vnice colerent, & cuius iussa tanquam cœlestia atque diuina sequeretur, ne se à reliquorum Principum Christianorum cõmunionē segregaret, & aliqua in re à pietatis via deflecteret, Romam filiû suum Henricum, iam sanctis in Lusitania literis eruditum, & Petrum cognatum suum, virum, cuius prudentiæ atque probitati valde cõfideret, se mittere statuisse, ut ipsius Alfonsi nomine pedes illius oscularetur, & regnum vniuersum ipsius Pontificis voluntati & imperio dicarent. Nec enim se vnquam villo tempore cõmissurum, ut obsequio & pietate erga sanctam Romanam Ecclesiã, ab villo Christiano Principe vinceretur. Pauca deinde adijciebat, quæ ad fidē legatis habendam, & postulata quædam, ad religionis causam necessaria, facilius impetranda pertinebãt. Legatio benigne fuit accepta, & postulatis egregie satisfactum. Considerabãt enim & Pontifex & Cardinales, gentē barbaram, & ab omni cultu humanitatis abhorrentē, nõ nisi cœlesti quadã beneficentia, & numinis præsentissimi dono atque munere in tantum pietatis studium excitari potuisse: & idcirco illas Æthiopiæ recentes post tam multa secula primitias, gratis animis accipiendas esse decreuerunt. Hęc quidē Emmanuel ad Æthiopiæ religionē firmiter sancienda designauit, atque constituit: sub idē verò tempus, quo hæc gerebãtur, Petrus Menesius Alcoutinensis Dynasta, Fernadi Menesij filius, Villæ Regalis Princeps, Septem traiecit, ut illius vrbs imperium teneret, & bellum, ut maiorum vestigia sequeretur, administraret. Interim verò Malacæ res, post Albuquerqueij ab ea ciuitate digressum nõ fuerunt adeo tranquillæ, ut nõ varijs bellorum repestatibus agerentur. De quibus ut cõmodius agere possimus, necesse erit, prius de insularum quarundã situ, quæ in illa bellum cõparabant, pauca dicere. Taprobane, quã Zamatrã appellant, ita est Auræ Chersoneso ad Austrum obiecta, ut longius tamen in ortum Solis protendatur. Ad Austrum verò, ultra Zamatrã

insulæ

insulæ frequentes adiacent. Inter quas ab occasu Zunda magnam vim piperis passim fundit. Ea verò non admodum lato mari à Zamatra disiungitur. Deinde ad ortum Solis progredientibus aliæ duæ insulæ se ostendunt, quarum prima Iaua maior, altera minor appellatur. Omnes hæ tres insulæ regum imperio continentur. Iauæ verò præcipuè sunt fertiles & optimæ, fruges multiplices, & fructus varios proferunt, & maximam vim pecorum & armentorum, & equorum nutriunt. Venatu & aucupio mirifice redundant: piperis & aliorum aromatum copiam passim efferunt. Mediterranea loca homines dediti simulacris incolunt: qui maritimas oras habitant, maxima ex parte Mahumetanis institutis viuunt. Homines nudi plerumq; vmbilico tenus incedunt. Multi tamen lautiores vestibus bombycinis, aut gossipinis amiciuntur. Barbas euellunt: anteriorem capitis partem radunt: reliquam studiose crispant. Nullum integumentum in capite gerunt. Indignum enim hominis præstantia censent, hominis principatum, quem in capite constituunt, aliquo velamento quasi rem probrosam tegere. Si quis caput alicuius manu tangit, eam iniuriam armis acerrime persequuntur. Sunt in bello feroces, & intrepide se se in quoduis magnû discrimen iniiciunt. Artibus fabrilibus dediti sunt: arma, tormenta, variæque telorum genera singulari opere perficiunt: æs ad quoduis genus instrumeti egregie fundunt. Naues ingentes ædificant, astra diligenter obseruant, & magicas disciplinas incredibili studio colunt. Syluas venandi studio peragrant, neque solum canibus, & venabulis ad apros atque ceruos eminus configendos, verum & accipitribus ad volucres capiendas vtuntur. Omnes colorati sunt: mulieres neque deformem faciem, nec obtusum ingenium gerunt. Eleganter excoluntur. in saltationibus non mediocrem præ se venustatem ferunt. Curribus inuectæ, cum viris Syluas & nemora lustrant, & venatione oblectantur. Homines Sinarum moribus & institutis viuunt, à quibus se origem ducere iactant. In ea insula, quæ Iaua maior appellatur, erat quidam Saracenus, cui nomen erat Pateonuzius, ciuitatis cuiusdam princeps, quam Iaparam appellant. Ea est in ora maritima, quæ Zamatram spectat, sita. Is ante quam Albuquerqueius Malacam caperet, foedus cum Vtetimutaraja de pernicie & interitu Regis inierat. Vtetimutaraja namque se graues à Malacæ Rege iniurias accepisse conquerebatur, quibus offensus, se illum Pateonuzio proditurum per literas asserebat. Pateonuzius regnandi cupiditate inductus, in eo neruos omnes intendit, vt tantam occasionem minime prætermitteret. Itaque maximam classem ædificare coepit. Septem aut octo Annos in hac classe comparanda consumpsit: in quæ verò finem id faceret, tanto vtriusque silentio compressum fuit, vt ne suspicione quidem vlla quisquam id assequi potuerit. Interim verò multos Malacam cum mercibus submittebat, vt mercatorum habitu & specie laterent: & cum opus esset armis, imparatos adoriretur. Hos Vtetimutaraja in vicos suos admittebat: quorum eo tempore, quo Albuquerqueius Vtetimutarajam capitali supplicio affecit,

affecit, erat in ciuitate non mediocris multitudo. Ita latebat hæc in visceribus reip. pestis, vt nemo in quanto periculo versaretur, coniectura prospiceret. Vtetimutaraja de medio sublato, Pateonuzius nihilofecius in eadem mente perseverabat. Classis erat maxima: is opes ingentes habebat: res Malacæ non ita stabilitas esse iudicabat, vt conuelli non possent. Itaque cum trecentis nauibus, & hominum fortium multitudine, Iapara soluit. Fretum igitur, quod inter Iabas & Zamatram est interiectum, præteruectus, multis terrorem præbuit. Res ad Rodericum Britium Patalinum, qui, vt dictum est, Malacæ præerat, delata est. Is Andradium in fretum illud continuo cum septem nauibus misit, vt exploraret, quem cursum classis illa teneret. At classis aliud ingressa fretum, quo celerius Malacam perueniret, iam se ex eo freto, quod appellant Sabam, abduxerat. Andradius cum nauarchis reliquis in urbem redire maturauit. Ibi classis cõspecta fuit, quæ multum terroris ciuibus vniuersis inculsit. Britius tamen statuit per se cum vniuersa classe dimicare. Id Andradius indigne admodum tulit. Sibi namque dicebat maritimarum rerum curam, Britio urbis custodiam fuisse commissam. Is igitur se arce teneret, & urbem tueretur: sibi maris tuendi curam relinqueret. Britius contra differebat, imperium terræ atque maris in oris illis ad se pertinere, & idcirco quidquid ille de rerum summa statueret, id esse Andradio sine recusatione faciendum. Id cum Andradius se minime passurum affirmaret, vt dignitate spoliaretur, iurgio certatum est, & verborum aculeis animus vtriusque non mediocriter exulceratus extitit, vsque adeo, vt Britius Andradium in custodiam traderet. Sed cum primus ille motus animi cõsedisset, Britius nocte illa considerauit, non esse eo tempore talem virum propter vllas verborum offensiones alienandum. Itaque misit ad Andradium, qui animum illius in se placaret, & admoneret, vt nauem conscenderet. Se namque iam illum in classe opperiri, vt victoriæ particeps fieret. Andradius alienum à se in tali discrimine, iniuriæ memoriam conseruare, reputauit. Itaque imperata sine mora vlla confecit. Britius arcis custodiam Ario Pereiræ commisit, ipse in triremem armis & munitionibus instructissimam ingressus est. Classis erat sedecim nauium. Ninachetuenis præterea cum mille & quingentis militibus Malacensibus, in minoribus nauigijs, vt litus custodiret, non procul à terra concursabat. Orto iam sole, & hostes, vt in portum subirent, vela dederunt: & nostri, vt cum ijs in alto congregarentur, incitati sunt. Classis hostium non multitudine tantum nauium, verum ordine, quo instructa ferebatur, non mediocrem nostris admirationem commouebat. Nauis, cui Georgius Botellius præerat, erat incredibili celeritate velis. Is cum classem antecederet, in prætoriam hostium nauem inuehitur. In illum continuo quindecim actuariæ naues inuadunt. Is neque telo quidem vllò in hostiles naues immisso, in nauem, quam petebat, incurrit. Petrus Faria vt illi subsidio esset, triremem, cui præerat, remis vehementer incitari præcepit. Ambo igitur prætoriam nauem adoriuntur. Sed ea tanta erat magni-

tudine, vt puppis castellum, nauis, cui Botellius præerat, carthesium altitudine superaret. Eminus igitur eam oppugnare constituunt. Sed tanto erat robore & crassitudine, vt omnes globos non minus, quam si esset è silice facta, repelleret. Cùm igitur Botellius & Faria perspicerent, à se tempus frustra conteri, & hostes illos circumuenire pararent, se eadem celeritate qua venerat, in classem receperunt. Tempus fuit in pugna à velitatione non dissimili eo die consumptum. Hostes enim non in alto pugnare volebant, sed ad urbem accedere contendebant, vt motus excirent, & urbem si possent integris viribus occuparent. Nostri rursus ne ab hostibus circumuenirentur, congressum in alto formidare cœperunt. Hostes tandem vt volebant, cum iam Sol occidisset, in urbis conspectu prope terram anchoras demisere. Nostri similiter ita classem in ora constituerunt, vt minimo interuallo à terra disiungeretur. Ea nocte Brittius cōsiliū habuit de ratione, qua prælium postridie esset ineundum. Omnes autem nauarchi illū obtestari cœperunt, ne prælio interesset. Si vincimur, inquit, & tu ex arce poteris hostibus repugnare, & acceptum incommodum resarcire. Præterea fidem tuere: non enim vt mari periculum cum maxima pernicie ciuitatis adires, sed vt arcem ab hostium impugnatione defenderes, fidem tuam conceptis verbis astrinxisti. His coactus sermonibus in arcē redijt, & Andradius in administrandi belli curam vehementer incubuit. At Saraceni Iaoenses, qui in vrbe versabantur, eadem nocte ad Pateonuzium venere, consiliūque dedere, ne cum classe nostra configeret. Fieri namque posse, vt auxilio à Rege Bintami accersito, classem nostram sine vilo periculo circumuentam opprimeret, & tum demum arcem obsideret, quam fame facillime intra paucos dies in deditioem acciperet. Interim verò in Muaris fluenta classem subduceret. Consiliū placuit. Itaque prima luce anchoras moliri, & vela pandere iussit. Id Andradius cū animaduerneret, neque tamen quorsum id pertineret suspicaretur, scapha inuectus, omnes classis naues circūiuit, & duces admonuit, vt velis palsis ordine minime confuso in hostes inueherentur, ita tamen, vt nemo cominus pugnam cum hoste capefferet, sed eminus classem hostium crebris tormentorum ictibus verberarent, & faces etiam in naues iniicerent. Id omnes impigre fecerunt. Quod Pateonuzius conspicatus, omnia suæ nauis vela continuo pandi iussit, & vt omnes idem facerent, imperauit. Id imperiū strenui Ducis omnes exanimauit. Existimarunt enim, illum rebus suis diffidentem, non de prælio committendo, sed de fuga facienda cogitare. Itaque se confestim in fugā dant, nostri eos insequuntur. Naues multas tormentorum ictibus deprimunt, complures etiam vulnerant, & ignem in naues alias conijciunt. Cùm verò incendium esset in multis locis incitatum, hostes se in mare exterriti flammis demittunt: qui quidem partim hausti fluctibus, partim concisi vulneribus interierunt. Nostri enim minoribus nauibus inuecti, eos natantes interimebant. At Andradius cum cerneret hostes ita perturbatos, vt si eo die, antequam illi à

metu

metu reficerentur, in eis persequendis insisteret, bellum profligari posset, & vereretur, ne propter pilarum & munitionum penuriam incepto desistere cogeretur, ad Brittiū misit, qui peteret, vt vim tormentarij pulueris atque pilarum in classem conuehi repente iuberet. Quod quidem factum diligentissime fuit. At Pateonuzius cū classis suæ magnam partem dissipatam cerneret, quatuor naues maximas ita cum sua coniunxit, vt cū binæ vtrinque consisterent, ipse medium locum tueretur. In eas, quod roboris erat exercitus, traduci iussit. Reliquas deinde, quæ integræ restabāt, in ordinem cogi, & inter se coniungi præcepit, vt ita facilius nostrorum impetum à se reprimerent. Statuit deinde, vt reliquæ naues eas quinque, quæ in mari munitissimæ arcis instar habere videbantur, circumirent, & quoties vrgerentur, in illud firmissimum, vt existimabat, pugnae illius propugnaculum se reciperent, vnde rursus possent in nostros erūpere. Hoc tamen, quod Pateonuzius existimauit sibi salutem allaturum, exitio fuit. Primum enim reliquæ naues fortium hominum robore nudatæ, periculū arcere minime poterant. Præterea cū se arctissime coniunxissent, necesse erat, vt nullum frustra telum in eas emissum accideret. Prælio commisso, naues hostiles partim depressæ, partim vulneratæ & mutilatæ, partim in fugam conuersæ sunt. Eoque deuentum est, vt classe hostium diminuta, iam nostri audacius reliquis appropinquarent, vt cominus hostes aggredierentur. Nauarchus quidam nomine Martinus Guedius, postquam naues aliquot demersit, in nauem maiorem inuectus est, in eamque violenter ingressus, hostes partim cæcidit, partim in mare præcipientes exturbauit. Similiter Ioannes Lupius Albinus in aliam nauem irrupit, hostiūque præsidio nudauit. Hæ duæ naues incensæ confestim fuere. Reliqui nauarchi, cū pro se quisque, quantum poterat, acerrime decertaret, stragem maximam ediderunt. Solæ quinque illæ naues restabāt, quæ secundum ventum naetæ, palsis velis fugere properabant. Andradius vt tutius posset in Pateonuzij nauem incurrere, aliquot delectos milites ex nauibus alijs in suam traduxit. Deinde cū in prætoriam Pateonuzij nauē incitaretur, eam consequi non potuit. in quam igitur primum impetum ferre potuit, eam iniectis manibus ferreis alligauit. Ea verò nauis vehebatur Temūgamus, vir opibus, & virtutis existimatione clarus, qui secundum Pateonuzium in classe principatum obtinebat. In eius nauem Andradius per latus irrupit. Franciscus verò Melius per proram ingressus, in hostes similiter irruit. Temūgamus filium sororis suæ ducebat, virum valde strenuum, nauis etiam altissimæ nauarchum, qui, vt auunculo opem afferret, in Andradij nauem incurrat, in eamque repente desiluit. Nemo enim illum aditu arcere potuit, eo quod Andradius iam in Temūgami nauē dimicabat. At iuuenis per Andradij nauem, in nauem auunculi celeriter ingressus, suis subsidio fortiter occurrit. Prælium fuit atrocius, quam suspicari quisquam fore in re iam inclinata potuisset. Hostes erant plures numero, & desperatio animos illis faciebat, neque tam vt mortem fugerent, quam vt

X 2

non

non iaulti caderent, acerrime pugnabant. Georgius Botellius interim in nauē, cuius erat nauarchus Temungami nepos, inuehitur, in eamque conscendens, cum hostibus, qui eam tuebantur, periculosum certamen iniit. Verum hostes tandem vel cæsi, vel in mare deiecti sunt, & nauis incensa. Similiter & nauis, in quam Andradius & Franciscus Melius ingressi fuerant, hostibus cæsis inflammata fuit. Ninachetuenfis, & Tuamus Mahumetes, qui nauis, quam Iuncū nominant, præerat, ea die hominum fortium decus adepti sunt. Reliqua erat Pateonuzij nauis, cum duabus alijs: in eas Andradius inuectus, tormētis eminus eas quater instituit. Nam cum essent altissimæ, & homines, qui eam tuebantur, acerrimi, non erat, cur sine causa cum obstinatis in ascensu difficillimo certamen iniretur. Cū autem nostri sine intermissione naues hostiles verberarent, armamenta disiparunt, & castella disturbarunt: latera propter robur nauium integra permanserunt. Prælium cum à prima luce initium cepisset, ad noctem protractum fuit. Cū verò noctis caligo tam densa fuisset, vt omnem aspectum adimeret, Andradius anchoras iecit, ea mente, vt vbi primum dilucesceret, hostes rursus, qui propter tenebras inde moueri non poterant, aggrederetur. Sed tempestas subito coorta cum tonitruis & ingenti procella, classē disiecit, & naues summum discrimen adierunt. Parum enim abfuit, quin inter se colliderentur, vel allisæ vadis frangerentur. Tempestate sedata, cū diluxisset, Botellius & Mahumetes animaduertunt se propè Pateonuzium cōstitutos. Itaque prælium instaurant, duas hostium naues supprimunt: Pateonuzij tantū nauis illa restabat, quæ globos, vt diximus, à se repellebat. Botellius tandem in eo certamine perseuerauit, vt eum tormentarius puluis, atque pilæ deficerent. Nauis autem suæ celeritate fretus, urbem petijt, vt rursus cum munitionibus ad idem certamen rediret. Classē verò quassatam, & qualdam naues afflictas ex tempestate reperit. Nihilominus tamē rebus necessarijs instructus, reuersus est. Sed Pateonuzius ventum secundum nactus, se fuga in Iaoam proripuerat. In hoc prælio Pateonuzius quinquaginta nouem naues maximas exijs, quas appellant Iuncos, amisit. Sexaginta in prælium adduxerat, vna tantū ex illis euaserat. Longarum vero nauium, & celocium, quæ vel incensæ, vel depressæ sunt, ingens multitudo fuit. Supra octo millia hominum vel cæsa, vel incendio consumpta sunt. E nostris triginta desiderati sunt, vulnerati quāplurimi. Andradius & nauarchi reliqui cum maxima ciuium admiratione (fuerat enim prælium omnium, quæ viderant, aut audierant, acerrimum) in urbem ingressi sunt. Andradius hoc bello confecto, in citeriore Indiam vela dedit. Post illius digressum parū abfuit, quin vrbs ab hostibus caperetur. Saracenus enim quidam nomine Tuamus Maxilizius è Bengala oriundus, vir ad fraudes concinnandas aptissimus, à Mahumete Bintami Rege maximis præmijs inuitatus fuerat, vt quacunq̄ arte posset, arcem Malacensem proderet. Is summam ob eam causam cum Petro Persona familiaritatem contraxerat. Petrus autem Per-

sona

sona regia negotia procurabat. Vectigalibus enim præerat. Maxelizius ad se alios Saracenos asciuerat, quibus negotium dedit, vt cū Petrum Personam occisum cernerent, continuo arcem armati ingrederentur, vt eam arcis partem, in qua Persona morabatur, quæ erat munitissima, armis occuparent, eamque tantisper tuerentur, dum subsidia Bintamensis Regis, quæ ad eam rem expedita in insidijs collocata fuerāt, aduenirent. Nec enim dubitabat, quin in eo tumultu complures, qui Lusitanos oderant, se socios sceleris eiusdem præberent. Rebus ita cōparatis, cū Maxelizius à Persona fuisset, vt solebat, familiariter admissus, & Persona post colloquium scripturæ operā daret, Maxelizius in illum incautum inuasit, mortiferūque ei vulnus imposuit. Persona cū se letali vulnere percussus cerneret, & prodicionem metueret, ad ostium repente confugit, vt id inducto vecte clauderet, ne reliqui hostes in eam partem ingredi possent: quod, Maxelizio repugnante, cū extremum spiritum ederet, summa virtute confecit. Hostes accelerant, tumultus exoritur. Nostri re inopinata perturbati, festinanter accurrunt: hostes foribus obductis exclusos animaduertunt, in eos impetum faciunt, & acriter resistentes interimunt. Deinde foribus conuulsis in Maxelizium inuehuntur: qui antequam occideretur, fortissime sine vlllo fructu dimicauit. Horum cæde fraus compressa est, & Bintami Rex pacem petijt, quæ conditionibus æquis (sic enim tempora ferebant) illi concessa fuit. Ad hunc modum pax Malacæ constituta, aliquot annis inuiolata permansit.

LIBER NONVS.

DVM HAEC IN VLTE-
riore India gerebantur, Albuquerqueius in citeriore magnā classē cōparabat. Goæ autē Petrum Mascaregnā præposuit: maritimarum rerū curam Ioanni Machiardo commisit: Rodericum Pereiram castello Benastarinensi præesse iussit. Classis erat viginti nauium. Ducebat autem secum mille & septingentos milites Lusitanos, & mille Indos. Xvii. die Februarij, Anno salutis. M. D. xiiij. Goa soluit. Cū verò ab ora longissime disunctus esset, & ea causa plures dies, quàm existimauerat, nauigando consumpsisset, ad Zaçotoram aquandi gratia classē

X 3

appulit.

appulit. Inde in Arabia ciuitatem munitissimam, quæ Adena appellatur, cursum instituit. Ea est in radicibus montis editi, qui in mare lingula procurrat, sita, & vtrinque fluctibus in sinus reductis alluitur, ita, vt peninsula fiat. Mōs est adeo sterilis, vt nec arbores vllas, neque plantas efferat, nempe qui sit saxosus, & præruptis rupibus in altum promineat. Aquis caret, raro admodum pluuijs irrigatur. Ex longinquo pago aqua per aquæductum in locum, qui ab vrbe quatuor millibus passuum distat, deriuatur. Ea vrbs aquatio est. Annona & cibarijs importatis vitur, quorum tamen est incredibilis copia. Est cincta muris, munita turribus, exulta mœnibus, & ad aspectum pulcherrima. In illam mercatores è Perside, & India, & Æthiopia, & ex multis Arabia regionibus sæpe comitant. Incolæ Mahumetem colunt: colore cædido, & specie liberali sunt. Homines nobiles armis exercentur, & militaris gloriæ decus ardentem expetunt. Rex alias ciuitates in mediterranea regione possidet, & milites non paucos stipendijs alit: & è suis tantum subditis in prælium, cum opus est, duo millia equitum educit. Vrbi verò illi moderatorem, cuius virtuti multum confidit, præponere solet. Æthiops quidam, vir animi maximi, cui nomē erat Miramiriamus, hoc tum munus obibat, cū ad eam Albuquerque classē applicuit. Eam verò ciuitatem Albuquerque capere cupiebat, vt inde Arabiam infestam redderet, & exitus classium, quibus Egyptij primū, nunc verò Turcæ Indiæ minitarentur, intercluderet. Inde enim Arabici sinus ostium centum & viginti millibus passuum distat, ita, vt sit intra diem vnum facillimum, ipsas fauces, cum opus fuerit, paucis nauibus occupare. Præterea non arduum munus esse videbatur, inde in ciuitatem Heroum, quam Suez nunc appellant, vbi classes ædificari solent, minoribus nauigijs inuehi, & naualia flammis exurere. Quo facto putabat Albuquerque, Indiæ imperiū, si ita de rebus humanis loqui licet, fore sempiternum. Verū eam oppugnationē infeliciter aggressus est. Primū enim, eam occasionem, quam rumore omnium persuasus sibi oblatam crediderat, minime nactus est. Ciuitatem enim valde munitam, & à nomine Lusitano satis alienā reperit. Deinde Lusitani solitæ disciplinæ prorsus immemores, causam odij acerbioris hostibus attulerunt. Res autem ad hunc modum euenit. Classis anchoris firmata, quamuis naues salo iactarentur, tandem cōstitit. Miramiriamus vrbs præfectus cū primum tempestas sedata fuit, ad Albuquerque nuncium misit, qui de illo quæreret, quo animo ad illius vrbs portū classē appulisset. Respondit Albuquerque, se literis, & multorum sermonibus accepisse, Sultani classē in Arabico sinu comparatam esse, vt Lusitanos oppugnet. Se verò, vt homines tam longinquæ nauigationis labore leuaret, eorum cursum direxisset, vt cum ea classe in Arabico mari congregaretur. Quod verò ad vrbs eam adtineret, se non bellum, sed pacem adferre, ea tamen lege, vt imperium Regis Emmanuelis acciperent, sub cuius tutela atque patrocinio multo felicius, quam antea ætatem degere possent. Miramiriamus illi continuo munita

nera

nera satis large misit, ea nempe, quæ ad classis comitatum pertinebant: & significauit, se Emmanuelis Regis clarissimi imperium libenter accepturum. In portu triginta naues in anchoris consistebant. Mercatores & magistri cum veteribus nostræ classis metu se in vrbs receperant. Ad hos Albuquerque misit, qui diceret, vt nullum ab eo malum metuerent, & ad naues suas redirent. Illi respondent, verba cum factis minime consentire. Lusitanos enim in eorum naues inuasisse, & nullo iure, quod eis libitū fuisset, eripuisse, & abstulisse. Literas deinde accepit à Miramiriamus, quibus cum illo de iniuria sibi illata grauitè expostulabat, quod mercatores illos admonuisset, vt ex vrbs discederent, vt eorum digressu, vrbs minore præsidio munitur. Illud enim non esse hominis, qui pacem dare vellet, sed qui bellum nefarium moliretur. His literis Albuquerque intellexit animum præfecti esse Lusitanis rebus infestum, quamuis id in principio dissimularet. Interim Æthiops Christianus, qui captiuus in ea vrbs detinebatur, aufugit, & nando in classē peruenit, qui nunciauit Albuquerque, præfectum auxilia conduxisse, magnoque studio omnia, quæ ad vrbs defensionem necessaria videbantur, comparasse. Is cū hoc accepisset, in terrā copias exposuit, & castra locauit, vt vrbs oppugnaret. Cū igitur nostri tormentis mœnia propugnatoribus multis in partibus nudarent, scalam muris admoouerunt. Eamque ea die cepissent, si ordine & disciplina res gesta fuisset. Sed cū quilibet in eo pugnaret, vt vel primus, vel cum primis in muros inuaderet, & multi simul per vnam scalam scandere properarent, tanta perturbatio ordinis exitit, vt nullius imperio contineri militaris insolentia posset. Itaque scalam hominū pondere perfractæ sunt. Eo tempore iam centū & quinquaginta Lusitani in muros ascenderant, in quibus multi viri nobiles extiterunt. Garfia Sousa, cuius etiā scalam fractæ fuerant, è pinna pendens, se in terrā demiserat. Is vbi animaduertit eos, qui tam ferociter primū in muros inuaserant, casu perterritos nolle rursus alijs scalis ascendere, suos in vrbs quandam partem duxit, vbi murus erat humilior. In murum igitur subiit, & turrim, in qua tormenta locata fuerant, occupauit. Eo confestim Albuquerque se contulit, & muri partem antea pertusam, in qua tormenta fuerat disposita, subruere iussit. Signifer Emmanuelis Lacerdæ continuo per eundem locū in vrbs penetrauit: illum sacerdos Crucis signum præferens, subsequutus est, & multi viri fortes continuo subiere. Miramiriamus vt eorum impetū reprimeret, ad eam partem equo inuectus accelerauit. Georgius Sylueira in muro cum alijs acre præliū ciebat. Ea parte cum murus esset introrsus humilior, & Saracenus secundum murum, vt ijs, qui iam in vrbs ingredi parabant, obsisteret, gradum inferret, hastam ex illius manibus extorsit. hoc tantum dedecus minime ferens Sylueira, ense districto è muro desiliuit, vt in hostem inuaderet. Ibi cū illi nemo opem afferret, interfectus repete fuit. Miramiriamus autē eos, qui per muri partem pertusam ingressi fuerant, maxima contentione repellebat. Nostri eo se tunc receperunt,

X 4

runt,

runt, quo se Garsia Soufa cōtulerat. Eo iam tempore multi è nostris ceciderant: complures vulnerati grauissime fuerāt: & desperatio iam omniū animos occupat. Hostes ad turrim in eam partem, qua Garsia Soufa consistebat, impetū tulerunt. Res cominus hastis summa partis vtriusq; pertinacia gerebatur. Albuquerque in litore, in quod turris illa prominebat, cū magno animi cruciatu periculum suorū, cui remediū afferre non poterat, spectabat. Soufa illum interrogauit, quid se facere vellet. Albuquerque funes ijs, qui in turri decertabant, præberi iussit, vt per illos se è turri dmitterent. Ea parte murus erat altissimus, ita, vt necesse fuerit duarū hastarū longitudine, vt funes possent nostris exhiberi. Soufa indignum genere suo, & indignū rebus à se gestis esse dixit, per funes ex eo loco, in quem virtute conscenderat, vlla formidine demitti. Idē multi, qui cum eo tunc erant, arbitrati sunt. Itaq; tanto animo repugnabant, vt hostes eorum congressum valde formidarent. Sed cū alij lapidibus contusi, alij missilibus cōfixi cecidissent, Soufa sagitta secundū frontem vulneratus occubuit: reliqui per funes demissi periculum effugerunt. Qui verò in urbem fuerant ingressi, fortissime dimicabant. Sed cū viderent se frustra contendere, se rursus in muros receperunt, & per scalas, quas Emmanuel Lacerda, & Ioannes Decius muris eorū gratia applicari iusserant, descenderunt. Quidam cū se saltu deijcerēt, crura perfringere. Albuquerque, postquā omnes qui muros subierāt, & euaserant, recepti sunt, in classē reuersus est. Erat parua quædā insula muris obiecta, inde classis turris imminebat, è qua crebro pilæ iaciebantur, quibus haud mediocre damnum nostris inferebatur. Albuquerque Duces in consiliū euocauit, vt de ratione, qua turrim illā excinderet, deliberarēt. Interim illius iniussu magister naui, cui Lacerda præerat, qui Aluarus Marreirus appellabatur, nautarū manu cōparata, in terrā desiliuit, turrim expugnauit, hostes cæcidit, & viginti septē ferrea tormēta in classē transtulit, tanta celeritate, vt antequam consiliū explicaretur, hæc omnia cōfecta fuerint. Albuquerque cū animaduerneret, urbē sine graui suorū damno expugnari nō posse, & suspicaretur sibi esse cū Sultani classe confligendū, & periculosum arbitraretur, viribus in ea oppugnatione fractis & debilitatis, prælium quod instabat, inire: & præterea metueret, ne nauigandi opportunitas, dum sine magno fructu in ea cōtentione tempus terit, efflueret, naues in altum deducere iubet. Prius tamen quam id fieret, naues hostium, quæ erant in portu, diripere, & incendere iussit. Inde digressus, per ostiū sinus Arabici in intimum sinum penetravit. In insulam deinde, nomine Camaram, delatus est, circiter quatuor passuū millia ab ora Arabiæ distinctā. Insula multas atq; perennes aquas habet: syluis densissimis vestita est, & multis pecorū gregibus abundat. Incolæ classis metu perterriti, in continentem traiecerant. Ibi septem dies in aquatione, & cibarijs vndique comparandis consumpti sunt. Ciuitatem deinde, quæ in Arabiæ ora sita est, nomine Iudam, petijt: sed aduersa tempestate iactatus, in Camaram rursus redijt. Vbi gentibus iam benignitatis specie conciliatis,

hyemare,

hyemare, & naues reficere constituit. Appetente vere, cū nullus classis rumor existeret, in Indiā redire maturauit. Adenam tamē inuectus, experiri voluit, an eam ciuitatē sine graui dāno expugnare posset. Sed ea erat tunc multo fortius contra omnes hostium impetus munita. E muris, & turribus, & è montis etiā cliuo ingentes atque densi globi iaciebantur: Nostri vicissim crebrò muros & mœnia quatiebant, & multos occidebant. Turris quam Marreirus ceperat, fuit iterum capta, & milites, qui eam tuebantur, occisi. Post quindecim dies (ante namque propter aduersam tempestatem fieri non poterat) Albuquerque cum classe discessit. Sic factum est, vt nulla re memorabili in eo cursu gesta, Diu classem appelleret. Melichiazus illum multis muneribus ad se allicere tentauit. Non tamen ita, vt Albuquerque valde confideret. Erat enim summa calliditate & industria præditus, & ex fraude & mendacio compositus: & cū ingenio suo reliquos omnes fingeret, tum verò Albuquerque valde suspectum habebat. Nouerat enim hominis ingenium, & astutiam illius metuebat: neque eum latebat, quanta cupiditate Albuquerque flagraret urbis illius vel arte capiendæ, vel viribus expugnandæ. Albuquerque post sex dies inde soluit. Illum Melichiazus cum nauigijs octoginta bene instructis consequitur: in alto cū ad nauem prætoriam, accepta prius ab Albuquerque fide, propius accederet, fictis verbis omnes opes suas fuit Albuquerque pollicitus. qui tamē ne ea calliditate vinceretur, omnia se illius gratia facturū confirmauit. Quatuor præterea Arabes captiuos (quinque enim naues Arabum in eo cursu ceperat) illi dono dedit. Fuit munus hoc Melichiazio valde gratum. Erant namque Arabes opibus & existimatione Principes. Melichiazus ob eam causam præclarum sibi ad laudem fore putabat, si homines ea dignitate præditi, per illum libertatem recuperarent. Albuquerque ita deinde oram illam præteruectus est, vt omnes ciuitatum Principes summis illum honoribus prosequerentur, & ei tributa sine vlla recusatione persoluerent. Cū verò in Chaulensi portu constitisset, Tristanum Gaam, qui fuerat ad Cambaiæ Regem missus, offendit. Is literas afferebat, quibus Rex potestatem Albuquerque faciebat in Diensi ciuitate arcis ædificandæ. Vt autem magis amicitiam firmaret, cum Tristano Gaa legatum ad Albuquerque miserat. Inde profectus Albuquerque, ante quam Goam appelleret, aliam nauem multis aromatibus onustā cepit. Classis verò illa tantis opibus & industria comparata, quæ vel propter imperatoris nomen, vel propter virtutem militum, maximam sui expectationem concitaret, & multis nationibus ingentem terrorem iniecerat, hunc solum fructum tulit, vt animos successibus elatos, sibi que nemiū præfidentes, ab ea temeritate & insolentia ad modestiæ studium reuocaret. Tum enim demum se vinci posse intelligere potuerūt, & partas victorias non fuisse illorum viribus, sed clementiæ diuinæ tribundas. Classis enim nulla re memorabili, vt diximus, gesta, cum nō mediocri fortium hominum iactura Goam reuersa est. Albuquerque duas naues ex illis,

X 5

quas

quas ceperat, cum intellexisset Regis Calecutiensis esse, cum quo foedus egerat, sine mora restituit. Arcis tamen fundamenta, quæ ex foedere erat in Calecutiensi portu ædificanda, nondum iacta fuerant. Opus enim partim insita Regis malignitate, partim Lusitanorum quorundam inuidia, qui perpetuò querebatur, cum magna Lusitanorum pernicie tam multas arces ab homine temerario & insano fundari, fuerat impeditum. Hic à Fernando Petreio Andradio, qui tunc aduenit, de Malacensi statu, & de victoria parta certior factus est: ex quo nuncio plurimum voluptatis accepit. Sub id tempus Ioannes Sousa Limicus cum duabus nauibus Goam aduectus est. Cum tribus enim Olysiptone soluerat, sed vna ex illis, cuius nauarchus Frãnciscus Correa fuerat, naufragio perierat. Eo legatus Regis Narsingæ ad Albuquerqueium cum nouis postulatis aduenit. Petebat enim, vt omnes equi, qui Goam post eam diem adueherentur, illi certo & æquabili pretio venirent, & Zabaimo Idalcamo potestas aliquam eorum partem emedi minime fieret. Hoc, ne foedus cum Idalcamo factum violaretur, ab Albuquerqueio impetrari non potuit. Interim Rex Calecutij tempestiua morte sublatu est. Naubeadarimus autem, qui rebus Lusitanis studebat, illi successit. Pax igitur fuit tunc optima fide, & summa vtriusq; partis volutate confirmata. Conditiones pacis fuerunt vtilissimæ, & arx ædificari cœpta est, duòq; legati ad Regem Emmanuelem cum multis muneribus ab eodẽ Naubeadarimo missi. Rebus ad hunc modũ constitutis, Albuquerqueius Cananorẽ contendit, vt remp. certorum hominum temeritate perturbatam constitueret, & incolarũ voluntates alienatas insita benignitate & æquitate recuperaret. Dum hæc Albuquerqueius gerebat, fuit illius animo viri cuiusdam malignitate non mediocre vulnus inflictum. Gaspar Pereira secretorum scriba magnam auctoritatẽ gratia muneris huius habebat. Is cum Albuquerqueij hostibus societatem inierat, perpetuòque illius laudibus obtrectabat. Ad Regem verò Emmanuelem scripserat, Goam esse illi, si Indiam firmo præsidio tueri vellet, omnino deferendam. Non posse urbem illam sine maximis præsidij defendi. Maris interim imperiũ deferi, & homines Lusitanos vrbis mœnibus inclusos multis periculis exponi. Hęc inuidi siue sermone quotidiano cum multis, siue oratione composita cum Rege in Lusitania perpetuò disputabant. Cum igitur Regis aures obtunderent, eo illum adduxerunt, vt literis iuberet in India consilium de ea re ab omnibus ducibus & primarijs hominibus haberi: Et, si maiori parti videretur, urbem continuo præsidio nudarent, & in hostium potestate relinquerent. His literis Pereira incredibiliter exultabat. Consilium habitum est: & cum in vtramque partem sententiæ dicerentur, vicit tandem ea sententia, quam diuinũ numen præsentia sua cõprobauit. Nulla enim est Indiæ pars, vel quæ plures opes possideat, vel in qua Christi nomẽ clarius cũ mira religionis amplificatione celebretur. Dũ hæc in India fiebãt, Rex Emmanuel maximam classẽ belli renouãdi gratia cõparauit. Quomodo Moleizeiami sermonibus inductus Emmanuel,

Ioannem

Ioannem Menesium Azamore cum exercitu misit, & Zeiamus ipse fidem, quam dederat, violauit, ita, vt vrbs eo tempore capi minime posset, antè dictũ est. Zeiamus deinde cum ciuitatis tyrannidẽ occuparet, & ciuibus infestus esset, vt opes suas Regis Emmanuelis præsidio firmaret, pacem cum illo postea iũxit illis conditionibus, quæ Lusitanis vtilis, & illi salutare esse videbatur. Is enim certum tributum se soluturum, & omnibus Lusitanis, qui in ea ciuitate negotiarentur, immunitatem daturum, & quoties Rex bellum hostibus inferre vellet, auxilium allaturum promittebat: & Rex vicissim eum in fidem & clientelam recipiebat, vt ab eo hostium vim, si bellum aliquod contra illum moueretur, viribus & potentia sua propulsaret. Eam tamen pacem Zeiamus minime seruauit, & Lusitani, qui in vrbe negotiabatur, offensi illius perfidia, inde continuo semigrarunt: & Rex vt in scelus hominis fallacissimi vindicaret, & urbem satis opulentam in ditionem suam redigeret, classẽ eam instruxit, qua fortasse nunquam in Lusitania maior visã fuerat. Ea namque quadringentas naues omnis generis continebat. Exercitus erat circiter viginti millia peditum, & duo millia & septingenti equites, è quibus quingenti erant cataphracti. Hunc exercitum Iacobo Brigantino Duci, cuius prudentiæ multum confidebat, cõmisit. Ioannes Menesius vt secundam post illum auctoritatẽ haberet, imperauit. Maxima nobilitatis pars, & multi præterea viri Principes, vt Regis imperiũ sequerentur, & decus sibi pararent, nomina libentissime dederunt. Ipse Dux suis sumptibus tria peditum millia, & quingentos equites, ex quibus centum erant cataphracti, ducebat: cum quibus is numerus, quem diximus, efficiebatur. Multi proprijs sumptibus milites educebant, inter quos Ioannes Gundissaluius Camara, insulæ, quam appellant Materiæ, præfectus, viginti naues, & pedites sexcentos, & equites ducentos agebat. Rex Emmanuel Ducem admonuit, vt hostes virtute, nobiles comitate, reliquos disciplina sibi obedientes esse compelleret: & vt expectationi, quam de se concitaret, respondere rerum gestarum magnitudine niteretur: potissimamque victoriæ spem in Christi numine propitio collocaret. Decimo & septimo tandem die mensis Augusti, Dux Olysiptone soluit. Cũ tarde autem nauigaret (nec enim ventus erat valde secundus) non tam cito, quàm fore crediderat, sacrum promontorium superauit, & Algarbij regnum præteruectus, in Pharoienfi portu, qui nõ multum ab Ossonoba antiqua ciuitate distat, classẽ constituit, vt copiarum partem colligeret. Vigesimo autem Augusti die inde soluit, & vigesimo octauo classẽ incolumem cum exercitu vniuerso in Azamoris ora collocauit. In fluuiũ verò, qui Azamore præterfluit, eo quod ventus aduersus esset, penetrare non potuit. Idcirco Mazaganum, quod oppidum Azamore duobus millibus passuum abest, petijt, & in eo loco copias omnes exposuit. Ibi tres dies in rebus omnibus, quæ ad obsidionem necessariæ videbantur, parandis consumpsit. Hostes tamen incurfabant, & tumultum in castris interdum faciebant: & si quos

extra

extra ordinem ferri conspexerant, interimebant. Ducesq; tandem eximij cum quinque millibus equitum, & septem millibus peditum aduenere, vt manum conferent. Cum tamen castrorum situm, & exercitus magnitudinem, & militiæ disciplinam animaduertent, in ciuitatem reuersi, ciues suos non medio-cri metu perturbauerunt. Itaque continuo mulieres & paruulos, & omnem gentem imbellem, & opes, quas habebant, & preciosam supellectilem ex vrbe deportauerunt, & in locis tutissimis posuerunt, neque quisquam in vrbe remansit, præter eos, qui erant urbem defensuri. Operæpretium tamen erit, aliquid interim de urbis huius situ, & de opibus & potentia dicere. In ea Africæ parte, quæ ad occasum Solis, extra fretum Gaditanum, ad Austrum inflectitur, est provincia valde fertilis & opima, quam Arabes appellant Aduecalam. Per eam regionem ingens fluuius illabitur, quem Arabes appellat Omirabih: multi Asiam esse credunt. Ad huius fluuii ripas non procul à mari vrbs hæc sita est: quæ quidem murorum ambitu supra quinque millia domorum continebat. Gens erat lauta, ædes amplæ, & magnificè multis in locis extructæ. Fuit autem in quatuor partes distributa, quarum quælibet suum rectorem habebat, ita tamè, vt eo quod omnes vnum summum imperium agnoscerent, nulla inter eos dissensio, aut tumultus existeret. Ager est latissimus, cuius maximam partem rustici Arabes colunt: qui propterea quod à luxu ciuium plurimùm absunt, multo fortiores urbanis existimantur. Ii ædes nullas habent, sed in tentorijs latissimis vitam degunt. tenuissimo victu contenti sunt, & armis frequenter exercentur. Erat autem hæc provincia in tres partes distributa. Quælibet autem nomen à certo genere Arabum, qui primi eam, colonis eiectis, occupauerunt, nomen traxisse ferunt. Vna Xerquia, altera Dabida, tertia Garabia nominabatur. Quælibet deinde in tribus erat diuisa: quælibet autem tribus pro gentis multitudine tentoria in distincto loco ponebat, & peculiarem ducem habebat: quo tamèn omnes cum essent inter se fœdere consociati, mutuam sibi opem, cum opus erat, afferebant. Ex his rusticanorum turmis facillimum Azamorenibus erat, maximam equitum & peditum multitudinem congregare. Sed vt ad bellum reuertamur, Iacobus kalendis Septembris Azamorem versus exercitum instructum mouit. Petrum verò Alphonsum Aquilarem (is rebus maritimis præerat) minoribus nauibus tormenta, & munitiones importare, fluuiumque subire iussit. Et quia hostes moles maximas, & machinationes ingentes, pice & eiusmodi materia, qua flammaram incendium concitatur, oblitas, in fluuium detrudere parabant, vt fluuii ipsius impetu delatæ, Lusitanis nauibus ignem implicarent: eas primùm, ante quam deijcerentur, in ipsa ripa fluminis disijci, & inflammari præcepit. Ad eam rem Garzia Melius simul cum Aquilari, & sagittarijs quamplurimis, quibus ille præerat, missus fuit. Ij cum urbem propius accessissent, imperata confecerunt, quamuis id hostes prohibere, & nostros tormentis propellere conarentur.

Franciscus

Franciscus Pedrosa, qui equitibus antesignanis præerat, exercitum, vt iter exploraret, antecesserat. In eum equitum turma sanè ferociter impetum dedit. nostri fortiter restiterunt. Sed cum hostes vndique prouolarent, & multitudine Lusitanos opprimerent, Ioannes Menesius, qui primum agmen ducebat, cum delectis equitibus auxilium afferre maturauit. Hostium tamen multitudo singulis propè momentis augebatur, & recentes multo vehementius iruebant, ita, vt fuerit necesse Borbensi Comiti cum equitibus, vt eo periculo Menesium liberaret, accurrere. Ipseque tandem Dux cum instructa phalange, & paucis equitibus, vt per se subsidio occurreret, properauit. Phalangis erat ductor Gaspar Vascius, vir valde strenuus, qui se medium inter nostrorum aciem & hostium multitudinem interposuit. Hostes, vt ordinem perumperet, enixe contendebant: sed tandem cum nihil proficerent, retro concesserunt. In eo congressu aliqui ex hostibus cecidere, inter quos fuit vir quidam fortissimus, cuius virtute Azamorense ciues plurimùm nitebantur. Itaque cum illud mortuum animaduertissent, repente cesserunt. Appellabatur ille Cidacó. Fuerat autè summe in Regem Emmanuelem studio & voluntate propensus, illiusque gratia multa gesserat: sed postea ab eo desciuerat. Lusitanorum exercitus eo ordine, quo profectus fuerat, urbem ea nocte propius accessit. Castra cum propter fluuium non longe à nauibus abessent, continuo locata sunt. Postridie Dux ex classe tormenta, testudines, & munitiones extrahi iussit, omniaque ordine disponi, vt muri quaterentur, imperauit. Meridie autem tres hostium acies egressæ sunt, pugnantique facultatem nostris offerebant. Vascus Coutignus Comes Borbensis à Duce postulauit, vt sibi permitteret, prælio cum illis in acie prima decertare: quod illi minime concessum fuit. Non enim dignitatis esse statuit Dux, excursionibus, & velitationibus re gerere, sed vno prælio, aut urbis ipsius celeri expugnatione bellum conficere. Itaque testudines muris applicare, tormentis mœnia verberare, scalas etiam admouere continuo præcepit. His, quibus hoc præscriptum fuerat, præsidio Ioannes Menesius erat, cuius consilio hæc omnia gerebantur. Is tunc per Ludouicum Menesium, & Georgium Barretum cum Algarbienibus militibus, & per Ioannem Syluium cum copijs, quas Syluensis Episcopus miserat, vt non solum impigre, sed ordine cuncta fierent, operam dabat. Oppugnatio fuit acerrima. Nostri testudinibus muris applicatis, muros subruere, & tormentis mœnia disturbare cœperunt. Hostes è muris, missilibus & pilis, & saxis, vt impetum à mœnibus repellerent, summa ope contendebant, multosque grauissime vulnerabant: quinetiam & trullas ignitas, & aluearia cum apium innumerabili multitudine inflammata demittebant, vt simul & operas incenderent, & nostros non igne tantum, sed crebris aculeis stimulant. Cidemanzor, qui magnum nomen in ducibus obtinebat, & multa & præclara decora virtutis militaris obierat, & tunc, vt dictum est, curam urbis tuendæ suscepit, per muros discurrebat, & vbi suos magis premi, & muros vehementius

quassari

quassari viderat, eò opem celerius afferebat. Nec solùm voce & imperio, verùm & manibus suos ad certamen pro laribus atque focus, pro religione & libertate, virtutis exemplo acriter incitabat. Quandiu igitur ille vixit, nemo erat, qui non acerrime periculum à patria propulsare conaretur. Sed accidit, vt cum iam Sol in occasum præcipitaret, globus è campo in illius pectus emissus, illi & audaciæ simul atque vitæ finem afferret. Hostes ingenti dolore perturbati, clamores ingentes cum eiulatu miserabili sustulerunt, & sic hominis illius nece consternati sunt, vt statim de vrbe deferenda cogitarent. Itaque nocte illa per diuersas vrbis portas effugerunt. Tanta autem in fuga trepidatio fuit, cum quilibet primus omnium exire contenderet, & alij alios præpedirent, vt supra homines octoginta multitudine suffocati, ad portas occumberent. Antequam dilucesceret, Iudæus quidam, nomine Iacobus Adibius, natione Lusitanus, qui cum reliquis Iudæis in exilium pulsus fuerat, è muris Iacobum Berrium, virum egregie fortem, qui erat in classe, nominatim in clamauit (Illo namque plurimum usus fuerat) à Berriòque contendit, vt se ad Ducem sine vlla mora perduceret. Quo facto Iudæus pro tam lato nuncio sibi & Iudæis, qui in vrbe relictii fuerant, vitam & securam bonorum possessionem à Duce petijt, & impetrauit. Dux flexis genibus, & manibus in cælum intentis, summas gratias egit Christo, cœlestium agminum imperatori, cuius numine & beneficio ciuitas illa magnitudine satis ampla, ciuium multitudine frequens, opibus summis, & valido militum præsidio munita, intra diem vnum, sine vllius cæde, in Christianorum potestatem venerat, vt in eo loco, vbi dira Mahumetis superstitione miserorum hominum mentes infecerat, CHRISTI nomen sanctissimum prædicatione sempiterna coleretur. Rebus deinde compositis, signa Regis Emmanuelis in mœnibus constituta sunt, & ipse Dux in vrbem ingressus est. Saracenorum templum expiatum continuo, & ritu solenni consecratum fuit, & altare festinanter extructum, in quo res diuina sanctissime fieret. Nostri milites ad prædam conuersi, præter maximam frumenti vim, nihil aliud, quod esset aliquo pretio dignum, reppererunt. Tite ciuitas non multis millibus passuû Azamore distans, hoc metu ciuibus omnibus nudata fuit: quam Dux occupari continuo iussit. Similiter Almedinenses ciues vrbem deseruere: cuius vrbis occupandæ, firmisq; præsidijs vincindæ curam Dux Nonio Fernando Araidio commisit: illius autem præfectura Iehabentafuso concessa fuit. Vtrisq; autem mandauit, vt data fide omnes, qui aufugerant, euocarent, vt vrbes colerent, & imperium Regis Emmanuelis acciperent, solitumq; tributum penderent: & sic demum futurum, cum sub inuictissimi Principis tutela & præsidio lateret, vt impune suis bonis omnibus frueretur. Ad hunc modum vtraq; ciuitas coli & frequentari cepit, multoq; magis opibus & potètia floruit, quàm ante floruerat. Vrbs captæ nuncius continuo Regi Emmanueli allatus fuit: qui lætitia elatus, supplicationes decreuit, & vota rerum in omniù Domino, cuius numine bellorum omniù momenta ponderantur

derantur, magnifice atque religiose persoluit. Id etiam cum Leo decimus Pontifex Maximus ex literis Regis Emmanuelis accepisset, dies festos egit, supplicationes instituit, ipseque publicè rem diuinam solenni ritu atque cæremonia confecit: & concionator egregius oratione de laudibus Regis Emmanuelis habuit, quod eo tempore, quo reliqui Principes Christiani odijs acerbissimis irritati, in mutuam perniciem ruebant, intestinisque seditionibus hostium vires amplificabant, solus Emmanuel pro Christi gloria bellum susciperet, & Christiani nominis hostes in India, & Mauritania profligaret. Azamore verò motus quidam non apud multitudinem solùm, verùm & apud eos, qui Principes habebantur, concitari cepit. Cum viderent enim ciuitatem munitissimam sine vllius cæde in manus Christianorum peruenisse, non dubitabant, quin si Brigantinus Dux cum vniuerso exercitu in Marrochiese regnum inuaderet, illud totum, cum maxima nominis sui gloria, sub imperium ditionemque Regis Emmanuelis subiungeret. Nam si cum parua admodum manu duces Lusitani Regem ipsum in fugam compellebant, quid esset expectandum, si cum iusto exercitu bellum fieret? Adcedebat, quod eo tempore Mauri neque tantis erant armis muniti, neque tam scienter acies instruebant, neque ciuitates ita muniebant, vt arduum munus esse videretur, vno impetu eas excindere. Reges verò neque magnas opes habebant, nec erant inter se fœdere consentientes, ita, vt facile alij in alios non magna mercede concitari possent. Fraus deinde punica, & insita in hominibus leuitas & inconstantia faciebat, vt cum neque fidem sancte colerent, neque iurisiurandi religionem conseruarent, nullus eorum fidem socijs adiungeret: & cum ex suo ingenio quisque alios fingeret, reliquos suspectos haberet, & sibi perpetuo insidias ab illis intendi suspicaretur. Quod vbi fit, ibi nullum firmum vitæ atq; salutis propugnaculum constitui potest. Quocirca necesse erat, si iustus exercitus in mediterraneas regiones moueretur, ab ijs, qui temporibus & successibus rerum seruibant, suis insidias fieri, & dolos strui, & prodicionis metu quenlibet eorum perpetuo sollicitari. Nec enim dubium erat, quin multi, vt victorum gratiam captarent, principibus suis insidias machinarentur. Vt enim gentem amoris fœdere inter se mirifice consentientem, & constanti fide cõglutinatam aggredi periculosum nimis est: ita homines odijs, & fraudibus, & perfidia disidentes, nullum fore negocium iudicabant, armis euertere. Præterea sic bellum administrari posse existimabant, vt nullis sumptibus duci posset. Agri namque sunt vberissimi, fruges lætissimæ, pecorum & armentorum incredibilis multitudo, ita, vt comæatus affatim, si tempore bellum fieret, suppeditari facillime posset. Ad hoc accedebat, quod cum in bello rerum opportunitas omnia moderetur, nulla maior rei bene gerendæ facultas dari posse multis videbatur. Exercitus erat iustus, milites acres, duces acerrimi, hostes exanimati: quocirca nemo dubitabat, quin si nostri perculsis instarent, bellum cum maxima Regis Emmanuelis vtilitate, & Christiani nominis gloria

gloria intra breue tempus profligaretur. Hæc & alia in hanc sententiam vulgò iactabantur: neque deerant, qui ipsius Ducis aures eiusmodi sermonibus obrunderent. Quin etiam sacerdos quidam, qui diui Francisci institutum sequebatur, cui nomen erat Ioannes Chiauenfis, qui postea Episcopus Vifensis creatus fuit, cum in templo sacram concionem habuisset, de hac materia copiose coram Duce ipso differuit, & tam præclaram occasionem amitti, acerbissime conquestus est. Itaque cum Dux omnium sermonibus carperetur, coactus fuit in ipso templo, monacho, qui eum ad bellum stimulabat, publice respondere. Non se ignorare dixit, nomen suum maledictis multorum passim conscindi, sed se non rumoribus hominum, sed ratione & cōsilio moueri. Sibi fide & obedientia erga Regem nihil esse antiquius: Regem autem non ut in Marrochium signa inferret, sed ut Azamorem expugnaret, illum in Africam misisse. Si quidpiam ultra moliretur, id se contra Regis sapientissimi imperium facturum. Si multis, inquit, mensibus urbem hanc obsidione premeremus, si maxima militū multitudo prius cæsa ab hostibus fuisset, quàm eam caperemus, tūc tam clara victoria putaretur, ut nemo quidpiam præterea desideraret. Nunc quia Dei benignitate intra diem vnū, sine vllius cæde, eam cepimus, victoria contemnitur, quasi sit præclarius, hostem cædere, quàm ciues ab omni clade incolumes conseruare. Ego contra censeo, multo esse ad sempiternam laudem præstantius, ciuem vnū tueri, quàm hostium multitudinem trucidare. Bellum non tam leue est, quàm multi prædicant. Reges enim quamuis inter se dissideant, cōmune tamen, quod vniuersis impendebit, periculum, facile animos omnium ab intestinis seditionibus ad commune malum propulsandum auocabit. Si igitur Rex Marrochensis, & Fessensis, & Xerifus, & montium Principes coniunctis viribus nobis obstiterint, multi fortasse, qui nunc oratione feroces multitudinem tumultuari cogunt, in periculis constituti trepidabunt. Solet enim hoc accidere. Ut quisque in pace furentius & audacius de bello differit, ita magis in ipso belli discrimine tumultuatur, & à mente consilioque deducitur. Præterea non vident, maximū exercitum ex rapto diu sustentari non posse. Si igitur hostes voluerint, quo plures sumus, eo grauius periculum intercluso com meatu adibimus. Si enim fruges in agris existerent, tum facile fuisset, rei frumentariæ prouidere. Nunc verò cum iam messis præterierit, & frumentum in longinquas oras asportatum sit, si hostes voluerint nos fame necare, quis illos ab eo conatu depellet? Frumento, quod habemus, intra paucos menses absumpto, quomodo bellum, quod non paucis mensibus gerendum est, administrabimus? Præterea æstas in exitu est, & hyems intra breue tempus instabit, quæ poterit esse impedimento, quo minus tanta breuitate bellum finiatur, quanta homines audaces & temerarij suspicantur. Præterea bellum hoc maximum, quod suscipiendū iniussu Regis arbitrantur, Rex ipse sibi designauit, & nos si desponsam illi laudem præripere conabimur, non modò imperium illius contemnemus, sed fidem illius maiestati debitam

bitam

bitam nefarie violabimus. Ego quod ille imperauit, exequutus sum: si fuerit opus, me vitam pro illius dignitate profundere, mori minime recusabo: & dū illius voluntati satisfecero, quid homines de me iudicent, minime laboro. Nec enim intelligunt, quoties aliquis bellum sui Principis iniussu suscipit, offensio-nem esse pestiferam, & victoriam inuidiæ plenam, ita, ut necesse sit ei, qui aliquid absque Regis præscripto molitur, calumnijs innumerabilibus proximum fieri. Nunc verò nemo me calumniari iure potest. Meum officium erat, urbem istam capere, eam Dei clementia cepi: celeritate summa bellum conficere, intra diem vnum id non mediocri felicitate confeci: exercitum incolumem reducere, id Dei singulari benignitate perficiam. Quo negotium & facilius, & celerius, & minore cum periculo transactum est, eo clariore numinis beneficio deuincti sumus. Quocirca fatius esset, Deo gratias agere, quàm famam hominis officio suo præclare functi maledico dente corrodere. Hæc cum dixisset, sermonem quidem hominum compressit, non ita tamen, ut non extent hodie permulti, qui doleant, maximam fuisse tunc ab illo summi decoris opportunitatem prætermisam. Ille tamen rationibus, quas diximus, inductus, id sibi licere minime putauit. Aliud etiam incommodum interuenit, quod illū cogeret in Lusitaniam redire. Tubere namque scemur alterum illius ita laborabat, ut is equo vehi non posset. Exercitu igitur cōmisso Francisco Portugalesi, cuius insignis nobilitas erat iam eo tempore cū non mediocri laude prudentiæ coniuncta, Mazaganum contendit. Bassam deinde Lusitaniæ ciuitatem in Algarbio sitam traiecit, vnde Almeirinum, vbi Rex Emmanuel morabatur, se contulit: à quo fuit magnis honoribus, ut æquum erat, acceptus. Exercitus deinde magna pars reducta in Lusitaniam fuit. Rodericus Barretus, & Ioannes Menesius Azamore relictis, Barretus ut urbem tueretur, Menesius ut cum exercitu bellum finitimis gētibus inferret. Nonius Fernandus Ataidius Safinium reuersus, institutum suum persequutus, multis incommodis Mauros agitabat. Similiter Ioannes Menesius & Barretus suos otio torpere minime permittebant. Itaque Menesius per exploratores certior factus, paganos, qui xerquiam incolebant in locis, qui circiter triginta passuum millia ab vrbe aberant, sine vlllo metu vagari, initio Anni. M. D. xiiij. ad vesperū ex vrbe cum equitibus mille & ducentis, & mille peditibus, cum Barreto egressus, viginti & quatuor millia passuum ea nocte confecit. Inde Montem viridem (sic enim propter amœnitatem, & frequentium herbarum, & plantarum viriditatem appellare solent) perierunt. Prima luce in pagum Bencafizium inuasere. Pagus est in mōte situs, qui ab imo modice assurgens, in orbem desinit. Incolæ partim cæsi, partim capti, partim è rupe in fluuium, qui Azamorem præterfluit, præcipites eiecti sunt, & oppidum direptum & exustum. Similiter Bernardus Emmanuel, & Ioanes Syluius, qui ab eodem Menesio missi fuerant, in alium pagum, quē Tafufum appellant, inuecti sunt, & pagum omni præsidio nudatū aspiciunt. hostes enim

Y

diffuge-

diffugerant. Nostri igitur, quod reliquū erat, vestigijs insequuti, fluuio appropinquarunt, vbi Mauri constiterant. Multi fluuium nando traiecerant, alij natantare parabant, non pauci tamen conferti pugnam minime detrectabant. Qui tamen dissipati, & in fugam coniecti, in fluuium se demiserunt: ē quibus non pauci nantes missilibus confixi fuerunt. Bernardus inde cum præda profectus, se cum Menesio coniunxit, & ita cum magno captiuorum numero, & pecorū multitudine, omnes in urbem regressi sunt. Est in ea Mauritaniæ parte, quæ ad Austrum spectat, & cum finibus Saniensibus continens est, prouincia, quam Heam incolæ nominant. In ea Tednest ciuitas est, in campi latissimi & fertilissimi planicie sita, in qua templum erat hominibus illis valde sanctum & religiosum. Xerifus in hac vrbe ædes amplas habebat, & hortos cultissimos & nitidissimos cum piscinis, & varijs aquarum deriuationibus, cum quibus se, cum otium erat, frequenter oblectabat. In hanc ciuitatem Ataidius inuadere constituit. Per literas tamen Menesium admonuit, vt sibi opem afferret. rem namq; dignam esse, quam ambo viribus coniunctis aggredierentur. Ataidius tamen illū minime expectauit. Ex vrbe igitur quadringentos equites, eduxit, sociūmq; Iehabentafufum asciuit, qui duo millia equitum, & septingentos pedites secum adducebat. Cū verò ciuitati, quam petebant, appropinquarent, Xerifus illis cum quatuor millibus equitum occurrit. Ataidius postremum agmen ducebat. Iehabentafufus, qui in primo agmine cum suis Xerifio obuiam prodierat, Ataidio spectante, sæuum & atrox prælium commisit. Xerifus tandem victus ab Iehabentafuso, se fugæ mandauit: multi ex hostibus cæsi sunt: præda verò tanta fuit, quanta nunquam antea fortasse ex vlllo prælio, cum gentibus illis inuito capta fuerat. Nam supra ducenta millia pecudum & bouum, & tria millia camelorum, equorum similiter ingentem multitudinem fuisse constat. Ataidius in urbem ingressus conqueiuit. Inde verò literas ad Menesium datis significauit, quomodo iam negotium confectum esset. Abest autem Azamor ab ea ciuitate circiter centum & sexaginta passuum millibus, & ea de causa fieri non poterat, vt tam cito se Menesius cum Ataidio coniungeret. Ducebat autē Menesius septingentos & quinquaginta equites, & pedites mille. Quacunque autē iter faciebat, maximi honores illi ab omnibus Maurorum præfectis atq; principibus fœderatis habebantur. In oppidum autem exiguum tandem peruenit (Chiqueriuū nominant) templi Mahumetani gratia ab incolis incredibili religione celebratum. Id enim iussu Mahumetis fundatum extitisse, vanissimi sacerdotēs afferebant. Ea verò mente Menesius eo peruenerat, vt inde Marochiuū peteret. Chiquerium autem Marochio non plus triginta & sex millibus passuum aberat. Inde tamen Ataidium per literas ad societatem facinoris inuitauit. Is dixit se pacis legibus scribendis, & fœdere sanciendo ita distineri, vt nullo modo posset tunc ab ea vrbe discedere. Marochium verò maioribus esse viribus oppugnandum, neque committendum, vt sine vlllo fructu ille flos nobilitatis in

tantum

tantum discrimen induceretur. Menesium deinde orabat, & obtestabatur, vt tunc incepto desisteret. Menesius ad Ataidium venit. Venerat in torum Ataidij gener Alfonso Norogna cum Mauris equitibus octingentis, vt noctis silentio oppidum natura munitissimum in monte arduo situm oppugnarent. Quod factum est, & hostes, antequam illi aduentarēt, id fore suspicantes aufugerant: pauci tamen capti sunt. Iterum cū iam copiarū essent multis partibus amplificatarū, Menesius institit, vt Marochium tenderent, quod tunc expugnatum iri confidebat. At Ataidius verebatur, ne si id fieret, maxima gloriæ pars ad ipsum Menesium pertineret. Hac ratione, vt opinio erat, impeditus Ataidius, nullo modo potuit adduci, vt itineris illius se socium præberet. Id molestissime Menesius, & omnes, qui cum illo venerant, passi sunt. Inde cum nonnulla offensione Menesius digressus, nuncium accepit, Regem Fessensem, & Regem Mequinezium cum maximis copijs aduentare, vt Azamorem obsidione cingerent. Idcirco qua potuit celeritate Azamorem contendit. In itinere verò literis Roderici Barreti, quibus idem confirmabat, vehementius incitatus est, vt ad institutam celeritatem aliquid addendum cogitaret. Attamen cū admoneretur, ne eum in itinere Reges interciperent, Bernardum Emmanuelem, & alios viros nobiles, qui cum Ataidio manserant, per literas asciuit, & com meatum, & tela, varijsq; munitiones importari fecit. Almedinam ingressus, ab Alemeimamo vrbis præfecto fuit cum summis honoribus acceptus. Is eum admonuit, vt sibi à ducibus Fessensis Regis caueret. Hos enim cum octingentis equitibus, & sex millibus peditum præcedere, se compertum habere dicebat. Inde profectus, per ciuitates fœderatas ita iter faciebat, vt semper exercitum singulari ordine instructum duceret, quasi sibi esset cum hostibus certamen singulis horis ineundum. Attamen siue ea fama vanis auctoribus dissipata fuit, siue duces Regis Fessensis parum diligentes extiterunt, is sine vlllo impedimento Azamorem copias incolumes induxit. Ibi certior factus est, Fessæ Regem duos Duces cum maximis copijs in Diuecalam misisse, vt eam regionē valido præsidio tuerentur. Regem verò Mequinezium cum equitum & peditum multitudine expectari: qui Nafe (est quidem illa Mequinezij ciuitas nō ignobilis) se tenebat. In animo autē Rex Mequinezius habebat, cum ducibus Regis Fessensis Azamorem petere, vt Lusitanos obsidione vexaret. Menesius non expectandum esse putauit, dum hostes copias omnes coniungerent. Cū igitur intellexisset, duces Fessenses in oppido satis munito, quod Balbam appellant, consistere, in eos antequam inde discederent, inuadere constituit. Ad Ataidium verò nuncium cum literis misit, quibus eum admonebat, vt vellet prælio interesse, quo sibi non mediocre decus parare, & opus Regi Emmanueli gratisimum efficere posset. Cū de loco inter eos, vbi erant copiarū coniungendarū, parum in principio conuenisset, tandem statuerunt, vt Seam (is locus viginti quatuor millibus passuum Balba distat) copijs iungendis deligerent. Itaque Menesius duo-

Y 2

decimo

decimo die Aprilis octingentos equites, & mille pedites eduxit: sequenti die propè lacus quosdam in planicie castra posuit. Eo die Ataidius cum Iehabentafuso cum mille & quingentis equitibus, quorum maxima pars erant Mauri, aduenere. Consilio inter duces habito st. tutum fuit, vt de prima vigilia silenti agmine castra mouerent, vt luce prima possent in hostes imparatos inuadere. Ex omnibus autem copijs quinque acies instruxerunt. Primam Menesius, alteram Rodericus Barretus, tertiam Ioannes Gundissaluus Camara ducebat. In acie tertia Aluarus Carualius, & Ioannes Syluius inerant, vt etiam, vbi opus esset, ducum officio fungerentur. Quartam aciem Ataidius cum Alfonso Norogna genero suo agebat. Quinta Iehabentafuso commissa fuit. Has quinque acies equitum Petrus Moralis, & Ioannes Rodericus cum instructis peditum copijs valido subsidio firmabant. In medio impedimenta cum tormentis aliquot curribus inuectis ducebantur. Menesius acies circumibat, & singulos duces de officio commonebat, & omnes ad decus vehementer excitabat. Orto iam sole, hostium castris appropinquarunt. Erant autè castra in planicie posita, prope montem, qui campis imminebat. Menesius designauit oculis locum, in quo erat praelium faciendum, & ductores peditum admonuit, vt in eum locum, quam celerrime possent, aciem dirigerent. In hostium castris erat supra quatuor millia equitum. Peditum verò numerus propter multitudinem iniri non potuit. A tergo torrens campum à monte dirimebat, qui quamuis tunc siccus esset, tamen propter alueum, quem torrens imbribus auctus in altitudinem depresso, erat hostibus impedimento, quo minus se in montem sine periculo reciperent. Hostes quatuor acies instruxerunt. In prima acie pedites cum fistulis ferreis, & scorpionibus locauerunt, vt sagittarum & glandium multitudine primam nostrarum aciem perturbarent. Menesius verò, cum tubis signum pugnae dare iussisset, & omnes nomen Sancti Iacobi de more Hispaniae conclamarent, tanto impetu in hostes inuectus est, vt antequam qui in acie prima constiterant, damnum aliquod (quod valde metuendum esset) inferre possent, eos dissiparet, & cum praelium acriter iniret, tres illas equitum acies fudit, & vsque in torrentis alueum hostes insequutus, multos occidit. Ataidius, cui datum erat negotium, vt in vnam equitum aciem impetum ferret, id exequi non potuit. Ea namque acies, quam petebat, à loco deflexerat, vt suis contra Menesium opem afferret. Itaque in pedites inuasit, quorum magnum numerum cecidit. Menesius cum ad torrentem peruenisset, suos continuit. Multi tamen illius imperium contemnentes, torrentem transgressi sunt. Erat autem Menesius reliquis quidem Imperatorijs laudibus excellens, sed propter insitam in natura mansuetudinem, in animaduertendo parum seuerus. Ob id igitur adolescentes nobiles animo quidem virili, sed mente parum sana praediti, tanti viri auctoritate contineri non potuerunt, quin se sine vlllo fructu in discrimen salutis inijcerent. Menesius Garsiam Menesium fratris sui filium misit, qui eos redire compelleret.

Is equo incitato se confestim illis opposuit, & vt se continuo reciperent, adhortatus est. Iam plerique obtemperabant, cum Arius Tellius iuuenis apprime nobilis, & laudis praeter modum cupidus, sed, vt fama erat, temerarius, exclamauit. Non decet hoc tempore pedem referre: Mauros istos, o commilitones, vsque Fessam ferro persequamur. Hac oratione qui iam redibant excitati, rursus in hostes incurrunt. Garsia Menesius cum eorum impetum cerneret, Si ita vultis, inquit, & ultra Fessam impetum feramus. Haec cum diceret, se illis admiscuit. Haec temeritatem cum Menesius animaduertit, torrentem transgredi statuit, vt fugientes (nec enim cum latebat, quod erat eis, qui temere ruebant, euenturum) exciperet. Peditum interim aciem vnam praemisit, quae hostium impetum sustineret. Ataidius torrentem transgredi noluit, ne copiarum suarum ordinem perturbaret, sed in ripa constitit, vt inde hostes, si transire conarentur, repelleret. Iehabentafusus huic incommodo opitulari nequiuit. Cum enim Mauri, quos ducebat, hostes fusos animaduertent, praedandi cupiditate caeci, ducem reliquerunt. At hostes, qui se in montem receperant, vbi paucitatem eorum, qui illos persequabantur, animaduertent, in eos conuersi tanto impetu fuerunt, vt in effusam fugam compellerent. Maxima eorum pars temeritatis poenas luit. nam ab hostibus caesi sunt, inter quos Arius Tellius, & Garsia Menesius extiterunt. Qui fugientes insequabantur, cum animos iam à prima illa consternatione recepissent, & illo successu, qui praeter opinionem acciderat, elati fuissent, tanto impetu in Menesium incurrerunt, vt eum cogent in aduersam torrentis ripam copias reducere: quod non sine multorum sanguine confici potuit. In hoc praelio equites plus quinquaginta ceciderunt, & supra centum vulnerati sunt. Ex hostibus, vt postea compertum fuit, duo millia & sexcenti interfecti fuerunt, in quibus vnus ex ducibus illis summis fuit, quos Rex Fessensis cum imperio miserat. alter ex equo decidit, & à suis, cum esset iam in summo vitae discrimine constitutus, ereptus est. Septem duces alij ceciderunt: supra quatuor hominum millia vulnerati sunt: captiui ducenti & octoginta fuerunt. In ijs fuerunt vxores & filij eorum ducum Xerquiensium, qui praelio interfuerunt. Victoria illustris & clara fuisset, nisi eam iuuentutis temeritas aliqua ex parte deformasset. Hostes postquam nostras acies coniunctas animaduertent, eas non sunt ausi laceessere. Nostri cum praeda iam diuisa iustis itineribus in sedes suas reuersi sunt. Reges Fessensis & Mequinezius nondum hanc suorum cladem acceperant, cum obsidionis consilium, qua Azamorem opprimere statuebant, intermittendum minime iudicarent. Itaque Nazer Mequinezij Rex cum maximis copijs regni sui finibus egressus, Azamorem contendit. Mahumetes Rex Fessensis non mediocrem equitum & peditum multitudinem illi in auxilium misit. Rex Mequinezius in flumine, quod Azamorem alluit, trajciendo septem dies, tanta erat hostium multitudo, consumpsit. Menesius Emmanuelem de obsidione, quam futuram credebat, per literas confestim admonuit: qui summa diligentia omnia,

quæ erant ad urbem muniendam idonea, comparauit. Sed Nazer cum accepisset eorum cladem, qui prælium cum Menefio inierant, consilium mutauit, & Almedinæ regionem populari constituit. Magnam itaque vastitatem terris intulit, Almedinam cepit, eos qui in præsijs inierant, qui Alemeimamum Safinium fugere properantem sequi noluerant, interim. Iehabentafusus cum neque copias haberet, quibus tantæ multitudini resisteret, & ab Ataidio à quo auxilium postularat, minime firmo subsidio adiutus fuisset (Ataidius enim obsidionem timebat, & ideo copias diminuere noluerat) Safinium se conferre statuit. Sed primum puteos obturauit, alios bestiarum cadaueribus inquinavit, & frugibus etiam corruptis infecit, ut Regis exercitum siti conficeret. Dum in his operibus tempus conterit, Rex illum consequitur. Itaque prælium vitari non potuit. utrinque fuit acerrime dimicatum. Equites aliquot Iehabentafusi ceciderunt, inter quos dux fuit quidam, Benamira nomine, vir insigni robore præditus. Ex acie Regis equites quinquaginta desiderati sunt, & in his dux insignis, quem Rex Fessensis copijs suis præfecerat. Iehabentafusus in eo prælio ea facinora virtutis militaris edidit, ut multos admiratione defigeret. Sic igitur è prælio discessit, ut illum hostes non admodum pertinaciter insequerentur. Mille tamen camelos amisit. Ataidius illi locum muris coniunctum assignauit, in quo castra poneret. Rex interim aquarum penuria grauissime laborabat, & puteos, ut sitim leuaret, de integro fodere iubebat, & ita tempus sine vlla re memorabili consumebat. Iehabentafusus vna nocte castra illius oppugnare constituit. Rex ab indice monitus, castra in locum alium magis munitum repente mutauit. At Mauri, qui Xerquiani incolebant, cum animum illius abiectum & demissum factis agnoscerent, & simul fluxam fidem animaduernerent, illum contemptu & odio dignum statuerunt. In primis autem grauius eos offendebat, quod cum se Azamore aut Safinium obsessurum ostendisset, & tantis copijs abundaret, nihil horum tentare propter ingentem formidinem ausus fuisset. Sequæ inani spe deceptos à Regis Emmanuelis fide desciuisse molestissime ferebant. Itaque ut odium expromerent, & amissam Regis Emmanuelis gratiam aliquo insigni facto recuperarent, cum Mequinezius Rex prope oppidum, quod Tazarote nominant, castra haberet, contra fidem, cuius illi religionem minime norunt, in castra ruunt, cædem faciunt, copias Regis in fugam vertunt: supra mille hominum in seruitutem abripiunt, octingentos equos capiunt. Rex castris exutus, cum maximo damno atque dedecore in montes arduos primum se fuga proripuit, atque inde in regnum reuersus est. At Menefius interim in grauissimum morbum incidit. Cum verò decumberet, literas ab Emmanuele accepit, quibus illum miris laudibus efferebat, & pro meritis excellentibus præmia illi ingentia proponebat. His literis responsum nullum dedit. Nec enim iam eo tempore quidquam de hac misera & exigua vita sibi cogitandum statuebat, sed

tota

tota mente ad sempiternam omnibus votis aspirabat. Itaque rebus omnibus, quæ ad animi expiationem necessariæ videbantur, rite procuratis, cum in sitæ religionis & pietatis egregia documenta dedisset, è corpore quasi ex ergastulo quodam expeditus, in cælum, ut omnium opinio ferebat, immigrauit. Fuit enim vir ille non virtutis tantum militaris & imperatoris gloria præcellens, sed laudibus etiam mansuetudinis, & lenitatis, & clementiæ præstantissimus. Erat præterea in omni genere urbanitatis humanissimus. Et cum vitæ castimonia, & morum integritate multum omnibus, qui vitam in armis degerant, anteciret, tum amoribus sine vitæ petulantia, aut vlla verborum obscenitate deditus erat, ita tamen, ut in illis etiam non libidinis vllum vestigium extaret, sed ludus sine vllius pudoris intertrimento quæsitus appareret. Hostibus maximo terrore fuit, militibus autem carissimus, ciuitati vniuersæ maximum sui desiderium cum multis lacrymis & luctu diuturno reliquit. Quantum autem ingenio valeret, versus, quos patrio sermone componebat, aperte declarabant. Nec enim illis quidquam vel argutius, vel festiuus excogitari poterat. Augurijs tamen deditus erat, & atra interdum bile ad insaniam laborabat. Sed hanc tenuem vitiorum labem virtutis magnitudo tanto interuallo superabat, ut maiora etiam vitia in tanto viro toleranda viderentur. In locum illius Petrus Soufa successit, qui postea Comes Pratenfis extitit, & Rodericus Barretus in Lusitaniam reuersus est. Hoc anno Petrus Menefius Alcoutinensis Dynasta cum crebras excursiones faceret, quibus Mauros perpetuo fatigabat, tum mense Iulio in Tutuani fines inuasit: multos cæcidit, alios captiuos abduxit. Initio verò mensis Octobris nuncium accepit, duos Regis Fessensis fratres cum decem millibus equitum, & magno peditum numero, ut Septam oppugnarent, aduentare. Classem præterea misisse, ut terra simul & mari ciuitatem premerent. Hi duobus in locis syluestribus insidias posuerunt, in quibus ipsi constiterent. deinde quinque & viginti cursores emisere, ut nostros elicerent. Hi ad speculas vsque peruenerunt. Petrus Menefius equites quindecim in eos immisit, ipse cum centum & quindecim equitibus egressus est, ut illis subsidio esset, cum hostes ex insidijs, ut ille fore suspicabatur, erumperent. Nostri in equites hostium impetum dedere: illi repente cesserunt vsque eo, dum nostros in locum, quem ij, qui erant in insidijs, tenebant, extraherent. Nostri insidijs exploratis, ad Petrum Menesium se cursu recipiunt. Hos ducenti & quinquaginta equites insequuti sunt. Horum vestigijs alij permulti institerunt. Petrus Menefius intra vallum, quod urbem cingit, se continuo recepit. Hostes illi, qui prius ex insidijs emerlerant, aditu valli, cum essent iam nostris admixti, prohiberi minime potuerunt. Petrus Menefius in eos conuersus, prælium inuit, quod maxima vtriusque partis vi pugnatum fuit. Ex hostibus circiter ducenti cæsi fuerunt, è nostris vnus tantum cecidit, sex & triginta vulnerati sunt. Regis interim fratres aduentant, ut vallum diffruant, & nostris aditum in vr-

Y 4

bem

bem intercludant: & classis etiam in terram copias exponit. Sed eò iam tempore Petrus Menesius suos in urbem reduxerat, & foribus occlusis conatus eorum inanes reddiderat. Illi mortuos in naues cum lacrymis imponunt. Erant enim plerique iuuentutis principes, & homines, in quibus seniores non mediocrem spem felicitatis militiae collocauerant. Hoc autem tempore maximo terrori nomē Regis Emmanuelis erat apud Mauros, simul clementia & æquitas illius in omnium ore atque prædicatione versabatur. Cùm igitur se ab Emmanuelis ducibus bello fatigatos, & domi suorum tyrannide vexatos esse conspicerent, ultro ad Emmanuelem veniebant, & enixe ab eo contendebant, vt eos in fidem acciperet, illisque tributum, quod ei videretur, imperaret, & duces quos vellet, eis præponeret. Se namque vsque ad extremum vitæ spiritum pro illius amplitudine pugnatos. Neque solum qui vrbes incolebant, libenter in ditionem veniebant, verum etiam pagani atque montani, cùm vires suas infeliciter experti fuissent, voluntariæ seruitutis pactione vitæ suæ & incolumitati consulebant. Itaque Xerquienses legati gentis principes ad Emmanuelem introducti sunt, qui se, suaque omnia illius fidei atque potestati committabant: & postulabant, vt Xerquia prouincia à Dabida & Garabia distincta fieret, & illis Audaramen rectorem & ducem præponeret. Ne autem in eo Iehabentafufum offendere viderentur, dicebant Aduecamenum regionem, quam diximus tribus illis præcipuis nationibus inter se distingui, tantam esse, vt nullo modo posset ab vno Iehabentafuso gubernari. Is igitur Dabidam & Garabiam imperio contineret, & Xerquiam ab alio rectore regi permetteret. Accedebat, quo id cum minore Iehabentafusi offensione fieret, quod Abderamen illius famulus, & in disciplinis illius educatus extiterat, ita, vt nemo dubitaret, quin is perpetuo Iehabentafuso libenter obsequeretur. Hoc & ad ipsius prouinciæ pacem, & ad iuris administrandi facilitatem, & ad ipsius Regis fructum & emolumentum valde pertinere. Sic enim fore, vt eos, quorum tam æquo postulato satisfecisset, in officio promptiores contineret, & tributum, quod pendere volebant, facilius exigeret. Fuere legati comiter accepti, & quod postulabant, benigne à Rege concessum, eà tamen lege, vt quoties omnes illæ tres Duecalæ partes vires suas coniungerent, Iehabentafufum summum ducem agnoscerent, imperiumque illius sine vlla recusatione sequerentur. Sanxit etiam lege Rex, ne quispiam ab vna in aliam tribum transfiret, ne perturbatio & confusio fieret, & aliquis ea de causa motus conciretur, qui bello materiam subministraret. De ijs rebus ad Ataidium, & ad Petrum Soufam, qui Azamorem tenebat, literas dedit: & Iehabentafufus eam prouinciæ distinctionem facile comprobauit. Eodem anno Nonius Fernandus Ataidius Iacobum Lupium caduceatorem in Xerquiam misit, qui frumentum imperatum à colonis exigeret, & illud Azamorem deportandum curaret. Id Lupius exequutus, cum Mauris, qui frumentum iumentis impositum ferebant, Azamorem rectè contendit.

In

In itinere facti sunt illi obuiâ equites sexaginta, qui Azamorem veniebant. Mauri cum opinarentur eos hostili animo prodijisse, arma repente corripuerunt, & prælium animis obfirmatis offerunt. Lupius se medium interpoluit, & caduceatoris officio functus est. Vix tamen Mauros placare potuit. Dicebant enim se non Soufam, sed Ataidium agnoscere: cum Ataidio namque, & non cum Soufa pactionem de frumento importando fecisse. Lupius tamē eos, quoad fieri potuit, ad lenitatem inflectere contendebat. Illi verò dicebant, Petrum Soufam, postquam Azamoris curam susceperat, illis minime ferendas iniurias intulisse. Idcirco equites illi sexaginta frumentum Azamorem subuehendum curarent, se namque in eam ciuitatē minime pedem illaturos. Cùm tamen Lupius multa orationis lenitate vsus fuisset, non modo eos mitigauit, verum eò perduxit, vt Marochium sub illius ductu contenderent. quadringentos & viginti tres equites ex illis delegit, & cum viginti & septem Lusitanis equitibus inde profectus, postridie in turmas hostiles, quæ Marochio quatuor millia passuum aberant, inuasit, & aliquot occidit, tres & quinquaginta viuos cepit: ingens præda pecorum & camelorum abacta fuit. Marochium tandem accedunt, & ipsi Mauri, Regis Emmanuelis nomine sæpius conclamato, hastis urbis portas percutiunt. Marochij Rex re inopinata perturbatus, vt eorum impetum repelleret, egressus est. Illi fortissime resistunt, & quatuor equites occidunt, & ita incolumes cū præda in locum, vnde profecti cum Lupio fuerant, reuertuntur. Ibi præda diuisa, Mauri cum gregibus in Xerquiam redire. Lupius Safinium cū captiuis ingressus, admirationi quâ plurimis fuit. Facinus enim videbatur incredibile, hominē plebeium, & caduceatorem tantum audere, vt cū tam exiguis copijs, & ijs maxima ex parte suspectis, eo penetraret, quo Ataidius ipse dux fortissimus, cū à Menesio ad eiusdem facti societatem inuitaretur, peruenire dubitarat. In huius anni exitu rex Emmanuel tres legatos ad Leonem decimum Pontificem Maximum, cū muneribus regia magnificentia dignis instituit. Princeps legationis Tristanus Cugna fuit. Collegæ duo iuriscōlulti magnæ apud Lusitanos auctoritatis extitere. Vnus Iacobus Paciecus, alter Ioānes Faria nominabatur. Per illos Pontifici sacras vestes ex auro, cū multis gemis opere excellenti perfectis, dono misit. Vasa præterea ex auro, atque monilia maximi poderis & pretij vestibus adiecit. Opus erat eiusmodi, vt cū materia nihil preciosius excogitari posset, artificium tamē ipsam materiam multis partibus superaret. Misit præterea elephantum Indicū miræ magnitudinis, qui non solum Romæ ubi homines, post inclinatam Romanæ maiestatis amplitudinē, illud animal nunquam oculis aspexerant, sed quacunq; gradum inferebat, nemo circumfluentem vndiq; turbam, admiratione obstupe factam, submouere poterat. Panthera etiā venatica missa fuit, quod munus haud scio, an olim Romæ Aediles, cū ludos magnificentissimos apparabant, & præter alias immanes beluas, pantheras etiā in publicis spectaculis exhibebant, præstare potuerint. Eam namque mansuetam, non in circulo cū bestiarijs, sed in syluis cum apris atque ceruis prælium

Y 5

prælium

prælium committebat, & principibus, qui venationibus oblectantur, plurimum voluptatis afferebat. Ea infidebat equi Perfici tergo, integumentis auratis eleganter instrati. Equum regebat Persa venator eximius, qui ad id munus obeundum ab Armuzij Rege cum equo & Panthera missus fuerat. Trifstanus Cugna cum esset vir & nobilitate, & auctoritate, & existimatione non vulgari præditus, tum proprijs sumptibus eam legationem exornandam susceperat. Ducebat autem secum tres filios, & cognatorum copiam, amplamque familiam, quibus stipatus non abiecti Principis speciem præ se ferebat. Legationis scriba Garsia Resendius, vir non mediocris apud Regem auctoritatis erat. Nicolaus Faria, qui equis Regijs curandis præerat, agebat equum pulcherrimum, ephippijs aureis, & phaleris aureis, emblematis & gemmis maximi pretij distinctis instratum, & ornatum, qui etiam Pontifici donandus erat. Duodecimo tandem die mensis Martij, anno. M. D. xiiij. legati in urbem hoc ordine iter instituerunt. Familiæ vestibus admodum eleganter excultæ præcedebant. Panthera tergo Perfici equi, quem Persa regebat, infidens, & elephantus cum rectore sequebantur. Nicolaus Faria equo, quem diximus, inuectus, post elephantum interuallo modico disunctus, primū illud agmen cogebat. Nobiles deinde viri, qui comitatu suo legationi non parum dignitatis adiungerent, loco suo progrediebantur. Post illos caduceator Lusitanus cum insignibus regijs legatos antecedeat. Deinde Trifstanus Cugna sequebatur, cuius utrumque latus legati reliqui claudebant. Fuerunt à Cardinalium domesticis, deinde à Principum legatis, multisque principibus, antequam in Urbem ingrederentur, omnibus honoribus excepti. Ad urbem cum accederent, utrisque Præfectus cum Pontificibus, & ipsius Pontificis Maximi domesticis atque familiaribus obuiam prodijt, Pontificisque nomine orationem habuit, qua legatis de aduentu gratulatus est, omniaque Regis Emmanuelis clarissimi Principis officia, qui pro Christi nomine, & religionis sanctitate perpetuo dimicabat, illi gratissima, ut merita illius postulabant, perpetuo fore dixit. Responsum pro dignitate redditum ab illis est. Romani deinde designatores advenire, & ordinem pompæ illius instruxere. Omnia interim tubarum cantibus, & tibiarum symphonia & concentu personabant. Nullus fuit princeps, qui non ordine à designatoribus constituto legatos deduceret. Eluetiorum etiam agmen instructum eos antecedeat. Turba undique visendi gratia confluens, omnes viarum aditus obstruebat, ita, ut vix fustibus coercita cedere, & locum dare vellet. Cum ad molem Adriani ventum esset, tormentorum ingenti strepitu civitas univisa tremefacta fuit. Fumi tandem caligine dispersa, cum Pontifex à fenestra spectaret, elephantus accessit, & ter genibus flexis, & demisso corporis habitu venerabundus illum salutavit: quod non mediocrem admirationem spectantibus inculsit. Tum probofide in dolium ingens aqua refertum immissa, aqua haussit, qua omnes, qui in fenestris altioribus infidebant, aspergeret.

geret. In plebem deinde conuersus, eam aqua, quasi ludum exhibere vellet, immodice perfudit. Cum hac pompa fuerunt ea die legati in hospitium deducti. Vigesimo verò die mensis eiusdem, legati eadem hominum frequentia & celebritate in Pontificis ædes deducti sunt. Pontifex in sublimi sede vestibus sacris cultus, ut fit, eos expectabat: Cardinales in sedibus suis confidebant. Legati primū Pontificis pedes osculati sunt. Alij deinde ordine à designatoribus instituto idem officium præstitere. Trifstanus deinde Cugna literas Pontifici Regis Emmanuelis obtulit, quæ publice lectæ sunt. Eæ nihil aliud continebant, quàm postulatum, ut legatis fides haberetur. Tum Iacobus Paciecus egregiam orationem habuit, quam ita voce & actione luculenter expressit, ut non mediocrem ea die laudem eloquentissimi oratoris assequeretur. Pontifex responsum latine, verbis luculentissimis, & eleganter & grauitè dedit, Emmanuelisque nomen, & Lusitanæ gentis virtutem laudibus summis exornavit. Postridie legati in viridarium, quod post Pontificis ædes in Vaticano monte constitutum est, intromissi sunt. Eo in loco eos iam Pontifex expectabat. Ibi munera accepit, quorū fulgorem & artificium admiratus vehementer est. Inde in hortum, ut elephantū & pantheram videret (non enim facile elephantum erat in superiorem ædium partem, unde in viridarium exitus patebat, scandere) continuo descendit. Ibi voluit spectare, qua ratione panthera venaretur. Fuerunt igitur ad illum bestiam perductæ. Panthera repente à venatore, qui eam regebat, immissa, in illas insiluit, easque celeritate incredibili iugulavit. Non multis post diebus legati postulata Regis Emmanuelis explicuerunt: quorum pars ad communem reip. Christianæ statum, pars ad ipsius Regis comodum & emolumentum pertinebat. Quæ ad commune bonum spectabant, erant hæc, ut indictum concilium continuaretur, illiusque decreta sancirentur: ut sacerdotes à vitæ luxu morumque licentia, ad continentia & sanctimoniam disciplinam reuocarentur: ut opera daretur, qua Principes Christiani ab intestinis discordijs ad bellum contra Turcas consensione summa comparandum traducerentur. Hæc omnia postulata, non enim temporis erant, repudiata sunt. Reliqua singulari benignitate concessa fuerunt, nempe ut tertiæ atque decimæ partes vectigalium, quæ alendis sacerdotibus, & sacris vsibus destinata sunt, in belli, quod in Mauritania gerebat, sumptus illi tribuerentur: ut bona pars ecclesiarum (sic enim trito iam sermone templorum bona nominare solemus) cum monachorum etiam quorundam vectigalibus, in vsus eorum, qui in Christianæ militiæ ordinem cooptantur, conuerteretur: ut diplomata scribi iuberet, quibus ijs, qui vellent bellū Africanum pecunia iuuare, cœlestia beneficia à Christi thesauris deprompta large tribuerentur. Quæ quidē largitas hominū reprehensione carere non potuit. Ut enim Rex hominū cupidorū importunitate victus, id à Pontifice contenderet, æquum tamen esse dicebant, ut Pontifex esset in largiendo restrictior. Sacra enim vectigalia tāta religione non solum apud homines diuinis

diuinis legibus astrictos, sed etiam apud Græcos, & Romanos, & Ægyptios, & complures alias nationes munita fuerunt, vt qui ex illis partem aliquam attigisset, grauiſſimum in se scelus admisisse existimaret, vix vllis piaculis eluendū. Et vera religione dicebant multo magis cōtinendam esse hominum Christianorum cupiditatem: neque committendum, vt propter immanem quorundam auaritiam, quæ nullis finibus arceri potest, sacra profana fierent. Decime quidem atque tertiæ sacrorum vectigalium partes olim Alfonso nono, & post Alfonso vndecimo concessæ definito tempore fuerunt. Verum, sed illorum patrimonium fuerat à tutoribus dissipatum, & influentes barbarorum copiam in Hispaniam irruentes, erant tunc templorum omnium sanctitatibus, & sacris etiam vasis, iure atque merito repellendæ. Rex Fernandus similiter & Isabela cum essent propter Portugalenſe bellum sumptibus exhausti, & bellum eis iustum & religiosum contra Granatenſes Saracenos instaret, merito videntur eadem Pontificis benignitate sustentati. Id tamen Alfonso primus Lusitaniæ Rex, qui cum tenues admodum opes possideret, Saracenos innumerabiles, opibus & potentia feroces, maxima atque diuturna belli contentione è Lusitaniæ finibus expulit, nunquam vt faceret, in animum induxit. Neque sanctius illius filius, qui cum bellum durissimum Saracenis Bæticam incolentibus inferret, propè Hispalim, Betim fluuium eorum sanguine tinxit. Neque Ioannes hoc nomine primus, qui profligato, quod cum Castellæ Rege gesserat, bello, Septim urbem expugnauit. Nec Alfonso quintus, qui Tingim & Arzilam & Alcaſſarem armis atq; virtute cepit. Nec Ioannes secundus, cuius non solum in bello Hispaniensi contra Fernandum Regem inuictissimum admirabilis virtutis lumen eluxit, sed etiam in Africano bello clarissimum speciem egregiæ virtutis exhibuit. Si exemplis erat agendum, quando quod exemplo fit, iure etiam fieri plerique iudicant, multo magis erat exemplis domesticis, quam alienis vestigijs insistendum. Deinde illi, qui sacris rebus permissu Pontificis manus iniecerunt, excusationem egestatis habuere. At Emmanuel tunc tantis opibus circumfluebat, vt omnes Principes, à quibus ortum ducebat, longissimo interuallo superaret. Quod si illi, quibus ea pecuniæ sacræ summa donabatur, totam vitam, vt olim in sacro bello, pro CHRISTI sanctissima religione consumerent, recte videretur illud munus à Rege postulatum, & à Pontifice concessum. Sed illud incommodum accessit, quod in literis Pontificis, legatorum opera, qui sacræ pecuniæ lucris inhiabant, adiectum fuit, vt illa vectigalia non modo pro CHRISTI religione militantibus, sed quacunque alia ratione bene meritis à Rege donari possent. Hoc introitu ad hominum cupiditatem patefacto, factum est, vt vectigalia sacra multis in locis hominibus lautilsimis, qui non solum nunquam hostis vultum aspexerunt, sed illata Africani belli mentione contremiscunt, donarentur. Postremò quod Rex hominum sermonibus inductus sibi proposuit, consequutus minime fuit. Maritimas enim Mauritanie

ciuitates

ciuitates facillime tueri, & nobilitatem opibus amplioribus deuinctam tenere, & ærarium demptis sumptibus amplificare cupiebat. At post illius muneris concessionem, nec Africæ bellum eadem felicitate gestum fuit, & nobilitas maiore inopia cōflictari, & pluribus querelis vti cœpit, & Regis ærarium, quo plures vectigaliū accessiones fiunt, eo sumptibus minus necessarijs, & casibus interdum acerbioribus exhauritur. Sumptus quidem sacræ pecuniæ moderatos, & hominibus, qui non militiæ sacræ nomen vsurpant, sed pro religione sanguinem profundunt, attributos, laudandos censeo: tantam largitionem ex sacris vectigalibus in luxum multorum hominum, qui nunquam gladium strinxere, fieri, minime ferendū arbitror. Sed vt eo, vnde deflexit oratio, reueatamur, Legati rebus ex animi sententia confectis, cum literis ipsius Pontificis, valde propensæ in Emmanuelem voluntatis testimonium cōtinentibus, in Lusitaniam redierunt. Emmanuel tertias atque decimas sacrorum vectigalium remisit, quod illi non mediocri laudi tributum fuit. Pontifices & sacerdotes illi pro tanta benignitate centum & quinquaginta nummorum aureorum millia tribus pensionibus obtulerunt. Literæ, quibus animi eorum, qui certo pecuniæ numero bellum Africanum iuuare vellent, expiarentur, & multis præterea beneficijs, quæ ad numinis offensas obliterandas valerent, afficerentur, ministrorum auaritia & improbitate grauiſſimas offensiones attulere. Fuit tamen Emmanuelis iussu in ministros animaduersum, & omnes vel humano iudicio, vel diuina vindicta talem exitum vitæ habuerunt, vt intelligi posset, numen diuinum fuisse hominum cupiditati, qui ex hac functione non mediocre sibi pecuniam comparabant, vehemèter infensum. Summa pecuniæ, quæ ex sacerdotijs erat in vsum militiæ conferenda, & CHRISTI, vt appellant, militibus assignanda, fuit viginti millium nummorum aureorum, qui circiter bis centum auri libras efficiunt. In ijs etiam Emmanuel moderationem adhibendam censuit. Primum enim Abbatis omnes, præter paucas, quæ iam eiusdem militiæ obtentu ab hominibus, qui nunquam militauerant, occupatæ fuerant, ea tyrannide liberauit. In reliquis sacerdotijs æquos iudices adhibuit, & vt omnia cum moderatione fierent, operam dedit. Sed iniuriæ satellites atque ministri tantam industriam adhibuerunt, vt nihil ex æquo & bono fieret. Sic enim æstimatione sua annuos fructus, qui erant militibus addicendi, attenuabant, vt vix vllis fructibus summa expleri posset. Sacerdotibus verò non fructuum vllam partem, sed certam pecuniæ summam relinquebant: & ita paulatim eos possessionibus exturbabant. Cum verò fructus annui venirent, & eorum pretium singulis annis augetur, milites autem ditiores fierent, sacerdotes in eadem perpetuo egestate relinquebantur. Sub id tempus alia quædam legatio ad Emmanuelem Regem peruenit, quæ fuit illi gratissima. Quomodo vir quidam Armenius, Mathæus nomine, ab imperatore illius Æthiopiæ, quæ supra Ægyptum est, ad Emmanuelem missus fuerat, exposuimus. Eum Albuquerque honorificè acceptum, &

beneficijs

Nota

beneficijs ornatum in Lusitaniã misit. Duces, quibus Matthæus cõmissus fuit, odio Albuquerquei inducti (dicebant enim illum esse scurrã atque præstigiatorẽ, & Albuquerquei insanum & temerariũ, qui homini leuissimo fidẽ habuisset) eum multis iniurijs affecerunt, neq; sicut legatum, sed tanquam vile mancipium acceperunt. ob quam rem fuere in custodiam dati, vt pro ratione maleficij pœnam debitam luerent. Qui tamen postea fuere legati eiusdẽ precibus e custodia liberati. Quæ autem fuerit huius legationis occasio, est paulo alius repetenda. Rex Ioannes secundus, vt dictum est, ardebat cupiditate incredibili Indiæ regionis penitus explorandæ. Cũ verò accepisset, esse quendam Christianum Imperatorem mira sanctimonia præditum, qui Indias imperio contineret, eumque Presbyterum Ioannem appellari, & cerneret sæpenumero sacerdotes Christianos Æthiopas, qui Romã venerant, & Galliam Hispaniãque peragrabãt, suspicari cœpit, eos ex ea Indiæ parte profectos esse, in qua Presbyter ille Ioannes (summum enim sacerdotium cum imperij regij maiestate obtinere dicebatur) regnum possideret. Ipsiq; sacerdotes cum interrogarentur, an Rex illorum sacerdotio summo præditus esset, & an Ioannes presbyter appellaretur, & an illorũ patria terminis Indiæ contineretur, haud abnuebant. Putabant enim, si ea suspicio penitus in Christianorum animis insedisset, fore, vt ipsi multo humanius à nostris acciperentur. Nemo tunc erat ijs literis præditus, vt quantum inter vtramq; regionem interesset, distinguere posset. Ioannes igitur cum de hoc Presbytero Ioanne multa percepisset, existimauit sibi vel ad nominis decus, vel ad religionis fructum, vel ad Indiæ peruestigandæ facilitatẽ, nihil optatius cadere posse, quàm cũ hoc Christiano Principe fœdere coniungi. Idcirco varijs temporibus homines Arabicæ linguæ peritissimos magnis præmijs inuitauit, vt eas regiones perlustrarent. Inter hos extitit quidam, nomine Alfonso Paiua, & alter, cui nomen erat Ioannes Petreius. Hi profecti e Lusitania Anno salutis. M. CCCC. lxxx. vj. Ægyptum mercatorum habitu peragrarunt, atque inde Adenam peruenerunt. Ibi cũ intellexissent, in ea Æthiopiæ parte, quæ supra Ægyptum est, esse summum quendam Principem Christianum, cuius imperium esset latissimum, & cui multi Principes obtemperarent, suspicati sunt, illum eundem esse, cuius cognoscendi gratia missi à Ioanne fuerant. Sed eos Indiæ nomen interturbabat. Missi namque fuerant, vt Christianum Indiæ Imperatorem, nomine Presbyterum Ioannem cõuenirent. At nec imperium, neque nomen, neque sacerdotij dignitas, in Æthiopiæ Regem conueniebat. Cum igitur inter se quid optimum esset delibera rent, visum est, vt Ioannes Petreius in Indiam nauigaret, & videret, numqua mentio in oris illis Presbyteri Ioannis existeret: Paiua in Ægypto Thebis Petreio præstolaretur. At verum fuerat, Christianum quendam Principem nominis eiusdem, secta Nestorianum, in mediterraneis Indiæ locis amplissimum imperium tenuisse: qui tamen fuerat Scytharum armis oppressus, & regnum illius occupatum, cuius

cuius iam nomen erat obliuione sepultum. Christiani tamen non pauci in locis illis resederant, Nestorij tabe contaminati. Itaque Ioannes Petreius cum sine fructu tempus à se conteri videret, in Ægyptum redijt, vt cum Paiua, quid vtrique agendum esset, deliberaret. Ibi duos Iudæos Lusitanos reperit, cũ Regis Ioannis literis ad illum atque Paiuam datis. Sed Paiua, vt Iudæi asseruerunt, iam obierat. Iudæi Armuzium (sic enim Ioãnes imperauerat) petiere, Petreius varijs regionibus peragratis, in montem Sinai, vt sepulchrum virginis Caterinæ inuiferet, se contulit: & inde Adenam reuersus, Zeilam, & Zeila ad Æthiopiæ imperatorem se tandem contulit. Nec enim dubitauit, cũ non alium Christianum Principem in regionibus illis reperiret, quin is esset, ad quem missus à Ioanne fuerat. Rex Alexander appellabatur, qui Ioannis literis lætitia incredibiliter elatus est, Petreiumque singulari humanitate tractauit. Sed accidit, vt is Rex tunc e vita discederet, antequam ad Ioannem rescriberet. Cũ verò nullum filium suscepisset, frater quidam illius, Nau nomine, in regnum successit. à quo nunquam Petreius impetrare potuit, vt sibi in patriam redire liceret. Hoc Rege defuncto, filius illius, cui Dauid nomen erat, Rex creatus est: qui tamẽ in eo perseuerauit, vt nullo modo Petreium e regni sui finibus abire permitteret. Ingenio enim hominis, vt verisimile est, Reges inducti sunt, ne fructu prudentiæ & sagacitatis illius carere vellent. Is igitur cũ reditum in patriam omnino desperaret, vxorem duxit, & filios ex ea suscepit, stabilemque sedem in illa regione necessariò collocauit. Sed progressu temporis cũ Vascus Gama primum in Indiam iter aperiret, & regiones illas exploraret, cũ deinde Lusitaniæ classes, & Duces fortissimi in Indiam venirent, & insignes victorias adipiscerentur, fama nominis Lusitani per omnes illas oras cum hominum admiratione vagabatur: & cum ad Dauidis aures peruenisset, & ex Petreio intellexisset, gentem illam Lusitanam eandem esse, à cuius Rege is missus extiterat, miro studio incitatus est, vt legatum ad illum mitteret. Erat autem Rex adhuc puer, & Helena illius auia, singulari prudentia scemina, regnum nomine illius administrabat. Consilio igitur cum ea communicato, decretum fuit, nihil fore vel ad nominis claritatem, vel ad religionis sanctitatem vtilius, quàm Principi virtute clarissimo, & religione sanctissimo singulari amicitia fœdere copulari. Ad eam autem legationem Matthæum, quem diximus, natione Armenium, religione Christianum, virum non vulgari prudentia præditum, qui diutissime apud Reges illos versatus cum non mediocri probitatis & industriæ laude fuerat, delegere, qui munus id obire pro dignitate posset. Cum illo veniebat Æthiops quidam adolescens summa nobilitate, vt mores nostros & instituta perdisceret. Hi fuerunt ab Albuquerque his honoribus accepti, quos supra retulimus, & à Ducibus ea immanitate tractati, quam exposuimus. Fuit Olysiptone legatus ab omni nobilitate, & à Pontificibus cum maxima significatione Christianæ caritatis in Regiam deductus, & ab ipso Rege satis benigne & comiter acceptus.

Post

Post triduum fuit admissus, ut summam legationis exponeret. Is prudenter atque diserte muneri sibi commissio satisfacit, & literas Helenæ Reginae quinque bullis aureis cōsignatas Regi detulit, deinde crucem è ligno Crucis, qua Christus pro generis humani salute mactari sustinuit, Regi nomine Principis sui donavit. Hanc Emmanuel obortis lacrymis venerabundus accepit, summāsque gratias Deo egit, quod in longinquis illis regionibus, hostium immanitate vastatis, Christianæ religionis & pietatis semina conseruasset. Alteras deinde literas arundine aurea inclusas eduxit, quas Dauid Rex ad Emmanuelem dederat. Omnes hæ literæ erant Arabica & Persica lingua conscriptæ. Sententia illarum hæcerat. Principio quidem Rex trium personarum distinctionem vna natura & diuinitate coniunctam debita veneratione prosequutus, Regi Emmanueli salutem & felicitatem precabatur. Deinde gratias de epistolis ad Reges Æthiopiæ missis agebat, & suam potentiam & opes exaggerabat, quibus confidebat futurum, si Rex Emmanuel mari, ille verò terra in Mahumetanam nationem inuaderent, ut impij & scelerati Mahumetis nomen ex omni memoria hominum euellerent, & CHRISTI sepulchrum in libertatem vindicarent. Matthæi legati auctoritatem cōstituebat, & Crucem, quam Rex ipse in amoris signum mittebat, è ligno Crucis, in quâ generis humani liberator sublatus fuerat, perfectâ fuisse confirmabat: ad societatem belli atque pacis Emmanuelem inuitabat, & ius etiam connubij libenter offerebat. Nihil enim sibi gratius fore dicebat, quâ illam amoris coniunctionem, & religionis consensionem matrimonij etiam fœdere sacrosancto inter vtriusque Regis liberos ic̄to cōfirmari. Laudabat postremò facinora, quæ in India Regis Emmanuelis Duces ediderant, eaque dicebat non absque CHRISTI præsentia gesta fuisse: & ut quod instituerat, ad exitum perduceret, hortabatur. Lectis literis Emmanuel Matthæum in hospitium deduci, & illi omnia copiose præberi iussit. Locus autem hic postulat, ut de huius Christiani Principis imperio pauca dicamus. Regnum illius à Septentrione Ægypti finibus, ab Austro montibus Lunæ terminatur, ab ortu, mari, quod per ostium Arabici sinus influens, ad Heroum ciuitatem pertinet, definitur. In occasum verò latissime protenditur, ita, ut cum gentibus atro colore, & crispo & adusto capillo, quæ ad Ægesimbam regionem pertinent, cōiungatur. Montes tamen multos in illius regno Saraceni tenent, qui illi non obediunt. reliqui Principes illi parent, & multi tributi nomine ei nō mediocrem auri vim singulis annis pendunt. A Lunæ montibus Nilus exoritur, qui inde varios lacus & insulas efficiens, Ægyptum interfluit, vsque eo, dum per Alexandriam in nostrum mare influat. Regni totius ambitum septingentis miliaribus patere dicunt. Multi in ea regione montes editi & excelsi contineri dicuntur, vndique prærupti, aditu perangusto, adeo, ut vnus tantum homo per ostium penetrare possit. In summo autem fastigio sunt miræ planicies latepatentes, aquæ perennes, pabula & fruges lætissimæ, amnes pellucidi, pecorum, & bouum multitudo, aluearia

aluearia, è quibus vis ingens mellis exprimitur. Regio maxima ex parte est fertilis & opima, multisque auri, argenti, & æris metallis abundat: equos nutrit, gossipij copiam ingentem profert: vino caret, sed incolæ potionem è melle & aqua conficiunt potu iucundam, & corpori valde salubrem. Medicis atque pharmacis raro admodum vtuntur. Gens tamen est supra modum ignaua, & propter ingentem desidiam, & artificum penuriam, telluris bonitate frui nescit. Rex cum finitimis gentibus continenter bella gerit, & ideo vrbes non incolit, sed in castris perpetuo atatem degit. Tanta autem est hominum & tabernaculorum multitudo, ut castra circiter duodecim millibus passuum in longitudinem pateant, & totidem in latitudinem. Eo autem ordine locantur, ut quamuis crebro mutantur, facillimum sit cuius, castrorum vias oculis designare, & in hominum, quos conuenire velit, tentoria sine vlllo errore peruenire, & principes quos velit adire, & tanquam in vrbe notissima versari. In castris septem parœciæ sunt, & singulis parœcijs sacerdotes præfecti, qui sacra peragunt, conciones habent, subditos disciplinis instituunt, & rebelles pœnis à flagitio deterrent, & ad Christianam moderationem frequenter erudiunt. Vrbes regionis exiguæ sunt, ædes humiles, muri fragiles: templa tamen magnifica, & monasteria maximis sumptibus ædificata. Rex se tanquam numen cœlestis coli faciebat: vultum ne principibus quidem apertum nisi statim diebus ostendebat. Illis qui eum conuenire volebant, aliquando pedem tantum, aliquando verò manum demonstrabat: reliquam speciem regis intueri, nefas existimabatur. Cùm verò respondere volebat, internuncijs vtiebatur, & è cortinnis, quasi ex aditu oraculum ederet, responsa per interpretes edebat. Sed hæc ineptissimæ diuinitatis e mentis fabula, postea quam Lusitani gentibus illis in vltimum discrimen adductis opem attulere, & morem Christianorum Regum exposuere, derisa fuit. Iam nunc Reges intueri, iam illos alloqui, iam audire licet. Quod verò ad religionem attinet, multa ab Hebræis desumpta conseruant. Mares octauo ab ortu die circunciduntur, & fœminis etiam aliquid amputatur, ut nō omnino incircuncisæ videantur. Quod dicunt se facere, non quod in circuncisione vim aliquam ad salutem constituât, sed ut Abrahami, & aliorum sanctorum Patrum exemplum sibi ob oculos proponant, & illo monimento commoniti, acrius & ardentius in similis sanctitatis studiū incitentur. Quadagesimo deinde à circuncisione die mares, octogesimo autem fœminæ salutaribus aquis expiantur, & Eucharistiam eo die infantes initiati in mica panis assumunt. Singulis annis diem, quo CHRISTVS à Ioanne aquis Iordanis ablutus baptismi sacramentum instituit, eiusdem lustrationis renouatione celebrant: & tamen asserunt, vnico tantum baptismo peccata deleri, reliquas lustrationes quotannis instauratas, corpus tantum tingere, animum verò non expiare: se tamen id facere, ut CHRISTI diuinum beneficium, qui, ut nostras sordes elueret, sanguinem & aquam è latere suo profudit

fudit, sæpius in memoriã redigant. Fœminæ si mares ediderint, quadraginta diebus, si fœminas, octoginta à templorum liminibus arcentur. Sacerdotes vxores ducunt: si vxores decefferint, cœlibes permanent, & summa castimonia vitam peragunt: & si adulterio se contaminauerint, aut post vxorum mortem aliqua se libidine commaculauerint, sacerdotio priuantur. Ante quàm rem diuinam faciant, aliquot diebus ab vxoribus abstinent, vt libidinis impunitate dierum numero sublata, sanctius CHRISTI sanctissimum corpus immolent, & attentius de rebus diuinis cogitent, & sic facilius perlitent. Monachis vxorem ducere, nefas. Nemini, nisi nudis pedibus, ingredi in templum licet. In fanis flagitium est ridere, sermocinari, deambulare, aut aliquid denique meditari, quod non ad cœlestia atque diuina referatur. Cum ieiunant, vsque ad Solis occasum nec edere quidquam, neque bibere solent. A cibis, quos antiqua lex vetabat, abstinent. Flagitia sacerdotibus sæpenumero confitentur. Sub vtramque speciem Eucharistiam sumunt. Monachi Antonium Ægyptium auctorem religionis habent. Pontifices à Rege creantur. Patriarcha à monachis deligitur, & à patriarcha Alexandrino confirmatur. Multa sunt, in quibus Iudaicis ritibus atque cæremonijs adhærescunt, quanquam affirmet, se non illis, sed CHRISTI tantùm virtute atque meritis inniti. Multos dies festos agunt. Sanctos homines hac vita perfunctos colunt, atque venerantur. Hi sunt Æthiopum Christianorum mores, quorum Imperator David legatum, quem diximus, ad Regem Emmanuelem misit. At inuidi, & inimici Albuquerqueij, legati auctoritatem apud Emmanuelem importunis sermonibus eleuabant, eumque omnia finxisse contendebant, vt quantum de illius fide detraherent, tantum Albuquerqueius, qui eum ornat, de prudentiæ estimatione deperderet. Hoc anno Albuquerqueius Georgium Albuquerqueiũ Malacam misit, vt eam cum imperio obtineret, & Rodericum Brittium Patalinũ, cui iam tempus eiusdem muneris illi commissi exactum fuerat, Goam reuocauit. Georgius Albuquerqueius Zamatram præteruectus, ad Pacensem portum naues appulit, vbi intellexit, Regem contra principem regni sui, qui ab illo defecerat, bellum moliri. Lusitani eo quod Rex fœderatus esset, illi opem attulere, & hominis rebellis exercitum fudere. Inde Malacam profecti sunt. Post aliquot menses, Georgius Albuquerqueius ab Albuquerqueio Prætore literas accepit, quibus imperabat, vt Ninachetuenſe dignitate deiecto, Regem Camparensem Bendaram crearet. Regnum illius erat angustum, & ad Austrum pertinebat. In munere verò Bendaræ tanta dignitas inesse videbatur, vt Camparenſis Rex, qui suum regnum eius muneris obtinendi gratia relinquebat, se nõ mediocri dignitatis adcessione cumulatum putaret. Quid verò Albuquerqueius sequutus sit, vt Ninachetuenſem honore priuaret, incertum est. Velenim munus sibi creditum male gesserat, vel homines illi subditi nouitatem illius contemnentis, ab Albuquerqueio petierant, vt alium sibi rectorem, qui sanguine

regio

regio esset, assignaret, vel quacunque alia de causa, sic statuit, vt Ninachetuenſe amoto, Rex Camparenſis, qui singulari studio Lusitanum nomen colebat, illud munus obtineret. Georgius Albuquerqueius Regem Camparensem arceſiuit. Georgius Botellius cum esset Regis amicus, vt illum deduceret, in regnum illius cum biremi concessit. Eo tempore Rex Bintamenſis Camparensem obsidione premebat. Botellius à Georgio Albuquerqueio auxilium per literas postulauit, vt Regem amicum obsidione liberaret. Is continuo Franciscum Melium cum nauibus quatuor, & Lusitanis centum, & septingentis Malacensibus, auxilio misit. Botellius hoc auxilio fretus, per ostium fluminis, quod Camparensem regionem interfuit, penetrare constituit. Cum verò suburbijs appropinquaret, stationem munitissimam, quam Lingua Rex, est enim Lingua ciuitas illi regno finitima, excitarat (is enim eam à Bintamenſi Rege prouinciam susceperat, vt Regem Camparensem euerteret) oppositam reperit. Quo autem nostri magis progrediebantur, eò flumen angustius, & alueus profundior, & ripæ altiores apparebant. Erat igitur periculum, ne cum vndique ripæ nauibus imminerent, hostes saxi atque missilibus nostros opprimerent. Itaque Botellius belli genus mutandum censuit. Fauces namque, quibus in mare flumen erumpit, nauibus obseruandas esse putauit, vt vel intercluso comœatu, hostes fame vexaret, vel in locum commodiorem ad dimicandum eliceret. Conuersa igitur biremi retro concessit. Rex Lingua cum nauibus octoginta, & sex millibus hominum in nostros inuehitur. Botellius in naui, qua Rex ipse cum nobilitate ferebatur, pilis frequentibus emissis, cædem magnam facit, & ingentem terrorem præbet. Nauis clauda atque mutilata cum se transuersam suis opponeret (ita namque hæsit in imo, vt nullo modo remis agi posset) exitum nauibus reliquis interclusit. Botellius harpagone coniecto in illam insiluit: hostes acri animo restitere. Omnes tamen vel cæsi, vel exturbati sunt. Æstus decedebat: hostiles naues nec progredi, eo quod regia nauis obstaret, nec regredi, quod æstus esset impedimento, poterant. Erant igitur ad eò constipatæ, vt nullam in partem mouerentur. Franciscus Melius in ostio fluminis classem habebat, & Regis impetus non solum ob id, quod valde repentinus extiterat, sed etiam propter varios fluminis flexus, & riparum altitudinem, animaduerti non poterat. Cum tamen tormentorum fragorem, & armorum strepitum auribus accepisset, eo se contulit. In nauemque regiam transcendit. Inde nostri ex alijs in alias transgressi, cum primas hostibus nudassent, & in alias deinde eodem impetu peruasissent, hostium stragem ediderunt. Lingua Rex metu conturbatus aufugit. Rex Camparenſis Ducibus ingentes gratias egit, & ex literis, quibus Bendara creabatur, magnam voluptatem cepit. Regia nauis, quæ impegerat, extracta atque reſecta fuit. Eam Melius Camparenſi regi concessit, qua Malacam veheretur. Ex reliquis hostiũ nauibus quasdam eduxit, reliquas incendit.

Z 2

At

At Ninachetuensis cum accepisset, Regem Camparensis accersiri, ut muneribus Bendareungeretur, eam contumeliam minime ferendam esse statuit. Itaque tabulatum editum & oblongum, columnis fultum extruxit, illudque tapetibus & peristromatis instravit, multisque floribus & odoramentis aspersit. Se vero vestibibus auro fulgentibus, & gemmis clarissimis ornatum & cultum in hominum conspectum dedit, & per gradus in tabulatum ascendit. Erat in loco inferiore pyra ex odoratis lignis instructa & incensa. Cum Ninachetuensis hac tam insolita specie ora multitudinis uniuersae in se conuertisset, ignorantis, quorsum illa omnia tenderent, oratione sane lugubrem habuit. Commemorauit enim merita, quibus Lusitanam gentem, ante quam Malacam caperet, obligarat: quae post urbem captam Regis Emmanuelis gratia gesserat: quanta constantia in fide data permanerat: quanta virtute, ne fidem falleret, maximum multis in locis vitae discrimen adierat. Eam vero sibi pro tantis meritis a Lusitana gente gratiam relatum, ut illius senectutem tanto dedecore deformaret, quantum nemo, qui decoris aliquo studio duceretur, pati vlla conditione posset. Spoliari namque se a Lusitanis dignitate, qua fuerat a Lusitanis ipsis affectus, & debitis honoribus priuari, dignumque iudicari, qui extremam vitae partem in dedecore & ignominia, cum omnium mortalium derisione consumeret. Se nunquam honestati vitam praetulisse, imo vitam defendendam esse, depellendi dedecoris gratia, secum semper statuisse. Idcirco nunc libenter, ne in se tantum dedecus admitteret, mortem cum vita commutaturum. Haec cum diceret, se in pyram praecipitem dedit. Omnibus genus illud mortis indignum & miserandum visum est, cum animis reputarent & hominis erga Lusitanos merita, & fidei in omni rerum statu constantiam, & calamitosum extremae senectutis exitum, qui multorum animos horrore perstrinxit. Dum haec Malacae gerebantur, Albuquerqueius legatum ad Regem Cambaiae mittere decreuit: de cuius regni situ, & telluris fertilitate, & moribus gentis in primis pauca dicenda sunt. Cambaiae regnum, est prima Indiae pars ad Solis occasum, quae Arachosiae terminis definitur. Eam fluuius Indus, vnde India nomen duxit, interfluit. In eum ab Ortus & Occasu fluuii complures illabuntur. Sinus ingens, in quem Indus influit, Canticolpus a scriptoribus antiquis appellatur. Regionem tanta fertilitate praeditam esse perhibent, ut paucis iugeribus incredibilis hominum multitudo ali, atque sustentari possit. Fruges varias, sacchari magnam vim, & fructus multiplices effundit. Pecora & armenta innumerabilia nutrit. Oram maritimam maxima ex parte Saraceni, mediterraneam regionem homines dediti simulachris colunt. Est gens quaedam acris, quae montes incolit: quae postquam reges Mahumetis disciplinis imbui coeperunt, ab illis desciuit. Homines Resbuti nominantur, & cum regibus saepe bella gerunt. Mercatores sunt ditissimi, vectigalia Regis amplissima, milites externi vberimis a Rege congiarijs alliciebantur, & ita fiebat, ut

Cambaia

Cambaia patria quaedam communis existimaretur. Dium est ciuitas huius regni in insula quadam parua, exiguo sane freto a continenti disiuncta, quae propter portus bonitatem, multos vndique mercatores ad commercium alliciebat; ita, ut fieret emporium valde celebre, opibusque multis opulentum. Albuquerqueius in ea insula arcem aedificare cupiebat, & ut ea sibi potestas fieret, multis officijs animum regis ad suam amicitiam pellicere contendebat: quibus Rex id, ut ante dictum est, concedere statuit. Verum Melichiazus, urbis illius praefectus, in eo verti gentis libertatem, & salutem iudicabat, & idcirco erat impedimento, quo minus arx aedificaretur. Melichigupius fuit vir quidam primarius, qui multum apud Regem gratia & auctoritate poterat. Hunc sibi beneficijs deuincire Albuquerqueius statuit, ut fauore illius id quod cupiebat multo facilius impetraret. Melichigupius literis spem ostendit, illumque admonuit, ut ad Regem legationem decerneret. Albuquerqueius Iacobum Fernandium Begiensis cum legationis ministris, & viginti praeterea Lusitanis hominibus, qui illius comites essent, legatum instituit. Surrate ciuitas est in portu sita, quae intimo sinu, in quem Indus influit, definitur. Ea vero ad Melichigupij ditionem pertinebat. In eam aduectus legatus, a ciuitatis rectore, & a primarijs ciuibus multis honoribus acceptus fuit. Cum vero intellexisset, animum Regis esse a Melichigupio disidentem, & tota legatio Melichigupio nixa fuisset, parum abfuit, quin e vestigio reuerteretur. Fuit tamen, ne id faceret, a ciuitatis illius principibus impeditus. Multi namque Melichiazij odio negotium Lusitanorum bene confectum cernere cupiebant. Itaque legatum ad spem meliorem erigunt, & illi tres & triginta equos attribuunt, & praeterea currus assignant, quibus supellex veheretur. Milites praeterea cum illo mittunt, ne eum quispiam violare auderet. Vnde quadriduo Champanelum, quae ciuitas est regni illius ampla & egregie munita, peruenit, ubi Melichigupium offendit: a quo fuit satis honorifice & hospitaliter exceptus, & admonitus, ut diligentissime Melichiazij viri scelestissimi dolos & insidias praecaueret. Ibi tribus diebus in conuiujs & hilaritate consumptis, fuit a Melichigupio comitatu & praesidijs instructus, & admonitus, ne vnquam diuerteret, nisi apud quem dux, quem illi ad custodiam corporis dedit, ostenderet: ut sine periculo diuersari posset. Aliter enim cum maximum discrimen salutis aditurum. Inde Madauam (in ea tunc ciuitate Rex morabatur) modicis itineribus profectus, petijt. Rex in lecto decumbens, illum comiter excepit: is vicissim Regem more Lusitano salutauit. Et idem reliqui Lusitani fecerunt. Omnesque vestibibus & pecunijs donati sunt, & in hospitia deducti, multisque muneribus affecti. Quod autem ad arcem adtinebat, sic erat iam Melichiazij oratione ab ea mente deductus, ut nullo modo id, quod iam concesserat, confirmare vellet. Se namque dicebat vel Surrate, vel Bombaimo, vel Naimo, vel Doubezij, quae ciuitates in ora illius regni maritima sitae erant,

Z 3

arcis

arcis ædificandæ potestatem facturum: in Diensi verò ciuitate quo minus id permetteret, se iustissimis causis impediri. Begiensis igitur ab illo, re infecta, discessit, ita tamen, vt nec se parum liberaliter acceptum, neque mediocribus beneficijs ornatum ille, aut qui cum illo missi fuerant, queri merito possent. Rex ampla etiam munera ad Albuquerqueium deferri iussit. Begiensis cum his donis & amplo comœatu è Cambaia profectus, Goam reuersus est. Albuquerqueius verò classẽ eo tempore summo studio comparabat, eamque rumor erat in Arabiam instrui, cum re vera Armuzium petere cogitaret. Sed vt quod in animo habebat, maiore silentio premeret, & Armuzij Regem ab omni eiusmodi suspitione deduceret, Petrum Albuquerqueium fratris sui filium, cum classe quatuor nauium in Goardafumense promontorium misit, vt interim Arabas bello vexaret. Ibi cum bonam partem æstatis consumeret, ingentes prædas egit, decemque naues Arabum multis & pretiosis rebus onustas cepit. Inde, vt fuerat iussus, Armuzium contendit, & à Rege Terunxa, qui tunc regnabat (frater namque illius Zeifadimus decesserat) tributum postulauit, & arcis ædificandæ facultatem petijt, & vt fœdus cum illius fratre percussum confirmaret, enixe contendit. Rex ex tributo decem tantum millia numorum aureorum soluit, seque difficultatibus implicatum, non plus soluere tunc posse confirmauit: sed operam daturum, vt intra certum tempus fidem suam liberaret. Arcem verò extrui minime se permissurum asseruit. Quod verò ad fœdus adtineret, se libentissime id confirmaturum. Rebus ad hunc modum constitutis, Petrus Albuquerqueius in insulam, quam Baharem appellant, quæ intra sinum Persicum Arabiæ adiacet, & à faucibus fluminis Euftratis iam cum Tigri coniuncti circiter quadringentis millibus passuum distat, nauigare constituit. Id enim à patruo in mandatis acceperat. Rex illum ab eo consilio deducere conatus est. Nauigationem enim propter vada, & cæcos scopulos, periculosam esse dicebat, & cœlum propter humores palustres corporibus humanis vehementer infestum. Nihilominus tamen ille nauigationem instituit. Cum verò ab insula, quam petebat, non procul abesset, tempestate iactatus, in aduersam regionem, quæ Persidis imperio continetur, in Raxelis portu constitit. Ibi Ismaëlis Persarum Imperatoris, quem Sophum appellabant, ducem nomine Mirbuzacam reperit, qui viginti naues Regis Armuzij ceperat. Is nuncium ad Mirbuzacam continuo misit, qui diceret, Armuzij regem esse Regis Emmanuelis stipendiarium, seque minime permissurum, vt ei, qui in Emmanuelis præsidio lateret, iniuria vlla fieret. Idcirco illum amicè rogare (nec enim bello repetere æquum esse, quod verbis se impetraturum confideret) vt sibi omnes naues restitueret. Id Mirbuzaca siue metu perterritus, siue naturæ lenitate ductus, repente concessit. Cum his nauibus Petrus Albuquerqueius Armuzium reuersus, naues regi donauit, & sic animum illius ab omni cogitatione sinistra suspitionis abduxit, vt nihil minus suspicaretur, quam

quam malum aliquod sibi à Lusitana classe comparari. Petrus Armuzio profectus, Goam petijt, quo tempore patruus instruendæ classi summis viribus intentus erat. Attamen antequam Goa solueret, Ioannem Gondissaluum Albicastroensem ad Zabaimum Idalcamum legauit, à quo petebat, vt sibi in continente loca tribueret, quæ munitionibus firmaret, si vellet sibi potissimum tolerabili pretio equos addici. Legatum deinde alium ad Narfingæ regem misit, Antonium Soufam, vt ab illo peteret, vt sibi in ora Indiæ, quæ ad Occasum pertinet, Baticalam urbem concederet. Legati à principibus humaniter accepti, multisque muneribus ornati sunt.

Negotia verò, quorum causa missi fuerant, minime confecerunt. Itaque Goam re infecta rediere.

LIBER DECIMVS.

ODEM ANNO QVIN- que naues Olysiptone profectæ, Goam incolumes peruenere, in quibus legatus, quem Armuzij Rex ad Emmanuelem miserat, etiã venit. Albuquerqueius Cochimum petijt, vt classẽ, quæ erat in Lusitaniam profectura, compararet. Inde Goam reuersus, in exitu Februarij mēsis, anno salutis. M. D. xv. cum omnia, quæ ad Indiæ statum firmandum pertinebant, singulari prudentia confecisset, Goa soluit, cum septem & viginti nauium classe: aliquot præterea nauigia cum Indis militibus ducebat. Cum ad Mascatis portum naues applicisset, intellexit res Armuzij non ita esse stabilitas, vt non valde de Regis animo, & de rectorum fide dubitaret. Auatione facta, & cibarijs comparatis, Armuzium contendit. Rex re inopinata percussus, vt animum illius ad benignitatem inflecteret, summo studio laborabat. Itaque per vnum è domesti-

cis suis, qui Acem appellabatur, illum salutauit, ei que de felici navigatione gratulatus est: se, ciuitatem illam, vniuersasque regni sui opes Regis Emmanuelis esse dixit: & Albuquerqueium admonebat, vt perinde, atque si in Lusitania esset, omnibus illius regionis facultatibus vteretur. Albuquerqueius respondit, se Regem in loco filij habiturum, si verbis facta responderent. Aliter enim illi periculum denunciabat. Nuncio dimisso, Albuquerqueius minores naues insulam circumire iussit, & speculari, num quæ naues ad bellum instructæ Armuzium penetrare contenderent. Si verò in eis aliquid hostile perspicerent, milites, si se dedere recusarent, occiderent, deditos autem ad se viuos perducerent. In hoc negotio duo dies consumpti sunt, cum interim nuncij vltro citroque commearent, cum Rex Albuquerqueium verbis placare conaretur, Albuquerqueius verò Regi, si non imperata conficeret, excidium minaretur. Legatum tandem, quem Rex ad Emmanuelem miserat, & in ea classe veniebat, accepta fide dimisit. Is autem erat natione Siculus. Fuerat autem in pueritia à piratis captus, & Mahumetis disciplinis imbutus. In Lusitania vero religione tactus, sectam Mahumetis execratus, ad CHRISTI fidem conuersus fuerat. Nicolaus Ferreira deinceps appellari voluit. Huic ne fraudi esset apud impium regem CHRISTI nomen, priusquam Albuquerqueius à se dimitteret, effecit. Postulata, quæ Ferreira Armuziensis Regis nomine detulerat, hæcerant. Primum, vt Emmanuel tributum impositum Regi Armuziensi remitteret. Esse namque illum exhaustum, propterea quod classes Lusitanæ metum mercatoribus iniicerent, ita, vt non auderent Armuzium merces, vt soliti erant, importare: & ea de causa portoria, in quibus maxima pars vectigalium consistebat, sublata funditus esse, neque sibi quidquam esse reliqui, vnde facile summam illam conficeret. Petebat præterea suis subditis facultatem in Indiam nauigandi, & similiter omnibus nauibus, quæ ex India Armuzium peterent, eandem facultatem postulabat. Ne præterea naues Lusitanæ in Armuzium nauigarent, ne terrorem externis hominibus incuterent, & vectigalia ex portorijs tollerentur. Præterea, vt tanquam subdito (illum enim patronum & dominum libenter agnoscebat) æquitate, quæ à tam claro Rege expectanda erat, naues & merces sibi ereptas soluere iuberet. Postremò vt omnes Armuzienses, qui captiui detinebantur, libertate donaret. Responsum est, Regem Emmanuelem, si Armuzij Rex in fide permaneret, & arcem in vrbe ædificari permetteret, dimidiam tributi partem illi remissurum. Nauigandi verò facultatem Armuziensibus, & illis, qui in Armuzium nauigabant, liberam concedebat, dummodo merces lege lata prohibitas non importarent, aut ne in illorum nauibus mercatores ex illis partibus, quæ bellum cum Lusitanis gerebant, aduenirent. Postulatum verò quo petebatur, ne classes Lusitanæ in Armuzium nauigarent,

rent, repudiatum fuit. Id enim nihil aliud erat, quàm Emmanueli imperium ciuitatis illius adimere. Similiter quod petebat, vt id, quod ab illis, qui fidem violarant, belli iure captum fuerat, restitueretur, derisum fuit. Libertatem verò captiuis reddere iubebat. Albuquerqueius obsidem adolescentem primarium, Raix Norandini nepotem, prius ad se perduci imperauit, quàm Ferreram dimitteret. Rex Armuzij Ferreram, si licuisset, crudeliter accepisset, quòd Mahumetanam sectam fuisset execratione solenni detestatus. Literas tamen Emmanuelis cum veneratione debita in manus sumpsit, & cum Ferreira sermonem non libenter contulit. Sequenti die Albuquerqueius ad Regem misit, qui denunciaret, si pacem vellet, vt illi locum, in quo arcem extrueret, confestim assignaret: & præterea partem ciuitatis, in qua is cum suis habitare commode posset, illi concederet. Sibi namque esse in animo, octo ad summum nouem menses in ea vrbe consumere. Rex metu eximio perculsus, omnia concessit. Dixitque se tantum Albuquerqueij probitati confidere, vt non dubitaret, quin illi patria pietate consulere, Norandinumque cum fœderis solenni ritu sancienti potestate misit. Fœdus continuo factum, & iureiurando confirmatum fuit, & Rex aureo torque ab Albuquerqueio, & vexillo cum Regis Emmanuelis insignibus donatus: quod ille in ædibus suis, in pacis & amicitiae signum, & voluntariae seruitutis auctoramentum, constitui iussit. Arx in eodem loco, vbi prius inchoata fuerat, ædificari coepit. Hoc tempore Ismaël Persarum Rex cum armis plurimum posset, tum religionis specie multos mortales in sui admirationem traduxerat. Is originem suam ad Allem, & Mahumetem referebat. Alles, vt multi referunt, frater patruelis atque gener Mahumetis extiterat. Filiam namque illius nomine Fatimam vxorem duxerat. Porro autem post Mahumetis mortem, cum illi in principatu successisset, Mahumetis legem multis in locis immutauit. Quædam enim sustulit, non pauca etiam adiecit, alia nouis interpretationibus ita correxit, vt noua quædam lex gentibus illis videretur. Sic factum est, vt dum quidam Mahumetis, quidam verò Allis disciplinam sequerentur, Mahumetis secta in duas partes diuisa, gentes religione dissidentes, odijs etiam, quod consequens erat, discinderet. Persæ namque, qui Allem sequuti fuerant, reliquos Mahumetis disciplinis infectos, vt homines impuros, & diuinæ legis ignaros, à consortio suo repellebant. Arabes contra Persas vt desertores, atque legis diuinæ corruptores, detestabantur. Alle vero è medio sublato, Hocem illius filius & dignitatis atque nefariæ religionis hæres extitit, & eundem exitum vitæ habuit: veneno namque periit. Alius deinde illius frater eodem nomine disciplinam eandem vsque ad extremum spiritum vitæ retinuit. Huic duodecim filij fuere, quos Persæ viros diuinos, atque Deo, propter egregiam religionis & pietatis studium, valde caros arbitrantur. Vnus tamen, qui

plurimum inter omnes excelluisse putabatur, appellatus fuit Muza Caimi. Post horum hominum memoriam, Allis nomen apud multas nationes in obscuritate latuit: Homaris disciplina, qui Mahumetis religionem summo studio conseruauit, inuiolata permansit, donec tandem Sophi Muza Caimi stirpe propagatus, cum primum sapientiæ & religionis ostentatione multos ad sui studium allexisset, tum armis eam sectam, quam sequebatur, esse veram Dei legem, demonstrare summo studio concupiuit. Cum igitur illi nationes multæ nomina darent, euenit, ut Allis decus è tenebris emersum videretur, & nomen illius extinctum reuiuisceret. Is pro linteis spiris, quibus Mahumetani caput intexerant, pileos è lana constipata colore viridi confectos, & senis vtrinque gradibus distinctos, eo artificio, ut vel protendi, vel contrahi possint, ad tegendum caput instituit, quibus ij, qui Allis disciplinis adhærent, ab alijs Mahumetanis, qui Allis memoriam odio persequuntur, internosci facillime possent. Hoc autem numero duodenario, quo pileos distinxit, memoriam filiorum, quos Hocem susceperat, conseruare decreuit. Huius tandem fatu propagatus Ismaël Aidaimi filius, qui Sophi nepos extiterat, varijs casibus exercitus, & sapientiæ opinione, & eiusdem religionis, quam diximus, patrocínio tantum nomen fuit apud Persas consequutus, ut omnes libentissime illius imperio subderentur. Fuit enim singulari animi magnitudine & liberalitate præditus, multasque victorias adeptus, imperij fines latissime protulit, & cum Selymo Turcarum imperatore confligit, ad easque tandem opes peruenit, ut nec ipsi Selymo cedendum arbitraretur. Is cum ditionis amplificandæ curam susciperet, tum etiam religionis propagandæ miro studio tenebatur, & partim precibus, partim minis, ut multi pileum illum gestarent, & Allis institutis & precationum formulis, quas idem in scriptis reliquerat, vterentur, operam enixe dabat. Ea autem de causa legatos ad Regem Cambaiæ, & ad Zabaimum Idalcamum decreuerat, ut eos in sententiam suam traduceret. quod illi tamen facere noluerunt. Cum verò literis multorum, & rumore omnium intellexisset, quanta virtute & industria Albuquerque præditus esset, & quas res in India & Armuzio gessisset, & illius nomen hominum prædicatione & celebritate per omnes Persidis & Arabiæ regiones versaretur, quamuis Albuquerque Armuzium ab imperio illius auertisset, famam tamen illius fuit non mediocri studio prosequutus. Est enim hoc in Persis insitum, ut ex antiquissimis monumentis accepimus, ut in quocunq; hominum genere virtutem elucere perspexerint, eam summo studio celebrent, usque adeo, ut hostes etiam, quos armis acerrime persequuntur, laudibus summis afficiant. Cum igitur Ismaël legatum ad reges Indiæ, ut dictum est, misisset, in primis illi negotium dedit, ut Albuquerque nomine illius saluaret, sequi libentissime omnia, quæ ad illius dignitatem pertinerent, facturum ostenderet. Legatus Coicalemus appellabatur. Is post honorificæ salutationis officium,

officium ab Albuquerque postulauit, ut legatum ad Ismaëlem mitteret. Esse namque illum amicitia cum Lusitanis, quorum virtutem admirabatur, iungendæ cupidissimum. Albuquerque ex salutatione & consilio voluptatem non mediocrem accepit. Existimabat enim, eo foedere Armuzij statum confirmari facillime posse. Itaque legatum, nomine Michaëlem Ferreiram, ad illum misit. Legatus fuit ab Ismaële summis honoribus acceptus, & omnibus principum legatis, qui apud illum versabantur, antelatus. Ismaël cum illo sermonem iucundissime conferebat, & de moribus & institutis Lusitanorum, de gentis indole, de Regis Emmanuelis virtute multa percontabatur, & cum summa voluptate Ferreiram (erat enim vir prudens atque disertus) audiebat. Ferreiræ tandem sermonibus allectus, hominem primum, Bairimbonatum nomine, ad Albuquerque legauit, qui cum Ferreira Armuzium venit eo tempore, quo Albuquerque arce potitus, illi perficiendæ intentus erat. Is cum eam legationem multum ad auctoritatem nominis Lusitani confirmandam, & imperium ciuitatis illius firmiter stabilendum, pondus habituram arbitraretur, eam magnifico quodam apparatu audire constituit. Itaque in foro prope regias ædes, ut Rex & regij omnes spectare possent, sublimem tabulationem institui, & eam peristromatis insterni, & in illa sellas collocari præcepit. Ibi splendido cultu ornatus, & nobilitatis turba circumfusus, legatum excepit: qui cum propter illius famam iam eum veneratione valde dignum arbitraretur, tum in illius conspectu, cum vultus grauitatem, & caniciem, & oculorum obtutum, quæ omnia acrem animi vim denuntiabant, oculis aspexisset, parumper, quasi attonitus quadam admiratione, conticuit. Deinde legationem luculentis verbis exposuit, & literas, quas ad Regem Emmanuelem & Albuquerque cum muneribus afferebat, obtulit. Albuquerque munera, ut ab omnibus viderentur, explicari continuo præcepit, idque responsum legato dedit, quo & Ismaëli debitum honorem dedisse, & propriæ dignitatis memoriam non abiicisse videretur. In summa verò legatio nihil aliud, quam virtutis & magnificentia laudes, & non vulgaris amoris officia continebat. Albuquerque intra paucos dies legatum liberaliter acceptum, & muneribus ornatum dimisit, & cum illo legatum alium virum nobilem, qui Fernandus Gomezus Lemius appellabatur, ad Ismaëlem cum literis & muneribus vicissim misit: cui etiam mandata credidit, quæ valde ad vtilitatem nationis Lusitanæ conducebant. De qua legatione plura alio in loco dicemus. Dimissis legatis, Albuquerque in arce perficienda, & in vrbs statu constituendo summam industriam adhibebat. Et quauis persentiret, multos in vrbe hostilia machinati, & consilijs eorum occurreret, ita tamen se gerebat, ut nemo facile suspicari posset, eum aliquid odorari. Verum qui moliebantur insidias, conscientia sceleris oppressi, sibi metuebant, & præsidia comparabant. Sed hoc commodum erat, quod Zeifadimus Armuzij Rex, & Coicatarus, qui regis nomine regnum administrabat,

& erant

& erant Albuquerque animis infesti, & inimici, mortem obierant. Raix Nordinus qui Coieataro successerat, Zeifadimum veneno sustulerat, & Zeifadimi liberis exclusis, Torūxam illius fratrem regem creauit. Nec enim dubitabat, quin si Torunxa regnaret, nomen quidem regis penes ipsum Torunxam esset, regni verò potestatem & iurisdictionem ipse perpetuo retineret. Cum tamen Nordinus senio confectus esset, & molestissimis iam negotijs expediri cuperet, in nepotem quendam suum, Raixhamed nomine, quinque & triginta annos natum, virum acrem & animosum, munus & potestatem suam transtulit, vt ipse regni procuratione liberatus, regni opibus alieno labore fruere. At Raixhamed locum illum apud regem tam firmis præsidijs obsessum tenuit, vt non modo regnum, sed Regem ipsum acerbò dominatu premeret. Omnia speculatoribus erant plena, ita, vt Rex hiscere non auderet, ne si quid, quod Raixhamedum offenderet, enunciaret, oculis aut vita priuaretur. Ausus tamen semel fuit, post fœdus factum, tyrannum apud Albuquerque immansissimi sceleris accusare. Id Albuquerque secretum tenuit. Iterum deinde per Alexandrum Ataidium, qui propter linguarum noticiam interpretis munere & officioungebatur, Albuquerque admonuit, se vinctum teneri, & oculis multorum obseruari, ita, vt non auderet rebus Regis Emmanuelis, perinde atque cupiebat, inferuire. Hamedius interim clam Lusitanis aduersari, opus modis omnibus impedire, multa machinari, quibus hostilem animum, quem verbis tegebat, factis indicaret. Præterea vt Regem à fide Emmanuelis auerteret, pileum cum Allis precationibus & institutis ab Ismaële missum sumere coegerat, vt eo signo se Ismaëli prorsus addictum ostenderet. Hæc omnia cum Albuquerque explorata penitus haberet, eum occidere decreuit. Sed id aperta vi fieri commode non poterat, ne graue bellum & intestinum excitaretur: arte erat vtendum. Itaque se egregie in illum animatum simulabat, & quibuscunque rebus poterat, illi satisfaciebat, vt eum metu liberaret. Tum per Alexandrum Ataidium interpretem, & Petrum Alpoëm, qui tunc à secretis erat Regi, sibi illo opus esse conuento nunciauit, vt arcana quædam, quæ erant è rep. & ad Regis Emmanuelis statum pertinebant, cum illo & cum Hamedio communicaret. Locum ipse deligeret, vbi id colloquium fieri posset. Ædes amplæ arci, quæ ædificabatur, coniunctæ, in quibus Simon Andradius habitabat, delectæ sunt. Constitutum ab vtraque parte fuit, vt Albuquerque cum solis ducibus, sine vllis armis conueniret, & Rex similiter cum certo nobilium virorum inermium numero, se in conuentum illum daret. Regi tantum & Albuquerque permissum fuit, vt vterque armigerum cum gladio duceret. Reliquis Lusitanis atq; Persis, qui in litore cõsistebant, nec erant in ædes ingressuri, licebat armis accingi. Albuquerque ea nocte, quæ diè cædi destinatam præcessit, secreto duces euocauit, quod in animo habebat, aperuit, & vt arma vestibus abderet, admonuit. Postridie ante lucē

in

in terram descendit: perpetuò namque se in classe tenebat. in litore copias instruxit: aliquot duces cum exercitu reliquit, ipse cum reliquis in ædes ingreditur. Nordinus regias copias in litore similiter instruxit, Regemque in ædes deduxit. Ipse verò Hamedius tectus armis, Albuquerque, quem imparatum eo venturum opinabatur, interficere cogitabat. Itaque intrepide se se in Albuquerque conspectum dedit. Albuquerque illum comiter accepit. Tum illud, quod in mutuo amicorum congressu dici solet, Satis ne saluæ? & an Rex statim venturus esset interrogauit. At ille cum oculos in duces, qui Albuquerque circumstitebant, coniecisset, quamuis arma vestibus abdita minime vidisset, suspicari cœpit, eos armatos esse. Augurio igitur diei funesti perturbatus pedem retulit, Regemque iam ædes ingredi parantem, ne vltra progredere, admonuit. Albuquerque enim cum armatis hominibus stare. Nihilominus Rex ingressus, Hamedium antecedere more solito coëgit. Garzia Norogna fores occludi iubet, ita, vt magna pars eorum, qui cum armis, vt Hamedio subsidio essent, veniebant, exclusa fuerit. Exclisi indignari, & tumultuari, ianuamque cædere cœperunt. Constitutum fuisse querebantur, vt Prætor Lusitanus, & Rex Armuziensis pari suorum numero constipati venirent: nunc verò Prætorem cum omnibus suis intra domum consilere, cum Rex quatuor tantum viris stipatus intrarit, & reliquis aditus interclusus fuerit. Albuquerque interim Hamedium accusare cœpit, quod arma gestaret, & ea vt deponeret imperauit. is suorum auxilio fretus (nondum enim exclusos esse cognouerat) gladium strinxit. Albuquerque brachium illius arctè continuit. Petrus Albuquerque & Lupus Vascius de sancto Pelagio cum reliquis ducibus accurrunt, hominemque multis vulneribus concidunt. Rex cum illum interfectum cerneret, metu propemodum exanimatus est. Albuquerque verò illum hilari sanè vultu complexus admonuit, vt timorem omitteret. Hactenus, inquit, tyranni huius scelere Regis tantum nomen obtinebas, cum re vera liber non esses, sed viri perditissimi dominatu vehementer oppressus. Posthac & liber & Rex eris, & tuo iure vt perpetuò poteris. Interim qui fores quatiebant, minime cessabant. Cum verò accepissent Hamedium occisum, & per auersam ædium partem in litus eiectum, idemque regi accidisse suspicarentur, ianuam perfringere parant. Nostri duces cum parte copiarum accurrunt. pars enim reliqua, vt Regis copias, si aliquid moliri vellent, impediret, relicta fuit. Eorum aduentu furor illorum, qui ianuam cædebant, repressus est. Instabant nihilominus & principes & reliqui ciues, vt sibi Regem suum incolu mem redderent. Aliter enim se ædes illas continuo inflammatturos minabantur. Rex ab Albuquerque in superiorem ædium partem, vnde ab omnibus posset conspici, deductus, omnes bono animo esse iussit. Nullam sibi à Lusitanis iniuriam allatam, sed singulare beneficium tributum. Se tunc & libertate donatum, & in regni possessionem missum, vt suos æquitate

& hu-

& humanitate debita gubernaret. Fuit deinde capite sancitum, si quis ex illis, qui armati fuerant, aliquid hostile moliretur. Modafarius tamen interfecti tyranni frater clamoribus maximis in Lusitanos, & in Regem acriter inuectus, in ædes regias se cum armatis hominibus contulit, quarum custodia Alili illius fratri commissa fuerat. Ibi se munire constituunt. Cùm tamen Rex illis exitum cum atroci supplicio, ni continuo ex ædibus excederent, constitueret, & Albuquerque, terror non mediocris, accederet, accepta prius fide, ne illis quod gesserant fraudi esset, ædes vacuas reliquerunt, & intra certum tempus, quod illis præstitutum fuit, cum eiusdem factionis hominibus, & cum cognatis, & clientibus, & non mediocri familia, & cum bonis omnibus ex insula, atque adeò è totius regni finibus emigrarunt. Ad hunc modum pestifera & perniciofa sentina, quæ vndique sceleratissimi hominis arte confluerat, ex vrbe exhausta fuit. Ipse namque tyrannus copias paulatim in urbem adducebat, quibus Lusitanos vrbis possessione pelleret, & ciuitatem Ismaeli regi Persarum traderet. Albuquerque magna cura liberatus, ciuitatis statum constituit: à Rege & à ciuibus fidem accepit, quam iureiurando confirmauit: illos perpetuò in Regis Emmanuelis potestate futuros. At interim in Africaes à ducibus Lusitanis laude dignæ gerebantur. Iehabentafusus primùm Ataidium admonuit, esse quasdam hostium turmas, quæ non procul Marochio castra locauerant, quæ facillime capi possent. Ataidius Lupum Barrigam eorum centum equitibus misit. Is cum Iehabentafuso copias iunxit: sed turma castra mouerant, & in oppido frequenti, prope Atlantem montem sito confederant. Barriga Ataidio per literas significauit, maioribus copijs opus esse. Is generum suum Alfonsum Norognam eo misit. Iehabentafusus equites mille ducebat. Hostium turmae erant quadraginta, in quibus præter peditum multitudinem maximus erat equitum numerus. Turmae è loco discesserant. Nostri illas vestigijs persequuntur. Barriga primum agmen ducebat, in quo erant equites centum & quinquaginta: qui postremum agmen hostium consequutus, in eos inuasit. Hi quamuis acri animo principio resisterent, coacti sunt tandem se ad suos, qui antecesserant, recipere. Ibi rursus hostes multitudine feroces in nostros impetum tulere. Norogna & Iehabentafusus occurrunt. Prælium fuit atrox, & ita par, vt diu neutrò victoria inclinari videretur. Hostes tamen postremò fusi fugatique sunt: ingens numerus cæsus, quingenti capti, ouium viginti millia, & mille boues cum camelis quadringentis abducti. Hostes vbi se ab illa fuga & trepidatione refecerunt, auctis aliquo supplemento copijs, rursus in nostros inuadunt, prælium redintegratum eundem exitum habuit. E nostris tamen tres Lusitani, & aliqui Mauri cecidere. Reliqui cum præda in urbem reuersi sunt. Arzilam tunc Ioannes Coutignus, Vasci Coutigni Comitibus Borbensis filius, loco patris tuebatur. Is fuit egregie fortis, & in rebus gerendis industrius. Cùm verò excursionē vsque in montem,

quem

quem Farrobum appellant, facere decreuisset, centum & quadraginta equites eduxit. Cùmque à monte non procul abesset, speculatores illi renunciarunt, præfectos Larozijs & Moleihamaris cum Barraxæ quodam filio in campo cum equitibus octingentis versari. Hos ea mente profectos, vt Arzilæ & Tingi agris vastitatem inferrent. Cum his Coutignus congredi statuit, & ob eam causam ne sine pugna discederent, locum, quo erant transitori, cum suis infedit. Prælium atrox & sæuum fuit, & diu par. Erant enim hostes viri valde fortes, & gloriæ cupidi: nostris rursus tota spes salutis erat in virtute constituta. Hostes tamen postremò in fugam conuersi, supra bis centum cæsi, vnus & quadraginta capti sunt, in quibus fuere quidam & nobilitate, & existimatione principes. Spolia fuerunt equorum & ornamentorum, quæ nobilitatis illius erant. Sub idem tempus Mauri Xiatimenses (erant enim stipendiarij) à Nonio Fernandio Ataidio auxilium postularunt, quo Xerifum, à quo grauia detrimenta diebus illis acceperant, à finibus suis repellerent. Is Barrigam cum equitibus quinquaginta illis auxilio misit. Barriga cum Xiatimensibus Farrobij montis iuga superauit, quo in loco fuit illi nunciatum, Xerifum in tabernacula turmae vnus inuasisse, eaque diripuisse, & nonnullos Xiatimenses interfecisse. Barriga, vt postremum eius agmen carperet, accelerauit: aliquot cæcidit, vnum tantum cepit: reliqui se receperunt: quos Barriga propter suorum paucitatem insequi noluit. Ab Ataidio tamen per vnum equitem, qui vulneratus è pugna discesserat, supplementum postulauit. Ataidius alios equites quinquaginta subsidio misit. Dux eorum fuit Georgius Mendezius Ataidius. Xerifus cum mille & sexcentis equitibus, vt in nostros inuaderet, festinauit. Barriga duplicem aciem instruxit. Primam aciem Georgio Mendezio Ataidio, & Petro Barrigæ commisit, ipse sibi secundam aciem reseruauit. Idem Mauri fœderati fecerunt. Xerifus omnes copias hoc ordine distribuerat. Agmè medium cum equitibus septingentis Abedelquibirius, ipsius Xerifij patruelis, agebat: sinistrum latus ipse tenuit: dextrum alij duci, cui multum cõfidebat, assignauit. Acies media se continere non potuit, quin in primam nostrorum aciem rueret, & cùm multitudine superaret, eam circumuenit, ita, vt nostri in orbem pugnare cogerentur. Lupus Barriga in eos, qui nostros circumierant, impetum dedit. At Mauri fœderati duplicem hostium aciem acri prælio sustinebant. Fuit magno temporis spatio acriter vtrinque dimicatum. Petrus interim Barriga Abedelquibirium, medij agminis ductorem, equo vehementius incitato infesta cuspide transfixit. Illo mortuo, qui sub illius signo pugnabant, cedere incipiunt. Cùm nostri acrius insisterent, eos fuderunt. Lupus Barriga cùm illam aciem fusam cerneret, in Xerifij agmen incurrit: ex quo Xerquius Bentagogimus, vir primarius, in Pelagium Rodericum fortiter dimicantem inuectus, eum ex equo deiecit: & cùm illum stratum interficere conaretur, Lupus Barriga, vt ab imminente cæde Rodericum eriperet, in Bentagogimum equum incitauit,

incitauit, & illum hasta confodit. Similiter cum Bentagogimi filius accurre-
ret, vt patri subsidio esset, fuit ab eodem Barriga transfixus. Sic factum est,
vt in eodem loco duobus hostibus occisis, ciuem vnum ab interitu vindicaret.
Hostes postremò in fugam compulsi sunt. Nostri eos longo sanè spatio inse-
quuti, non magnam cædem ediderunt. Hostes enim equorum pernicitas eri-
puit. Supra centum tamen cæsi fuerunt. Ataidius hoc successu Barrigæ stimu-
latus, aliquod egregium facinus moliri cupiebat: & Iacobi etiam Lupij virtus,
qua cum paruis admodum copijs ad Marochij portas excurrerat, eum sollicita-
bat, vt in Marochium inuaderet. Duces igitur Maurorū fœderatos admonuit,
vt certo die in armis essent: nam se daturum operam, vt magnum decus cum
non mediocri præda sibi compararent. Quod autem animo destinabat, ne-
mini aperire voluit. Lupus Barriga Ataidij nomine duces Mauros, vt parati
cum armis essent, excitabat. Cùm verò intelligeret, Xerifum in castello, quod
Amagorem appellant, se tenere, ab Ataidio auxilium poposcit, quo Xerifum
inparatum opprimeret. Ataidius nepotem suum Aluarum Mendezium Cer-
uariam cum equitibus ducentis, & quinquaginta peditibus, qui erant ferreis
fistulis, atque scorpionibus armati, confestim expediuit. Ceruaria octo itine-
ribus factis, se cum Barriga coniunxit, qui iam Maurorū copias coëgerat. Ca-
stellum Amagor erat in arduo monte situm, & rupibus vndique munitum,
& duobus fluminibus, qui illum vtrinque alluebant, inclusum. Agri castelli
ipsius erant adeò latepatentes, vt supra centum pagos ambitu suo continerent.
Nostri prope castellum, cùm iam Sol in occasum præcipitaret, castra posuerunt.
Equites è castello egressi, cum fœderatis Mauris manum conferunt, eosque lo-
co pellunt. Nostri Mauris auxilium confestim afferunt, & hostes fugere cogunt.
Postridie castellum obsidione cingere decernebant. Sed Barriga certior repen-
te factus, Xerifum profugisse, equum rursus ascendit, & idem reliquos facere
ipsi, atque primum vallum, quod castellum cingebat, oppugnant. Hostes,
qui relictæ præsidio fuerant, summa vi resistunt. Nostri bis intra vallum præliū
commisere, & bis ab hostibus repulsi sunt. Postremò cum magnam impressio-
nem facerent, irrumpunt, & hostes cædunt, qui metu se præcipites è rupibus
eijciebant: quorum multi lacerati, multi acutis arborum ramis confixi, fœde
perierunt. Tanta verò rabie quidam dimicabant, vt, cùm sibi moriendum esse
viderent (non enim se dedere volebant) ne equi in manus nostrorum venirēt,
eos è præruptis rupibus exturbarent. Ferro bis centum cæsi sunt, supra mille ve-
rò in ruina dilacerati: capti sunt quadringenti, inter quos Xerifij patruus exitit,
& equi centum & quinquaginta. Præda tanta fuit, vt tres dies fuerint in ea ab
oppido in castra deportanda consumpti. Victoria pro numero militum fuit
insignis: pro qua Lusitani gratias Deo summas egerunt, & cōfessi publice sunt,
eam non humanis viribus, sed CHRISTI numine atq; beneficio partam fuisse.
Non multis post diebus Barriga Iehabentafufi opibus adiutus, castellum cepit,
quod

quod Algaballum appellabant, prædamque non mediocrem fecit, & Ataidiū
literis admonuit, vt aliud castellum (Algelum nominabāt) in quod se Xerifus
post fugam cōtulerat, aggrediretur. Ataidius copias, quas potuit eduxit, & cùm
à castello octo millibus passuum abesset, vltra progredi noluit, & in urbem cū
copijs suis regressus est. qua ratione motus id fecerit, incertum est. Xerifus ca-
stellum deseruerat. Cùm verò intellexisset, Ataidium pedem retulisse, & ipse in
castellum redijt. Barriga deinde Ataidij iussu specus in arduo & excelso loco in-
ter rupes ingentes abditos, in quos hostiū vis magna confluxerat, aggressus fuit:
sed ab hostibus cum damno repulsus est: aliquot enim è nostris cæsi, & quidam
etiam præcipites è rupibus eiecti sunt. Interim Barriga à Mauris fœderatis inui-
tatus, idem castellum oppugnare constituit. Sed cùm in itinere tumultum au-
ribus acciperet, multos ad se fugientes conspicatus est. Ii erant ex Mauris fœde-
ratis, quos hostes cædebant. Barriga eos excepit, & in hostes inuectus, illos in
fugam compulit, & duodecim passuum millibus insequutus est. Non procul a-
berat à castello, quod petebat, cùm multi, illius ductu & imperio neglecto, extra
ordinem furenter egressi, in hostes ruunt. Hostes vndique prouolant, & eos cir-
cumueniunt. Barriga subsidio occurrit: prælium fuit periculosum, in quo sede-
im equites Lusitani, & non pauci Arabes è socijs interfecti sunt: ipseq; Barriga
ex equo deiectus, & vulneratus in hostium manus peruenit. Suorum deinde
præsidio, aut potius numinis diuini præsentia (sic enim homines interpretabā-
tur) ex hostium manibus euasit, & in equum hostis victoris, qui iam ceciderat,
insiluit. Et sic ille cum suis male ab hostibus acceptus, in castra reuertitur. Po-
stridie quamuis ex vulnere laboraret, in castellum inuadere statuit: in via ma-
gnas prædas egit, propius castellum castra posuit. Ibi tres dies propter vulnerū
dolorem conquieuit. Illum ibi commorantem hostium multitudo ex impro-
uiso adoriri constituit. Barriga certamen minime detrectauit, hostesque primo
impetu in fugam coniecit: longius insidiarum metu insequi noluit. Postridie
motis castris, tam prope castellum tabernacula locari fecit, vt modicus tantum
collis, & exiguum flumen inter castra & castellum interesset. Postridie acre præ-
lium commissum fuit. At Mauri, qui sub Barriga militabant, montium Princi-
pem, qui castello opem afferebat, in iugo conspiciunt. Hoc metu perturbati, se
confestim effusa fuga proripiunt: soli Lusitani relictæ sunt. Barriga in angusto
itinere hostium impetum acri animo sustinuit. Qui fugerant, cùm hyems sum-
ma, & perfrigida tépeestas esset, & tabernacula, in quæ imbris vitandi gratia suc-
cederent, non haberent, obriguerunt. Gens enim est frigoris impatiens: & erāt
etiam labore & rerum penuria confecti, ita, vt supra quingentos homines con-
stet ea nocte frigore mortuos fuisse. Sic autem factum est, vt dum metu mortis
castra, quibus seruari potuissent, turpissime deserunt, in mortem fœdam cum
insigni dedecore timiditatis inciderēt. Postridie Barriga ordine profectus, mul-
tos in agris palantes excepit, & cùm vndique multis in locis hostes in illum im-
petum

impetum facerent, eos semper insigni virtute repulit. Sic copias in urbem, paucis hominibus, qui ordines deseruerant, amissis, incolumes reduxit. Ataidius interim eisdem curis anxius, Marochium petere statuebat. Barriga Maurorum principes Ataidij iussu ad societatem eiusdem facinoris incitabat. Petrus Soufa Azamoris praefectus fuit ab Ataidio similiter inuitatus, ut itineris, & laboris, & gloriae socius esse vellet. Is cum esset vir egregie fortis, & laudis praeter modum cupidus, se socium libenter ascripsit. In locum huic rei destinatum omnes conueniunt. Soufa ducentos equites, Ataidius trecentos eduxerat. Dabida praefectus cum sexcentis equitibus, Garabia dux cum equitibus mille, Xerquia vero dux cum octingentis aduenerant. Ab eo loco vigesimo secundo die mensis Aprilis, anno M.D.xv. profecti sunt. Itinera singulari ordine faciebant, & non nisi explorata castra mouebant. Regio multis in locis est natura fertilis, & cultu nitida, & aquis irrigua, ita, ut oculos intuentium non mediocriter oblectaret. Tandem ad urbem accedunt. Consilio habito decretum fuit, ut urbem ea porta, quae Fessensis appellatur, oppugnarent. Sed neque tormenta, neque machinas, neque munitiones, nec alia denique, quibus urbem maximam, & hominum multitudine refertam oppugnarent, ferebant. Nec in alium finem eo copias adduxisse putabatur, quam ut gloriarı possent, se usque ad Marochij portas sine ullo impedimento copias adduxisse, ut ea audacia hostium animos frangerent, Mauritaniaeque; debellandae facilitatem principibus Lusitanis ostenderent. Hostes sane turbati sunt. Credebant enim multo maiores copias subsequi. Ataidius copiarum suarum medium agmen ducebat. Xerquies & Dabidenses sinistrum illius latus, dexterum vero Garabienses claudebant. Soufa duas a suis copijs acies instruxerat. Tum ipsi primum Arabes in urbis portas incurfant. Hostes ea porta, quae Fessensis appellatur, erumpunt. Illi multitudine, nostri virtute superiores erant. Tamen cum hostes innumerabiles influerent, & recentes fessis succederent, nostri in maximo periculo versabantur, & aegre molem praelij sustinebant. Cidemeimamus grauius vulneratus euasit. Lupus Barriga dum inter hostes incautius versaretur, fuit ex equo deiectus, ibique; occisus fuisset, ni Petrus Barriga illi opem attulisset. Aliqui utrinque; ceciderunt. Praelium ita quatuor horis continuatum fuit, ut victoria neutram in partem inclinaret. Ataidius tamen atque Soufa cum animaduernerent, hostium exercitum subsidijs identidem submissis amplificari, neque paucos lassitudine debilitatos posse infinitae multitudini, in proprio solo, promoenibus, pro salute patriae, pro omnium vita fortissime dimicanti diu repugnare; copias sensim, & ordine minime confuso in fluminis, qui urbem praeterfluit, angustum vadum subducere incipiunt. Cum tamen vrgerentur, impetu saepe in hostes conuersi, eos cedere cogebant: deinde eo, quo intenderant, exercitum paulatim deducebant. Vadum erat adeo angustum, ut non nisi bini, aut ad summum terni transire possent. Hostes interim multo acrius instare, & vehementius vrgeri, multo maiore impetu ferri coeperunt. Quod si a nostris in eo periculo

culo tumultuatum fuisset, maxima profecto clades accepta fuisset. Sed Ataidius a Soufa postulauit, ut ipse in agmine primo curam eorum, qui vadum transibant susciperet, & eos in ripa rursus instrueret, ipse in postremo agmine hostes maximo cum labore sustinuit. Sic factum est, ut omnes copiae traducerentur, & nostris multi vulnerati discederent, nemo tamen occideretur. Ex foederatis Mauris ad duodecim ceciderunt. Ut enim in nostrorum conspectu suae virtutis specimen egregium darent, in hostium cuspides irruebant. Traductis copijs, cum nostri iam a fluuio duobus millibus passuum abessent, & hostes indignissime paterentur, nostros ausos fuisse, cum tam exigua manu ad urbis opulentissime, in qua imperij domicilium collocatum fuerat, muros accedere, ut insignis ignominiae maculam delerent, fluuium traiecere: quod facere non poterant, cum nostri in ripa instructi consisterent. Vbi igitur illos abesse conspexerunt, ipsi cum copiarum parte nostrorum vestigia persequuntur. Abidenses, & Garabienses, & Xerquienses cum nonnullis Lusitanis in eos impetum ferunt, & breui certamine fundunt, fugantque, & paucos occidunt: inter quos fuit Fessensis quidam dux, qui ferocius nostris minatus fuerat, & acrius praelium inierat. Nostri modicis itineribus ita viam faciebant, ut commode in Arabum pagis, & oppidis, & ciuitatibus diuersarentur, & multi undique ad eos cum muneribus commerent, & quasi maximam victoriam adepti fuissent, illis de tam felici reditu gratularentur: quamuis bellum maximo animo, non tamen sapiente consilio susceptum fuisse videretur. Mons Farrobis viginti passuum millibus Arzila distat. Est autem cum herbidus & amoenus, & arborum & nemorum varietate distinctus, tum arduus & excelsus, & multis in locis natura munitus. In cliu montis, ea parte, qua in Arzila conspectum prominet, erat ingens pagus, quem Aliubiliam appellabant, unde frequentes excursions in agrum Arzilem fiebant, quae fruges & fata vastabant, & praedas etiam cum captiuis frequenter abigebant. Ioannes Coutignus pagum euertere cupiebat: sed cum non tantas copias haberet, quantis erat opus, opem ab Odoardo Menesio, qui Tingi praerat postulauit. Is se cum illo coniunxit. Deinde cum prima luce ad radices montis accederent, hostes illos conspicati, minime turbati sunt: imo sine ullo tumultu per deuexum montis deducti, in nostros impetum fecerunt. Menesius una ex parte, in quam se sub monte abdiderat, Coutignus a ripa fluminis, quam occasione intentus infederat, in illos, qui iam in medium agmen inuaserant, inuecti sunt. Illi cedunt, nostri montem subeunt. Hostes & multitudine, & locorum asperitate, & stationis valido sepimento freti, nostros in principio contemnebant. Qui tamen eos cadere non desistunt, & in pagi munitiones compellunt, & intra vallum irrumpunt, hostesque per aduersam portam in fugam effusam conijciunt, oppidumque diripiunt & inflammant. Montem deinde peruagati, vicos exurunt, pagos euertunt, templa disturbant, aedes perantiquas & aedificia diruunt, totique monti vastitatem & inflammationem inferunt, &

fic demum, re ex animi sententia gesta, reuertuntur. Hoc eodem anno Rex Emmanuel cum in animo haberet, Mauros hostes nominis Christiani sempiternos acriore bello vexare, multis arcibus oram maritimam obsessam tenere statuebat, vt vndiq; hostibus immineret, & Fessense regnum facilius armis oppugnaret. Hac cupiditate cum teneretur assidue, de hominibus Africae peritis quaerebat, quem locum magis opportunum arci aedificandae iudicaret. Illi fluuium Mamoram (olim Subur appellatus est) latum atq; profundum, qui in Atlanticum mare per ostium, quod Arzila circiter centum passuum millia distat, influit, eam opportunitate habere confirmant. Nam fluuij faucibus motem imminere, in cuius fastigio posset arx aedificari, com meatum & munitiones facillime in eum locum subuehi, in fluuium, propter aluei profunditatem, maiores naues intrare posse dicunt, portum esse tutissimum. Locum praeterea ad inferendum bellum aptissimum: nam ab ostio fluminis Fessam non ita multis passuum millibus abesse. Rex misit, qui fundum fluminis explorarent. Illi qui missi fuerant, eorum sententiam, qui locum eximie laudabant, comprobant, & fluuium maiorum nauium capacem esse dicunt. Rex igitur classem ducentarum nauium instruendam curauit. Exercitus octo millia hominum, praeter fabros & nautas, continebat. Classis praefecturam Antonio Norognae viro nobilissimo commisit, & successorem illi Nonium Mascaregnam, si is aliquo casu sublatus fuisset, instituit. Multi viri nobiles in ea classe fuerunt, quorum tamen pars magna luxu & lasciuia diffluens, magis nobilitatis arrogantia tumebat, quam militaris disciplina patiebatur. Exercitus etiam erat tironum. Soluit classis Olysiptone. xiiij. die mensis Iunij: vigesimo tertio mensis eiusdem ad ostium fluminis appulsa fuit. Tum Norogna Berrium cum nauigio, cui praerat, misit, qui in fluuium intraret: ex latere vno Petrum Bentesium cum longa naue, ex altero alium ducem nomine Carinum cum altera longa naue constituit. Hos Antonius Saldania sequutus fuit. Reliqui deinde duces ordine, vt iussi fuerant, subierunt. Vbi eo ventum est, vbi arx aedificanda erat, locus rem acutius considerantibus minime placuit. Habito igitur consilio, locum alium delegerunt non ita procul a fluminis ostio disunctum, quo naues facilius penetrare, & quae erant necessaria conuehere possent, & vbi propter crebros fontes aquatio semper facilis esset. Nec enim semper aquatio propter aestum maritimum, qui salvas aquas inducit, ex fluuio fieri poterat. In loco igitur, qui omnium iudicio commodissimus visus fuit, arcem instituunt: atque primum fossam altitudine decem pedum, & latitudine quindecim perducunt, qua, cum se aestus incitaret, aquam admitterent, si vellent: & si rursus vellent, eam eijcerent. Acies instructae locum praeterea munitabant, & castra ita posita fuerunt, vt commode impetum hostium propullaturae viderentur. Sed locus hoc incommodum habebat, quod ei montis supercilium immineret. Nec enim fastigium montis occupari poterat, quod longius a fluuio, quam oportebat abesset: & locus, quem delegant, erat altiori loco

loco subiectus, vnde non missilibus tantum, verum & saxis ingentibus deuolutis non mediocri perniciis afferri poterat. Praeterea, vt admoniti tunc a multis fuerunt, hyeme cum fluuius imbris auctus intumescit, super loca etiam, in quibus arx extrui coepit, effunditur: quod inuecti limi, atque coeni reliquiae demonstrabant. Hostes loca superiora occupant, atque valido sepimento munitant, tormenta frequentia disposuerant, omni que missilium & pilarum genere decertabant, nostrisque graues molestias inferebant. Rex Mequinezius cum tribus millibus equitum, & triginta millibus peditum aduenit. Rex deinde Fessensis cum multo maiore exercitu eo venire maturauit. Ducebat autem supra centum hominum millia. Praelia interim non leuia fiebant. Sed cum hostes & loco & multitudine superarent, superiores semper a praelio discedebant. Vno autem praelio a nostris mille atque ducenti caesi sunt. Naues tamen nostrae cum fluminis aditum liberum haberent, & nostris subsidio erant, & castra hostium tormentis infesta faciebant. Hostes vt naues Lusitanas aditu prohiberent, prope fluminis ostium stationem instituunt, quam fossa & vallo muniunt, firmaque multorum hominum in ea praesidia disponunt, vndique tormentis naues, quae intrare volebant, aut dissipant, aut ne ingredi auderent, impediunt. Norogna vt hoc impedimentum vitaret, hoc excogitat. Nauem ingentem densis tignis corroborat, lana saccos infert, quibus molibus obiectis hostium globos exciperet. Haec nauis in fluuio contra hostium stationem opposita, tutum reliquis humilioribus nauibus transitum praebat. Hostes tamen cum dies atque noctes sine intermissione nauem quaterent, eam dilacerarunt. Hac mole disiecta, nostri exanimari metu coeperunt. Exercitus erat imminutus, com meatus deficiebat, nullus erat dies, quin aliqui ab hostibus interficerentur: res erat in extremo discrimine constituta. Interim literae ab Emmanuele ad Norognam deferuntur, quibus, literis quas de ea re Norogna ad Emmanuelem dederat, respondebat. Literarum sententia haec erat, vt si ei, & reliquis ducibus arx illa inutilis videretur, eam desererent, & exercitum, antequam maius incommodum acciperetur, in Lusitaniam deportarent. Id cum non eo silentio fieret, quo conueniebat, & hostes id sentirent, nostris acriter institere. Duae acies in superiore loco, vt hostium impetum sustinerent, erant oppositae. Vnam Rodericus Melius, alteram Christophorus Leitanus, vir acer, & in rebus bellicis enutritus, agebat. Acies, quam Melius ducebat, cum hostes eam valde premerent, per loca praecipitia ruebat, & alij alios se se in fuga praepediebant: hostes maximam caedem ediderunt. Leitanus aciem per montis anfractum instructam duxit, donec ad fluuium perueniret. Sed tanta erat iam in castris trepidatio, tantusque metus animos omnium occuparat, vt nemo posset vllius ducis imperio aut auctoritate ab effusa fuga cohiberi. Multique metu cum se in flumen deijcerent, aquis & coeno demersi, honestae mortis metu turpem vitae finem subierunt. In nautis similiter tanta trepidatio fuit, vt eorum culpa centum naues ad litus afflictatae perierint. Aliae namque

alias impediabant, & inuicem collidebantur, & in litore tandem fractæ, hostiū crudelitati homines exponebant. Non defuere tamen quidā viri fortissimi, qui in eo tumultu facinora memorabilia ederent: inter quos virtus Bernardi Emmanuelis longe reliquis antecelluit. Is hostibus se opposuit, eorumq; impetum repressit, multos ab effusa fuga continuit, & in hostiū cede versatus est, & in causa fuit, ne multo grauior clades acciperetur. Nostri tandē in naues recepti sunt, quamuis quidam viri nobiles nauium aditu multos arcere niterentur, ne ipsi, nauibus pondere grauatis, discrimen adirent. Periculum enim in terra fuga, in nauibus immanitate vitarūt. Circiter quatuor hominū millia ab hostibus caesa dicuntur. Arce præterea cum tormentis, & munitionibus, & captiuis, hostes positi sunt. Nostri tamen exitum, qui erant in statione, intercludere non poterunt. Huius cladis & dedecoris Emmanueli nuncius allatus illi magnum dolorem inulsit. Gratias tamen Deo egit, quòd ab eo debitas peccatorum pœnas in hac vita exigere voluisset. Is enim fuit, qui secundam & aduersam fortunā moderate semper ferendam arbitraretur, & omnia, vt Christianum Principem decebat, ad iudicium numinis diuini, quod falli non potest, pie reuocaret. Hac tamen plaga nulla eius ætate calamitosior accepta fuit: in qua multi dedecoris infamiam patientius fortasse, quàm decebat, pertulerunt. Nunquam enim operā dederunt, vt eam notam claris factis eluerent. Hoc anno Rex Emmanuel multorum inuidorum calumnijs aures præbuit. Hæc enim pestis, quæ plerunq; apud reges magnas bonorum strages edit, Emmanuelem etiam in eam fraudē impulit, vt Albuquerqueium suspectū haberet. Eo tempore Albuquerqueius omnē ferme oram Indici maris, quæ Indo fluuio, & Cori promontorio definitur, sub Emmanuelis imperium subiunxerat: Malacam etiā adiecerat, regnum Armuzij armis ceperat, & prudentia stabilierat, Emmanuelis nomen latissime propagat. Nec enim nationes illæ credebant fieri posse, quin Rex, qui ducē tam insigni virtute præditum haberet, esset diuinis etiā virtutibus ornatissimus. Et quo status erat amplior, eo maiorem de illius amplitudine opinionem receperant. Et Rex ipse optime erat in Albuquerqueium animatus. Sed inuidi perpetuo aures illius obtundebant, hominēque aliquando dementiae & temeritatis, aliquando verò ambitionis minime ferendæ, atq; ad eò proditionis insimulabāt. Postremò Regi persuaserunt, Albuquerqueium ad tyrannidem aspirare, vellēque Indiam vniuersam sibi subdere. Esse namq; cognatis & clientibus innixū, principibus Indis propter virtutis opinionē carissimum, opes illius esse ampliores, quàm status hominis legibus astricti ferret. Animos enim in mediocribus opibus enutritos imperiū pati posse, in summis verò insolētius, quàm ius & fas postulat, efferri. Quid si, inquiūt, vt est vir singulari astutia & calliditate subnixus, Zabaimum Idalcamum ad suas rationes adiunxerit? Quid si cū Narsingæ rege societate inierit? Quid si reliquos Indiæ reges ad se aggregauerit? Nō erit ei facillimum à fide deficere? Hoc saltem assequetur, vt Emmanuelis Regis nomen

conte-

contemnatur, & Albuquerqueij imperium omnes libenter accipiant. Hi sermones cū essent valde frequentes & importuni, maximāque vi & industria iacerentur, Albuquerqueius meritis & innocentia fretus, quamuis optime sciret, nomē suum multorum inuidia lacerari, nunquam quomodo calumniam refutaret, excogitandum censuit. Improborum namque sermones factis egregijs facillime retundi putabat. Se verò ea gessisse, & his operibus animi sui fidem confirmasse censebat, vt in India positus, nō magno negotio inuidiæ flammam, quæ in Lusitania inuidorum ingenijs excitabatur, virtutis exploratæ & cognitæ fama restingueret. Verum cū accusatores sine vllō defensore, qui eorum perditis conatibus occurreret, accusationē instituerent, eò rem deduxerunt, non quidem vt Rex illum non satis magna laude dignum arbitraretur, sed vt saltem ab India reuocandum statueret. Itaque Lupium Suarium Aluarengam illi substituit. Cum eo Matheum, Davidis Æthiopiæ Regis legatū, dimisit, & alium ad eundem regem legauit, vt pax & amicitia arctiore vinculo firmaretur. Legatus extitit Odoardus Galuanus, vir nobilis, & multis in rebus magni ponderis spectatus & cognitus. Aluarenga cum classe tredecim nauium, & mille & quingentis Lusitanis hominibus Olysiptone soluit septimo die Aprilis, Goamque peruenit secundo die Septembris. Inde rebus ordine constitutis, Cochimū petijt, vt classem, quæ erat in Lusitaniam profectura, compararet. Hoc anno septimo die mensis Septembris Emmanuel filio auctus est, cui fuit Odoardi nomē impositum. Is natura mitis & clemens extitit; musicis & venationibus deditus, vniuersis propter benignitatem & humanitatem carus, atque periucundus: qui si non immatura morte sublatus fuisset, multas vtilitates insita probitate & industria communibus rebus afferre potuisset. Hoc anno Malacæ grauis casus atque valde miserabilis Abedallam Camparis Regem, qui tunc, vt dictū est, Bendaræ munus obibat, de medio sustulit. Rex Bintami illius socer, eum vel ferro, vel veneno tollere cupiebat. Cum hoc ei minime processisset (erat enim Abedalla propter æquitatem & mansuetudinem omnibus egregie carus, & munere sibi commisso summa cum laude fungebatur) alia via illi pestem atque perniciem inferre constituit. Itaque suis negotium dedit, vt aliquot Malacensium naues caperent, & in Bintamum adducerent. Illi impigre quod imperatum fuerat exequuntur. Is tunc suos, qui iussa confecerāt, asperis verbis accipit, quod iniuriam ciuibus suis intulissent. An, inquit, ignoratis me regē esse Malacæ, & hos, quos captiuos abduxistis, mihi subditos esse, neq; secus à me diligi, quàm si eos omnes genuissem? Spero equidem Abedallam, quem ego non generum, sed filium arbitror, propediem in meam potestatem Malacam, vt constituit, redacturum, & tunc apparebit, quantum inter Lusitanorum tyrannidē, & mei imperij moderationem interfit. Hos enim vt filios omnes cum singulari humanitate tractabo, quos Lusitani dominatu durissimo oppressos tenēt. Gener enim meus Abedalla, prudentia, qua valet plurimum, id quod mihi promisit, cumu-

Aa 4

late

late præstabit. Hæc ubi dixit, captos cibo & potu bene acceptos, & muneribus affectos missos fecit, omniaque illis bona restituit, suisque ducibus atrociter minatus est, si quid simile in posterum contra ciues urbis Malacæ designarent. Id homines verum esse crediderunt. Et ubi Malacam reuersi fuere, sermo primum occultus inter nonnullos haberi de eadē re cœpit. Deinde sparso latius rumore, res ad Georgium Albuquerqueium urbis præfectum delata est. Bartholomeus autē Perestrellus, quæstor Regius, qui paucis illis diebus ex India citeriore Malacam aduenerat, cum Ninachetuenfis filijs erat vsu & familiaritate cōiunctus, multaque illorum gratia faciebat. Illi patris mortem vlcisci summopere cupiebant, & ideo quod erat rumore dissipatū, oratione confirmabant, & asserebant, id se multorum literis & argumentis clarissimis exploratū habere, Abedallam de vrbe nefarie prodenda cogitare, & societatem sceleris cum rege Bintami coiuisse. Perestrellus Georgium Albuquerqueium admonuit, vt impendens periculū præcaueret, & proditorem, antequam id quod animo destinabat, efficeret, capite damnaret. Is filios Ninachetuenfis accersit. illi rem sanè cōfidenter asserunt, nihil clarius esse confirmant. Albuquerqueius quamuis esset vir probus, nō ita tamen sapiens erat, vt intelligeret, nō esse temerè in re capitali fidem inimicis habendam. Et siue quia valde periculum metueret, siue quod facinus illud præclarum fore putaret, hominem summa potentia præditum, & nomine Regis, vt nihil aliud esset, ornatum occidere, non procrastinat. Abedallam accersit, sceleris insinuat, testimonia, quæ hostes in illum dixerant, exponit. Perestrellus vehementer accusator instat, & vrget. Abedalla fidem Albuquerqueij implorat, & obtestatur, ne se hominem innocentem, summe in Lusitanos officiosum, Regisque Emmanuelis studio flagrantem hostiū crudelitati dedat. Tempus sibi dari postulat, dum regis Bintamensis fraudem, & inimicorum calumniam, & suam innocentiam testibus & argumētis aperte demonstrat, se ex vinculis velle causam dicere. Ad hæc obsecrabat, ne nomini Lusitano tantum dedecus supplicio hominis innocentis inureret, quo odium in se multorum hominum cōcitaret. Hæc né est, inquit, gratia, quam meis in Lusitanam gentem meritis referendam censet, vt supplicio meo crudelitatem regis Bintamensis, sempiterni vestri nominis hostis, expleam? & ij, qui propter meam in Regem Emmanuelem fidē me immani odio persequuntur, lætitia exultent? Quid aliud enim expetit Rex Bintami, nisi vt ego, quem suorum ferro, quem veneno, quem multis insidijs occidere nequiuit, manibus Lusitanorū, propter quos meos deserui, & odium in me hominis malefici acerbissimum concitauit, interimar, & illi in quorum me fidem cōtuli, doloris illius, quem vir improbissimus cepit, vltiores existant? Eadem namque opera fieri cernit, vt illius immanitatem satietis, & homines à studio vestri nominis auertatis, & apud multas nationes odio sitis. Quid enim dicent ij, qui me à regno meo per vos deductum conspexerunt, vt vestris beneficijs ornarer, & prælijs contra hostes meos munirer, cum viderint me tam subito

bito de statu meo concidere, & ipsorum opera, quos hostes vestri nominis gratia desumpsi, ad supplicium detrudi? Quare te per fidem, per religionē, per humanitatē, per reliquas virtutes, quas vnice colis, oro & obtestor, vt mihi respondendi facultatem tribuas. Et tum demum si prodicionis conuictus fuero, nullum supplicium recusabo. Hæc quidem cū Abedalla diceret, & suppliciter postularet, non potuit hominem natura mansuetum ad aliquā humanitatis partem traducere. Itaque sine vlla cunctatione, homo innocens, regio splendore præditus, in forum deductus, inspectante populo, cum multorū luctu & querimonia securi percussus fuit. Qui tamē dum ad supplicium ducebatur, manus in cœlum tendebat, & numen implorabat, vt in eos, quorū calumnijs ipse contra ius & fas interimebatur, animaduerneret. Post decimum & septimum diem Perestrellus celeri morte absumptus fuit: quod multi ad numinis vindictam retulere. Abedallæ verò supplicium tantam multis offensionem attulit, vt multi mercatores & ciues Malacæ excederent, atque passim, quacunq; se conferebant, omnes homines à Lusitanorum cōmercio detererent. Nihil esse apud Lusitanos tutum, nullam fidem ab hominibus cōseruari: illis ipsis, qui rebus illorum inferuient, esse tandē crudele supplicium indicta causa subeundum. Ninachetuensem, nulla offensione interposita, honore deiectum, & ea de causa post tam multa officia sibi mortem cōsciuisse. Regem Camparensem crudelem in modum contra ius necatum fuisse. Cū huiusmodi sermonibus omnia completerent, factum est, vt cū mercatores in urbem accedere non auderent, nō solum vectigalia tollerētur, verum & Lusitani cum ciuibus, qui relictī in ciuitate fuerant, summa rerum inopia, atque adeo fame vexarentur. Sed Georgius Botellius à Georgio Albuquerqueio missus cum duabus nauibus, omnes illas circunquaque regiones peragravit, qui cū esset & propter virtutem notus, & propter vsu Regū omnibus familiaris, facile à multis Regibus & principibus impetrauit, vt mercatores rursus Malacam merces & cibaria conueherent. Dum Botellius summam in comiteu comparando diligentiam adhiberet, Rex Bintami regem Siacæ (ea regio est ad Austrum in eadem ora sita, quam fluuius eodem Siacæ nomine interfluit) per literas admonuit, vt sibi Botellij caput offerret. Quod si faceret, se ei filiam insigni specie magna cum dote collocaturum. Id Siacæ, Rex cū ad illum Botellius diuerteret, præmio nuptiarum allectus, facere constituit. Sed accidit, vt, cū illius quidam domesticus, qui fuerat à Botellio captus, & sine villo pretio dimissus, prodicionem, quæ parabatur, intelligeret, vt Botellio gratiam referret, scelus indicaret. Rex Bintami præterea duodecim naues instruxit, & ducibus imperauit, vt Botellium Malacam redeuntem, si vitaret insidias, interciperent. Georgius Albuquerqueius ubi id comperit, nouem naues ornari iussit, & Francisco Melio præcepit, vt Botellio opem afferret. Bintamensis rex cum id ex speculatoribus accepisset, alias quatuor & viginti naues instruxit, quæ cum Melio decertarent. Hæ naues

cum duodecim, quæ præmissæ fuerant, acceperunt. Qui tamen classem hostium profligauit, maximumque numerum hominum occidit, & cum insigni victoria Malacam reuersus est. Victoria tamen non incruenta fuit. Nam septem & triginta Lusitani mortui sunt, & magnus etiã Malacæ numerus occisus fuit. Botellius similiter periculo liberatus, cum vario & multiplici comœtu Malacam redijt. Sub idem tempus Georgius Britius Malacam venerat, vt vrbi præesset. Successor enim Georgio Albuquerque missus ab Emmauele fuerat. At Prætor Albuquerque Armuzij, post Hamedij mortem, reip. statum egregie collocat: ciues æquitate & mansuetudine sibi deuinxerat: ipsum regem multis ad se beneficijs allexerat: nationes exteræ ad commercium specie benignitatis inuitauerat. Multi Persidis & Arabiæ Reges ad illum legatos cum muneribus miserat, vt cum eo pacem firmarent. Neque defuere principes, qui solo videndi hominis studio, de quo tam præclaram famam multiplicis virtutis acceperant, Armuzium contenderent. Interim rumore dissipatum fuit, Sultanum ingentem classem instruere, qua Armuzium debellaret. Albuquerque, & si non valde rumori fidem habebat, id tamen consilio prætendit, vt sine Regis offensione arcem firmiter muniret, & ciuitatē præsidio, ne à fide deficere posset, omnino nudaret. Dixit enim, omnibus vrbis tormentis sibi opus esse, vt facilius hostes, qui expectabatur, ab vniuersa vrbe propelleret. Itaque tormenta & munitiones ex vrbe & ædibus regijs in arcem deportandas curauit. Reges autem cæcos in Indiam, ne propter multiplicem Regum prolem, in vrbe motus oriretur, misit. Quindecim enim Reges oculis orbati à regni procuratoribus, in ædibus regijs, cum vxoribus & liberis inclusi seruabantur, quibus omnia ad victum necessaria principes, qui Regis nomine regias opes pro libidine tractabant, large præbebant. Hoc erat præmium Regibus à maleficis hominibus cõstitutum, quoties iure regio liberius, quàm rectores ipsi vellent, vterentur. Præfecti namque tyrannide constituta, ex hac regia stirpe puerum deligebant, cuius nomine regni opes in suam potestatem redigerent. Hic verò in regia sede locatus, si aliquid moliri cum regia libertate vellet, oculorum aspectu priuabatur, & alius in locum regis cæci eisdem calamitati, si liber esse vellet, obnoxius, vt regium nomen obtineret, assumebatur. Hæc autem tyrannidis minime ferendæ materia inter ipsos tyrannos dissensiones pestiferas excitabat, & causam ipsi ciuitati sæpenumero grauissimæ cladis afferebat. Hos reges cæcos, partim vt memoriam tam immanis sceleris extingueret, partim vt turbulentissimæ dissentionis materiam amputaret, Albuquerque Garfiæ Norognæ commisit, vt eos in Indiã deportaret: vbi iubebat, vt eis omnia magnifice præberentur, quæ ad victum & elegantiam regiã pertineret. Sed in hoc tam felici rerum omnium, vt hec mines iudicare poterat, statu, Albuquerque aut senectute, aut nimio labore confectus, in lentum morbum incidit, qui in dies ingrauescebat. Cũ igitur sibi mortem appropinquare iudicaret,

arcis

arcis præfecturam Petro Albuquerque, cuius virtutem & ingenium multis in locis perspexerat, & quem nouerat esse & Regi Armuziensi, & ciuitati vniuersæ carissimum, præfecit, eumque ad fidem, & vigilantiam, & æquitatem luculentissimis verbis excitauit. Res autem Armuzij eo ordine constituit, vt nõ facile perturbari, & à statu dimoueri possent. Multa etiam, quæ ad Indiæ statum firmandum vtilia videbantur, effecit. Animum verò suum sacris sanctissimis expiuit, & testamentum fecit, nec aliquid prætermisit, quod ad religionem procurandam, & rem suam constituendam aliqua ex parte pertineret. Mira deinde eum cepit cupiditas in India moriendi. Urbem præterea Goam, cuius ipse cõditor erat, aspiceret, antequam à vita discederet, vehementer optabat. Regem deinde per Petrum Alpoem salutauit, fidemque dedit, se illi loco parentis, quandiu in vita maneret, futurum. Petrum deinde Albuquerque, quem Armuzij in arcis & vrbis custodia relinquebat, illi vnice cõmendabat. Se tamen spem magnam habere dixit, fore, vt vbi primum ex eo morbo, si ita Deo visum esset, emergeret, Armuzium rediret, vt illi posset amorem, quo eum prosequeretur, officijs ostendere. Rex illius desiderio lacrymas profudit, responditque, se illum perpetuò in loco patris obseruaturum, operamque daturum, vt à nemine studio & pietate erga Regem Emmauelem vinceretur. Ea tamen spe interim, quam illi Albuquerque ostendebat, Armuzij repetendi se mirifice sustentari. Hoc factò Albuquerque, vt salutationes deuitaret, omnia namque humana officia fastidierat, nauem cõcendit, & vela fieri iussit. Cũ ab vrbe quatuor passuum millibus abesset, reliquos classis nauarchos, qui non tam cito soluere potuerunt, biduo in anchoris expectauit. Eo Rex Armuzij rates cum multis fructibus, & comœtu, & muneribus ad illum misit. Ille legatos hilari fronte, & vultu, & cum humanitatis egregiæ signis accepit: officia Regis amantissimi esse sibi gratissima confirmauit, & legatum, & nautas atque remiges bene acceptos, & muneribus ornatos à se dimisit. Orã verò Indiæ præteruectus, nauis quædam parua ad nauem illius accelsit. Illa vehebatur nuncius cum literis, quas Cide Alles, & quidam Ismaëlis legatus Dio ad illum scripserat, quibus nunciabant, Lupum Suarium Aluarengam ab Emmauele missum fuisse, qui illi succederet, & illum (quod eis facinus indignum videbatur) in Lusitaniã reuocaret. Quod si is parere nollet, regum suorum opes offerebant, quibus facillime tantam à se iniuriam propullaret. Is animum gratum habuit, officium aspernatus est. Et tamen non mediocri animi perturbatione commotus (intelligebat enim, eam successionem inuidorum opera constitutam fuisse) se continere non potuit, quin sublatis in cœlum manibus exclamaret. Proh CHRISTE sancte! inquit: quo pacto possum ijs molestijs, quæ me circumuallant, expedire? Si Regi satisfacio, in hominum odium incurro: si hominibus cõsulo, in Regis offensionem incido. Ad aras, ærumnose senex, ad aras, inquam, confugiendum. Hæc autem verba sæpe repetebat, vt appareret, eum grauibus esse curis exulceratum. Deinde sibi laborum omnium finem instare prænunciauit. Tandem vbi ad se redijt,

redijt, Certe, inquit, mecum statuo, Regem felicissimū diuinitus de multis rebus admoneri, & hanc successionem non nisi motu & instinctu numinis ab illo constitutam fuisse. Morior enim. & si hoc tempore successorem illius consilio delectum non haberem, potuisset Indiæ status periclitari. Hæc ille cum dixisset, animo conquieuit. Quo verò magis progrediebatur, eo morbus erat infestior. Literas interim perbreues ad Regem Emmanuelem in hanc sententiã dedit. Has postremas literas cum frequenti singultu, & reliquis mortis certissimæ signis scribo. Filium vnicum habeo: quem peto pro meis in tuam maiestatem & amplitudinem præstantibus meritis, tua magnificentia & benignitate complectare. Quæ tua causa gesserim, opera ipsa testificabuntur. His literis vacillante manu cum magna difficultate conscriptis, omnem rerum humanarum memoriam prorsus abiecit, & totam mentem ad res diuinas animo recollendas, & veniam flagitiorum à diuina clementia postulandam cõuertit. Cum verò multa mente recoleret, tum verò locum Ioannis, quo CHRISTI cruciatus exponit, sibi crebro legi faciebat, crebrisque gemitibus, & alijs eiusmodi signis, se ea lectione mirum in modum recreari demonstrabat. Cum oram Goæ legeret, famulum celo celeriter inuchi præcepit, qui ex vrbe sacerdotem, quo plurimum fuerat in rebus diuinis vsus, euocaret. Is vbi venit, totam cum eo noctem in rebus, quæ ad sempiternam vitam pertinebant, attentissima cogitatione pertractandis consumpsit: & sic ante lucem ex ergastulo corporis emigravit. Vbi fuit in urbem de illius morte nuncius allatus, non solum Lusitani se lamentis dederunt, sed Saraceni etiam, & gentes reliquæ à nostris sacris alienæ, plangore & eiulatu urbem compleuerunt. Tanta namque erat humanitate præditus, vt vtrum magis multi illius virtutem metuerent, an bonitatem amaret, esset explicatu difficillimum. In primis autem ius æquabile colebat, & fidem violatam acerrime puniebat, nemini que iniuriam fieri patiebatur. Fuit insigni pudicitia. Vxorem nunquam duxit: filium vnicum ex ancilla suscepit. Erat in laboribus tolerandis acerrimus, ita, vt homines nimio interdum labore fatigaret: quos tamen magis exemplo, quam propositis minis ad labores excipiendos excitabat. Calumniatoribus erat infensus, adeo, vt nemo auderet alicuius nomen apud illum falsò deferre. Consilio plurimum valebat: incredibili celeritate quæ statuerat exequiebatur. Erat veritatis amantiſsimus, vanitatem & mendacium odio acerbo persequiebatur. Iniurias sibi illatas animo maximo ferebat. Iracundia interdum efferebatur, ita tamen, vt in medio iracundiæ ardore, dictū iaceret (erat enim acutissimus) quo omnes, qui vultum illius extimescebant, à nimia conturbatione ad hilaritatem & risum sæpe traduceret. Non erat alienus à literis: & cum otium erat, lectione sacrarum præcipuè literarum oblectabatur. Vtrum magis belli, an pacis artibus excelleret, incertum est. Sic enim bellum administravit, vt merito summus imperator haberetur. Sic remp. multis in locis constituit, vt summus etiam reip. moderator existimari iure posset.

Itaque

Itaque omnes, qui tunc Goæ se tenebant, in illius morte se patre amantiſsimo orbatos esse querebantur. Fuit è naue cum incredibili pompa eductus, & exequiarum singulari magnificentia sepultus: quanquam fletus, eorum spiritum, qui funus procurabant, sæpius intercluderet. Eius morte nunciata, luctus per oram Indicam peruasit: multos reges & principes mœrore afflixit. In primis Xuranda Armuzij Rex animi dolorem multis lacrymis & veste lugubri demonstravit. Rex Emmanuel illius mortem acerbe tulit, filiumque illius ad se continuo venire iussit. Appellabatur ille Blasius Albuquerqueus. Rex ne tãti viri nomen ex animis elaberetur, ei patris nomen indidit, & pro Blasio Alfonso vocari præcepit. Eum verò, vt parentis merita postulabant, multis muneribus affecit, & splendidis etiam nuptijs ornauit. Sequenti anno alio funere principis inuictissimi vniuersa Hispania luctu deformata fuit. Rex enim Fernandus, cuius nomen est immortalitati propter egregia facta consecratum, in pago, què Madrigalejum appellant, qui ad ciuitatē nomine Trogillum pertinet, graui morbo erat implicitus. Eum Emmanuel per Ioannem Rodericum Salam Menesiu salutauit, & de valetudinis eius ratione certiolem se fieri iussit. At Rex Fernandus die vigesimo tertio Ianuarij, anno salutis. M. D. xvj. mortem obiit. Vbi id Emmanuel per Menesij literas rescivit, literas ad Reginam illius vxorē, quam Germanam appellabant, & ad Fernandum Philippi filium, Fernandi Regis nepotem, & ad reliquos Castellæ principes, quæ doloris indicium, & officij, & amoris argumentum continebant, continuo misit: & Menesium, vt verbis literarū sententiam vberius subsequeretur, admonuit, & quæ vellet vt cum illis ageret, diligentissime præscripsit. Tum literas ad Rodericum Fernandum Almadam, virum summa prudentia præditum, qui tum Antuerpiæ Regis ipsius negotia gerebat, dedit, quibus præcipiebat, vt eum de rebus omnibus, quæ vel in Gallia Belgica, vel in Germania fierent, admoneret, vt ad temporis conditionem consilia regni dirigeret. Tum ad Maximilianum Imperatorem Caroli auum, cui Carolo Philippi filio Castellæ regnum iure hæreditatis obuenerat, legatum decreuit. Is Petrus Correa fuit, qui prudentiæ nomine non mediocrem apud Regem locum obtinebat. Summa legationis erat, vt Carolus Isabelam Regis Emmanuelis filiam vxorem duceret, & rursus Leonoram cum Ioanne illius filio matrimonio copulari vellet. Legatus comiter acceptus est: literarum humanitas & officium fuit Imperatori gratissimum. Petrus tamen Correa, cum nihil eo tempore transigi posset, Regis Emmanuelis permisso in Lusitaniam redijt. Hoc anno Leo decimus Alfonso Emmanuelis filium in Cardinalium collegium cooptauit. Et Regi etiam concessit, vt Isabelæ, Dionysij Portugalæ Regis vxori, sceminæ sanctissimæ, cuius diuina virtus fuerat admirandis signis à CHRISTI numine cõprobata, honores in Lusitania publice, vt reliquis diuis, haberentur: & vt equitum Iacobensiu, & Cistercensiu magistratus, absq; ipsius Pontificis maximi priuilegio, ei, cui Reges Portugalæ vellent, assignarentur.

Hæc

Hec omnia propensa Pontificis ipsius in Emmanuelem voluntate, & opera, & industria Michaëlis Syluij, qui tunc apud Pontificem Emmanuelis legatus erat, & ipsi Pontifici propter ingenij magnitudinem gratissimus, cōcessa sunt. Dum hæc gerebantur, Lupus Suarius Aluarenga munus difficillimum administrabat. Albuquerque namque successerat, ad cuius virtutem aspirare non poterat. Attamen non segniter rebus gerendis incubuit. In primis autem Coulamum legationem decreuit, quæ pacem cum Regina, quæ tunc regnum filij pueri nomine, qui in illius tutela erat, gubernabat, æquis conditionibus firmaret. Conditiones autem fuerunt, vt illa templum nomine Diui Thomæ Apostoli dedicatum, quod Saraceni eo tempore, quo Antonio Salæ necem attulerant, disturbant, suis sumptibus instauraret, & templi vectigalia restitueret, & octoginta millia pondo piperis pro bonis, quæ Lusitanis erepta fuerant, persolueret: & vt antequam cum Saracenis transigeret, Lusitanas naues expediret, & omnibus constituto precio piperis numerum, qui in eas posset imponi, sine vlla fraude venderet. Classem, quæ erat in Lusitaniam profectura, comparauit: pacem cum Calcutij Rege, quæ fuerat ab Albuquerque facta, confirmauit: Cananoris motus, qui fuerant excitati, compescuit. Dum Goam reuertitur, tempestas subito coorta eum Anchediuam petere compulit. Inde Alexium Menesium cum octo nauibus, vt oram Arabiæ perlustraret, & inde Armuzium classem in hiberna deduceret, misit. Goam reuersus, consilium iussu Regis Emmanuelis habuit, vtrū expediret urbem diruere, & insulam omni præsidio vacuam hostibus relinquere, an potius esset magis e rep. eam tueri. Non enim Albuquerque inuidi cessabant, illi non solum viuo, sed manibus etiam illius, atque adeo sepultis reliquijs dolorem inurere, & urbem illam esse communibus rebus inutilem oratione contendere. Nam multis post annis in eo perseverabant, vt laudibus illius oblatrarent, & omnia quæcunque gesserat, nullo consilio gesta fuisse contenderent. In consilio tamen decretum fuit, Goam esse firmo præsidio confirmandam, & urbem omni ratione muniendam: quod ipse Suarius sententia sua confirmauit. Cochimum deinde reuersus, classem, qua in sinum Arabicum penetraret, instruendâ curauit. Fernādum Petreium Andradiū in Sinā (sic enim Emmanuel imperauerat) continuo misit. Is cū tribus nauibus Zamatrā contendit, & ad Pacem naues appellens, Regē de suo aduētū per Ianimū Rabelotum, quē ibi reperit, certiorē fecit. Ille Rabelotū & hospitaliter, & honorifice cū summis honoribus accepit. Pax fuit inter illū & Andradiū Emmanuelis nomine constituta, & locus in quo Lusitani arcē ædificarent, assignatus: inde Malacam petijt. Cōmeatu, & rebus alijs cōparatis, in Sinam nauigare instituit: sed tempestatis aduersæ reflatu Malacam redire coactus fuit, vbi Raphaël Pe-restrellū, qui è Sinarum regione veniebat, offendit: à quo de Sinarū moribus, de legibus & institutis, de māsuetudine in hominibus insita multa percepit. Georgius Brittius Malacæ præfectus Henricū Lemiuū in Martabanū Peguēnsis regni portum

portum misit, vt inde cōmeatum cōueheret. Est autem Pegū latissima & fertilissima regio, in India vltiore vltra Gangē, ea parte quæ ad Solis occasum spectat, sita, quæ inde Malacam procurrit, & orientem Solem versus, mare quod ad Sinam ex quadam parte pertinet, attingit. Is nauem quæ ex Peguēnsi portu soluerat, vi cepit. In eodem verò portu consistentem Saraceni, quorum nauis capta fuerat, latrocinij & immanitatis insimulant. Rex classem comparat, qua nauem dominis reddere compellat. Lemius tribus diebus prælium sustinuit: naues non paucas deprensit: multos homines occidit, sed naufragium tandē fecit. Nauis enim erat peruetus, & tormentorum contentione conuulsa, & dissipata, vim aquæ admisit: & ita demersa repente fuit. Ipse Lemius cum sexaginta Lusitanis scapha & lembo quodam Samatram contendit. Sed scapha & lembo tempestate disiectis, & ad litus allisis, octo & viginti Lusitani fluctibus hausti sunt: reliqui cum Lemio in Pedirensē regnum se contulerunt, vbi fuerunt à Rege cū singulari humanitate tractati. Alexius autem Menesius tempestatibus impeditus, quo minus diu Arabiæ oram peragraret, Armuzium se contulit, vbi omnia Suarij mandata summa diligentia cōfecit: & cū primum per anni tempus licuit, in Indiam reuersus est. Dum hæc in India geruntur, Emmanuel in Lusitania propagandæ religionis studium non intermittebat: & cū intelligeret, in Æthiopia Congi regionem quotidie magis Christi disciplinis illustrari, vt opus præclare institutū, rectius absolui posset, sacerdotes alios ad Regem Alfonso, cum libris & muneribus, quibus hominem multo acius studio religionis incenderet, misit. Rex eo tempore, quo sacerdotes & Emmanuelis famuli, qui simul missi fuerant, in Congi fluuium penetrarunt, aberat bellis implicitus contra reges stipendiarios, qui ab illo defecerant. Fuere tamen interim nostri in oppido, quod Sonum appellant, satis benigne à Regijs accepti. Rex bello ex animi sententia confecto rediens, sacerdotes cum amoris eximij signis excepit, Emmanuelique pro tātis beneficijs immortalem gloriā precatus est. Nostri sacerdotes virtutem ipsius Alfonso Regis in cœlū laudibus efferebant. Erat enim in sceleribus vindicandis acer, & in egentium inopia subleuanda benignus, in regni opibus stabiliendis industrius, in moribus atq; vita continens, in religionis studio sanctus, atq; tam insigni pietate præditus, vt cœlū semper intueri videretur. Siue enim ius diceret, siue cum populo ageret, siue belli consiliū, siue pacis iniret, semper Deū in oculis & conspectu proponebat, omniāq; ad illius gloriā reuocabat. Literarum ludos aperire iubebat, magistros magna mercede cōducebat, vt pueros nō literis tantū, sed multo etiā magis studio pietatis imbueret. Ipse verò tempus, quod illi à negotio publico vacabat, in literis consumebat. Euangeliorū sententias innumerabiles, & prophetarū oracula in ore semper habebat. Nā & lectione perpetua multū in sanctarū literarū studio profecerat, & quæcūq; à sacerdotibus audierat, in illius memoria penitus infixæ permanebant. Frequentes ad populū conciones habebat, quibus illū ad pietatē, & religionē ardēter incitabat.

Erat

Erat ingenio acri, & memoria firma præditus. Quinque libros Lusitanarum legum cum diligenter euolueret, legum quidem sapientiam, & ordinem atq; disciplinam reip. laudauit: sed rebus etiam minutissimis leges certas inuentas esse, non facile probabat. Itaque hanc legum exactissimam diligentiam irridens, de Lusitanis quæsiuit, quænam poena esset ijs, qui in terra pedem poneret, statuta. Regem verò Emmanuelem tanta absens fide colebat, vt sæpe diceret, se nullam esse de rebus humanis voluptatem Percepturum, antequam in Lusitaniam veniret, vt ad Emmanuelis pedes prouolutus, illi se totum addiceret. Quod enim cœlesti luce frueretur, quod verū Deum coleret, quod ad immortalē vitam aspiraret, id totum esse Emmanueli Regi clarissimo atque sanctissimo in acceptis referendum. Eodem anno Franciscus Vallesius, Galliarum Rex, legatum ad Emmanuelem misit, cum literis officij plenissimis. Petebat autem ab illo, vt se societatis fœdere, quam tunc cum aliquot principibus in aliorum perniciem faciebat, alligari permetteret. Emmanuel respondit, sibi Regis potentissimi voluntatem semper fore gratissimam, & omnia quæ salua fide, & Christiani Regis officio posset, causa illius libentissime facturū. A bellis tamen, quæ Christiani principes inter se gerebant, vehementer abhorrere. Sibi namque in animo esse, Saracenis, si posset, perniciem & interitum machinari. Christianis verò principibus bonam mentem, & animorum concordiam, cum bonorum omnium amplificatione precari. Sub id tempus tres Sarmatarum, viii adprime nobiles, in Lusitaniam Emmanuelis visendi gratia venerunt. Illius namque fama illas regiones cum hominum admiratione peragrabat. Tempore enim, quo reliqui principes Christiani, huius tanti nominis obliti, acerbissimis odijs stimulari, in mutuam perniciem ruebant, & furore cæci, opes hostium, qui Christianis opibus imminebant, in dies amplificabant, erat illius Regis laus illustrior, qui pacem cum Christianis principibus vnice colebat, nec vllis præmijs allici poterat, vt cum vllō principe funestissimi belli societatem iniret, & tanto studio bellum in Africa, & India, contra Christiani nominis hostes compararet. Ad hæc addebant, iter in nationes vltimas apertum, Indiam subactam, multas Orientis nationes sub imperium subiunctas, maximas Arabum, & Persarum, & Ægyptiorum classes deuictas, neq; tam illustres victorias humanis viribus, aut vlla valde magna potentia consequutum, sed, vt conijci poterat, Christum, cui ille tota mente seruebat, pro illius amplitudine dimicare. Hæc & alia multa in hanc sententiam cum vulgò iactarentur, apud Regem Sarmatiæ, qui eodem studio bellū continenter cum Turcis, & reliquis Christianæ religionis hostibus gerebat, & nobilitatem in armis, & optima disciplina continebat, præcipuè laudabantur. Hoc tres illos adolescentes nobiles incitauit, vt è tam longinquis terris in Lusitaniam illius videndi gratia venirent, & simul ab illo peteret, vt eos manibus suis equestri dignitatis insignibus ornare vellet. Sibi namque **omnia in armis feliciter euentura confidebant, si a Principe tam diuinis virtutibus**

tibus ornato eam dignitatem adipiscerentur. Quod petebant impetraverunt, ipsiusque Regis manibus ornati, & instructi, multisque muneribus affecti in patriam rediere, & quacunq; iter faciebant, Regis ipsius virtutem & magnificentiam summis laudibus efferebant. Hoc anno cum Rex Fessensis crebras excursiones in agrum Arzilæ fecisset, & multas prædas abegisset, ciuitas in magnâ carniū penuriam redacta fuerat. Ioannes Coutignus vt hoc incommodum resarciret, in opulentum pagum prope Alcazarquibirium situm, qui propter itineris longinquitatem, nihil sibi à Coutigno metuebat, cū ducentis & quinquaginta equitibus, cum tota nocte iter fecisset, ante exortum Solis inuasit: hostes necopinantes oppressit: quinq; & quinquaginta tantum, reliqui enim diffugerant, captiuos abduxit: mille boues cum multis equis & pullis abegit, eaq; omnia cum maxima difficultate, propter fluuiorum altitudinem, qui ea nocte (imber enim maximus, & turbulenta tempesta extiterat) supra modum creuerant, Arzilam duxit. Præfectus Alcazarquibirij repente cum trecentis equitibus illius vestigijs institit. Sed imbres prælium diremerunt. Vix Coutignus pontem quendam transierat, cum aquæ, quæ campos inundauerant, pontem operuerunt. Hostis verò metuens, ne si vltius pergeret, reditus sibi minime pateret, reuersus est. Crebris eiusmodi excursionibus Coutignus hostes finitimos exterrebat, & agris populationes inferebat, quibus irritatus Fessensis Rex, maximum exercitum comparauit, vt Arzilam obsidione premeret. Triginta equitum millia, & peditum supra septuaginta millia coëgit: cū ijs Armatorū copijs, & multis tormentis & munitiōibus Arzilam contendit: eamque vallo & fossa cinxit: & crebras deinde turres excitauit, tormentaque disposuit, & urbem vehemetissime quatere cœpit, & cuniculos, quibus muros subrueret, instituit: operamque enixe dedit, vt antequam auxilium obsessis afferri posset, vrbe potiretur. Coutignus tamen cum de illius aduentu certior factus esset, Nonium Riberium, qui Regis Emmanuelis negotia in Hispania Bética procurabat, & tūc se Malacæ tenebat, admonuerat, vt sibi confestim multa, quæ ad obsidionem tolerandam necessaria videbantur, mitteret: Emmanuelēque per literas de Regis Fessensis aduentu certiozem fecerat, copias distribuerat, stationes ducibus assignarat, eas partes, quibus maius periculum imminebat, præsidio firmiore munierat, suos ad propugnationem multis verbis incenderat. Omnes erant in vrbs defensionem acriter incitati. Riberius nihil cunctatus est, sed omnia quæ Coutignus postularat, continuo misit. Ioannes Mascaregnas equitum leuis armaturæ Magister, duas repente naues instruxit, in quas centum & viginti equites, & pedites, qui nauibus vehi poterant, imposuit: eique se comitem Nonius Mascaregnas frater adiunxit. Alij duo fratres eorum, nempe Emmanuel Mascaregnas, & Antonius Mascaregnas Arzilæ sub Coutigno militabant. Ii cum Arzilam peruenerunt, iam vrbs viribus summis oppugnabatur. Nonius Riberius milites ducentos Malacæ misit: duces duo viri nobiles erant, qui pro-

pter sua in Regem Emmanuelem merita, ab eo beneficijs summis ornati fuerant. Cum ijs alij veniebant eisdem rationibus astricti: quos omnes Coutignus singulari comitate, & multis honoribus excepit, & illis stationem assignauit, quam insita virtute tuerentur. Interim nec nocte neque die ab opere cessabat: fossas transversas, quibus cuniculos exciperet, duci, muros quassatos refici, alios intra veteres muros excitari faciebat. Franciscus Doria Genuensis, frater patruelis Andreæ Doriæ, cuius tantum nomen in rebus maritimis extitit, operibus præerat: huic Rodericus Sousa, cognomento Cide, socius adiunctus erat. Hi singulare in ea obsidione specimen virtutis & industriæ dederunt, ita, ut in oculis & sermone omnium versarentur. Reliqui quantum poterant, officio suo fungebantur, & singulari audacia omnibus se periculis exponebant. Hostes nullum obsessis laxamentum dabant. Erat autem hoc in Regis Fessensis animo penitus insitum, ut si non intra paucos dies Arzilam expugnaret, obsidionem solueret, ne desidendo tempus frustra consumeret. Hoc illum stimulabat, ut oppugnationi perpetuo acriter & vehementer insisteret. Itaque alij sagittis & glandibus, ut mœnia propugnatoribus nudarent, contendebant: alij tormētis assidue muros quatiebant: alij perfectis iam cuniculis, muris vasâ tormenrario puluere referta subijciebant: fessis deinde recentes & integri succedebant, ita, ut res in vltimum discrimen adducta videretur. Nostris tamen nec animus interim, nec industria ad repugnandum deerat: nec vllis telis, aut obiectis terroribus, loca sibi assignata deserebant, & inde ut hostes summa contentione propellerent, laborabant. Multi tamen interim vtrinque cadebant. In hoc statu vrbs erat, cum Rodericus Barretus cum nauigijs duodecim ex Algarbio aduenit. Huius aduentu tantus obsessis animus additus est, ut confiderent, se facillime in murorum ruinis, si mœnia omnino corruerent, cum hostibus aperto Marte congregari, aut intra cuniculos manum conferre posse. In hac classe, ex eodem Algarbij regno Garfia Melius sexcentos viros acres eduxit, & alij præterea ex Algarbiensi nobilitate non mediocria auxilia rebus communibus attulerunt. Quin etiam nauitæ ex eadem Lusitaniæ parte non tantum nauigandi laude præstantes, verum & bellandi artificio non mediocriter eruditi, in urbem obsessam nauibus ingressi, fortium hominum officio functi sunt. Maurus interim quidam captiuus ad hostes transfugit, & Fessæ Regi nunciauit, urbem esse validiore præsidio, quam ille suspicari posset, firmatam. Is hoc nuncio perturbatus, obsidionem soluere voluit: sed fuit ab Rege Mequinezio fratre suo, ne id faceret, impeditus. Iacobus interim Lupius Siqueira cum nauibus triginta iussu Emmanuelis aduenit: & sic tandem Reges sublata obsidione discesserunt. Coutignus eos equites, qui tunc Arzilæ inuenti fuerant, eduxit, & hostium agmen postremum carpsit, & nonnullos occidit, & aliquot etiam viuos cepit. Hoc tempore Ioannes Gondissaluius Camara, insulæ Materiæ præfectus, grauem sibi iniuriam à Rege Emmanuele factam querebatur, qua offensus, insulam, & domiciliū, & opes, & vectigalia

deserere

deserere, & alias sibi extra Lusitaniæ ditionem sedes deligere parabat. Iurisdictionem enim insulæ, quæ fuerat maioribus suis attributa, sibi ereptam, aut, quod idem valebat, imminutam fuisse dicebat: quod minime ferendum esse iudicabat. Cum verò ex insula profectus, in Algarbium aduersis tempestatibus iactatus esset, & Arzilam obsideri intellexisset, septingentos milites magna mercede conduxit, & summa celeritate Arzilam cõtendit. Sed eo iam tempore Reges castra mouerant: qui tamen redituri multis cum maiore apparatu videbantur. Nobilitas quæ tunc Arzilæ morabatur, sumptibus exhausta, in Lusitaniam redire properabat. Eos Coutignus retinere non poterat. Hoc Camara animaduertens, duplex militibus stipendiū proposuit, seq; tempus omne, quod Coutigno videretur, in ea vrbe mansurum asseruit: neque commissurum, ut vlllo in loco quisquam suum erga Deum, & Regem officium desideraret. Hoc exemplo multos homines nobiles in vrbe retinuit. Hæc non indigna relatu esse statui, ut intelligi possit, quorsum Lusitanorum querelæ erga Reges suos erumpere soleant. Ut enim delicati filij de parentum iniuria sæpe conqueruntur: ita Lusitana nobilitas leuibus interdum causis irritata, de Regibus, à quibus enutrita est, graues querimonias habet. Attamen in ipsa rei indignitate, cum id casus postulat, opes suas Regum causa libenter effundit, & vitam in discrimen salutis iniicit. Camara verò, postquam officio suo perfunctus cum dignitate fuit, Hispaliim concessit, vnde fuit ab Emmanuele literis benigne & amanter scriptis reuocatus. Sub idem tempus, in morte Ataidij fortissimi viri iactura insignis facta est. Apud hunc nonnulli Arabes Oleidemetenfes in Marochiësis regni finibus cõstituti, qui tributum Emmanueli Regi pendebant, questi sunt, quod Arabes quidam Xerquienses eorum agros vastarent, & grauissimas illis iniurias inferrent. Ataidius autem fœdere astrictus erat, ad vim, si quis eis inferre maleficium vellet, omni contentione propulsandam. Ii verò Xerquienses, contra quos fœderati Ataidij opem implorabant, erant viri nobiles & animosi, & in rebus bellicis exerciti, qui stipendiarij Emmanuelis fuerant, & tamen ab eo defecerant, & vltra Marochium castra mouerant, & finitimos agros vastabant, multisque iniurijs Mauros Regi Emmanueli subditos opprimebant. Ataidius qui eos explorarent, cõtino misit. Exploratores, illos ad radices montium, qui Clari nominantur, castra posuisse referunt. Decimo igitur nono die Maij anni eiusdem. M. D. xvj. Ataidius cum equitibus quadringentis & triginta, & paucis peditibus ex vrbe profectus est, ita tamen, ut quo intenderet, nemo suspicari posset. Cum verò circiter triginta passuum millia progressus esset, ad Dabidenses Mauros peruenit: tunc Garabienses etiam Mauri copias suas adduxerunt. Mauri, qui cum Ataidio inde profecti sunt, ad quatuor equitum millia fuere. Inde in terram, quam Alguz appellant, peruenit. Est autem ea tellus plana, & summa fertilitate prædita, & Marochiensi agro finitima, quam flumen, quod Alguz appellant, alluit. Ibi Arabum mulieres & imbellem turban preliquit, primisque tenebris

Bb 2

profectus,

profectus, eo peruenit, vbi Rahu Benxamutius, qui erat vir fortissimus, magnūq; in ducibus nomen apud Arabas obtinebat, castra fixerat. Ibiq; cum ex improviso hostes adoriretur, nemo fuit, qui resisteret. Cædes ingens edita fuit: solus Benxamutius cum paucis euasit. Ataidius cum maxima præda regredi cœpit. Primum agmen Lupus Barriga ducebat: Aluarus Ataidius Regiū signum præferebat: ipse subsidijs aciem postremam firmabat. Cùm verò Marochio quatuor passuū millibus abesset, aliquot horis in loco satis amœno (æstus enim erat ardentissimus) cum exercitu conquieuit. Ibi Rahu Benxamutius cū octoginta equitibus castris obequitauit. Tum Arabas cum Lusitanis fœderatos nominatim compellans, admonuit, vt occasionem tam præclaram ne præmitteret. Si Christianos istos, inquit, occiditis, Mahumeti rem gratam facietis, gentem vestram tyrannide liberabitis, religionem à vobis violatam Lusitanorum sanguine expiabit, & nomen virtutis egregium propter tam præclauū facinus obtinebitis. Agite fratres, agite commilitones, cras Safinium recuperabimus: perendie Azamorem capiemus: Lusitanorum memoria ex Mauritaniæ finibus exterminata, vestrum nomen ab obliuione vindicabit. Cum hæc maximis vocibus diceret, nostri eo ordine, quo instructi fuerant, progrediebantur. Fœderati nullum ei responsum dabant, imo cum præda ad primum agmen se conferebant, vt à periculo longius abessent. Vxor quædam illius, Hota nomine, singulari specie & pulchritudine fœmina, quam is perditæ amabat, capta ferebatur, quæ illum nominatim in clamauit. Is continuo substitit. Illa à ducibus facultatem postulauit cum viro colloquendi. Cum id impetraret, Rahe, inquit, Benxamucie, quoties mihi dixisti, te, ne me captiuam duci conspiceres, maximū vitæ discrimen aditurum? Captiuam modò duci vides, & id tamen pateris? Vbi nunc est amor pristinus? Vbi data fides? Vbi virtus eximia, quam tibi frequenter arrogabas? Is ad hæc, Dies, inquit, longa est: victoria in numinis diuini beneficio, virtus in brachij mei robore consistit. Illa verò puluerem manu in altū proiecit: tum addidit, Verborum tuorū fidem aura dispellit. Abi igitur, & alia vxore, quam mihi longe, vt video, præponis, vt lubet fruere. Ego interim vel de tua perfidia, vel de timiditate, quorum vtrumvis turpius viro sit, nō facile dixerim, perpetuam querimoniam habebō. Is sibi continuo calceum detraxit, eūmq; in illam confecit. Hoc autem signo, vt in more gentis positum erat, se fidē, quam dederat, minime violaturū, confirmauit. Deinde ad equites suos cōuersus, multa cum lacrymis & luctu differuit, vt eos ad misericordiam alliceret. Si, inquit, vos amor vnquam afflixit, si decus ad contemptum mortis incitauit, si vitam meam caram habuistis, opem vulneri, quod mihi amor inflixit, afferte: periculum à me dedecoris eximij propulsate: vitam meam ab imminente fato defendite. Hanc enim mulierem si captiuam duci videro, diu vitam cum tãto dolore atque turpitudine retinere non potero. Cogitate præterea, quantis Mahumetē prophetam sanctissimum meritis obligabitis, si pro lege illius prælium inieritis.

Hæc

Hæc cum diceret, eos ad certamen acriter incitauit, & ipse in agmen postremū inuectus, prælium atrocissimū iniuit, ita, vt nostri illius impetum agrè sustinerent. Alfonso Norogna tunc in postremis hostem magna virtute repellere cōtendebat. Huic Ataidius subueniens, Noli, inquit ridens, Mauros meos, quos multis laboribusalui, internecone delere. Par enim est, vt aliquot in semen relinquamus. Abi igitur in primum agmen, ego postremam aciem tuebor. Gerner inuitus atque recusans, imperio tamē coactus, in agmen primum discessit. Ataidius equum alium (is enim, quo vehebatur, erat nimia lassitudine confectus) ascendit: tum sic hostes sustinebat, vt ordinem minime perturbari permitteret: ita deinde agmen cogebat, vt interdū esset opus, acie conuersa in hostes impetum dare. Hoc cùm non semel fieret, Rahu guttur illius nudatū conspicit: lorica namq; ea parte dissoluta fuerat. Itaq; pilo maxima vi coniecto guttur illius transfixit: & ita vir egregiè fortis, qui tam multas clades hostibus intulerat, vno ictu concidit, ruinaque sua nostrorū aciem perturbauit. Incidit enim continuo tumultus, quo nostri miserandum in modum periere. Quidam enim Alfonso Norognam, quidā Alfonso Ataidium ducem deposcebant. Tantæque partis vtriusq; contentione certatū fuit, vt quasi in tranquillo statu reip. cùm ciues ambitione præcipites, seditionem concitant, ita illi in tanto discrimine disiderent: vsque adeo, vt parum abesset, quin hostibus relictis, ipsi inter se funestissimum prælium cum insigni furore & amentia committerent. Hanc perturbationem Mauri fœderati cùm cernerent, cum hostibus se, vt Rahu admonuerat, coniunxerunt, vt tantæ prædæ participes fierent. Sic autem Lusitani ferme omnes & insito furore, & sciorum scelere, aut cæsi, aut capti sunt: inter quos Alfonso Norogna extitit, qui cū alijs viris nobilibus occisus fuit. Hac victoria elati Mauri, plurimum rebus suis cōfidere cœperunt: & quidam ab Emmanuele descuerunt, alij verò suspensis animis, quid casus deinde ferret, expectabant. Nec enim credebant, viri tam fortis interitu, alium inueniri facile posse, qui rem Lusitanam ea virtute defenderet. Rahu cum insigni victoria & decore, & maxima præda, & quod ille rebus omnibus anteferebat, cum vxore carissima discessit, ita, vt eum omnes admirarentur, & virtutem illius in cœlū laudibus efferrent. Vxor tamen illi amoris gratiam exemplo memorabili retulit. Nam post hanc victoriam, cùm Xerifus cum Fessæ Rege prælium cōmisset, Rahu ab hoste, quem fugientem persequabatur, occisus fuit. Hostis enim conuersus, equo concitato, Rahum hasta transfixit. Hota viri funus cum multis lacrymis & eiulatu procurauit, & corpus illius in sepulchrum magnis sumptibus extructum intulit. Deinde nouem se diebus à cibo & potu continuit: & sic tandem spiritum edidit: & suis mandatum dedit, vt se cum viro sepelirent. Indignū namque statuit, à viro, quem vnice amat, & à quo ardentè amata fuerat, aut morte, aut sepultura diuelli. Emmanuel cùm ei de morte Ataidij, & de exercitus clade fuisset allatū, Nonium Mascaregnam virum impigrum illi successorē designauit.

B b 3

designauit. Eo tempore, quo illa clades accepta fuit, Iehabentafufus in Lusitania versabatur, negotijs implicitus. Qui vbi casum miserabile rescituit, non mediocrem ex eo dolorem accepit. Id autem illū præcipue angebat, quod metuebat, ne Rex Emmanuel Maurorum scelere offensus, reliquis deinde nullam fidem habendam censeret: quo facto cernebat, maximam rei bene gerendæ facultatem funditus interituram. Hoc cum metueret, Regem obtestatur, ne propter aliquorum perfidiam, de reliquis spem prorsus abijciat. Nullam esse gentē, ex qua non sæpenumero homines cōscelerati atque proditores existant. Quod si, inquit, improborum scelus aliorū hominum fidem suspectam fecerit, quo se conferent Reges? Cuius tandem operibus vti poterunt? Quam rem, hominum auxilio destituti, ex animi sententia gerent? Qui enim nemini fidem habet, nemini negotium vllum committet. Abdat se igitur in sylvas, & regni procuracionem omnino deserat, opus est, qui vniuersos homines, propter nonnullorū perfidiā, auaritiæ & prodicionis insinulat. Vt igitur nihil esse potest nimia crudelitate dementius: ita nihil excogitare possum diffidentia miserabilius. Fateor equidem scelus immane eorum fuisse, qui socios prodiderūt, & auaritia obcæcati, eis, quibus auxilium afferebant, crudelissimam necem attulerunt. Verum non omnes sceleris eiusdem participes extitere. Duces enim constat innoxios fuisse, qui, quantum in illis fuit, suos à scelere infando cohibuerunt. Multi præterea, quanta fide amicitiam Lusitanorum coluissent, in morte, qua nullū certius argumentum esse potest, aperte demonstrarunt. Nam cū Lusitanis ab hostibus occisi sunt: & ij, qui se scelere contaminarunt, nunquam id fecissent, nisi propter Lusitanorum in deligendo duce amentem & pestiferam dissentionē, merito rem perditam esse prospexissent. Itaq; cū salutis desperatio ex vna parte eorum animos occupasset, & ex altera spes ingentis vtilitatis ostensa fuisset, superauit species vtilitatis honestatis splendorem, ita, vt mallent cum lucro viuere, quàm cum fide mortem oppetere. Non purgo scelus, imo censeo, vt iure regio vtaris, & de sceleratis debitum supplicium sumas. Vtrunq; enim regium munus est, & virtutis merita debitis ornamentis afficere, & seuerè in admissum scelus animaduertere. Sed hoc demonstrare volo, non omnes in scelere fuisse, & intempestiuam seditionē improbis causam aperte sceleris attulisse. Quare spes est, si proborum opera vti volueris, & quod est nonnullorum temeritate cōtractum, seueriore disciplina correxeris, fore, vt quod est damni factū, cum ingenti lucro refarcias. Fides mea multis in rebus satis perspecta & cognita fuit. Vt enim tuæ dignitati seruirem, meis infensus & inimicus extiti, & pro tua amplitudine nullum vitæ periculum recusavi. Quare si officia mea tibi grata sunt, te suppliciter oro, vt mihi, cui antequam meam in te fidem rebus exploratam habuisses, multa credidisti, nunc postquam meis laboribus atq; periculis, quanta religione fidem colerem, documentum dedi, multo maiora cōmittas. Confido enim futurum, vt opera mea multo plures Mauri ad nomen tuū adiungantur, quàm fuerunt

fuerunt illi, quos metus simul atq; cupiditas ad breuē tēpus à tui nominis studio distinxit. Hæc cū sæpe, & ardenti studio dixisset, Emmanueli persuasit, vt vellet illius opera Maurorū voluntates, metu percussas, ad spem rursus Regiæ benignitatis excitare. Itaq; cum Petro Mascaregna, qui tunc Safiniū proficisceretur, Iehabentafufum etiā misit: qui in exitu mensis Iulij Safinium naues cum præsidio militū, cum armis & munitionibus appulerunt. Iehabentafufus literis continuo fœderatorū ducibus aduentū suum significauit. Hi maximis lætitiæ signis, quàm gratus esset omnibus illius aduentus, passim demonstrabant. Erat enim ille egregie fortis, & bellandi peritissimus, ita, vt omnes, qui sub illo militabant, quasi ad exploratā victoriam ducti fuissent, valde confidenter in hostes impetū facerent. Multi ex Mauris fœderatis, accepta prius fide (timebant enim, ne propter Ataidij cædem, aliorū scelus sibi fraudi esset) in urbem venerūt: quos omnes Nonius Mascaregnas scelere liberauit. Hi multis promissis fuerūt in studiū Regis Emmanuelis multo acrius incitati. De supplicio eorū, qui scelus immane susceperant, dubitatum in consilio fuit. Erat enim ingens multitudo. de omnibus supplicium sumere, erat difficillimū. In paucos cōmune omnium scelus vindicare, iniquum videbatur. Præterea timor erat, ne, si tūc aliquid acerbius in animaduertendo fieret, tumultus orirentur, & multorum animi à nomine Regis alienarentur. Quare visum fuit, supplicium in aliud tempus magis cōmodum reseruari, & omnes sceleri affines interim dissimulanter notari, vt aliquo prætextu paulatim absumerentur. Hoc anno Regina Maria filium peperit, cui fuit Antonij nomen impositum. Sed puer mortem statim obiit, & Regina ex partu grauitè & periculose laborauit. Sub idē tempus vna naus ex his, quas Carauelas vocant, quæ è Lusitania ex Algarbij regno Arzilam veniebat, fuit, antequam in Arzilæ portū intraret, à piratis Mauris capta. Lusitana classis, quæ in portum subducta fuerat, propterea quod estus decesserat, illi opē afferre nō potuit. Franciscus Soueralis, vir fortissimus, qui ea vehebatur, antequam in prælio multis vultibus confectus occuberet, res memorabiles effecit: octo & viginti viri atque mulieres capti sunt. Non multis post diebus Gundissaluus Vascius itinerū ductor, vir animi maximi, qui cū fuisset Maurus natione, & religione Mahumetanus, impiam superstitionē execratus, ad Christi se nomen & fidem adiunxerat, in Tingitanā urbē se contulit, vt opera summi cuiusdā Chirurghi crus, quod illi in bello contractū fuerat, sanari posset. Vix sanitatē recuperarat, cum nauem conscendit, vt Arzilam, in qua vrbe domiciliū habebat (desiderio enim magno videndi vxorē & filios tenebatur) repeteret. Magister enim nauis dabat fidem, fore, vt intra tres horas nauem saluam in Arzilenfi portu cōstitueret. Sed cū ventus deficeret, duæ longæ Maurorum naues in insidijs collocatæ, in illam inuehantur. Is quamuis esset vir in armis acerrimus, non tamē arma tunc, neq; præsidium vllum, quibus hostes repelleret, habebat: & cum sibi moriendū esse necessario cernebat, si in manus hostium pertuieret, in scapham desiluit, vt remis

periculum declinaret. Captus tamen cum paruulo filio fuit. In nauem similiter (nemo enim erat in ea, qui resistere posset) hostes ingreſsi, viros & mulieres, qui ea vehebantur, Tetuamum abduxerunt. Mulieres vim & libidinem à corporibus suis lacrymis, & ingentis pecuniæ promissis cohibuerunt. Pretio autem persoluto, omnes cum viris, qui simul capti fuerat, in libertatem restitutæ sunt. Solus Gundissaluus Vascius, quamuis ingentem pecuniam pro redemptione illius multi viri nobiles offerrent, & Mauri essent auarissimi, non potuit in libertatem vindicari. Erant enim hostes in illum, propter desertam Mahumetis nefariam & impiam superstitionem, vehementer infensi. Itaque cruciatus in illum diros excogitant, & primùm filium in illius conspectu dilacerant, què ipse, vt supplicium libenter pro CHRISTI gloria subiret, verbis exhortatur. Illius deinde manus atque pedes duobus asseribus fibula coniunctis, atque disclusis alligant, & illum verberibus concidunt, & vngulas euellunt, atq; vt diutius torqueretur, ita corpus paulatim carpunt, vt non celeri morte doloribus acerbissimis finis imponeretur. Is interim omnem à corpore dolorè nomine CHRISTI sæpius inuocato depellebat, & illi gratias agebat, quòd se tanto beneficio cumlaret. Neque enim sibi clarius in hac vita munus concedi potuisse dicebat, quàm vt pro illius nomine, qui tantos in Cruce pro generis humani salute cruciatus pertulisset, vitam cum insigni cruciatu profundere. Neq; solùm supplicij oblectari videbatur, verùm & supplicibus verbis flagitiorum veniã postulabat. Hostes fidei constantia perturbati, multo grauiora animis supplicia perferabant. Non poterant enim pati, omnes suos conatus, quos ad illius virtutem frangendam & debilitandam comparauerant, ad nihilum recidisse. Itaque flagrabant furore & amentia: & quo ille constantius in fide permanebat, & tortius cruciatus contemnebat, eo illi magis animis efferabantur, & vehementius illum nouis cruciatibus oppugnabant. Cùm verò Christum in supplicij laudari, & Mahumetis nomen lacerari perspicerent, linguam illius præciderunt: qui tamen ipso spiritu, qui è vultu & ex oculis eminebat, eorum immanitatem & impietatem refutabat, & clariorem triumphum tacitus ex eorum crudelitate victor agebat, quàm verbis ducere potuisset. Mente enim tunc cum Deo clarius euulsa lingua loquebatur, & magnificentius Christi numini vota persoluebat, quàm si summis humanæ eloquentiæ viribus hostes exterreret. Biduo hæc cruciamenta inuictò animo pertulit, & sic tandem in cælum è corporis vinculis expeditus immigrauit. Is fratrem habebat, qui similiter se se ad Christi nomē applicuerat, & post aliquot annos ab hostibus captus, in acerbissimo cruciatu, pro Christi religione fortissime tolerato, clarissimam mortem oppetiuit: & ita fratris vestigijs insistens, idem virtutis præmium in cælo consequutus est. Dum hæc in Lusitania & Africa geruntur, Fernandus Gomecius Lemius, quem Alfonso Albuquerque ad Ismaëlem Persarum Imperatorem legauerat, cum suo comitatu quadraginta camelis, quem regij ad eam rem præparauerant, inuectus, quacunque

cunque iter faciebat, erat à principibus, qui Ismaëli parebant, hospitaliter acceptus. Eum autem deducebat quidam Ismaëlis dux, Habraimus Bea nomine, qui cùm Carmasam perueniret (ea fuerat olim ciuitas valde frequens & opulenta, & propter rebellionem, Ismaëlis iussu vastata, in cuius tamen arce militum præsidia collocata erant) Ismaël eum prohibuit, ne vltius ipsius iniussu progrediretur. Interim Ismaël equos, qui in alia ciuitate alebantur, ad se perducere imperauit. Postridie nostri Ismaëlis permissu Carmam peruenere, quæ ciuitas est muris, & vallo, atque fossa munita. Inde in templum magnis sumptibus ædificatum, prope fluuium latissimum, qui tellurem varijs aquarum deriuationibus valde fertilem & amœnam reddit, deducti sunt. Quacunque autem iter faciebant, erant ab ducibus honorifice accepti, & omnibus rebus ad victum necessarijs large atque munifice donati. Cùm verò Caixamum peruenissent, quæ ciuitas est mœnibus egregie munita, multisque rebus opulenta, Mirabucaca, qui tunc Ismaëlis exercitum imperio continebat (is autem Goæ Albuquerque Ismaëlis nomine salutauerat) cum legatis Regis Daquemensis, atque Zabaimi Idalcami, qui apud Ismaëlem versabantur, & cum magno equitum & peditum comitatu illis obuiam prodijt. Ibi decem dies commorati sunt. Inde corporibus iam ab labore reſectis profecti, decem iustis itineribus ad Ismaëlis castra (in campo namque versabantur) tandem perducti sunt. Ante tamen quam in castra perueniret, Regiæ præfectus, cuius status erat amplissimus, & opes immanes, eis obuius factus est, & tantisper illos sermone periuicundo & humano detinuit, dum illorum sarcinæ, quæ à camelis ferebantur, accederent. Tunc eorum tabernacula prope sua figi præcepit, illisque conuiuium instrui imperauit. Vix in sellis confederant, cum eis Ismaël munera satis large in conuiuium misit. Cùm ad eum locum peruenere, supra mille, vt arbitrabantur, miliaria cōfecerant. Regia verò castra locata erat in campi planicie, montibus excelsis & editis multa niue coopertis inclusa. Numerus tabernaculorum quinque & triginta millium fuisse dicebatur: Equites supra cētum millia: & magnus etiam mulierum numerus, & famulorum innumerabilis turba illis castris continebatur. Postridie Ismaël venatum profectus, octo milla equitum duxit: modico tamē omnes interuallo ab eo distabant. Illi tantum, qui eum conuenire volebant, propius accedebant: explicatōq; negotio, cuius causa venerant, abscedebant continuo, & in ordinem reducebantur. Præfectus Regiæ dimissus est, vt legatos laute acciperet. Is vt ornatus esset conuiuium, aliorum etiam regum legatos inuitauit. Multis dapibus, & maxima vini copia, & cantibus, & symphonia celebratum conuiuium fuit: omnesq; tandē, qui fuerat inuitati, vestibus bombycinis auro intertextis donati sunt. Conuiuium fuit à diei principio ad vesperum perductum. Ismaël interim à venatione reuersus, præter tabernaculum, vbi conuiuium celebrabatur, transiit. Omnes egressi sunt, vt eum salutarent. Is Lusitanum legatum alijs vestibus atq; muneribus ornauit.

Non multis post diebus legatus intromissus est, vt legationē exponeret. Ismaël illum in tabernaculo pulcherrime facto, quod auri miro fulgore splendebat, & in loco sublimi aureis vestibibus instrato, Regibus & Principibus, qui illi parebāt, stipatus expectauit. Literas hilari fronte accepit: legatū cum socijs sedere iussit: tum de valetudine Pontificis Maximi, de statu & amplitudine multa quæsiuit. Deinde de Regis Emmanuelis moribus, ætate, consuetudine, de illius imperio, de filiorū numero percontatus est. Postremò de Alfonsi Albuquerqueij moribus atq; virtute, de armorū studio, de pacis institutis non pauca etiā cum singulari significatione humanitatis interrogauit. Munera deinde, quæ legatus illi Albuquerqueij nomine deferebat, accepit, & quàm grata illi essent, multis signis ostēdit. Postquam verò iucundo sermone tempus aliquod cum legato comiter insumpsit, mensam insterni, & dapes apponi iussit: aliam verò mensam exquisitissimis epulis extructam, prope suā legatis & principibus, qui aderāt, similiter apparari præcepit. Celebratur omnium sermone conuiuium. Mahumetis interim vinū vetantis iussa contemnūtur: aquam vino admisceri summum nefas existimatur: maioribus inuicem poculis inuitantur. Dux quidā instat, & vrget, & per Ismaëlis vitā conuiuas obtestatur, vt totum vinum hauriant. Ismaël maximum poculum vino plenū ostentabat, & num satis oppletū esset, interrogabat: deinde totū, quasi præclarum facinus ederet, ebibebat. Tum se iactabat, quòd ille solus tantum vini haussisset, quantū illi omnes, qui aderāt, bibere minime potuissent. De mensa dapes & vinū, si quid esset quod suauius videretur, legatis mittebat. Multis interim iocis inter se ludebant, & omni ratione dabant operā, vt animos ab omni cura ad hilaritatē traducerent. Nullis cæremonijs, nullis mysterijs erat locus relictus. Conuiuium cum duabus ante meridiē horis institutum fuisset, sub occasum Solis finitum fuit. Legati alijs vestibibus atq; muneribus ornati, & in tabernacula dimissi sunt. Castra interim frequenter mouebantur: sed idē semper cultus, & institutum vitæ permanebat. Legatis tandem responderi placuit. Summa legationis tria capita cõtinebat. Primum erat, Regem Emmanuelem cupere cum illo societatem coire, ita, vt eosdem amicos & inimicos haberent. Et quia nouerat, illi cum Turcarum Imperatore, & cum Sultano Ægypti bellum esse, se ad idē bellum opem, quam maximam posset, allaturum. Alterum caput erat, vt Ismaël ad amicitiaē fœdus confirmandum, legatos in Lusitaniam ad Emmanuelem mitteret. Albuquerqueium enim operam datum, vt ij commodissime Armuzio in Lusitaniam nauigarent. Postremum erat, quo Albuquerqueius ab Ismaële postulabat, vt Persas, qui Zabaimo Idalcamo in bello contra Lusitanos operam nauabant, reuocaret: & deinceps eis, bellis quæ contra Lusitanos mouerentur, interdiceret. Responsum est ad primum caput, verba cum factis minime consentire. Si Rex Emmanuel amicitiam illius expetebat, cur Armuzium, quæ ciuitas Ismaëlis imperio tenebatur, & illi tributum ex fœdere pendebat, Lusitanorum armis occupari, & præsidijs

suis

suis teneri permittebat? Quod verò ad legatos adtinebat, viam esse longinquā & periculofam, multisq; difficultatibus impeditā. Sed se anno sequenti bellum Turcis illaturum, & famam belli, quam sperabat in Lusitaniam peruasuram, vice legatorum futurā. Bello verò contra Selymum profligato, tum demū signa in Arabiam se inferre constituisse: ad quod bellum nullius se Regis ope indigere. Si vellet Albuquerqueius amici officio fungi, auxilium quod in Arabicum bellum offerebat, in bellum, quod contra Catifam & Baharem, ciuitates in intimo sinu Persico sitas, quæ ab illo defecerāt, moliri statuebat, reseruaret. Tunc enim opus sibi Albuquerqueij auxilio, propter Armuzij vicinitatem, fore. De militibus verò, qui sub Zabaimo militabant, sibi liberum non esse. Primum enim, milites, qui passim extra imperij sui fines vagabantur, esse legibus solutos, imperioq; illius astringi non posse. Deinde sibi cum Zabaimo Idalcamo amicitiaē fœdus esse, quod sine scelere nefario violari non posset. Se tamē ad illum literas daturum, quibus hortaretur, vt Lusitanos bello minime lacefferet. Postremò se duabus suis, qui mare Persicum nauigabant, præcepisse, vt Albuquerqueiū vnice colerent, illiusq; voluntatē nunquam offenderēt, sed omnia potius amicitiaē cõtantis officia illi præstarent. Reliqua verò se literis & sermone, quæ cum legato habiturus erat, vberius explicaturū. Hæc quidē tunc respondit. paucis autē post diebus castra mouit, & montes, qui in ambitū duodecim passuū millibus patebant, exercitu circumducto cinxit. Deinde cum paulatim vndiq; bestiaē pellerentur, in campi planiciem, quam montes omni ex parte claudebant, cõpulsæ sunt. Tum legatū cum socijs, & paucos præterea viros primarios accersit: deinde sagittis maximū earum numerum confixit. Postremò aduncum gladiū distrinxit, quo multas in duas partes vno ictu dissecuit, & quandā secundum longitudinem vno tantum vulnere discidit. Erat enim summis viribus, & singulari in armis dexteritate præditus. Tandem cædendi labore defatigatus, reliquis, vt bestiarum stragem ederent, permisit. Interim verò cum legato sermonem iucundissime conferebat, & quomodo Emmanuel venaretur, & quo studio nemora & Sylvas peragraret, interrogabat. Deinde quatuor millia passuum progressus, piscationi operā dedit: & ipse manibus suis retia iaciebat, & nostris pisces humanissime porrigebat, omniq; ratione pugnabat, vt eos omnibus facilitatis signis ad sui studium alliceret: quod quidem non erat simulatione aliqua fraudulenter elaboratum, sed in natura illius penitus insitum. Erat enim natura clemēs, & à curis tristissimis alienus, & in omni genere sermonis vrbanius atque iucundus. Inde motis castris, in loca amœnissima, hortis atque pomarijs ordine singulari confita peruenit. Cupiebat enim, vt nostri regionis amœnitatem oculis aspicerent, vt omnia laudibus in Lusitania celebrarent. Deinde cum legatus instaret, vt se missum faceret, ab illo petiuit, vt Taurisium concederet, & ibi eum opperiretur. Se namq; velle legatum ad Albuquerqueiū cum illo mittere. Lusitanos pecunia & muneribus varijs affecit, eosque Duci cuidam commisit,

vt

vt in urbem illam deduceret. Decem autem itineribus Taurisium peruenere. Ciuitas est ædium magnificentia, & ciuium frequentia, & diuitiarū abundantia, & telluris fertilitate, & amœnitate illustris & clara. Eam multi Christiani Armenij incolebant, qui Lusitanos Christiani nominis coniunctione frequenter inuisebant, multisq; notis egregiæ cuiusdam volūtatis insitam in eos caritatem demonstrabant. Ciuitatis autē rectores & principes nullum in eos officiū prætermittēbant. Post viginti dies (legatus enim, quem Ismaël mittere decreuerat, in grauisimū morbum inciderat) iussi sunt inde discedere, & regionem natura fertilem, & cultura nitidam peragrarē, donec tandem Caixam ciuitatē opulentissimam peruenirent. Inde Zirazium quindecim itineribus deducti sunt. Hyems erat, & viæ niuibus oppletæ iter impediēbāt, ita, vt esset necesse, à multis viam, qua nostri progrediebantur, aperiri. Ex ea ciuitate Dux cum magna equitū multitudine, vt reliqui duces atq; præfecti in omnibus urbibus, in quas legatus intenderat, facere solebant, obuiam illi prodijt. Fuere ibi similiter benigne & satis hospitaliter accepti. Urbis princeps interuenit, cuius aduētū festi dies agitati sunt, & nostri multo lautius & magnificentius epulati. Legatus, quem Ismaël ad Albuquerquecum cum literis ad Emmanuelem Regem destinauerat, eò tandē cum muneribus varijs aduenit. Inter alia munera, quinq; pulcherrimos equos ephippijs aureis & argenteis, cum emblematis admirabili fulgore collucentibus, & vestibus bombycinis instratos ad Emmanuelem mittebat: & aureā galeam, & multa aurea & argētea vasa singulari opere perfectā. Inde Larā profecti sunt: è Lara Armuzium tandem traiciunt eo tempore, quo iam Alfonso Albuquerquecum obierat, & Lupus Suarius Indiam regebat. Literæ, quas Emmanueli Ismaëlis legatus ferebat, erant in hanc sententiam scriptæ. Regi magno, sublimi corona prædito, maximo principum Christianorū decori & ornamento, magnanimo, felicissimo Portugaliæ firmamēto Salutem. Facinora tua sunt cum ros odoris suauissimi iucunditate conferenda. Has literas scribo, vt ex illis intelligas, me tibi felicitatem cum dignitatis amplificatione nō minus, quàm si frater meus esses, optare. Velim scias, domesticū quendam meum in Indiam iuisse, vbi tuus magnus, & laudatus, & à te summo consilio ad tantum munus obeundum delectus imperator versabatur. Is famulum illum nostrum, & illius comites benigne complexus est, omniāque illius officia in eos constitere: quod ego non mediocre amoris argumētum iudicauī. Id me mouit, vt virum è meis domesticis & familiaribus, Soleimanum nomine, ad illum legarem, vt institutam amicitiam fortius confirmaret. Cupio igitur, vt mutuis literis & officijs hoc amoris vinculo arctius illigemur. Deus omnipotens Regium tuæ personæ decus, & amplitudinem, & imperium, atque familiam sempiterno præsidio tueatur. Albuquerquecum verò literis ad illum datis, Imperatorū columen, maris Leonem fortissimū, maximæ virtutis virū, & alijs eiusmodi titulis illustrabat. Addebat deinde: Vt cum sol exoritur, illius splendor est oculis iucundus, & vt

odorum

odorum fragrantia nares suauitate perfundit: sic res à te gestæ me singulari voluptate permulcent. Hoc eloquentiæ genere epistolam contexebat, voluntatemque in illius studium vehemēter incitatam esse declarabat. Postremò ab illo petebat, vt aliquot artifices sibi mitteret, qui tormenta conflare, & expolire possent. Similiter & Mirabucaca literis ad Albuquerquecum datis, laudes illius exaggerabat, & animum suum illius amore vehementer incensum esse testificabatur.

LIBER VNDECIMVS.

VM HAEC GEREBAN

tur, Sultanus magnam classem comparauerat, vt rursus Lusitanos, si posset, Indiæ possessione pelleret. Ad id autem fuerat ab omnibus ferme regibus Indiæ literis stimulatus, qui omnes opes suas illi ad id bellum præstaturas afferebant. Is & spe, quam illi Indiæ principes afferebant, & dolore, quo illum vectigalium iactura conficiebat, inductus (opes enim magnas Lusitanorum armis amiserat) classem viginti septem nauium instruxit. In hac classe septingenti Mameluci, in quibus totum militiae robur consistebat, trecenti Turcæ, mille Saraceni Tunetensēs atque Granatensēs inerant. Maximas præterea copias Indi Reges ei minime defuturas ostenderant. Tormentorū & munitionū erat ingens numerus. Huic classi Soleimanum, natione Turcam, rerum maritimarum peritissimum, qui longo tempore sub Turcarum imperatore stipendia fecerat, & ab eo ad Sultanum transfugerat, præfecit. Is ex Herōum ciuitate solutis anchoris in insulam Camaram contendit: in cursu tamen triremē vnā amisit. Mirhocemum verò, qui post amissam ad Diū classem, duas naues, & vnā rostratā suis sumptibus ædificarat, sibi socium adiunxit. In ea insula arcem instituunt, quam Sultanus Mirhocemo committi præceperat. In arcis structura circiter annum consumunt. Inde, vt Adenam oppugnēt, discedunt. Rex enim illius urbis Mirhocemi iniurijs offensus, ne comatus vllus in insulam importaretur, proposita capitali pœna vetuerat. Adenam verò Soleimanus & Mirhocemus diu atque vehementer oppugnarunt, & muri etiam partem tormentis diruerunt: sed tanta vi fuerunt à ciuibus repulsi, vt cogērentur re infecta in insulam redire. Inde

Inde Iudam, vt melius rei frumentariæ prouiderent, petiere. Ibi hostili diffensione inter vtrunque ducem concitata, Mirhocemus Soleimani insidijs oppressus interiit. Emmanuel de classis huius apparatu certior per literas sibi Rhodumissas factus fuerat. Itaque Lupo Suario præceperat, vt nõ expectaret, dum ea in Indiam nauigaret, & se cum classe regum coniungeret, sed ipse in Arabicum sinum delatus, eam euerteret. Suarius, vt imperata conficeret, diligentiam adhibuit. Itaque tres & quadraginta naues celeriter instruxit. Cum hac classe, inquam mille & ducenti milites Lusitani, & mille Indi cõscripti fuerunt, Goa soluit octauo die mensis Februarij, Anno salutis. M. D. xvij. Zacotorã verò aquandi gratia petijt: inde Adenam, vbi hostes consistere suspicabatur, inuectus est. At illi, vt dictum est, inde discesserant. Suarius naues in portu constituit, & in urbem globos cõiecit. Tres ciuitatis principes Mirhamiriã iussu, qui adhuc urbis imperium tenebat, ad illum supplices cum clauibus accedunt, & petunt, vt urbem Emmanuelis nomine, cui seruire deinceps summa fide & studio volebant, in deditioem acciperet. Is oblatam ciuitatem repudiãuit. Id enim, vt dicebatur, in mãdatis acceperat, ne Adenam oppugnaret, ne ve, si ea ciuitas in deditioem sponte sua veniret, possessionem illius occuparet. Verùm mandata certa non possunt casibus incertis, quos temporum varietas & inconstantia gubernat, accommodari. Quocirca maximo interdum animo opus est, ad consilium cum rerum varietate commutandum. Nam cum animus nimis iram absentis principis extimescit, multæ occasiones elabuntur, quas amissas postea multi sine fructu lamentantur. Quocirca Epaminondæ factũ debitis laudibus ornatur, qui cum tempus imperij legibus definitum, illi expletum fuisset, imperium tamen duobus mensibus contra leges, vt hostes bello frangeret, retinuit, cum sciret, esse sibi capitale supplicium à ciuitate constitutum. Itaq; maluit vite periculum adire, quam nimia obedientia periculum non omni contentione à patria propulsare. Quod si Suarius fecisset, ab eo principe, cuius offensionem metuebat, fuisset non mediocribus honoribus propter eam animi magnitudinem affectus. Interim verò, ne quod ciues offerebant, negligere videretur, dixit sibi esse in animo cum hoste configere, propterea non posse ibi in facienda pace tempus contere, ne, dũ in conditionibus scribendis immoratur, hostes effugiant. Se breui, vt cõfidebat, rediturũ, operamq; daturũ, vt pax multo tunc comodius firmaretur. Cõmeatu sibi tantũ, & magistris opus esse. Ciues hoc respõso lætitia incredibiliter elati sunt, eamq; voluptatẽ, quam ex inopinata libertate ceperunt, multis signis indicarunt. Commeatũ verò large suppeditarũ, & quatuor magistros, qui mare illud Arabicũ sæpissime peragrarãt, Suario tradiderũt. Inde profectus vela dedit, & Aluarũ Castrensem cũ Iacobo Pereira præmisit, vt aliquẽ exciperent, ex quo possent explorare cognoscere, vbi hostiũ classis confisteret. Pereira nauẽ vnã cepit: ex captiuis autẽ cognouit classẽ hostiũ in lu-
de portu constitutam esse. Soleimanũ verò in animo habere, rursus Adenam oppugnare,

oppugnare, & arcem Camarensem perficere, deinde in Indiã, vt Lusitanos opprimeret, nauigare. Suarius cum ostium sinus Arabici intrare vellet, tempestate subito coorta iactatus est, parũque abfuit, quin classis vniuersa deprimeretur. Aluari Castrensis naus ingenti sarcina grauata (tria nãmque nauigia Castrensis ceperat, & omnem prædam in nauem imposuerat) fluctibus hausta fuit, & omnes, qui in illa vehebantur, interiire. Tempestate sedata Suarius cursum tenuit, & antequam Iudam perueniret, duodeuiginti Christiani Veneti (hi erant fabri, qui hostium classẽ reficiebant, & cum septem turcis profugerant) ad eum deducti, narrant Mirhocemũ à Soleimano occisum fuisse, propterea quod eum Mirhocemus veneno tollere parabat. Classẽ verò in terram subductã, ciuitatem immunitam esse, infirmãque præsidia ad urbis defensionem constituta. Hoc accepto nuncio Suarius adcelerãuit. Sed alia tempestatas valde turbulenta illum à cursu transfuersum deduxit. Naus vna cum omnibus, qui in illa erant, fluctibus obruta fuit. Tandem cum classis ad introitum portus appulsa fuisset, nostri vltius progredi propter frequentia vada non ausi sunt. Ciuitas est in ora mediæ Arabiæ interioris post sinus aditum sita. Solum est macrum & aridum: ciues non cibarijs tantũ, sed aquis etiam aliunde importatis vtuntur. Locus propter religionem frequentari cõepit. Inde nãmque vrbs, quam Mecam nominant, vbi Mahumetis sepulchrum visitur, itinere diei vnus abest. Præterea locus, eo quod in orã medio situs sit, est idoneus ad aromata, & reliquas Indiæ merces exponendas, quæ inde camelis in Ægyptum deportari solebant. Portus est propter breuia, & scopulos admodum frequentes, infestus. Vrbs non erat ita munita, vt obsidionem sustineret. Domos tamen habebat sublatas cœnaculis, & non minimis sumptibus ædificatas. Suarius Alonsum Menesũ, & Dionysium Fernandũ Melium portus altitudinẽ explorare iussit. Illi semitam esse perangustam, qua triremes possent intrare, renunciãt: sed hoc incommodum habere, quod propter varios & ancipites flexus, esset necesse latera crebris tormentorũ ictibus exponi. Ex vrbe nãmq; & ex stationibus ad eã rem præparatis densæ pilæ iaciebantur. Habito consilio, statutum fuit, antequam tormenta, quæ erãt in stationibus in litore constitutis, adactis clauis impedirent, ne hostibus vsui esse possent, non esse cum tanto periculo urbem oppugnandam. Vt autem id fieri posset, esse commodissimum, naues duas onerarias, & vnã rostratam nauem Mirhocemi, quæ in portu consistebant, incendere, vt dum hostes ab alia cura auersi, ignem restinguere conarentur, nostri facilius id quod cogitarant, efficerent. Ignis quidem coniectus fuit, & naues incensæ: hostes nihilominus à stationum & tormentorum præsidio minime deducti sunt. Itaq; nostri, qui in terram desilierant, stationes oppugnare non sunt ausi. Classis interim magnum damnum ab hostibus accipiebat. Suarius igitur inde classẽ deduxit, & in Camarã cursum direxit. Sitis enim atq; fames multũ nostros vexabat, & nõ paucos interimebat. Insulam verò habitatoribus vacuã offendit.

Omnes

Omnes enim metu in continentem profugerant. Suarius in Æthiopiam Franciscum Gaam, & Laurentium Cosmium cum illorum nauibus misit. Qui tamen nullum ex ea regione com meatum importarunt, ita, ut ingrauescente fame multi perirent. Ibi Odoardus Galuanus, qui ab Emmanuele fuerat ad Æthiopiæ Regem cum honorifica legatione missus, senio atq; morbo confectus, è vita migravit. Suarius arce, quam hostes ædificarant, euerfa, ex insula discessit, & extra sinum egressus, Zeilam aduectus est. Ea vrbs extra sinum Arabicum, prope ipsius sinus aditum in ora Æthiopiæ sita, ciuibus frequens, & commercio locuples erat: ædes amplas & editas habebat. Gens erat è varijs nationibus eo confluentibus mixta. Et sic eueniebat, ut pars nigro, pars verò candido colore, multi medio inter nigrum & candidum distincti, in ea versarètur. Eam Suarius, ut inde cibaria pararet, fame coactus petierat. Multitudo classis metu diffugit. Viri militares, ut aditu nostros arcerent, vrbs præsidio relictæ sunt. Nostri cum cernerent, armis, non precibus, neque pretio famem sibi depellendam esse, communi consilio urbem debellare constituunt. Ea non erat cinctæ muris, aut turribus & stationibus vllis munita. Itaque in terram defiliunt. Primam aciem Gaspar Coutignus, & Ioannes Sylueira ducebant. Postremam Suarius cum reliquis ducibus agebat. Qui primi exierant, instructi reliquas copias expectabant. Sed id cum lentius, quam res postulabat, à Suario fieret, ij qui in terram egressi fuerant, cõuictijs exagitati, morâ ferre minime potuerunt. Exprobrabant namq; illis hostes ignominiam, in vrbe Iuda ab hostibus acceptam. Ibi non minus liberali hospicio eos accipiendos esse dicebant, quam à Soleimano accepti fuerant. Primi Gaspar Syluius, & Arius Syluius, & Antonius Ferreira Fogaza, homines dedecoris insolentes, qui laudis cupiditate mortem contemnebant, in hostes ruunt, reliqui omnes continuo sequuntur. Hostes vndique confluunt, & conferti impetum egregie sustinent. Nostros tamen & fames, & conuictium, & accepta ad Iudam macula acriter stimulat. Itaque impressione facta hostes fundunt, multos cædunt, & reliquos in effusam fugam conijciunt. Vrbs adhuc modum omni præsidio nudata, nostris prædæ relicta fuit. Simon Andradius misit, qui Suario diceret (is adhuc se in classe tenebat) illum iam tuto posse in urbem ingredi. Esse namque propugnatoribus vacuum. Id Suarius durius tulit, quam Andradius opinatus fuerat. Existimauit enim, eo quod prælio non interfuerat, sibi timiditatem & ignauiam obiectari. Itaque hominè ob eam causam asperis verbis accepit. Vrbs direpta fuit. Erat autem plena com meatu: è quo pars tantum non valde magna in naues imposita fuit, & vrbs coniectis vndiq; flammis ablumpta. Hic vnus homo Lusitanus, qui remigio celocis præerat, cui celoci Georgius Quadra præfectus fuerat, & à classe Odoardi Lemij disiectus, in vrbs huius litore captus extiterat, vincetus afferuabatur. Tum demum vrbe direpta, in libertatem vindicatus est. Inde Suarius Adenam petijt. Ibi malo coactus intellexit, quod consilio prospicere rectius fuisset, non esse præfens emolumentum

mentum spe futuri, quod in aliena fide consistit, omittendum. Suarius enim, qui fiducia benignitatis, quam præ se Mirhamiriamus tulerat, cibaria Zeilæ comburi iussit, eorum necessitate grauissimis se difficultatibus implicatum sensit. Cum enim Mirhamiriamus exploratum habuisset, illum in eo cursu nihil memorabile gessisse, & classem imminutam reducere, & magnam exercitus partem absumptam esse, & hominem etiam contemnere ex eo tempore cœpisset, quo clauis vrbs repudiarat, acceptæ libertatis immemor, illum com meatu iuuare noluit, & aquam maligne & auare præbuit. Hac inopia compulsus, rursus in Æthiopiam transmisit, ut ex vrbe, quam appellant Barboram, quæ Zeila octoginta passuum millibus abest, cibaria pararet, & in illis oris aquaretur. Inde cum hominum, & nauium iactura, & non mediocri dedecore Armuzium petijt. Nec enim Adenam præsidio Lusitano muniuit, neque Sultani classem incendit, neque Iudam expugnauit, neque Mattheum Regis Æthiopiæ legatum in loco Æthiopiæ tuto, ut fuerat iussus, exposuit: & classem quassatam, & homines, qui tempestatis vim, & hostium crudelitatem, & mortem, quam fames & sitis multis attulerat, euaserunt, multis incommodis vexatos adduxit. Antequam verò Armuzium perueniret, Alexium Menesium, qui classem, quæ erat in Lusitaniam profectura, instrueret: & Lupum Villalupientem celoce in Lusitaniã, ut quod in ea nauigatione parum feliciter gestum fuerat, enunciaret, misit. Celocis magister erat Petrus Vascius Vera, nauigandi peritissimus. Huius celocis aduentus maximam in Lusitania admirationem cunctis inculsit, cum cernerent ad eum paruam nauigium tot maria emensum, eos fluctus & tempestates superasse, quibus maximæ naues, omnibusque rebus instructissimæ succumbunt. Suarius Armuzij rebus ordine constitutis, in Indiam nauigauit. Ibi Antonium Saldagnam, qui eo anno Olyssipone cum classe quinque nauium soluerat, offendit. Is, ut cum maiore classe mare Arabicum obleruaret, & regionibus illis acre bellum inferret, & Fernandus item Alcafova, ut vectigalia tractaret, & quæstoribus præfesset, misit ab Emmanuele fuerant. At ipsius Suarij classis, præter alia incommoda, erat etiam dissipata. Quædam enim naues ad Melindem ventis delatæ sunt: quædam Mozambique petierunt: quidam verò nauarchus intra sinum Arabicum, in oppidum Æthiopiæ aduectus fuit, ubi ab Hieronymo Oliueria fuit occisus. Oliueria namque se ignominia ab illo fuisse affectum querebatur. Ad eam verò cædem, socium sibi quendam virum audacem, nomine Menendum Alfonsum, ascuerat. At eques quidam fortissimus, nomine Ioannes Rodericus Pelagius, qui in eadem erat naui, Menendum Alfonsum in vindictam illius sceleris confestim occidit. Oliueriam autem, quod esset vir nobilis & gratiofus, vincetum Prætoris iudicio reseruauit. Hic exitus parum felix fuit classis illius, quæ tantam sui expectationem concitauerat. Suarius autem cum iam, ut scriptum est, pacem cum Coulami regina confecisset, & cuperet in ea vrbe arcem ædificare, Hectorem Rodericum, virum sanè fortem, antequam in Arabiam nauigaret,

Coulamum miserat, illique in mandatis dederat, ut Regina diceret, sibi opus esse domo munita, in qua Lusitani contra Saracenorum iniurias tuti esse possent: ne similem cladem illi, qua Antonius Sala absumptus fuerat, acciperent. Id Regina non grauatè concessit. At Rodericus, quamuis domum se edificare simularet, arcis fundamenta iaciebat. Saraceni cum id animaduertent, ciues admonebant, ut principio tyrannidis obfisterent. Arcem illam eorum ceruicibus imminere, iugumque principibus imponi, quod si vellent postea à corpore repellere, futurum, ut in ea contentione operam frustra consumerent. Principijs obfistendum, maliq; nascentis radices euellendas. Adultam enim pestem exsecari difficillimum. Artes Lusitanas notas esse: per speciem fœderis & amicitie, dominationem quæri: domus amplioris obtentu arces excitari: homines nihil hostile suspicantes libertate spoliari, omnibusq; tandè bonis eueri. His sermonibus ciues sollicitabant, & Reginae ipsius aures sæpius obtundebant. Illa verò cum sciret Lusitanos & graues amicos & inimicos esse, maluit amicorum fidè experiri, quàm inimicorum odium periclitari. Memoria repetebat, quam pœnam Rex Calecutij perfidiæ & inconstantiæ pertulerat, & quantis præsidijs Rex Cochimi, propter egregiam in Lusitanos fidem, statum suum munierat. Itaq; nullis sermonibus à fide semel data deduci potuit. Opus interim crescebat. Regina verò cum filio, ut bellum, quod cum Rege Trauanzoris (quod regnum erat Coulamo finitimum) motum fuerat, administraret, ex vrbe discesserat. Saraceni tunc vigilantius plebem in Lusitanum nomen incitabant, & discordias ferebant, ut tumultus oriretur, quo posset opus impediri. Sed Hectoris Roderici prudentia singularis extitit. Sic enim suos instituit, ut conuitijs lacessiti, nullum verbum acerbius emitterent, sed omnia moderate ferrent. Eos præterea ita continebat, ut in vrbe minime vagarentur. Cum rectoribus præterea ciuitatis familiaritatem cõtraxerat, ita ut (sic enim Regina imperauerat) illi opes suas ad præsidium, ubi opus esset, obtulerint. Interim Regina bello cõfecto in vrbe regressa, omnes motus repressi sunt, & arx ad summum perducta. Dum Suarius Arabicum mare nauibus peragrabat, Goterrius Monroius, qui Goæ præfectus erat, Fernandum Monroium fratrem suum, ut Suarius statuerat, in Maldiuëses insulas miserat, ut naues ex Arabia venientes exciperet. Ioannes Gundiffalvus Albicastroensis, qui triremi cuidam præerat, cum illo profectus est. Hi duas naues Coiequij viri potentissimi multis opibus onustas ceperunt. Ioannes præterea Monroius cum nauibus quinque iussus ab eodem Goterrio fuit oram Chaulis speculari. Hi nauem vnã, quæ ex Arabia veniebat, in fluminis ostio, quod Maim appellat, cepere. Dux arcis in eo loco sitæ decem longas naues, ut in nostros inuaderent, summa celeritate comparauit. Prælium inter vtramque classem dubia victoria commissum fuit. Hostes tamen cum graue damnum accepissent, reuersi sunt. quos nostri (pugna namque periculosa & anceps extiterat) insequi noluerunt. Ioannes Monroius vltra progressus, Chaulem petijt. Aluarus

Madureira,

Madureira, vir Lusitanus, qui Goæ vxorem & domicilium habebat, metu pœnæ (virum enim Lusitanum occiderat) in continente apud Saracenos exulabat. Is in eo cursu ad Ioannem Monroium se cõtulit. Monroius illi fidem dedit, se illi veniam, si Goam redire vellet, impetraturum. Is pro tanto beneficio ingentes illi gratias egit. Cum verò ostenderet se ob inopiam summis difficultatibus implicari, fuit, cum omnes de suo in id beneficium contulissent, ducentis nummis aureis subleuatus. Finxit tunc se in terram descendere velle, ut vestes, quibus indigebat, emeret. tantum autem abfuit, ut redire vellet, ut potius, quantum in illo fuit, nostris interitum moliretur. Monroius ostium fluminis, quod Chaulem alluit, præteruectus, in quindecim naues longas, quas Melichiazus ornat, incidit. Fuit vtrinque magna contentione dimicatum. Sed cum Monroius vnã cepisset, & propugnatores in mare metu perterriti desiluissent, reliquæ hostium naues in fugam versæ sunt. Madureira verò, ut pro beneficio gratiam referret, ad Mirhalum Zabaimi Idalcami ducem adiuit, illumque admonuit, ut in Monroium incurreret. Classem esse perexiguam, & facillime expugnari posse. Septem ergo longas naues instruxit, quæ cum in Monroium inueherentur, eas ille inuasit, leuique prælio fudit fugauitque. Quæ tamen tanta remorum concitatione à periculo seductæ fuerunt, ut nullam Monroius capere, cum eas insequeretur, vilo modo potuerit. Sub id tempus Goa in summum discrimen adducta fuit: quod periculum ortum à libidine, conflatum odio & temeritate, crudelitate perfectum atque conclusum, magnam quidè pestem atq; perniciem attulit: maiorem tamen inferre potuisset, nisi præsentis Christi numine rebus propemodum euersis occursum fuisset. Fernandus Calderia in Albuquerqueij familia educatus, Goæ vxorè duxerat. Nomen eius ad Regem Emmanuelem delatum fuerat, quod piraticam faceret, & sine vilo discrimine socios Lusitani nominis & inimicos spoliaret. Emmanuel illum ad se perducere cõstitim imperauit. Is in Lusitania crimina diluit, & ita famam suam purgauit, ut Rex illum in Indiam liberum, & beneficijs auctum redire permitteret. Redijt verò in classe, qua Suarius in Indiam aduectus fuit. Naui autè, cuius nauarchus erat Goterrius Monroius, vehebatur. Ibi quadam offensione non mediocri, ut Calderiæ videbatur, interposita, Calderia aspere in Monroium inuectus est, eaque in eum maledicta congescit, quæ grauiter animum illius stimularunt. Igitur cum Mozambiquem classis peruenisset, nauem subito cõduxit, & Goam ea qua potuit celeritate contendit. Intellexerat autem Goterrium, dum Goæ versabatur, vxori suæ oculos adiecisse, & Henricum Taurum amoris illius impuri se satellitem atque ministrum præbuisse. Tauri igitur faciem ingenti vulnere deformauit, & tibiam abscidit. hoc factò Pondam, quod oppidum extra fluium octo millia passuum Goa aberat, & Ancoftami Zabaimi Idalcami ducis præsidio tenebatur, cõfugit. Videbat enim se Albuquerqueij patrociniò destitutum, & in potestate inuidorum relictum. Seiebat Goterriū vrbi illi præpositum ab Emma-

Cc 2

nuele

nuele fuisse: verborum contumeliam, Tauro imposita vulnera, & reliquas offensas animo reputabat, ita, vt salutis suae nullum remedium adhiberi posse, quando in ea vrbe versaretur, consideret. Monroius cum illum vlterius cuperet, ab Ancoftamo contendebat, vt illum hominem, qui facinora indigna patrarat, sibi traderet, vt in eum animaduerneret. Ancoftamus partim, quia Calderiam esse virum fortem, & industrium, & singulari sagacitate praeditum nouerat, & illius opera in bellis vti statuebat: partim quia indignum boni viri praestantia iudicabat, hominem supplicem, & in fidem receptum inimici crudelitati dedere, postulatum constantissime repudiavit. Monroius Calderiam, quacunque ratione posset, occidere decreuit, vt & iniuriam sibi & Tauro illatam vindicaret, & Calderiae ipsius vxore animo magis libero fruereetur. Itaque Ioannem Gomecium scripturae magistrum, hominem audacem, multis promissis oneratum, vt Calderiam interficeret, Pondam misit. Is rem sane confidenter suscipit, atque Pondam continuo petit. Simulatque se Monroij hominis malefici & iniusti iniurijs & sceleribus offensum, eo confugere, vt vitam suam Ancoftami praesidio tueatur. Fuit ergo ab Ancoftamo benigne receptus, & a Calderia liberaliter inuitatus. Accidit interim, vt Ancoftamus in campum animi relaxandi gratia prodiret, & vtrunque secum duceret. Ioannes Gomecius cum Calderiam ab Ancoftamo, quasi aliquid arcani vellet cum illo communicare, seiungeret, Calderiam ex improviso confixit, & ad motus calcaribus equum incitauit. Ancoftamus equites, qui illum circumstabant, immisit. grauius enim tulit, in suo conspectu hominem in suo patrocinio latentem, per summum scelus interfici. Equites hominem consequuntur, & ad Ancoftamum perducunt. Qui districto gladio manu sua caput illius abscidit. Id Monroius indignissime tulit, & Ancoftamum contra ius & fas occidere cogitauit. Itaque ludos simulat, quorum causa Benastarimum contendit, & in pugnae simulacris diem consumit. Primis tenebris duces admonet, vt Ancoftamum interimant. Illi consilium reprehendunt, & hominem a facinore deterrere nituntur. Ille autem Ancoftami morte Emmanuelis Regis imperium firmari dixit. Cum propter regis mentionem nemo diutius aduersari auderet, omnes ad facinus se comparant. Lembis igitur fluuium traiciunt, equos ephippijs detractis nare compellunt. Guterrius Monroius equitatu Fernandum Monroium praefecit, peditum aciem Ioanni Machiada commisit. Machiadius cum primus transmitteret, homines duos ex incolis arripuit, e quibus intellexit, Ancoftamum, sine vlla fraudis aut maleficijs suspitione, incautum in oppido versari. Itaque Fernandum admonuit, vt sibi permitteret, agmine silenti Ancoftamum opprimere. Fernandus id sibi ignominiosum fore ratus, nullo modo concessit. In hac altercatione noctis pars consumpta fuit, & ipse Fernandus non tanta celeritate Pondam, quantam negotium flagitabat, inuectus est: & simul equorum fremitus multos incolas excitauit. nostrorum aduentus fuit continuo Ancoftamo nunciatus. Is sine vlla mora pontem (fluuius enim ea

parte in terram influit, & tellurem aliquo spatio discriminat) repente traiecit, & copias instruxit. Vbi Fernandus Monroius Pondam peruenit, neminem ibi reperit. Sol iam tenebras dispulerat, & fraudes sparsa luce detexerat. Fernandus Monroius cum se frustra labore fatigatum cerneret, reuerti voluit, & Machiadium vt idem faceret, hortatus est. At Ancoftamus ponte rursus transmissio, in Monroium tanto impetu inuasit, vt aciem impressione facta dissiparet, & multos interficeret. Qui fugiebant, peditum aciem perturbarunt, & fugere compulerunt. Ancoftamus partem suorum praemisit, qui angustias, quibus nostris iter patebat, occuparent. Sic tandem, cum ancipiti praelio nostri distinerentur, Ancoftamus insigni victoria potitus est. Multi e nostris capti, sed multo plures occisi sunt. Machiadius antequam occumberet, facinora edidit immortalis memoria digna. Hoc facto, Ancoftamus Zabaimo Idalcamo nunciauit, rem maximam gestam esse: illum, si adniti vellet, Goa potiturum. Lusitanos foedus violasse, & perfidiae poenas dignas pependisse. Copijs opus esse, vt vrbs praesidio nudata, & cladis nuncio perterrita, vno impetu caperetur. Idalcamus Zufalarimum cum magno exercitu in insulam confestim ire iussit. Is vastitatem & populationem intulit, & ciuitatem inopinato malo percussam in maximas angustias adduxit: quam facile cepisset, nisi Ioannes Sylueria, qui Quiloae hyemauerat, praeter spe interuenisset. Non multo post Raphael Perestrelus, qui e Sina valde diues aduenerat, cum esset vir egregie fortis, & admodum liberalis, & multos sibi plurimis officijs deuinciret, cum nauigijs tribus & militum copia, qui illum libentissime sequebantur, auxilium celeriter attulit. Itaque ducis vnus incontinentia & temeritate ciuitas illa, quae tanto labore capta, tanta sapientis ducis industria, tanta bonorum contentione defensa fuerat, extremi excidij maximum periculum subiuit. Zabaimus cum a spe vrbs capiendae decideret, rursus pacem a Gorterio Monroio postulauit, quam is sine recusatione concessit. Itaque foedus renouatum fuit, & eadem foederis conditiones literis, & multorum testimonijs, ad posteritatis memoriam consignatae. Hoc anno Regina Maria, cum grauissime, postquam vltimum filium peperit, aegrotaret, nunquam ex eodem morbo conualuit. Vlcus in intestinis, vt medicorum erat opinio, eam vehementer afflictabat, & paulatim conficiebat. Septimo tandem die Martij, anno salutis M. D. xvij. extremum spiritum edidit, cum annis quinque & triginta vixisset. Octo filios, quos recensuimus, superstites reliquit. Fuit foemina multis virtutibus admiranda. Erat enim moribus & vita grauis, facilitate & humanitate comis, & in omni sermonis genere moderata. Otium pati non poterat, neque regias virgines & mulieres otio corrumpi sinebat. Itaque manibus suis e lino, aut e bombycinis filis, opera muliebria faciebat, & mulieres ad eadem opera magis exemplo, quam verbis excitabat. Negotijs publicis se nunquam admiscebat: summum mulieris decus in modestia & mansuetudine ponebat, vitaeque perturbationem statuebat esse in confusione munerum constitutam. Regis imperium

verebatur: nec illum vnquam iniquis postulatis à recto deducere conata fuit. Filios & insita caritate, & disciplinæ seueritate in puerili officio continebat, nec permittebat, vt aliquid ludendo committerent, quod ab honestate abhorreret. Nullum, quantumuis leue, puerilis flagitij vestigium in illis impunitum relinquebat. Erat in religionis cultu sancta, in egentium inopia sustentanda benigna, in virginibus alendis, atque matrimonio apud honestos viros collocandis, magnificentiam & maternā caritatem adhibebat. Regem mirabiliter amabat, & illi vicissim erat propter morum cōmoditatem, & vitæ sanctimoniam, carissima. Ædes sacras extruxit, multisque signis, & operibus præclaris, insitam pietatem & humanitatem indicauit. Non igitur immerito acerbum sui desiderium vniuersæ Lusitaniæ reliquit. Ipseque Rex in acerbis mœore versatus est, è quo non debiti amoris obliuione, sed debiti officij necessitate, & insita in Deū pietate, vt negotia regni procuraret, & suis exemplum patientiæ & moderationis proponeret, post aliquot dies emerfit. Hoc anno Selymus Turcarū imperator, in Syria cum Campsone Ægyptiorum imperatore, quem Sultanum appellabant, collatis signis cōfluxit, insignemque victoriam adeptus, Syriam vniuersam & Ægyptum imperio adiecit. Emmanuel cum hostis immanis opes amplificari, & Christianos principes intestinis odijs certare, & opes Christianæ reip. dilacerari perspiceret, rursus per Michaëlem Syluium à Pontifice Maximo contendit, quod sæpius ante fecerat: vt omnibus alijs curis omissis, hanc vnam susciperet, vt omnes principes Christianos à turbulentis atque pestiferis dissensionibus ad pacem traduceret, vt ita coniunctis animis, hostis, qui Christianæ reip. rebus imminebat, superbiam acri bello contunderent. Et ad eam rem omnes opes suas libenter offerebat, secumque præclare actum fore dicebat, si in tam præclara causâ vitam in summum discrimen adduceret. Sed aures alijs negotijs à salutari pace abhorrentibus occupatæ, locum eiusmodi postulatis minime dabant, & principum furor eo rem deduxerat, vt si Pontifex summis in eam causam viribus incubuisset, sine vlllo fructu laborem suscepturus esse videretur. Est in ora Mauritaniæ, quæ vergit in Austrum, vltra Diucem fluuium, promontorium, quod incolæ Guer appellant: antiqui scriptores Herculis promontorium nominabant. Id Rex Emmanuel oppido & arcē septum tenebat, & valido præsidio munierat. Duces qui illi præerāt, finitimos Mauros, qui Emmanueli minime parebant, assiduis prælijs agitabant. Præfectus erat hoc anno Franciscus Castrensis, qui cum in Lusitaniā venisset, & discessus illius Xerifio nunciatus esset, in Mauros, qui tributum Emmanueli pendebant, inuasit, agros vastauit, segetes exussit, & graues multis clades intulit. Huic Zaide Boagazius, dux eiusdem regionis valde strenuus, qui se ad Regis nomen adiunxerat, cum instructis copijs occurrit. Prælium atrox commissum fuit, multi vtrinque ceciderunt. Victoria neutram in partem inclinauit. Xerifius, quod non hostem perculisset, indignatus, fratrem quendam suum euocauit. Is cum maxima militum multitudine

titudine venit. Itaque fratres cōiunctis viribus in Boagaziū inuecti sunt, eumque magno prælio victum in fugam compulerunt, oppidumque Boagazij, quod Tuil appellabant, funditus euerterunt. Omnibus regionibus illis vastitas illata fuit. Targa ciuitas est in Mauritania, quæ ad Fessæ regnū pertinet, & Septa quadraginta passuum millia distat. Hanc Emmanuel capere, & vincere præsidio statuebat, vt inde facilius Fessam oppugnaret. Itaque mense Iulij, Iacobum Lupiū Siqueiram cum sexaginta nauium classe in Gaditanum fretum misit: cui præcepit, vt ex Arzila, præter eas copias, quas ducebat, quinquaginta equites, & alios Tingi quinquaginta similiter assumeret: deinde Septam peteret, & se cum Petro Menesio coniungeret, ac ambo simul Targam oppugnarent. Hoc Petrus Menesius ægre tulit. Erat enim vir animi maximi, & muneris illius socium & laudis, si res ex animi sententia succederet, participem sibi dari, contumeliosum existimabat. Attamē ne Regis imperium recusare videretur, copias suas instruxit. Ambo igitur Targam petiere. Sed cum inter illos minime conueniret, Septam re infecta rediere. Siqueira dimissis copijs, quas Tingi & Arzila desumpserat, cum Ioanne Coutigno Arzilæ præfecto colloquitur. Sibi que minime ferendum esse dicit, cum è Lusitania cum tam insigni classe, & tanta spe rei benegeredæ delectas copias eduxisset, sine vlla re memorabili à se gesta reuerti. Orare igitur & obsecrare Coutignum institit, vt se duceret, vbi aliquid gereret, quo sine pudore posset in Lusitania se in hominum conspectum dare. Coutignus illius precibus assensus est. Itaque ambo cum valida manu in regionem hostium ingressi, pagos quosdam euerterunt, captiuos abstraxerunt, prædas abegerunt. Sed cum nemo illis cum iustis copijs occurisset, Arzilam rediere: & post paucos dies Siqueira in Lusitaniā, sibi ipsi valde displicens, reuersus est. Post hæc Odoardus Menesius, & Ioannes Coutignus, in agros Alcastaris Quibirij coniunctis copijs ingressi sunt, & hominibus cædem, & agris populationem intulerunt, & ingentem prædam abduxerunt. Præfectus Alcastaris Quibirij illis obuiam cum exercitu processit. At illi, ne ordo, quo se recipiebant, confunderetur, maxima prædæ parte dimissa, cum reliqua progressi sunt. Hostes ita illorum vestigijs institerunt, vt congregari minime auderent. Et sic tandem nostri incolumem exercitum cum præda domum adduxere. Nonius interim Mascaregnas, qui Safinio præerat, minime quiescebat. Cum enim intelligeret Turmas Ganemenses rebellasse, illas improviso adortus est, magnamque stragem edidit, & reliquis iugum rursus imposuit. Deinde cum indicio Mauri cuiusdam, cuius frater apud illum captiuus detinebatur, percepisset, Dabidenses Tribus de cōmuni omnium consilio rebellare statuisse, & liberam omnibus facultatem prædandi tribuisse, Mauri fratrem captiuum, in indicij præmium, liberum abire permisit. Petrus Mascaregnas frater eius tunc forte sub illo militabat. Hunc extemplo cum Francisco Carnerio in Dabidenses, cum trecentis equitibus, & pari peditum numero misit. Primis profecti tenebris, viginti quatuor passuum millia confecerunt.

Sequenti die prælium inierunt, hostibus partim cæsis, partim in fugam coniectis, victoria potiti, & cum præda, & captiuis in urbem reuersi sunt. Interim rumore constanti delatum fuit, Regem Fessæ ingentem exercitum comparare, vt Safinium obsidione cingeret, atque summis viribus oppugnaret. Rex Emmanuel cum hoc ab ipso Mascaregna percepisset, auxilium satis firmum misit, & homines acerrimos ad eam rem delegit. In primis verò Gundifalvus Mendezius Zacotus, cuius in bello eximia virtus extiterat, maximam & Mascaregnæ & militibus vniuersis voluptatem attulit. Sed Rex Fessæ siue curis alijs implicitus, siue nuncijs de ciuitatis auxilio retardatus, ab eam mente deductus est. Dum hæc in Africa & Lusitania fiunt, Fernandus Petreius Andradius, qui in Sinam nauigabat, fuit, vt dictum est, aduersa tempestate Malacam, vnde conscenderat, relatus. Ibi ciuitatem offendit duorum hominum discordia perturbatam. Georgius Brittius morbo oppressus obierat. Nonius Vascius Pereira cum Antonio Pacieco de urbis præfectura contendebat. Pereira dicebat, sibi fuisse urbis custodiam à Brittio multis testibus præsentibus traditam, quam non posset vlla ratione absque scelere nefario deserere. Paciecus contra disputabat, illud ab Albuquerque statutum fuisse, vt qui maris imperium teneret, ei, qui vrbi præesset, si casu aliquo vita priuatus fuisset, succederet. Sic enim statuerat, vt Andradius, cui maritimarum rerum cura commissa fuerat, in locum Præfecti, si mortuus fuisset, substitueretur. Se tunc maritimis rebus præesse. Et idcirco eodem exemplo ius successione ad se pertinere dicebat. Andradius, vt eam contentionem dirimeret, summis viribus adnitebatur: sed proficere nulla ratione potuit. Hoc minime præterire volui, vt intelligi posset, diuino præsidio Orientis imperium, tantis locorum interuallis ab Hispania disiunctum, à Lusitanis hominibus, quos in rebus eiusmodi non ratio, sed præceps ambitio gubernat, cum tam exiguo militum numero teneri. Nam si intestina dissensione, in ipsis patriæ antiquæ sedibus excitata, maxima sæpe imperia de statu conuelluntur, atque funditus euertuntur: quid existimandum est de statu in terris vltimis fundato, tantis, & tam immanibus hostibus circumfesso, & tam exiguo militum numero stabilito, cum ea in animos ambitione oppressos inuasit? Andradius mense Iunio, anno salutis. M. D. xvij. cum classe nouem nauium Malaca soluit. Decimo autem quinto die mensis Augusti Tamalabuam (ea insula Sinarum duodecim millibus passuum à continente disiuncta est) tandem peruenit. Eo tempore mare illud erat piratarum latrocinijs infestum. Rex vt mare tutum nauigantibus exhiberet, classem non mediocrem instruxerat. Classis præfectus nauium nostrarum formam inuitatam vehementer admiratus est. Cum verò suspicaretur nostros piratas esse, vt cum illis prælium iniret, appropinquauit. Andradius nullum belli signum dedit, sed ad insulam, quam Tamam nominant, naues omni me-

tu

tu solutus applicuit. Cum verò in anchoris ibi constitisset, Sinarum dux de illo per internuncios interrogauit, quis esset, vnde veniret, cuius causa in eas oras delatus esset. Andradius se Lusitanum esse, Regis inuictissimi, qui in vltimis occidentis Solis regionibus imperabat, alumnum. Eundemque Regem, cum accepisset, Regem Sinarum esse opibus summis, atque singulari potentia præditum, multisque Regijs ornamentis instructum, amicitiam illius vehementer expetiuisse. Confidereque se, eam amicitiam vtrique Regi vtilem & honestam futuram. Sibi opus esse magistris, qui naues sine naufragij periculo in Cantamensi portu constituerent, vt inde Lusitani Regis legatus posset in urbem regiam contendere: vt Sinarum Imperatorem nomine sui Regis alloqueretur, eique literas offerret, & quæ in vtriusque rem essent, cum illo præsens ageret. Dux se Nantum, quod oppidum Cantamo sexaginta passuum millia distat, continuo profecturum dicit, vt de illius aduentu urbis Rectorem certiore faceret. Andradius interim multis diebus expectauit. Sed cum diuturnam illam expectandi molestiam ferre non posset, cum duobus nauigijs & aliquot scaphis vela dedit, & in ciuitatem cursum instituit, & in portu naues anchoris firmauit. Portus intimum sinum substructio ex quadrato lapide facta terminabat, ad cuius summam planiciem gradibus ascendebatur. Insula parua portui adiacebat, in qua turris extructa erat: in ea ciuitatis principes instructo & apparato conuiuio hospites excipiebant. Tutamus, sic enim urbis moderator appellatur, Andradium ad epulas in eam insulam inuitauit. Andradius se morbi simulati excusatione defendit, ne insolitis & immodicis cibis vti cogeretur. Hic cum Tutamo, & reliquis urbis magistratibus, ea, quorum causa missus fuerat, egit: & legatum, qui erat ad Sinarum Regem profecturus, fidei Rectorem commisit, & ipse in Tamam reuersus est: vbi menses quatuordecim constitit. In mandatis enim habebat, vt regionis situm, gentis mores & instituta cognosceret, & in singula diligenter inquirens, omnia penitus exploraret. Eo interim multi mercatores ex varijs nationibus, cum multis mercibus, & auro præcipue comcebant. Ab ijs autem multa interrogando, multarum rerum cognitionem non iniucundam capiebat. Præterea Georgium Mascaregnam, vt oram nauigando peragraret, cum magistris Sinarum peritissimis misit, vt & ipse, quæ oculis & fama percepisset, exponeret. Mascaregna tandem reuocato (nauigandi namque tempus instabat) Andradius per præconem in vrbe pronuciare iussit, vt si quis aliquid Lusitano alicui credidisset, aut si aliquid per iniuriam sibi quisquam à Lusitanis ereptum, aut dolo sublatum quereretur, ad se veniret. Nec enim se ante anchoras soluturum, quam essent omnia persoluta. Id Sinis gratissimum accidit, non quòd de iniurijs sibi grauiter illatis queri quisquam merito posset, sed quòd mos ille Lusitanæ gentis æquitatē, & probitatē, & prudentiã in aspectu proponeret. Quam probitatis opinionē si omnes qui in Sinam nauig-

Cc 5

garunt,

garunt, tueri voluissent, magna in illis regionibus imperij accessio facta fuisset. Nec enim imperium tam viribus, quàm humanitatis & fidei fama constitui plerunque solet. Sinarum regio est latissima: ab ortu namque solis vltima terrarum existimatur: ab Occasu, vltimis Indiae terminis definitur: ab Austro, Oceano alluitur: à Septentrione verò, montibus altissimis multa niue & glacie concretis includitur. Ea parte, quæ ad Septentriones spectat, ab Occasu cum Scythiis, quos Tartaros appellant, qui ad Orientem pertinent, cōtinens est: cum quibus continenter bella gerunt. Scythæ viribus, Sinæ ingenio & artibus excellunt. Sic fit, vt sæpe à Scythiis virtute superentur, & ipsi vicissim non rarò Scythas dolis & artificio vincant. Montes tamen, qui à Septentrione in Austrum procurunt, Scythas à Sinis dirimunt. Valles atque camporum planicies interiectas Sinæ muris latissimis ita muniunt, vt Scytharum impetum à se facile propulsent. Regio est maxime omnium fertilis, & abundans rebus omnibus ad vitæ cultum, & luxum, & elegantiam necessarijs. Homines, qui plagam Australem incolunt, colorati: qui terras Septentrionibus subiectas habitant, candidissimi sunt. Omnes lautissime viuunt: conuiuium scienter instruunt: vestibus gossipinis, & laneis, & bombycinis auro etiam intertextis, prout anni tempus postulat, amictiuntur: & cum hyems maxima est, præsertim in regionibus Aquiloni subiectis, varijs animantium pellibus ad vestes introrsum fulciendas vtuntur. Equis eleganter instratis insidunt: vitam cultui Gallico & Germanico non ab simili multis in rebus instituunt. ludis, & iocis, & vini copia frequenter oblectantur. Amoribus atque libidini nimium dediti sunt. Mulieres nobiles carpentis bombycina veste, & auro pulcherrime facta, & vndique tectis, per urbem vehuntur. Cantibus, & symphonijs, & instrumentis musicis animorum curas iucundissime relaxant. Augurijs dediti sunt: sortibus euentura prædicere nituntur: Magos in honore habent: mathematicas disciplinas colunt, & alia diligenter obseruant. In libris describendis, & rerum memoria propaganda, æneis formis vti solent: quarum vsus adeò antiquus apud illos est, vt qui primus eam artem excogitarit, ignoretur. Arte & structura non parum eleganter, magnisque sumptibus ædificant. Tempia amplissima, multisque statuis & picturis illustrata frequentant: & quamuis varia simulacra venerentur, vnum tamè Deum rerum omnium opificem, & rectorem præcipuè colendum esse dicunt, eique potissimum supplices preces adhibendas. Vnius mulieris imaginè, quam appellant Nammam, quam aiunt esse apud Deum summum humani generis aduocatam, honoribus summis afficiunt. Est aliud apud illos simulacrum virginis, quam tradunt fuisse Regis cuiusdam filiam, & rerum cœlestium cupiditate omnes opes humanas neglexisse, vt diuinarum contemplatione frueretur. In huius tutela Sinarum gentem esse credunt. Alius apud illos Deus sanè sanctus habetur. Hunc hominem fuisse narrant fortissimum, atque tantis virtutibus præditum, vt miracula multis in locis ediderit. Quorum illud potissi-

potissimum fuisse dicunt, quod semel armatus ense nudo in fluuium proiecto, quasi quodam lembo inuectus, ingentem fluuium traiecerit, vt suis, qui ab hostibus in prælio vehementissime premebantur, auxiliū afferret. Hunc ob præclaras virtutes, & egregium iustitiæ splendorem, in diuos relatum fuisse commemorant. Multos alios diuos habent, quibus statis diebus honores instituunt. Sunt excellentes artifices, & egregij pictores. Ædes amplas ædificat, quibus homines religiosi, vt rebus diuinis vacent, includuntur. Similiter & virginum collegia, quæ religionem sanctius obseruent, instituunt. Literis operam dant: qui in illis maximos progressus habent, maximis honoribus afficiuntur. In studijs, genere antiquo sermonis vtuntur, imperitis ignoto, quemadmodum apud nos, qui artium maximarum disciplinis student, linguam Græcam aut Latinam perdiscunt. Qui iuri civili student, in magno honore sunt. Regem quasi quoddam cœleste numen colunt: qui tamen raro admodum se conspiciendum exhibet. Resp. in tres partes est distributa. Principatum ij, qui in disciplinis, & iuris studio valde profecerunt, obtinent. Secundus honoris gradus militibus assignatur. Postremi ordinis sunt, qui artes fabriles colunt. In studijs quantum quisque profecerit, iudicio eorum, qui maximis artibus præsent, examinari solet. Sunt autem ordines horum iudiciorum gradatim instituti: ita, vt ei, qui infimi ordinis approbationem cōsequutus est, si velit ad altiorem locum dignitatis aspirare, sint grauiora doctiorum hominum iudicia subeunda. Qui plurimis & doctissimis probatus extiterit, is ampliores in rep. honores consequitur. Sunt in sceleribus vindicandis acres. Nemini sano, quamuis oculis orbatus sit, mendicare permittitur. Cæci molas trusatiles versando sibi victum parant. Homines exteros difficillime in vrbes suas admittunt, ne moribus externis obliuati, ab institutis suis paulatim deducantur. Comœdijs plurimum delectantur, & ita sunt in Venerem propensi, vt varias libidinum formas excogitent. Dæmones cōsulere dicuntur. Hi mores & instituta Sinarum sunt, quæ perstrinximus. Hos Andradius ita sibi comitate deuinxit, vt arbitrarètur, nullam esse gentem officio, & fide, & prudentia cum Lusitana conferendam. Is verò Malacam rediens, Alexium Meneisium reperit, quem Lupus Suarius cum potestate summa miserat, vt discordijs finem imponeret, & vrbes statum constitueret: qui tunc ab Andradio classem recepit. Andradius in citeriorem Indiam, & inde in Lusitaniam nauigauit, & Emmanueli Regi Sinarum mores, & humanitatem, & docilitatem gētis exposuit, & picturas, & signa simul ostendit: quæ Emmanuelem in magnam spem induxerunt, fore, vt gens illa Christi cognitionè & disciplinam caperet. Sed hæc omnem spem aliquot post annis temeritas Simonis Andradij, viri sanè fortis, sed temerarij, & plurimum à mente fratris abhorrentis, incidit. Is enim cum classe ad Sinas aduectus, cum in principio opes in eo loco Lusitanas firmare statuisset, & locum etiam muniuisset, vt iure planè regio cœpit, deinde in tyrannidem erupit: rapuit quæ voluit, intulit vim ingenuis virginibus quibus voluit: multa

multa præterea signa insiti furoris dedit, quibus Sinæ vehementius irritati, in Lusitanos inuaserunt: multos occiderunt, alios captiuos abduxerunt: Andraditus tamen cum opibus suis euasit. Ea fama cum ad Regem Sinarum peruasisset, legatum eiecit: qui cum Cantamum rediret, fuit à ciuibus in vincula coniectus, in quibus exitu miserabili vitam conclusit. Ita plerunque fit, ut quod est prudentia constitutum, temeritate & amentia dissipetur. Hæc quidem de Sinis explicatione summam hoc in loco perscribere coacti sumus, ne sæpius esset necesse reliquarum rerum historiam interrumpi. Hoc quidem tempore Leonora Regis Emmanuelis soror, quæ Ioannis secundi vxor extiterat, magna virtutis fama florebat. Egentibus enim egregia benignitate confulebat, viduas alebat, religionem multis in locis instaurabat: xenodochia partim à fundamentis ædificabat, partim laborantia reficiebat. Erat præterea singulari animi magnitudine, & prudentia non mediocri prædita. Hæc cum memoriam Vrsulæ virginis sanctissimæ, quæ cum reliquis virginibus, eiusdem voti atque sanctimonie socijs, pro CHRISTI nomine mortem pertulit, & Colonia Agripinæ sepulta est, singulari studio coleret, à Maximiliano Imperatore postulauit, ut sibi reliquiarum eiusdem virginis partem aliquam concederet, quam in sacrario reseruaret. Is verò integras reliquias Autæ virginis, quæ inter reliquas Vrsulæ socias princeps extiterat, illi dono misit. Fuit illius corpus Olyssipponem delatum, & cum maxima populi totius celebritate receptum, & in sepulchro in ara quadam templi, quod Maria Regina in memoriam sanctæ Dei Matris ædificarat, extracto, repositum: ubi meritis illius multi in rebus aduersis numen Christi propitium signis admirandis experti sunt. In India porro Suarius cum regem Maldiuensium insularum, & Bengalæ etiam Regem ab Emmanuelis fide defecisse cognouisset (multæ namq; illis à Lusitanis iniuriæ post obitum Albuquerque illatæ fuerant) Ioannem Sylueriam cum nauibus quatuor misit, ut alienatas Regum voluntates recolligeret. Sylueria in insulis Maldiuensibus pacem cum Rege constituit: Cambaiam deinde petijt, & pacem cum Rege firmavit: inde Cochimum nauigans, ibi tantisper constitit, dum commeatum acciperet. Inde in regnum Bengalæ cursum instituit. Bengala est prouincia latissima, quæ Ganges fluius interfluit. Fluius est altissimus atque latissimus, qui citeriorem Indiam ab ulteriore determinat, & duobus ostijs, inter se tercentum passuum millia distantibus, in Indicum Oceanum labitur. Aquæ sunt salubres, & religionem possidere ab incolis existimantur, ita, ut multi vel ut morbos depellant, vel ut animos scelere pollutos expient, illis frequenter abluantur. Regio est incredibili fertilitate prædita. Gens est colorata, neque deformis nec inuenusta: lautissime uiuit: vestibus eleganter excolitur: Venere, & ingluuie, multisque vitijs astricta est. Præterea fidem minime sanctam habet, dolis & fraudibus gloriatur. Ut plurimum simulacra colit. multi tamen in eo regno sunt Mahumetis disciplinis astricti. Sylueria in portum Chatingamensem inuectus (est autem Chatingamum Bengalæ

Bengalæ ciuitas) de suo aduētu vrbs Rectorem certiore fecit. Rector sibi gratissimum esse illius aduentum simulauit, hominemque muneribus delinuit, seque illius gratia, omnia quæ vellet, facturum ostendit. Sed cum ludificari & mentiri perseveraret, prælium exortum fuit. quod cum incolarum graui danno finitum esset, & pax obsidibus datis firmata, tantam deinde humanitatis speciem præ se Rector tulit, ut Sylueria insita probitate deceptus, obsides reddiderit. At rector obsidibus receptis, insidias rursus struxit, ut Sylueriam opprimeret. Sed cum iterum fuisset prælio victus, veniam petijt, & pacem se velle finxit. Tandem Sylueriam Rector alius, qui ciuitati, quam Darracam appellant, à Rege Bengalæ præfectus erat, per literas inuitauit, ut ad ciuitatis illius portum naues appelleret. Rectorem Chatingamensem esse virum nefarium, & propter insidias, quas ille per summum scelus intederat, Regi poenas grauissimas datum. Ut autem magis Sylueriam ad se pelliceret, munera large misit. Id autem erat Chatingamensis malicia confictum, ut facilius Sylueriam imparatum dolis opprimeret. Sylueria verum esse credidit, naues in eum portum, ad quem inuitabatur, induxit. Ibi cum in fluuium esset inuectus, Rex à suis admonitus, tam multas in eum naues immisit, ut parum abesset, quin funditus euerteretur. Sed fraus virtute repulsa fuit. Sic tandem hostibus repressis, Sylueria in insulam Zeilandam cum classe quassata & imminuta (Ioannes enim Fidalgus, vnus nauis nauarchus, eum deseruerat) cursum tenuit. Antonius verò Saldagna, qui cum non mediocri classe mare Arabicum peragrabat, aliquot prædas egit: & cum hyems instaret, nulla re memorabili gesta, in Indiã reuersus est. Emmanuel Lacerda, qui similiter missus Diu fuerat, à Melichiazio summis honoribus acceptus, pacem cum illo fortius astrinxit. Alexius Menesius, ut dictum est, similiter Malacam cum trecentis hominibus Lusitanis aduectus fuit: & Alfonso Lupium Costam (sic enim ab Emmanuele statutum fuerat) in arcis possessione constituit, & Odoardum Melium rebus maritimis præfecit, & Antonium Pacicum è custodia liberauit. Nonius enim Pereira propter dissensiones, quæ superius explicatæ sunt, eum in custodiam dederat. Malaca eo tempore grauissimo bello premebatur. Rex Bintami stationem, quæ fluuii Muari imminebat, tormentis & firmo præsidio muniuit, ut è propinquo frequentius terra atque mari in nostros incurreret. Menesius Alfonso Lupium Costam cum trecentis Lusitanis, tribus millibus Malacensium, & multis viris nobilibus eo misit, ut arcem euerteret. Is cum æstus decelsisset, & naues alueo sustineri non possent, æstus reciprocationem expectabat, ut cum rursus accederet, in fluuium inueheretur. Interim tormentis eminus res gerebatur, & non pauci vtrinque cadebant. Aestus verò paulatim redibat, & prælium præclare geri potuisset, nisi temeritas consilium perurbasset. Nam inter Alfonso Lupium Costam, & Georgium Mascaregnam atrox iurgium extitit. Itaque nostri re infecta domum reuertuntur. Rex cum vi aperta nihil se facturum confideret, dolos machinari cepit. Itaque

Itaque finxit se pacis esse cupidissimum, eamque ab Alexio postulauit. Is cum cerneret ciuitate annona grauissime laborare, eam libenter concessit. Rex multis humanitatis egregiae signis omnes sinistras opiniones ex nostrorum animis euellabat. Nostri rursus in Regē officia, quae poterant, summa fide conferebant. Muneribus atque beneficijs inuicem certabatur, commercium rerum omnium erat cum partis utriusque utilitate constitutum. Hac pacis & amicitiae simulatione, cum nostros cerneret esse omni metu vacuos, subito septuaginta naues, quas dissimulanter instruxerat, ut mari arcem quateret, & supra duo millia militum terra misit, ut eodem tempore in nostros imparatos inuaderent. Naues in insulam, quae urbi adiacet, inuehuntur, in nostros somno consopitos impetum faciunt, multos obruncant, in naues ignem conijciunt. Ignis in nauibus (fuerat enim turbida tempestas, & imbres demissi eas madefecerant) implicari minime potuit. Fugientium clamor exoritur. Alexius excitatus, duces in insulam mittit: praelium in meridiem perductum fuit, & hostes repressi sunt. Similiter & qui terra venerant, cum magno ciuium numero, qui sceleris participes erant, arcem acriter oppugnare instituunt. Rex identidem subsidia cum elephantis submittebat, & res utrinque summa virium contentione gerebatur. Sed cum nostri meridie ex insula rediret, hostes minus pertinaciter instare, deinde paulatim cedere, postremo fugere coeperunt. Multi ex illis caesi, complures etiam capti sunt. Nihilominus tamen Rex cum maiore exercitu arcem oppugnare institit. Septem continuos dies nostros graui bello premere contendit. Nostri rursus crebris eruptionibus illi frequentes plagas imponunt. Sed quod acrius nostros afflictabat, erat inopia atque fames, quae in dies ingrauescebat. Menesius tandem rationem inuit, quemadmodum stationem illam Muarensis euerteret. Quod sine magno labore factum est. Iaoensis quidam, vir nobilis & valde diues, cum vxore, & liberis, & amplissima familia Malacam petierat, ut in ea urbe domiciliū collocaret. Fuerat autem, cum Malacae oram legeret, a ducibus regis Bintamensis captus, ad illumque perductus. Rex illum perbenigne accepit, multisque precibus eo hominem perduxit, ut Bintamum Malacae praeferret. Interim rex cum illius familiaritate delectari multis signis ostenderet, multo tamen magis vxoris illius specie (erat enim insigni pulchritudine) delectabatur. Ut autem liberius ea trui posset, hominem a se per speciem honoris amandat, illique praefecturam certarum nauium attribuit. Is (erat enim valde strenuus) multum damni nostris inferebat. Sed cum Regis adulterium, insignemque perfidiam suorum indicio cooperisset, in arcem nostram transfugit. Cum illo Menesius consiliū, quod animo versabat, comunicauit. Is ad eam rem fuit operam suam pollicitus. Itaque cum centum & viginti viris Lusitanis, & nonnullis Malacensibus partim terra partim mari a Menesio missis, hostes inopinantes oppressit, in munitiones irrupit, propugnaculum extemplo capitur. Iaoensis unius tormenti ictu percussus, occumbit: aliqui ex nostris occisi sunt. Emmanueli Falconi, qui terra copias agebat, crus perfractum fuit.

Nostri

Nostri tamen cum magna hostium caede propugnaculo potiti sunt. Supra septuaginta tormenta è munitionibus in arcem deportata fuerunt. Hoc pacto bellum ad tempus aliquod intermissum fuit, & Menesius Tristanum Menesium, ut Malucas insulas exploraret, dimisit, & ipse cum maxima Lusitanorum parte in Indiam citeriorem reuersus est. Post illius digressum, bellum rursus exarsit. Arx decem & septem dies obseffa, summisque viribus oppugnata fuit. Hostes in duas naues sociorum, & in vnam triremem Lusitanam faces iniecerunt. Nostri, ut ignem extingueret, egressi sunt. Dum pugna committitur, ignis in tormentarium puluerem nauis, cui Gabriel Gagus praerat, aduerso & infausto casu coniectus, nauem subitis ignibus inflammavit, & omnes qui erant in naui, cum essent armis grauati, demersi sunt. Iacobus Mendezius alterius nauis praefectus tormenti unius ictu occisus fuit. Nostri tamen ignem extinxerunt, & hostes repulerunt. Qui cum cernerent maximum damnum, quod illis nostri crebris eruptionibus inferebant, & quam fidelem operam ciues Bendarae ductu nostris in bello nauabant, obsidionem soluerunt. Tunc Bintami Rex a bello desistendum censuit. In his praelijs duodeviginti Lusitani desiderati fuerunt. Ex hostibus supra quadringentos caesi, & complures etiam capti, in quibus Dynastae cuiusdam Siamensis filius extitit: pro cuius redemptione pater nauem ingentem cibarijs onustam Malacam misit, quae plurimum nostros in illa ciborum penuria subleuauit. Hoc anno Rex Emmanuel Iacobum Lupium Siqueiram, ut Lupo Suario succederet, in Indiam cum decem nauium classe misit. Cum vero promontorium Bonae spei praeterueheretur, piscis ingentis magnitudinis in nauis latus, cui Ioannes Limicus praerat, incurrit, nauemque in alterum latus impulit, eamque tanta vi retinuit, ut progredi nequiret. Vectores & nauis se in saxum impigisse suspicabantur. Sed cum neque compages dissolui, nec aquam admitti conspicerent, animos a metu refecerunt, & piscis a naue diuulsus, liberum illis mare permisit. Goam octauo die mensis Septembris peruenit: quo tempore Lupus Suarius in insula Zeilanda arcem, ut fuerat ab Emmanuele iussus, aedificabat. Id quidem, cum primum ad insulae portum, quem Columbum nominant, appulisset, a Rege, ut sibi per illum liceret, impetrauit. Sed cum Saraceni ut facere solebant, Regem ab ea mente deduxissent, factum est, ut Rex non modo quod sponte sua concesserat, pernegaret, verum & acre bellum moliretur. Itaque nocte stationes instituit, praesidia disposuit, tormentis nostros arcere parauit. Suarius omnes copias in terram exposuit. Praelium repente commissum fuit, in quo Verissimus Paciecus, vir nobilis & strenuus, cum nonnullis Lusitanis cecidit, & multi vulnerati sunt. Hostes tamen a stationibus cum magna multorum caede pulsi fuerunt. Rex veniam & pacem postulauit. Pax ea lege concessa fuit, ut non solum arcem aedificari permetteret, sed etiam in poenam illius inconsideratae rebellionis, tributum Regi Emmanueli singulis annis pederet. Tributum erat gemmarum certus numerus, & maximum cinnamomi pondus.

Suarius

Suarius similiter Regi fidem dedit, vt semper auxilio Prætoris Lusitani tegeretur, nec vnquam bellum contra illum fieret, quin Lusitani ab illius finibus hostes arcerent. Fœdus factum, & iureiurando sancitum, & literis mandatum, Regisque, & principum, & Suarij nominibus consignatum fuit. Arx deinde incolarum operis multo citius absoluta fuit, & Ioanni Sylueiræ cōmissa: maritimarum verò rerum cura Antonio Mirandæ credita. Inde Cochimum reuersus, Siqueiram offendit, illique prouinciam tradidit, & in Lusitaniam profectus est. Siqueira continuo muneris diligenter incubuit. Cristophorum Soufam cū classe Dabulem misit, vt eam ciuitatem, quæ ab Emmanuele descuerat, bello domaret. Alfonso præterea Menesio præcepit, vt in Baticalam infesta signa similiter inferret. Tum Ioanni Gomecio iussit in insula Maldiuæ arcem ædificare, vbi fuit à Saracenis Cambaiensibus occisus. Deinde cū Goam peteret, in curia arcibus Calecutij & Cananoris diligentissime prospexit. Postquam Goam appulit, Antonium Saldagnam pluribus nauibus auctum, in Arabicum & Æthiopicum mare misit, vt plurimum damni Saracenis inferret. Simonem Andradiū in Sinam misit, qui, vt scriptum est, temeritate & amentia Sinas Lusitanis infestos reddidit. Antonium Corream ad Regem Peguensem, vt cum illo pacem & amicitiam iungeret, legauit. Garfiæ Salæ concessit, vt rei gerendæ causâ Malacâ peteret. Qui cū eò peruenisset, Alfonso Lupium Costam morbo grauiter impeditum reperit: qui cū in ceteriore Indiam morbi depellendi gratia redire vehementer expeteret, arcem ipsi Garfiæ Salæ tradidit: & nō multis post diebus, quàm Cochimum appulit, eodem morbo cōsumptus est. Dum hæc in India gerebantur, Abrahamus Barraxæ filius accepit, incolas montis Farrobij, & Benamarenfes, & reliquos eiusdem vicinitatis Mauros multas clades à Lusitanis accepisse. Id igitur vlciſci constituit. Itaque cū id, quod animo moliebatur, summo silentio compressum tenuisset, quingentos equites eduxit, & in pagis quibusdam Arzilenſi agro finitimis ea parte, quæ Tingim spectat, in insidijs delituit. Inde Aroazium itineris ductorem præmisit, vt campum exploraret, & omnia vsque ad speculas, quas Alfandiquimēs appellat, specularetur. Ioannes Coutignus hūc Aroazium, virum industrium & sagacem nouerat, & illius fraudes & insidias diligentissime præcauebat. Ea autem de causa, nunquā speculatores ex vrbe mittebat, quin illis equitum auxilium assignaret. Tunc igitur cū homines speculatum misisset, equites simul emissi sunt. Aroazius se continuit, dum eos in speculis constitutos animaduertent. De ea re Abrahamum confestim admonuit. Is silenti agmine è latebris egressus, nostris appropinquarebat. Noſtri cum primam aciem cernerent, vt se reciperent, consilium inierunt. At Mauri substituerunt. Fernandus Callæcus primi agminis ductor, qui speculatoribus auxilium afferebat, cū eos substitisse conspiceret, in illos inuectus est. Hostes ordine minime confuso cedebant, donec nostros in postremum agmē, quod Callæcus minime conspexerat, extraherent. Ibi equites nostri decem &

septem

septem ceciderunt, reliqui fugæ se mādârunt. Sed in lacus, qui iter impediēbat, angustijs, quidam fortissimus eques, nomine Ludouicus Valens, nostros confirmauit, & se armatum hostibus obiecit: nec ex eo loco demigravit, antequam Lusitani lacus angustias pertransirent. Deinde nostros ordine instructos domū ita reduxit, vt inter hostes atque nostros eximia virtute & dexteritate versaretur. Cū iam se Habrahemus reciperet, incidit in illum Antonius Mascaregnas adoleſcens valde strenuus, cū quatuor equitibus: qui omnes capti sunt. Mascaregnas quamuis à Rege Fessæ perbenigne tractaretur, mortem, quæ impendebat, vitare non potuit. Cū enim pestilentia apud Mauros desæuaret, illū confecit. Sub id tempus præfecit Emmanuel Azamori (Petrum namque Soufam reuocauerat) Aluarum Norognam, qui cum multis Maurorum principibus pacem firmavit, & illis æquabile tributum imperavit. Rebelles verò cladibus multis affecit. Præter alias excursiones, xx. vj. die Aprilis Benemezium agrū populatus est, multos occidit, ducentos & quinquaginta captiuos abduxit, nō mediocrem prædam abegit. Rurſus mense Iunio Vascum Fernandium Cæsarem in alias Maurorum turmas immisit, qui cū incautos opprimeret, viuos octoginta cepit, magnaque præda potitus, copias in urbem incolumes reduxit. Rurſus Augusto mense, Antonius Gundiffaluius eiusdem Norognæ iussu in Mauros pedites inuasit: qui cum diu restitissent, victi tandem sunt, & aliqua eorum pars in seruitutem abstracta fuit. Hoc eodem mense quidam Maurorum fœderatorum duces à Norogna auxilium petierunt, quo Enxouienſes Mauros aggredierentur, & magnam frumenti copiam inde alportarent. Sed cum ducenti hostes nostris imminerent, Mauri fœderati suspicati sunt, maximum hostium numerum in insidijs latere. hac suspicione perturbati, se in primum agmen cōferunt. Noſtri in postrema acie hostium impetū sustinebant. Nonnulli ab hostibus cæsi sunt. Reliqui cum dedecore se in urbem receperunt, nō culpa sua, sed eorum qui eos deseruerant. Id tamen eis grauem diebus multis dolorem inussit. Hoc tempore Emmanuel varijs & molestissimis curis agitabatur. Videbat enim se matrimonij vinculo liberatum, & cupiebat vltimum vitæ actum in rebus præclaris, memoriæque sempiterna dignis consumere. Quo circa statuit in Algarbium se conferre, regni que administrationem Ioanni filio, & consularijs relinquere, vt ipse omni reliqua cura solutus, bello Mauros vexaret, atque propagandæ religioni vehementer incumberet. Sed ab hac cogitatione illum insidiæ multorum hominum, quos ipse non mutatione consilij, sed acerbitate supplicij coercere debuisset, abstraxerunt. Vt enim mos hominum est, qui omnia non fide, sed cupiditate metiuntur, ab illo, quem non ita diu victurum sperabant, ad Ioannem filium, à quo sibi multo maiores, & diuturniores opes pollicebantur, paulatim deficiebant: & ætatem Principis, optima quidem natura præditi, sed fraudibus & dolis obnoxij, captabant. In primis verò plurimum de laudibus Emmanuelis detrahebant. Hominem esse dicebant multum de ædi-

D d

ficijs,

ficijs, parum verò de regia dignitate cogitantem. Præterea grauitatis immemorem esse criminabantur, quòd facillimos aditus haberet, quòd sui conueniendi facultatem quibusvis hominibus daret, quòd equos frequenter agitare, quòd infita facilitate nullius congressum aspernaretur. Præterea illi crimini dabant, quòd multum auri & argenti profunderet. Postremo multa regiae virtutis ornamenta in illo requirebant, & Ioanni persuadebant, si vellet amplissimum in Regibus nomen obtinere, vt longissime à patris instituto discederet, neq; se perulgari & contemni permetteret. Erat autem Ioannes natura clemens atq; benignus, & ad pietatis studium valde propensus. Sed tantas vires hominum perditorum sermo, cui aures assidue præbebat, habuerat, non quidem vt patre odio persequeretur, quem pietate summa colebat, sed vt minime illius mores & instituta comprobaret. Itaque statuebat, longè diuersam sibi vitæ ratione sequendam esse, vt ad summum decus aspiraret. Neque deerant interim, qui persuaderet, nihil esse magis regiū, quàm, quidquid liberet, efficere. Voluntatem namque refrenare, esse non regiae dignitatis, sed miserimæ seruitutis argumentum. Cum multa eiusmodi Emmanuel accepisset, veritus est, ne si res alias agere vellet, & filium in adulatorum potestate relinqueret, ab eo contemneretur, & regnum improborum consilijs gubernatum, ruinæ periculum adiret. Hic metus illum ab instituta cogitatione reuocauit. Præterea vt magis se à cōtemptu & solitudine vindicaret, se nouis affinitatibus stabilire decreuit. Idcirco à Carolo Imperatore petijt, vt Leonoram sororem suam, excellenti pulchritudine & probitate foeminā sibi desponderet. Atqui prius ille, vt Ioanni filio collocaretur, enixe operam dederat, & ea de causa Petrum Goueanum in Germaniam ad Maximilianum Imperatorem legauerat. Tunc verò sic immutatus fuerat, vt eam vxorem ducere, quàm filio in matrimonium collocare mallet: quæ res apud multos in varias reprehensiones incurrit. Sic enim dicebant. Quam rem gerit Princeps hic, in quo ad hunc diem patrium in remp. animum semper agnouimus? At nunc multis rationibus remp. euertit. Primum enim, Rex annos quinquaginta natus, & viduus, octo filijs oneratus, quonam modo poterit virginē Caroli sororem, in maxima spe aliarum nuptiarum enutritam, ad nuptias parum ætati accommodatas allicere, nisi regni opes prius effuderit? Filio namque dos magna confici potuisset. At is non modo vxorem indotatam accipiet, verum contra morem & consuetudinem, nomine dotis, regni patrimonium vxori largietur. Præterea necesse erit (aliter enim fortasse vxori adolescenti minime satisfaciat) vt ad voluntatem illius regnum administret. Postremo, quid liberis faciet? octo filios habet. Totidem poterit ex noua nupta suscipere. Regnum est angustiis finibus terminatum. Quas igitur opes poterit tantæ filiorum multitudini largiri? Quibus honoribus aut emolumentis Regia soboles statum suum tuebitur, ne sit ei necesse in turbam conijci, & reliquorum hominum institutis victum sibi comparare? Erit præterea ei necesse amori seruire, vxori blandiri, &

non

non quomodo nomen suum immortalitati commendet, sed quomodo virgini pulcherrimæ morem gerat, excogitare. Hæc & his similia vulgò iactabantur, ab his præcipue, qui domesticas illius offensiones ignorabant. Emmanuel tamen in ea mente perstitit, & cum Carolus in Hispaniam, vt regni hæreditatem cerneret, è Gallia Belgica veniret, ad illum Aluarum Costam, qui regio cubiculo præerat, legatum misit. Legationis species salutationis nomine instituta fuerat: legationis tamen summa eo pertinebat, vt nuptiæ conficerentur. Aluarus Costa omnia, quæ Emmanuel cupiebat, ex animi sententia confecit. Nuptiæ pactæ sunt, dos etiam à Carolo dicta, ab Emmanuele sponsæ munerum ingentia constituta: festi dies acti, & matrimonij foedus Cæsaraugustæ, vbi tunc Carolus confidebat, summa omnium lætitiæ & gratulatione celebratum. Fuit tamen necesse, cum esset cum Carolo & Leonora, & sanguinis propinquitate, & affinitate multis rationibus implicatus, & ea de causa per Põtificias Sanctiones nuptiæ coniungi minime potuissent, vt Pontificis Maximi benignitate legibus soluerentur: quod factum fuit. Nuncius huius pactiõis & foederis ad Emmanuelem perlatus, eum gaudio ingenti cumulauit, sed nobilitatē & multitudinem non mediocri sollicitudine affecit. In primis verò Ioannem sollicitauit, non quòd eadem nuptias expeteret, sed quòd reip. inutiles arbitraretur. Emmanuel regni Proceres in consilium euocauit. Ibi luculentam orationem habuit, qua rationes, quæ illum ad matrimoniū inuitarant, exposuit: qua quidem illi, qui aderant, aut moti sunt, aut se motos esse, ne Regis animum offenderent, simularunt. Itaque omnes ordine instituto illius manum de more osculati, & vt matrimonium felix atque faustum esset, precati sunt. Post has gratulationes, & omnium faustas acclamationes, pestilentia Olyssipponem vehementer afflixit, & Regem varias sedes commutare illius metu coegit. Almeirinum deinde se contulit. Inde Cratum (est autem id oppidum celebre, quod ad Hospitalensium equitum ordinem pertinet) profectus est, vt ibi Reginam opperiretur. Illa verò multis Hispaniæ Proceribus stipata, in regnorum confinia peruenit. Eo multi Portugaliæ Proceres, vt eam exciperent, se contulerunt. ad exiguum fluuium, Seuerum nomine, qui Portugaliæ à Castella discriminat, peruentum est. Martinus Albicastro, Villæ Nouæ Portimansis, quod oppidum est in Algarbio situm, Comes, fluuium traiecit, & Reginæ manum suppliciter osculatus est. Illum Comes Tentugalis, Et Episcopus Portugalis, & Archiepiscopus Olyssipponensis ordine subsequuti, eodem officio perfuncti sunt. Alia deinde Lusitana nobilitas idem fecit. Regina fluuium transmisit: quam Dux Albanus, & Episcopus Cordubensis deducebant. Dux Brigantinus citra fluuium constiterat: ad duo millia equitum Lusitanorum satis eleganti cultu conuenerant. Vbi Regina in terminis Lusitaniæ constitit, Dux Brigantinus ex equo desiluit, vt Reginam nomine Regis exciperet. Quæsitus ab Albano Duce, an facultatem ab Emmanuele Rege ad illud munus obeun-

D d 2

dum

dum haberet, eam literis publicis inscriptam, & manu Regis ipsius consignatam ostendit. Literæ publicè & alta voce recitatæ sunt, & Albano Duci in officij sui rite peracti testimonium traditæ. Tunc idem princeps catenam auream, quæ Reginæ brachio alligata erat, assumpsit, vt sic ipsam Reginam deduceret, quam Brigantino Duci tradidit, atque commisit. Hac traditione solenni ritu celebrata, Albanus Dux, & reliqui Castellæ principes abcesserunt. Episcopus tamen Cordubensis, & Dynasta Tregenienfis (hi legati erant) & præterea Villæ Francæ princeps, & equitum Hospitalensium in Castella Magister, & Montis acuti Comes cum Regina Cratum vsque peruenerunt. Postquam in oppidum ventum est, & Regina cœnauit, Rex illam inuisit: à qua cum singulari significatione amoris exceptus fuit. Ioannes illius manum osculari voluit: quod illa nullo modo induci potuit, vt pateretur. Georgium tamen, equitum Iacobensium & Cistertiensium Magistrum, Ioannis Regis filium, vt Hispaniæ morem conseruaret, ad osculum manus admisit. Deinde Archiepiscopus Olyssipponensis Regem atque Reginam ritu ab ecclesia sancta recepto stabili matrimonio copulauit. Symphonia deinde, & tibiæ concentus, & choræ consequutæ sunt. Inde modicis itineribus Almeirinum profecti sunt. Filij Regis obuiam illis prodire. Principes Regij ex equis repente desiliunt, vt Reginæ manum osculentur. Id illa pati noluit: imo multis in illos voluntatis egregiæ signis insitam benignitatem testificata est. Reliqui regni principes, qui nondum suum officium fecerant, eam solito more salutarunt. Vbi Almeirinum peruenerunt, Isabela & Beatrix Emmanuelis filiæ ad scalarum gradus, quibus in Aulam ascensus patebat, aduenere, & cum descendere pararent, Regina, ne id facere possent, accelerauit, & ad genua prouolutas subleuauit, easque humanissime complexa est. Reliquæ deinde virgines Reginam manus osculo salutant, quas omnes illa admodum benigne, cum debita tamen maiestatis ratione salutabat. Quibus cantibus, & saltationibus, & tripudijs dies ille celebratus extiterit, erit explicatu difficillimum. Sequenti die Rex peractis sacris, aurei velleris ordinem, à Philippo Burgundiæ Principe fundatum, & à successoribus singulari religione retentum, cuius princeps atque Magister Carolus erat, ipsius Caroli iussu consequutus est. Hyems illa tota fuit Almeirini in summa iucunditate consumpta. Inde appetente vere Rex Eboram concessit. Hoc anno, qui fuit à CHRISTO nato. M. D. xix. misit Rex Emmanuel in Indiam sedecim nauium classem, cuius Georgius Albuquerque præfectus extitit. Non omnes tamen institutum cursum tenere potuerunt. Nauis enim, cui Iacobus Limicus præerat, Olyssipponem reflatu delata est. Ludouicus Guzmanus cum nauis, cui præerat, à fide desciuit, piraticam fecit, multaque flagitia & scelera indigna genere suo designauit. Emmanuel Soufa, qui nauarchus erat rostratæ nauis, cum oram Æthiopiæ Melindem versus legeret, & portum Mantuæ (sic enim appellant) subiret, vt commeatum ab incolis emeret, fuit in terra à Saracenis cum

cum quadraginta viris Lusitanis occisus. Nauem verò, cum ad insulam, quæ non procul Quiloa distat, turbida tempestate iactata, & vadis allisa fuisset, Saraceni diripuerunt, & Lusitanos omnes, vno duntaxat puero, quæ Rex Zamzibaris in fidem recepit, excepto, trucidarunt. Georgius Albuquerque cum nouem nauibus Mozambique hyemauit. Quatuor tantum naues in Indiam pelagus transmisere. Interim Iacobus Lupius Siqueira omnia, quæ ad bellum Arabiæ gentibus inferendum necessaria videbantur, summa ope comparabat. Et quia maioribus copijs indigebat, nauigio, quod facile fluctus exciperet, Gundissaluum Loulensem Mozambique ad Georgium Albuquerque misit, cui mandabat, vt inde Arabicum sinum peteret, vt coniunctis viribus Iudam expugnarent. Cum verò Siqueira Melichiazij fraudes perciperet, eumque multis incommodis Lusitanos affecisse cognosceret, Christophorum Salam cum triremibus tribus, qui oram Cambaiæ infestam redderet, expediuit. quod is diligenter effecit, & cum non mediocri præda reuersus est. Similiter & Antonius Saldagna, qui circa Guardafumense promontorium oras illas peragrabat, ingenti præda potitus, se ad Siqueiram contulit. ¶ Sub id tempus, Iouis à Rege offensio ita grauitur cuiusdam viri Lusitani animum exulcerauit, vt oblitus fidei, pietatis, & religionis, Regem à quo educatus fuerat, patriam, quæ illum genuerat, prodere, vitamque suam in summum discrimen inducere properaret. Fernandus Magallanus fuit vir nobilis, & magno animo præditus, cuius antea mentio facta est. Is in India bellicis in rebus non mediocre virtutis & industriæ documentum dederat. In Africa similiter viri valde strenui officio functus fuerat. Olim erat apud Lusitanos in more positum, vt in Regia, qui Regi seruibant, ipsius Regis sumptibus alerentur. Cum verò multitudo domesticorum tanta fuisset (eorum namque filij, qui Regibus operam dabant, eundem locum retinebant: & præterea multi in regiam familiam meritis admittebantur) difficillimum videbatur, cibos tantæ multitudini præparare. Quocirca fuit à Portugaliæ Regibus statutum, vt sumptum, quem quilibet erat in Regia factururus, ipse sibi ex regia pecunia faceret. Sic autem factum est, vt cuilibet certa pecuniæ summa singulis mensibus assignaretur. Ea verò, cum summa tunc annonæ vilitas esset, satis homines alebat. Nunc autem cum & hominum multitudo cum rerum venalium pretijs multis accessionibus amplificata sit, factum est, vt illa pecunia, quæ olim quotidianis sumptibus faciendis latè sufficiens erat, nunc perexigua sit. Cum tamen omnis Lusitanorum dignitas à Rege pendeat, huius exiguæ pecuniæ summa, quasi multo amplior esset, incredibili studio quæritur: & cum in regiam familiam admitti, valde expetendum Lusitani iudicent, tum in stipendij huius incremento summum decus statuunt. Cum enim sint apud Reges variæ famulorum classes, pro classium dignitate cuilibet Regis domestico pecuniæ numerus assignatur. Maxima classis est virorum nobilium. Sed cum nobilitatis

etiam discrimen sit, non vnum congiarium omnibus ex æquo tribuitur. Sic autem euenit, vt pro congiarij magnitudine, de nobilitate vniuscuiusque iudicium fiat, & tanto quisque nobilior existimetur, quanto illius congiarium amplius extiterit. Hoc quidem iudicium, vt sunt res humanæ, est sæpe fallacissimum. Multi namque ambitione & sedulitate consequuntur, quod est meritis atque germanæ nobilitati tribuendum. Attamen Lusitani, cum sint præter modum huius nobilitatis appetentes, & parua pecuniæ accessione nobilitatem suam augeri putent, pro hac tam parua pecunia sæpenumero, tanquam in ea salus omnis atque dignitas vertatur, sibi pugnandum arbitrantur. Magallanus autem pro meritis suis contendebat, vt congiarium illius dimidio nummi aurei singulis mensibus augetur. Rex, ne aditum ambitiosus aperiret, id denegauit. Magallanus offensione huius beneficij sibi eo tempore denegati commotus, à Rege desciuit, fidem violauit, remp. in summum discrimen adduxit. Et cum reip. iniuriæ nobis tolerandæ sint, & Regum etiã, qui reip. parentes sunt, offensiones perferendæ: & cum vita, quam patriæ debemus, pro ipsius patriæ salute ponenda sit, vir audacissimus tantum dolorem ex parte vnius aurei dimidia, quæ quinque denarios conficit, sibi negata cepit, vt remp. oppugnaret: Regem, à quo fuerat enutritus, violaret: & patriam, pro qua mori debuisset, in discrimen adduceret. Res enim eò perducta fuit, vt periculosi belli discrimen rebus communibus impenderet. Nescio autem vnde tam barbarus mos in resp. irrepit. Cum enim proditoris nomen sit non modò odiosum & inuisum, sed etiam cunctæ posteritati maculam sempiterni dedecoris inurat, homines, qui fidem violare, & Reges suos, aut respublicas oppugnare statuunt, munera quæ acceperant, literis consignatis abijciunt, fidem abiurant, se ciuitatis iure spoliant, Regem sibi suas res habere iubent, sibi nihil deinceps cum patria fore commune testificantur: & tum demum sibi moliri contra patriam bellum licere contendunt. Esto. aspernare munera, si lubet: contemne patriæ benignitatem: fremere quantum voles, tibi non esse præmium pro dignitate persolutum. Fidem verò datam prodere qui potes? Grauem mihi iniuriam patria intulit. Intulerit etiam grauissimam. Sed iniuria nec in parentibus, nec in patria vindicanda est. Omnia, quæ à patria acceperam, inquit ille, reliqui. Numquid vitam, ingenium, disciplinam abiecasti? Minime. At hæc omnia à Deo primum, à patriæ deinde legibus, & moribus, & institutis accepisti. Neque naturæ repugnare, neque patriam lædere, neque fidem frangere, quamuis omnibus iniurijs oneratus sis, vnquam licebit. Imo vita tibi deserenda, & grauissima supplicia subeunda sunt potius, quam fidem violes, aut officium prodas. Abiurata fidem quantum voles: perfidiam tuam publicis literis contestare: insignem memoriam sceleris infandi posteritati relinque: nullis tamen testimonijs numinis offensionem, & dedecoris sempiterni maculam vitare poteris. In eam tamen

tamen fraudem Magallanus impulsus fuit, vt arbitraretur, si publico testimonio fidem & Regi & patriæ debitam abiuraret, licere sibi fidem prodere. Id confestim exequi minime dubitauit, & se continuo ad Carolum contulit, eumque admonuit, insulas, quas Malucas appellant, quæ sunt ultra Auream Chersonesum constitutæ, ad limites Castellæ pertinere, & ab Emmanuele Rege contra pactiõnem iam factam vsurpari. Ducebat autem secum Rodericum Falerium, qui se Astrologiæ disciplinam tenere profitebatur, vt eandem opinionem in animo Caroli altius imprimeret. Aluarus Costa, qui tunc legatus apud Carolum erat, Carolum adiit: necessitudines commemorauit, non esse illius amplitudine dignum, aures hominibus illis præbere. Eadem namque vanitate & scelere, quo Regem optimum violarant, multa confingere. Proditorum nomen cum reliquis hominibus, tum præcipue Regibus esse detestabile & execrandum. Reges verò, qui illis fauerent, pestem alere, qua regium nomen ex hominum memoria deleatur. Carolus cum esset natura benignus, ab hominibus illis audiendis deducebatur. Sed ab Hispaniæ proceribus persuasus fuit, ne vllius affinitatis obtentu imperium amplificare negligeret. Itaque statuit, naues Magallano, quibus aliam viam in Orientem aperiret, attribui. Fœdere namque inter Regem Ioannem secundum, & Regem Fernandum factõ, cum regiones, quas quilibet explorare, & debellare sine alterius iniuria posset, definitæ sunt, statutum fuerat, vt Castellani non viam à Lusitanis factam, sed diuersam sequerentur: vt videlicet cum Portugalenses ad Solis ortum, Castellani ad Occasum nauigarent, orbem marium atque terrarum conficerent. Sic autem cuilibet parti liberum erat, cum omnes maris atque terrarum tractus trecentis & sexaginta partibus definiti sint, centum & octoginta partes ad peruestigandum, atque debellandum sibi deposcere. Limes erat Meridianus. Sic enim appellant lineam à Septentrione ad Austrum in cœlo designatam: quia cum Soleam attingit, meridiem hominibus sub ea regione constitutis efficiat: quæ secundum longitudinem (sic enim spatium Ortu & Occasu terminatum nominant) circiter sex & triginta gradibus Olyssipone distat. Error autem Magallani, & aliorum, qui vestigijs illius ingressi sunt, quo Malucas insulas ad ius Castellæ pertinere contendunt, à multis causis originem habuit. Primum quidem sic natura comparatum est, vt cum primum aliquod iter incognitum habemus, quod non possumus certis montibus, aut anfractibus, & notissimis signis definire, multo longius nobis appareat: maximè verò cum nauigamus, vbi neque montibus, neque vallibus, nec vllis certis notis possumus spatium finire. Deinde qui maria incognita nauigant, vt maius & admirabilius facinus se confecisse gloriantur, spatia multo ampliora faciunt, vt, quasi ex alio mundo in hunc redierint, ingentem admirationem efficiant. Accedit, vt etiam ipsi vectores, cum Astrologiæ imperiti sint, quamuis nullam vanitatem orationis adhibeant, fal-

lantur, & cum varijs circuitibus maria peragrent, rectum iter se tenere putent. Sic factum est, vt cum inter Indum fluuium & Gangem spatium decem graduum, qui circiter passuum millia septingenta conticiunt, interiectum sit, Ptolemæus triginta gradibus spatium illud definierit. Vir enim doctissimus terras illas non lustrauerat: quæ à viris fide dignis, imperitis tamen, acceperat, ea monumentis mandabat. Illi verò cum ab Indo ad Cori promontoriū, quod in Austrum longissimo tractu procurrit, nauigarent, & inde rursus in Gangem ad Septentriones cursum inflecterent, quasi recta via, aut paululum ad Austrum inflexa nauigassent, itineris spatium metiebantur. Alia etiam erroris causa nostris obiecta est. Cum enim ultra promontoriū Bonæ spei, aliud promontorium, quod mitius in Austrum prominet, flectere secundis velis niterentur, se multo maius iter confecisse putabant, quàm propter maris impetum, naues in diuersa iactantis, facere potuissent. Ea namque ora, quæ in illis regionibus ab Austro ad Septentriones pertinet, longissimo tractu protenditur. Venti autem, qui ab ortu Solis flant, sunt anniuersarij, & statis temporibus valde vehementes. Æstus similiter, propter immensam maris altitudinem, Lunæ cursibus nimis obiectam, incitatissimi. Ergo cum fluctus ab ortu Solis ad oras maritimas Occidentis incredibili violentia contorti, & ab oppositis oris repercusi, in Austrum, qua facilius patet exitus, incitetur, & ex illo promontorio, quod diximus, in altum longius, quàm credi possit, excurrant, nostrorum in nauigando cursum retardant. Quod nostri non intelligentes, existimabant, se multo maius spatium confecisse, quàm nauigando transmiserāt. Hæc omnia nostris etiam eam erroris causam attulerunt, vt regionum terminos satis imperite designarent, & ad Ptolemæi errata, alia etiam multa parum sapienter adiungerent. Hæc tamen controuersia inter Castellanos & Portugalenses hunc fructum Portugalensibus tulit, vt spatia multo diligentius explorarent. Hoc autem fieri commode non potuit, nisi per Lunæ defectus. Cum enim Luna orbē pleno interiectu terræ, vt fieri necesse est, certis temporibus obscuratur, illa splendoris amissio non iisdem horis animaduerti potest: necesse namque est, cum citius in India, quàm in Portugalia, quæ in Occasum vergit, nocturnæ tenebræ sint, vt quamuis ille defectus vno tempore fiat, diuersis nobis horis appareat. Horarum igitur dimensione omnis controuersia tollitur. Qualibet enim hora quindecim gradus Sol progreditur. Obseruatum autem est ab hominibus peritissimis, qui à Petro Nonio Mathematicorum principe ad id diligenter instructi fuerant, sex horis ab Indi fluminis ostio, ad Olyssipponis vrbs situm Solis cursum terminari. Horæ verò sex, gradus nonaginta conficiunt. Ab Indo autem fluuio ad vltimos Malucarum insularum terminos, qui ad orientem Solem spectant, duo & quadraginta gradus intersunt. Hos si nonaginta gradibus adieceris, centum & triginta duos efficies. Si verò sex & triginta gradus, qui Olyssipponē ad Occasum secundum lineam illam meridianam,

meridianam, quam diximus inter Hispaniæ Reges fœdere definitam fuisse, vt Castellani contendunt, addideris, centum & sexaginta & octo graduum summa fiet. Itaque secundum hanc computationem, adhuc Portugalensibus duodecim gradus explorandi restāt, qui possunt sine cuiusquam Christiani Regis iniuria à Portugaliæ Regibus occupari: tantum abest, vt Magallanus, vel quisquā alius insulas illas iure atq; merito possit Castellæ Regibus adiudicare. Hæc tamen controuersia non mediocres in Hispania tragœdias excitauit, vsq; adeò, vt Reges optimos, & cognatione, affinitate, & amore coniunctissimos, interdū ad intestinam seditionem sollicitaret: quod totum ab improbissimi hominis scelere ortum habuit. Vt verò ad illum redeamus, cum Emmanuel hominis scelus Costæ literis accepisset, consilium habuit. Nihil tamen consilio conclusum fuit. Costa verò Magallanum ingentibus promissis onerabat, & interdū illum in sententia fluctuare cogebat. Cum tamen maiora sibi præmia ex instituto scelere, quàm ex debita fide proponeret, aures Costæ promissis occlusit. Itaque negotijs cum Carolo ex animi sententia confectis, Magallanus & Falerius Hispalim contendunt. At Faleriū iam facinoris suscepti pœnitebat, & intra paucos dies mœstitia confectus, mortem obiit. Magallanus cum quinque nauium classe, & cum suprema necis atque vitæ in reliquos nauarchos potestate, decimo die Augusti eiusdem anni soluit, vt terras atque regiones, quas neque viderat, neque ab alijs exploratas audierat, sed suspicione tantum eas adiri posse consequutus fuerat, perlustraret. Sed nihil est tam arduū, quod non animus magnus desperatione stimulatus aggrediatur. Primum oram prouinciæ Brasiliæ præteruectus, ad Austrum ultra æquinoctialem plagam nauigauit. Cum verò mense Septembri, anno salutis. M. D. xx. tres & quinquaginta gradus, ab æquinoctiali regione ad Austrum nauigando, confecisset, fretum reperit, cui nomen Magallani impositum fuit, vt sempiternum monumentum facinoris extaret. Sed tantum frigus Hispanos miseros excruciat, vt multi fœde perierint. Fretum verò, vt fama est, quadraginta millia passuum in longitudinem patet. Fretum superato, rursus in æquinoctialem regionem, & in cœlum mitius, atque tepidius iter instituit. Varij interim casus hominem exagitarunt. Nam nauarchi cum reliquis Hispanis ab illo deciscere voluerunt, & ei insidias intenderunt: & quidam ex illis capitali supplicio affecti sunt: & ipse tandem in insula, quam Matam appellant, cum opem Regulo, qui ab illo auxilium postularat, attulisset, post bellum confectum, ab ipso Regulo occisus per insidias fuit, vt proditor proditori pœnas eiusdem sceleris irrogaret. Duæ tantū ex illa classe naues (reliquæ namq; amissæ fuerant) Tidorē, quæ insula vna ex Malucis est, peruenere. Vna ex illis octauo die mensis Septēbris, anno salutis. M. D. xxij. Hispalim appullā fuit. Alteram verò nauē, quia dissoluta compage aquā accipiebat, Hispani in insula subductam refecerunt, & onere accepto profecti, Septentriones versus iter susceperunt. Cum verò cōmeatus illos deficeret, & multi frigore interirent, retro cursum

flectere coacti sunt. Ad Malucas autem appulsi, intellexerunt Lusitanos in insula, quam Ternatem appellant, commorari. Itaque ad illos confestim mittunt, qui diceret, ut hominibus Hispanis, & eadem religione deuinctis opem in rebus desperatis afferrent. Nauem esse laceram, magnam partem hominum, qui ea uehebantur, absumptam, reliquos grauissimis morbis impeditos. Antonius Britius, qui iam insulis nomine Regis Emmanuelis imperabat, Garfiam Henricum cum nonnullis nauigijs extemplo misit. Ab his Magallani comites fuere continuo recepti, & singulari humanitate tractati. Nauis fracta fuit, & illi Lusitanis nauibus in Indiam, deinde in Hispaniam redire. Hunc exitum classis illa parum felicem habuit. Sed ut ad ea, quae anno salutis. M. D. xix. inciderunt, reuertamur, nono die mensis Februarij Aluarus Norogna, qui tunc Azamoris praefectus erat, in eam Mauritaniae partem, quae Enxouia nominabatur, cum ducentis & triginta equitibus, & centum peditibus inuasit: hostes acri praelio fudit, ducentos atque decem captiuos abstraxit. Rursus vigesimo quinto die mensis eiusdem, octo & quadraginta passuum milia progressus, in castra Nacerbendumae (is erat vnus ex Enxouiae principibus) impetum dedit: duas illius uxores, & duos filios, & vnam filiam, & multos illius cognatos, cum magna aliorum hominum multitudine captiuos abduxit. Dum rediret, quidam Lusitanus eques facinus inhumanum & barbarum edidit. Maura quaedam eleganti forma, quam Nacerbenduma filio suo desponderat, armillis argenteis magni ponderis brachia & suras ornarat. At Antonius Leitanus (sic enim eques ille nominabatur) argenti cupiditate inductus, ut illud facilius captivae detraheret, manus atque pedes miserae praecidit. Norogna illum multis male verbis accipit, argento spoliat, in custodiam tradit, & in Lusitaniam cum dedecore redire compellit. Rursus vigesima die Martij, in alias eiusdem prouinciae turmas Norogna aciem eduxit. In via, camelorum turmam multis rebus onustam cepit: deinde primis tenebris montis cliuum subiit, & itineris ducem admonuit, ut eum aliqua via saxosa deduceret, ne possent hostes illius iter ex equorum vestigijs animaduertere. Duabus deinde horis ad quietem datis, postquam rursus omnes excitati sunt, triplicem aciem instruxit, primam Antonio Lupio Siqueirae, secundam Iacobo Melio attribuit, tertiam, in qua erat maior militum numerus, sibi reseruauit. Ad hunc modum silenti agmine profecti, in turmas hostium ex improviso impetum fecerunt, easque in effusam fugam compulerunt. Trecenti tamen & octoginta duo capti sunt, & praeda ingens abacta. Hostes sublato signo conueniunt, & auxilijs vndique influentibus exercitus non mediocris efficitur. Nostri ordine regrediuntur. Sed cum Maurus quidam ex foederatis, vir sane fortis, nomine Zale Bembarqua, in nostrorum conspectu pulchrum aliquod facinus edere statuisset, solus in hostes impetum tulit. Norogna continuo, ut illi subveniret, aciem in hostem direxit. Primo impetu triginta ex hostibus caesi sunt, &

vnus

vnus vir primarius captus est. Reliqui eorum, qui cecidere, casu perculsi, subsisterunt. Norogna eorum impedimento liberatus, Azamore exercitum ordine reducebat. Fluuius erat vado transeundus. Is vbi vado appropinquauit, ne pecorum multitudo ordinem perturbaret, & transitum impediret, magnam illius partem Mauro cuidam foederato donauit. Transmisso cum omni reliqua praeda vado, duabus horis in hostium conspectu, qui citra vadum restiterant, cum exercitu conqueiuit, & epulatus est. Expectabat autem, an hostes vellent vadum pugnae capessendae gratia transire. Cum illi id facere noluisent, Azamore exercitum cum reliqua praeda reduxit. Rursus xx.v. die mensis Martij, cum alias turmas hostium adoriri statuisset, in Mauros palantes incidit: quinquaginta cepit: reliqui in fugam versi, illius aduentum per omnia compita & mapalia nunciarunt. Multi continuo confluxerunt: & Norogna, ne cum tanta multitudine manum conferere cogeretur, Azamore cum captiuis reuersus est. Vigesimo autem octauo eiusdem mensis die copias eduxit, quibus quasdam turmas hostiles inopinantes aggredere tur. Sed cum in via praeter opinionem in magnum equitum numerum incidisset, Lansarotem Freitam cum equitibus sexaginta praemisit, qui in hostes impetum ferret: ipse cum reliquis subsequutus est. Fit atrox praedium: ex hostibus multi caesi: sexaginta capti sunt. reliqui se se effusa fuga ab imminente clade proripuerunt. Inter captiuos fuit dux quidam eximius, Arhagus nomine, qui cum centum annos natus esset, omnia militiae munera diligenter administrabat. Trigesimo die mensis eiusdem Norogna, cum otium ferre non posset, oppidum muris munitum, quod Siner appellabant, improviso adortus est, illudque vi cepit: reliquam praedam Mauris foederatis concessit: ipse Azamore trecentos & quinquaginta & octo captiuos abduxit. Nec ipse solum hostes crebris excursionibus fatigabat, sed duces reliquos otio torpere non sinebat. Itaque Vascum Fernandium Caesarem, antesignanorum ductorem, cuius virtuti plurimum confidebat, in varias partes mittebat, ut hostibus quantum maximam posset perniciem inferret. Is eo tempore primum quidem cum indicio cuiusdam captiui percepisset, in loco, quem Fornignum appellant, equitum turmam, ut fruges incenderent, coactam esse, in eam inuasit: nonnullos occidit, reliquos in fugam coniecit, ducem viuum cepit. Cum vero Norogna accepisset, in agro oppidi Tilensis magnam hostium multitudinem versari, ut inde in segetes irruerent, & nostros, qui in campo vagabantur, inopinato aggredere tur, in eos eundem Caesarem immisit. Is cum impigre imperata conficeret, equites non inuenit: cum peditibus acre certamen iniuit, qui fortissime restiterunt. Omnis enim eorum salus in virtute consistebat. Nec enim poterant pedibus equites insequentes effugere. Cum tamen multi cecidissent, reliqui in templum quoddam, quod prope eum locum situm erat, confugerunt. Ibi conglobati se se animo maximo tuebantur.

Sed

Sed tandem Cæsar, gradibus maxima contentione superatis, primus ascendit, deinde Franciscus Vascius speculator: tertius fuit scriba quidam, cui nomen erat Franciscus Rodericus. Reliquis animus additus est, ut idem facerent. Itaque in supremam templi contignationem subeuntes, in hostes irruunt. Cæsar unum ex ijs, qui acrius resistebant, complexus, è summo præcipitavit. Tanta verò pertinacia decertatum est, ut nullus ex hostibus euaserit. Neque solum gladijs & pugionibus, verum & lacertis cum multis artificissime vincirent, eos in terram è summo detrudere contendebant. Hoc prælium quamvis pro numero militum exiguum videretur, victoribus tamen in laude non mediocri positum fuit. Erant enim hostes fortissimi, & cum maxima pertinacia è loco superiore resistebant, & in ultimo discrimine constituti, nullus eorum in deditioem venit. Omnesque tandem in vestigio mori, quam in seruitutem abduci maluerunt. Cæsar paucis post diebus ab Emmanuele accersitus fuit, ut cum classe Gaditanum fretum tueretur. Umbræ oppidum est Enxouiese, in edito loco situm, muris, & mœnibus, & propugnaculis munitum: quod Azamore octo & viginti millia passuum distat. Imam vallem fluuius præterfluit, vnde collis in oppidum valde accliuus assurgit. Hoc oppidum Norogna ex improviso capere summè concupiuit. Itaque decimo die Aprilis eiusdem anni in oppidum inuadit: minoribus tormentis propugnatores exturbat: scalas muris admouet, mœniâque diu totis viribus oppugnat: oppidani summa contentione resistunt. Cum autem Norogna se frustra eo genere oppugnationis uti conspiceret, aliud excogitauit. Viros acerrimos elegit, qui cum securibus, quamvis maximum periculum è mœnibus immineret, in portas inuaderent. Hi neque saxis, neque missilibus impediri potuerunt, quominus fores cardinibus euulsas introrsum impellerent. Hoc enim Norogna præceperat, ut cardines tantum, quo citius opus absoluerent, securibus excindere conarentur. Aditu in oppidum patefacto, nostri confestim irrumperere conati sunt. Hostes conglobati acriter & diu resistunt. Nostri cum magna hostium cæde tandem ingrediuntur. Hostes verò se se per cliuum deiciunt, & fluuium petunt: multi cum per cliuum præcipites ruerent, dilacerati sunt. Magnus hostium numerus cæsus fuisse dicitur: ducenti quinquaginta & sex capti. è nostris decem tantum vulnerati fuerunt. Norogna re bene gesta (nec enim oppidum præsidio munire, sed hostes exterrere decreuerat, ut intelligerent, nullum sibi locum, quantumvis egregie munitum, periculo vacuū fore) copias in urbem integras reduxit. Rursus octauo die mēsis Octobris, ut Allimaimonis (erat autem is insignis inter Mauros dux) turmas opprimeret, egressus est. Sed cum alios Mauros obuios haberet, quos captiuos duxit, & intelligeret, se hostes iam fallere nullo modo posse, regredi mature constituit. Rursus decimo quarto die speculatum misit, vbi duces quidam, qui camelorum turmam, quæ Safinio Azamore agebatur, ceperant, & quendam primarium

rium virum ex Mauris foederatis in seruitutem abduxerant, castra posuissent. Speculatores tres Mauros capiunt, quos ad Norognam perducunt. Illi nuntiant, castra hostium quatuor & quadraginta passuum millibus abesse. Is nullam moram interposuit, quin ad illos de nocte contenderet. Sequenti die se in latebras coniecit, ne ab hostibus sentiri posset. Inde primis tenebris profectus, Tamarochium iter direxit. Prope namque oppidum illud hostium castra posita audierat. Ibi triplicem aciem instruxit, & singulis ducibus, quid fieri ab uno quoque vellet, imperauit. Deinde explorato cum incredibili celeritate in hostes inuectus est, & eos incautos oppressit, & illis partim cæsis, partim in fugam compulsis, castrorum partem diripuit, prædamque pecorum, & armentorum, & camelorum, & equorum, cum ducentis & quinquaginta captiuis abduxit. Ne verò nostri nimia prædandi cupiditate dissiparentur, & interim ex omni vicinitate maxima subsidia, ut fieri solet, hostibus aduenirent; receptui signum dedit. Media nox erat, cum copias suas à castris hostium reuocauit. Hostes interim undique prouolant, & quæ cuique tela fors offerebat, festinanter arripiunt: atque primum fustes, lapides, atque missilia torquentur tanta vi, ut maximum nostris damnum inferrent. Duabus horis acerrime dimicatum fuit. Interim prima luce nostri, quanta esset hostium multitudo, clare cernunt. Tum Norogna suos rursus instruxit, & verbis ad certamen acrius ineundum excitauit. Et cum ex equo desiluisset, quem lassitudine confectum esse sentiebat, in alium conscendit. Res iam non lapidibus & missilibus, sed hastis & gladijs acerrime gerebatur. Is autem sensim ordine minime perturbato cedebat, & interdum aciem in hostes conuertebat, ut eos ab insequendo retardaret. Cum verò in hostem, nimis in laceffendo pertinacem, equum calcariibus admotis concitaret, illum hasta transfixit. Sed cum ex hostis strati corpore hastam extraheret, fuit secundum galeam tam graui plaga percussus, ut ex equo omni sensu prorsus amisso decideret. Vascus Fernandus Cæsar, qui iam propter anni tempus ex classe redierat, subito accurrit. Alius item vir fortissimus, nomine Martinus Egidius, cum alijs nonnullis opem festinanter attulit. Hi tantisper hostium impetum sustinuerunt, dum Norogna suorum auxilio recreatus, sensum paulatim reciperet, & in alium equum, quem ei famulus illius obtulerat, ascenderet. Deinde postremum agmen Ioanni Freitæ, & regio procuratori commisit: ipse in primum agmen cum regio signo se contulit. Erat enim viribus destitutus, quibus posset in agmine postremo hostibus, qui nostris acriter instabant, obsistere. Qui erant in postremo agmine res memorabiles effecerunt. Nec enim solum prælij molem inuicto animo sustinebant, verum & multos interimebant. Sole exorto, hostes grauius nostros premebant, & nostri vicissim multo acrius repugnabant. Nostri tamē sine vlla perturbatione prædā inuitis hostibus Azamore perduxerunt. Ex hostibus ducenti cæsi sunt. E nostris nemo desideratus fuit, quamvis multi vulnerati, & debilitati, & quidam

dam etiam membris capti è prælio discesserint. Fuit hoc facinus memorabile, quod magnum hostibus metum iniecit. Aluarus enim Norogna cum ducentis & quinquaginta tantum equitibus, & triginta quinque peditibus ex vrbe egressus fuerat. Mauri Enxouientes quingentos equites, & magnum peditum numerum contra nostros eduxerant. Et quia primum ab hostibus lapidibus certatum fuerat, euenit, vt nomine lapidum diu celebratum factum illud extiterit. Lapideam namque eam hostium incursionem milites appellabant. Hoc facto multi ex hostibus pacem petiere, & se sub Emmanuelis imperium subdidere. Ioannes Coutignus sub id tempus cum in pagum maximum, in quo fortissimi equites habitabant, inuadere statuisset, ab Odoardo Menesio auxilium postulauit. Is illi centum equites misit. Eorum dux Andreas Henricus extitit. Coutignus primis tenebris egressus, ductoris inscitia nequiuit in pagum, nisi clara luce, peruenire. Sed cum fama præcessisset (non potuit enim tanto silentio acies educi, vt non hostes, quo intenderent nostri, ex his, qui in agris vagabantur, explorato cognoscerent) Coutignus pagum prope desertum reperit. Maxima enim pars incolarum diffugerat. Illi tamen qui resisterant, acriter repugnarunt. Sedecim tamen cæsi sunt, quatuor & quadraginta capti. E nostris tres ceciderunt. Coutignus inde cum præda commodiore via se recipere maturauit. Illa autem via, quam reliquit, Petrus Lupius Azeuedius cum equitibus septem veniebat. Hostes verò, auxilijs vndique subito accitis, in septem illos irruunt, & primum Aluarum Vascium Tauirenses occidunt, deinde Azeuedium illi subsidio celeriter occurrentem interimunt: & famulus quidam illius, dum patronum tueri contendit, similiter occumbit. Gasparem quoque Cugnam tribus iaculis hostes configunt. His cum opem antesignanorum ductor afferre voluisset, equus illius confossus fuit, ipseque summum vitæ periculum adiuit: filius eius duobus in se iaculis emisis grauissime vulneratus fuit. Erat locus angustus, quem hostes petebant, vt nostris exitum intercluderent. Eum locum vt primus occuparet Coutignus, ea via, qua iter faciebat, accelerauit. Ibi eos, qui ab hostibus se recipiebant, excepit, & sagittarijs oppositis, hostes aliquantulum ab insequendo retardauit. Angustia fuerunt cum maximo labore, & ingenti periculo superata. Coutigno, postea quam ex eo loco egressus fuit, exploratores renunciant, incredibilem hostium multitudinem aduentare, vt iter illius impedirent. Is cum hunc nuncium accepisset, multo celerius copias cum præda non magna domum reduxit. Multi quidem ex hostibus ceciderunt: ita namque nostri eorum impetum sustinebant, vt multis necem afferrent: periculum tamen fuit grauissimum. Parum enim abfuit, quin Coutignus ipse cum omnibus suis copijs interiret. Non multis post diebus Emmanuel Mascaregnas à Ioanne Coutigno sexaginta equites postulauit, quibus excursionem, quam animo destinarat, faceret. Cum his copijs egressus, in fluuium, quem Benamarenses appellant, iter instituit.

Eo

Eo deinde transmissio, montem subiit: & cum Sol in occasum vergeret, cum non mediocri præda, & quinque tantum captiuis domum redibat. Cum vero ad pagum, quem Benamarenses appellant, in ipsius montis lingula situm accederet, hostium concursus vndique fit. Mascaregnas paulatim celsit, atque tandem substitit, vt eos qui nondum se receperant, expectaret. Interim centum sagittarij cetrati cum nonnullis equitibus conferti constiterunt, & vim sagittarum in nostros immiserunt. Hic Petrus Menesius itineris dux Mascaregnam admonuit, vt boues, & pecorum greges cum præsidio in fluuium præmitteret. Hostes enim ripam molibus obiectis munire conari, vt transitum impediret. Mascaregnas decem equites cum præda in fluuium misit, quibus curam dedit, vt hostes opere prohiberent. Id vbi hostes conspicati sunt, multo acrius institere. Tum Menesius, prælium, inquit, vitari non potest. Hic enim, aut in fluminis ripa necessario committendum est. Quocirca censeo, vt hic potius in loco libere, quam in fluminis transitu prælium incas. Sententia, inquit Mascaregnas, placet. Agite commilitones: instate, & cadite. Hæc vbi dixit, equum incitauit. Cum vero equus esset summa pernicitate, factum est, vt solus, antequam eum quisquam consequi posset, in hostes irrueret, & vnum equitem ex equo deturbaret. Hostes in illum repente infestis hastis inuecti sunt. Arma fuerunt impedimento, quo minus occumberet. Equus tamen occisus fuit. Petrus Menesius, & Antonius Coutignus, & Ludouicus Valens, primi, vt Mascaregnam ex circumfuis hostibus eriperent, equos incitarunt. Tum reliqui tanto impetu in hostes inuasunt, vt aciem continuo dissiparent. Sex & septuaginta occisi sunt, & quadraginta duo capti. E nostris nemo desideratus est: multi tamen vulnerati sunt. Paucis post diebus Rex Fessensis cum tribus equitum millibus in Arzilensis agrum inuasit. Nihil eo die memoria dignum, vel ab illis, vel à nostris gestum est, nisi mors Arroazij, viri fortissimi, cum quo Emmanuel Mascaregnas congregi cupiebat. Is tunc Habrahemi latus claudebat, cum vnus ictu pile plumbeæ, quæ sutor quidam, qui cum fistula ferrea ex equo depugnabat, emiserat, coccisus occubuit. Similiter & sutor alia pila ab hostibus percussus, non sutoris, sed egregij militis mortem obiit. Hostem enim strenuum, qui multis Christianis necem attulerat, interemit. Dum hæc fiunt, Nonius Mascaregnas, Safiniensis vrbes præfectus, pace quam cum Garabiensibus Mauris fecerat, valde fretus, nihil in illos hostile moliebatur. Cum vero accepisset eos à fide desciuisse, id minime ferendum esse decreuit. Duo verò Mauri Garabienses illi fidem dederunt, se Ducem Fessensis Regis, qui Garabienses ad defectionem sollicitarat, occisuros. Eos non magnis muneribus Mascaregnas (gens enim est natura venalis, & ad facinus scelestum propensa: & ita fit, vt mediocri mercede operam suam locare solita sit) vt in promissis manerent, confirmauit. Itaque & sponte sua, & muneribus allecti, Ducem interfecerunt. Garabienses sedes comutabant, & sibi valde metuebant. Occiso verò duce, cuius virtute & consilio nitebantur, pacem

à Masca-

à Mascaregna postularunt, & tamen illius obedientiæ pretiū aliquod petierunt. Respondit Mascaregnas, non mediocre officij pretium esse, liberam agrorū colendorum facultatem. Hoc responso minime contenti, cum Mauro, Oleidambromo nomine, fœdus percutiunt. Deinde cum prope salinas castra ponerent, Dabidenses, qui tunc in fide permanebāt, acri bello vexabant. Dabidenses Mascaregnæ nunciant, hostes in eos die præstituta cum magnis copijs impetū facturos. Is ducem antesignanorum cum equitibus septuaginta, & Zaidem cum Maurorum acie illis subsidio misit. Hostes cum Lusitanos aduenisse cognoscerent, & suspicarentur Mascaregnam adesse, congressum illius formidantes se receperunt. Dabidenses in illos inuecti sunt. Hostes cum valde premerentur, acie in Dabidenses conuertunt, quatuor interimunt, reliquos cedere compellunt. Sed cum aliquot ex nostris subsidio venirent, hostes repressi sunt. Sic tunc non magno vtriusque partis incommodo prælium diremptū fuit. At Mascaregnas, cum post hoc prælium per exploratores certior factus esset, omnes copias Garabienes ad salinas castra locauisse, neque procul inde Oleidambromensem exercitum constituisse, ducentos & quinquaginta equites, & centum & viginti pedites cum scorpionibus & ferreis fistulis eduxit: & septem equites Dabidenses voluit secum ducere, vt testes essent pœnarum, quas à Garabienibus expetere statuebat. Quarto die Nouembris huius anni, qui fuit. M. D. xix. post meridiē Saffinio profectus est. Cum verò viginti quatuor millia passuum progressus esset, conqueiuit. Castra duodecim passuum millia aberant. Noctis igitur silentio profectus, cum primum diluxit, acies duas instruxit: primam antesignanorū ductori assignauit, secundam ipse duxit. Itaque duabus partibus Castra tanto impetu est adortus, vt omnia terrore, & trepidatione, atque cade compleret. supra trecentos hostes cæsi sunt: capti centū & septuaginta & sex. Hoc metu coacti plerique sunt pacem rursus petere, & tributum, vt antea soliti erant, persolvere. Cum tamen non omnes ad Emmanuelis nomē adiungi vellent, sed Xerifij præsidio freti, agros colerent, qui quadraginta quatuor millia passuum Saffinio aberant, eos Mascaregnas etiam domare constituit. Locus, quem sibi ad habitandum delegerant, Mizquella nominatur. Ne autem fœderati, qui in Saffinienfi agro castra fixerant, fidem frangere, & cum hostibus coniungi possent, expectauit diem, in quo mercatus more solito erat constituendus, in quē multi fœderati conueniebant. Cum primus mercatus dies aduenisset, is Maurorum principes, tanquam obsides, domi per speciem humanitatis, quasi aliud ageret, sine offensione retinuit. Et ne iudiciū rei vllius fieret, portas ocludi iubet. Itaque primis tenebris cum equitibus ducentis, & sexaginta pedibus profectus est. Cum verò octo millia passuum processisset, quatuor equites speculatū misit, & locum in quo eum conuenturi cum iudicio essent, illis assignauit. Aliquot autem horis ad quietem datis, milites excitauit, & montes, & inuia peragravit, ne vestigijs posset quispiam, quo ille intendebat, coniectura prospicere. In nemus autem

autem densum prope fluiuium, Iolgum nomine, abditus, iterum cum exercitu conqueiuit. Vbi verò Sol occidit, rursus iter institutum tenuit, donec ad templum Mahumetanis institutis dedicatum peruenit, quod iusserat, vt speculatores cōuenirent. Ibi nemini propter metum leonum, quorum maxima copia in illis locis erat, dormire licuit. Septima ferme noctis hora, speculatores venerunt, atque renunciarunt, hostium castra inde passuum viginti millibus abesse. Mascaregnas viginti pedites, qui lassitudine cōfecti, gradum facere nequibant, & equites decem, quibus non valde confidebat, in illo templo reliquit: reliquos pedites iussit post ephippia, equorum tergis insidere. Iam tenebras aurora dispellebat, cum ad locum, in quo castra hostium posita fuerant, peruentū fuit. Blasius Syluius, qui primum agmen ducebat, cum centum equitibus, vt fuerat à Mascaregna iussus, in vallem descendit. At cum illi, qui cum Syluio ibant, agmine simplici, gradum celerius, quàm par erat, inferrent, & vnus ex postremis ex equo decidisset, quindecim, vt illi opem afferrent, substiterunt. Deinde cum Syluium sequi vellent, & is iam se se longius ab eorum conspectu remouisset, viam, quæ in collem ferebat, tenuerunt. At Mascaregnas eorum vestigijs institit. Existimabat enim Syluium, eo fortasse quod audisset hostes locū mutasse, in eam viam ingressum fuisse. Qui in collem primi ascenderant, ingentem clamorem atque tumultum in valle sublatum auribus acceperunt. Quidnam autem sibi faciendum esset, explicare non poterant. Vnus ex eis à reliquis ad Mascaregnam missus, & errorem aperit, & quid illis faciendum esset, interrogat. Mascaregnas accelerauit, & Syluium iam prælium cum ijs, qui erant in valle, commisisse, clarissimis argumentis accepit. Tres maximæ turmae in colle castra posuerant, & duæ similiter in valle tabernacula collocarant. Mascaregnas cum eo iam peruenisset, veritus, ne si opem Syluio inferre vellent, hostes à tergo vehementius instarent, nihil existimauit commodius fore, quàm proximos hostes aggredi, vt his deuictis, tutius posset Syluio opitulari. Itaque præliū acriter iniuit: multos occidit, viuos septuaginta cepit. Pecora & armenta, quæ iter impediabant, ferro concidere iussit, ne quid obstaret, quo minus subsidio suis occurreret. Hostibus ad hūc modum ea parte deuictis, Mascaregnas in vallem descendere festinabat. Sed qua parte nostrorum vestigia ferrent, ignorabat, & hostes è fuga redeuntes, qui postremum illius agmen carpere contendebant, illos impediabant, ne regiones agnoscerent. Sed cum clamores in cœlum sublatis ad aures hostium, qui nostros insequabantur, peruenirēt, illi, vt suis opem ferrent, accurrunt. Mascaregnas id, quod erat, suspicatus, iter illud idem suscepit. Syluius rem præclare gesserat, multos occiderat, prædā ingentem è castris eduxerat. Sed hostes à timore resecti, cum multis equitibus valde strenuis, qui eò clamoribus excitati confluerant, eum acriter vexabant. Mascaregnas viginti equitibus, & quinque præterea militibus cum scorpionibus, & alijs quinque, cum ferreis fistulis (hi omnes ex equis sagittas & glandes iaciebant) & fœderatorum

Maurorum subsidijs, vt gradum celerius inferrent, imperauerat. At hi Syluii, & omnes, qui eum sequuti fuerant, hostibus circumuentos inueniunt. Sexaginta tantum equites Syluium stipabant. Reliqui enim abire cum præda iussi fuerant. Eo tempore iam Syluius tribus magnis vulneribus sauciatus erat. Garfias Decius totidem vulnera acceperat, & equus etiam illius vulneratus fuerat. Aliquot viri nobiles, quorum equi fuerant occisi, pedibus magno cum periculo decertabant. Quidam Ioannis Magallani filius pedem hasta transfixum trahebat. Franciscus Nouius letali vulnere percussus erat. Antesignanorum ductor non leuiter sauciatus in prælio versabatur. Quidam Mascaregnæ famulus Maurum fortissimum aggressus est, qui certamen minime reculauit. Sed cum libenter alter alteri coniungeretur, ita copulati sunt, vt nec hastis, neque gladijs uti possent. Lacertis acerrime decertarunt. Vterque enim eorum hostem ex ephippio detrudere conabatur. Ambo tandem in terram brachijs arctissime colligati conciderunt. Alij multi erant vulneribus concisi, & res in vltimum discrimen adducta. Nostri tamen, ne inulti morerentur, operam strenue nauabant. In hoc statu res erat, cum subsidia venerunt. Quibus nostris animus additus est, & hostes illis aliquid laxamenti dederunt. Itaque liberius campo magis aperto depugnabant. Mascaregnas cum periculum, in quo nostri erant, animaduertisset, accelerauit. Mauri cum illum agnoscerent, multo plus, quam antea fecerant, de pugnandi contentione remiserunt. Mascaregnas cum iam liberum iter aspiceret, ordine suos reduxit. Hostes à tergo ferociter instabant. Sed cum ordo minime turbaretur, & quoties nostri in illos equos conuerterent, graue damnum acciperent, nihil minis & ferocitate iuuabantur. Locus erat Syluestris, & aditus perangustus, & loci frequentes, arcti, & confragosi semitis imminebant. Has angustias hostes vt occuparent, summam celeritatem susceperunt. At Mascaregnas cum ad illas angustias ventum fuit, aciem ex vtraque parte scorpionibus & fistulis muniuit. Cum aliqui ad hunc modum sagittis & pilis icti concidissent, reliqui nostros insequi destiterunt. Hoc facto, vt vulnerati curarentur, diligentiam summam Mascaregnas adhibuit. Deinde paulatim, ne vulnerati grauius affligerentur, ad Diucem fluuium peruenit. Sequenti die Safinium cum captiuis & ingenti præda, cum Sol in occasum præcipitaret, ingressus est. Ex hostibus centum & quinquaginta cæsi sunt. Cum enim non liceret propter itineris longinquitatem eos insequi, factum est, vt non multo plures occumberent. E nostris Franciscus Nouius in itinere è vulnere, quod acceperat, mortem obiit. Sex dies Mascaregnas in hoc facto consumpsit, quod ingentem hostibus terrorem præbuit. Iam neque munita propugnacula dicebant, neque itinere magnitudinem eos ab imminentibus dies atque noctes cladibus tutari posse. Nihil enim esse, quod hominem audacia summa præditum, & in rebus gerendis industrium, & admirabili sagacitate & astucia confirmatum, ab hostibus perpetuo vexandis retardaret. Itaque pacem petunt, imperium accipiunt,

obsides

obsides dant, & tributum sine recusatione persoluunt. Hæc in Aphrica gerebatur. In India verò anno insequente Iacobus Lupus Siqueira, qui Suario successit, magnam classem, vt in Arabicum sinum penetraret, instruxit. Classis erat nauium viginti sex. Milites Lusitani duo mille, & Indi mille. mense Februario Goa soluit. Alexium Menesium, qui Indiam interim gubernaret, Goæ reliquit. Antonium autem Saldagnam cum quinque nauibus antè præmiserat, vt in Zaccotora, quid in rubro mari gereretur, exquireret. Eundem verò Saldagnam non procul à Guardafumensi promontorio offendit. Quo in loco Petrus Valscius Vera, quem Suarius inde ad Emmanuelem miserat, ad illū venit. Ab Emmanuele namque in eum locum redire iussus fuerat, in quem sperabat Siqueiram ea opportunitate temporis adfuturum: quod eum minime fefellit. Vera literas ab Emmanuele ad Siqueiram deferabat, quibus illum, vt Arabicum mare teneret, stimulabat. Aquatione in Metensi portu, qui est in Æthiopiæ litore, facta, in Arabicum mare cursum direxit. Nauis illius in cursu fracta fuit. Omnia que illa vehebantur præter homines hausta sunt. Siqueira in nauem, cuius præfectus erat Petrus Faria, transcendit. Cum in ostium sinus Arabici penetraret, aduersis tempestatibus impeditus, Iudam, quo intendebat, deferri non potuit. In insulam, Mazuam nomine, de communi omnium sententia subuectus est. Ea insula Æthiopiæ intimis litoribus adiacet, & ad ditionem Regis Æthiopiæ, qui Matthæum legatum ad Emmanuelem miserat, pertinebat. Incolæ classis formidine perterriti, in continentem traiecerant. Est in continente oppidum, Archiquum nomine, quo se contulerant. Siqueira insulam petierat, vt inquireret, vtrum Matthæus verus legatus Regis extiterat, an, vt Alfonsi Albuquerqueij inuidi confirmabant, vaniloquus, & præstigiator esset. Archiqui Præfectus cum accepisset classem Lusitanam esse, Siqueiram per literas humanissime salutauit. Sequæ gratias ingentes Deo agere testificatus est, quod antiqua prophetarum oracula euentu felicissimo comprobaret. Hoc enim à viris olim diuinis, qui in regionibus illis maximum admirandæ virtutis specimen dederant, prædictum fuisse, fore, vt eo tempore Christiani, terrarum & marium interuallis disiectissimi, in eas oras classe peruenirent. Siqueira nuncios benigne accepit, & bombycinis vestibus ornauit: ad Præfectum verò misit vexillum sericū pulchre factum, in quo rubra Crux erat intertexta. Præfectus cum signum præferri accepisset, in litus accurrit. Supra duo hominum millia cum illo venerunt: qui omnes cum signum Crucis in vexillo vidissent, in terrā se proiecerunt, & Christi nomen cum admirabili pietatis studio sæpius inclamarunt, ita, vt Lusitani, qui aderant, lacrymas tenere non possent. Præfectus tandem in litus peruenit, & eò Siqueira se contulit, & Matthæus simul aderat, qui fuit ab omnibus cum eximia gratulatione & honoribus summis acceptus. Post colloquium Siqueira cum Matthæo in classem redijt. Inde Petrus Gomezius Teixeira, qui iuridicundo cum nō mediocri integritatis laude præerat, Siqueiræ permissu aliquot pas-

Ee 2

suum

suum millia progressus, ad monasterium magnum peruenit: & à monachis cū admirabili significatione caritatis exceptus fuit. Is mira de illorum religione & abstinentia memorabat. à quibus tamen sciscitatus est, cur non Ecclesiam Romanam, quæ summum in vniuersa republica Christiana principatum tenebat, agnoscerent. Respondent illi, se Pōtificis maximi nomē, vt par erat, debita pietate venerari: sed quo minus Romam libere commearent, Saracenorū & Turcarum armis impediri. Eo tempore quo Siqueira in insula commoratus est, insulam perlustrauit, & cisternas aquationis faciendæ gratia diuisit, & locum, in quo arx cōmode ædificari posset, designauit. Sed nec vllus locus erat satis idoneus, & munitiones, quas naue sua ad arcem muniendam deportabat, naufragio perierant. Portus est optimus: sed solum macrum & sterile, & aquæ summa penuria. Ambitus verò insulæ octo millia passuum nō continet. Archiqui Præfectus ad Barnagasium (sic enim Principem, qui regionem illam nomine Regis moderatur, & ab hostium incursione defendit, appellant) literas statim dedit, quibus nostrorum aduentum nunciabat. Is sine vlla mora magna equitum & peditum multitudine constipatus aduenit. Siqueira in terram descendit, & suos instruxit, & paululum à litore digressus, Barnagasium expectauit. Is vicissim ducentos equites, & duo millia peditum ad ictum sagittæ ordine constitui iussit. Ibi prope litus alter alterum humanissimè complexus est. Multis deinde verbis vltro citroque habitis, dum quilibet eorum alterum amoris infiri testificatione superare nititur, & nomine Regis sui omnes regni opes pollicetur, bona diei pars consumpta fuit. Pace solenni ritu confirmata, Barnagasius in oppidum, Siqueira in classem se continuo recepit. Muneribus deinde vltro citroque missis certatum est. Siqueira tandem à Barnagasio postulauit, vt legatū, quem Rex Emmanuel ad Regem Æthiopiæ mittebat, deducendum curaret. Barnagasius id Archiqui Præfecto commisit. Legatus in Odoardi Galuani locū susceptus Rodericus Limicus fuit: cui adiunctus erat sacerdos, nomine Franciscus Aluarus, qui librum huius legationis edidit. Matthæus, cuius iam fides erat vniuersæ propemodum Æthiopiæ testimonio comprobata, cum illis simul ibat. Qui tamen cum circiter septuaginta passuum millia progressi fuissent, in cœnobio, quod Bisam appellabant, mortuus est. Rebus ita constitutis, Siqueira insulam Dalazam, quæ à Saracenis colebatur, exussit: inde vela dedit, & Armuzium petijt, & in Calaiatensi portu Georgium Albuquerqueiū offendit: qui cum veniret, vt fuerat iussus, in Guardafumense promontorium, & ibi Siqueiram minime reperiret, Armuzium versus cursum direxerat. Qua ratione motus Siqueira, Iudam nō oppugnari, incertum est. Siue enim semper aduersa tempestas extitit, siue inutilem urbem illam Regibus Lusitaniæ fore statuit, siue quid aliud obstiterit, hoc certe constat, classem illam tantis sumptibus instructam & ornatam hoc vnum tantum opus effecisse, vt Matthæi fidē exploraret, & Lusitanum legatum in Æthiopiæ finibus, vt ad Regem deduci posset à

Christianis,

Christianis, exponeret. In Augusti mensis exitu Siqueira in Indiam nauigauit: in cursu duas Arabum naues cepit, classem ad Diu applicuit: & cū intellexisset, urbem esse militum præsidio, & armorum, & tormentorum multitudine egregie munitam, & ipse classem quassatam, & copias imminutas duceret (magnam enim illarum partem morbi consumpserant) quamuis in mandatis haberet, vt eam urbem oppugnaret, id nullo modo tunc tentandum existimauit. Melichiazus aberat. Siqueira filium Melichesagam per nuncios salutauit, & ab eo similiter salutatus, & muneribus affectus fuit. Cochimum tandē peruenit, vbi Georgium Brittium offendit, qui hoc eodem anno Olysiptone cum classe nouem nauium profectus fuerat. Ex classe Siqueiræ duæ tantum naues amissæ sunt. Prima fuit prætoria, qua ipse Siqueira vehebatur. Altera fuit triremis, cuius erat nauarchus Hieronymus Sousa: quæ cum demersa fuisset, vndecim tantum homines euaserunt, in quibus ipse Sousa fuit. Qui cum per oram Arabiæ pedibus quadraginta passuum millia cōfecissent, in oppidū tandem, quod ad ditionem Regis Armuzij pertinebat, maximo cum labore peruenerunt. Ibi ab oppidi Præfecto hospitaliter accepti, & vestitu culti, & pecunijs adiuti, & Calaiatem perducti sunt. Hoc anno res parua, si numerus militum censeatur, satis verò magna, si magnitudo animi, qua perfecta fuit, ponderetur, apud Septā euenit. Duo piratæ fratres, qui Tetuanum incolebant, duabus longis nauibus quatuor iam annis Gaditanum fretum, & oram, quæ extra fretum in Austrum inflectitur, infestam reddiderant. Septæ præerat Gomecius Syluius Vasconcelius. Vnus ex piratis inter insulas obiectas occultari voluit, vt inde in naues aliquot imparatas inuaderet. Frater interim mare speculabatur, vt fratrem cum opus esset admoneret. Hoc cum Præfectus per speculatores exploratū habuisset, duas confestim celoces instruxit. Vni Andream Vasconceliū, alteri Michaëlem Syluium præfecit. Ambo erāt illius filij. Locus, in quo Septa sita est, in mare procurrit, ita, vt ab ortu Solis sinum efficiat. Lingua igitur, quæ longius in altum excurrit, duos vbis ipsius portus disiungit. Vnus enim ad Occalum, alter ad Ortum pertinet. Præfectus cum in eo portu, qui spectat ad Solis occasum, celoces comparari iussisset, filijs præcepit, vt circuitu linguam superarent, & hostes inopinantes aggredierentur. Michaëli verò, qui iunior erat, præcepit, vt prior in hostes incurreret. Dum verò vterque se supra modum dicto parentis audientē præbet, ambo à parentis consilio deflexerunt. Iunior enim tanta celeritate celocem incitari præcepit, vt grandiolem natu fratrem minime expectandum arbitraretur: grandior autem frater lentius, quàm res postulabat, celocem remis impelli faciebat. Itaque Michaël Syluius in hostium nauem magno animo inuasit. At hostes cum essent numero plures, & ex maiore naue cum minore decertarent, & dux acer, & animosus, & rerum maritimarum peritus esset, & milites exercitatos in nauem imposuisset, celocis congressum facile cōtemnebant. Hostes autem in celocem insiliunt: fit atrox prælium. Nostri tandem metu pertur-

Ee 3

bati,

bati, se se in sentinam Celocis abduunt. Præfectus cum certo equitum numero per oram, ut congressum cerneret, discurrebat. Cum verò celocem ab hostibus occupari conspiceret, alterum filium clamoribus & signis admonuit, ut fratri confestim opem afferret. Sed antequam is adueniret, Syluius hostes è celoce armis expulerat, & se ab hostili naue retinaculis sublatis disiunxerat. Deinde eos, qui se occultarant, increpitos è latibulis eduxit, & à metu refecit. Tum rursus in hostes inuasit. Nauibus autè arctissime colligatis, intermissa pugna recruduit. Celocis magister hasta confossus occubuit: quidam illius filius similiter occisus est, & item alius etiam magistro sanguine coniunctus. Alius, Petrus Vieira nomine, grauius sauciatus decidit. Quatuor hostes deinde in Celocis proram repente desiliunt. Michaël Syluius hastam in eos magna vi coniecit, & vnum ex piratis fratribus natu maximum occidit. Ita namque Dei præsentis auxilio hasta directa fuit, ut guttur illius transfuerberet. Syluius deinde aliam hastam corripit, & in tres illos, qui adhuc Celocis proram tenebant, impetum tulit, eosque è celoce præcipites eiecit, & rursus se ab hostili naue seiunxit. Tum in puppim excurrit, & de magistro quæsiuit, quid faciendum censeret. Ignorabat enim magistrum esse extinctum. Tum ad Petrum Vieiram conuersus, horribilem speciem oculis vsurpauit. Iacebat enim Vieira concisus vulneribus, & ilia ventre discisso se effuderant: & tamen Syluius ut iunior natu maiorem, & in bellis exercitum interrogauit, quid optimū facto iudicaret. At ille, Abi, inquit, & eos, qui se rursus abdiderunt, è latibulis expelle, & remorum vehementi concitatione te, quando solus relictus es, ab imminente clade subtrahe. Is continuo rursus homines metu turpiter exanimatos è tenebris eduxit. At hostes cum cernerent alios interemptos, alios verò timore necis occultatos, alios postremò vulneribus impeditos, in celocem impetum fecerunt. Interim Andreas Vasconcelius apparuit. Hostes cum essent pugnando defessi, & ducem amisissent, & nostros integros aduentare conspicerent, retro cesserunt. At Michaël Syluius Vieiram rursus interrogat, num hostium nauem insequeretur. Vieira eum admonuit, ut ex alto in terram cursum dirigeret, ut hostilem nauem in vadum compelleret. Is consilio paruit. Hostes exterriti, nauem maxima remorum vi in aduersum litus impellunt. Et cum in mare desilirent, maxima eorum pars fluctibus hausta fuit: octo in terram enatarunt, qui cum in Præfectum inciderent, ab illo capti sunt. Itaque antequam Andreas Vasconcelius accederet, iam frater illius iunior ré totam confecerat. In quo nescio quid magis laudandum sit: virtus ne, qua vel solus, vel cum paucissimis, qui vulneribus debilitati illum sequi minime potuerunt, tam præsentis animo hostibus ferocissimis repugnauit: an modestia, qua in ea trepidatione nihil sine maiorum consilio moliri voluit. Non multis post diebus hostes se in vrbs conspectum dederunt. Gomecius Syluius in eos impetum dedit. Illi se fugæ mandarunt. Gomecius illos longo spatio insequutus est, donec ad fluuium peruenit, quem hostes partim vado, partim nando transiere.

Aliquot

Aliquot tamen ex illis cæsi sunt. Sed cum Antonius Pereira, vir adprime nobilis, cum equo cecidisset, hostes (nondum enim omnes traiecerant) aciem in eum conuerterunt. Michaël Syluius cum equitibus quinque subsidio confestim occurrit. Hostes foemur illius hasta transfixerunt. Sed cum frater illius, & Petrus Mendezius, cum alijs nonnullis aduenissent, hostes in fluuium se demisere.

LIBER DVODECIMVS.

CCIDIT HOC ANNO

res, quæ cum à non mediocri belli apparatu ortum habuisset, in risum conuersa fuit. Rex Fessensis cum esset vir bellicosus & impiger, & suos in armis continere statueret, crebras in nostros excursiones faciebat. Itaque hoc anno agrum Tingitanum populatus est, & prædas non valde magnas abegit. Et cum nemo illi obuiam prodiret, Arzila contendit. Erat Arzilæ quidam plebeius homo, qui lento atque diuturno morbo paulatim intabescebat. Medici præceperant, ut testudinibus vesceretur. Is propter probitatem erat carus vniuersis. Cum verò testudines non haberet, conquestus est, quod vnico illo morbi remedio careret. Tum equites viginti operam suam ad eam rem polliciti sunt, modò exeundi potestas illis à Ioanne Coutigno vrbs præfecto fieret. Coutignus eam facultatè non grauatè concessit. Illi prodeunt, & in proximum fluuium se conferunt: equis frena & ephippia detrahunt, eosque capistris ad arbuta deligant, & hastas in terra defigunt. Tum omni metu soluti arma deponunt, & omnes vestes exuunt, & toto corpore nudi in fluuium se demittunt. Erat autem æstus, & illi cum essent natandi studio dediti, tum ut calorem depellerent, multo libentius atque iucundius natabant, & magnam interim vim aquatiliū testudinum manibus capiebant. Speculator quidam hostium, cum illos equites viginti egressos animaduerneret, multo maiores esse copias arbitratus est, quæ silenti agmine, ut fieri solebat, exirent, ut montes & sylvas insiderent, ut ex insidijs in hostes incautos impetum facerent: illos viginti, primi tantum agminis partem esse credidit. Id igitur ad Regem continuo detulit. Rex ducentis equitibus Hamelicem itinerum ductorem, eundem ipsum, qui nostros speculatus fuerat, præfecit, eumque iussit fluminis transitum, qua eos

Ee 4

trans-

transmissuros opinabatur, obsidere. Alios ducentos equites Martino Abrahami auunculo, qui religionem Christianam abiurauerat (erat enim Abrahamus mulieris Christianæ filius) assignauit, cum quibus eum alium fluminis aditum custodire præcepit. Hamelix omnes vias, quibus illos ingressuros sperauit, oculis perlustrauit: & cum nulla vestigia reperiret, in fluuiū Dulcem (sic enim fluuius ille nominatur) se contulit. Non potuit Hamelix tanto silentio acie ducere, quin ab Arzilæ speculatoribus conspiceretur. Itaque ingentis tormenti ictu qui foras exierant admonentur, & qui in vrbe se tenebant, æris sonitu ad arma vocantur. At natatores egregij cum tanta animi relaxatione atque iucunditate ludebant, vt vix possent villo tormentorum strepitu de periculo, in quo versabatur, admoneri. Piscatio enim felicissime procedebat, & alij in alios conuicia iaciebant: omnia clamoribus, & risu immodico personabant, cum repente hostes apparent. Nostri hastas euellunt, & nudi in equos nudos insiliunt, & in vibem confugiunt. Hostes illos insequuntur. Nostri interdum ita nudi vt erant, in hostes equos conuertebant, & eorum impetum, vt poterant, repellebant. Vnus tamen ex equo decidit. Antonius Coutignus (is fuerat Saracenus, & se ad Christi nomen & religionem aggregarat) vt equiti, qui deciderat, auxilium afferret, in hostem, qui reliquos antecesserat, impetum dedit, eumque ex equo deturbauit, sociumque iacentem manibus iuuuit, vt facilius post se equi eiusdem tergo superfederet. Ioannes Coutignus, vt fugientes exciperet, ex vrbe cum instructis copijs egressus fuerat. Cum igitur agmen nudum cerneret, risu propemodum corrui. Deinde (erat enim vrbaniissimus) tam multa dicta dixit, & tam facete in omnes lusit, vt omnes cachinos tollerent. Factum verò Antonij Coutigni multis laudibus celebrauit. Postremò autem adiecit, Ne commilitones nostri hoc cultu virginibus, quibus inferuiunt, offensionē inferant, par est, vt eos, antequam in vrbem inuehantur, contegamus. Tum quilibet partem sibi vestitū detraxit, qua sociorum corpora contegeret: & sic demum in vrbem cum omnium incidentium iocis ingressi sunt. Hamelix cum casum illum Regi Fessensi nunciaret, magni illius, & omnium qui aderant, risus consequuti sunt. Spolia deinde legit, nempe vestes, & parmas, & retia, frena, & ephippia, & vnum equum: & sic demum Rex ille Mauritaniæ potentissimus, cum tam opulentis manubijs domum reuersus est. At Coutignus nudis vestem sumptibus suis præbuit, præcipuè verò Antonium Coutignum munere donauit, & factum hominis publice collaudauit, vt alios ad eiusdem virtutis exemplum acrius incenderet. Hamelix paucis post diebus Regis iussu, vt consilia nostrorum exquireret, Arzilam redijt, & fuit cum damno repulsus. Cum rursus alia die excurreret, vnum speculatorem cepit, ad Regemque perduxit. Is cum illum de oppidi statu percontaretur, captiuus vrbem esse dixit armis & com meatu munitam, & militum acerrimorum virtute defensam, & ducis vigilantissimi custodia confirmatam. Tunc Rex vrbe se potiri diffidens, exercitum dimisit: & speculator intra

paucos

paucos dies ipsius Præfecti pecunia redemptus fuit. Hoc anno Rex Emmanuel arcem in ostio fluminis, quod Tetuanum præterfluit, ædificare constituit. Carolus Rex cum hoc accepisset, Emmanuelem per literas, vt tam egregium opus efficeret, adhortatus est. Est enim oppidum illud piratarum receptaculum, qui inde prodeuntes, maria crebris latrocinijs infesta faciunt. Ad arcis situm contemplandum, Petrus Mascaregnas missus fuit, qui altitudinem portus explorauit, situm diligentissime perspexit, aquationis commoditatem, & facillimam arcis excitandæ atque muniendæ rationem fore vidit. Sed Emmanuel ne id quod vehementer cupiebat exequeretur, negotijs innumerabilibus impeditus fuit, & ob id in aliud tempus opus differendū iudicauit. Ioannes interim Coutignus cum Petro Mascaregna aliam excursionem maximo cum periculo fecit, qua arduis montibus, & densis nemoribus, & arctissimis angustijs sine vlla hostium suspitione superatis, in hostes inopinantes inuehitur. Eos autem primo impetu fudit, fugauitque: & ita domum victor cum captiuis & præda reuersus est. Non multis post diebus Antonia Azeuedia, quæ nupta fuerat Iacobo Soueralio, nauem vnā ex ijs, quas Caruelas appellant, conduxit, vt Tingi Arzilam peteret. Eam duo illius fratres patrucles deducebant. Vni Ioannes Coëlius, alteri Arius Coëlius nomen erat. In ea naui vehebatur piscator quidam, nomine Antonius Grimaldus, qui cum ab hostibus, qui vna naue longa piraticam faciebant, cum alijs piscatoribus captus esset, è naui se demiserat, atque nando Tingim peruenerat: & Odoardo Menesio nunciarat, piraticam nauem iter Tetuanum suscepisse. Sic enim opinatus fuerat. Hac autem fiducia nostri citius, quam temporis occasio ferebat, è portu soluerant. Non multum progressi fuerant, cum in eos eadem hostium nauis incurrit. Ex hostibus octo in nauem nostram insiliunt. Coëlij cum Grimaldo festinanter accurrunt, & cum hostibus, qui ingressi fuerant, acre certamen ineunt: quatuor interficiunt, quatuor reliquos expellunt. Nautæ interim ita cursum dirigunt, vt hostilem nauem post se relinquere. At hostes, cum ex ijs qui pulsi fuerant, intellexissent, solos tres viros esse apud nostros, qui pugnarent, reliquam turbam esse mulierum, atque nautarum, nauem suam remis, quantum possunt, impellunt, & in nostros rursus impetum dant, & ferreas manus iniiciunt. Tū sedecim armati per proram in nostram nauem ingrediuntur. Duo Coëlij fratres eis acri animo repugnant. Grimaldus inermis, cum hasta & gausapina veste, qua complicata sinistrum brachiū armauerat, cum fratribus animo magno coniungitur. Fit acrius præliū, quam si magna vtrinque multitudo manum cōseruisset. Maior tamen pars hostium cadit, reliqui se rursus in nauem suam recipiunt. Dum hoc geritur, alij hostes per puppim insiliunt, qui à nautis repulsi sunt. Grimaldus focum nostræ nauis arripuit, & in hostilem nauem coniecit: & hostibus partim inflammationem intulit, partim multo cinere conspersis aspectū ademit. Hostes igitur se se à nostris abstraxerunt. Sagittis tamē & pilis eminus decertabant. Duæ naues Cantabræ

Ee 5

cursum

cursum illum tenebant. Cantabri cum præliū illud spectarent, in scaphas defiliunt, ut opem celeriter afferrent. Naues enim eò propter magnitudinem appropinquare non poterant. Sed cum illi ad nostros accesserunt, iam hostes abcesserant. Cantabri nostram nauem ad suas naues remulco traxerūt, & faucios curauerunt, nec vllum humanitatis officium fuit ab illis prætermisum. Saucij deinde fuerunt Odoardi Menesij iussu Tingim deportati: nauis autem Cantabrorum præsidio munita Arzilam peruenit. Grimaldi verò hominis infimi, sed animo maximo præditi virtus inter omnes excelluit: qui quidem multis, & valde periculosis vulneribus laborauit. Sub id tempus, Franciscus Castrēsis, oppidi, quod promontorium Guerense nominant, præfectus, qui in Lusitania suæ rei gerendæ gratia apud Emmanuelem versabatur, in Africam redierat. Turoquum oppidum erat tunc valde opulentū, & multorum mercatorū celebritate, & commercio frequentatum. Turoquenses tam Lusitanis, qui promontorium Guerense tuebantur, quam Mauris foederatis non mediocriter damnum inferabant. Itaque Franciscus Castrensis copias eduxit, & Xequium Melichium, qui semper in Regis Emmanuelis fide permanserat, acciuit. Nocte profectus, prima luce hostes inopinantes aggreditur, oppidum capit, oppidanorum stragem edit. Christianos, qui captiui erant, liberat, magnam hostium multitudinem in seruitutem abducit. Et quanquam nostri multos occidissent, multo tamen plures à Xequij Melichij militibus occisi sunt. Quibus enim damnis affecti fuerat, valde meminerant, & idcirco, ut dolorem animis iniustum acri vindicta sanarent, operam enixe dederunt. Hæc quidem in Africa gerebatur. In India, ut dictum est, Malaca fuerat à Bintami Rege obsidione vexata, & magnis viribus oppugnata, & in summum discrimen adducta, & Antonij Corree (quem Siqueira Pegum miserat, & cui in mandatis dederat, ut si opus esset, Malacæ auxilium afferret) aduentu liberata. Corree cum urbem hostium metu liberam, & vario comœntu refertam cerneret, Pegum iter instituit, & Martabaum, maritimam regionis illius ciuitatem, secunda tempestate peruenit. Regio est latissima, & maxima fertilitate prædita. Gemmis præterea varijs, & auri & argenti metallis abundat. Homines sunt colorati, & lautissime viuunt: vitijs valde dediti sunt, quibus effœmiantur. Maxima ex parte numina commentitia colunt, & simulacris immolant. Sacerdotes in summo honore sunt: ædibus amplis multi religiosi homines includuntur, qui se excellentius in studio pietatis gerere cupiunt. Similiter & virgines alijs eiusmodi septis inclusæ pudicitiam se perpetuò colere profitentur. Multis in rebus sunt Sinis vitæ cultu simillimi. Corree cum primum classem in urbis portu collocauit, Antonium Pazagnam ad Regem, qui tunc Pegu se tenebat, legatum instituit. Is cum socijs fuit à Rege satis benigne & hospitaliter acceptus. Illis autem responsum breui reddidit, & cum illis sacerdotem summæ auctoritatis hominem (hos Rolines appellat) & alium virum primarium, qui magnum apud illum locum tenebat,

Marta-

Martabaum misit. Illis autem potestatem dederat pacis iusto & equabili foedere faciendæ. Pax firmata, & monumentis consignata fuit. Corree publicum foederis testimonium nostro more conscriptum Peguensibus obtulit. Illi nomine Regis, eiusdem foederis testimonium in aurea pagina, ut Regibus illis mos est, cum foedus sanciant, inciderunt: quod Corree similiter detulerunt. Interim illis usus & consuetudo tanta cum hominibus nostris intercesserat, ut Lusitani quasi in patria communi versarentur, ita sine vlllo metu per urbem incederent. Cum verò secundus ventus à Septentrione flaret, Corree cum nauibus quinque, cibarijs onustis, Malacam redijt. Dum Corree apud Peguenses negotia gerit, in Zamatra apud Pacemenses ingens tumultus exoritur. Vir enim quidam regnandi cupidus, in Regem infidias cõparauit, & illo occiso, regnū occupauit, & quinque & viginti Lusitanis, qui ibi versabantur, necem intulit, opesque illorū abstulit, & quibus signis potuit, quanto odio nominis Lusitani teneretur, ostendit. Garsia Sala qui tunc Malacæ præerat, nauem vnã armis, & munitiõibus, & valido militum præsidio diligenter instruxit, illique Emmanuelem Paciecu præfecit: cui præcepit, ut oram, quæ inter Pacemensem & Axemensem portū interest, summa vigilantia specularetur, ne comœntum vllum in urbem importari, ne ve cuiquam in altum piscandi gratia euehi liceret. Hoc autem belli genus acerrimum erat. Gens enim cibus importatis vititur, & piscatu plurimum alitur. Vtriusque igitur rei vsu prorsus impedito, necesse erat, urbem inopia atque fame cruciari. Id Paciecus non segniter exequutus est. Verum cum aquæ recentis desiderio teneretur, scapham in terram propius urbem misit. Ea autem, præter remiges, viri quinque vehebantur, qui in fluuium subiecti, aquationem fecerunt. Deinde secundo fluuio nauem repetebant, cum ex improviso hostes innumerales vtramque fluuij ripam occuparunt. Tum lapidum atque sagittarum multitudo, grandinis instar, in nostros decidit, ita, ut maximum vitæ discrimen adirent: qui tamē parmis tecti, cum totis viribus scapham incitarent, è ripis emerfi, in altum vecti sunt. Sed cum æstus esset aduersus, & ventus eos deficeret, tres naues, humiles quidem, sed valde longæ, multorum militum capaces, quæ remis impelluntur (incolæ Lancharas appellant) armis, & valido militum præsidio munitæ, quibus multi nobiles homines vehebantur, scapham consequutæ sunt. Nauibus præerat laoënsis vir egregie fortis, qui Zudamecius appellabatur. Nostri obstinatis animis decreuere mori potius, quàm seruitutem pati. Deinde cum omnem suam spem in CHRISTI numine collocassent, ad pugnam se cõparant. Vnus ex quinque viris Lusitanis tonsor erat. Is cum esset viribus summis, & animi singulari alacritate præditus, nauis prætorie, quæ reliquas antecesserat, & in scapham inuaserat, proram manibus arripuit. Quatuor reliqui in nauem conscendere: quos ipse cõsequutus fuit. Tantoque impetu in hostes irruere, ut multi se metu in mare deijcerent. Dux suis à tergo ense districto ferociter instabat, & mortem illis, nisi fortissime pugnarent, minabatur. Et cum nihil neque,

exhortando,

exhortando, neque minitendo proficeret, quatuor occidit. Erant adhuc hostes ancipiti metu distracti. Qui enim Lusitanorum impetum sustinebant, ab illis cædebantur: illis, qui fugiebant, erat manibus ducis sui mors necessario iubeunda. Tandem postquam aliquo spatio fuit vtrinque dimicatum, omnes hostes aut ferro cõcisi, aut fluctibus demersi sunt. Tantus enim illis terror iniectus est, ut se in mare demitterent. Ipseq; dux multis prius vulneribus acceptis se in mare præcipitem dedit. Erant autem supra centum & quinquaginta, qui naue illa vehebantur. Reliquæ duæ naues cum primæ casum oculis aspexissent, metu perterritæ constiterunt. Sed eo tempore nostri erant ita labore debilitati, & vulneribus confecti, ut nullas ad resistendum vires haberent. Sed eodem numine, quo fuerunt in prælio confirmati, ut tam admirandum facinus ederent, hostes exterriti sunt ita, ut eos aggredi non auderent. Naue hostium capta remulco ad nauem primam, deinde Malacam perducta, & in terram subducta, & integumento contestata fuit, ut diutissime permaneret miraculi stupendi monumentum. Hostes enim à Christi sanctissimis lacris alieni perspexerunt, id nullo modo viribus humanis, sed Dei presentis auxilio gestum fuisse. In quo multa valde miranda contigere. Primum fuit, ardor & alacritas animorum, qua quinque viri mori maluerunt, quam hostibus in deditionem venire. Deinde prælium ipsum tam felici successu confectum, ut centum & quinquaginta hostes terocissimi, quinque virorum manibus vel cæderentur, vel metu adeo turbaretur, ut se in mare præcipitarent. Postremum fuit, ille metus duabus nauibus integris incussus, quæ non aulæ sunt in homines quinque, vulneratos, atque grauissimo labore defatigatos, inuadere. Verum eo casu dux edoceri potuit, non esse suorum sanguine ludendum. Multo namque illi honestius fuisset, aqua putrida sitim depellere, quam propriæ voluptatis causa suos in tantum discrimen inducere. Attamen Rex Pacemenlis huius admirandi facti terrore percussus, pacem continuo petijt: quæ fuit, accepta prius satisfactione, confirmata. Nomina quatuor hominum, per quos hoc facinus editum fuit, hæc erant. Ioannes Almeida, Antonius Pazagna, Antonius Vera, Franciscus Gramaxus. Tonsoris artificium nomen viii ipsius, qui tonsor erat, occuluit. Rex autem Bintami bellum interim summo studio renouabat. Antonius Correa contra stationem aliam, quæ in ripa Muaris fluminis à Rege munita fuerat, copias educere, & simul oppidum Padum, quod Rex ipse munierat, expugnare cupiebat. Itaque consilio cum Garzia Sala arcis & vrbis Præfecto cõmunicato, ab eo triremem cum celoce, & triginta minora nauigia precibus impetrauit. Centum & quinquaginta viros Lusitanos, & quadringentos Malacenses in ea classe ducebat. Cum his copijs & nauibus in Muaris fluuium inuehitur. Ripæ sunt viridissimæ, quas vtrinque densissimæ Syluæ vestiebant, adeo multis in locis fluuium opacantes, ut cœli aspectum adimant. Viginti autem passuum millia progressis æstuarium occurrebat. Hoc in loco Rex Bintami stationem duplici vallo munierat, firmamq; in ea militum præsidia collocarat, ne Lusitani possent Padum, quo in loco ipse

ipse belli commodius gerendi gratia consistebat, inuadere. Ea statio fluminis alueo profundo, sed per angusto, quo erat necessario nauigandum, imminebat, & æstuarij latitudinem transuersis molibus occupabat. In medio porta inerat, qua ijs, qui padum veniebant, aditus in fluuium patebat. Nocte verò foribus obductis claudebatur. Intra huius stationis claustra Rex naues continebat, ut facilius subitas, & improuisas Lusitanorum incursiones, quas aperto Marte non poterat, claustrorum ope repelleret. stationis autem huius custodiam impigro viro commiserat. Correa lembo virum nomine Georgium Mesuradam exploratum misit. Is renunciat, in statione magnam vim militum à Rege dispositam fuisse, ipsumque ducem suos admonuisse, ut se ad certamen animis præpararet. Sibi namque compertum esse, Lusitanos propediem ad futuros. Correa nihilo secius ultra progreditur, & prima luce stationem acriter oppugnat, & tandem cum reliquis ducibus irrumpit. Fit magna cædes, maxima tamen hostium pars ad Regem effusa fuga se contulit. Correa, ne hostes se possent spatio sumpto à repentino pauore reficere, in æstuarij ipsius introitu Odoardum Melium cum aliquot nauigijs reliquit, & ipse claustris reuulsis in æstuarium ingreditur. Sed Rex ne id fieri facile posset, consilio multo ante prouiderat. Arboribus enim succis, atque in fluuium vtrinque deiectis, nauium cursum impederat. Fuit hæc res maximi laboris. Prius enim, quam nauigia progredi ultra possent, erant arbores transuersæ, quæ transitum impediabant, extrahendæ. Sed tandem Correa in oppidum, disiectis omnino molibus, peruenit. Rex instructa acie cum elephantis obuiam processit. Nostri hostibus inuitis terram occuparunt. Prælium deinde commissum fuit. Hostes fusi fugatiq; sunt. Correa cum Lusitanos auidius insequi cerneret, receptui signum dedit. Nec enim regiones illas nouerat, & timuit, ne lustris incognitis impediti, ab hostibus rursus conglobatis damnum acciperent. Oppidum direptum continuo fuit, & incensum: naues supra centum cõiectis ignibus absumptæ. Eorum, qui mortui in vtroque prælio sunt, certus numerus iniri non potuit. Constat tamen non mediocrem multitudinem fuisse. Ad hunc modum Correa, rebus ex animi sententia gestis, cum præda & multis captiuis Malacam redijt, & fuit ab omnibus cum honoribus summis, perinde atque meritis erat, exceptus. Inde in citeriorem Indiam nauigauit. Rex verò Bintami, cum se militum & nauium penuria cerneret in maximas angustias inductum, in Bintamum cum graui damno & insigni dedecore reuersus est, & à bello tunc cessandum statuit. Neque Coulami res quietæ in citeriore India fuerant. Lusitani enim à Regina petebant, ut fidem suam liberaret, & ea, quæ fuerant, cum Antonius Sala interfectus est, ablata restitueret, & pondus pipæris, quod ex fœdere debebat, sine recusatione solueret. Regina quamuis in principio fidem tueri statuisset, Saracenorum tamé crebris sermonibus inducta, non modo fidem violare, sed etiam arcem capere, & exitum Lusitanis moliri constituit. Et primum id insidijs tentare voluit. Cum doli minime successissent, apertam vim

vim intentare decreuit. Eam Indiæ partē, quæ Coulamio finitima est, & ad Austrum Cori promontorio definitur, quam Comorim appellant, quædam Regina tunc imperio tenebat, cum qua Coulami Regina de Lusitanorum excidio coniurauit. Itaque Reginae utriusque copijs, trium fratrum, qui plurimum inter Naires opinione virtutis excellabant, opera coniunctis, mense Iunio, quo mense hyemis maxima vis in regionibus illis est, bellum excitari cœpit. Supra viginti hominum millia coacta sunt. Venenum fuit in puteis sparsum, ut aquatio impediretur, & arx circumfessa, & magnis viribus oppugnata, & aliqui ex Christianis Indis, qui urbem incolebant, occisi. Arcem triginta tantum viri Lusitani tuebantur. Ex illis quinque erant morbis oppressi: hyems erat impedimento, quo minus facile Cochimo auxilium mitteretur. Commeatus erat perexiguus, præterea pulueris tormentarij summa penuria. Hector Rodericus per hominem impigrum, qui se fluctibus committere minime dubitauit, Alexiū Menesium, qui se tunc Cochimi tenebat, de statu, in quo res erant, admonuit. Is confestim Alfonso Menesium fratris sui filium, cum quinque & viginti viris Lusitanis, & munitionibus, & commeatu Coulamum milit. Alfonso Menesius longa naue vectus, in arcem cum exiguis illis copijs ingressus est. Arcem interim hostes acriter oppugnabant, eosque nostri singulari virtute repellēbāt: & crebris eruptionibus sæpe decertabant: nec tormentis tantum eminus utrinque pugnabatur, verum hastis & gladijs sæpenumero prælium fiebat. E nostris aliqui cæsi sunt, multi grauissime sauciati: ex hostibus magnus numerus interemptus fuit. Tandem cum Reginae cernerent, arcem capi intra duos menses minime potuisse, & accepissent, Alexium Menesium magna auxilia comparare, bello finem imponendum esse statuerunt. Itaque pacem postularunt, & debitam violati foederis poenam, quæ illis fuit imposita, persoluerunt, & pax iterum conditionibus æquis confirmata fuit. Hoc anno percepit Rex Emmanuel ab homine curioso & diligente multa, quæ animum illius ad rerum magnarum studium multo acrius incitarunt. Expositum est superius, quemadmodum, dum classis Odoardi Lemij promontorium Guardafumense peragrabat, celox, cui Georgius Quadra præerat, à reliqua classe disiecta ad Zeile portum appulsa fuerit. Lusitani, qui illa vehebantur, capti, & ad Regem Adenensem abducti sunt: qui eos in ergastulum detrudi iussit, in quo diutissime vitam in extrema inopia & mendicitate traduxerunt. Quidam interim Rex Arabiæ huic tyranno finitimus, illi bellum intulit, multisque illum prælijs deuicit, maximamque regni parte spolauit, & vincetos, qui ergastulo inclusi fuerant, liberos abire permisit. Ad hunc modum Quadra cum quinque Lusitanis (reliqui enim laboribus attriti & fame consumpti perierant) è vinculis emissus, & in libertatem restitutus est. Is verò, ut facilius eas terras, quas lustrare cupiebat, minore cum periculo peragraret, & Arabicam linguam probe teneret (eo namque tempore, quo vincetus fuerat, illi summam operam dederat) se Saracenum esse simulauit, egregiamque in Mahumetis disciplina sanctitatem præ

præ se tulit. Illa igitur ficta specie religionis, quam ementiebatur, & singulari calliditate simulabat, omnium oculos in se conuertit, atque tandem ea opinione se se in familiaritatem Regis insinuauit. Erat enim Rex humanus, & religioni illi deditus. Qui deinde hominis ingenio delectatus, eum à se demittere non lebat. Cum verò sepulchrum Mahumetis inuiseret, Quadram secum duxit. Ibi cum accepisset Quadra, camelorum turmam ante duos dies, quam Rex in eam urbem venisset, Damascum profectam fuisse, finxit se miro desiderio teneri sepulchra nepotum Mahumetis, quæ erant in Perside, visendi. Damasco namque faciliorem, & minus periculosam esse in Persidem viam. A Rege igitur contendit, ut sibi faceret potestatem turmæ illius vestigijs insistendi, ut eam consequeretur. Rex illum ab eo consilio deterrere conatus fuit, tum quia non libenter illius consuetudine carebat, tum quia illum turmam consequi posse omnino desperabat. Sed cum Quadra illum precibus vrgeret, illi non modò facultatem, quam petebat, verum & pecuniam, & commeatum, quantum ipse portare posset, attribuit. à Rege digressus, in regiones vastas & incultas, ipsique prorsus ignotas penetravit, camelos minime consequi potuit: & quo se conferret, penitus ignorabat. Commeatum intra dies paucos consumpsit: Soles ardentissimi illum vehementer excruciant: vestigia ex arenarum ingentibus molibus vix præ nimia lassitudine corporis euellebat. Cum se in tantas angustias adductum animaduerneret, oculis in cœlum sublatis, maximam vim lacrymarum profudit, & flagitiorum veniam suppliciter implorauit. Inde ope diuina ad locum, unde arenae collis assurgebat, delatus est. Cum verò collem superaret, camelum & hominem conspexit. Eo igitur lætus gradum intulit, & turmam interim aliam camelorum ad eum locum (ibi enim aquatio erat) properantem animaduertit. Ad homines accedit: miseriam, in qua versabatur, exponit: opem ab illis efflagitat. Illi & misericordia commoti, & specie religionis, quam is habitu simulabat, inflexi, hominem non cibo tantum & potu, verum & rebus omnibus necessarijs abunde refecerunt. Illorum autem ductu, quandiu deserta loca peragrandia fuerunt, & postquam ex vastitate solitudinis illius emerisus est, religionis assimulatæ cultu, varias regiones perlustrauit, & oculis atque mente multa percepit, & tandem Arabiam, atque Persidem peruagatus, Armuzium à Saracenis mercatoribus deductus est: vbi cultum & personam Saraceni deposuit, & Christiani hominis cultum, quem mente semper gestauerat, assumpsit. Vbi tamen flagitium, quod admiserat religionis impuræ simulatione, debitis lacrymis expiauit. Garfia Coutignus, qui tunc Armuzio præerat, illum vestibibus, & pecunijs, atque muneribus affecit. Qui deinde in Indiam, ex India in Lusitaniam veniens, Anno. M. D. xx. ad Emmanuelem intromissus, omnia, quæ lustrauerat, & prudenter animaduernerat, luculentis sanè verbis explicuit. In primis autem quomodo Æthiopiam vniuersam, quæ supra Ægyptum est, explorauisset, & quomodo in lacum ingentem, vnde Nilus

Nilus in Ægyptum influit, peruenisset: quibus moribus, legibus, & institutis Æthiopes illi Christiani viuerent: qui situs Ægypti, qui Arabum mores, qui Persarum victus esset, exposuit. Emmanuel ex illius oratione voluptatem non mediocrem cepit. Ad ea enim, quæ in Arabia & Æthiopia facere designabat, illa Quadræ oratio nimis apposita videbatur. Et quia suspicari cœpit, à regno Congensi facilem in eum lacum, vnde Nilus erumpit, transitum fore, hominē iam sponte sua satis incitatum, ad illud explorandum promissis inuitat. Illum igitur in Congum cum literis mittit, vt inde in Nili fontes iter faciat, atque inde ad Dauidem Regem Æthiopiæ tandem perueniat. Qui cum ad Congi portum delatus, deinde ad Regem perductus fuisset, exceptus benigne fuit. Itineris tamen illius explorandi facultatem, malignitate Lusitanorum, qui plurimū apud illum Regem poterant, non impetrauit. Itaque reuersus est, & cum iam Emmanuelem mortuum reperisset, Diui Francisci institutum sequi decreuit, in quo vitam sanctissime ad extremū perduxit. Hæc exposita sunt, vt animaduerti possit, animum Regis Emmanuelis, quamuis illius corpus in Lusitaniæ terminis versaretur, orbem terrarum peragrarē, & magna semper & nimis ardua moliri. Ea verò ratione fiebat, vt suorum opera regiones incognitas, & terras vltimas indagaret. Sed omnes humanæ cogitationes momento tēporis obruuntur. Sub id tempus, Maximilianus imperator è vita discessit. De successione imperij erat apud Germanos disceptatio. Multi namque ad Franciscum Valesium Gallix Regem inclinabant, multo tamen plures animis in Carolū propendebant. Gallix Rex donis atque ingentibus promissis nō paucos ad sui studium vehementer allexerat. Carolū tamen absentem & educatio (fuerat enim apud Germanos enutritus) & superioris Pannoniæ principatus, & perspecta in dolēs, & multorum etiam Principum affinitas aduersus Galli munera tuebantur. Fuit autem Carolus in Germaniam, quasi ad imperium minime dubium, multorum literis euocatus. Is antequam ex Hispania discederet, omnium Ordinum conciliū indixit, & consilio Guilielmi Decreui Xebrensis Dynastæ, qui illius ætatem regebat, præter pecunias, quibus illum Hispani iuuerant, immania tributa populis imperauit. In quo quidem non merito possum Carolum cupiditatis, aut potius inconsideratæ temeritatis in simulare, cum ætatis excusationem habuerit. Pædagogum verò summa vituperatione dignissimum iudico. Rex enim non est in altissimo illo gradu dignitatis locatus, vt acerbissimis exactionibus ciuitates sibi commissas exhauriat, sed vt earum saluti & incolumitati prospiciat. Si recte enim Regis nomen vsurpat, pater patriæ est, & pro reip. salute debet, si opus ita fuerit, caput in quoduis magnum discrimen iniicere, non remp. ipsam immodicis sumptibus euertere. Fateor equidem Regem esse subditorum opibus adiuuandum, vt remp. tueri possit. Negotia enim infinita sustinet: æquabile ius omnibus administrat: periculum a rep. cum necessitas postulat, armis atq; virtute propulsat: bonis præmia pro dignitate constituit:

stituit: improbos suppliciorū acerbitate coërcet: patriā deniq; vniuersam & ab externis hostibus, & ab intestinis fraudibus tutam vigilantia sua præstat. Hæc quidē munera aut opere tuetur, aut quoties opus fuerit tuenda suscipit. Qui autem existimat, hæc tam multa munera sine maximis sumptibus sustineri posse, mentis expers est, atq; vitæ cōmunis ignarus. Et idcirco hoc, quod est communi more receptum, vt Reges populi sumptibus alantur, nō est humano tantū iure, sed etiam diuino vallatum. Is tamē modus adhibendus est, ne, vel vt immodicis sumptibus sine vllō reip. fructu uti possit, vel vt ad auarissimos homines, quorū cupiditas nullis opibus expleri potest, opes reip. trāsferat, pecuniam cum reip. gemitu & querimonia coaceruet, & dum potentiū domos immanibus diuitijs cumulare studet, tennes domos exinanire contendat: vt ita, dū falsum nomen liberalis, atq; magnifici obtinere nititur, verū iusti atque clementis nomē amittat. Alia deinde causa in Carolo inerat, quæ consiliū illud magis odiosum & iniustum efficeret. Quamuis enim ad illum regni patrimoniū legitimo & hereditario iure veniret, erat tamen educatione & institutis à moribus Hispanis alienus. Quocirca erat illi in principio Hispania specie humanitatis & benignitatis allicienda, donec se penitus in omniū animos insinuaret. Idcirco magis erat illi tūc aliquid de tributis diminuendū, quàm nouū onus populis imponendū. Sed adolescēs, qui insita modestia pædagogi monitis obtemperabat, & Hispaniæ mores non tenebat, defendi merito potest. Hominis senis avaritia, qui illū in eam fraudē impulit, est merito detestanda. Multi populi nobilitatis præsidio cōfirmati, Caroli postulatis constanti animo restiterunt. Et hoc quidē actionis principium, si cum debita moderatione susceptū fuisset, haud vituperandum omnino videretur. Sed cum in multitudine neq; modus, neque consiliū, neq; ratio, cum immodicæ libertatis studio ducitur, vlla sit: & multi viri nobiles se multitudini, nescio quo mentis errore ducti, duces & auctores præbuisent, factum est, vt multæ Castellæ ciuitates à Carolo descuerint. Carolus in initio tumultus in Galliam Belgicam se cōtulerat. In ciuitatibus, quæ à Principe suo defecerant, intestinæ seditiones excitabantur. Maxima namq; nobilitatis pars in fide permanebat: nōnulli aura populari nō mediocriter inflati, populis assentabantur. Populis, qui coniurauerant, erat decretū non Carolum tantum regno spoliare, sed cunctos etiā Hispaniæ principes omnibus bonis euertere, vt libertate summa Heluetiorū more fruerentur. Nec enim intelligebāt, id, quod apud Heluetios, ex antiquissimo tēpore legibus patrijs assuefactos, cum omniū admiratione fit, apud gentem insito naturæ fastu tumentē conseruari nō posse. Itaq; cum plebs insita naturæ temeritate modū seruare nequeat, tū multitudo, quæ in Hispania in Caroli perniciē coniurauerat, tātō furore & amentia flagrabat, vt quasi iam omnia illis essent ex animi sententia cōstituta, ferro & flamma omnibus, qui Principum partibus studebant, acerrime minarentur. Interim rapinæ, caedes, incendia, horribiles armorū fremitus terrorem passim incutiebat. Antonius Fonseca Metinam Campensem, urbem opulentissimam, quæ Caroli partibus

partibus aduersabatur, inflāmauit, & miserabili illo incendio maximas opes absumpsit. Nemini tunc in populis sapiēter & libere loqui licebat. Si enim aliquis diceret, verum esse, libertatē modice tueri, non cū legitimo Principe ad internicionem dimicare, scelus illud erat cōtinuo morte acerbissima luendū. Multis in locis vbi causa libertatis agebatur, neque gemitus quidem ciuis vllius liber erat. Principes communi cōsilio cū ciuitatibus, quæ minime rebellarunt, cū discordiam sedare frustra vellent, bellum summo studio comparauerunt. Hi ad Regem Emmanuelem legatos miserunt, vt auxilium aduersus rebelles ab eo postularent. Simul & Hispaniæ populi, qui à Carolo desciuerant, cū se viderent in extremo discrimine constitutos, ad eundem Regem legatos misere. Summa legationis hæc erat, se tantis iniurijs vexatos extitisse, vt non potuerint vllō modo tam indignas contumelias perferre. Se ciuitates, & mœnia, & arces, atq; denique rerum suarum omnium potestatem illi tradituros. Orare deinde & obsecrare, vt regnum illud opulentum, ipsius Emmanuelis studio vehemēter incensum, suscipere vellet, & iniurias immeritis illatas vindicare. Emmanuel munus oblatum repudiavit, & legatos admonuit, vt discerent fidē erga Reges conseruare, & modum cupiditati statuere. Illam controuersiam Caroli benignitate tolli facillime potuisse, si populorum rectores non ita ferociter populorum causam suscepissent. Et præterea grauitè illos accusauit, quod cū in principio furori causam publicæ libertatis obtenderent, postea publicè de dominatione populari dimicarent. Si vellent errorem agnoscere, & veniam à Carolo postulare, se ad eam compositionem libenter operam suam polliceri. Quod verò ad oblatum regnum adtinebat, se nunquam vllum imperij additamentū fide & officio antiquius habiturum. Principum autem legatis operibus magis, quàm verbis respondendū existimauit. Itaq; eos tormentis, & munitionibus, & pecunia iuuuit. Prælio tandem cōmisso, populi rebelles armis Principum superati, & rebellionis auctores capti sunt. Ioannes Padillia, Antonius Zamorensis Episcopus, Petrus Pimintellus, & ~~Petrus~~ Maldonadus, & alij quidam viri nobiles, & quidam etiam, quos ex infima plebe ad honores popularis furor euexerat, qui principes cōiurationis extiterant, capitali postea supplicio affecti sunt: multitudini verò venia tributa. Hoc anno cū Iehabentafusus in offensionem Nonij Mascaregnæ opera multorū, qui Iehabentafusum oderāt, incidisset, & id Mauris, qui sub illo militabant, notum esset, multi Mauri Dabidentēs & Garabientes ab illo defecerunt, & quidam etiam illum spoliarunt. Mascaregnas præterea nomen illius apud Emmanuelem prodicionis insimulauit. Ille verò per literas atque legatos à Rege postulauit, vt quanta fide in officio debito versaretur, examinare vellet. Se si aliquid, postquam ad nomen illius adiunctus fuerat, secus designasse compertum fuisset, quàm fides postularer, nullum supplicium recufaturū. Rex postulato illius æquitatis plenissimo satisfecit, & Mascaregnæ præcepit, vt hominem fauore & auxilio complecteretur. Cum igitur is à Mascaregnæ opē contra eos, qui defecerāt postularer, Mascaregnas illi equites sexaginta, & pedites

& pedites nonnullos auxilio misit. Hoc auxilio fretus (id enim tēstatum esse apud omnes volebat, se Regis Emmanuelis auxilio minime destitutum esse) copias suas eduxit, cum hostibus manum conseruit, & parta victoria, eos sibi rursus dicto audientes esse compulit, & omnes tumultus, qui orti fuerant, virtute & æquitate compressit. Eodem ferme tempore Vascus Fernandius Cæsar cum naue vna fretum Gaditanū Regis Emmanuelis iussu peragrabat, & hostes multis incommodis afficiebat. Duæ verò longæ naues hostium rerum successibus elatæ (magnas enim prædas egerant) & militum & tormentorum copijs, multisque munitionibus instructæ, in Cæsarem inuehuntur. Is naus proram in eas confestim dirigere iussit. Dux vnus naus cū animaduerteter, quàm alacri & confidenti animo Cæsar in præliū iret, illius congressum formidauit, & mutata velificatione ab instituto cursu deflexit. Alterius autem naus Præfectus, cū se à socio desertum cerneret, simile consilium sequi statuerat, sed id per Cæsare minime licitum fuit. Eum enim tormentis quocunque voluerat impellebat, & pertinaciter, quamuis mare turbidum ingentes fluctus eijceret, insequutus est, vsque eo, dum nauem in litus compelleret. Tum in lembum, quem ad similes casus è puppi colligatū ducebat, insiluit, & ijs, quos in naui relinquebat, imperauit, vt antequam illum cum hostibus cōmisceri cernerēt, à pilis in hostes emittendis minime cessarent. Hostes in terram euadere nituntur, Cæsar eos insequitur. Atrox prælium initur. Multi ex hostibus cadūt. Cum reliqui fugam capesserent, & in manus Petri Aluari Caruallij viri fortissimi, qui Alcastaris Seguelij Regis Emmanuelis iussu Præfectus erat, & tormētis excitus occurrerat, incidere, omnes capti sunt. Cæsar parte prædæ capta, rursus in nauem se recepit. Nō multis post diebus cum in ipso freto versaretur, sex in illū biremes inuectæ sunt. Hostes Cæsarem capere vehemēter optabant, & cū illum euadere posse minime crederēt, præ lætitia clamores ingentes ediderunt. Deinde sagittis, & glā-dibus, & globis ingentibus eum obruere conati sunt. Atq; primūm Cæsar eos, ne ad suam nauem accederent, tormentis acerrime propellebat: & varijs velificationibus eorum conatus eludebat, & interim multos interimebat: quo factū fuit, vt illi multum de animorum alacritate remitterēt. Quod cū is animaduertisset, in tres naues, quæ iunctæ consistebant (aliæ namque ventis exclusæ, non ita facile accedere potuerant) inuasit. Hostes in illum similiter impetum dederunt. At is cū ingenti tormento ignem applicari præcepisset, vni ex biremibus, maximo globo à prora in puppim secundum latus emisso, remos deterfit. Hostes biremem claudam & mutilam intra se recipiunt, & quanta celeritate possunt in ea trepidatione reparant. Tum omnes simul iunctæ Cæsarem circūueniunt. Is cū animo maximo nunc ad proram, nunc ad puppim, nunc in vtrumque latus accurreret, & præsidia magnis vocibus excitaret, & crebris tormentorum ictibus maximum damnum inferret, multo difficilius certamen, quàm hostes suspicati fuerant, effecit. Tandem tormēti vnus ictu magna pars remigum in vna biremi dilacerata fuit. Hostes cum cernerēt multos caesos esse,

& duas biremes dissipatas, Cæsaremque nullo modo, nisi cum grauissimo damno capi posse, certamen omiserunt. Cæsar cū esset ea natura, vt nullo labore frangi posset, eas insequutus est. Verū cū nauis illius velis, naues hostiles remis impellerentur, & ventus illum deficeret, eas consequi minime potuit, & ita voti compos Malacā petijt, vt mortuos sepeliret, & saucios curaret. At Azamore periculum non mediocre fuit Lusitanis opera cuiusdam Mauri valde potentis intentum. Benaduxera fuit in Mauritania virtutis opinione, & potentia clarus, & opibus, & existimatiōe princeps. Is sub signis habebat supra mille & quingentos equites, & peditum non mediocre multitudinem, Fessensisque Regis imperium detrectabat: ea de causa bellum cum illo gerebat. Cū verò magno praelio victus fuisset, literas ad Norognam Azamoris Præfectum dedit, quibus dicebat, se velle sub imperio Regis Emmanuelis contra ipsius Emmanuelis hostes perpetuò militare. Norogna voluntatem minime aspernatus, hominem ducentis equitibus stipatum in urbem admisit, & quibus potuit honoribus affecit, & aliquot ducibus Xerquienſibus eorum voluntate præposuit. Is vt magis animum suum apud omnes testaretur, Ferem fratrem suum in Lusitaniam cū multis muneribus ad Emmanuelem misit. Emmanuel illum perbenigne in fidem recepit, & muneribus affecit, & fratrem etiam beneficijs ornauit, hominemque promissis ornatum in Africam dimisit. Iacobo autem Melio præcepit, vt duobus illis fratribus opem, cum opus esset, afferret, vt coniunctis viribus acrius bellum molirentur. Itaque Melius cum Fere Azamore continuo profectus est: neq; multos post dies cum equitibus septuaginta quinque, & nonnullis peditibus se cum Benaduxera coniunxit: qui cū mille & centum & viginti equites eduxisset, in locum, vnde fons Diucis fluminis erumpit, qui Azamore centum & viginti passuum millia distat, tandem peruenit. Ibi turmas hostium duas & triginta aggressi, magnam hominum cædem faciunt, quadringentos & octoginta duos abducunt, & cum ingenti præda post mensē Azamore reuertuntur, & incredibilem læticiam cunctis attulerunt, qui propter diuturnam moram illos perijsse crediderant. At Benaduxera cū se in gratiā Fessensis Regis restitui vehementer expeteret, clam per amicos suos id quod cupiebat assequutus est, ea lege, vt quos posset Christianos, ad ipsum Regem dolo perduceret. Id autem Aluarus Norogna suspicione consequutus est. Itaque cū Benaduxera ab illo sæpe & importune postularet, vt Iacobum Melium secum mitteret (fore namque, si id fieret, vt præclarum facinus ederet) id nunquam impetrauit. Id tamen Norogna tacitum tenebat, & antequam rem explorete cognosceret, in hominem non esse animaduertendum statuebat: non tamen illi, quē signis incōstantem atque perfidiosum opinabatur, esse quidquam temerè credendum iudicabat. Et interim, ne animū illius offenderet, honestis excusationibus utebatur. Benaduxera hac spe deiectus, & simul metuēs, ne aliquid emanaret, Mazaganum se contulit, & Antonium Lacteū, qui oppidi præfectus erat, alloquutus petijt, vt ei aliquot equites concederet: se pulchrum facinus moliri.

Aluarum

Aluarum Norognam ad eam rem equitum bonam partem esse missurum. Sed bellum quod instabat, maioribus esse copijs gerendum, vt citius, & minore cum periculo conficeretur. At Antonius Lacteus cū doli fuisset ignarus, & propter rem, quam Benaduxera gesserat, ei fidem habendam iudicasset, illi quindecim equites, & nō nullos pedites attribuit. Benaduxera cū circiter septuaginta passuum millia cū suis copijs & Christianis militibus cōfecisset, fratri mentem suā aperuit: dixitq; se Regis Fessensis gratiā recuperasse, mallēq; principi, cui erat natura & religione coniunctus, quam Regi à moribus & institutis illius abhorretti seruire. Vt verò illius animū sibi arctius deuinciret, illos ei Christianos, quos per dolum abduxerat, esse traditurum. Sperare namque se, futurum, vt pristinas offensiones eo munere prorsus obliteraret. At Feres, Si vultū, inquit, Regis optimi aspexisses, nunquā certe animū induxisses, vt tam scelestū facinus obires. Vbi fides? Vbi fœderis sacramentum? Vbi tam singularis humanitatis & magnificentiae memoria? Ideo te Princeps ille clementissimus eiectū recepit, & tā multis muneribus auxit, vt illū nulla offensione interposita proderes? Non refert, quā parū illi noceas, sed quā propensum ad nocendū animū geras. Paruis enim rebus malitia summa perspicitur. Qui enim quindecim equites Lusitanos fidei tuæ cōmissos per summā perfidiam in miseram seruitutē abducis, certe si vires haberes, ipsum Lusitanie Regem cōtra fidē & iusiurandum omnibus fortunis euerteres. Deinde, quā parū gratus tuus aduentus Regi Fessensi futurus sit, parū sapienter animaduertis. Tu ab illius fide desciuisti: tu bellū illi diuturnū intulisti: victus, spoliatus, eiectus te ad Regē Emmanuelem, tanquā ad miserie extremæ perfugiū cōtulisti. Nunc rursus ab Emmanuele deficis. Quomodo igitur is tibi credet, à quo toties fidē nefariè violatā esse comperit? Vetus dictū est, Regibus gratam esse proditiōē in suam vtilitatē cōmissam, proditoris tamen nomen inuisum. Sed esto. Regem Emmanuelem contra fidē deseris. Ad Regē Fessensem, qui te odio immani persequitur, & fidē sanctā nō habet, transfugis: perfidiæ saltē insigne monumentū detestare. Regis Emmanuelis vexillū geris, vt quoties homines in vexillū, quod erat amoris & beneficentiæ signū, aspexerint, toties illis tui sceleris in mentē veniat? Tabernaculum pulcherrime factū ab Emmanuele donatū fers, vt quoties illud collocari iusseris, toties homines perfidiæ tuæ recordentur? Captiuos per insignē perfidiā abductos geris: vt nunquam, quādiu hi nobiscū versati fuerint, homines sceleris tui capiat obliuio? Fac igitur, quod à Christianis fieri audio. Cū enim à Rege discedunt, ne ingrati animi crimē publicè suscipiant, omnia bona, quæ ab illo acceperūt, illi remittūt, ne secū perfidiæ monumenta circumferāt. Omitte signū istud, ne scelus in apertum proferat. Tabernaculū desere, quod perfidiā oculere nequit. Christianos liberos abire per mitte, ne à cœlo atq; terra proditiōis testimoniū sumāt. Hæc cū Feres libere & animose diceret, fratris animū nō mediocriter irritauit: parūmq; absuit, quin manus cōfererent. Sed cū Benaduxera multo potentior esset, junior frater illi repugnare nō potuit. Cum illo tamen egit, vt signū, & ta-

Ff 3

berna-

bernaculum Emmanueli referri iuberet, & Christianos saluos redire permitte-
ret. At cum fratres ad Regē Fessæ peruenirent, Rex eos nō admodū hospitalitē
accepit. Vtriq; enim caput abscindi iussit. Illos enim, quōd multū nobilitate &
opibus excellerēt, & metueret, ne defectione rursus illi molestiā exhiberent, de
medio tollendos esse statuit. Et interim eā causam obtendit, quōd Benaduxera
Lusitanos cum vexillo & tabernaculo abire permiserit, & quōd Feres à fratre, vt
id faceret, enixe cōtenderit. Dum hæc in Africa geruntur, in India Siqueira clas-
sem magnā instruxit, qua Diūm oppugnaret. Melichius Saca Melichiazij filius,
quāuis Siqueira, quorsum illā classem ornaret, summo silentio tegeter, eam cō-
tra Diūm cōparari suspicatus est. Tum partim vt Siqueirā ea specie moderatio-
nis emolliret, & à studio bellandi deduceret, partim vt animum illius explorare
posset, familiarē quendā suū, nomine Camallum, ad illum cum literis officij
plenissimis, & cum muneribus satis amplis legauit. Siqueira, gratū sibi esse ad-
uentum legati, vultu atq; verbis ostendit, seq; Melichij Sacæ, & patris illius val-
de studiosum esse finxit. Camallus tamē cum esset acutus & callidus, in quē fi-
nem clas̄is illa parata fuisset, sagaciter odoratus est: & Melichium Sacam, & Ha-
gamahamedium, cuius cōsilio ciuitas innitebatur, admonuit, vt urbem firmo
præsidio munirent. Quod illi diligētissime fecerunt. Siqueira classe, quæ erat in
Lusitaniā profectura, rebus omnibus instructa & expedita, cōsiliū cum duci-
bus, quos secum erat ducturus, habuit: quibus animū, quo classem illā instruxe-
rat, vt Emmanueli satisfaceret, aperuit, illōsq; ad tam præclari facinoris societa-
tē adhortatus est. Illi cōsiliū laudāt, seq; ad bellum illud satis prōptos atq; pa-
ratos esse demōstrant. Is supra octoginta nauos ornarat, tria Lusitanorum mil-
lia, & mille Naires cōscripserat, duces egregie fortes elegerat, ita, vt ea classe nun-
quam ad illum diē neq; maior, ne que rebus omnibus instructior ab vllō In-
diæ Prætoře cōparata fuerit. Initio Februarij mensis, Anno. M. D. xxj. Siqueira
classem ad orā Diensem appulit. Melichius Saca illum cōtinuo per legatos ho-
norifice salutauit, & largis muneribus affecit. Et tamē quasi aliud ageret, Fernā-
dum Martinium cum nōnullis Lusitanis, qui in vrbe negocia gerebant, tanquā
obsides in custodiā dedit. Siqueira se Armuzium petere simulauit, vt quosdam
motus sedaret: sibiq; Euangelio, & reliquis Lusitanis opus esse dixit, qui Regis
Emmanuelis negocia procurarent. Melichius Saca & Hagamahamedius eos
nec alibi rem melius gerere, neq; lautius diuersari dicebant. Seq; libēter homi-
nibus Lusitanis obsequi, vt illo saltem signo cōstare posset, nullam urbem fore
magis imperio Regis Emmanuelis addictā. Siqueira Melichium Sacam ad col-
loquium inuitauit. Is cum Hagamahamedio in locū ad eum sermonē delectū
cum præsidio venit. Oratio Siqueiræ eo pertinebat, vt ostenderet, se reip. cōsti-
tuendæ gratia Armuzium nauigare, & interim cō classem applicuisse, vt urbem
sociā & amicam inuileret, & à Melichiazio peteret, vt sibi arcis ædificandæ facul-
tatem cōcederet, vt Lusitani, qui in ea versabātur, tutius negotiari possent. Me-
lichius Saca respōdit, Lusitanos nō minus secure in ea vrbe, quā in patria ver-
sari.

fari. Quod verò ad arcē attrineret, se id parentis iniussu nullo modo permissurū.
Siqueira tum Sacam admonuit, vt sibi Lusitanos redderet. Saca verò respōdit,
eam insignem cōtumeliā fore, si homines Lusitani, qui cōmode in vrbe fœ-
derata, multisq; rebus ad fidē cōseruandam astricta negociabātur, ab illo, quasi
ab homine perfidioso & inimico, maximē cum clas̄is instructissima in portu
cōsisteret, peterentur. Id enim posse videri ex altera parte, diffidentia, ex altera,
timiditatis argumentū. Si Siqueira nō crederet, Lusitanos posse sine vllō peri-
culo in vrbe amicissima vagari, sinistram suspiciōē de amicis recipere, qua nul-
la maior cōtumelia hominibus amicis imponi posset. Se verò si illi Siqueiræ po-
stulato, quādiu clas̄is esset in portu, satisfaceret, turpissimi timoris significatio-
nē daturū. Itaq; sine vllō effectu sermo habitus est. Siqueira cōsiliū cum du-
cibus habuit. Cum variæ sententiæ dicerentur, tandem cōstitutum fuit, nō esse
illo tempore vr̄bis oppugnationē tentandam. Esse namq; situ & artificio muni-
tissimam, & maximo militū numero firmatam. Rem esse in aliud tempus dif-
ferendam: nec esse eorum salutē, qui in custodia tenebantur, temerē negligē-
dam. Cum sententia in vulgus emanaret, milites fremere, vociferari, Prætořem
& duces liberius accusare minime destiterunt. Iam robur illud Lusitanæ virtu-
tis extinctum. Duces plurimū de quæstu & cōpendio, parum de dignitate & of-
ficio cogitare. Iam Lusitanis militibus insitæ virtutis declarandæ à ducibus locū
minime dari. Prætořis flagitio fieri, vt qui antea cunctis Orientis nationibus ter-
rori fuerant, eo tempore despicerentur. Multi, inquit, in vrbe milites sunt. Quā-
do id præclari duces cōpertum habuerunt? Postea quam pugnae tempus appro-
pinquauit? An id nō multo ante exploratum esse oportuit? Postquam tāta clas̄-
is, cum tam fortium militum numero, & tantis sumptibus huc aduecta est, &
oppugnationis tempus instare videtur, nunc ignauia & timiditati sapiētia no-
men obtenditur. Factum igitur est, vt consilij tempus audacia & temeritas oc-
cuparet, virtutis locum timiditas nomine prudentia occultata septum teneret.
At inquiunt, Lusitanorum salutē, qui in vrbe versantur, est cōsulendum: quasi
verò nō multo pluribus Lusitanis erat in vr̄bis munitissima oppugnationē mo-
riendum. Et tamen eo metu duces cōtineri minime potuerunt, quin ad urbem
oppugnandā accederent. Et non intelligunt, etiā eorū, qui in custodiam traditi
sunt, salutē virtute nostra & nō timiditate cōtineri. Nam si hostes arma nostra
timuerint, eis minime nocebunt: si nos cōtemnere cœperint, eos iniurijs omni-
bus lacerabunt. Hæc & alia eiusmodi cōuicia milites, vt est hominum genus li-
berum, & audax, & ad maledicentiam propensum, vulgò iactabāt. Accessit alia
suspiciōis occasio, quæ grauius animos eorum irritaret. Euangelio, obsidibus
primum datis, permissum erat, in classem venire. Is cum periculū rebus suis im-
minens mente prospiceret, quoties in classem se cōferebat, pecunias quas fece-
rat, & variam suppellectilem importabat. Idem reliqui Lusitani faciebant. Ru-
mor cōfestim emanauit, Siqueiram pecunia corruptum belli cōsiliū omis-
se. Eam namq; pecuniam belli redimendi gratia à Saca missam fuisse crimina-
bantur.

bantur. Siqueira cum se frustra tempus in eo loco terere videret, Armuzium petit, & alium interim locum non procul ab urbe arci edificandæ designavit. Inde tamen prius Alexium Menesium Cochimum misit, qui dum ille abesset, imperium administraret. Georgium Albuquerque Malacam, Georgium Britium in Malucas insulas, Raphaëlem Perestrellum in Sinarum regionem misit: Iacobum verò Fernandium Begiensem, & Nonium Fernandium Macedum, & Emmanuelem Macedum in ea ora reliquit, ut per speciem comparandi com meatus, quem Cochimum subueherent, amicitiam simularent, dum Lusitanos, qui erant in urbe, cum opibus, quas parauerat, in naues reciperet, & tum demum ciuitati aperte bellum indicerent. Vtrumque facillimum fuit. Urbis enim rectores, postquam classis è portu soluit, sine recusatione Lusitanos, quocumque illis libuisset, abire permiserunt, & illis, qui in alto sine vllius classis metu versabantur, non erat difficile bellum denunciare. Fuit tamen consilium reprehendendum. Quorsum enim adtinebat, cum omnis Lusitanæ gentis robur erat procul amotum, & cum non maximum damnum hostibus inferri poterat, bellum indicare? An ut hostes interim maiora præsidia compararent, & fortius statum urbis stabiliret? Sic autem fieri necesse erat, ut qui urbem minus munitam cum tanta classe expugnaturum minime sperarat, eam multo maiore præsidio firmatam, cum classe aliqua ex parte diminuta, oppugnare multo minus auderet. Deinde cum eo tempore bellum denunciatum fuit, dari sermo potuit illis, qui dicerent, urbis oppugnationem non consilio, sed metu prorsus omissam fuisse. Postremò tunc non admodum speciosa causa potuit obtendi, quæ Lusitanos iniuriæ suspitione liberaret. At postquam Siqueira Armuzio rediret, ut se rediturum affirmauerat, & urbem nihil omnino certum & exploratum de bello suspicantem offenderet, causam facilius reperiret, qua honestius atque prudentius bellum cum opibus summo studio collectis inferret. Goa sub id tempus erat in summo periculo constituta. Cum enim Siqueira maximam classem instruere & ornare constituisset, fuit necesse, ut urbis præsidia diminueret. Id Zabaimum Idalcamum minime fallebat. Tempus igitur aduenisse ratus, quo Goam recuperaret, maximam exercitum comparauit. Attamen Crisnara Narisingæ Rex, cum illum odio acerbo & immani persequeretur, & timeret, ne si is Goam occuparet, amplificatis viribus aliquid hostile moliretur, illum acerrimo bello à conatu deterrendum esse constituit. Aliam deinde mouendi belli causam habuit. Timuit enim, ne si Zabaimus Idalcamus Goa potiretur, omnes qui ex Perside & Arabia illius potestate continerentur. Ut igitur bellum acrius & attentius geri posset, ipse per se illius rationem administrare, & præliis interesse decreuit. Fuit ab utroque in terris Goæ finitimis exercitu maximo, summis viribus, acerrima contentione, euentu vario dimicatum. Narisingæ tamen Rex insigni victoria potitus, multas Idalcami ciuitates expugnauit, & præfecturas varias sub imperium subiunxit, in quibus præfecturæ Balagatenses extitere, quibus erat grande vectigal impositum. Sed cum esset Rex opulentissimus, earum præfecturarum possessionem non tanti faciendam existimauit, ut eam cum equorum commercio conferendam

cenferet.

cenferet. Ut igitur ad se Lusitanos alliceret, legatum ad Rodericum Melium, qui tunc Goæ præfectus erat, misit, qui diceret, se libenter præfecturam Bagalatensem possessione Regi Emmanueli, quem in loco fratris habebat, cessurum. Se enim nihil malè quàm fœdus cum Emmanuele ferire, & amicitiam firmare, ut intelligi posset, nihil copulatius in vita futurum. De eadem autem re, se, cum primum Siqueira Armuzio rediret, legatos missurum, qui fœdus illud solenni ritu sancirent. Interim verò ipsum Melium admonebat, ne cunctaretur, sed statim mitteret, qui præfecturas illas occuparet, & firmo præsidio tueretur. Hoc nuncio Melius valde lætatus est. Eadem namque opera imminetis belli metu labore alieno depulsum, & vectigalia Regis Emmanuelis amplificata cernebat. Regi verò gratias egit, & munera large misit, & ipse cum Lusitanis equitibus ducetis, & cum Indis peditibus septingentis in præfecturam Salsetensem profectus est, quam desertam reperit. Ibi cum paucis diebus gentem ad commercium allexisset, & statum aliquem constituisset, & præsidia necessaria disposuisset, præfecturam atque portorium Rodericum Iusartem Melium sui fratris filium præposuit. Similiter cum præfecturas Põdensem atque Bardensem derelictas esse cognouisset, Iusartem iussit eas occupare. Post duos verò menses cum Iusartes accepisset, duos Idalcami duces cum valida manu, ut illum opprimeret, aduentare, de ea re patruum admonuit, qui cõfestim per se auxiliam attulit, & hostes prælio inito profligauit. Deinde cum quæstionem habuisset de his, qui cum hoste cõsenserant, centum & triginta viros primarios Goam abduxit. His autem tanquam obsidibus retentis, pax aliquo tempore rata fuit. Per id tempus in insula Zeilandenfi tumultus contra nostros eorum culpa & importunitate concitatus fuit. Lupus Suarius, ut scriptum est superius, ad Columbi portum, qui eadem insula continetur, arcem instituit. Lupus Britius, qui post Ioannem Sylueriam illius arcis præfectus extitit, eam tandem denuo à fundamentis excitauit. Primum enim ædificium propter nimiam festinationem, eo quod graue periculum immineret, & calx nulla reperiretur, è luto & lapidibus temerè cõgestis extructum fuerat. Itaque ad eam rem Britius quadringentos fabros, & materiam multiplicem aduehi iusserat. Arce ad summum perducta, nostri insolentius efferri, incolas iniurijs afficere, magnam decus in illis vexandis reponere cœperunt. Illi vicissim contumelias irritati, comeatum subtrahere, maligne omnia præbere, & omnes, quos solos inueniebant, plagis afficere, & in rebus omnibus hostilia machinari. Britius iniurias ab incolis illatas dissimulabat, & suos, ne quidquam in eos hostile moliretur, continebat. Interim verò rectores per nuncios admonebat, ut suos à maleficio deterreret. Milites autem fremebant, & Britium ignauiae & timiditatis in simulabant, quod tam indignas contumelias pateretur: & ei frequenter instabant, ut malo cogeret homines suum officium facere, & quotidiano comitio ab eo contendeant, ut incolas acri bello contunderet. At Britius cum cerneret, si bellum moueret, ruinam fore funestissimam, victoriam valde periculosam: futurum namque erat, ut cibarijs omnino subtractis, is cum Lusitanis, qui sub illo merebant, in extremam inopiam adduceretur, & mortis tristissimæ periculum subiret: militum tamen importunitate victus, maluit illorum temeritati satisfacere,

Ff 5

quam

quàm recta ratione **motus** sibi commissum moderari. In quo sanè perspicitur, quãto sit difficilius & illustrius, falsam decoris opinionem cõtemnere, quàm in hostium mucrones irruere. Multi namq; , qui facillime corpora sua pro patriæ salute hostiũ telis obijciunt, falsæ infamiæ metu, quantũ in illis est, patrias euerterunt. Vnde cõcludi potest, illum verè magnanimũ esse, qui non modò mortẽ minime formidat, verũ & inanes multitudinis opiniones pro nihilo putat. Brittius igitur ne in hominũ imperitorum vituperationẽ veniret, in verã reprehensionẽ temeritatis incurrit. Nam post meridiẽ, tempore quo incolæ sine vlla formidine propter astum grauissimũ, qui terras illas adurebat, in domibus suis quiescebãt, ex arce centũ & quinquaginta milites Lusitanos eduxit, in homines imperatos inuasit, oppidũ cæde & terrore cõpleuit, & incolas in fugã cõpulit. Illi postquã in cãpo cõglobati, & à repentino pauore refecti sunt, cogitare cõperũt, se uxores & filios in oppido omni præsidio nudatos reliquisse. Itaq; rursus in oppidũ reuersi sunt, & cõferti in nostros impetũ fecerunt. Nostri multitudine oppressi, pedẽ retulere, triginta vulnerati sunt. Reliqui magnã fortasse eladẽ accipissent, nisi hostes fuissent flãmis impediti. Brittius namq; , vt eorũ impetũ retardaret, viã, quæ in arcẽ ferebat, incendere iussit. Cũ autẽ rumore dissipatũ fuisset, tanta esse hominũ Lusitanorũ insolentiã, & feritatẽ, vt pauci numero in alienis terris cõstituti, nullius iniuria prouocati, pernitiẽ illis, apud quos hospites erãt, inferre conati fuissent, omnes ad facinoris illius vindictam acriter stimulati sunt. Supra viginti hominũ millia ad arcis excidium cõuenere. Illam igitur obsidione cingunt, ingètes fossas perducunt, aggeres excitant, tormẽta disponunt, dies atq; noctes arcẽ oppugnant. Nullum genus erat belli, quo nõ, vt arcẽ caperent, atq; diruerent, cõtentione incredibili, & magnis viribus vteretur. Nostros interim nõ tam pilarum frequentia, quàm cõmeatus inopia cruciabat. Quinq; mensibus oblesit, antequã auxiliũ afferri posset. Tum verò milites feroces furoris insiti poenitebat, & frustra intelligebant, militis officiũ nõ esse, pugna di leges ducibus suis imponere, sed strenuè tantũ imperata cõficere. Brittius Cochinnũ nuncium misit, qui nunciaret, rẽ esse in extremum discrimẽ inductã. Si queira cuiuslibet arci, vt cum maiore classe nauigaret, præsidio infirma reliquerat. Alexius tamẽ Menesius quinquaginta Lusitanos milites in vna trireme, cui Antonius Lemius præerat, illis auxilio misit. Qui cũ propter aduersas tẽpestates (hyems enim erat) tardissime nauigarent, nimis sero in arcẽ peruenere. Ibi cum Lemius Brittio diceret, nõ esse, cur aliud auxilium expectaret, ante quã Siquerare uerteretur, & si diutius expectaret, intelligebat esse omnibus fame pereundum, omnem spem salutis in virtute collocandam statuit. Antonio igitur Lemio precepit, vt per totam noctẽ è trireme hostium munitiones & turres vehementissime verberaret. Mane verò, cũ hostes in triremem essent intenti, & nihil minus opinarentur, quàm fieri posse, vt qui erant in arce inclusi, egredi auderent, Brittius cum trecentis militibus Lusitanis **compit**, in hostes imperatos inuadit, primo impetu stationes & turres expugnat: hostes repentino

pauore

pauore perculsi, diffugiunt. Sed cũ esset eorum magna multitudo, postquam se in urbẽ cõtulere, verbis eorum, qui etatẽ in armis egerant, increpiti, rursus instructi in nostros inuehũtur. In agmine primo, præter magnũ peditũ numerũ, erãt equites centũ & quinquaginta, & elephantum cum turribus quinq; & viginti. Aliqui eorum dentibus enses alligatos gestabãt, quibus admirabili dexteritate obuios cædebant. Quidam è Lusitanis & multitudine territi, & elephantorum metu perturbati, cedere volebant. Sed Brittius iã munitionibus post tergũ relictis, in urbẽ gradum intulerat. Is autẽ illis, qui ferreis fistulis armati erant, imperauit, vt omnes simul glãdes plumbeas in elephantos emitteret. Elephanti nõ solum strepitu, sed multo etiã magis vulneribus exterriti fugiunt, in suos irruũt, equites impetu immani proterunt, peditum aciẽ proculcant, & in effusam fugã conijciunt. Nostris nulla iam pugna restabat. Hoc igitur tantum operis habuerunt, vt hostes insequerentur. Magnam hominũ multitudinem cædunt, urbem omni præsidio nudant, & vsq; in densum palmetũ progrediuntur. Brittius longius insequi minime tutum arbitratus est. Timuit enim, ne propter palmarum densitatem ordo perturbaretur, & sic nostri ab hostibus non mediocre damnũ acciperent. Itaq; signum receptui dedit. Rex verò cũ cerneret magnam nobilitatis partem eo prælio cæsã fuisse, & Saracenos, qui præcipuè belli auctores fuerant, primos omniũ se in fugã dedisse, & suspicaretur sibi adhuc bellum integrum restare, quod quo magis esset diuturnum, eo maius periculum rebus suis intenderetur: & animo simul reputaret, sibi fore paulo post cum classe maxima, si obsidio extraheretur, dimicandum: inuitis Saracenis pacẽ petijt, quæ (sic enim rerũ cõditio postulabat) libètilsime cõcessa fuit. Fœdere igitur instaurato atq; renouato, Lusitani maiore cum modestia inter Zeilãdenses versati sunt: & illi vicissim multũ se Lusitanis omnibus, vel ex animo, vel simulate, quibuscũque rebus poterãt, benignos exhibebãt. Dum hæc apud Zeilãdenses geruntur, Armuzij cõtra nostros insidiæ parabãtur. Quod quidẽ à Regis Emmanuelis benignitate sumpsit initium. Cũ enim intellexisset, Reges Armuzienses suorũ tyrannide oppressos extitisse, & postquã vrbe capta fuerũt Albuquerqueij opera liberati, nihilominus per eiusmodi regios ministros vectigalia sic exerceri, vt maxima eorum pars ad eosdem, qui ea tractabãt, verteretur, ne ea deinde fraus admitti posset, sibi prouidendũ existimauit. Ea autẽ de causa scripturæ magistrōs, & quæstores Lusitanos instituit, qui regiam pecuniã tractarent: quam tamen omnem sine diminutione in Regis ipsius vltus conuerti præcipiebat: & hoc, tantisper dum Rex ipse, cuius erat pecunia, posset animaduertere, quãtum pecunię sibi detractum annis singulis fuisset, & clarius perspiceret, omnem iuxta salutis rationem tutela atq; patrociniõ ipsius Emmanuelis cõtineri. Id Raix Xeraphius, & reliqui eiusdem flagitij atq; sceleris administri indignissime tulerunt, tãto se pecuniæ fructu, quantum domum quotannis auerrebãt, Lusitanorum industria & fidelitate priuari. Itaq; Regi demonstrare conãtur, illũ Regis tantũ nomen retinere, iure autẽ regio, atque patrimonio spoliari. Iam apertã tyrannidẽ

specie

specie benignitatis institui: omnē illā pecuniā in vsū auaritiæ Lusitanæ cessuram præstare millies mori, quā tam indignā contumeliā pati. Hæc cum frequenter ingererēt, & Regis aures assiduis querelis obtunderēt, illius animū, qui erat in Lusitanū nomē valde propensū, prorsus immutarūt. Re autē cū Regis Socero, qui erat nomini Christiano vehemēter infensus, cōmunicata, decretum fuit, vt postquā Siqueira Armuzio discederet, per insidias, Lusitanorū præsidia trucidarent, & arcē præsidij vincirent. Sed obstabat ille metus, ne, si coniuratio parū procederet, & quod secum agitabāt, palām fieret, Mochrim aduersarium haberent, qui Lusitanis adiunctus, hostis sanè grauis atq; metuendus Armuziē-sibus esse posset. Insula, quam appellant Baharem (quæ, haud scio, an illa sit, quam olim Icharam nominabant) est angusto freto ab Arabia disiuncta. Hæc ad Armuziensis Regis imperium pertinebat: quam tamē Mochris gener principis, qui Mecam urbē summo imperio regebat, armis occuparat. Is autē nō insulam tantū dominatu oppressam tenebat, verū & classē centū & viginti nauū ædificarat, cum quibus bellū Armuzij Regi frequenter inferebat. Hunc igitur, antequam mediatum scelus ederēt, de medio tollendū esse statuerunt. Quod vt facerent, singularem fraudem excogitāt. Nam per eos ipsos, quos crudelissime necare parabant, hostem à quo sibi valde timebant, euertere decreuerunt. Habent hoc eorū plerique, qui dira Mahumetis superstitione infecti sunt, vt in summa fraude summum decus sitū arbitrētur. Itaq; ad Siqueiram adeūt, Regemq; Emmanuelem Armuzij dominum esse prædicant, illiusque officiū esse, omnes, qui Armuzium bello vexant, armis opprimere. Mochri non satis esse, Regis Emmanuelis opes bello vastare, verū & naues omnes, quæ erant Armuziū peruenturæ, ab eo in portū illius insulæ, quam oppressam dominatu tenebat, partim vi, partim etiā humanitatis specie cōpelli. Sic autē sublato portorio maximā vectigaliū diminutionē fieri. Neq; iā Regē in summas pecuniæ angustias adductū, posse Regi Emmanueli tributū pēdere. Cōsuleret igitur Regis Emmanuelis nomini & dignitati: firmaret illius imperiū: tyranni illius arrogantiā virtute cōprimeret, & Regis socij & stipēdiarij, qui se totū Regi Emmanueli cū omnibus suis opibus addixerat, salutē prospiceret: vt intelligi posset, omnibus, qui clarissimo Regi seruirent, esse firmissimū præsidium in illius tutela atq; patrocinio cōstitutum. Dicebāt præterea, cōsilio diuino factum fuisse, vt is eo tēpore cum tam magna classe ad eas regiones accederet. Nec enim tēpus magis idoneum, neque commodiorem facultatem, ad rem ex animi sententia gerendam, excogitari potuisset. Et his quidem sermonibus Siqueiram impulerūt, vt Mochrim bello premendum esse iudicaret. Consilium tamē habuit. omnibus visum est, bellū esse suscipiendum. Classē igitur Siqueira septē nauū Antonio Corree, qui singulari laude Regē Bintamēsem Malacē deuicerat, cū quadringētis Lusitanis, maxima ex parte nobilibus, assignauit, qua bellum hostibus illis inferret. Hinc classi Regia classis, quæ centum & quinquaginta naues aduarias continebat, adiuncta fuit. Illi autē Xeraphius præerat. In Regia classe

classe erant militum Saracenorum tria millia. homines partim cetrati, & hastati, partim scorpionibus & minoribus tormētis armati in prælium ibant. Naues erant etiam maioribus tormentis, & munitionibus instructæ. In cursu sæua tempestas subito coorta, classē disiecit. Tempestate autē sedata, Correa, & Ioannes Pereira cum nauibus suis in insulam peruenere, partem eam versus, in qua ciuitas, quæ insulæ nomen obtinet, sita est. Vrbs est ampla satis, & ædificiorum magnificentia, & hominum frequentia celebris. Eò mercatores vndiq; propter opportunitatem commercij libentissime commeabant. Mochris urbē crebris stationibus, atque multis tormentis (fuerat enim de classis aduentu certior factus) egregie munierat, & propter ipsius urbis præsidia duodecim millia Arabum mercede conduxerat. Correa classē ab vrbe disiunctus in anchoris expectabat. Quæ post sex dies aduenit. Duæ tantū naues Lusitanæ deerant, quarum vna Armuzium vi tempestatis delata, altera post bellum confectū ad Baharem appulsa fuit. Correa copias in terram exposuit, acies diligenter instruxit, urbem totis viribus oppugnauit: atque primū nostri fuere ab hostibus summa vi repulsi. Correa rursus cū multo maiore impetu in duas urbis stationes inuectus esset, prælium multo atrocius initum, & longo spatio temporis extratum fuit. Nostri tandem irruperunt, & hostes in fugam versi sunt. Ex hostibus trecenti & triginta milites cæsi sunt, in quibus equites triginta fuere. E nostris quinq; desiderati sunt, quo in numero Georgius Pereira fuit: septuaginta vulnerati. Antonius Correa graue vulnus accepit. Arius Correa frater illius, qui vexillū præferebat, cū multū sanguinis è vulneribus illius emanaret, cōcidit, & ab hostibus interfectus fuisset, nisi Alexius Soula, & Rodericus Correa, viri egregiè fortes, illi cōfestim opē attulissent. Qui quidem, dū Ario subuenire conabantur, multa vulnera ab hostibus acceperunt. Xeraphius in hoc prælio ducis sapientis officio functus est. Prælio enim nō interfuit, & ex præda sanè frugaliter, quantū licuit, in naues deportauit: qui si hostes cū integris copijs insequi voluisset, magna ea die cædes hostium fieri potuisset. Correa tyranni ædes occupauit, urbis possessionē nomine Regis Emmanuelis cepit, milites collaudauit, & quosdam etiam, qui se excellentius in pugna gesserant, equestribus ornāmētis affecit. Accepta deinde à Xeraphio fide, urbem illi (Regis enim vicē gerebat) moderandā tradidit, ea conditione, vt perpetuò Emmanuelis imperium agnoscerent. Raix Xeraphius cū accepisset, Mochrim è vulneribus post tres dies, quā prælium commissum fuerat, mortuum fuisse, eo, quo extremum spiritum ediderat, Corree permissu se contulit, & cadaueris caput abscidit, vt illud gratisimum munus Regi suo deferret. Naues quæ erant in statione nauali, succensæ fuerunt. Hametus Mochris sororis filius, qui Catifam, alteram insulæ urbem tuebatur, illius possessione cessit, & fide Corree in continentem res omnes suas transmisit. Et sic demum insula in Armuzij possessionem venit. Correa Armuzium petijt, vbi fuit à Siqueira, vt meritis erat, collaudatus, & à Rege multis muneribus affectus. Scelus autem in aliud tempus dilatatum. Hoc anno

anno in Africa Iehabentafufus, dum facinus ingens aggredi studet, per insidias interfectus fuit. Xerifum enim bello vexare, & Marochium oppugnare parauerat. Ad eam rem auxilium à Nonio Mascaregna petierat. Is triginta equites tantum, & viginti pedites illi auxilio miserat. Et huic exiguo militum numero Rodericum Norognam præfecerat. Franciscus tamen Melius, Alfonso Gomecius, Ioannes Fernandus Pretus, Ignatius Nonius, à Mascaregna, vt sibi cum Iehabentafuso proficisci in hostem liceret, importunis precibus impetrarunt. Cū his viginti equites præterea, & quinque pedites egressi sunt. Ne plures autē exirent, Mascaregnas vrbis portas occludi iussit. Iehabentafusus Dabidenses & Garabienses Mauros acciuit. Leidehambrenses, cum quibus illi conuenerat, similiter euocauerat. Ii cum essent infirma fide, & iter illud periculi plenum arbitrantur, venire nolebant, & si imperium detrectarent, ipsum Iehabentafusum, ne in eos arma conuerteret, metuebant. Verū cū Iehabentafusum dolis occidere in animum induxissent, se præsto ad illius imperium futuros esse simularunt. Atque tandem vt cogitatum scelus exequerentur, aduenerunt. Nacer Mequinezius Rex per id tempus ad Iehabentafusum literas dederat, quibus significabat, se pacem cum Hameto Fessensi Rege fratre suo de integro fecisse, & vtriusque viribus cōiunctis obfisti minimè posse. Illos verò statuisse eum euertere, nisi facinus aliquod insigne susciperet, quo in Regis Fessensis gratiam restitui, & veterum offensionum memoriam delere posset. Proinde si saperet, omnes Christianos, quos posset, arte aliqua delusos Regi Fessensi traderet. Aliter enim crederet exitium sibi protinus afferendum. Is literas responso minime dignas arbitratus est. Interim fuit illi nuncius allatus, montium Principem, ducē quendam, quem equitum turmæ præfecerat, inualisse, & ipsum ducē, & equites quinquaginta captiuos abduxisse, & Abrahamum inter emisse. Erat autem Abrahamus Azumi frater, qui multum inter suos opibus & opinione virtutis excellebat. Id cū accepisset Iehabentafusus, Azumum inuisit, vt eum consolaretur, & epulo funebri, quod Azumus, vt gentis mos est, fratris nomine daturus erat, interesset, & reliqua hominis amantissimi munera præfens obiret. Christianos omnes, & vniuersam familiam suam in castris reliquerat, & in Dabidensium castra, quæ non procul aberant, tribus tantum ducibus comitatus se contulerat. Dum verò absque vlla periculi suspitione epulis accumbit, tres principes coniurationis à tergo virum adoriuntur, eumque multis vulneribus concidunt. Tres duces, quos ille secum attulerat, dum ei subuenire parant, & fortium hominum officium in re tam inopinata faciunt, à reliquis coniuratis interimuntur. Oleidehabramus in Iehabentafusi castra confestim inuasit. At Rodericus Norogna, & Christiani reliqui se cum Garabiensibus Mauris repente coniungunt, & in urbem proficiscuntur. At multi ex Mauris illis, vt est hominum ingenium fallax, & subdolum, & ad euentum fortunæ mutabile, statuerunt Christianos, vt armis & equis potirentur, occidere: sed fuerunt per duces suos à scelere reuocati. Interim Allebembeques, vir primarius, qui

Iehaben-

Iehabentafusi odio ductus, Oleidehabrami partes, dū illi inter se aperte dissidebant, sequutus fuerat, eò, vbi nostri castra fixerant, peruenit, & Rodericum Norognam ad colloquium euocauit. Dum à reliquis semoti sermocinatur, reliqui in nostros imparatos impetū fecerunt. Multi cæsi sunt, maxima pars cū Roderico Norogna in seruitutem abducta fuit: pauci autem euaserunt. Maurus quidam, Bogima nomine, cuius vxor atq; filij in vrbe morabatur, vt calamitosum exitum nunciaret, in urbem cucurrit. Mascaregnas cū incredibili celeritate centum & quinquaginta equites eduxit, & in castra eorum, qui scelus conflauerat, inuectus est, quæ inde circiter decem millia passuum aberant. Centum & quinquaginta occidit: supra sexcentos & quinquaginta captiuos abduxit: ingentem bouum & pecorum gregem abegit, & eo ipso die victor hostiū & vindex facinoris scelestissimi in urbem reuersus est. Eo die sex equites, qui euaserant, Francisco Melio duce in urbem rediere. Postridie pedites sedecim, & equites duo pedibus similiter effugerunt. Hic fuit finis Mauri fortissimi, & quod exemplū probitatis apud illos raro perspicitur, fidelissimi, qui ad extremū vitæ spiritum pro Emmanuelis Regis dignitate & imperio maxima cum laude decertauit. Hoc anno Rex Emmanuel Odoardum Menesium Indiæ præfecit: qui quinto Aprilis die cum classe nauium quindecim Olysippone soluit, & vniuersam incolumem in Baticalsi portu constituit, & continuo imperij sibi cōmissi possessionē cepit. Eodem anno iam Georgius Albuquerque Malacam, Georgius Britius in Malucum profecti fuerant: quorū nauigatio exitus valde dissimiles habuit. Vt autē primum quid Albuquerque acciderit referamus, is Principem regno pulsum, & opibus euersum, cuius patrē tyrannus per summum scelus occiderat, secū ducebat, vt in Pacemensi regno collocaret. Cū verò primum ad Pacemensem portum appulisset, & rumore dissipatum fuisset, Regis occisi filiū ea classe aduectū esse, multi clam in classem se cōtulere, Regiūmq; iuuenem Regem salutauere. Tyrannus Gueinal, hoc enim illi nomen erat, urbē fossa & vallo munierat, magna militū præsidia suis locis disposuerat, tormenta varia collocauerat, vigilias diligenter agi præceperat. Audierat enim Indiæ Prætorem eo classem esse missurum, vt illum regni possessione depelleret. Georgius Albuquerque ad illum misit, qui diceret, vt regno, quod contra ius & fas vsurpauerat, vero regni successori cederet. Quod si faceret, se operam daturum, vt meliore esset cōditione, ea, qua fuerat antè quàm regnum illud occuparet. At tyrannus Respondit, se regnū, quod ei iure aduenerat, & ab homine malefico contra ius vsurpatum fuerat, virtute cepisse. Se verò libenter Emmanuelem dominū agnoscere, & summa fide tributum, quod imperatum esset, soluturum. Proinde orare & obtestari, ne Regem, qui optimo iure in regni possessione venerat, & qui se, totiusq; regni opes Emmanueli Regi libenter addicebat, vellet vllius gratia contra iura omnia violare. Orationibus & obtestationibus huiusmodi vltro citroque sine vllō fructu missis, decretum ab omnibus est, vt vrbs oppugnaretur. Opportune autē Emmanuel Gama Malaca, cum naue rebus omnibus instructissima, ad eundem se

portum

portum contulerat. Rex quidam erat Pacemensi finitimus: regnum Daru appellabatur. Is erat Principi pullo sanguine propinquus, & illius gratia bellum alsidue cum tyranno gerebat. Is cum audisset nostros urbem oppugnare constituisse, exercitum, in quo supra tria hominum millia fuere, repente coegit, & ad Albuquerqueum continuo venit, & opera, & opes suas omnes pollicitus fuit. Albuquerqueus animum gratum habuit, opera vero illius ad id bellum se minime indigere respondit. Rogauit tantum, ut spectator adesset, ut videret, quo animo Lusitani hostem ferire didicissent. Ne autem post victoriam, quam se propitio Dei numine adepturum confidebat, illius copiarum cum hostibus commissa periculum adirent, eum admonuit, ut iuberet omnes suos capita ramis viridibus ornare, ut eo discrimine ab hostibus internosci possent. Deinde aciem triplicem instruxit, primam Sancio Henrico, alteram Alfonso Menesio attribuit, tertiam vero sibi reseruauit. In acie illius erat Emmanuel Gama, Antonius Miranda Azeuedus, Garfia Chaignus, Hector Valladares, Franciscus Bocarrus, & alij quidam viri nobiles, quorum virtus spectata multis in locis extiterat. Sancius primam stationem acriter oppugnare instituit. Menesius ne ulli laudem concederet, in locum sibi assignatum festinanter inuasit. Albuquerqueus postremo cum suis omnes ad certamen alacrius in eundem incendit. Fuit longo spatio varijs tormentis, & vasis fictilibus tormentario puluere completis, atque missilibus acerrime pugnatum. Cum propugnaculum immineret, vnde nostri non mediocre damnum accipiebant, Dionysius Melius, Emmanuel Gama, Hector Valladares, & Franciscus Bocarrus ad portam accurrunt, fores effringunt, & repagula conuellunt, & aditu patefacto, cum reliquis, qui illos sequebantur, irrumpunt. Ad hunc modum prima statio expugnata fuit. Altera statio multo munitior integra permanebat. Quae fuit cum multo maiore periculo ab ijs, quos Albuquerqueus secum ducebat, & multo atrociori praelio superata. Certamen enim multo maius opinione, quam nostri susceperant, extitit, adeo, ut omnes faterentur Christi praesenti numine profligatum fuisse. Quadringenti Gueinalis tyranni domestici atque familiares, & duo millia militum ex illis, quos mercede conduxerat, caesi sunt: ipse Gueinal similiter interfectus fuit: vxores & filij capti. Ducentos & octoginta tantum Lusitanos Albuquerqueus in aciem eduxerat: quatuor solum desiderati sunt. Albuquerqueus in regni possessionem principem haereditatem misit, Regem foedere ad fidem erga Emmanuelem conseruadam obligauit, & tributum, quod singulis annis penderet, imposuit, arcem deinde multorum operis edificauit. Sancium Henricum arci praefecit, & ei centum Lusitanorum praesidium attribuit, ita tandem Malacam cum incolumi classe peruenit. At Georgius Brittius cum sex nauium classe in Zamatra portum aduectus est, ad ciuitatem, quam Daché appellant. Rex illius ciuitatis hostili odio a Lusitanis dissidebat iam ex eo tempore, quo Alfonso Albuquerqueus Malacam expugnauerat. Idcirco Lusitanos, qui casu naues ad eum portum appulerant, omnibus bonis expoliari. Brittius cum id exploratum habuisset, misit ad illum, qui dicerent, se vehementer admirari, cum omnes Zamatra Reges essent

essent Lusitanis amici, illum solum eorum amicitiam aspernari, & Lusitanos, qui ad oras illas appellebant, omnibus fortunis euertere. Se illum hortari & admone re, ut vellet secum, & cum Lusitanis omnibus pacem & amicitiam firmare, & in amoris instituti signum, omnia bona, quae Lusitanis ablata fuerant, restituere. Ad haec Rex sibi curae fore dixit, ut in eum, penes quem illius iniuriae culpa resideret, diligenter inquireret, & postulato satisfaceret. Interim vero tantum abfuit, ut officium debitum praestaret, ut potius urbem multo validiore praesidio muniret. Georgius Brittius cum se deludi cerneret, illas exiguas copias, quas habebat, in terram exposuit. Deinde in stationem, quae portum munit, inuasit, eamque pugnando cepit. Praelii principium non fuit telis, sed hastis, atque gladijs acerrime commissum. Qui enim cum scorpionibus, & fistulis ferreis veniebant, & erant in fronte pugnaturo, ut Brittius constituerat, non dum propter aduersum ventum in terram accesserant. Hic cum hostes fugerent, Rex, ut suis opem afferret, supra mille nobiles homines, armis egregie tectos, & sex elephatos eduxit. At Brittius reliquas suas copias in statione expectabat. Ioanes vero Serranus, qui vexillum praeferebat, sine ullo ad ducis imperium respectu, in hostes, qui cliuum subibant, signum intulit. Et cum eum Brittius magnis vocibus reuocaret, voces nullo modo ad aures admisit, sed in instituta temeritate & amentia fortissime perseuerauit. Idem multi eadem infamia flagrantes effecerunt. Brittius cum eos continere non posset, inuitus hominum furietum audaciam sequutus est. Et cum nostri ingentem impetum tulissent, tantam impressionem fecerunt, ut hostes in urbem compellerent. Ita cum iam debellatum esse considerent, in urbem ingressi sunt, ne hostes ab illo metu refici, & recreari permitterent. At longe secus, quam suspicati fuerant, euenit. Nam cum in via lata in copias, quae Regem circumsistebant, incidissent, pauci a multis circumuenti sunt. Qui cum sibi moriendum esse cernerent, res admirabiles efficiebant. Primus, qui mortem appetijt, Ioanes Serranus fuit. Quidam autem, Gaspar Fernandus nomine, vir egregie fortis, cum in elephatum, ut eum hasta transuerberaret, impetum ferret, ab elephato proboscide in altum sublatus, atque ad terram allisus, & pedibus ipsius elephati conculcatus interiit. Georgius Brittius deinde cecidit, Christophorus Pinctus, Ioannes Pereira, Franciscus Godizius, & alij multi similiter occisi fuere. Qui euadere potuerunt, fugam se madaerunt. Quidam ex nauarchis, Lauretius Godinius nomine, copias suas, ut se cum Brittiio coniungeret, educebat: cum nostros fugientes animaduerneret, non expectauit, dum illos exciperet, & hostium insequentium impetum ab illis reprimere conaretur, imo foedisima fuga sibi consuluit: quo factum est, ut hostes usque ad litus nostros insequerentur. Nondum omnes sciebant, Ducem intra urbem cecidisse. Ludouicus Raposus, & Petrus Villosus, viri, qui multa decora virtutis militaris obierant, cum in ipso litore percipissent, Brittiium occisum fuisse, dixerunt, sibi nullo modo tantam turpitudinem subeundam esse, ut ex praelio in quo Dux occubuisset, euaderent. Itaque in hostes ruunt, neque cadendi finem faciunt, donec vulneribus concisi, & debilitati conciderent. Gaspar Gallus, cui prima acies, in qua multi minoribus tormentis instructi

ueniebant, assignata fuerat, cum fluctibus & aduerso vento pugnauerat. Cum verò strepitum tormetorum, quibus hostes, qui erant in statione, nostros repellere nitentur, audiret, nauem longam, cui praeerat, remis quantum hominum viribus, & summa animorum contentione fieri potuit, impelli & incitari praecepit. Quo facto nauis impetu ipso, quo ferebatur, in arenae molem, quae sub aquis latebat, impacta, sic inhaesit, ut nec remis, neque cōtis, nec vlla nautarum industria inde prius euelli potuerit, quam rediens aestus, aquas, quibus sustineri nauis ipsa posset, afferret. Omnes igitur nauarchi caesi sunt, praeter duos, Gallum nempe, & Godinium, qui praelio non interfuerunt: vnus, quia non potuit, alter quia fugae turpitudine subire minime dubitauit. In quo praelio supra septuaginta viri Lusitani ceciderunt, & ex ijs, qui euadere potuerunt, nullus extitit, qui non multis inde vulneribus fauciat abiret. Anchoris autem solutis, e portu profecti sunt, & in portum Pedirensis se contulerunt: vbi inuenerunt Antonium Brittium, Georgij Brittij fratrem, qui communi omnium suffragio delectus fuit, ut in fratris demortui locum succederet. Sic autem fuerat ab Emmanuele decretum, ut si Georgium aliquis casus de medio sustulisset, Antonius Malucis insulis praesesset. Antonius Brittius nauarchos reliquis nauibus praefecit, deinde in oram Pacemensem delatus, Georgium Albuquerqueium reperit. Itaque omnes simul Malacā profecti sunt, vbi fuerunt a Garsia Sala cum humanitate summa recepti. Qui arcis cōfestim possessionem Georgio Albuquerqueio cōcessit. Hoc anno Leonora Regina Olysiptone, mense Iunio, peperit filiam, cui fuit Mariae nomen impositum: quae postea ingenio, & animi magnitudine, & opibus summis excelluit, quamuis varijs casibus inupta in hunc usque diem permanerit. Ut autem quid interim in India Iacobo Fernadio Begiensis acciderit, oratione perstringamus, is eo tempore, quo Antonius Correa in Baharem missus a Siqueira fuit, in Indiam cum nauibus quatuor eiusdem Siqueirae iussu nauigauit. In ora Cambaiae duas naues cibarijs onustas, & vnā onerariam nauem satis opulentam pugnando cepit. Melichiazus, cum praeliū non procul a Diensi portu fieret, Hagamahamedum cum longis nauibus duodeuiginti misit, ut opem suis afferret. Sed eo tempore, quo is nauibus appropinquauit, iam praeliū erat finitum, & hostium maxima pars occisa. Hagamahamedus tamen acre praelium de integro cum victoribus iniuit: nauem vnā, cuius nauarchus nominabatur Gaspar Doutelus, deprensit: maxima eorum pars, qui eadem naue vehebantur, fluctibus demersa fuit: nauis ipsius Begiensis parū abfuit, quin mergeretur. Similiter & Nonius Fernadius Macedus summū periculum adiuit, & quatuordecim in praelio viros amisit. Cum essent nostri in extremo periculo constituti, imbres immodici, & tonitrua, & fulgura, sublatique subita tempestate fluctus praelium diremerunt. Begiensis ut auationem faceret, & rei frumentariae cōsuleret, & naues iactatas reficeret, Chaulē petijt: eo Siqueira peruenit, a spe arcis prope Diem aedificandae deiectus. Locum enim, quem is delegerat, Melichiazus munierat. Praeterea nauis ingens, quae materiam subuehebat, incensa fuerat. In ea namque vineti Turcae vehebantur, qui facinus

incredibile

incredibile susceperunt. Cum enim mortem seruituti longe praetulissent, clauorum attritu scintillas excusserunt, quibus in tormentarium puluerē deiectis, flamma nauem, & ipsos captiuos cum omnibus Lusitanis absumpsit. Alias deinde cogitationes Siqueira cum suscepisset, Odoardi Menesij aduentu, ab illis omnibus depulsus fuit. Interim Petrus Syluius, quae Siqueira Armuzij reliquerat, ut quaedam negotia cōficeret, in Chaulensem orā peruenit. Hagamahamedus cum sua classe eō se contulit, Petrique Syluij nauem multis tormentorum ictibus vulneratam deprensit. Syluius cum maxima hominum, quos ducebat, parte fluctibus haustus fuit, qui nando seruari potuerunt, capti, Diemque perducti sunt. Sub id tempus matrimonium Beatricis, Regis Emmanuelis filiae, cum Carolo Allobrogum duce Olysiptone celebratum est. Carolus eas nuptias aliquot ante annis ambierat, quod ad suam dignitatem valde pertinere arbitraretur, cum Emmanuele affinitatem contrahere, & quod de Beatricis forma & pulchritudine, & de indole singulari multa percepisset: & de eadem re ad Emmanuelem legatos miserat. Sed nihil fuerat ab Emmanuele constitutum. Legationem tamen benigne acceperat, & filiae aetatem parum matrimonio aptam excusauerat: & interim multa de statu & imperio Caroli, de regionis, quam iure possidebat, amplitudine, de illius moribus & vita clam per homines industrios inquirendo, eo deductus est, ut minime eam affinitatem contemnendam arbitraretur. Quod vbi Carolus sensit, legatos iterum in Lusitaniam misit. Nuptiae pactae sunt, & matrimonij condiciones scriptae, & classis, qua Beatrix Nicæam veheretur (sic enim foedere cautum fuerat) summis sumptibus, & singulari studio comparata. Classis erat duodeuiginti nauium, in quibus erant aliquae tantae magnitudinis, quanta nunquam in Lusitania naues vllae perspectae fuerant: erant etiam aliquot rostratae, & triremes praeterea, & longae naues. Nauarchus, qui vniuersae classi praesesset, Martinus Albicastroensis, Ville Nouae Portimanensis Comes, vir singulari prudentia, ab Emmanuele delectus fuit. Martinus Costa Archiepiscopus Olysiptonenensis aliam nauem summis sumptibus instruxit, qua Beatricem sequeretur. Ex omni nobilitate fuerunt multi ab Emmanuele delecti: qui omnes gemis, & auro, & vestibus atque monilibus tam insignem speciem elegantiae & magnificentiae praese ferebant, ut omnibus admirationem non mediocre mouerent. Naues erant interius multo auro & varijs coloribus illustratae. Festi dies, ante quam classis solueret, ludis quamplurimis agitati, & nobilitatis frequentia, & omnium gratulatione celebrati. Neque solum elegancia vestium curae Lusitanis fuit, sed multo etiam magis armorum, & tormentorum ratio ab omnibus habita. Classis nono die Augusti vela dedit, in exitu mensis Septembris ad portum Nicæae appulsa, & Beatrix cum maxima pompae celebritate, & amoris insignis argumentis excepta a Carolo, & ab illius proceribus, & vniuersa nobilitate & multitudine fuit. Dum haec geruntur, in India Lusitani, qui arcem Chaulis aedificabant (nondum enim erat absoluta, sed tantum ad primam cōtignationem peruenerat) magnis laboribus & periculis afflictati sunt. Hagamahamedus enim saepenumero in Franciscum Mendozam,

Gg 2

dozam,

dozam, & Georgium Menesium, qui singulis triremibus præerant, incurſabat, & nõ paucos interimebat: & hæc in Siqueiræ & Menesij cõspectu faciebat, qui nullo modo propter æstus accedentis impetum suis opẽ afferre poterant. Tempus enim hostis acer & infestus obseruabat, quo naues, quæ remis nõ agebãtur, ei nocere minime possent. Siqueira cum illi iter instaret, vt Cochimo in Lusitaniam intenderet, Henricum Menesiũ archi Chaulensi præposuit, maritimarum rerum curam Iacobo Fernandio Begiensi dedit. Ei verò, vt mare illud tueretur, duas naues magnas, tres triremes, vnã nauẽ longam, & vnã præterea minore nauem reliquit: deinde vela dare iussit. Cũ verò Malacia summa nauigationẽ illius impediret, in ora naues suas prope Begiensis classẽ cõstituit. At Hagamahamedus cum nullam rei bene gerendæ occasionem amittendam existimaret, cum triginta longis nauibus classẽ Lusitanã circumibat, eãmq; multis tormentorum ictibus alsidue verberabat, & illius conatus nauium suarum celeritate, & vehementi remorum impulsu, & concitatione frequenter eludebat. Siqueira cũ se loco mouere nõ possent,angebatur. Begiensis Andreæ Soufæ, qui triremis cuiusdam præfectus erat, imperauit, vt triremem suam in ostiũ fluminis, quod Chaulẽ alluit, impelleret, ne hostes per fluuium inuecti, arcem oppugnarent. Sed Hagamahamedus in Soufam inuectus, triremem nocte crebris ictibus oppugnauit, septẽ Lusitanos occidit, vulnera graua & periculosa multis imposuit. Alexius Soufa, Andreæ Soufæ frater, non leue vulnus accepit. Ad triremem tandẽ, vt eam retineret, suam nauem applicuit. Georgius Menesius vt opẽ Soufæ ferret, accelerauit. Nihilo tamẽ secius Hagamahamedus, vt vtramque alligaret, summa ope cõtendebat. Sed Begiensis cum trireme, cuius præfectus erat, & Franciscus Mendoza cũ quatuor lembis subsidio occurrit: & cũ triremem Soufæ laceram & dissipatam animaduerneret, eam submoueri iussit. Deinde in triremem Georgij Menesij transcendit. Naues interim nostræ eo quod ventus omnino defecerat, immobiles permanebant. Prælium verò exarsit. Qui erant in lembis cũ nõ possent, aut non auderent hostium impetũ sustinere, lembos subduxerunt, vt triremis puppi se defenderent. Itaq; omne certamen erat contra duas triremes institutum. Malus triremis, in quam Begiensis se contulerat, erat iam pertusus, latera multis in locis perfossa. Begiensis cũ acerrime dimicaret, & omnibus locis occurreret, optimiq; ducis, & strenui militis munus simul obiret, exemplo suo multos ad rem strenue gerendam excitabat. Cũ verò lembos non aspiceret, in puppim recurrit. Ergo, inquit, homines perditissimi, quos nec pudor, neq; religio ad officium impellit, mauultis turpiter fugiendo, ab hoste crudelissimo necari, quã fortiter & animosẽ dimicãdo, vitam tueri. Dum hæc diceret, tormẽti vnus ingentis pila latus illius percussit, loricam perfregit, & ipsius loricæ fragmenta intra lacerum corpus immisit. Cũ Georgius Menesius illum cecidisse conspiceret, corpus illius integumẽto inuolutum à militum conspectu subtraxit, ne multi cæde illius exanimati, à pugna desisterent. Eos autem, quos mors illius fallere non poterat, adhortatus est, ne

vnus

vnus viri casu animos demitterent, imo virtutis illius exemplo ad simile decus aspirarent. Tum ducis officio egregiẽ functus, multa pertulit. At multi ex illis, qui tormentis præerant, occisi iam fuerant. Tum quilibet pro vsu quem habebat, eorum vice munus illud ministrabat. Remiges, cũ essent à Christi facris alieni, lingua nostris ignota hostem magnis vocibus admonent, vt triremẽ alligent. Neminem esse iam, qui eam tueri posset, cũ omnes aut mortui, aut vulneribus debilitati fuissent. Menesius cũ hoc animaduertisset, septem aut octo remiges vulnerauit, reliquos formidine perterritos in officio cõtinuit. Hagamahamedus tamen, cũ magnam suorum partem interfectam, multas naues laceras animaduerneret, prælium, ne grauius aliquod damnum pateretur, omisit. Menesius, vt ijs, qui erant in litore, & prælium spectabant, victoriæ speciem præberet, illum per aliquod spatium insequutus est. Deinde triremem, quæ omnem propemodum prælij impetum sustinuerat, multis vexillis ornauit, & tormẽtorum omnium fragore lætitiæ significationem dedit, quod illius ciuitatis incolis maximum terrorem incussit. Deinde vt magis victoriæ cõfessionem cunctis exprimeret, ad vesperum in anchoris constitit. Postremò sublatis anchoris ad nauem prætoriam accessit, lacerãmq; triremem, & numerum eorũ, qui pugnando ceciderant, ostendit. Siqueira noluit inde discedere, antequã classẽ reficeret, & ad Odoardum Menesium literas dedit, quibus rei statũ significauit. Classe autem refecta, maritimarum rerum præfecturam Antonio Correa commisit, tantisper dum Ludouicus Menesius Odoardi Menesij frater, veniret, qui fuerat ab Emmanuele mari præfectus. Rebus ad hunc modum constitutis, Siqueira Cochimum profectus est, vt se ad iter, quod erat ei in Lusitaniam faciendum, compararet. At Hagamahamedus sex & triginta longas naues rursus instruxit, & ita in Chaulis portum inuectus, classẽ in loco constituit, quo illam tutam à nostris facillime conseruabat. Hagamahamedus cũ Corream nihil mouere cerneret, ad classẽ illius accessit, & postquam ad ictũ tormenti constitit, multis tormentis prælium instituit. At Correa tormẽtarij pulueris inopia laborabat, & ideo, ne totum sine magno fructu consumeret, summa vigilantia prouidebat. Nostri duas turres excitarant, atque munierant, vnã ad oram, qua flumen in mare cadit, in qua specula erat, alteram propius urbem. Hagamahamedus cominus decertare, nõ satis tutum arbitrabatur. Turrim verò, quæ erat ad fluminis ostium, oppugnare cõtstituit. Eam triginta tantũ viri Lusitani tuebantur. Ducem igitur, Chilum nomine, cum quindecim nauibus ad eam oppugnandam misit. Is ducentos viros in terram exposuit, in loco, quẽ rupes excelsa tegebat: qui inde in editum collem subierunt, qui turri imminabat. Hi turrim à terra acriter oppugnare, naues è mari quater tormentis instituant. Nostri ancipiti prælio districti, nulli tamẽ loco desunt. Turris Præfectus, cui nomen erat Petrus Vascius Furmanus, dum periculũ à turri forti animo propulsat, tormẽti vnus ictu percussus occubuit. Simon Ferreira, & tormẽtorum magister, & nonnulli eiusdem muneris artifices occisi sunt. Correa interim,

Gg 3

quamuis

quamuis prælium cum Hagamahamedo tunc iniret, Rodericum Vascium Pereira cum septuaginta viris Lusitanis duobus lembis immisit, ut ijs, qui arcem tuebantur, subueniret. Ii cum in terram desilirent, in hostes, qui collem occuparant inuadunt, eosque loco pellunt, & in fugam conijciunt, & ferociter in litus insequuntur, & multos interimunt. Hagamahamedus verò post prælium longo spatio protractum, cum è suis maximum numerum interfectum aspiceret, receptui signum dedit. Porro autem Corree prælij contentione liberatus, in turrim iuit. Ibi eos mortuos, qui dicti sunt, aduersis vulneribus inuenit. Multos præterea vulneratos offendit. Parma vnus, cui Petrus Queirosius nomen erat, septem & viginti sagittis transfixa fuerat: & alius nomine Emmanuel Cugna, similiter quinque & viginti sagittas parma infixas gerebat. Alij similiter multa signa virtutis indicabant. Dum hostes ab arcis ingressu repelluntur, triginta ex illis cæsi sunt, & alij præterea sexaginta in litore ceciderunt, præter eos, quos Pereira ceciderat. Omnes ferme, qui hoc prælio cæsi sunt, nobiles erant, quos cultus elegantior, & armorum vltus indicabat. Inter eos Chilus, qui ad arcem oppugnandam missus fuerat, & Æthiops quidam agminum ductor, vir fortissimus, iacebant. Mortuorum capita Corree præcedi iussit, ut ea ad Hagamahamedum muneris parum grati loco mitteret. Turrim verò refecit, & firmiore præsidio muniuit, illique Aluarum Britium præfecit. Interim Ludouicus Menesius interuenit, cui Corree classem continuo tradidit, & inde Cochimum profectus est. At Melichiazus pacem ab Odoardo Menesio postulauit, & culpam belli in Siqueira trãstulit. Hagamahamedo verò, ut se cum classe reciperet, imperauit. Dum hæc in India citeriore geruntur, Georgius Albuquerqueus Bintami urbem egregie munitam oppugnare constituit. Itaque magna classe comparata, in eam insulam traiecit, ad urbem castra posuit, & stationes propugnatoribus nudare instituit. Sed scalas non attulerat. Dictum enim illi fuerat, stationes & propugnacula propter humilitatem transcendendi facillime posse: quod longe secus esse reperit. Itaque fuit ab oppugnatione cum damno repulsus. Multi namque telis hostium ceciderunt, inter quos Georgius Melius extitit, qui cum Antonio Britio in Malucas insulas nauigabat. Multi vulnerati sunt. Ita deinde se receperunt, ut hostes eos insequerentur, neque cædendi finem facerent, usque eo, dum in scaphas & lembos, deinde in naues cum periculo non mediocri conscenderent. Laqueiximena maritimarum rerum præfectus, ut magis victoriæ confessionem exprimeret, cum nauibus viginti classem Lusitanam persequutus est, Egidiumque Simonem celocis præfectum cum omnibus, qui sub illo militabant, interfecit. Exitus igitur rem temerè susceptam, ut fieri plerunque solet, infelix admodum consequutus est. At Antonius Britius ex eadem insula profectus, ut Malucas insulas peteret, ad Iauas in eo cursu delatus, classem in Agaciamenti portu constituit. Erat enim ea ciuitas foederata. Aberat inde non procul insula nomine Maduram, cuius aqua laudabatur. Itaque magistrum nauis suæ eo misit, ut aquaretur. Incolæ in nostros impetum fecerunt, & lembum ceperunt, & captiuos, eo

quod

quod insita quadam temeritate & insolentia primi iniurias intulerant, nullo modo, nisi pretio pro redemptione persoluto, reddiderunt. Britius propterea quod hyems erat, non potuit eodem anno in Malucas nauigare: & apud Hagacimenses hybernauit. Et hæc quidem in vltiore India gesta sunt. Sub id verò tempus, Armuzij Xeramus operam dedit, ut scelus mediatum in actum tandem erumperet. Postquam enim opera & industria Corree Baharensis insula potitus fuit, tantos ad scelestum illud facinus perficiendum spiritus assumpsit, ut oblitus fidei, atque recentis illius beneficij, conatus omnes ad exitium nominis Lusitani comparauerit. Obstabat tamen Regis ipsius voluntas in Lusitanos propensa, qui etsi foci crebris sermonibus alienatus à nostris extiterat, noui tamen muneris & beneficij recordatio eum rursus ad fidem, ut antea faciebat, obseruandam allegerat. Hominis tamen scelestissimi importunitate victus, & foci auctoritate commotus, quamuis pestem sibi comparari eo scelere perspiceret, hominibus perditissimis assensus est. Die igitur ad facinus præstituta, in ædes, in quibus Lusitani habitabant, irruerunt, inopinantes oppresserunt, & domos aliquas incenderunt. Supra sexaginta ea nocte Lusitani cæsi sunt. Huius coniurationis indicium ad arcis Præfectum delatum fuerat. Sed tanta fuit hominis in tanto periculo propulsando negligentia, tantaque suscepti muneris obliuio, ut ne comeatum quidem vllum ad obfidionem tolerandam in arcem importandum curauerit. Ea tamen nocte, ut in re tripida fieri potuit, Garsia Cottignius, hoc enim præfecti nomen erat, ut diximus, turres ducibus assignauit, & tormenta apte collocari præcepit, & aciem instruxit, quæ Lusitanos in arcem confugientes exciperet, & impetum hostium ab arce repelleret. Nostri cum ex arce egressi fuissent, in Saracenum turbam impetum dederunt, multosque ex illis occiderunt, & non paucos Lusitanos, qui nondum interfecti fuerant, conseruarunt. Cum verò in arcem redirent, in hostes, qui vias obsederant, inciderunt. Fit atrox prælium. Hostes odium acerbum & immane, nostros desperatio & indignatio stimulat. Illi multitudine furenter elati, nostri virtute freti dimicabant. Tandem cum nostris via ferro aperienda esset (aliter enim nulla spes salutis erat) tantam impressionem fecerunt, ut hostium aciem perumperent, & multos interficerent, atque tandem in arcem euaderent. Omnes tamen, qui quadraginta tantum erant, vulnerati fuerunt. Cottignius ea nocte nuncium de rebellionem illa, & periculo, in quo versabatur, ad Prætozem in Indiam misit. Et quia materia ad excitanda propugnacula deerat, nauem oneratam, quæ in anchoris consistebat, exonerari, & dissolui, & omnem materiam in arcem comportari iussit: quod non sine maxima armorum contentione, & sine multo sanguine, & aliquorum cæde fieri potuit. Multi namque Saraceni, qui opus impedire nitebantur, occisi sunt, & aliqui etiam Lusitani ceciderunt: inter quos vir egregie fortis, Vascus Vieira nomine, cuius in ea pugna præclara virtus fuerat, occisus est. Eo verò tempore Emmanuel Souza Tauares, qui cum classe

mare Persicum & Arabicum peragrabat, vi tempestatis in Mascatem delatus fuerat. Eo Tristanus Vascius Veiga nauem, Calaiate profectus, appulerat. Urbis praefectus illis Armuzij rebellionem, & scelus in Lusitanos conflatum nunciavit. Significauit praeterea, se literas ab Armuzij Rege accepisse, quibus imperabat, ut omnes Lusitanos, qui in eadem vrbe versarentur, confestim occideret. Quod etiam Calaiatensi praefecto, post Veigae ab illa vrbe digressum, praescripserat. Omnes enim illius orae ciuitates ad Armuzij ditionem & imperium pertinebant. Calaiatensis autem praefectus continuo paruit, & omnes Lusitanos, quos potuit, interemit. At Mascatensis, cum esset vir senex, longoque rerum usu peritus, & coniectura prouideret, facinus illud non esse feliciter casurum, se a caede continuit. Veiga fuit vir neque moderatus, neque moribus & vita recte constitutus, tanta tamen animi magnitudine praeditus, ut nullum unquam periculum formidaret, ita, ut multi illum insaniam, & praecipitis cuiusdam temeritatis insimularent. Is tunc, cum inter illum & Soulam iurgium exitisset, solus cum triginta Lusitanis Armuzium profectus est, & per mediam hostium classem, in densos tormentorum globos, & in flammam, & tela, & in sagittarum multitudinem irruit, tantaque virtute dimicauit, ut omnium iudicio vires humanas superaret. Atque tandem cum hostium classem perumperet, in arcem penetrauit. Praebuit facinoris illius audacia hostibus maximum terrorem, & obsessos ad spem certissimae salutis erexit. Emmanuel Soufa ad insulam Queixumem, quae in arcis conspectu posita est, naues appulit. Cottignius cum a Veiga percepisset, Soufae classem esse exiguam, & hominum praesidio non satis munitam, illum rogauit, ut simultatem deponeret, & se rursus cum Soufa coniungeret. Is, etsi vulneratus erat, Cottignij precibus obsequutus est. Iterum igitur non cum minore periculo classem hostium perrupit, & Soulam de statu, in quo arx tunc esset, admonuit. Cum igitur aestus accederet, in hostes inuecti sunt. Praelium fuit utrinque magna virium & armorum contentione commissum. Decem hostium naues depressae, multi interfecti atque vulnerati fuerunt. E nostris vnus cecidit, octoginta vulnerati sunt: classis vero Lusitana ad arcis portas, hostibus frustra repugnantibus, accessit. Xeramus cum cerneret arcem mari, propter Lusitanam classem, oppugnari minime posse, omnes vires ad oppugnationem, quae ex vrbe fiebat, conuertit. Consilio autem Turcae cuiusdam, nomine Mirabdelic, viri in bellicis rebus exerciti, stationem in regis aedibus erexit, & alteram similiter in Xenodochio Lusitano, quod inter Regias aedes & arcem interiectum erat, excitauit. Vnde, eo quod propius abesset, hostes plurimum damni crebris tormentorum ictibus nostris inferebant. Garsia Cottignius Emmanuelem Vetulum, & Rodericum Varellam cum hominibus quadraginta in eam stationem immisit. Hi stationem acriter oppugnant, parietem disturbant, violenter irrumpunt, magnamque caedem faciunt: duo tamen in eo praelio cadunt, & omnes ferme vulnerantur. Statione ad hunc modum capta, Cottignius tormenta omnia, quae in ea disposita fuerant, in arcem deportari praecipit.

cepit. Xeramus ingens tormentum in infima regiarum aedium parte collocari iussit: illius ictibus arcis portae contractae, atque dilaceratae sunt. Aditum tamen illum Cottignius obiectis molibus obstruxit, & multa tellure compleuit. Tum è templi turre, quae erat regis aedibus aduersa, tormentum excellenti artificio commisit, qui ita collineauit, ut hostium tormentum, quo fores effregerant, ictu primo dilaceraret. Hostes exterriti quidem eo casu sunt, in instituto tamen perseverabant. Nostros cum multum fames, tum multo vehementius sitis afflictabat. Homines quidam obscuri ex arce ad hostes transfugerunt, quorum indicio Xeramus accepit, nostros non posse diutius sitim perferre. Eo nuncio fretus statuit, arcem ad motis scalis oppugnare. non credebat enim, vllas vires in Lusitanis ad resistendum propter aquae penuriam residere. Hoc fuit Cottignio Saraceni cuiusdam indicio, qui ad illum transfugit, continuo delatum. At Cottignius vasa tormentario puluere completa, & trabes transversas cum saxis ingentibus, ex trabibus aptissime colligatis, in pinnis statuit. Hostes ad oppugnationem satis confidentes accedunt, plurimis simul scalis ad motis, in arcem scandere nituntur: quantum quisque potest, ut primus, vel inter primos, ad summum euadat, enititur: cum Lusitani trabibus demissis scalas perfringunt, vasa deiciunt, multos saxis interimunt, multo plures flammis absumunt: interim pilae in confertos emissae, maximam stragem faciunt. Xeramus receptui signum dedit, & scalis omissis, arcem tormetis quatere sine intermissione parauit. Catapultam deinde in aedibus regis disponi iussit, quae plurimum damni nostris inferre potuisset, si aliquis inter hostes esset, qui ea vti sciret. Sed hostium imperitia frustra fuit omnis opera in ea statuenda consumpta. Tandem Xeramus murum aedificauit, ea mente, ut ad tantam altitudinem perduceret, ut arci immineret, & tela atque densas pilas in nostros emitteret, arcemque propugnatoribus nudaret. At nostri Cottignij iussu crebris duorum tormetorum ictibus murum quatunt, eumque lata rima findunt, multisque locis pertundunt. Deinde galeas fustibus sublatis inter pinnas statuunt, ut armatorum speciem praebent, & choreas ducunt, maximamque recentis laetitiae significatione dant, ut hostes opinarentur recens auxiliium aduenisse. Ea vero nocte, quae sequuta est, Cottignius Emmanuelem Vetulum, & Rodericum Varellam, cum vasis puluere tormetario refertis, in murum immisit. Hi magno silentio ad murum accedunt, & per rimas atque foramina vasa intra murum collocant: deinde sparsum puluerem tenui quodam limite ab aduerso muro ad arcem continuant. Deinde postquam in arcem recepti sunt, ignem deiciunt. Flamma repente in muri ruinas temporis momento discurrit, vasa corripuit, incendiium cum horrendo quodam strepitu concitauit, quod stationem, quae intra murum erat, absumpsit: in aedes deinde regias impetu peruasit. Ventus erat ea nocte vehemens, & ita euenit, ut cum omnes accurrerent, nemo posset incendiium restinguere. Neque solum aedes regiae, sed magna etiam ciuitatis pars incendio illo consumpta fuit. Hoc facto Xerami atque Regis spes incisa fuerunt. Viderunt namque suos conatus ad nihilum recidisse: & existimabant nostros nouis praesidijs confirmatos esse: & idcirco ciuitatem

deserunt, & in aduersam insulam cum trepidatione traiiciunt. Nostri ne incendium ultra serperet, operam dederunt, & varium ex vrbe com meatum, & aquam præcipue in arcem importarunt. Rex postquam in Queixumensi insula constitit, literas ad Cottignium dedit, quibus significauit, se valde suscepti facinoris poenitere, cuius omnem culpam in Xeratum transferebat, & à Cottignio pacem suppliciter atque demisse postulabat. Interim Gondissaluus Cottignius, Garfæ Cottignij frater, ab India cum valido præsidio iussu Odoardi Menesij Armuzium venit, cuius aduentu metus à nostris omnino depulsus, & omnis hostium spes prorsus abiecta fuit, & nostri, quasi iam pax instaurata esset, hostibus mansuefactis familiariter uti cœperunt. Xeratus tamen, ut susceptum scelus alio scelere cumularet, cum intelligeret Regem literas ad Garfiam Cottignium clam misisse, Xamiro homini primario, quo plurimum utebatur, negotium dedit, ut ipsum Regem strangularet: quod ille diligenter effecit. Illo mortuo, Xeratus Patxam, Mahametxam Zafardimi Regis filium, qui Zafardimus eo tempore, quo primum Albuquerque Armuzium venit, regnabat, Regem creauit. Quo beneficio illum sibi vehementer obstrinxit, ut multo liberius tyrannidem constitueret, & per omnium facinorum genera vagaretur. Hoc anno in Africa Ioannes Cottignius ducentos equites eduxit, & rursus Alcaffarem Quebirium profectus, iter ita fecit, ut prius omnes vias diligenter explorari iuberet. Tintanes tandem peruenit. qui locus Alcaffare Quebirio quatuor millia passuum abest. Ibi in hostes inopinantes inuasit, multos occidit, captiuos quinquaginta duxit, & supra duo millia boum abegit. Præfectus Alcaffaris Quebirij cum trecentis equitibus, & ducentis peditibus, vestigijs illius institit. Ioannes Cottignius pedetentim, & cautè copias agebat: & ita postremum agmen muniebat, ut hostes illi parum nocerent. Transmisso autem fluuio constitit, & hostibus pugnandi potestatem fecit: & cum illi fluuium transire metuerent, in eorum conspectu conqueuit, & cibum sibi, & militibus apponi iussit. Inde Arzilam cum omni præda ingressus, maximam lætitiã cunctis attulit. Fames enim tunc grauissima Hispaniam & Africam vexabat. At Hamet Larozius, qui summam Alcaffaris Quebirij potestatem habebat, cum se magnam ignominiã accepisse iudicaret, quod Cottignius cum tam exiguis copijs, tam procul Arzila, & prope Alcaffarem Quebirium Mauros tam multos occidisset, & tantã prædam abduxisset, maculam delere constituit. Itaque equites quadringentos Arzilam duxit. Dies erat caliginosus, & pluuus, & ideo factũ est, ut à speculatoribus minime lentiretur. Multi lignandi gratia ex vrbe sine metu exierant. qui ubi primum hostes conspicati sunt, in iumenta confestim insiliunt, & in urbem inuehuntur, & sublati clamoribus hostium aduentum significant. Multi qui dispersi vagabantur, in urbem se recipiunt. Cottignius signo dato ex vrbe cum copijs egressus est. Adolescens quidam, Aluarus Nonius appellabatur, cuius pater regis suppellicili præerat, in agmine primo, quod Fernandus Mascaregnas antesignanorum

ductor

ductor agebat, exierat. Eum, cum esset animosus & liberalis, adultores multi sectabantur. Tum quidam ex illis, Age, inquit, facultatem tibi diuinitus oblatam ne prætermittas: nemo tibi diei huius egregium decus vlllo modo præripiat. In hostes irruet, nos te sequemur. Adolescens iuuenta & audacia furens, & adulatorum sermonibus inflatus, equum incitauit. Mascaregnas illum renocare conatus fuit. Sed is cum inuidia illud fieri putaret, multo vehementius accelerauit, ut ante omnes manum cum hoste consereret. Quinque & viginti illum sequuti sunt, qui tanto impetu in primum agmen hostium inuaserrunt, ut eos retro cedere compellerent. Sed cum à Laroziis subsidia repente mitterentur, ipse circumuentus, atque prius, quam auxilium afferri potuit, cæsus est: cum illo quatuor alij ceciderunt. Hostes deinde eos, qui fugiebant, ferociter insequuti, cum in Ioannem Cottignium incidissent, terga verterunt. At Ioannes Cottignius Aluarum Nonium adhuc viuum offendit, & ut solatio, quod adhiberi poterat, dolorem illius leniret, elaborauit, illumque in urbem inferri continuo iussit. Qui tamen antequam ad urbem accederet, expirauit. Cottignius verò Mascaregnam cum equitibus quadraginta, ut agmen postremum carperet, præmisit. Qui cum aliquos primo impetu deturbasset, & vnum viuum cepisset, ex eo sciscitatus est, an Larozius ipse interesset. Cum Larozius adesse intelligeret, Cottignium admonuit: qui eo nuncio valde lætatus est. valde enim cum Laroziis congregari, propter viri famam, cupiebat. Et ipse Larozius id se vehementer expetere sapius assererat. Verum cum animum Cottigni ad dimicandum paratum cerneret, consilium mutauit. At Cottignius cum iam Sol occidisset, illum fugientem insequi noluit, sed quinque captiuos homines primarios abduxit, & cæsorum spolia legit, & ita victor exercitum incolumem reduxit. Nemo enim cecidit, præter illos quinque, quos temeritas in illum casum præcipitauit. Eodem ferme tempore, Henricus Menesius, Odoardi Mensij frater, vir multis disciplinis eruditus, Tingi præerat, qui multas cum non mediocri laude excursiones fecit: & cum per exploratores intellexisset, Tetuani Præfectum in agrum Tingitanum copias educturum, ut vastitatem inferret, & Henrico pugnandi potestatem faceret, Henricus obuiam illi processit, & in loco, quo Præfectus erat venturus, tres dies expectauit. Quarto tandem die in urbem reuersus est. Iam omnes ex equis descenderrant, cum repente Præfectus apparuit. Pugnæ signo dato, Henricus Menesius in hostes inuectus est, illos fudit, fugauitque, & usque ad noctem insequutus, multos occidit, & nonnullos captiuos abduxit, maiusque multo damnũ hostibus intulisset, nisi tenebrę noctis hostes serualset. Duabus autem de causis victoria fuit insignis. Prima, quia Præfectus Tetuani vir egregie fortis habebatur, & magnas copias adducebat, & Menesius cum multo minore numero militũ illi confidenter occurrerat. Altera, quia fieri nõ crediderat, ut homo, qui magnam vitæ partem in disciplinis varijs, & in Pontificio iure consumperat, tam acer in armis esset. At Vasiscus Fernandus Cæsar frætum interim Gaditanum non magno quidem militũ

numero

numero, sed magna virtute tuebatur. Cùm verò ad illum biremis accederet, nauarchus illum admonuit, quatuor naues vnã nauem Lusitanam cepisse, quam secum è prætoris nauis puppe colligatam trahebant. Cæsar sine cunctatione vlla in eas cursum instituit, quas post Calpem montem conspexit: & cum nauem prætoriam ab alijs disiunctam cerneret, in eam nauem suam incitauit, cumque propè constitisset, eos, qui ea vehebantur, interrogauit, vnde essent. Illi (erant autem Britanni) responsum nõ dederunt, sed exitium minitati sunt, nisi protinus vela dmitteret. Cæsar cùm minime solitus esset eiusmodi mādatis obsequi, non obtemperauit, sed ad certamen ineundum, satis se promptum atque paratum exhibuit. Tormentis acriter vtrinque decertatur. Interim verò, qui erant in naui Lusitana, funem, quo erat alligata, præciderunt, quod Britanni, eo quod essent pugnae acrius intenti, minime perspexerunt. In hoc prælio Cæsar septem ex suis amisit, & multi præterea fragmentis scutorum, quæ hostium tormenta dissipabant, erant grauissime sauciati. Germanus quidam procero corpore, & animo satis acris ad moriendum, si opus esset, præparatus, quindecim vulnera acceperat, è quibus plurimum sanguinis emanabat: quem Cæsar admonuit, vt è pugna tantisper abscederet, dum vulnera obligaret. Ego, inquit, nõ prius hinc discedam, quàm aut moriar, aut hostes importunos vela dmittere compellam. Deinde tormentum humero sustinet, & socium ignem applicare iubet: quo factò nauis armamenta ea parte, qua antenna malo alligatur, dissipauit, malique partem perfregit: & cùm hoc iterum atque tertio fecisset, magnũ Britannis terrorè iniecit. Alius deinde Germanus, globo à prora in puppim immisso, multos interemit, & puppis partem dilacerauit. Britanni iam eo tempore viginti ex suis amiserant, & multi vulnerati discesserant. Itaque vela continuo demiserunt. Quod etiam naues aliæ, quæ propter aduersum ventum prælio interesse nequiverant, effecerunt. Hoc factò Cæsar scapham demitti iussit, & Anglos accersit, & causam scire voluit, cur Lusitanam nauem cepissent. Illi respondent, se, vt eam à Maurorum incursione, qui cum longis nauibus mare peragrabant, tuerentur, secum trahere voluisse. Illos deinde dimisit, qui, vt se reficerent, Gades aduecti sunt. Cæsar Septam se contulit. Emmanuel verò vt fretum securius à piratis redderet, classem instruendam curauit, cui Simonem Cugnã, Trifstani Cugnæ filium, præfecit. Hoc anno propter nimiam in Mauritania Tingitana siccitatem fuit ingens sterilitas agrorum, & inopia frugum, famésque multos mortales absumpsit. Eo malo coacti Maurorum incredibilis multitudo, ad Regem Emmanuelẽ misit, qui dicerent, se velle ad Christi sanctissimũ nomẽ adiungi, & quibusuis hominibus Christianis, qui eos salutaribus disciplinis eruderent, in seruitutẽ addici. Concessit hoc Rex libentissime. Tantũ studiũ in illo religionis extitit, vt eo solũ nomine posset facillime in fraudẽ impelli. Constabat tamen, eos simulatè religionem inopiæ subleuandæ gratia profiteri, quam erant, vbi primũ facultas aliqua daretur, indignissimis factis violaturi. Præterea hostes immanes in intimas Lusitanis sedes admittere, minime rutũ videbatur.

Accedebat,

Accedebat, quod erat opinio, eos pestilentis contagione corruptos, posse facillime Lusitaniã pestiferis morbis inficere. Quin & vniuersa Lusitania eadẽ agrorũ sterilitate laborabat. Siccitas enim primũ segetes multas absumpsit, postremò imbres immodici, qui mense Maio & Aprili deciderat, fruges enatas corruerunt. Itaque cùm magna Maurorum multitudo se omnibus, qui eos alere vellet, in seruitutẽ traderet, vix erat quisquam, qui eorũ opera vti vellet. Sic factũ est, vt multi egestate & fame cõfecti, foede perirent. Hoc anno Veneti cũ quinque magnis triremibus Olyssipponis portum subierunt. Nauarchus erat Alexandr Pifaurensis, vir patricius, qui in rep. plurimũ auctoritatis habebat. Is à Venetis legatus ad Emmanuelẽ missus fuit, vt cũ illo pactiõnem faceret de Indicis aromatibus, quæ volebant illis certo pretio cũ emolumento Regis addici. Rex legatũ honorifice admodum recepit, multisque muneribus, & ornamentis affecit, & reliqua omnia, quæ postulabat, benigne præstitit. De aromatũ verò pactiõne nihil transigi potuit. In anni huius exitu Rex Emmanuel eo tempore, quo magis opibus, & imperio, summãque nominis gloria, & celebritate florebat, & optima, vt videbatur, valetudine, & corporis robore, & incolumitate vigeat, in morbum subito incidit, ex quo post dies nouem, decima tertia die mensis Decẽbris, ex hac vita migravit. Quinquaginta duobus annis & sex mēibus vixerat: è quibus viginti sex annis, & mense cum dimidio regnauit. In ipso vitæ fine, maxima quædam insitæ religionis & pietatis documẽta dedit. Testamentũ cum singulari prudentia fecit, animũ sacris sanctissimis expiauit, mortis certissimæ nunciũ æquissimo animo tulit, sacerdotes, qui illum circumstitebant, & hymnis atque precibus ad Deum adhibitis, vota pro illius salute sempiterna faciebãt, adiuebat, & versus sacrorũ carminum multis in locis memoriter pronũciabat. Fuit in Betlehemitico tẽplo, quod fũdarat, cũ multis lacrymis, quas desiderium illius excitabat, cũ regio funere, omniumque ferme Principũ, & nobilitatis vniuersæ celebritate, in sepulchro cõditus. Si verò cursum vitæ illius cõsideremus, hominẽ certe felicissimum, si felicitas vlla in rebus humanis extare potest, iudicabimus. Cùm esset Regia stirpe procreatus, nulla tamẽ in spe regis dignitatis & amplitudinis enutritus extiterat. Omnes, qui illũ iure propinquitatis, & antiquitatis antecedebant, varijs casibus extincti sunt. Regni verò patrimoniũ miris accessibus amplificauit. Armuziũ, Arabiæ partẽ, Indiã Indo & Gange definitã, eam etiã, quæ vltra Gangẽ est, extremasque Oriẽtis Solis regiões imperio adiecit: terras incognitas perlustrauit. Omnia namque, quæ Lusitani illius imperio faciebãt, ad illius laudẽ & gloriã referenda sunt. Nec enim Regis officium in vlla re clarius perspicitur, quàm in excellentiũ hominũ, qui res præclaras cũ maxima laude moluntur, multitudine. Rex enim est, si vere hoc nomẽ vsurpat, qui spiritus affert, qui animos ad laudẽ excitat, qui pericula subire cõpellit, qui denique honoribus, & præmijs virtuti propositis, multos homines sibi subditos cupiditate verissime laudis inflamat. Vt igitur militũ fortitudo imperatorũ industrię, quæ illos exercuit, & militaribus disciplinis instruxit, & prõptos, & alacres ad rẽ gerendã exhibuit,

alcribenda

ascribenda est, ita clarorum hominum laudes ad Reges optimos, qui claritatem illam honoribus debitis excitarunt, videntur esse optimo iure reuocandæ. Duplici igitur ratione Reges suorum laudē sibi vindicare possunt, quod & primū homines ingenio excellenti maximarum rerū cupiditate inflāmarint, & quod eorum opera, quos singulari virtute præditos animaduertunt, ut sciant. Ut igitur nobilitatis effœminatæ languor & ignauia summū Regi dedecus inurit: ita nobiliū virtus & industria illius nomē illustrat. A Regibus enim virtutes & vitia in vniuersam plerunq; remp. tanquam à perenni fonte redūdant. Si igitur Vascus Gama tā admirabili virtute & industria viam in Orientē aperuit: si Odoardus Paciecus Regis tēporibus illis potentissimi impetū & arrogantia cōpresit: si Franciscus Almeida tā illustres victorias adeptus cū insigni gloria fuit: si Alfonso Albuquerque is imperator extitit, ut sit cū summis imperatoribus, quorum nomē est immortalitati cōmendatum, merito comparandus, id est maxima ex parte Ioānis secundi, & Emmanuelis, huius nominis primi, è quorū disciplinis tam præclari homines prodire, virtutibus ascribendū. Id etiā de Ioanne Mensesio, de Nonio Fernādio Ataidio, de Mascaregna & Cottinio, & alijs præstātibus ad laudē viris existimandū est, ea omnia, quæ gessere, Emmanuelis virtute gesta fuisse. Quare minime dubito, quin si ille per se signa in Africā intulisset, omnē Mauritaniā Tingitanā facillime fuisset sub imperiū subditurus. Sed ab eo cōsilio partim tēporibus, partim quorundā hominum timidorū cōsilijs sæpe reuocatus fuit. Quanto tamē studio Mahumetis nomē extinguere conaretur, vrbes, quæ illius imperio & industria captæ sunt, & arces similiter ædificatæ atq; munitæ declarant. Itaq; felicitas illius, quæ fuit incredibilis, nō est fortunæ, ut hominum vulgus loquitur, sed diuino beneficio, quod virtutibus illius fauebat, attribuenda. Fuit enim vita cōtinens, natura benignus, religione pius, præterea mitis atq; mansuetus, & in summa grauitate comis & perhumanus. Aditus facillimos habebat, in administrando iure, & negotijs impigre gerendis summā diligentiam adhibebat. Mane, & sæpenumero ante lucem surgebat, & rebus diuinis operam dabat: tum in supplicū postulatis audiendis, & negotijs reip. transigendis tempus omne consumebat. Erat in sermone iucundus, & non mediocri vrbanitate præditus, & admodum liberalis. Domesticorum necessitatibus summa benignitate cōsulebat. Milites alebat, res præclare gestas nō solū laudibus, sed multis etiā muneribus, & beneficijs prosequatur. Egentiū inopiā opibus suis egregie sustētabat. Viris religiosis, & virginibus sacris nō solū ea, quæ ad cultū religionis, verū quæ ad domesticum vsū pertinebāt, large & munifice suppeditabat. Erat in sceleribus vindicandis, & erratis suorum coercendis seuerus, quamuis esset natura magis ad lenitatem, quam ad seueritatem propensus. Musica multū delectabatur, sed nō ita, ut musicæ studiū illū à negotijs auocaret. In eadē domo multi fidibus pulsabāt, & ad cytharam canebant, & nō pauci Quæstores, & Iurisconsulti, & reliqui varijs muneribus præfecti, ad illum multa regni negotia deferebant, ita, ut simul cum honestissima oblectatione multa

multa negotia cōficeret. Erat ille quidem cultu vitæ lautissimus, mensaq; illius cōquisitissimis epulis extructa: verū admodū tēperate cibus vtebatur. A vino semper abstinuit, & diebus solēni ieiunio cōsecratis, ciborum abstinentiā summa religione cōseruabat. Fauebat plurimum literis: de moribus externis multa perconctari solebat, historias libenter audiebat; quoties cibum publice sumebat, erant epulæ magis iucundo & vtili sermone, quam coquorū artificio cōditæ. Nam cū hominibus eruditis, & cum ijs, qui varias regiones peragrauerāt, sermonem libētissime cōferebat. Honestissimis ludis operā dabat: pila, & frequēti venatione, cū à negotijs erat otium, & ludis equestribus exercebatur. Sed hoc fuit in illo mirabile, quod vix vnquam tantū eiusmodi ludis indulset, ut nō aliquid ea die, qua animū à negotijs relaxabat, quod ad regium munus pertineret, cum ministris suis trāsigeret. Vel enim in syluis versaretur, in syluis præsto aderat, qui ei supplicem libellum offerret, & aliquid cū illo ageret, in quo salus reip. verteretur. Siue celoce in mari vagaretur, in ipsa celoce ministri vehebantur, qui cum illo multa de publicis rebus cū vtilitate cōmuni transigerent. Illius ætate, inopia in exilium pulla videbatur: mœstitiæ locus nō erat: querimoniæ filebāt: omnia choreis & cantibus personabant. Eiusmodi ludis aula Regia frequenter oblectabatur. Nobiles adolescētes cum virginibus Regijs in aula, sine vlla libidinis significatione saltabāt, & quamuis honestissimis amoribus indulgerent, virginibus erat insitum, neminem ad familiaritatem admittere, nisi illum, qui aliquid fortiter & animose bellicis in rebus effecisset. Pueris enim nobilibus, qui in aula Regia versabantur, nō erat licitum pallium virile sumere, antequā in Africam trajicerent, & aliquod inde decus egregium reportarent. Et his quidem moribus erat illius tempore nobilitas instituta, ut multi ex illius domo viri omni laude cumulati prodirent. Ecclesię Sāctionibus alacritate singulari parebat: mores & ritus ab ecclesia cōstitutos summa sanctitate & cęremonia tuebatur. Tempore, quo memoria suppliciorum, quæ Christus pro nobis in Cruce pertulit, ritu solenni cōsecratur, à templo minime discedebat: & tribus diebus, quibus sanctissimum Eucharistiæ Sacramentū erat in sepulchri quadā similitudine conditum, ut nobis memoriam nostræ salutis repræsenteret, neq; vestes exuebat, nec ab eo loco nisi ad aliquod breue tēpus abscedebat: & cū somnus illū cōplectebatur, ibi sine vllō vitæ delicatioris instrumento parūper accubabat. Multas sanctorū hominū religiones instaurauit, fluxosq; mores ad pristinā seueritatem & sanctimoniam reduxit. Ædes sacras quamplurimas vel à fundamentis extruxit, vel collapsas refecit. Odio acerbo Mahumetis sectā persequebatur, & ea de causa tanto studio bellum in Africa & Asia comparabat, ut quantum in illo esset, memoriam erroris pestiferi deleteret. Sic autem religionem colebat, ut nunquam studium publici iuris, & reip. rationem intermitteret. Sic reip. constituendæ, & moribus atque legibus inuigilabat, ut bellicarum rerum curam nullo modo deponeret. Sic se cum musicis, aut venatoribus oblectabat, ut in medijs voluptatibus, salutis publicæ memoriam retineret.

Itaque

Itaque eodem tempore classes in Mauritaniam & Æthiopiam, in Orientis Solis regiones instruebat, præsidia in varias partes summittebat, iuridicundo operam dabat, hominum querelis auidue præbebat, commissa facinora vindicabat. Tanta tamen lenitate præditus erat, vt non facile hominum cupidorū, & omnia pericula metuentium, postulatis importunis obsisteret. Id autem effecit, vt manus multorum immodice sacris rebus afferri permitteret, & transmissionem in Africam, cuius studio tantopere flagrabat, ita differret, vt mors improuisa posset omnes illius cogitationes impedire. Attamen quamuis, vt res humanæ sunt, aliquid eiusmodi, quod reprehensione aliqua dignum

videatur, in se admitteret, fuit is Princeps multis

Regijs virtutibus ornatissimus, &

immortali memoria

consecrandus.

FINIS.

PRIVILEGII SENTENTIA.

Placuit Sebastiano, eius nominis primo, Lusitaniæ Regi inuictissimo, huiusmodi priuilegium sanciri in Antonij Nabi postulationem cõceptum: quo cauetur, ne quis alius præter ipsum, vel cui per ipsum licebit, Chronicon hoc de rebus virtute & auspicio gestis Emmanuelis Regis, proauis sui felicissimæ recordationis, à reuerendo Hieronymo Osorio Episcopo Syluensi latine conscriptum, in vniuersa Lusitania imprimendum curet: né ve in aliqua alia prouincia extra suam ditionem impressum, in suis regnis venale proponat, ab huius irrogatione priuilegij in proximū decennium. Propõsita in huius Sanctionis violatores, præter librorum & chalcotyporum publicationem, quinquaginta ducatorum aureorum multa. Quæ etiam pœna eos voluit comprehendere, apud quos adulterina ipsa exemplaria inter promercalia fuerint reperta.

Priuilegium Regis ipsius manu consignatum, mense Septemb. 1572.

Opere in longo, vt Horatius ait, fas est obrepere somnū. Mirandum igitur non est, in hoc opere, maxime cū auctor illius abesset, aliquot menda sparsa fuisse. Visum est igitur nobis non solum ea tollere, quæ magis poterat sententiam interturbare, sed etiam minutiora quædam alia, quæ à lectore vel mediocriter erudito haud magno negotio inter legendum emendari queant.

ERRATA.

Fol. 14. linea. 15. occisi. scribe, occisi. Ibidem linea. 23. dimisserat. scribe, dimiserat. Fol. 31. linea. 25. dedit operam. scribe, dedit negotium. Fol. 40. linea. 13. leberatus. scribe, liberatus. Fol. 46. linea. 23. circiter Dccc. millia passuū. scribe, circiter Dcc. mil. Ibidem. linea. 25. gradibus quinq;. scribe, circiter septem. Ibidem linea. 26. circiter passuum tria millia & cccc. scribe, quadringenta & nonaginta passuū millia. Fol. 47. lin. 4. terna filia. scribe, terna fila. Fol. 64. lin. 6. Eubœamq; summis Venetorum præsidijs ita munita esse, vt facile expugnari non posset. scribe, vrbesq; Venetorū firmissimas. Fol. 97. lin. 3. mluto. scribe, multo. Fol. 145. lin. 27. hic fuit. scribe, hæc fuit. Fol. 151. lin. 7. cogitatione. scribe, à cogitatione. Ibidem linea penultima. Lusitaniæ. scribe, Lusitanæ. Fol. 163. lin. 22. Inde eos, quos vult, reliquis. sic corrige. Inde eos, quos vult, sibi retinet: reliquos & cæt. Ibidem linea. 32. apud illos. scribe, apud illum. Fol. 173. linea vltima. Pirezius. scribe, Petreius. Fol. 214. lin. antepenultima atque penultima desunt quædam virorū nomina. Sic. n. scriptū est. Franciscus Tauora,

H h Emmanuel

- Emmanuel Tellius, Alfonsus Lupius Costa, Nonius Vascius Albicastroensis.
 adijcienda igitur sunt hæc duo, Antonius Campensis, Ioannes Nouius.
 Fol. 215. lin. 35. cum Antonio Costa. scribe, cum Alfonso Costa.
 Fol. 223. lin. 33. & 34. ne facile deinde, si opus esset, ciuitatem arce illa defensam
 excinderent. scribe, ne facile deinde esset, ciuitatem arce illa defensam expu-
 gnare.
 Fol. 233. lin. 17. inuehi. scribe, inuehi possent.
 Fol. 243. lin. 6. à fine. bellum susciperet. scribe, bellum suscipere coëgerint.
 Fol. 244. lin. 5. à fine. Ludibrio sit. scribe, Ludibrio sit? apposita interrogatio-
 nis nota.
 Fol. 257. lin. 9. Garfia Soufa. scribe, Georgius Soufa.
 Fol. 282. lin. 29. aliquot. scribe, aliquod.
 Fol. 290. lin. 16. insulam. scribe, in insulam.
 Fol. 298. lin. 37. celebritatis. scribe, celebratis.
 Fol. 303. lin. 17. Lasamanes. scribe, Lassamana. & sic corrigendum, vbicunq;
 occurrat nomen hoc. Ibidem lin. 21. Damboinum. scribe, Amboinum.
 Fol. 304. lin. 10. allatae sunt. scribe, attulit. Ibidem. linea. 26. missum. scribe,
 missus.
 Fol. 331. lin. 31. Pharoënsi. scribe Pharonensi.
 Fol. 333. lin. penultima. vt dictū est. delenda sunt verba illa, quia redundant.
 Fol. 344. lin. 19. Aducalensem. scribe, Duecalensem. similiter vbifuerit, Ad-
 uecala, scribendum est, Duecala.
 Fol. 358. lin. 34. permissum. scribe, permissurum.
 Fol. 366. lin. 6. eixtium. scribe, exitium.
 Fol. 388. lin. 9. cum octoginta equitibus castris obequitauit. scribe, cū septua-
 ginta equitibus primum, deinde cum multis alijs, qui ad opem illius con-
 uenerant, castris obequitauit.
 Fol. 413. lin. 1. Bengalæ ciuitas. lege sic, Bengalæ ciuitas) addito semicirculo.
 Fol. 424. linea. 3. millia septingenta & octoginta. dele, octoginta. Ibidem.
 lin. 29. illa splendoris amissio non ijs horis nocturnis animaduerti potest. sic
 corrige. illa splendoris amissio non iisdem horis animaduerti potest. Ibidem.
 lin. 31. tenebræ sint. scribe, nocturnæ tenebræ sint. Ibidem. lin. 33. quindecim
 gradus Luna progreditur. scribe, quindecim gradus Sol progreditur. Ibidem.
 lin. 36. Lunæ cursum terminari. scribe, Solis cursum terminari.
 Fol. 441. lin. 13. inuehitur. scribe, inuectus est.
 Fol. 454. lin. 29. Fernandum Martinium. lege, Fernandū Martiniū Euangeliū.
 Fol. 458. lin. 11. imperatos. scribe, imparatos.
 Fol. 463. lin. 21. Malucum. scribe, malucas insulas.
 fol. 72. lin. 21. supra Aegyptū. lege, sub Aegyptū. & sic ubiq; corrigendū.